RTBR Holt 00010

BIBLIOTHECA
CARCINOLOGICA
L.B. Holthuis

C. PLINII SECVNDI HISTORIAE MVNDI

Tomus Secundus.

Quo libri decem, ab octauo ad decimumnonum vsque, continentur.

Cum Indice hac postrema manu ditissimo facto.

LVGDVNI,
Apud hæredes Iacobi Iunta.

M. D. LX.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER NONVS.

De aquatilium natura. Cap. I.

ANIMALIVM, quę terrestria appellauimus, hominum quadam consortione degentia, indicata natura est. Ex reliquis minimas esse, volucres cõuenit. Quamobrem prius æquorum, amnium stagnorúmque dicentur.

Quare in mari maxima animalia. Cap. II.

SVnt autem complura in iis, maiora etiam terrestribus. Causa euidens, humoris luxuria. Alia sors alitum quibus vita pendentibus. In mari autem tam latè tupino, mollíque ac fertili accremento, accipiente causas genitales è sublimi, sempérque pariente natura, pleraque etiam monstrifica reperiuntur, perplexis & in semet aliter atq; aliter nunc flatu, nunc fluctu conuolutis seminibus atque principiis: vt vera fiat vulgi opinio, quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, prętérque multa, quæ nusquam

alibi. Rerum quidem, non solùm animalium simulacra esse, licet intelligere intuétibus vuam, gladiũ, serras, cucumim verò & colore & odore similem: quò minus miremur equorum capita in tam paruis eminere cochleis.

De Indici maris bellu is. Cap. III.

PLurima autẽ & maxima in Indico mari animalia, è quibus balænę quaternũm iugerum, pristes ducenũm cubitorum: quippe vbi locustę quaterna cubita impleant: anguillæ quoque in Gange amne tricenos pedes. Sed in mari belluæ circa solstitia maximè visuntur. Tũc illic tuunt turbines, tunc imbres, tunc deiectæ montium iugis procellæ ab imo vertunt maria, pulsatásq; ex profundo belluas cũ fluctibus voluũt, & aliàs tanta thynnorum multitudine, vt Magni Alexandri classis haud alio modo, quàm hostium acie obuia contrarium agmẽ aduersa fronte direxerit: aliter sparsis non erat euadere: non voce, non sonitu, non ictu, sed fragore terrentur, nec nisi ruina turbantur. Cadara appellatur Rubri maris peninsula ingens. Huius obiectu vastus efficitur sinus, xij. dierum & noctium remigio enauigatus Ptolemæo regi, quando nullius auræ recipit afflatum. Huius loci quiete præcipua ad immobilem magnitudinem belluæ adolescunt. Gedrosos, qui Arbin amnem accolunt, Alexandri Magni classium præfecti prodidere, in domibus fores maxillis belluarum facere ossibus tecta contignare, ex quibus multa quadragenũm cubitorum longitudinis reperta. Exeunt & pecori similes belluæ ibi in terram, pastæque radices fruticum remeant: & quædam equorum, asinorum, taurorum capitibus, quæ depascuntur fata.

Quæ in quoque Oceàno maxima.

Cap. IIII.

MAximum animal in Indico maris pristis & balæna est. in Gallico Oceano physeter, ingentis columnæ modo se attollens, altiórque nauium velis diluuiem quandam eructans. In Gaditano Oceano arbor in tãtum vastis dispansa ramis, vt ex ea causa fretum nunquam intrasse credatur: Apparent & rotæ appellatæ à similitudine, quaternis distinctæ radiis, mediolos earum oculis duobus vtrinque claudentibus.

De Tritonum & Nereidum, & elephantorum marinorum figuris. Cap. V.

TIbetio principi nuntiauit Olyssipponensium legatio ob id missa, visum auditúmque in quodam specu concha canétem Tritonem, qua noscitur, forma: & Nereidum falsa non est, squamis modo hispido corpore, etiam quà humanam effigiem habent. Nanque hæc in eodem spectata litore est, cuius morientis etiam gannitum tristem accolæ audiuere longé. Et Diuo Augusto legatus Galliæ complures in litore apparere exanimes Nereidas scripsit. Autores habeo in equestri ordine splendentes, visum ab his in Caditano Oceano marinum hominem, toto corpore absoluta similitudine: ascendere eum nauigia nocturnis temporibus, statímque degratiari, quas insederit, partes: & si diutius permaneat, etiam mergi. Tiberio principe, contra Lugdunensis prouinciæ litus in insula simul trecentas amplius belluas reciprocans destituit Oceanus, miræ varietatis & magnitudinis, nec pauciores in Santonum litore: intérque reliquas elephantos & arietes, candore tantùm cornibus assimulatis, Nereidas verò multas. Turanius

prodidit, expulsam belluam in Gaditana litora, cuius inter duas pinnas vltimę caudę cubita sexdecim fuissent, dentes eiusdem cxx. maximi dodrantium mensura minimi semipedum. Belluæ, cui dicebatur exposita fuisse Andromeda, ossa Romæ, apportata ex oppido Iudææ Ioppe ostendit inter reliqua miracula in Aedilitate sua M. Scaurus longitudine pedum xl. altitudine cosarum Indicos elephantos excedente, spinæ crassitudine sesquipedali.

De balænis & orcis. *Cap. VI.*

BAlænæ & in nostra maria penetrant. In Gaditano Oceano non antè brumam conspici eas tradunt, condi autem statis tēporibus in quodam sinu placido & capaci, mirè gaudentes ibi parere. Hoc scire orcas, infestam his belluam, & cuius imago nulla repræsentatione exprimi possit alia quàm carnis immensæ dentibus truculentæ. Irrumpunt ergo in secreta, ac vitulos earum, & fœtas, vel etiamnum grauidas lanciant morsu, incussáque ceu Liburnicarum rostris fodiunt. Illæ ad flexum immobiles, ad repugnādum inertes, & pondere suo oneratę, tunc quidem & vtero graues, pariendíue pœnis inualidæ, solùm auxilium nouere in altum profugere, & se toto defendere Oceano. Cōtrà, orcæ occurrere laborant, seséque opponere & cautium angustiis trucidare, in vada vrgere, saxis illidere. Spectantur ea prælia ceu mari ipso sibi iratо, nullis in sinu ventis, fluctibus verò ad anhelitus ictúsque, quantos nulli turbines voluunt. Orca & in portu Ostiensi visa est, oppugnata à Claudio principe. Venerat tunc ex ædificante eo portum, inuitata naufragiis tergorum aduectorum è Gallia: satiánsque se per complu-

res

res dies, alueum in vado ſulcauerat, accumulata fluctibus intantum, vt circumagi nullo modo poſſet: & dum ſaginam perſequitur, in litus fluctibus propulſa, emineret dorſo multum ſupra aquas carinæ vice inuerſæ. Prætendi iuſſit Cæſar plagas multiplices inter ora portus: profectúſque ipſe cum prætorianis cohortibus populo Romano ſpectaculum præbuit lanceas congerente milite è nauigiis aſſultantibus, quorum vnum mergi vidimus, reflatu belluæ oppletum vnda. Ora balænæ habent in frontibus: ideóque ſumma aqua natantes, in ſublime nimbos efflant.

An ſpirent piſces, an dormiant. Cap. VII.

SPirant autem confeſſione omnium, & pauciſſima alia in mari, quæ internorum viſcerum pulmonem habent, quoniam ſine eo nullum animal putatur ſpirare: nec piſcium branchias habentes, anhelitum reddere, ac per vices recipere exiſtimant, quorum hæc opinio eſt: nec multa alia genera etiam branchiis carentia: in qua ſententia fuiſſe Ariſtotelem video, & multis perſuaſiſſe doctrinæ indaginibus. Nec me protinus huic opinioni eorum accedere haud diſſimulo: quoniam & pulmonum vice aliis poſſunt alia ſpirabilia ineſſe viſcera, ita volente natura: ſicut & pro ſanguine eſt multis alius humor. In aquas quidem penetrare vitalem hunc halitum quis meretur, qui etiam reddi ab his eũ cernat: & in terras quoq; tanto ſpiſsiorem naturæ partem, penetrare, argumẽto animaliũ, quæ ſemper defoſſa viuunt, ceu talpæ? Accedunt apud me certè efficacia, vt credam etiam omnia in aquis ſpirare naturę ſuę ſorte: primùm ſæpe adnotata piſcium æſtiuo calore quædam

anhelatio, & alia trãquillo velut oscitatio: ipsorũ quoq; , qui sunt in aduersa opinione, de somno piscium confessio. Quis enim sine respiratione somno locus ? Præterea bullantium aquarum sufflatio, Lunæque effectu concharum quoque corpora augescentia. Super omnia esse auditum & odoratum piscibus non erit dubium, ex aëris vtrunque materia. Odorem quidem non aliud, quàm infectum aëra, intelligi posse. Quamobrem de his opinetur vt cuique libitum erit. Branchiæ non sunt balænis, nec delphinis. Hæc duo genera fistulis spirant, quę ad pulmonem pertinent, balænis à fronte, delphinis à dorso. Et vituli marini, quos vocant phocas, spirant ac dormiunt in terra : Item testudines, de quibus mox plura.

De delphinis. Cap. VIII.

VElocissimum omnium animaliũ, non solùm marinorum, est delphinus, ocyor volucre, ocyor telo : ac nisi multum infra rostrum os illi foret medio penè in ventre, nullus piscium celeritatem eius euaderet. Sed affert moram prouidentia naturæ, quia nisi resupini atque conuersi non corripiunt: quæ causa præcipuè velocitatem eorum ostendit. Nam cùm fame conciti, fugientem in vada ima persecuti piscem, diutius spiritum continuere, vt arcu emissi, ad respirandum emicant: tantáque vi exiliunt, vt plerunque vela nauium transuolent. Agunt * ferè coniugia: pariunt catulos decimo mense, æstiuo tempore, interim & binos: nutriunt vberibus, sicut balæna : atque etiam gestant fœtus infantia infirmos. Quin & adultos diu comitantur, magna erga partum caritate. Adolescunt celeriter, decem annis putantur ad summam magnitudi

* vera coniugia.

gnitudinem peruenire: viuunt & tricenis quod cognitum præcisa cauda in experimentum. Abduntur tricenis diebus circa Canis ortum, occultantúrque incognito modo: quod eo magis mirum est, si spirare in aqua nequeunt. Solent in terram erumpere incerta de causa: & statim tellure tacta moriuntur, multóque ocyus fistula clausa. Lingua est his contra naturam aquatilium mobilis, breuis atque lata, haud differens suillæ. Pro voce gemitus humano similis, dorsum repandum, rostrum simum. Qua de causa nomen Simonis omnes miro modo agnoscunt, malúntque ita appellari. Delphinus non homini tantùm amicum animal verùm & musicæ arti, mulcetur symphoniæ cantu, & præcipuè hydraulisono. Hominem non expauescit, vt alienum: obuiam nauigiis venit, alludit exultans, certat etiam, & quamuis plena præterit vela. Diuo Augusto principe Lucrinum lacum inuectus pueris cuiusdam puerum, ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cùm Meridiano immorans appellatum eũ Simonis nomine, sæpius fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Figeret referre, ni res Mecœnatis, & * Flauiani, & Flaui Alfij, multorúmque esset literis mandata. Quocunque dici tempore inclamatus à puero, quamuis occultus atque abditus, ex imo aduolabat: pastúsque è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vagina condens: receptúmque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat, simili modo reuehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans, tristis & mœrenti similis, ipse quoque (quod nemo dubitaret) desi-

* *Fabiani, legendũ videtur, non Flauiani, tũ ex Indice autorũ, quorũ testimonio hoc in libro vtitur Plin. tũ ex Solino cap. 17. eadem hæc tantùm nõ ad verbũ referente.*

derio expirauit. Alius intra hos annos in Africo litore Hipponis Diarrhyti simili modo ex hominis manu vescens, prębénsque se tractandum, & alludens natantibus, impositósque portans, vnguento perunctus à Flauiano Proconsule Africę, & sopitus (vt apparuit) odotis nouitate, fluctuatúsq; similis exanimi caruit hominum conuersatione, vt iniuria fugatus per aliquot méses mox reuersus in eodé miraculo fuit. Iniurię potestatũ inhospitales ad visendum veniẽtiũ, Hipponenses in necem eius compulerunt. Ante hæc similia de puero ia Iasso vrbe memorantur, cuius amore spectatus longo tempore dum abeuntem in litus auidè sequitur, in harenã inuectus expirauit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni sacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitij fuisse interpteratus. In eadem vrbe Iasso Egesidemus scribit & alium puerum Hermiam nomine, similiter maria perequitantem, cùm repentinæ procellę fluctibus exanimatus esset, relatum: delphinúmque causam leti fatentem non reuersum in maria, atq; in sicco expirasse. Hoc idem & Naupacti accidisse Theophrastus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochi & Tarentini de pueris delphinísq; narrant. Quæ faciunt, vt credatur Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos eius quæstus, eblanditum, vt prius caneret cithara, congregaris cantu delphinis, cùm se iecisset in mare, exceptum ab vno Tænarum in litus peuectum. Est prouinciæ Narbonensis & in Nemausiensi agro stagnum Laterra appellatum, vbi cum homine delphini societate piscantur. Innumera vis mugilum statо tępore angustis faucibus stagni

in

in mare erumpit, obſeruata æſtus reciprocatione. Qua de cauſa prætendi non queunt retia, quę molem ponderis vllo modo tolerent, etiamſi non ſolertia inſidietur tempori. Simili ratione in altum protinus tendunt, quod vicino gurgite efficitur, locúmque ſolum pandendis retibus habilem effugere * feſtinant. Quod vbi animad- * feſtinat
uertêre piſcantes, (concurrit autem multitudo temporis gnara, & magis etiam voluptatis huius auida) totúſque populus è litore quanto poteſt clamore conciet Simonem ad ſpectaculi euentum. Celeriter delphini exaudiũt deſideria, Aquilonum flatu vocem proſequẽte, Auſtro verò tardius ex aduerſo refcrẽte. Sed tum quoque improuiſo in auxilium aduolant. Properè apparet acies, quę protinus diſponitur in loco, vbi coniectus eſt, pugna opponente ſeſe ab alto: trepidóſque in vada vrgent. Tum piſcatores circundant retia, furcíſque ſubleuant: * mugilum nihilominus velocitas tranſilit. At illos excipiunt delphini, & occidiſſe ad præſens contenti, cibos in victoriam differunt. Opere prælium feruet, includíque retibus ſe fortiſſimè vrgentes gaudent: ac ne idipſum fugam hoſtium ſtimulet, inter nauigia & retia, natantéſue homines ita ſenſim elabuntur, vt exitus non appareat. Saltu, quod eſt aliâs blandiſſimum his nullus conatur euadere, ni ſummittantur ſibi retia. Egreſſus protinus ante vallum præliatur. Ita peracta captura, quos interemere, diripiunt. Sed enixioris operæ, quàm in vnius dici præmium, conſcij ſibi, opperiuntur in poſterum: nec piſcibus tantùm, ſed intrita panis è vino ſatiantur. Quæ de eodem genere piſcandi in Iaſsio ſinu Mutianus tradit, hoc differunt, quòd vltrò neque inclamati * at

mati præsto sint, partésque è manibus accipiant, & suum quæque cymba è delphinis socium habeat, quamuis noctu, & ad faces. Ipsis quoque inter se publica est societas. Capto à rege Catiæ, alligatóque in portu delphino ingens reliquorum conuenit multitudo, mœstitia quadam, quæ posset intelligi, miserationem petens, donec dimitti rex eum iussit. Quin & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos. Conspectíque sunt iam defunctum portantes, ne lacerarentur à belluis.

De tursionibus. *Cap. IX.*

DElphinorum similitudinem habent, qui vocantur tursiones. Distant & tristitia quidem aspectus: abest enim illa lasciuia, maximè tamen rostris caniculartí maleficentiæ assimilati.

De testudinibus & quomodo capiantur.
Cap. X.

TEstudines tantæ magnitudinis Indicum mare emittit, vt singularum superficie habitabiles casas integant: atque inter insulas Rubri præcipuè maris his nauigant cymbis. Capiuntur multis quidem modis, sed maximè euectæ in summa pelagi antemeridiano tepore blandito, eminente toto dorso per tranquilla fluitantes: quæ voluptas liberè spirandi, intantum falli oblitas sui, vt Solis vapore siccato cortice, non queant mergi, inuitæque fluitent, opportunæ venantium prædæ. Ferunt & pastum egressas noctu, auidæque saturatas lassari: atque vt remearint matutino, summa in aqua obdormiscere: id prodi stertentium sonitu, túmque leuiter capi. Adnatare enim singulis ternos, à duobus in dorsum verti, à tertio laqueum iniici supinæ, atque ita ad terram à pluribus trahi. In Phœnicio

mari

mari haud vlla difficultate capiuntur, vltróque veniunt ſtato tempore anni in amnem Eleutherum effuſa multitudine. Dentes non ſunt teſtitudini, ſed roſtri margines acuti, ſuperna parte inferiorem claudente pyxidum modo. * In mari conchyliis viuunt, tanta oris duritia, vt lapides cõminuant. In terram egreſſæ in herbis pariunt oua, auium ouis ſimilia, ad centena numero. Eáque defoſſa extra aquas, & cooperta terra, ac pauita pectore & compianata, incubant noctibus. Educant fœtus annuo ſpatio. Quidam oculis ſpectando quoque oua foueri ab iis putant. Fœminam coitum fugere, donec mas feſtucam aliquam imponat auerſæ. Troglodytæ cornigeras habent, vt in lyra, annexis cornibus latis, ſed mobilibus, quorum in natando remigio ſe adiuuãt: Celtium genus id vocatur eximiæ teſtudinis, ſed raræ. Nanque ſcopuli præacuti Chelonophagos terrent. Troglodytæ autem, ad quos adnatant, vt ſacras, adorant. Sunt & terreſtres, quæ ob id in operibus cherſinæ vocantur, in Africæ deſertis, qua parte maximè ſitientibus harenis ſqualent, roſcido, vt creditur, humore viuentes. Neque aliud ibi animal prouenit.

* *Legendũ mutata diſtinctione: In mari cõchylijs viuunt, tãta oris duritia, vt lapides commi nuant: in terrã egreſſæ, herbis pariunt, &c. Adſtipulatur huic lectioni & Ariſtoteles Hiſto. animal. libr. 8 c. 2 vbi poſt quã teſtudinẽ marinam cõchilys & lapillus in mari veſci docuit, ſtatim ſubjecit, τὴν ἐξιῶσαν, τὴν πόαν νέμεται.*

Quis primus teſtudines ſecare inſtituerit. Cap. XI.

TEſtudinum putamina ſecare in laminas, lectóſque & repoſitoria his veſtire, Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenij.

Digeſtio aquatilium per ſpecies. Cap. XII.

AQuatilium tegumenta plura ſunt. Alia corio & * pilis integuntur, vt vituli, & hippopotami. Alia corio tantum, vt delphini: cortice, vt teſtudines: ſilicum duritia, vt oſtreæ & conchæ: cruſt

* *pilo*

cruſtis, vt locuſtæ: cruſtis & ſpinis, vt echini: ſquamis, vt piſces: aſpera cute, vt ſquatina, qua lignum & ebora poliuntur: molli, vt murænæ: alia nulla, vt polypi.

De vitulo marino. Cap. XIII.

QVæ pilo veſtiuntur, animal pariunt, vt priſtis, balæna, vitulus. Hic parit in terra pecudum more: * ſecundo partus reddit initu. Canum modo cohæret: & parit nunquàm geminis plures: educat mammis fœtum. Non ante duodecimum diem deducit in mare, ex eo ſubinde aſſuefaciens. Interficiuntur difficulter niſi capite eliſo. * Ipſis in ſomno mugitus: vnde nomen vituli. Accipiunt tamen diſciplinam, vocéque pariter & viſu populum ſalutant, incondito fremitu: nomine vocati reſpondent. Nullum animal grauiore ſomno premitur. Pinnis, quibus in mari vruntur, humi quoque vice pedum ſeruntur. Pelles eorum etiam detractas corpori, ſenſum æquorum retinere tradunt, ſemperque æſtu maris recedente inhorreſcere: præterea dextræ pinnæ vim ſopotiferam ineſſe, ſomnoſque allicere ſubditam capiti.

* *Melius ſic: Secundas cũ partu reddit: initu canũ modo cohæret: adſtipulãte Ariſto. Hiſtor. anima. lib. 5. cap. 2. & lib. 6. c. 12. quibus è locis Plinius hæc videtur trãſtuliſſe. Alij ſic legunt, ſecundus partu reddit, abiecta præpoſitione.*

* *Vetuſt. codic. Ipſis in ſono mugitus, cuius loco Hermo*

De piſcibus pilo carentibus & quomodo pariant: & quot eorum genera. Cap. XIIII.

PIlo carentium duo omnino animal pariunt, delphinus ac vipera. Piſcium ſpecies ſunt ſeptuaginta quatuor: præter cruſtis intecta, quæ ſunt triginta. De ſingulis aliàs dicemus. Nunc enim naturæ tractantur inſignium.

De nominibus & naturis multorum piſcium. Cap. XV.

PRæcipua magnitudine thynni. Inuenimus talenta quindecim pependiſſe. Eiuſdem caudæ latitudinem duo cubita & palmum. Sunt & in

quib

quibuſdam amnibus haud minores, ſilurus in Nilo, eſox in Rheno, attilus in Pado, inertia pinguescens, ad mille aliquãdo libras, catenato captus hamo, nec niſi boum iugis extractus. Atqui hunc minimus piſcis appellatus clupea, venam quandam eius in faucibus mira cupidine appetens, morſu exanimat. Silurus graſſatur, vbicunq; eſt, omne animal appetens, equos natantes ſæpe demergens, præcipuè in Mœno Germaniæ amne prope Liſboum. Et in Danubio matio extrahitur, porculo marino ſimillimus: & in Boryſthene memoratur præcipua magnitudo, nullis oſſibus ſpiniſue interſitis, carne prædulci. In Gange India plataniſtas vocant, roſtro delphini & cauda, magnitudine autem x v. cubitorũ. In eodem eſſe Statius Seboſus haud modico miraculo affert, vermes branchiis binis L x. cubitorum, cæruleos, qui nomen à facie traxerunt. His tantas eſſe vires, vt elephantos ad potum venientes, morticus comprehenſa manu eorũ abſtrahant. Thynni mares ſub ventre non habent pinnam. Intrant è magno mari Pontum verno tempore gregatim, nec alibi fœtificant. Cordyla appellatur partus, qui fœtas redeuntes in mare autumno comitatur. Limoſæ verò à luto pelamides incipiunt vocari, & cùm annuum exceſſere tempus, thynni. Hi membratum cæſi, ceruice & abdomine cõmendantur atque clidio, recenti duntaxat, & tum quoque graui ructu: cætera parte plenis pulpamentis ſale aſſeruantur. Melandrya vocantur, cæſis quernis aſſulis ſimillima. Viliſſima ex his, quæ caudæ proxima quia pingui carent: probatiſſima, quæ faucibus: at in alio piſce circa caudam exercitiſſima. Pelamides in apolectos particulatímque conſectæ, in genera cybiorum diſpar

laus ſubſtituit, Ipſis in ſomno mugitus: quam rectè, videãt docti. Ariſtoteles certè, cuius teſtimonio nititur, ſic habet libr. 6. Hiſt. animal. c. 12. ἀφίησι δὲ ὁμοίαν, φωνὴν βοΐ. hoc eſt, vocẽ edit bouis ſimilẽ, nulla prorſus ſonni fœta mentione.

diſpartiuntur. Piſcium genus omne præcipua celeritate adoleſcit, maximè in Ponto. Cauſa, multitudo amnium dulces inferentiũ aquas. Amiam vocant, cuius incrementum ſingulis diebus intelligitur. Cum thynnis hæ & pelamides in Pontum ad dulciora pabula intrant gregatim cum ſuis quæque ducibus, & primi omnium ſcombri, quibus eſt in * aqua ſulphureus color extrà qui cæteris. Hiſpaniæ cetarias * hi replent, thynnis non commeantibus. Sed in Pontum nulla intrat beſtia piſcibus malefica, præter vitulos & paruos delphinos. Thynni dextra ripa intrãt, exeunt læua. Id accidere exiſtimatur, quia dextro oculo plus cernant, vtroque natura hebete. Eſt in euripo Thracij Boſphori, quo Propontis Euxino iungitur, in ipſis Europam Aſiámque ſeparantis freti anguſtiis, ſaxum miri candoris, à vado ad ſumma perlucens, iuxta Chalcedonem in latere Aſię. Huius aſpectu repentè territi, ſemper aduerſum Byzantij promontorium, ex ea cauſa appellatum Auricornu, præcipiti peruntagmine. Itaq; omnis captura Byzantij eſt, magna Chalcedonis penuria, D. paſſ. medij interfluentis euripi. Opperiuntur autem Aquilonis flatum, vt ſecundo fluctu exeant è Ponto: * nec niſi intrantes Pontum, Byzantij capiuntur. Bruma non vagantur: vbicunq; deprehenſi, vſque ad æquinoctium ibi hybernant. Iidem ſæpe nauigia velis euntia comitantes, mira quadam dulcedine per aliquot horarum ſpatia & paſſuum millia à gubernaculis * ſpectantur, ne tridente quidẽ in eos ſæpius iacto territi. Quidam eos, qui hoc è thynnis faciant, pompilos vocant. Multi in Propontide æſtiuant, Pontum non intrant. Item ſoleæ, cùm rhombi intrent: nec ſepia eſt, cùm loligo reperiatur.

* aquis
* bus

* Contrà Ariſtoteles lib. 8. Hiſt. animal. c. 17. è Ponto remeantes iuxta Byzantiũ capi tradit Pelamides, poſt auſtrinã quidem hyemẽ adultas, poſt Aquilonis verò flatus nõ niſi exiguas. Quo fit, vt & hic locus mẽdæ ſuſpicione nõ vacet.

* ſeparantur

riatur. Saxatilium, turdus & merula desunt, sicut conchylia, cùm ostreæ abundent. Omnia autem hybernant in Aegeo. Intrantium Pontum soli non remeant trichiæ. Græcis enim in plerisque nominibus vti par erit, quando aliis atque aliis eosdem diuersi appellauêre tractus. Sed hi soli Istrum amnem subeunt: ex eo subterraneis eius venis in Adriaticum mare defluunt: itaque & illic descendentes, nec vnquam subeuntes è mari, visuntur. Thynnorum captura est à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum: reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus imis, nisi tepore aliquo euocati, aut pleniluniis. Pinguescunt & intantum, vt dehiscant. Vita longissima his biennio. Animal est paruum scorpionis effigie, aranei magnitudine. Hoc se & thynno, & ei qui gladius vocatur, crebrò delphini magnitudinem excedenti, sub pinna affigit aculeo: tantóq; infestat dolore, vt in naues sæpenumero exiliant. Quod & alias faciunt aliorum vim timentes, mugiles maximè, tam præcipuæ velocitatis, vt transuersa naui gia interim superiactent.

De augurys & diuersitate piscium.

Cap. XVI.

SVnt & in hac parte naturæ auguria, sunt & piscibus præscita. Siculo bello ambulante in litore Augusto, piscis è mari ad pedes eius exiliit: * quo argumento vates, spondere Neptunum patrem, adoptato tum sibi Sex. Pompeio (tanta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria tempore illo tenerent. Piscium fœminæ maiores, quam mares. In quodam genere omnino non sunt mares, sicut in erythinis & chanis. Omnes enim ouis grauidæ capiuntur. Vagantur gregatim ferè cuiusque generis

* *Clarior est, meliórque vetust. codi. lectio: Quo argumẽto vates respondere (Neptunũ patrẽ adoptãte tum sibi Sex. Pópeio tãta erat naualis rei gloria) sub pedibus Cæsaris futuros, qui maria illo tẽpore tenerẽt. Vel sic, & rectius fortasis, vates respondere, Neptunũ patrẽ adoptãtẽ eum sibi, Sex. Pomp. repudiato: tãt. Ex vetust. cod.*

squamosi. Capiuntur ante Solis ortum: tum maximè piscium fallitur visus. Noctibus quidem illustribus æquè, quàm die, cernunt. Aiunt & * iteretur gurges, interesse capturæ: itaque plures secundo * tractu capi, quàm primo. Gustu olei maximè, dein modicis imbribus gaudent, aluntúrque. Quippe & harundines, quamuis in palude prognatæ, non tamen sine imbre adolescunt: & aliàs vbicunque pisces in eadem aqua assidui, nisi appluat, exanimantur. Prægelidam hyemem omnes sentiunt, sed maximè qui lapidem habere in capite existimantur, vt lupi, chromes, scienæ, pagri. Cùm asperæ hyemes fuere, multi cæci capiuntur. Itaque his mensibus incent speluncis conditi, sicut in terrestrium genere retulimus. Maximè hippurus & coracinus hyeme non capti, præterquàm statis diebus paucis, & iisdem semper: Item muræna & orphus, conger, percæ, & saxatiles omnes. Terra quidem hoc est, vado maris excauato condi per hyemem torpedinem, pisttam, soleámque tradunt. Quidam rursus æstus impatientia, mediis feruoribus sexagenis diebus latent, vt glaucus, aselli, auratæ. Fluuiatilium silurus Caniculæ exortu sideratur, aliàs fulgure sopitur. Hoc & in mari accidere Cyprino putant. Et alioquin totum mare semper exortum eius sideris: quod maximè in Bosphoro apparet. Algæ enim & pisces superferuntur, imo versa omnia.

*teratur
*iactu

De mugili, & alijs piscibus, & quòd non ijdem vbique placeant. Cap. XVII.

MVgilum natura ridetur, in metu capite absondito, totos se occultari credentium. Iisdem tamen tanta salacitas, vt in Phœnice

Nat

Narbonenſi prouincia coitus tempore è viuariis marem linea longinqua per os ad branchias religata emiſſum in mare, eadémque linea retractum, fœminæ ſequantur ad litus, rurſúſque fœminam mares partus tempore. Apud antiquos piſcium nobiliſſimus habitus acipenſer, vnus omnium ſquamis ad os verſis, contra aquam nando meat: nullo nunc in honore eſt: quod quidem miror, cùm ſit rarus inuentu. Quidam eum elopem vocant. Poſteà præcipuam autoritatem fuiſſe lupo & aſellis, Cornelius Nepos, & Laberius Poëta mimorum tradidere. Luporum laudatiſſimi, qui appellantur lanati à candore mollitiáque carnis. Aſellorum duo genera. callariæ minores & bacchi, qui non niſi in alto capiuntur, * ideo prælati prioribus. At in lupis in anime capti præferuntur. Nunc ſcaro datur principatus, qui ſolus piſcium dicitur ruminare, herbíſque veſci, non aliis piſcibus, mari Carpathio maximè frequens. Promontoriũ Troadis Lecton ſponte nunquàm tranſit. Inde aduectos Tiberio Claudio principe Optatus è libertis eius præfectus claſſis, inter Oſtienſem & Campaniæ oram ſparſos diſſeminauit. Quinquennio ferè cura eſt adhibita, vt capti redderentur mari. Poſteà frequentes inueniuntur Italiæ in litore, non antè ibi capti. Admouítque ſibi gula ſapores piſcibus ſatis, & nouum incolam mari dedit, ne quis peregrinas aues Romæ parere miretur. Proxima eſt his menſa generis duntaxat muſtelarũ, quas mirum dictu inter Alpes quoque lacus Rhetiæ Brigantinus æmulas marinis generat. Ex reliqua nobilitate & gratia maxima eſt & copia mullis, ſicut magnitudo modica: binásque libras ponderis rarò admodum exuperant, nec in viuariis

* ideóque

piſciníſq; creſcunt. Septentrionalis tantùm ho & proxima Occidentis parte non gignit Ocea nus. Cæterò eorum genera plura. Nam & alg veſcuntur, & oſtreis. & limo, & aliorum piſciu carne: barba gemina inſigniuntur inferiori la bro. Lutarium ex iis viliſſimi generis appellan Hunc ſemper comitatur ſargus nomine alie piſcis, & cœnum fodiente eo, excitatum deuor pàbulum. Nec litoralibus gratia. Laudatiſſim conchylium ſapiunt. Nomen his Feneſtella colore mulleorum calciamentorum datum pu tat. Pariunt ter anno. His certè toties fœtura ap paret. Mullum expirantem verſicolori quada & numeroſa varietate ſpectari, proceres gul narrant, rubentium ſquamarum multiplici mu tatione palleſcentem, vtique ſi vitro ſpectet incluſus. M. Apicius ad omne luxus ingeniu mirus, in ſociorum garo (nam ea quoque re cognomen inuenit) necari eos præcellens pu tauit, atque è iecore eorum alecem excogitat prouocauit. Id enim eſt facilius dixiſſe, quàm quis vicerit. Aſinius Celer è Conſularibus, ho piſce prodigus, * Caio principe vnum mercat octo millibus nummûm: quæ reputatio auſe tranſuerſum animum ad contemplationem eo rum, qui in conqueſtione luxus coquos emi ſin gulos pluris, quàm equos, quiritabant. At nun coqui triumphorum pretiis parantur, & coquo rum piſces. Nullúſque prope iam mortalis æſti matur pluris, quàm qui peritiſſimè cenſum do mini mergit.

* *Claudio*

De mullo, & coracino, ſalpa, & ſalmone.
Cap. XVIII.

MVllum lxxv. librarum in mari Rubro ca ptum Licinius Mutianus prodidit. Quam

mer-

mercatura eum luxuria, ſuburbanis litoribus inuentum? Eſt & hæc natura, vt alij alibi piſces principatum obtineant: coracinus in Aegypto: zeus, idem faber appellatus, Gadibus: circa Ebuſum ſalpa, obſcœnus alibi, & qui nuſquam percoqui poſſit, niſi ferula verberatus: in Aquitania ſalmo fluuiatilis marinis omnibus præfertur. Piſcium alij branchias multiplices habent, alij ſimplices, alij duplices. his aquam emittunt acceptam ore. Senectutis indicium ſquamarum duritia, quæ non ſunt omnibus ſimiles. Duo lacus Italiæ in radicibus Alpium, Larius & Verbanus appellantur, in quibus piſces omnibus annis Vergiliarū ortu exiſtunt ſquamis conſpicui crebris atque præacutis, clauorū caligarium effigie: nec amplius, quàm circa eum menſem, viſuntur.

De exocœto. Cap. XIX.

MIratur & Arcadia ſuum exocœtum, appellatum ab eo, quòd in ſiccum ſomni cauſa exeat. Circa Clitorium vocalis hic traditur, & ſine branchiis · idem aliquibus Adonis dictus. Exeunt in terram & qui marini mures vocãtur, & polybi & murænæ. Quin & in Indiæ fluminibus certum genus piſcium, ac deinde reſilit: nam in ſtagna & amnes tranſeũdi pleriſque euidens ratio eſt, vt tutò fœtus edant, quia non ſint ibi quæ deuorent partus, fluctúſque minus ſæuiant. Has intelligi ab his cauſas, ſeruarſque temporum vices, magis miretur, ſi quis reputet quoto cuique hominum noſci vberrimam eſſe capturam Sole tranſeunte Piſcium ſignum.

Digeſtio piſcium in figuras corporum. Cap. XX.

MArinorũ alij ſunt plani vt rhombi, ſoleæ ac paſſeres, qui à rhõbis ſitu tantùm corporum

differunt. Dexter resupinatus est illis, passeri læuus. Alij longi, vt muræna, conger. Ideo pinnarum quoque fiunt discrimina, quæ pedum vice sunt datæ piscibus: nullis supra quaternas: quibusdam binæ, quibusdam trinæ, aliquibus nullæ. In Fucino tantum lacu piscis est, qui octonis pinnis natat. Binæ omnino longis & lubricis, vt anguillis & congris. Nullæ, vt murænis, quibus nec branchiæ. Hæc omnia flexuoso corporum impulsu ita mari vtuntur, vt serpentes terra. In sicco quoque repunt: ideo etiam viuaciora talia. Et è planis aliqua non habent pinnas, vt pastinacæ: ipsa enim latitudine natant. Et quæ mollia appellantur, vt polypi, quoniam pedes illis pinnarum vicem præstant.

De anguillis. Cap. XXI.

ANguillæ octonis viuunt annis. Durant & sine aqua senis diebus Aquilone spirante, Austro paucioribus. At hyemem eædem in exigua aqua non tolerant: nec in turbida: ideo circa Vergilias maximè capiuntur fluminibus tum præcipuè turbidis. Pascuntur noctibus. Exanimes piscium solæ non fluitant.

De captura earum in lacu Benaco. Cap. XXII.

LAcus est Italiæ Benacus, in Veronensi agro Mincium amnẽ transmittens, ad cuius emersus annuo tempore Octobri ferè mense, autumnali sidere (vt palàm est) * hyemato lacu, fluctibus glomeratę voluũtur intãtũ mirabili multitudine, vt in excipulis eius fluminis, ob hoc ipsum fabricatis, singulorum milliũ globi reperiantur.

* *hyemãte lacu.*

De muræna. Cap. XXIII.

MVræna quocunque tempore parit, cùm cæteri pisces stato pariant. Oua eius citissimè crescunt. In sicco litore lapsas vulgus coitu ser-

[pentium

pentium impleri putat. Aristoteles myrum vocat marem, qui generat. Discrimen esse, quod muræna varia & infirma sit, myrus vnicolor & robustus, dentésque extra os habeat. In Galliæ Septentrionali muræna omnibus dextra in maxilla septenæ maculæ, ad formam Septétrionis aureo colore fulgent, duntaxat viuentibus, paritérque cum anima extinguuntur. Inuenit in hoc animali documenta sæuitiæ Vedius Pollio eques Romanus ex amicis Diui Augusti, viuariis earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarũ nõ sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi, * spectari non poterat. Ferunt aceti gustu præcipuè eas in rabiem agi. Tenuissimum his tergus: contrà anguillis crassius: eóque verberari solitos tradit Verrius prætextatos, & ob id mul ctam his dicit non institutam.

* spectare. Arist. libr. 5. Hist. animal. c. 10. sic habet: μὴ ὀδόντας ἔχει μὴ ἔσω θερ, μὴ ἔξω θερ. vnde et hic nõnullĩ legendũ put tant: Dentésq; intra & extra os habet.

De planis piscibus. Cap. XXIIII.

PLanorum piscium alterum est genus, quod pro spina cartilaginem habet, vt raiæ, pistinacæ, squatinæ, torpedo: & quos bouis, lamiæ, aquilæ, tanæ nominibus Græci appellant. Quo in numero sunt squali quoque: quamuis non plani. * Hæc Græce in vniuersum sclache appellauit Aristoteles primus, hoc nomine eis impositio: nos distinguere non possumus, nisi cartilaginea appellare libeat. Omnia autem carniuora sunt talia, & supina vescuntur, vt in delphinis diximus. Et cùm cæteri pisces oua pariant, hoc genus solum, vt ea quæ cete appellant, animal parit, excepta quam ranam vocant.

* Paulò aliter vetust. codic. eodẽ tamẽ seruato sensu: Hæc Græcia in

De echeneide. Cap. XXV.

EST paruus admodum piscis assuetus petris, Echeneis appellatus: hoc carinis adhærente

uniuersum se lache appellat. Aristoteles primus hoc nomen eis imposuit.

naues tardius ire creduntur, inde nomine imposito: quam ob causam amatoriis quoque veneficiis infamis est, & iudiciorum ac litium mora: quæ crimina vna laude pensat, fluxus grauidarum vtero sistens. partúsque cõtinens ad puerperium. In cibos tamen non admittitur. Pedes cum habere arbitratur Aristoteles, ita posita pinnarum * multitudine. Mutianus muricem esse latiorem purpura, neque aspero, neque rotundo ore. neque in angulos prodeunte rostro, sed simplice, concha vtroque latere sese colligente: quibus inhærentibus, plenam ventis stetisse nauem, portantem nuntios à Periandro, vt castrarentur nobiles pueri. conchásque quæ id præstiterint apud Gnidiorum Venerem coli. Trebius Niger pedalem esse, & crassitudine quinque digitorum: naues morari. præterea hanc esse vim eius asseruati in sale, vt aurum, quod decideri in altissimos puteos, admotus extrahat.

** similitudine*

De varietate naturæ piscium.

Cap. XXVI.

MVtant colorem candidæ hyeme mænæ, & fiunt æstate nigriores. Mutat & phycis, reliquo tempore candida, vere varia. Eadem piscium sola nidificat ex alga, atque in nido parit. Volat hirundo, sanè perquàm similis volucri hirundini: item miluus.

De lucerna pisce, & dracone marino.

Cap. XXVII.

SVbit in summa maria piscis ex argumento appellatus lucerna, linguáque ignea per os exerta, tranquillis noctibus relucet. Attollit è mari sesquipedanea ferè cornua, quæ ab his nomen traxit. Rursus draco marinus captus, atque immissus in harenam, cauernam sibi rostro mi-

ra ce

ta celeritate excauat.

De piſcibus ſanguine carentibus. Cap. XXVIII.

PIſcium quidam ſanguine carent, de quibus dicemus. Sunt autem tria genera: In primis quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: poſtremò teſtis concluſa duris. Mollia ſunt, loligo, ſepia polypus, & cætera eius generis. His caput inter pedes & ventrem: pediculi octoni omnibus. Sepiæ & loligini pedes duo ex his longiſſimi & aſperi quibus ad ora admouent cibos, & in fluctibus ſe velut ancoris, ſtabiliunt: cæteri cirri quibus venantur.

De loligine, & ſepiis, & polypis, & nautilis. Cap. XXIX.

LOligo etiam volitat, extra aquam ſe efferens, quod & pectunculi faciunt, ſagittæ modo. Sepiarum genetis mares varij & nigriores, conſtantiáque maioris. Percuſſæ tridente fœminæ auxiliantur: at fœmina icto mare fugit. Ambo autem, vbi ſenſere ſe apprehendi, effuſo atramento, quod pro ſanguine his eſt, infuſcata aqua abſconduntur. Polyporum multa genera: terreni maiores, quàm pelagij: omnes brachiis, vt pedibus ac manibus, vtuntur: cauda verò, quæ eſt biſulca & acuta in coitu. Eſt polypis fiſtula in dorſo, qua tranſmittunt mare: eámque modò in dexteram partem, modò in ſiniſtram transferunt. Natant obliqui in caput, quod prædurum eſt ſuffiatione viuentibus. Cæterò per brachia velut acetabulis diſperſis, * hauſtu quodam adhærescunt, tenent: ſupini, vt auelli non queant. Vada non apprehendunt: & grandibus minor tenacitas. Soli mollium in ſiccum exeunt, duntaxat

* eo hauſtu quodãmodo

aſperum, læuitatem odere. Veſcuntur conchyliorum carne, quorum conchas complexu crinium frangunt: itaque præiacentibus teſtis cubile eorum deprehenditur. Et cùm alioqui brutum habeatur animal, vt quod ad manum hominis adnatat, in re quodammodo familiari callet. Omnia in domum comportat, dein putamina eroſa carne egerit, adnatantéſque piſciculos ad ea venatur. Colorem mutat ad ſimilitudinem loci, & maximè in metu. Ipſum brachia ſua rodere falſa opinio eſt. Id enim à congris euenit ei: ſed renaſci, ſicut * colotis & lacertis, caudam, haud falſum. Inter præcipua autem miracula eſt, qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in ſumma æquorum peruenit, ita ſe paulatim ſubrigens, vt emiſſa omni per fiſtulam aqua, velut exoneratus ſentina, facilè nauiget. Poſteà prima duo brachia retorquens, membranam inter illa mirę tenuitatis extendit. Qua velificante in aura, cæteris ſubremigans brachiis, media cauda vt gubernaculo, ſe regit. Ita vadit alto, Liburnicarum ludens imagine: & ſi quid pauoris interueniat, hauſta ſe mergens aqua.

* *Vetus lectio, Coluber, non Colotis, adſtipulãte etiã Ariſtotele Hiſto. animal. cap. vltimo, vbi ſic habet:* ἡ δὲ λάμια καὶ ὁ ἀπόσημος μόνα τῶν ἐχίνων, καὶ τῶν ὄφεων φύονται.

De ozæna, nauplio, & locuſtis. Cap. XXX.

POlyporum generis eſt ozæna, dicta à graui capitis odore, ob hoc maximè murenis eam conſectantibus. Polypi binis menſibus conduntur. Vltra bimatum non viuunt. Pereunt autem tã be ſemper, fœminæ celeriùs, & ferè à partu. Non ſunt prætereunda & L. Lucullo Proconſule Bæticæ comperta de polypis, quæ Trebius Niger è comitibus eius prodidit. Auidiſſimos eſſe conchārum: illas ad tactum comprimi, præcidentes

brachia

brachia eorum, vltróque escam ex prædante capere. Carent conchæ visu omníque sensu alio, quàm cibi & periculi. Insidiantur ergo polypi apertis: impositóque lapillo extra corpus, ne palpitatu eiiciatur, ita securi grassantur, extrahúntque carnes: illæ se contrahunt, sed frustra, discuneatæ. Tanta solertia animalium hebetissimis quoque est. Præterea negat vllum esse atrocius animal ad cõficiendum hominem in aqua. Luctatur enim complexu, & sorber acetabulis, ac numeroso suctu detrahit, cùm in naufragos vrinantésue impetum cepit. * Sed si inuertatur, elanguescit vis. Exporrigunt enim se resupinati, mirè omnibus marinis expetentibus odorem quoque eorum: qua de causa & nassis illiuntur. Cætera, quæ idem retulit, monstro, propiora possunt videri. Certè in cetariis assuetus * exire è mari in lacus eorum apertos, atque ibi salsamenta populari, conuertit in se custodum indignationem assiduitate furti immodici. Sepes erant obiectę: sed has transcendebat per arborem: nec deprehendi potuit, nisi canum sagacitate. Hi redeuntem circumuasere noctu, concitíque custodes expauere nouitatem. Primùm omnium magnitudo inaudita erat, deinde color muria obliti odore diri. Quis ibi polypum expectasset, aut ita cognoscceret? cum monstro dimicare sibi videbantur. Nanque & afflatu terribili canes * agebat, nunc extremis crinibus flagellatos, nunc robustioribus brachiis clauarum modo incussos: ægréque multis tridentibus confici potuit. Ostendêre Lucullo caput eius dolij magnitudine, amphorarum quindecim capax, atque (vt ipsius Trebij verbis vtar) barbas, quas vix vtroque brachio complecti esset, clauarum modo

* *Alia est distinctio in vetust. codi. Sed si inuertatur, elãgue scit. Vix enim exporrigũt se resupinati.*

* *quidã polypus exire*

* *abigebat,*

modo torosas: longas pedum xx x. acetabulis siue ealiculis vrnalibus peluium modo, dentes magnitudini respondentes. Reliquiæ asseruatæ miraculo, pependere pondo dcc. Sepias quoque & loligines eiusdem magnitudinis expulsas in litus illud idem autor est. In nostro mari loligines quinûm cubitorum capiuntur sepiæ binûm. Neque his binatu longior vita. Nauigeram similitudinem & aliam in Propontide visam sibi prodidit Mutianus: concham esse acatij modo carinatam, inflexa puppe, prora rostrata: in hac condi nauplium, animal sepiæ simile, ludendi societate sola: duobus hoc fieri generibus. Tran-
→ ferre quillo enim vectorem demissis palmulis * ferire, vt remis Si verò flatus inuitent, easdem in vsu gubernaculi portigi, pandíque concharum sinus auræ. Huius voluptatem esse vt ferat: illius, vt regat: simúlque eam descendere in duo sensu carentia: nisi fortè tristi (id enim constat) omine nauigantium humana calamitas in causa est. Locustæ crusta fragili muniũtur in eo genere, quod caret sanguine. Latent mensibus quinis. Similiter cancri, qui eodem tempore occultantur, & ambo veris principio senectutem anguium more exuunt renouatione tergorum. Cætera in vndis natant: locustæ reptantium modo fluitant: si nullus ingruat metus, recto meatu cornibus quę sunt propria rotunditate præpilata, ad latera porrectis: iisdem erectis in pauore obliquè in latera procedunt. Cornibus inter se dimicant. Vnum hoc animalium, nisi viuum feruenti aqua incoquatur, fluida carne non habet callum.

De cancris, echinis, & echinometris. Cap. XXXI.

VIuunt petrosis locis, cancri mollibus. Hyeme aprica litora sectantur: æstate in opaca gur-

gitum

gitum recedunt. Omnia eius generis hyeme læduntur, autumno & vere pinguescunt,& plenilunio magis,quia nocte sidus tepido fulgore mitificat.Canerorum genera,earabi,astaci maiæ,paguri heraeleotici, leones,& alia ignobiliora.Carabi cauda à cæteris cancris distant.In Phœnicee * hippœ vocantur,tantæ velocitatis, vt consequi non sit.Cancris vita longa:pedes octoni, omnes in obliquum flexi. Fœminæ primus pes duplex, mari simplex.Præterea bina brachia denticulatis forcipibus. Superior pars in primoribus his mouetur:inferiore immobili. Dextrũ brachium omnibus maius. Vniuersi vbi aliquando congregantur os Ponti euincere non valẽt:quamobrem regressi circumeunt, appatẽtque tritum iter. Pinnoteres autem vocatur minimus ex omni genere,ideo opportunus iniuriæ.Huic solertia est inanium ostrearum testis secondere: & eũm accreuerit, migrare in capaciores. Cancri in pauore etiam retrorsum pari velocitate redeunt. Dimicant inter se,vt arietes: aduersis cornibus ineurrantes.Contra serpentium ictus medentur. Sole Cancri signum transeunte,& ipsorum, cùm exanimati sint, corpus transfigurari in scorpiones narratur in sicco. Ex eodem genere sunt echini, quibus spinæ pro pedibus.Ingredi est his, in orbem volui: itaque detritis sæpe aculeis inueniuntur. Ex his echinometræ appellantur, quorum longissimæ spinæ,calices minimi. Nec omnibus idem vitreus color. Circa Toronen candidi nascuntur, spina parua. Cua omnium amara, quina numero. Ora in medio corpore in terram versa.Tradunt sæuitiam maris præsagire eos,correptísque operiri lapillis,mobilitatem pondere stabilientes. Nolunt volutatione spinas atterere:

quod

* *Scribendũ videtur nõ Hippæ, sed Hippees, siue Hippeis ex Arist. Hist. animal. lib. 4. cap. 2. Theodoro quoque Equites vertente, non Equos.*

quod vbi videre nautici, statim pluribus ancoris nauigia infrænant.

De cochleis. Cap. XXXII.

IN eodem genere cochleæ, aquatiles terrestréque, exerentes se domicilio, binaque ceu cornua protendentes contrahentéque: oculis carentitaque corniculis prætentant iter.

Do pectinibus, murice, & concharum generibus. Cap. XXXIII.

PEctines in mari ex eodem genere habentur reconditi & ipsi in magnis frigoribus, ac magnis æstibus: vnguésque velut igne lucentes in tenebris, etiam in ore mandentium. Firmioris iam testæ murices, & concliarum genera: in quibus magna ludentis naturæ varietas, tot * colorum differentiæ, tot figuræ, planis, concauis, longis, lunatis, in orbem circũactis, dimidio orbe cæsis, in dorsum elatis, læuibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatim intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato: iam distinctione virgulata, crinita crispa, canaliculatim, * pectinatim, imbricatim vndata, cancellatim reticulata, in obliquum, in rectum expansa, deusata, porrecta, sinuata, breui nodo ligatis toro latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recuruis. Nauigant ex his veneriæ, præbentésque concauam sui partem, & auræ opponentes, per summa æquorum velificant. Saliunt pectines, & extrà volitant, séque & ipsi carinant.

* oculorum

* pectinatim diuisa, imbricatim vndata.

De diuitiis marinis. Cap. XXXIIII.

SEd quid hæc tam parua commemoro, cùm populatio morum atque luxuria non aliunde maior, quàm è concharum genere, proueniat? Iam quidem ex tota rerum natura * damnosissimum mare est, tot modis, tot mensis, tot piscium sapori-

* damnosissimũ vẽtri mare.

saporibus, quibus pretia capientiū periculo fiunt.

Quomodo, & vbi inueniantur margarita.

Cap. XXXV.

SEd quota hæc portio est reputantibus purpuras, conchylia margaritas? Parum scilicet fuerat in gulas condi maria, nisi manibus, auribus, capite, totóque corpore à fœminis iuxtà virísque gestarentur. Quid mari cum vestibus? Quid vndis fluctibúsque cum vellere? Non rectè recipit hæc nos rerum natura, nisi nudos. Esto, sit tanta ventri cum eo societas, quid tergori? Parum est nisi qui vescimur periculis, etiam vestiamur? Adeò per totum corpus, anima hominis quæsita maximè placent. Principium ergo culménque omnium rerum pretij, margaritæ tenent. Indicus maximè has mittit Oceanus. Inter illas belluas tales tantásque, quas dicimus, per tot maria venientes, tam longo terrarum tractu è tantis Solis ardoribus, atque Indis quoque in insulas petuntur, & admodum paucas. Fertilissima est Taprobane & Toidis, vt diximus in circuitu mundi: item Perimula promontorium Indiæ. Præcipuè autem laudantur circa Arabiam in Persico sinu maris Rubri. Origo atque genitura conchæ, est haud multùm ostrearum conchis differens. Has vbi genitalis anni stimulauerit hora, pandentes sese quadam oscitatione, impleri roscido conceptu tradunt, grauidas posteà eniti: partúmque concharum esse margaritas pro qualitate roris accepti: si purus influxerit, candorem conspici: si verò turbidus, & fœtum sordescere, eundem pallere, cælo minante conceptum: ex eo quippe constare, cælíque eis maiorem societatem esse, quàm maris: inde nubilum trahi colorem, aut pro claritate matutina

tina ſerenum. Si tempeſtiuè ſatientur, grandeſcere & partus. Si fulguret, comprimi conchas, ac pro ieiunij modo minui. Si verò & tonuerit, pauidas ac repente compreſſas quæ vocant phyſemata efficere, * ſpeciem modò inani inflatam ſine corpore: hos eſſe concharum abortus. Sani quidem partus multiplici conſtant cute, non impropriè callum vt exiſtimari corporis poſſit: itaque & purgantur à peritis. Miror ipſo tantùm * eos cælo gaudere, Sole rubeſcere, candoremque perdere, vt corpus humanum. Quare præcipuum cuſtodiunt pelagiæ, altiùs merſæ, quàm vt penetrent radij. Flaueſcunt tamen & illæ ſenecta, rugíſque torpeſcunt: nec niſi iuuenta conſtat ille, qui quæritur, vigor. Craſſeſcunt etiam in ſenecta, conchíſque adhæreſcunt: nec iis auelli queunt, niſi lima. Quibus, vna tantùm eſt facies & ab ea rotunditas, auerſis planities, ob id tympania nominantur. Cohærentes videmus in conchis hac dote vnguenta circunferentibus. Catterò in aqua mollis vnio, exemptus protinus durescit. Concha ipſa cùm manum videt comprimit ſeſe, operítque opes ſuas, gnara propter illas ſe peti: manúmque ſi præueniat, acie ſua abſcindit, nulla iuſtiore pœna, & aliis munita ſupplitiis: quippe inter ſcopulos maior pars inuenitur, ſed in alto quoque comitantur marinis canibus, nec tamen aures fœminarum arcentur. Quidam tradunt, ſicut apibus, ita concharum examinibus ſingulas magnitudine & vetuſtate præcipuas eſſe veluti duces, mirę ad cauendum ſolertiæ: has vrinantium cura peti: illis captis, facilè cæteras palantes retibus includi. Multo deinde obrutas ſale in vaſis fictilibus, eroſa carne omni, nucleos quoſdam corporum, hoc eſt, vniones decidere

* ſpecie modo inani inflata

* eas

cidere in ima. Vsu atteri non dubium est colorémque indiligentia mutari. Dos omnis in candore, magnitudine, orbe, læuore, pondere, haud promptis rebus, in tantum nulli duo reperiantur indiscreti: vnde nomen vnionum Romanæ scilicet imposuere deliciæ. Nam id apud Græcos non est, ne apud Barbaros quidem inuentores eius aliud, quàm margaritæ. Et in candore ipso magna differentia. Clarior in Ruhro mari repertus. Indicus specularium lapidum squamas æmulatur, aliâs magnitudine præcellens. Summa laus coloris est exaluminatos vocari. Et proceritate suæ gratia est. elenchos appellant fastigata longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos ac ternos auribus, fœminarum gloria est. Subeunt luxuriæ eius nomina & tardia exquisita perditiore portatu: siquidem cùm id faciunt, crotalia appellant, ceu sono quoque gaudeant, & collisu ipso margaritarum. Affectántq; iã & pauperes, lictorẽ fœminæ in publico vnionem esse dictitantes. Quin & pedibus, nec crepidarum tantùm obstragulis, sed totis soccullis addũt. Neq; enim gestare iam margaritas, nisi calcent, ac per vniones etiam ambulent, satis est. In nostro mari reperiri solebãt, crebriùs circa Bosphorum Thraciũ, rusi ac parui in conchis, quas myas appellant. At in Acarnania, quæ vocatur pinna, gignit. Quo apparet non vno conchæ genere nasci. Nãq; & Iuba tradit, Arabicis conchã esse similem pectini insecto, hirsutam echinorũ modo, ipsum vnionẽ in carne, grandini similẽ. Conchę non tales ad nos asserũtur. Nec in Acarnania autem laudati reperiuntur, enormes ferè, coloríſq; marmorei. Meliores circa Actiũ, sed &

hi parui: & in Mauritaniæ maritimis. Alexander Polyhistor & Sudines senescere eos putant, colore mq; expirare. Eorum corpus solidum esse manifestum est, quòd nullo lapsu franguntur. Non autem semper in media carne reperiuntur, sed aliis atque aliis locis. Vidimúsque * iam in extremis etiam in marginibus velut concha excutes: & in quibusdam quaternos quinósque. Pondus ad hoc æui semunciæ pauci singulis scrupulis excessere. In Britannia paruos atque decolores nasci certum est: quoniam Diuus Iulius thoracem, quem Veneri Genitrici in templo eius dicauit, ex Britannicis margaritis factum voluerit intelligi. Lolliam Paulinam, quæ fuit Caij principis matrona, ne serio quidem ac solenni cæremoniarum aliquo apparatu, sed mediocrium etiam sponsalium cœna, vidi smaragdis margaritísque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, * spiris, auribus collo, manibus digitísque: quæ summa quadringenties H-s colligebat: * ipsam confestim paratam nuncupationem tabulis probare. Nec dona prodigi principis fuerant, sed auitæ opes prouinciarum scilicet spoliis partæ. Hic est rapinarum exitus: hoc fuit quare M. Lollius infamatus regum muneribus in toto Oriente, interdicta amicitia à Caio Cæsare Augusti filio venenum biberet, vt neptis eius * quadringenties H-s operta spectaretur ad lucernas. Computet nunc aliquis ex altera parte, quantum Curius aut Fabricius in triumphis tulerint, imaginetur illorum fercula, & ex altera parte Lolliam, vnam imperij mulierculam accubantem: nõ illos curru detractos, quàm in hoc vicisse malit? Nec hæc sum-

*iam extremis etiam marginibus velut è cõcha excũtes.

* spira,

* ipsa cõfestim parata, &c.

* Hoc est, si ad Gallicæ pecuniæ æstimationẽ redigas, coronatorum decies centenis millibus.

ſumma luxuriæ exempla ſunt: Duo fuere maximi vniones per omne ævum: vtrunque poſſedit Cleopatra, Aegypti reginarum nouiſſima, per manus Orientis regum ſibi traditos. Hæc, cùm exquiſitis quotidie Antonius ſaginaretur epulis, ſuperbo ſimul ac procaci faſtu, vt regina meretrix, lautitiam eius omnem apparatúmque obtrectans, quærente eo quid aſtrui magnificentiæ poſſit, reſpondit, vna ſe cœna centies H--S abſumpturam. Cupiebat diſcere Antonius, ſed fieri poſſe non arbitrabatur. Ergo ſponſionibus factis, poſtero die quo iudicium agebatur, magnificam aliàs cœnam, ne dies periret, ſed quotidianam Antonio appoſuit, irridenti, computationémque expoſtulanti. At illa corollarium id eſſe, conſumpturámque ſe ea in cœna taxationem confirmans, ſolámque ſexcenties H-S cœnaturam, inferri menſam ſecundam iuſſit. Ex præcepto miniſtri vnum tantum vas ante eam poſuere aceti, cuius aſperitas víſque in tabem margaritas reſoluit. Gerebat auribus cum maximè ſingulare illud, & verè vnicum naturæ opus. Itaque expectante Antonio quidnam eſſet actura, detractum alterum merſit, ac liquefactum abſorbuit. Iniecit alteri manum L. Plaucius, iudex ſponſionis eius, eum quoque parenti ſimili modo abſumere, victúmque Antonium pronunciauit, homine irato. Comitetur fama vnionis eius parem, capta illa tantæ quæſtionis victrice regina diſſectum, vt eſſet in vtriſque Veneris auribus Romę in Pantheo dimidia eorum cœna. Non ferent tamen hanc palmam, ſpoliabuntúrque etiam luxuriæ gloria. Prior id fecerat Romę in vnionibus magnę taxationis Clodius Tragœ-

di Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus hæres, ne in Triumuiratu suo nimis superbiat Antonius penè histrioni comparatus, & quidem nulla sponsione ad hoc producto: quo id magis regium erat: sed vt experiretur in gloria palati, quid saperẽt margaritæ: atq; vt mirè placuere, ne solus hoc scire, singulos vniones cõuiuis absorbendos dedit. Romæ in promiscuum ac frequentem vsum veniſſe, Alexãdria in ditionem redacta: primùm autem cœpisse circa Syllana tẽpora minutas & viles, Fenestella tradit manifesto errore, cùm Aelius Stilo Iugurthino bello vnionum nomen impositũ maximè grandibus margaritis prodat. Et hoc tamen æternæ propè possessionis est. Sequitur hæredem, in mancipatum venit vt prædium aliquod. Conchylia & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria paria penè etiam margaritis pretia fecit.

De natura purpuræ, & muricis.

Cap. XXXVI.

PVrpuræ viuunt annis plurimùm * septeni. Latent, sicut murices, circa Canis ortum tricenis diebus. Congregantur verno tempore, mutuóque attritu lentorem cuiusdam cerę saliuant, simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum vestibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi est in candida vena, vnde pretiosus ille bibitur nigrantis rosæ colore sublucens. Reliquum corpus sterile. Viuas capere contendunt, quia cum vita succum eum euomunt. Et maioribus quidem purpuris detracta concha auferũt: minores trapetis frangunt, ita demum rorem eum excipientes Tyrij. Præcipuus hic Asiæ, in Meninge Africæ, & Gætulo litore Oceani, in Laconica Europæ. Huic

fasces

* *Aristot. Histor. animal. lib. 5. cap. 15. Ζῇ γὰρ ἡ πορφύρα ἔτη ἑξ. Vnde & hîc nõnulli, Senis, legere maluẽt, quàm Septenis.*

fasces securésque Romanæ viam faciunt: idémque pro maiestate pueritiæ est. Distinguit ab equite Curiam: Diis aduocatur placandis: omnémque vestem illuminat: in triumphali miscetur auro. Quapropter excusata & purpuræ sit insania. Sed vnde conchyliis pretia, quîs virus graue in fuco, color austerus in glauco, & iracenti similis mari? Lingua purpurę longitudine digitali, qua pascitur perforando reliqua conchylia: tanta duritia aculeo est. Aqua dulci necantur, & sicubi flumen immergitur: alioqui captæ, diebus quinquagenis viuunt, saliua sua. Conchæ omnes celerrimè crescunt, præcipuè purpuræ: anno magnitudinem implent. Quòd si hactenus transcurrat expositio, fraudatam profectò se luxuria credat, nósq; indiligentiæ damnet. Quamobrem persequemur etiam officinas: vt tanquã in vita frugũ noscitur ratio, sic omnes qui istis gaudent, præmia vitæ suæ calleant. Concharum ad purpuras & conchylia eadé quidem est materia, sed distat temperamento. Duo sunt genera: Buccinum minor concha, ad similitudinem eius buccini, quo sonus editur: vnde & causa nomini, rotunditate oris in margine incisa. Alterum purpura vocatur, cuniculatim procurrente rostro, & cuniculi latere introrsus tubulato, quà proferatur lingua. Prætereà clauatum est ad turbinem vsque aculeis in orbem septenis ferè, qui non sunt buccino, sed vtrisque orbes totidem, quot habeant annos. Buccinum non nisi petris adhæret, circáque scopulos legitur.

Quot sint genera. *Cap. XXXVII.*

PVrpuræ, nomine alio pelagiæ vocantur. Earum genera plura, fabulo & solo discreta,

Lutense putri limo, & algense enutritum alga: viliſsimum: vtriſque melius Tenienſe, in Tene maris ora collectum: hoc quoque tamen etiam num leuius atque dilutius: calculoſæ appellan tur à calculo maris, mirè apto conchyliis: & lon gè optimum purpuris Dialutẽſe, id eſt vario ſo li genere paſtum. Capiuntur autẽ purpurę paruu lis rariſque textu veluti naſsis in alto iactis. Ineſt iis eſca, cluſiles mordacéſque conchæ, ceu mi tulos videmus. has femineces, ſed redditas mari auido hiatu reuiuiſcentes, appetunt purpurę, por rectíſque linguis infeſtant. at illæ aculeo exti mulatæ claudunt ſeſe, comprimúntque morden tia: ita pendentes auiditate ſua purpuræ tol luntur.

In vetuſt. aod. Cerificauere, legitur, nõ Fœzificauere, adſtipulãte etiam Ariſtotele Hiſtor. animal. libr. 5. cap. 15. vbi ſic habet: ὅταν δὲ πηζιάζωσιν αἱ πορφύραι, χείριστον ἔχει τὸ ἄνθος.

Quin & Capi eas poſt Canis ortum, aut ante vernum tempus vtiliſsimum: quoniam cùm * fœtificaucre, fluxos habent ſuccos. Sed id tingentium officinæ ignorant, cùm ſumma vertatur in eo. Eximitur poſteà vena, quam diximus: cui addi ſalem neceſſarium, ſextarios fermè in libras centenas: macerari triduo, iuſtum. Quippe maior vis tantò, quantò recentior. Feruere in plumbo, ſingulíſque aquæ amphoris centenas atque quinquagenas medicamiuis libras æquali, ac modico vapore torreri & ideo longinquis fornacis cuniculo. Ita deſpumatis ſubinde carnibus, quas hæſiſſe venis neceſſe eſt, decimo fermè die liquata cortina, vellus elutriatum mergitur in experimentum: & donec ſpei ſatis fiat, vritur liquor. Rubens color nigrante deterior. Quinis lana potat horis, rurſúſque mergitur carminata, donec omnem ebibat ſaniem. Buccinum per ſe damnatur, quoniam fucum remittit.

Pelag

Pelagio admodum alligatur, nimiæque eius nigritiæ dat auſteritatem illam nitorémque, qui quæritur, cocci. Ita permiſtis viribus alterum altero excitatur, aut adſtringitur. Summa, medicaminum in libras vellerum, buccini ducenta pelagij c x i. Ita ſit amethyſti color eximius ille. At Tyrius pelagio primùm ſatiatur immatura viridíque cortina: mox permutatur in buccino. Laus ei ſumma, color ſanguinis concreti, nigricans aſpectu, idémque ſuſpectu refulgens. Vnde & Homero purpureus dicitur ſanguis.

Plinius ipſe paulò ante cap. 36. purpuras tradit verno tẽpore congregatas lẽtorem cera cuiuſdam ſaliuare.

Romæ quando vſus purpuræ. Cap. XXXIX.

PVrpuræ vſum Romę ſemper fuiſſe video, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo Tullum Hoſtiliũ è regibus primum vſum Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat. Nepos Cornelius, qui Diui Auguſti principatu obiit: Me, inquit, iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum væniebat: nec multò pòſt rubra Tarentina. Huic ſucceſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Hac P. Lentulus Spinter Aedilis curulis primus in prætexta vſus improbabatur: qua purpura quis non iam, inquit, triclinaria facit? Spinter Aedilis fuit vrbis conditæ anno ſeptingenteſimo, Cicerone Conſule. Dibapha tunc dicebatur, quæ bis tincta eſſet veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. In conchyliata veſte cætera eadem ſine buccino: prætérque * ius temperatur aqua pro inuiſo humani potus excremento; dimidia & medicamina adduntur. Sic gignitur laudatus ille pallor ſaturitate fraudata, tantóque * dilucidior, quantò magis vellera eſuriunt.

* *Budæus libro 2. de Aſſe legendum cẽſet, Vis temperatur aqua, &c.*

* *dilutior*

De pretio earum. *Cap. XL.*

PRetia medicamento sunt quidem pro fertilitate litorum viliora: non tamen vsquam pelagij libras quinquagenos nummos excederc, & buccini centenos sciant, qui ista mercantur immenso. Sed alia sunt è fine initia: iuuátque ludere impendio, & lusus geminare miscendo iterum, & ipsa adulterare adulteria naturæ: sicut testudines tingere, argentum auro confundere, vt electra fiant, addere his æra, vt Corinthia.

De tingendo amethystino, & cocco, & hysgino.

Cap. *XLI.*

NOn est satis abstulisse gemmę nomen amethystum: rursum absolutus inebriatur Tyrio, vt sit ex vtroque nomen improbum, simúlque luxuria duplex: & cùm confecere conchylia, transire melius in Tyrium putant. Pœnitentia hoc primùm debet inuenisse, artifice mutante quod damnabat: inde ratione nata, votum quoque factum è vitio portentosis ingeniis, & gemina demonstrata via luxuriæ, vt color alius operiretur alio, suauior ita fieri leniórque dictus. Quin & terrena miscere, coccóque tinctum Tyrio tingere, vt fieret hysginum. Coccum Galatiæ rubens granum, vt dicemus in terrestribus, aut circa Emeritam Lusitaniæ, in maxima laude est. Verùm vt simul peragantur nobilia pigmenta, anniculo grano languidus succus: idem à quadrimo cuanidus. Ita nec recenti vires, neque senescenti. Abundè tractata est ratio, qua se virorum iuxtà fœminarúmque forma credit ampliſſimam fieri.

De pinna, & pinnotere, & aquatilium sensu.

Cap.

Cap. XLII.

COncharum generis & pinna est. Nascitur in limosis subrecta semper, nec vnquam sine comite, quem pinnoterem vocant, alij pinnophylacem. is est squilla parua: alibi cancer dapis assectator. Pandit se pinna, luminibus orbum corpus intus minutis piscibus præbens. Assultant illi protinus, & vbi licentia audacia creuit, implent eam. Hoc tempus speculatus index morsu leui significat. * Illa ore compresso, quicquid inclusit, exanimat, partémque socio tribuit. Quò magis miror, quosdam existimasse, aquatilibus nullũ inesse sensum. Nouit torpedo vim suam, ipsa non torpens, mersáque in limo se occultat, piscium qui securi supernatantes obtorpuere, corripiens. Huius ieeori teneritas nulla præfertur. Nec minor solertia ranæ, quæ in mari piscatrix vocatur. Eminentia sub oculis cornicula turbato limo exerit, assultantes pisciculos attrahens, donec tam propè aeeedant, vt assiliat. Simili modo squatina, & rhombus abditi pinnas exertas mouent specie vermiculorum: itémque quæ vocatur raia. Nam pastinaca latrocinatur ex occulto, transeuntes radio (quod telum est ei) figens. Argumenta solertię huius, quòd tardissimi piscium hi, mugilem veloeissimũ omnium habentes in ventre reperiuntur.

** Vetust. codi. Illa compressu, quicquid inclusit, exanimat.*

Descolopendris, vulpibus, & glanis. Cap. XLIII.

SColopendræ terrestribus similes, quas cẽtipedes vocant, hamo deuorato omnia interanea euomunt, donec hamum egerant, deinde resorbent. At vulpes marinæ, simili in periculo glutiunt amplius vsque ad infirma lineæ, quæ facilè prerodant. Cautius qui glanis vocatur: auersos mordet hamos, nec deuorat, sed esca spoliat.

De arietepisce. Cap. XLIIII.

GRassatur aries, vt latro. Et nunc grandiorum nauium in salo stantium occultatus vmbra, si quem nandi voluptas inuitet, expectat: nunc elato extra aquam capite, piscantium cymbas speculatur, occultúsque adnatans mergit.

De his quæ tertiam naturam habent, nõ animalium, neque fruticũ, & de vrticis, & spongiis. Cap. XLV.

EQuidem & his inesse sensum arbitror, quæ nec animalium, nec fruticum, sed tertiam ex vtroq; naturam habent, vrticis dico, & spongiis. Vrticæ noctu vagantur, noctúque mutantur. Carnosæ frondis his natura: & carne vescuntur. Vis pruritu mordax eadémque quæ terrestris vrticæ. Contrahit ergo se quàm maximè rigens, ac prænatante pisciculo frondem suam spargit, complecténsque deuorat. Aliâs marcenti similis, & iactati se passa fluctu algæ vice, contactos pisces, attritúque petræ scalpentes pruritum, inuadit. Eadem noctu pectines & echinos perquirit: dum admoueri sibi manum sentit, colorem mutat & contrahitur. Tacta vredinem mittit, paulúmque si fuit interualli, absconditur. Ori ei in radice esse traduntur: excrementa per summa tenui fistula reddi. Spongiarum tria genera accipimus: spissum ac prædurum & asperum, tragos id vocatur: minus spissum & mollius, manon: tenue densúmque, ex quo penicilli, Achilleum. Nascuntur omnes in petris: aluntur conchis, pisce, limo. Intellectum inesse his apparet, quia vbi auulsorem sensere, contractæ multò difficilius abstrahuntur. Hoc idem fluctu pulsante faciunt. Viuere esca, manifestò conchę minutæ in his repertæ ostendunt. Circa Toronen vesci illis auulsas etiam aiunt, & ex relictis radicib

dicibus recrescere. In petris cruoris quoque inhæret color. Africis præcipuè, quæ generantur in Syrtibus. Maximæ fiunt manæ, sed mollissimæ, circa Lyciam. In profundo autem, nec ventoso, molliores. In Hellesponto asperæ, & densæ circa Maleam. Putrescunt in apricis locis: ideò optimę in gurgitibus. Viuentibus idem, qui madentibus, nigricans color. Adhærent nec parte, nec totæ: intersunt enim fistulæ quædam inanes, quaternæ ferè aut quinæ, per quas pasci existimantur. Sunt & aliæ, sed supernè concretæ. Et subesse membrana quædam radicibus earum intelligitur. Viuere constat longo tempore: Pessimum omnium genus est earum, quæ aplysiæ vocantur, quia elui non possunt, in quibus magnæ sunt fistulæ, & reliqua densitas spissa.

De caniculis marinis. *Cap. XLVI.*

CAniculârum maximè multitudine circa eas vrinantes graui periculo infestantur. Ipsi ferunt & nubem quandam crassescere super capita, planorum piscium similem, prementem eos, arcentémque à reciprocando, & ob id stilos præacutos lineis annexos habere sese: quia nisi perfossæ ita, non recedant, caliginis & pauoris, vt arbitror, opere. Nubem enim & nebulam (cuius nomine id malum appellant) inter animalia haud vllam comperit quisquam. At cum caniculis atrox dimicatio. Inguina, & calces, omnémque candorem corporum appetunt. Salus vna in aduersas eundi, vltróq; terrendi. Pauet enim hominem ęquè ac terret. Et sors ęqua in gurgite, vt ad summa aquæ ventum est, ibi periculum anceps, adempta ratione contrà eundi, dum conetur emergere: & salus omnis

in ſociis. funem illi religatum ab humeris eius trahunt: hunc dimicans, vt ſit periculi ſignum, læua quatit: dextra apprehenſo ſtilo in pugna eſt: modicus aliâs tractus. Vt prope carinam ventum eſt, niſi præceleri vi repentè rapiant, abſumi ſpectant. Ac ſæpè iam ſubducti, è manibus auferuntur, ſi non trahentium opem, conglobato corpore in pilæ modum, ipſi adiuuere. Protendunt quidem tridentes alij: ſed monſtro ſolertia eſt nauigium ſubeundi, atque ita è tuto præliandi. Omnis ergo cura ad ſpeculandum hoc malum inſumitur.

De his, quæ ſilicea teſta includuntur, & quæ ſine vllo ſenſu, & de reliquis ſordidis animalibus.

Cap. XLVII.

Quod hic Plin. generaliter planus piſcibus, Ariſtoteles lib. 9. cap. 30. Hiſto. animal. (vnde hic locus trãſlatus videtur) peculiariter anthijs adſcribit, quos ibidẽ & ſacros piſces eã ob cauſam cognominat.

CErtiſſima eſt ſecuritas vidiſſe planos piſces: quia nunquam ſunt, vbi maleficę beſtię: qua cauſa vrinantes ſacros appellant eos. Silicea teſta incluſis fatendum eſt nullum eſſe ſenſum, vt oſtreis. Multis eadem natura, quæ frutici, vt holothuriis, pulmonibus, ſtellis. Adeóque nihil non gignitur in mari, vt cauponarũ etiam æſtiua animalia, pernici moleſta ſaltu, & quæ capillus maximè celat, exiſtant: & circumglobata eſcæ ſæpe extrahuntur: quæ cauſa ſomnum piſcium in mari noctibus infeſtare exiſtimatur. Quibuſdam verò ipſis innaſcuntur, quo in numero chalcis accipitur.

De venenatis marinis. *Cap.* XLVIII.

NEc venena ceſſant dira, vt in lepore: qui in Indico mari etiam tactu peſtilens, vomitum diſſolutionémque ſtomachi protinus creat: in noſtro offa informis, colore tantùm lepori ſimilis: in Indis, & magnitudine, & pilo duriore tantùm: nec viuus ibi capitur. Aequè peſtiferum

animal

animal araneus, ſpinæ in dorſo aculeo noxius. Sed nullum vſquam execrabilius, quàm radius, ſuper caudam eminens trygonis, quam noſtri paſtinacam appellant, quincunciali magnitudine. Arbores infixus radici necat: arma, vt telum, perforat vi ferri & veneni malo.

De morbis piſcium. Cap. XLIX.

MOrbos vniuerſa genera piſcium, vt cætera animalia, etiam fera, non accipimus ſentire. Verùm ægrotare ſingulos, manifeſtum facit aliquorum macies, cùm in eodem genere præpingues alij capiantur.

De generatione eorum mira. Cap. L.

QVonam modo generent, deſiderium & admiratio hominum differri non patitur. Piſces attritu ventrium coëunt, tanta celeritate vt viſum fallant: delphini, & reliqua cete, ſimili modo, paulò diutius. Fœmina piſcis coitus tempore marem ſequitur, ventrem eius roſtro pulſans: ſub partum mares fœminam ſimiliter, oua veſcentes earum. Nec ſatis eſt generationi per ſe coitus, niſi editis ouis, inter ſe verſando mares & fœminæ vitale aſperſerint virus. Non omnibus id contingit ouis in tanta multitudine: alioqui replerentur maria & ſtagna, cùm ſinguli vteri innumerabilia concipiant.

Item de generatione, & qui piſces oua pariant. Cap. LI.

PIſcium oua in mari creſcũt, quædam ſumma celeritate, vt murænarum, quædam paulò tardius. Plani piſcium quibus cauda non eſt, aculeatique, vt teſtudines in coitu ſuperueniunt: polypi crine vno fœminæ naribus adnexo: ſepiæ & loligines linguis, componentes inter ſe brachia, & in contrarium nantes: ore & pariunt. Sed

poly

polypi in terram verso capite coëunt. Reliqua mollium tergis, vt canes. Item locustę & squillæ, cancri, ore. Ranæ superueniunt, prioribus pedibus alas fœminæ inare apprehendentes, posteriores clunes. Pariunt minimas carnes nigras, quas gyrinos vocant, oculis tantùm & cauda insignes: mox pedes figurantur, cauda findente se in posteriores. Mirúmque, semestri vita resoluuntur in limum nullo cernente, & rursus vernis aquis renascuntur, quæ fuere natæ, perinde occulta ratione, cùm omnibus annis id eueniat. Et mituli & pectines sponte naturæ in harenosis proueniunt. Quæ durioris testæ sunt, vt murices, purpuræ, saliuario lentore. Sicut acescente humore culices, * apuæ spuma maris incalescente, cùm admissus est imber. Quę verò siliceo tegmine operiuntur, vt ostrea, putrescente limo, aut spuma circa nauigia diutius stante defixósq; palos, * & lignum maximé. Nuper compertum in ostreariis, humorem iis fœtificum lactis modo effluere. Anguillę atterũt se scopulis: ea strigmenta viuiscunt: nec alia est earũ procreatio. Piscium diuersa genera non coëunt, præter squatinam & raiam: ex quibus nascitur priori parte raiæ similis, & nomen ex vtroque compositum apud Græcos trahit. Quædam * tempore anni gignuntur, & in humore, * & in terra. Vere pectines, limaces, hirudines * eodem tempore euanescunt. Piscium lupus & trichias bis anno parit, & saxatiles omnes. Mulli ter, vt chalcis, cỳ primus sexies, scorpiones bis ac sargi, vere & autumno. Ex planis squatina sola bis, autumno & Vergiliarum occasu. Plurimi piscium tribus mensibus, Aprili, Maio, Iunio. Salpę autumno: sargi, torpedo, squali circa æquinoctium: molles vere: sepia omnibus

* Sic legendum, non atque, vt quidam legunt, apparet: tum ex vetusto codi. tum ex Aristotele Histo. animal. libr. 5. cap. 15. vbi aphyen, hoc est apuam nasci tradit: ἐν τῷ ἀφρῷ τῷ γιγνομένῳ ὑπὸ τῆς ὁμβρίας ὕδατος.

* ilignos maximè.

* Rectius, tepore anni, Consule Arist. Histo. animal. lib. 6. c. 15. vnde hic locus est desumptus.

* &, vt * eodẽ tem-

bus mensibus. Oua eius glutino atramenti ad speciem vuæ cohærentia masculus prosequitur afflatu, aliâs sterilescunt. Polypi hyeme coeunt, pariunt vere oua tortili vibrata pampino, tanta fœcunditate, vt multitudinem ouorum occisi non recipiant cauo capitis, quo prægnantes tulere. Ea excludunt quinquagesimo die, è quibus multa propter numerum intercidunt. Locustæ, & reliqua tenuioris crustæ, ponunt oua super oua, atque ita incubant. Polypus fœmina modò in ouis sedet, modò cauernam cancellato brachiorum implexu claudit. Sepia & in terreno parit inter harundines, aut sicubi enata alga: excludit quintodecimo die. Loligines in alto conserta oua edunt, vt sepiæ. Purpuræ, murices, eiusdémque generis, vere pariunt. Echini oua pleniluniis habent hyeme: & cochleæ hyberno tempore nascuntur. Torpedo octogenos fœtus habens inuenitur: eáque intra se parit oua prætmollia, in alium locum vteri transferens, atque ibi excludens. Simili modo omnia, quæ cartilaginea appellauimus. Ita fit, vt sola piscium & animal pariant, & oua concipiant. Silurus mas solus omnium edita custodit oua, sæpe & quinquagenis diebus, ne absumantur ab aliis. Cæteræ fœminæ in triduo excludunt, si mas attigit. Acus, siue belone, vnus piscium dehiscente * propter multitudinem vtero parit. A partu coalescit vulnus: quod & in * cæcis serpentibus traduntur. Mus marinus in terra scrobe effosso parit oua, & * obruit terra. Rursus tricesimo die refossa aperit, fœtúmque in aquam ducit.

pore viuiscunt.

* Legendũ videtur, propter magnitudinẽ, videlicet ouorũ, adstipulãte Aristotele, qui lib. 3. cap. 4. de Gener. animal belonẽ pauca quidẽ oua parere asserit, sed tam magna, vt vterus in partu dehiscat.

* Emenda, Cæcilijs serpẽtibus, ex codẽ Aristotele, libro 6.

De vuluis piscium. Cap. LII.

ERythini & chanæ vuluas habere traduntur: qui trochos appellatur à Græcis, ipse se inire.

* & rursus obruit terra. Tricesi-

Aquatil

mo die. in quã lectionem cõsentiunt Manutius, Basiliensísque codex vetusti cod. fidẽ sequuti.

Aquatilium omnium fœtus inter initia visu carent.

De longissima vita piscium. Cap. LIII.

AEui piscium memorandũ nuper exemplum accepimus. Pausilypum villa est Campaniæ haud procul Neapoli: in ea in Cæsaris piscinis à Pollione Vedio coniectum piscem, sexagesimum post annum expirasse scribit Anneus Seneca, duobus aliis æqualibus eius eiusdem generis etiam tunc viuentibus. Quæ mentio piscinarum admonet, vt paulò plura dicamus hac de re, priusquàm digrediamur ab aquatilibus.

De viuarijs ostrearum, & quis ea primus inuenerit. Cap. LIIII.

OStrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit in Baiano, ætate L. Crassi Oratoris, ante Marsicum bellum: nec gulæ causa, sed auaritiæ, magna vectigalia tali ex ingenio suo percipiẽs, vt qui primus pensiles inuenit balineas, ita mangonizatas villas subinde vendendo. Is primus optimũ saporem ostreis Lucrinis adiudicauit, quando eadem aquatilium genera aliubi atque aliubi meliora: sicut lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes, rhombus Rauennæ, murænæ in Sicilia, elops Rhodi: & alia genera similiter. ne culinarum censura peragatur. Nondum Britannica seruiebant litora, cùm Orata Lucrina nobilitabat: posteà visum tanti in extremam Italiam petere Brundisium ostreas: ac ne lis esset inter duos sapores, nuper excogitatum, famem longæ aduectionis à Brundisio compascere in Lucrino. Eadem ætate prior Licinius Mutæna reliquorum piscium viuaria inuenit: cuius deinde exemplum nobilitas secuta est, Philippi, Hortensij: Lucullus exciso etiã

monte

monte iuxta Neapolim maiore impendio, quàm villam ædificauerat, euripum & maria admisit. Qua de causa Magnus Pompeius Xerxen togatum eum appellabat. * Tricies piscinæ à defuncto illo væniere pisces.

* *Budæus hoc in loco* $\overline{\text{X}}$L.H.S. *legendũ contendit: alij* $\overline{\text{CCCC}}$. *ille Macrobij, hi Columellæ autoritate nixi.*

Quis primus murænarum viuaria fecerit.
Cap. LV.

MVrænarum viuarium priuatim excogitauit C. Hirius ante alios, qui cœnis trimphalibus Cæsaris Dictatoris sex millia numero murænarum mutuo appendit. Nam permutare quidem pretio noluit, aliáue merce. Huius villam intra quàm modicam quadragies piscinæ *vænierunt. Inuasit deinde singulorum piscium amor. Apud Baulos in parte Baiana piscinam habuit Hortẽsius Orator, in qua murænam adeò dilexit vt exanimatam flesse credatur. In eadem villa, Antonia Drusi, murænæ quam diligebat, inaures addidit: cuius propter famam nonnulli Baulos videre concupiuerunt.

* *Aliâs, vẽdiderunt. Quã lectionẽ agnoscit & Budæus 2. de Asse.*

De cochlearum viuarijs, & quis primus instituit. *Cap. LVI.*

COchlearum viuaria instituit Fuluius Hirpinus in Tarquiniensi, paulò ante ciuile bellum, quod cum Pompeio Magno gestum est, distinctis quidem generibus earum, separatim vt essent * albæ, quæ in Reatino agro nascuntur: separatim Illyricæ, quibus magnitudo præcipua: Africanæ, quibus fœcũditas: Solitanæ, quibus nobilitas. Quin & saginam earum commentus est, sapa & farre, aliisque generibus, vt cochleæ quoque altiles ganeam implerent: cuius artis gloria in eam magnitudinem * perductæ sint, vt octoginta quadrantes caperent singularum calices. Autor est M. Varro.

* *Albulæ, fortassis: vt apud Varronẽ libr. 3. Rei rust.*

* *perducta sit: vt referantur hæc*

verba ad artis gloriã, in quã lectionẽ cõsentiunt Manutius & Germanicus cod. Antiqui codi. fidem secuuti.

De piscibus terrenis. Cap. LVII.

Piscium genera etiamnum à Theophrasto mira produntur: circa Babylonis rigua decedentibus fluuiis, in cauernis aquas habentibus remanere. Quosdam inde exire ad pabula pinnulis gradientes, crebro caudæ motu, contráque venanteis refugere in suas cauernas, & in iis obuersos stare: capita eorum esse ranæ marinæ similia, reliquas partes gobiorum, branchias vt cæteris piscibus. Circa Heracleam & Cromnam * & multifariam in Ponto vnum genus esse, quod extremas fluminum aquas sectetur, cauernásque faciat sibi in terra, atque in his viuat etiam reciprocis amnibus siccato litore. Effodi ergo: motu demum corporum viuere eos approbant. Circa Heracleam eandem, eodémque Lyco amne decedente, ouis relictis in limo generari pisces, qui ad pabula petenda palpitent exiguis branchiis, quod fieri non indigo humoris: propter quod & anguillas diutius viuere exemptas aquis. Qua autem in sicco maturari vt testudinum. Eadem in Ponti regione apprehendi glacie piscium maximè gobiones, non nisi patinarum calore vitalem motum fatentes. In his quidem, tametsi mirabilis, est tamen aliqua ratio. Idem tradit in Paphlagonia effodi pisces gratissimos cibis terrenos altis scrobibus, in his locis vbi nullæ reflagnent aquæ: miratúrque & ipse, gigni sine coitu. Humoris quidem vim aliquam inesse, quam puteis, arbitratur, cùm in nonnullis reperiantur pisces. * Quicquid est hoc, certè minus admirabile talparum facit vitã subterranei animalis, nisi fortè vermium terrenorum & piscibus natura inest.

Addendũ hic ex scrip. codi. Et Lycum amnem. Alioquin nõ erit, quò referatur, quod mox sequitur, Eodémque Lyco amne

Videnum rectius venusti codi. Quicquid est hoc, certè minus admirabilem talparum facit vitã, subterranei animalis.

De moribus Nili. *Cap. LVIII.*

VErùm omnibus his fidem Nili inundatio affert, omnia excedentem miracula: quippe * detegente eo musculi reperiuntur inchoato opere genitalis aquæ terræque, iam parte corporis viuentes, nouissima effigie etiamnum terrena. *detergente

De anthia pisce, & quomodo capiatur.

Cap. *LIX.*

NEc de anthia pisce silerì conuenit, quæ plerosque aduerto credidisse. Chelidonias insulas diximus Asiæ, scrupulosi maris, ante promontorium sitas: ibi frequens hic piscis, & celeriter capitur, vno genere. Paruo nauigio, & concolori veste, eadémque hora per aliquot dies continuos piscator enauigat certo spatio, escámque proiicit. Quicquid ex eo mittitur, suspecta fraus prædæ est: cauénsque quod timuit, cùm id sæpe factum est, vnus aliquando consuetudine inuitatus anthias escam appetit. Notatur hic intentione diligenti, vt autor spei, conciliatórque captura. Neque enim est difficile, cùm per aliquot dies solus accedere audeat. Tandem & aliquos inuenit: paulatímque comitatior, postremò greges adducit innumeros, iam vetustissimis quibusque assuetis piscatorem agnoscere, & è manu cibum rapere. Tum ille paulùm vltra digitos in esca iaculatus hamum, singulos inuolat verius quàm capit, ab vmbra nauis breui conatu rapiens, ita ne cæteri sentiant, alio intus excipiente centonibus raptum, ne palpitatio vlla aut sonus cæteros abigat. Conciliatorem nosse ad hoc prodest, ne capiatur. Parcit piscator fugituro in reliquum gregem. Ferũt discordem socium duci

insidiatum pulchrè noto cepisse malefica voluntate: agnitum in macello à socio, cuius iniuria erat, & dati damni formulam editam, condemnatúmque: addidit Mutianus æstimata lite decem libris. Iidem anthiæ, cùm vnum hamo teneri viderint, spinis, quas in dorso serratas habent, lineam secare traduntur: eo qui tenetur, extendente, vt præcidi possit. At inter sargos, ipse qui tenetur, ad scopulos lineam terit.

De stellis marinis. Cap. LX.

PRæter hæc claros sapientia autores video mirari stellam in mari. Ea figura est parua admodum, caro intus, extra duriore callo. Huic tam igneum feruorem esse tradunt, vt omnia in mari contacta adurat, omnem cibum statim peragat. Quibus sit hoc cognitum experimentis, haud facilè dixerim: * multo memorabilius duxerim id, cuius experiendi quotidie occasio est.

multóque

De dactylis, eorúmque miraculis. Cap. LXI.

COncharum è genere sunt dactyli, ab humanorum vnguium similitudine appellati. His natura in tenebris remoto lumine, alio fulgore clarere, & quanto magis humorem habeant, ludere in ore mandentium, lucere in manibus, atque etiam in solo ac veste, decidentibus guttis: vt procul dubio pateat, succi illam naturam esse, quam miremur etiam in corpore.

De inimicitijs & amicitijs inter se aquatilium. Cap. LXII.

SVnt & inimicitiarum atque concordiæ miracula. Mugil & lupus mutuo odio flagrant. Conger & muræna, caudas inter se prærodentes,

tes. Polypum intantum locusta pauet, vt si iuxtà viderit, omnino moriatur. * Locustam conger: rursus polypum congri lacerant. Nigidius autor est, prærodere caudam mugili lupum, eosdémq; statis mensibus concordes esse. Omnes autem viuere, quibus caudæ sic amputentur. At è contrario amicitiæ exempla sunt, præter illos, de quorum diximus societate, balæna & musculus, quando prægraui superciliorum pondere obrutis eius oculis, infestantia magnitudinem vada prænatans demonstrat, oculorúmque vice fungitur. Hinc volucrum naturæ dicentur.

* *Legendũ videtur Locusta congrum ex Aristotele lib. 8. Hist. animal. c. 2. vbi sic legitur:* ὅτι ὑ λαβρακοι τὰς γόγγρους ἀγρεύουσιν.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER DECIMVS.

De natura auium. *Cap. I.*

SEQVITVR natura auium, quarum grandissimi & penè bestiarum generis, struthiocameli Africi vel Aethiopici, altitudinem equitis insidentis equo excedunt, celeritatem vincunt: ad hoc demum datis pennis, vt currentem adiuuent: cæterò non sunt volucres, nec à terra tolluntur. Vngulæ iis ceruinis similes, quibus dimicant, bisulcæ, comprehendendis lapidibus vtiles, quos in fuga contra sequentes ingerunt pedibus. Concoquendi sine delectu deuorata mira natura, sed non minus stoliditas, in tanta reliqui corporis altitudine, cùm colla frutice occultauerint, latere se existimantium. Præmia ex iis oua, propter amplitudinem * pro quibusdam habita vasis, conósque bellicos & galeas adornantes pennæ.

* *Melius, Quibusdã habita pro vasis.*

De phœnice. *Cap. II.*

AEthiopes atque Indi, discolores maximè & inenarrabiles ferunt aues, & ante omnes nobilem

bilé Arabia phœnicé: haud scio an fabulosè, vnũ in toto orbe, nec visum magnopere. Aquilæ narratur magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, cæruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem capútque plumeo apice cohonestante. Primus atque diligentissimus togatorum de eo prodidit Manilius, Senator ille maximis nobilis doctrinis doctore nullo: neminem extitisse qui viderit vescentem: sacrum in Arabia Soli esse, viuere annis DCLX. senescentem casia thurísque surculis construere nidum, replere odoribus, & superemori. Ex ossibus deinde * & medullis eius nasci primò ceu vermiculum: inde fieri pullum: principióque iusta funeri priori reddere, & totum deferre nidum prope Panchaiam in Solis vrbem, & in ara ibi deponere. Cum huius alitis vita magni conuersionem anni fieri prodit idem Manilius, iterúmque significationes tempestatum & siderum easdem reuerti. Hoc autem circa meridiem incipere, quo die signum Arietis Sol intrauerit. Et fuisse eius conuersionis annum prodente se P. Licinio, M. Cornelio * Consulibus. Cornelius Valerianus phœnicem deuolasse in Aegyptum tradit, Q. Plautio, Sex. Papinio Coss. Allatus est & in vrbem, Claudij Principis Censura, anno vrbis DCCC. & in comitio propositus, quod actis testatum est, sed quem falsum esse nemo dubitaret.

* è

* *Manetium vetusti codicis fidē sequutus, legit Coss. ccxxv. quo anni illius cōuersionis spatiū declaratur.*

De aquilis. Cap. III.

EX his, quas nouimus, aquilæ maximus honos, maxima & vis. Sex earum genera: Melæna etos à Græcis dicta, eadémque Valeria, minima magnitudine, viribus præcipua colore nigricans: sola aquilarum fœtus suos alit: cæteræ, vt dicemus, fugant: sola sine clangore, sine murmu-

ratione. Conuersatur autem in montibus. Secundi generis pygargus in oppidis mansitat & in campis, albicante cauda. Tertij morphnos, quam Homerus & percnon vocat, aliqui & plancum, & anatariam, secunda magnitudine & vi: huícque vita circa lacus. Phœmonoë Apollinis dicta filia, dentes ei esse prodidit, mutæ aliàs, carentíque lingua: eandem aquilarum nigerrimam, prominentiore cauda. Consentit & Boëthus. Ingenium est ei, testudines raptas frangere è sublimi iaciendo: quæ fors interemit Poëtam Aeschylum, prædictam fatis (vt ferunt) eius diei ruinam secura cæli fide cauentem. Quarti generis est percnopterus: eadem orripelargus, vulturina specie, alis minimis, reliqua magnitudine antecellens, sed imbellis & degener, vt quam verberet coruus. Eadem ieiunæ semper auiditatis, & querulæ murmurationis. Sola aquilarum exanima fert corpora: cæteræ, cùm occidere, confidunt. Hæc facit, vt quintum genus gnesion vocetur, velut verum solúmque incorruptæ originis, media magnitudine, colore subrutilo, rarum conspectu. Supereſt haliætos, clarissima oculorum acie, librãs est alto sese: visóque in mari pisce, præceps in eum ruens & discussis pectore aquis rapiẽs. Illa, quam tertiam fecimus: circa stagna aquatiquas aues appetit mergentes se subinde, donec sopitas lassatásque rapiat. Spectanda dimicatio, aue ad perfugia litorum tendente, maximè si condensa harundo sit; aquila inde ictu abigente alæ, & cùm appetit, in lacus cadente, vmbrámque suam nanti sub aqua à litore ostendente: rursus aue in diuersa, & vbi minimè se credat expectari, emergente. Hæc causa gregatim auibus natandi, quia plures simul non infestantur, respersu pinnarum

hostem

hoſtem obcæcantes. * Sæpe & aquilæ ipſæ non tolerantes pondus apprehenſum, vnà merguntur. Haliætus tantùm implumes etiamnum pullos ſuos percutiens, ſubinde cogit aducrſos intueri Solis radios: & ſi conniuentem humectantémque animaduertit, præcipitat è nido, velut adulterinum atque degenerem: illum cuius acies firma contrà ſteterit, educat. Haliæeti ſuum genus non habent, ſed ex diuerſo aquilarum coitu naſcuntur. Id quidem quod ex iis natum eſt, in offifragis genus habet, è quibus vultures progenerantur minores: & ex iis magni, qui omnino non generant. Quidam adiiciunt genus aquilæ, quam barbatam vocant, Thuſci verò offifragam. Tribus primis & quinto aquilarum generi inædificatur nido lapis aëtites, quem aliqui dixere gagaten, ad multa remedia vtilis, nihil igne deperdens. Eſt autem lapis iſte prægnãs, intus, cùm quatias, alio velut in vtero ſonante. Sed vis illa medica non niſi nido direptis. Nidificant in petris & arboribus: pariunt oua terna: excludunt pullos binos: vili ſunt & tres aliquando. Alterum expellunt tædio nutriendi. Quippe eo tempore ipſis cibum negauit natura, proſpiciens ne omnium ferarum fœtus raperentur. Vngues quoque earum inuertuntur diebus iis, albeſcunt inedia pennæ, vt meritò partus ſuos oderint. Sed eiectos ab his cognatum genus offifragæ excipiunt, & educant cum ſuis. Vcrùm adultos quoque perſequitur parens, & longè fugat, æmulos ſcilicet rapinæ. Et alioquin vnum par aquilarum magno ad populandum tractu, vt ſarietur, indiget. Determinant ergo ſpatia, nec in proximo prædantur. Rapta non protinus ferunt, ſed primo deponunt, experta pondus tunc demum * abeunt. Oppetunt

* *Quod hîc tertio aquilarũ generi tribuitur, quem morphnã ſupra Plin. nominauit, Ariſtoteles lib. 9. Hiſtor. animal. c. 32. (vnde hæc ferè omnia ſunt deſumpta) halieto aſſignat. Quo fit, vt verba hæc alienoloco poſita videantur, & ſuprà reponẽda poſt ea verba, Et diſcuſſis pectore aquis rapiens.*

* *Anchiuus.*

non senio, nec ægritudine, sed fame, in tantum superiore accrescente rostro, vt aduncitas aperiri non queat. A meridiano autem tempore operantur, & volant: prioribus horis diei, donec impleantur hominum conuentu fora, ignauæ sedent. Aquilarum pennæ mistas reliquarum alitum pennas deuorant. Negant vnquam solam hanc alitem fulmine exanimatam: ideo armigeram Iouis consuetudo iudicauit.

Quando legionum signa esse cœperint, & cum quibus sit aquilis bellum. Cap. IIII.

ROmanis eam legionibus C. Marius * in secundo Consulatu suo propriè dicauit. Erat & anteà prima cum quatuor aliis: lupi, minotauri, equi, aprique singulos ordines anteibant. Paucis antè annis sola in aciem portari cœpta erat: reliqua in castris relinquebantur. Marius in totum ea abdicauit. Ex eo notatum, non ferè legionis vnquam hybernasse castra, vbi aquilarum non sit iugum. Primo & secundo generi non minorum tantùm quadrupedum rapina, sed etiam cum ceruis prælia. Multum puluerem volutatu collectum, insidens cornibus excutit in oculos, pennis ora verberans donec præcipitet in rupes. Nec vnus hostis illi satis est: acrior est cum draconc pugna, multóque magis anceps, etiam si in aëre. Oua hic consectatur aquilæ auiditate maleficа: at illa ob hoc rapit vbicunque visum. Ille multiplici nexu alas ligat, ita se implicans, vt simul decidant.

* *Manutius non legit in*

Mirum de aquila. Cap. V.

EST percelebris apud Sestos vrbem aquilæ gloria: educatam à virgine retuliſſe gratiam, aues

aues primò, mox deinde venatus aggerentem. Defuncta postremò, in rogum accensum eius iniecisse sese, & simul conflagrasse. Quam ob causam incolæ, quod vocant Heröum, in eo loco fecere, appellatum Iouis & virginis, quoniam illi Deo ales adscribitur.

De vulturibus. Cap. VI.

VVlturium præualent nigri. Nidos nemo attigit. Ideo etiam fuere, qui putarent illos ex aduerso orbe aduolare, falsò. Nidificant enim in excelsissimis rupibus. Fœtus quidem sæpe cernuntur ferè bini. Vmbricius Aruspicum in nostro æuo peritissimus, parere tradit oua tria: vno ex iis reliqua oua nidúmque lustrare, mox abiicere. Triduo autem antè aut biduo volare eos, vbi cadauera futura sunt.

De sanguale. Cap. VII.

SAngualem auem, atque immussulum, Augures Romani in magna quæstione habent. Immussulum aliqui vulturis pullum arbitrantur esse, & sangualem ossifragæ. Massurius sangualem ossifragam esse dicit, immussulum autem pullum aquilæ, priusquàm albicet cauda. Quidam post Mutium Augurem visos non esse Romæ confirmauere: ego (quod verisimilius est) in desidia rerum omnium non arbitror agnitos.

De accipitribus. Cap. VIII.

ACcipitrum genera * xvj. inuenimus. Ex iis circon claudum altero pede prospertimi augurij nuptialibus negotiis & pecuariæ rei. Triorchem à numero testium, cui principatum in auguriis Phœmonoë dedit: buteonem hunc appellant Romani, familia etiam ex eo cognominata, cùm prospero auspicio in ducis naui sedisset. Aesalona Græci vocant, qui solus omni tempore apparet

* *Aliàs, decẽ. quot accipitrũ genera facit & Aristot libr. 9. Histor. animal. c. 36.*

apparet: cęteri hyeme abeunt. Distinctio generum ex auiditate. Alij non nisi ex terra rapiunt auem: alij non nisi circa arbores volitantem: alij sedentem in sublimi: aliqui volantem in aperto. Itaque & columbę nouere ex iis pericula, visóq; considunt, vel subuolant, contra naturam eius auxiliantes sibi. In insula fricę Cerne in Oceano accipitres totius Massyliæ humi fœtificant: nec alibi nascuntur, illis assueti gentibus. In Thraciæ parte super Amphipolim homines atque accipitres societate quadam aucupantur. Hi ex syluis & harundinetis excitant aues: illi superuolantes deprimunt. Rursus captas aucupes diuidunt cum iis. Traditum est, missas in sublime sibi excipere eos: & cùm tempus sit capturæ, clangore ac volatus genere inuitare ad occasionem. Simile quiddam lupi apud Mœotin paludem faciunt. Nam nisi partem à piscantibus suam accepere, expensa eorum retia lacerant. Accipitres auium non edunt corda. Nocturnus accipiter cymindis vocatur rarus etiam in syluis, interdiu minus cernens. Bellum internecinum gerit cum aquila, cohærentéque sępe prehenduntur.

De coccyce, quæ à suo genere interimitur.

Cap. IX.

COccyx ex accipitre videtur fieri, tempore anni figuram mutans, quoniam tunc non apparent reliqui, nisi perquàm paucis diebus: ipséque modico tempore ęstatis visus non cernitur posteá. Est autem neque aduncis vnguibus solus accipitrum, nec capite similis illis, neque alio quàm colore, * ac rictu columbi potiùs. Quin & absumitur ab accipitre, siquando vnà apparuere: sola omnium auis à suo genere interępta. Mutat autem & vocem: procedit vere, occultatur

* *aspectu columbi potius.*

Cæ-

Caniculę ortu: sempérque parit in alienis nidis, maximè palumbium, maiori ex parte singula oua, quod nulla alia auis rarò bina. Causa subiiciendi pullos putatur, quòd sciat se inuisam cunctis auibus. * nam minutas quoque infestant: ita non fore tutam generi suo stirpem opinatur, ni fefellerit: quare nullum facit nidum, alioquin trepidum animal. Educat ergo subditum adulterato fœta nido. Ille auidus ex natura præripit cibos reliquis pullis, itáque pingueſcit, & nitidus in se nutricem conuertit. illa gaudet eius specie, miratúrque sese ipsam, quòd talem peperit: suos comparatione eius damnat, vt alienos, absumíque etiam se inspectante patitur, donec corripiat ipsam quoque iam volandi potens. Nulla tum auium suauitate carnis comparatur illi.

*Legendũ, Nã minutæ quoque infestãt, tũ ex vetust. codic. tum ex Aristo. Histor. animal. lib. 9. cap. 29. vbi sic habet: τίλλεται γὰ ὑπὸ τ μικρῶν ὀρνέων, καὶ φύγει αὐτά.

Demilus. *Cap. X.*

Milui ex eodem accipitrum genere, magnitudine differũt. Notatum in his, rapaciſſimam & familicam semper alitem nihil esculenti rapere vnquam ex funerum ferculis, nec Olympiæ ex ara. Ac ne ferentium quidem manibus, nisi lugubri municipiorum immolantium ostento. Iidem videntur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus, in cælo monstrante natura, quid opus esset in profundo. Milui & ipsi hybernis mensibus latent, non tamen ante *hirundinem abeuntes. Traduntur autẽ & à solstitiis affici podagra.

*hirundines

Digestio auium per genera. *Cap. XI.*

Volucrum prima distinctio pedibus maximè constat. Aut enim aduncos vngues habent, aut digitos, aut palmipedum in genere sunt, vti anseres, & aquaticæ ferè aues. Aduncos vngues haben

habẽtia, carne tantùm vescũtur ex parte magna.

De inauspicatis auibus, cornice, coruis, bubone. Cap. XII.

** Vetust. codices, & alio pabulo, vt quæ duritiẽ nucis, &c.*

COrnices * & alio pabulo, Atque duritiem nucis rostro repugnantem, volantes in altum in saxa tugulásue iaciunt iterum ac sæpius, donec quassatam perfringere queant. Ipsa ales est inauspicatæ garrulitatis. à quibusdam tamen laudata. Ab Arcturi sidere ad hirundinum aduentum notatur eam in Mineruæ lucis templisque rarò, alicubi omnino non aspici, sicut Athenis. Præterea à sola hæc etiam volantes pullos aliquandiu pascit: inauspicatissima fœtus tempore, hoc est, post solstitium. Cæteræ omnes ex eodem genere pellunt nidis pullos, ac volare cogunt, sicut & corui: qui & ipsi non carne tantùm aluntur, sed robustos quoque fœtus suos fugant longius. Itaque paruis in vicis non plus bina coniugia sunt: circa Cranonem quidem Thessaliæ singula perpetuò: genitores soboli loco cedunt. Diuersa in hac, & suprà dicta alite quædam. Corui ante solstitium generant iidem ægrescunt sexagenis diebus siti maximè antequàm fici coquantur autumno. Cornix ab eo tempore corripitur morbo. Corui pariunt cum plurimum quinos. Ore eos parere aut coire vulgus arbitratur: ideóque grauidas, si ederint coruinum ouum, per os partum reddere: atque in totum, difficultet parere, si tecto inferantur. Aristoteles negat, non hercule magis quàm in Aegypto ibim: sed illam exosculationem quæ sæpe cernitur, qualem in columbis, esse. Corui in auspiciis soli videntur intellectum habere significationum suarum. nam cùm Mediæ hospites occisi sunt, omnes è Peloponneso &

Attica

Attica regione volauerunt. Peſſima eorum ſignificatio, cùm glutiunt vocem velut ſtrangulati. Vncos vngues & nocturnæ aues habent, vt noctuæ, bubo, vlulæ. Omnium horum hebetes interdiu oculi. Bubo funebris, & maximè abominatus, publicis præcipuè auſpiciis, deſerta incolit: nec tantùm deſolata, ſed dira etiam & inacceſſa: noctis monſtrum, nec cantu aliquo vocalis, ſed gemitu. Itaque in vrbibus aut omnino in luce viſus, dirum oſtentum eſt. Priuatorum domibus inſidentem plurimis ſcio non fuiſſe feralem. Volat nunquàm, quò libuit, ſed tranſuerſus aufertur. Capitolij cellam ipſam intrauit Sex. Papellio Iſtro, L. Pedanio Coss. propter quod nonis Martiis vrbs luſtrata eſt eo anno.

De incendiaria aue. *Cap. XIII.*

INauſpicata eſt & incendiaria auis, propter quam ſæpenumero luſtratam vrbem in Annalibus inuenimus, ſicut L. Caſſio, C. Mario Coss. quo anno & bubone viſo luſtrata eſt. Quæ ſit auis ea, nec reperitur, nec traditur. Quidam ita interpretantur, incendiariam eſſe, quæcunque apparuerit carbonem ferens ex aris, vel altaribus. Alij ſpinturnicem eam vocant: ſed hæc ipſa quæ eſſet inter aues, qui ſe ſcire diceret, non inueni.

De linina. *Cap. XIIII.*

CLininam quoque auem ab antiquis nominatam, animaduerto ignorari. Quidam clamatoriam dicunt, Labeo prohibitoriam. Et apud Nigidium ſubis appellatur auis, quæ aquilarum oua frangat.

De auibus incognitis. *Cap. XV.*

SVnt præterea complura genera depicta in Hetruſca diſciplina, ſeculis non viſa: quæ nunc

deſe

defeciſſe mirum eſt, cùm abundent etiam, quæ mala humana populatur.

De auibus nocturnis. *Cap. XVI.*

EXternorum de auguriis peritiſſimè ſcripſiſſe Hylas nomine putatur. Is tradit noctuam, bubonem, picum arbores cauantem, trogonem, cornicem, à cauda de ouo exire: quoniam ponderi capitum peruerſa oua, poſteriorem partem corporum foucndam matri applicent.

De noctuis. *Cap. XVII.*

NOctuarum contra aues ſolers dimicatio. Maiore circundatæ multitudine, reſupinæ pedibus repugnant, collectæque in arctum, roſtro & vnguibus totæ teguntur. Auxiliatur accipiter collegio quodam naturæ, bellúmque partitur. Noctuas ſexagenis diebus hyemis cubare, & nouem voces habere, tradit Nigidius.

De pico Martio. *Cap. XVIII.*

SVnt & paruæ aues vncorum vnguium, vt pici Martio cognomine inſignes, & in auſpiciis magni. Quo in genere arborum cauatores, ſcandentes in ſubrectum felium modo: illi verò & ſupini, percuſſi corticis ſono, pabulum ſubeſſe intelligunt. Pullos in cauis educant auiti ſoli. Adactos cauernis eorum à paſtore cuneos, admota quadam ab his herba, clabi creditur vulgò. Trebius autor eſt, clauum cuneúmue adactum, quanta libeat vi, arbori in qua nidum habeat, ſtatim exilire cum crepitu arboris, cùm inſederit clauo aut cuneo. Ipſi principales Latio ſunt in auguriis, à rege qui nomen huic aui dedit. Vnum eorum præſcitum tranſire non queo. In capite Prætoris vrbani L. Tuberonis, in foro iura pro tribunali reddentis, ſedit ita placidè, vt manu prehenderetur.

deretur. Respondere vates, exitium imperio portendi, si dimitteretur: at si exanimaretur, Prætori. Et ille auem protinus concerpsit: nec multò pòst impleuit prodigium. Vescuntur & glande in hoc genere, pomísque multæ. sed quæ carne tantùm non viuunt, excepto miluo: quod ipsum in auguriis dirum est.

De uncos ungues habentibus & digitos.
Cap. XLIX.

VNcos vngues habẽtes omnino non congregantur, & sibi quæq; prædantur. Sunt autem omnes ferè altiuoli; præter nocturnas: & magis, maiores. Omnibus al; grandes, corpus exiguum. Ambulant difficulter. In petris raro consistunt, curuatura vnguium prohibente. Nũc de secundo ordine dicamus, qui in duas diuiditur species, oscines & alites: illarum generi cantus oris his magnitudo differentiam dedit. Itaque præcedent & ordine.

De pauonibus, & quis eos primus cibi causa occiderit. *Cap. XX.*

OMnésque reliquas in his pauonum genus, cùm forma, tum intellectu eius & gloria. Gemmantes laudatus expandit colores, aduerso maximè Sole quia sic fulgentius radiant. Simul vmbræ quosdam repercussus cæteris qui in opaco clarius micant cõchata quærit cauda omnésque in aceruum contrahit pennarum, quos spectari gaudet oculos. Idé cauda annuis vicibus amissa cum foliis arborũ, donec renascatur iterum cum flore, pudibundus ac mœrés quærit latebram. Viuit annis xxv. Colores incipit fundere in trimatu. Ab autoribus non glorioſum tantùm animal hoc traditur, sed & maleuolum,

ſicut anſer verecundum: quoniam has quoque quidam addiderunt notas in his, haud probatas mihi. Pauonem cibi gratia Romę primus occidit Orator Hortenſius, adituali cœna ſacerdotij. Saginare primus inſtituit circa nouiſſimum piraticum bellum M. Auſidius Lurco, éxque eo quæſtu reditus feſterriũm ſexagena M. habuit.

De gallis, & quomodo caſtrentur, & de gallinaceo loquto. *Cap. XXI.*

PRoximè gloriam ſentiunt & hi noſtri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendóq; ſomno natura genuit. Norunt ſidera, & ternas diſtinguunt horas interdiu cantu. Cum Sole eunt cubitum, quartáque caſtrenſi vigilia ad curas laborémque reuocant. Nec ſolis ortum incautis patiuntur obrepere, diémque venientem nuntiant cantu, ipſum verò cantum plauſu laterum. Imperitant ſuo generi, & regnum, in quacunque ſunt domo, exercent. Dimicatione paritur hoc quoque inter ipſos, velut ideo tela agnata cruribus ſuis intelligentes: nec finis ſæpe commorientibus. Quòd ſi palma contingit, ſtatim in victoria canunt, ſéq; ipſi principes teſtantur. Victus occultatur ſilens, ægréque ſeruitium patitur. Et plebs tamen æquè ſuperba graditur ardua ceruice, criſtis celſa: cælúmque ſola volucrum aſpicit crebrò, in ſublime caudam quoquè falcatam erigens: itaque terrori ſunt etiam leonibus feraruin generoſiſſimis. Iam ex his quidam ad bella tantùm & prælia aſſidua naſcuntur, quibus etiam patrias nobilitarunt, Rhodum, ac Tanagram. Secundus eſt honos habitus Melicis, ac Chalcidicis, vt planè dignæ aliti tantum honoris præbeat Romana purpura. Horum ſunt tripudia ſoliſtima.

* nec finis ſæpe, niſi eõ moriẽtibus

Hi

Hi magiſtratus noſtros quotidie regunt, domóſque ipſis ſuas claudunt aut reſerant: hi faſces Ro. impellunt aut retinent, iubent acies aut prohibent, victoriarum omnium toto orbe partarum auſpices: hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibríſque haud aliter quàm opimæ * victimæ, Diis grati. Habent oſtenta & * præpoſteri eorum veſpertiníque cantus. Nanque totis noctibus canendo, Bœotiis nobilem illam aduerſus Lacedæmonios præſagiuere victoriam, ita coniecta interpretatione, quoniam victa ales illa non caneret. Deſinunt canere caſtrati: quod duobus fit modis, lumbis aduſtis candente ferro, aut imis cruribus, mox hulcere oblito figlina creta: facilius ita pinguescunt. Pergami omnibus annis ſpectaculum gallorum publicè editur, ceu gladiatorum. Inuenitur in Annalibus, in Ariminenſi agro, M. Lepido, Q. Catulo Coss. in villa Galerij locutum gallinaceum, ſemel, quod equidem ſciam.

* *Mendosè hîc quidã legunt victoria*

* *præpropere*

De anſeribus, & quis primus iecur anſerinum comederit, & de adipe anſerino Comageno.

Cap. XXII.

ESt & anſeri vigil cura, Capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum Cenſores in primis locant. Quin & fama amoris, Argis dilecta forma pueri nomine Oleni, & Glauces Ptolemæo regi citharæ canentis, quam eodem tempore & aries adamaſſe proditur. Poteſt & ſapientiæ videri intellectus iis eſſe. Ita comes perpetuò adhæſiſſe Lacydi philoſopho dicitur, nuſquam ab eo, non in publico, non in balneis, non noctu, non interdiu digreſſus. Noſtri ſapientiores, qui eos iecoris bonitate noue-

re. Fartilibus in magnam amplitudinem crescit exemptum quoque lacte mulso augetur. Ne siue causa in quæstione est. quis primus tantum bonum inuenerit, Scipio Metellus vir Consularis, an * M. Sestius eadem ætate eques Ro. Sed (quod constat) Messalinus Cotta, Messalæ Oratoris filius, palmas pedum * ex his torrere atque patinis cum galinaceorum cristis condire reperit. Tribuetur enim à me culinis cuiusq; palma cum fide. Mirum in hac alite, à Morinis vsque Romam pedibus venire. Fessi proferuntur ad primos: ita cæteri stipatione naturali propellunt cos. Candidorum alterum vectigal in pluma. Velluntur quibusdam locis bis anno. Rursus plumigeri vestiuntur: molliórque, quæ corpori quàm proxima: & è Germania laudatissima Cãdidi ibi verùm minores, ganzæ vocantur. Pretium plumæ eorum, in libras denarij quini. Et inde crimina plerunque auxiliorum præfectis, à vigili statione ad hæc aucupia dimissis cohortibus toris. Fóque deliciæ processere, vt sine hoc instrumento durare iam ne virorũ quidem ceruices possint. Aliud reperit Syriæ pars, quæ Comagene vocatur: adipem eorum in vase æreo cum cinuamo niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vsum præclari medicaminis, quod ab gente dicitur Comagenum. Anserini generis sunt chenalopeces, & quibus lautiores epulas non nouit Bri annia chenerotes, fero anſere minores. Decet tetrãonas suus nitor, absolutáque nigritia, in superciliis cocci rubor. Alterum eorum genus vulturum magnitudinem excedit, quorum & coloré reddit. Nec vlla ales excepto struthiocamelo maius corpore implens pondus, in tantum aucta, vt in terra quoque immobilis

* *Rectius, M. Seius, ex Varrone Rei rust. li. 3. cap. 10.*
* *in his*

mobilis prehendatur. Gignunt eos Alpes, & Septentrionalis regio. In auiariis saporé perdunt. Moriuntur contumacia spiritu reuocato. Proximæ eis sunt, quas Hispania aues tardas appellat, Græcia otidas, damnatas in cibis. Emissa enim ossibus medulla, odoris tædium extemplò sequitur.

De gruibus, & ciconiis, oloribus, & peregrinis auibus, & coturnicibus, & glotte. Cap. XXIII.

INducias habet gens Pygmæa abscessu gruum (vt diximus) cum iis dimicantium. Immensus est tractus, quo veniunt, si quis reputet à mari Eoo. Quando proficiscantur consentiunt: volant ad prospiciendum altè: ducem, quem sequantur, eligunt: in extremo agmine per vices, qui acclament, dispositos habét, & qui gregem voce contineant. Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno & decidens, indiligentiam coarguat. Cæteræ dormiunt capite subter alam condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac prædicit. Eædem manuefactæ lasciuiunt gyróssque quosdam indecoro cursu vel singulæ peragunt. Certum est, Pontum transuolaturas, primùm omnium angustias petere, inter duo promontoria Criu metopon, & Carambin: mox fabutra stabiliri. Cùm medium trãsierint, abiici lapillos è pedibus: cùm attigerint continentem, & è gutture harenam. Cornelius Nepos, qui Diui Augusti principatu obiit, cùm scriberet turdos paulò antè cœptos saginari, addidit, ciconias magis placere, quàm grues: cùm hæc nunc ales inter primas expetatur, illam nemo velit attigisse. Ciconiæ quoniam è loco veniant, aut quò se referant, incompertum adhuc est. E longinquo

venire non dubium, eodem, quo grues, modo illas hyemis, has æstatis aduenas. Abituræ congregantur in loco certo: comitatęque sic, vt nulla sui generis relinquatur, nisi captiua & seruata, ceu lege prædicta die recedunt. Nemo vidit agmen discedentium, cùm discessurum appareat: nec venire, sed venisse cernimus: vtrunque nocturnis fit temporibus. Et quamuis vltra citráue peruolent, nunquàm tamen aduenisse vsquam, nisi noctu, existimantur. Pythonos comen vocãt in Asia patentibus campis, vbi congregatæ inter se commurmurant, eámque quę nouissima aduenit, lacerant, atque ita abeunt. Notatum, post Idus Augusti non temerè visas ibi. Sunt qui ciconiis non inesse linguas confirmẽt. Honos iis serpentium exitio tantus, vt in Thessalia capitale fuerit occidisse, eadémq; legibus pœna, quæ in homicidá. Simili anseres quoq; & olores ratione commeãt: sed horum volatus cernitur: liburnicarum more rostrato impetu ferũtur, faciliùs ita findẽtes aëra, quàm si recta fronte impellerẽt: à tergo sensim dilatãte se cuneo porrigitur agmẽ, largéque impellenti prębetur aurę. Colla imponũt præcedẽtibus: fessos duces ad terga recipiũt. Ciconiæ nidos eosdem repetunt: genitricum senectam inuicem educant. Olorum morte narratur flebilis cantus, falso, vt arbitror, aliquot experimentis. Iidem mutua carne vescuntur inter se. Verùm hæc commeantium per maria terrásque peregrinatio non patitur differri minores quoque, quibus est natura similis: vtcunque enim suptà dictas magnitudo & vires corporum inuitare videri possunt. Coturnices antè etiam semper adueniunt, quàm grues, parua auis, & cùm ad nos venit, terrestris potiùs, quàm sublimis.

Ad

Aduolant & hæ ſimili modo non ſinè periculo nauigantium, cùm appropinquauere terris. Quippe velis, ſæpè inſidunt, & hoc ſemper noctu, mergúntque nauigia. Iter eſt his per hoſpitia certa. Auſtro non volant, humido ſcilicet & grauiore vento. Aura tamen vehi volunt, propter pondus corporum, viréſque paruas. Hinc volantium illa conqueſtio labore expreſſa. Aquilone ergo maximè volant ortygometra ducc. Primam earum terræ appropinquantem accipiter rapit. Semper hinc remeantes comitatum ſolicitant: abeúntque vnà perſuaſæ glottis, & otis, & cychramus. Glottis prælongam exerit linguam: vnde ei nomen. Hanc initio blandita peregrinatione auidè profectam, pœnitentia in volatu cum labore ſcilicet ſubit. Reuerti incomitatam piget, & ſequi: nec vnquam plus vno die pergit: in proximo hoſpitio deſerit. Verùm inuenitur alia, antecedente anno relicta: ſimili modo in ſingulos dies. Cychramus perſeuerantior feſtinat etiam peruenire ad expetitas ſibi terras. Itaque noctu is eas excitat, admonétque itineris. Otis bubone minor eſt, noctuis maior, auribus plumeis eminentibus: vnde & nomen illi: quidam Latinè aſionẽ vocant: imitatrix aliâs auis ac paraſita, & quodam genere ſaltatrix. Capitur haud difficulter, vt noctuę, *intenta in aliquo, circumeunte alio. Quòd ſi ventus agmen aduerſo flatu cœperit inhibere, ponduſculis lapidum apprehenſis, aut gutture harena repleto, ſtabilitæ volant. Coturnicibus * veneni ſemen gratiſſimus cibus: quam ob cauſam eas damnauere menſæ, ſimúlque comitialem propter morbum deſpui ſuetum, quem ſolæ animalium ſentiunt, præter hominem.

*Scripti codic. paulò aliter, ſed eodẽ ſenſu: Intenta in aliquẽ circumeunte alio.

*veratri.

De hirundinibus, merulis, turdis & sturnis, turturibus & palumbis. Cap. XXIIII.

ABeunt & hirundines hybernis mensibus, sola carne vescés auis ex iis quæ aduncos vngues non habent: sed in vicina abeunt, apricos secutæ montium receſſus: inuentæque iam sunt ibi nudæ atque deplumes. Thebarum tecta subire negantur, quoniam vrbs illa sæpiùs capta sit nec Biziæ in Thracia, propter scelera Terei. Cecina Volaterranus equestris ordinis quadrigarum dominus, comprehensas in vrbé secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem nidũ remeantes illito victoriæ colore. Tradit & Fabius Pictor in Annalibus suis cùm obsideretur præsidium Romanum à Liguſtinis. hirundinem à pullis ad se allatam: vt lino ad pedem eius alligato nodis significatet, quoto die adueniente auxilio eruptio fieri deberet. Abeunt & merulæ turdíque, & sturni simili modo in vicina. sed hi plumam non amittunt, nec occultantur, visi sæpe ibi, quò hybernum pabulum petunt: itaque in Germania hyeme maximè turdi cernuntur. Veriùs turtur occultatur, pennásque amittit. Abeunt & palumbes, quónam & in iis incertum. Sturnorum generi proprium catervatim volare, & quodã pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus. Volucrum soli hirundini flexuosi volatus, velox celeritas: quibus ex causis neque rapinæ cęterarum alitum obnoxia est. Eadem demum sola auium non nisi in volatu pascitur.

Quæ auium perennes, quæ semestres, quæ trimestres. Cap. XXV.

TEmporum magna differentia auibus. Perennes, vt columbæ: semestres, vt hirundines: trimest

trimestres, vt turdi & turtures, & quę, cum fœtum eduxere, abeunt, vt galguli, vpupæ.

De auibus mira. Cap. XXVI.

AVtores sunt omnibus annis aduolare Ilium ex Aethiopia aues, & confligere ad Memnonis tumulũ, quas ob id Memnonidas vocant. Hoc idem quinto quoq; anno facere eas in Aethiopia circa regiam Memnonis exploratum sibi Cremutius tradit. Simili modo pugnant Meleagrides in Bœotia. Africæ hoc est gallinarum genus, gibberum, variis sparsum plumis: quæ nouissimæ sunt peregrinarum auium in mensas receptæ propter ingratum virus. Verùm Meleagri tumulus nobiles eas fecit.

De auibus seleucidibus. Cap. XXVII.

SEleucides aues vocantur, quarum aduentum ab Ioue precibus impetrant Casij montis incolę, fruges eorum locustis vastantibus. Nec vnde veniant quóue abeant, compertum, nunquam conspectis, nisi cùm præsidio earum indigetur.

De ibi. Cap. XXVIII.

INuocant & Aegyptij ibes suas contra serpentium aduentum: & Elei Myiagron Deum, muscarum multitudine pestilentiam adferente: quæ protinus intereunt, qua litatum est illi die.

Quæ aues in quibus locis non sunt, & quæ mutant colorem & vocem, & de luscinijs. Ca. XXIX.

SEd in secessu auium & noctuæ paucis diebus latere traduntur: quarum genus in Creta insula non est: etiam si qua inuecta sit emoritur. Nam hæc quoque mira naturæ differentia: alia alijs locis negat, tanquam genera frugum fruticúmue, sic & animalium: non nasci, translatitium: inuecta emori, mirũ. Quid est illud vnius

generis saluti aduersum? quæue ista naturæ in uidia? aut qui terrarum dicati auibus termini Rhodus aquilam non habet. Transpadana Italia iuxta Alpes Larium lacum appellat, * amœnum arbusto, agro, ad quem ciconiæ non permeant: sicuti nec octauum circa lapidem ab eo immensa alioqui finitimo Insubriũ tractu, examina gracculorum monedularúmque, cui soli aui furacitas auri argentíque præcipuè mira est. Picus Martius in Tarentino agro negatur esse. Nuper, & adhuc tamen rara, ab Apennino ad vrbem versus cerni cœpere picarum genera, quæ longa insignes cauda variæ appellantur. Proprium his caluescere omnibus annis cùm seruantur rapa. Perdices non transuolant Bœotiæ fines in Attica: nec vlla auis in Ponto, insula qua sepultus est Achilles, sacratam ei ædem. In Fidenate agro iuxta vrbem ciconię nec pullos nec nidum faciunt. At in agrum Volaterranum palumbium vis è mari quotannis aduolat. Romæ in ędem Herculis in foro Boario, nec muscę, nec canes intrant. Multa prætereà similia, quæ prudens subinde omitto in singulis generibus fastidio parcẽs: quippe cùm Theophrastus tradat inuectitias esse in Asia etiam columbas, & pauones, & coruos, & in Cyrenaica vocales ranas. Alia admiratio circa oscines: ferè mutant colorem vocémque tempore anni, ac repentè fiunt aliæ: quod in grandiore alitum genere grues tantúm. Eæ enim senectute nigrescunt. Merula ex nigra ruffescit canit æstate, hyeme balbutit circa solstitium muta. Rostrum quoque anniculis in ebur trãsfiguratur, duntaxat maribus. Turdis color æstate circa ceruicem varius, hyeme concolor. Luscinijs diebus ac noctibus cõtinuis

* *Aliàs, Amœnum arbustato agro. Et ne cui verbũ illud videatur insolitum, sciat etiã infrà lib. 17. cap. 23. verbum Arbustare usurpasse Plinium pro eo quod est, arbusto agrum conserere.*

xv. garrulus ſine intermiſſu cantus, denſante ſe frondium germine, non in nouiſſimum digna miratu aue. Primum tanta vox tam paruo in corpuſculo, tam pertinax ſpiritus. Deinde in vna perfecta muſicæ ſcientia modulatus editur ſonus: & nunc continuo ſpiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc diſtinguitur conciſo copulatur intorto, promittitur reuocato, infuſcatur ex inopinato: interdum & ſecum ipſe murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, vbi viſum eſt, vibrans, ſummus, medius, imus. Breuitérq; omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquiſitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit: vt non ſit dubium hanc ſuauitatem præmonſtratam efficaci auſpicio, cùm in ore Steſichori cecinit infantis. Ac ne quis dubitet artis eſſe, plures ſingulis ſunt cantus, nec iidem omnibus, ſed ſui cuique. Certant inter ſe, palámque animoſa contentio eſt. Victa morte finit ſæpe vitam, ſpiritum priùs deficiente, quàm cantu. Meditantur alij iuniores, verſúſque quos imitentur accipiunt. Audit diſcipula intentione magna & reddit, vicibúſque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehenſio. Ergo ſeruorũ illis pretia ſunt, & quidem ampliora, quàm quibus olim armigeri parabantur. Scio ſeſtertiis ſex, candidam alioquin, quod eſt propè inuſitatum, væniſſe, quæ Agrippinæ Claudij principis coniugi dono daretur. Viſum iam ſæpe iuſſas canere cœpiſſe, & cũ ſymphonia alternaſſe: ſicut homines repertos, qui ſonum earum, addita in tranſuerſas harundines aqua, foramen inſpirantes, linguæ ue parua aliqua oppoſita mora, indiſcreta redderent ſimilitudine. Sed eæ tantæ támque artifices argutiæ

à xv. diebus paulatim desinunt, * nec vt satiatas possis dicere aut satiatas. Mox æstu auctis in totum alia vox fit, nec modulata, aut varia. Mutatur & color. Postremò hyeme ipsa non cernitur. Linguis earum tenuitas illa prima non est quæ cæteris auibus. Pariunt vere primo cum plerimùm sena oua. Alia rario ficedulis. Nam * formam simul colorémq; mutant. Hoc nomen non nisi autumno habent: posteà melancoryphi vocantur. Sic & erithacus hyeme, idem phœnicurus æstate. Mutat & vpupa, vt tradit Aeschylus Poëta, obscœna aliâs pastu auis, crista visenda plicatili, contrahens eam subrigénsque per longitudinem capitis. Oenanthe quidem etiam statos latebræ dies habet, exoriente Sirio occultata ab occasu eiusdem prodit: quod miremur, ipsis diebus vtrunque. Chlorion quoque, qui totus est luteus, hyeme non visus, circa solstitia procedit.

* *In Basiliēsi codice paulò aliter sed eodē tamē sensu legitur, vt nec satigatas possis dicere, nec satiatas.*

* *Sunt qui hîc, Sonum legere malint, quàm formā, Aristotelis autoritate adducti, qui lib. 9. Hist. animal. c. 4. de mutua ficedulæ & melācoryphi mutatione loquens, sic ait,* Διαφέρουσι δὲ καὶ ἔστι ἀλλήλων ἀλλήν, πλὴν τῇ χρόᾳ, καὶ τῇ φωνῇ.

De merulis. *Cap.* XXX.

MErulæ circa Cyllenen Arcadiæ, nec vsquam aliubi, candidæ nascuntur. Ibis circa Pelusium tantùm nigra est, cæteris omnibus locis candida.

Tempus auium genituræ. *Cap.* XXXI.

OScines, præter exceptas, non temerè fœtus faciūt ante æquinoctium vernum, aut post autumnale: ante solstitium autem dubios, post solstitium vitales.

De halcyonibus, & de diebus earum nauigabilibus & gauijs, & mergis. *Cap.* XXXII.

EO maximè sunt insignes halcyones. Dies earum partus, maria quíque nauigant, nouere. Ipsa auis paulò amplior passere, colore cyaneo ex parte maiore, tantùm purpureis & candidis admistis pennis, collo gracili ac procero. Alterum

rum genus earum magnitudine distinguitur & cantu. Minores in harundinetis canunt. Halcyonem videre ratissimum est. nec nisi Vergiliarum occasu, & circa solstitia brumámue, naue aliquando circumuolata statim in latebras abeuntem. Fœtificant bruma qui dies halcyonides vocantur, placido mari per eos & nauigabili, Siculo maximè. In reliquis partibus est quidē mitius pelagus, Siculum vtique tractabile. Faciūt autem septem ante brumam diebus nidos, & totidem sequentibus pariunt. Nidi earum admirationem habent pilæ figura, paulum eminenti ore perquàm angusto, grandium spongiarum similitudine: ferro intercidi nō queunt, franguntur ictu valido, vt spuma arida maris. Nec vnde confingantur inuenitur. Putant * ex spinis aculeatis: piscibus enim viuūt. Subeunt & in amnes. Pariunt oua quina. Gauiæ in petris nidificant, mergi & in arboribus. Pariunt plurimum terna: sed gauiæ æstate, mergi incipiente vere.

* *Legendū videtur, Ex spinis acus piscis. suffragate Arist. Histo. animal. lib. . c. 14. vbi halcyones nidum cōficere tradat ἐκ τῶν ἀκανθῶν τῆς βελόνης.*

De auium solertia in nidificando, hirundine, argatili, cinnamologis, & perdicibus.

Cap. XXXIII.

HAlcyonum nidi figura, reliquarum quoque solertiæ admonet: neque alia parte ingenia auium magis admiranda. Hirundines luto construunt, stramento roborant. Si quādo inopia est luti, madefactæ multa aqua pennis puluerem spargunt. Ipsum verò nidum mollibus plumis floccísque consternunt tepefaciendis ouis, simul ne durus sit infantibus pullis. In fœtu summa æquitate alternant cibum. Notabili munditia egerunt excrementa pullorum: adultioréſq; circumagi docent, & foris saturitaté emittere. Alterum genus hirundinū est rusticarū & agrestium,

quæ

quæ rarò in domibus, diuersos figura, sed eadem materia confingũt nidos, totos supinos, faucibus porrectis in angustum, vtero capaci: mirum quæ peritia & occultandis habiles pullis, & substernendis molles. In Aegypti Heracleotico ostio molem continuatione nidorũ euaganti Nilo inexpugnabilem opponũt stadij ferè vnius spatio, quod humano opere perfici nõ posset. In eadem Aegypto iuxta oppidũ Copton insula est sacra Isidi, quam ne laceret amnis idẽ, muniunt operi incipientibus vernis diebus palea & stramento rostrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus tanto labore, vt multas in opere emori constet. Ea militia illis cum anno redit semper. Tertium est earũ genus, quæ ripas excauãt, atque ita internidificant. Harum pulli ad cinerem ambusti, mortifero faucium malo, multísque aliis morbis humani corporis medentur. Non faciunt hæ nidos, migrántq; multis diebus antè si futuri est vt auctus amnis attingat. In genere paararum est, cui nidus ex musco arido ita absoluta pertexitur pila, vt inueniri non possit aditus. Argatilla appellatur, eadem figura ex lino intexens. Picorum aliquis suspendit in surculo primis in ramis cyathi modo, vt nulla quadrupes possit accedere. Galgulos quidem ipsos dependentes pedibus somnum capere confirmant, quia tutiores ita esse rent. Iam publicũ quidem omniũ est, tabulata ramorũ sustinendo nido prouidè eligere, cameráque ab imbri, aut fronde protegere densa. In Arabia cinnamologos auis appellatur: cinnami surculis nidificat. Plumbatis eos sagittis decutiunt indigenæ, mercis gratia. * In Scythis auis magnitudine otidis, binos parit, in leporina pelle semper in cacuminibus ramorum suspensa.

*Aristoteles libro 9. Histo. anima. cap. 33. (vnde hũc locũ trãstulit Plin.)

auem hãc Scythicam, ipsam esse otidem tradit, nõ aliã otidis magnitudine. Quo fit vt nõnulli hic malint legere In Scythis auis magna, nomine otis.

picæ

Picæ cùm diligentius visum ab homine nidum sensere, oua transferunt alió. Hoc in his auibus, quarum digiti non sunt accommodati complectendis transferendísq; ouis, miro traditur modo. Nanque furculo super bina oua impositó, ac ferruminato alui glutino subdita ceruice medio, æqua vtrinque libra deportant alió. Nec verò iis minor solertia, quæ cunabula in terra faciunt, corporis grauitate prohibitę sublime petere. Merops vocatur, genitores suos reconditos pascens, pallido intus colore pennarũ, supernè cyaneo, primori subrutilo. Nidificat in specu sex pedum defossa altitudine. Perdices spina & fruticę sic muniunt receptaculum, vt contra feras abundè vallentur. Ouis stragulum molli puluere contumulant, nec in quo loco peperere incubant: néue cui frequentior conuersatio sit suspecta, transferunt alió. Illæ quidé & maritos suos fallunt, quoniam intemperãtia libidinis frangunt earũ oua, ne incubando detineantur. Tunc inter se dimicant mares desiderio fœminarum: victum aiunt Venerem pati. Id quidem & coturnices, Trogus, & gallinaceos aliquãdo: perdices verò à domitis feros & nouos aut victos iniri promiscué. Capiuntur quoque pugnacitate ciusdem libidinis, cõtra aucupis * indicem exeunte in prælium duce totius gregis. Capto eo procedit alter, ac subinde singuli. Rursus circa cõceptum fœminę capiuntur, contra aucupum fœminam exeuntes, vt rixando abigant eam. Neque in alio animali par opus libidinis. Si contrà mares steterint fœminę, aura ab his flante prægnantes fiunt. Hiantes autem exerta lingua per id tempus æstuant, concipiúntq; superuolantium † afflatu, sæpe voce tantùm audita masculi. Adeóq; vincit libido etiam fœt

* *Sunt, qui Illicẽ, malint, quàm Indicem.*

† *Melius, olfactu: ad-*

fœtus caritatem, vt illa furtim & in occulto incubans, cùm sensit fœminã aucupis accedentem ad marem, recanat reuocétq; & vltro præbeat se libidini. Rabie quidem tanta ferũtur, vt in capite aucupantium sæpe cæcæ metu sedeant. Si ad nidum is cœperit accedere, procurrit ad pedes fœta, prægrauem aut delumbem sese simulans, subitóque in procursu aut breui aliquo volatu cadi fracta aut ala aut pedibus: procurrit iterum, iamiam prehensurum effugiens, spémq; frustrãs, donec in diuersum abducat à nidis. Eadem pauore libera, ac materna vacãs cura, in sulco resupinã gleba se terræ pedibus apprehensa operit. Perdi cumvita ad sexdecim annos durare existimatur.

stipulante etiã Aristotele de Generat. animal. lib. 3. cap. 1. vbi sic habet: ὀσφραίνεται τῆς ἀρρένος, καὶ ἀκούσασα τῆς φωνῆς. *hoc est, aut marẽ olfaciẽtes, aut vocem eius audientes.*

De columbis. Cap XXXIII.

AB his columbarum maximè spectãtur similli ratione mores iidem: sed pudicitia illis prima, & neutri nota adulteria. Coniugij fidem non violant, communémq; seruant domum. Nisi cœlebs aut vidua, nidum non relinquit. Et imperiosos mares, subinde etiam iniquos, ferunt: quippe suspicio est adulterij, quamuis natura non sit. Tunc plenum querela guttur, sæuíq; rostro ictus mox in satisfactione exosculatio, & circa Veneris preces crebris pedũ orbibus adulatio. Amor vtrique sobolis æqualis: sæpe & ex hac causa castigatio, pigrius intrante fœmina ad pullos. Parturienti solatia & ministeria ex mare. Pullis primo salsiorem terram collectam gutture in ora inspuunt, præparantes tempestiuitatem cibo. Proprium generis eius & turturum, cùm bibant, colla non resupinare, largéque bibere iumentorum modo.

De palumbibus. Cap. XXXV.

VIuere palumbes ad xxx. annũ, aliquos ad xl. hab

habemus autores, vno tantùm incommodo vnguium, eodem & argumento senectæ, qui citra perniciem reciduntur. Cantus omnibus similis atque idem, trino conficitur versu, prætérque in clausula gemitu: hyeme mutis, vere vocalibus. Nigidius putat, cùm oua incubat, sub tecto nominatam palumbem relinquere nidos. Pariunt autem post solstitium. Columbæ & turtures octonis annis viuunt.

De passeribus. Cap. XXXVI.

CONtrà passeri minimum vitæ, cui salacitas par Mares negãtur anno diutius durare, argumento quia nulla veris initio appareat nigritudo in rostro, quæ ab æstate incipit. Fœminis longiusculum spatium. Verùm columbis inest quidam & gloriæ intellectus. Nosse credas suos colores, varietatémque dispositam: quin etiam ex volatu quæritur plaudere in cælo, variéque sulcare. Qua in ostentatione, vt vinctæ, præbentur accipitri, implicatis strepitu pennis, qui non nisi ipsis alarũ humeris eliditur, alioquin soluto volatu in multum velociore. Speculatur occultus fronde latro, & gaudentem in ipsa gloria rapit.

De tinnunculo. Cap. XXXVII.

OB id cum iis habenda est auis, quæ tinnunculus vocatur. Defendit enim illas, terrétq; accipitres naturali potentia, in tantùm, vt visum vocémque eius fugiant. Hac de causa præcipuus columbis amor eorum. Ferúntque, si in quatuor angulis defodiantur in ollis nouis oblitis, non mutare sedẽ columbas: quod auro infectis alarum articulis quęsiẽte aliqui, non aliter innoxiis vulneribus, multiuaga alioquin aue. Est enim ars illis inter se blandiri, & corrumpere alias, furtóque comitatiores reuerti. Quin & internun-

riq; in rebus magnis fuere, epistolas annexas ea pedibus ob sidione Mutinensi in castra Consulu Decimo Bruto mittēte. Quid vallum & vigil ob sidio, atque etiam retia amne prætenta profuer Antonio, per cælum euntę nuntio? Et harū amo re insaniunt multi: super tecta exædificant turre iis, nobilitatémque singularum & origines nar rant, vetere iam exemplo. L. Axius eques Roma nus ante bellum ciuile Pompeianum denarii quadringentis singula paria venditauit, vt Mar cus Varro tradit. Quin & patriam nobilitauer in Campania grandissimę prouenire existimat Harum volatus in reputationem cęterarum quo que volucrum nos impellit.

De volatu & incessu auium. Cap. XXXVIII.

OMnibus animalibus reliquis certus & vniu modi, & in suo cuique genere incessus es aues solæ vario meatu feruntur & in terra, & i aëre. Ambulant aliquæ, vt cornices: saliunt ali quæ vt passeres merulæ: currunt, vt perdices, ru sticulæ: ante se pedes iaciunt, vt ciconiæ, grues expandunt alas, pendentésque raro interuallo quatiunt, aliæ crebrius, sed & primas duntaxa pennas: aliæ & tota latera pandunt: quædam ve rò maiore ex parte compressis volāt, percussóq; semel aliquæ & gemino ictu aëre feruntur: vel vt inclusum eum prementes, eiaculantur sese in sublime, in rectum, in pronum. Impingi putes aliquas, aut rursus ab alto cadere has, illas sali re. Anates solæ, quæque finc eiusdem generis in sublime protinus sese tollunt, atque eue stigio cælum petunt, & hoc etiam ex aqua. Itaque in foueas quibus feras venamur, delapsæ solæ eua dunt. Vultur, & serè grauiores, nisi ex procursu, aut altiore cumulo immissæ non euolant, cauda

rec

reguntur. Aliæ circunſpectant, aliæ flectunt ceſ-
la. Nonnullæ veſcuntur ea, quæ rapuere pedibus.
Sine voce non volant multæ: aut è contrario
ſemper in volatu ſilent. Subrectæ, pronæ, obli-
quæ in latera, in ora, quædam & reſupinæ ferun-
tur: vt ſi pariter cernantur plura genera, non in
eadem natura meare videantur.

De apodibus. *Cap. XXXIX.*

PLurimùm volant, quæ apodes, quia careant
vſu pedum: ab aliis cypſeli appellantur, hi-
rundinum ſpecie. Nidificãt in ſcopulis. Hæ ſunt,
quæ toto mari cernuntur: nec vnquam tam lon-
go naues, támque continuo curſu recedunt à ter-
ra, vt non circumuolitent eas apodes. Cætera ge-
nera reſidunt & inſiſtunt: his quies, niſi in nido,
nulla: aut pendent, aut iacent. Et ingenia ęquè va-
ria, ad paſtum maximé.

De caprimulgis & plateis. *Cap. XL.*

CAprimulgi appellantur grandioris merulæ
aſpectu, fures nocturni: interdiu enim viſu
carent. Intrant paſtorum ſtabula, capratúmque
vberibus aduolant ſuctum propter la ctis: qua in-
iuria vber emoritur, capríſque cæcitas, quas ita
mulſere, oboritur. Platea nominatur, aduolans
ad eas quę ſe in mari mergunt, & capita illarum
morſu corripiens, donec capturam extorquear.
Eadem cùm deuoratis ſe impleuit conchis, ca-
lore ventris coctas euomit atque ita ex iis eſcu-
lenta legit, teſtas excernens.

De ingenijs auium. *Cap. XLI.*

VIllaribus gallinis & religio ineſt. Inhorre-
ſcunt edito ouo, excutiántque ſeſe, & cir-
cumactæ purificant, ac feſtuca aliqua ſeſe &
qua luſtrant.

De carduele, & psittaco, & auibus quæ loquuntur. Cap. XLII.

MInimæ auium carducles imperata faciun
nec voce tantùm, sed pedibus & ore pro m
nibus. Est quæ boum mugitus imitetur, in Arel
tensi agro taurus appellata, alioquin parua. E
quæ equorum quoque hinnitus, anthus nomi
herbæ pabulo aduentu eorum pulsa imitatur,
hunc modum se vlciscens. Super omnia huma
nas voces reddunt, psittaci quidem etiam serm
cinantes. India hanc auem mittit, sittacen v
cat, viridem toto corpore torque tantùm mini
to in ceruice distinctam. Imperatores salutat,
quæ accipit verba, pronuntiat, in vino præcip
lasciua. Capiti eius duritia eadé, quę rostro. Ho
cùm loqui discit, ferreo verberatur radio: no
sentit aliter ictus. Cùm deuolat, rostro se excip
illi innititur, leuioremque se ita pedum infirm
tati facit. Minor nobilitas, quia non ex longi
quo venit, sed expressior loquacitas, certo gene
picarum est. Adamant verba, quę loquantur. Ne
discunt tantùm, sed diligunt: meditantésque in
tra semet, cura atq; cogitatione intétionem no
occultant. Constat emori victas difficultate ver
bi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria fal
li: quærentes mirum in modum hilarari, si inte
rim audierint id verbũ. Nec vulgaris iis forma
quamuis non spectãda. Satis illis decoris in spe
cie sermonis humani est. Verùm addiscere alio
negant posse, quàm quæ ex genere eatum sunt
quæ glande vescantur: & inter eas facilius, qui
bus quini sunt digiti in pedibus: ac ne eas qui
dem ipsas, nisi primis duobus vitæ annis. La
tior iis est lingua: omnibúsque in suo cuique ge
nere, quæ sermonem imitantur humanum: quan
quam

quam id penè in omnibus contingit. Agrippina coniunx Claudij Cæsaris turdum habuit (quod nunquàm antè) imitantem sermones hominum, cùm hæc proderem. Habebant & Cæsares iuuenes * sturnum, item luscinias, Græco atque Latino sermone dociles: prætereà meditantes in diē, & assiduè noua loquentes longiore etiam contextu. Docentur secretò, & vbi nulla alia vox misceatur, assidente qui crebrò dicat ea, quæ condita velit, ac cibis blandiente.

** item sturnum, luscinias*

De coruorum intelligentia. Cap. XLIII.

REddatur & coruis sua gratia, indignatione quoque populi Rom. testata, non solùm conscientia. Tiberio principe ex fœtu supra Castorum ædem genitus pullus, in oppositā sutrinam deuolauit etiam religione cōmendatus officinæ domino. Is maturè sermoni assuefactus, omnibus matutinis euolans in rostra, in forum versus, Tiberium, dein Germanicū & Drusum Cæsares nominatim, mox transeuntem populum Ro. salutabat, posteà ad tabernam remeans, plurium annorum assiduo officio mitus. Hunc siue æmulatione * vicinitatis manceps proximæ sutrinæ, siue iracundia subita, vt voluit videri, excrementis eius imposita calceis macula, exanimauit, tāta plebei consternatione, vt primò pulsus ex ea regione, mox & interemptus sit, funúsque innumeris aliti celebratum exequiis, constratum lectum super Aethiopum duorum humeros, præcedente tibicine, & coronis omnium generum, ad rogum vsque, qui constructus dextra viæ Appiæ ad secundum lapidem in campo Rediculi appellato, fuit. Adeò satis iusta causa populo Ro. visa est exequiarum, ingenium auis, aut supplicij de ciue Rom. in ea vrbe, in qua multorū principum

** incitatus*

* *deduxerat* nemo * duxerat funus, Scipionis verò Aemiliani post Carthaginem Numantiámque deletas ab eo, nemo vindicauerat mortem. Hoc gestum M. Seruilio, C. Cestio Coss. ad v. Calend. April. Nunc quoque erat in vrbe Roma hæc prodente me, equitis Rom. cornix è Britannica primùm colore mira admodum nigro, deinde plura contexta verba exprimens, & alia atque alia crebrò addiscens. Necnon & recens fama Crateri Monocerotis cognomine, in Erizena regione Asiæ coruorum opera venantis, * eò quòd deuehebat in syluas eos considentes corniculis humerisque: illi vestigabant agebántque, eò perducta consuetudine, vt exeuntem sic comitarentur & feri. Tradendum putauere memoriæ quidam, visum per sitim lapides congerentem in situlam monumenti, in qua pluuia aqua durabat, sed quæ attingi non posset: ita descendere paruentem expressisse tali congerie, quantum potuero sufficeret.

* *Inscriptis codicibus participio Venantis clauditur sententia. Deinde sequitur, Equo deuehebat in sylvas eos, &c.*

De Diomedeis auibus Cap. XLIIII.

NEc Diomedeas præteribo aues: Iuba cataractas vocat, eis esse dentes, oculósque igneo colore, cætero candidis tradens. Duos semper iis duces: alterum ducere agmen, alterum cogere. Scrobes excauare rostro, inde crate conternere, & operire terra, quæ ante fuerit egesta: in his fœtificare. Fores binas omnium scrobibus: oriétem spectare, quibus exeant in pascua: occasum, quibus redeant. Aluum exoneraturas subuolare semper, & contrario flatu. Vno hæ in loco totius orbis visuntur, in insula, quam diximus nobilem Diomedis tumulo atque delubro, contra Apuliæ oram fulicarum similes. Aduenas barbaros clangore infestant, Græcis tantùm adulantur, miro

discri

discrimine, velut genero Diomedis hoc tribuentes: ædémque eam quotidie pleno gutture madentibus pennis perluunt atque purificant: vnde origo fabulæ, Diomedis socios in earum effigies mutatos.

Quæ animalia nihil dissideant. Cap. XLV.

NOn omittendum est, cùm de ingeniis disseri mus, è volucribus hirundines esse indociles, è terrestribus mures: cùm elephanti iussa faciant, leones iugum subeant in mari vituli, tótque piscium genera mitescant.

De potu auium. Cap. XLVI.

BIbunt aues sursu, ex his quibus longa colla, intermittentes, & capite resupinato velut infundẽtes sibi. Porphyrio solus more bibit. Idem est proprio genere, omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum, veluti manu, asferens. Laudatissimi in Comagene. Rostra iis & prælonga crura rubent.

De himantopode, & onocrotalis, & de peregrinis auibus. Cap. XLVII.

HAcc quidem & himantopodi, multò minori, quanquam eadem crurum altitudine. Nascitur in Aegypto. Insistit ternis digitis. Præcipuè ei pabulum muscæ. Vita in Italia paucis diebus. Grauiores omnes fruge vescuntur, altiuolæ carne tantúm. Inter aquaticas mergi soliti sunt deuorare, quæ cæteræ reddunt. Olorum similitudinem onocrotali habent: nec distare existimarentur omnino, nisi faucibus ipsis inesset alterius veteri genus. Huc omnia inexplebile animal congerit, mira vt sit capacitas. Mox perfecta rapina, sensim inde in os reddita, in veram aluum ruminantis modo refert. Callia hos * septentrionali proxima Oceano mittit, In Hercynio Germaniæ

* Septẽtrionali

saltu inusitata genera alitum accepimus, quarum plumæ ignium modo colluceant noctibus: in cæteris nihil præter nobilitatem longinquitate factam, memorandum occurrit.

De multarum auium nominibus, & natura. Cap. XLVIII.

PHalerides in Seleucia Parthorum, & in Asia aquaticarum laudatissimæ: rursus phasianæ in Colchis geminas ex pluma aures submittunt subrigúntque. Numidicæ in parte Africæ Numidia, omnésque iam in Italia. Phœnicopteri linguam præcipui saporis esse, Apicius docuit, nepotum omnium altissimus gurges. Attagen maximè Ionius celebratur, vocalis aliàs, captus verò obmutescens, quõdam existimatus inter raras aues. Iam & in Gallia Hispaniáque capitur, & per Alpes etiam, vbi & phalacrocoraces aues. Balearium insularum peculiares: sicut Alpium pyrrhocorax, luteo * rostro: & præcipuo sapore lagopus. pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cæterò cãdidæ, columbarum magnitudine. Non extra terram eam vesci facilè, quando nec viua mansuescit, & corpus occisæ statim marcescit. Est & alia nomine eodem, à coturnicibus magnitudine tantùm differens, croceo tinctu cibis gratissima. Visam in alpibus ab se peculiarem Aegypti ibin M. Egnatius Caluinus præfectus earum prodidit.

** rostro, niger.*

De nouis auibus & fabulosis. Cap. XLIX.

VEnere in Italiam Bebriacensibus bellis ciuilibus trans Padum & nouæ aues (ita enim adhuc vocantur) turdorum specie, paulùm infra columbas magnitudine, sapore gratæ. Baleares insulę nobiliorem etiam suprà dicto porphyrionem mittunt. Ibi & buteo accipitrum generis in

hono

honore mensarum est:item vipiones:sic enim vocant minorem gruem. Pegasos equino capite volucres,& gryphas aurita aduncitate rostri, fabulosos reor:illos in Scythia,hos in Aethiopia. Equidem & tragopanadem, * de qua plures affirmant, maiorem aquila,cornua in téporibus curuata habentem,ferruginei coloris,tantùm capite phœniceo. Nec Sirenes impetrauerint fidem: licet affirmet Dino,Clitarchi celebrati autoris pater,in India esse:mulceríque earum cantu, quos grauatos somno lacerent.Qui credit ista, & Melampodi profectò aures lambendo,dedisse intellectum auium sermonis dracones non abnuer: vel quæ Democritus tradit, nominando aues, quarum confuso sanguine serpés gignatur:quem quisquis ederit, intellecturus sit alitũ colloquia: quæque de vna auc galerita priuatim commemorat,etiam sine his immensa vitæ ambage circa auguria. Nominãtur ab Homero scopes, auiũ genus: neque harum satyricos motus, cùm insident, plerisque memoratos facilè conceperim mente:neque ipsæ iam aues * nascuntur. Quamobrem de confessis disseruisse præstiterit.

* quã plures

Odyssea libro 5.

* noscũtur

Quis gallinas farcire instituerit. De auiariis, & quis ea primus instituerit. Cap. L.

GAllinas saginare Deliaci cœpere:vnde pestis exorta, opimas aues: & suopte corpore vnctas deuorandi. Hoc primùm antiquis cœnarum interdictis exceptum inuenio iam lege C. Fannij Cos. x r. annis ante tertium Punicum bellum,ne quid volucrum poneretur præter vnã gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Inuentúmque diuerticulum est, in fraude earum gallinaceos quoque pascendi lacte madidis cibis: multò ita

gratiores approbantur. Fœminæ quidem ad saginam non omnes eliguntur, nec nisi in ceruice pingui cute. Postea culinarum artes, vt clunes spectentur, vt diuidantur in tergora, vt à pede vno dilatatæ repositoria occupent. Dedere & Parthi cocis suos mores. Nec tamen in hoc mangonio quicquam totum placet: hic clune, alibi pectore tantum laudatis. Auiaria primus instituit, inclusis omnium generum auibus, * M. Lælius Strabo Brundisij equestris ordinis. Ex eo cœpimus carcere animalia coërcere, quibus natura cælum assignauerat.

* *Legendũ videtur, M. Lenius ex Varronis de Re rust. lib. 3. cap. 5. Vnde locum hũc mutuatus est Plinius.*

De Æsopi patina. Cap. LI.

MAximè tamen insignis est in hac memoria, Clodij Æsopi tragici histrionis patina, sexcentis H-S. taxata: in qua posuit aues cantu aliquo aut humano sermone vocales, nummis sex singulas coëmptas: nulla alia inductus suauitate, nisi vt in his imitationem hominis manderet, ne quæstus quidem suos reueritus illos opimos & voce meritos, dignus prorsus filio, à quo deuoratas diximus margaritas. Non sit tamen (vt verum fatear) facile inter duos iudicium turpitudinis: nisi quòd minus est, summas rerum naturæ opes, quàm hominum linguas cœnasse.

De generatione auium, & præter aues quæ quadrupedes oua pariant. Cap. LII.

GEneratio auium simplex videtur esse, cùm & ipsa sua habeat miracula, quoniam & quadrupedes oua gignunt, chamæleontes, lacertæ, & quæ diximus inter serpentes. Pennatorum autem infœcunda sunt, quæ aduncos habent vngues: cẽchris sola ex his supra quaterna edit oua. Tribuit hoc auium generi natura, vt fœcũdiores essent fugaces earum, quàm fortes, Plurima pariunt

riunt ſtruthiocameli, gallinæ, perdices, ſali. Coitus auibus duobus modis: fœmina humi cõſidente, vt in gallinis: aut ſtante, vt in gruibus. Ouorũ alia ſunt candida, vt colũbis, perdicibus: alia pallida, vt aquaticis: * alia punctis diſtincta, vt meleagridi: alia rubri coloris, vt phaſianis, cenchridi. Intus autem omne ouum volucrum bicolor. Aquaticis luteri plus, quàm albi, ídque ipſum magis luridum, quam cæteris. Piſcium vnus color, in quo nil candidi. Auium oua ex calore fragilia, ſerpentium ex frigore lenta: piſcium ex liquore mollia. Aquatilium rotunda, reliqua ferè faſtigio cacuminata. Exeunt à rotũdiſſima ſui parte dum pariuntur, molli putamine ſed protinus durescente, quibuſcunque emergunt portionibus. Quæ oblonga ſint oua, gratioris ſaporis putat Horatius Flaccus, Fœminam edunt, quæ rotundiora gignuntur, reliqua marem. Vmbilicus ouis à cacumine ineſt, ceu gutta eminens in putamine.

De ouorum generatione, incubatu auium, & coitu. *Cap. LIII.*

QVædam omni tempore coëunt, vt gallinæ, & pariunt, præterquam duobus menſibus hyemis brumalibus. Ex iis iuuencæ plura, quàm veteres, ſed minora: & in eodem fœtu prima ac nouiſſima. Eſt autem tanta fœcunditas, vt aliquæ & ſexagena pariant, aliquæ quotidie, aliquæ bis die, aliquæ in tantum, vt effœtæ moriantur. Hadrianis laus maxima. Columbæ decies anno pariunt, quędam & vndecies: in Aegypto etiam brumali menſe. Hirundines, & merulæ, & palumbi, & turtures bis anno pariunt: cæteræ aues ferè ſemel. Turdi in cacuminibus arborum luto nidificantes, pene contextim, in receſſu generant. A coitu x. diebus oua matureſcunt in vtero. Vexatæ autem

* *Ariſt. li. 6. Hiſt. animal. cap. 2. (vnde hic locus ad verbum eſt tranſlatus) phaſiano ouatribuit punctis diſtincta, quẽ admodum & meleagridi, cenchridi autẽ rubra. Quòfit, vt locum hũc ita legendum exiſtimemus: Alia punctis diſtincta, vt meleagridi, & Phaſianis: alia rubri coloris, vt cẽchridi.*

autem gallinæ & columbæ penna euulsa, aliáue similí iniuria, diutius. Omnibus ouis medio vitelli parua ineſt velut ſanguinea gutta, quod eſſe cor auium exiſtimant primùm in omni corpore id gigni opinantes: in oua certè gutta ſalit, palpitátque. Ipſum animal ex albo liquore oui corporatur. Cibus eius in luteo eſt. Omnibus intus caput maius toto corpore: oculi cõpreſſi capite maiores. Increſcente pullo, candor in medium vertitur, luteum circunfunditur. Viceſimo die, ſi moueatur ouum, iam viuentis intra putamen vox auditur. Ab eodem tempore plumeſcit, ita poſitus, vt caput ſupra dextrum pedem habeat, dexteram verò alam ſupra caput. Vitellus paulatim deficit. Aues omnes in pedes naſcuntur, contrà quàm reliqua animalia. Quædam gallinæ omnia gemina oua pariunt, & geminos interdum excludunt, vt Cornelius Celſus autor eſt, alterum maiorem. Aliqui negant omnino geminos excludi. Plus vicena quina incubanda ſubiici vetant. Parere à bruma incipiunt. Optima fœtura ante vernum æquinoctium. Poſt ſolſtitium nata non implent magnitudinem iuſtam, tantóque minus, quantò ſerius prouenere.

De vitiis, & remediis incubantium. Cap. LIIII.

OVa incubari intra x. dies edita vtiliſſimum, vetera aut recentiora infœcunda. Subiici impari numero debent. Quarto die poſtquam cœpere incubari, ſi contra lumen cacumine ouorum apprehenſo vna manu, purus & vniuſmodi perluceat color, ſterilia exiſtimãtur eſſe, próque eis alia ſubſtituenda. Et in aqua eſt experimentum: inane fluitat: itaque ſidentia, hoc eſt plena, ſubiici volunt. Concuti verò experimento vetãt, quoniam non gignant confuſis vitalibus vehis-

Incuba

Incubationi datur initium post nouam Lunam, quia prius inchoata non proueniãt. Celerius excluduntur calidis diebus. Ideo æstate vndeuicesimo educunt fœtum, hyeme xxv. Si incubatu tonuerit, oua pereunt: & accipitris audita voce vitiantur. Remedium contra tonitrum, clauus ferreus sub stramine ouorum positus, aut terra ex aratro. Quædam autem & citra incubitum, sponte naturæ gignunt, vt in Aegypti limetis. Scitum de quodam potore reperitur, Syracusis tam diu potare solitum, donec cooperta terra fœtum ederent oua. Quin & ab homine perficiuntur.

De auguriis ouorum. Cap. LV.

IVlia Augusta, prima sua iuuenta Tiberio Cæsare ex Nerone grauida, cùm parere virilem sexum admodum cuperet, hoc vsa est puellari augurio, ouum in sinu fouendo, atque cùm deponendum haberet, nutrici per sinum tradendo, ne intermitteretur tepor. Nec falsò augurata proditur. Nuper inde fortasse inuentum, vt oua in calido loco imposita paleis igne modico fouerentur, homine versante, paritérq; & stato die illinc erumperet fœtus. Traditur quædam ars gallinarij cuiusdam, dicentis quòd ex quaque esset. Narrantur & mortua gallina mariti catum visi succedentes in vicem, & reliqua fœtæ more facientes, abstinentésque se à cantu. Super omnia est anarum ouis subditis atque exclusis admiratio, primò non planè agnoscentis fœtum: mox incertos incubitus solicitè conuocantis: postremò lamenta circa piscinæ stagna, mergentibus se pullis natura duce.

Quæ gallinæ optimæ. Cap. LVI.

GAllinarum generositas spectatur crista erecta, interdum & gemina,* primis nigris, ore rubi

* *Varro rei rust. lib. 3.*

cap. 9. (vnde locus hic desumptus videtur) et Colum. lib. 8. ca. 2. gallinarũ bonitatẽ ex plumarũ, non ex oris rubedine spectãdam præcipiũt. Quo fit vt hic vetusti codi. lectionem sequi malim, Pinnis nigris, cætera rubicunda. vel, & rectius, pẽnis nigris, ore, &c.

rubicundo, digitis imparibus, aliquando & super quatuor digitos transuerso vno. Ad rem diuinam, luteo rostro pedibúsque, puræ non videntur: ad opertanea sacra, nigræ. Est & pumilionum genus non sterile in iis, quod non in alio genere alitum, sed quibus certa fœcunditas rara, & incubatio ouis noxia.

De morbis earum, & remediis. Cap. LVII.

INimicissima autem omnium generi pituita, maximéque inter messis & vindemiæ tempus. Medicina in fame, & cubatus in fumo, vtique si ex lauro aut herba sabina fiat: penna per transuersas incerta nares, & per omnes dies mota: cibus allium cum farre, aut aqua perfusus in qua lauerit noctua, aut cum semine vitis albæ coctus: & quædam alia.

De conceptu & numero fœtus auium. Cap. LVIII.

COlumbæ proprio ritu osculantur ante coitum. Pariunt ferè bina ouа: ita natura moderante, vt aliis crebrior sit * partus, aliis numerosior. Palumbes & turtures plurimùm terna: nec plus quàm bis ferè pariunt: atque ita si prior fœtus corruptus est: & quamuis sæpe pepererint nunquam plus duobus educunt. Tertium quod irritum est, vrinum vocant. Palumbes incubat fœmina post meridiana in matutinum cætero mas. Columbæ marem semper & fœminam pariunt, priorem marem, postridie fœminam. Incubant in eo genere ambo interdiu mas noctu fœmina. Excludunt xx die. Pariunt à coitu quinto. Aestate quidem interdum binis mensibus terna edunt paria * nam XVIII. die excludunt, statímque

fœtus

Quanquæ

concí-

concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniuntur,& alij prouolant,alij crumpunt. Ipsi deinde pulli quinquemestres fœtificant. Et ipsæ autem inter se (si mas non sit) fœminæ æquè saliunt, pariúntque oua irrita, ex quibus nihil gignitur: quæ hypenemia Græci vocant.

De pauone & anseribus. Cap. LIX.

PAuo à trimatu parit. Primo anno vnum aut alterum ouum, sequenti quaterna quináue, cæteris duodena non amplius. Intermittens binos dies ternósue parit, & ter anno, si gallinis subiiciantur incubanda. Mares ea frangunt desiderio incubantium. Quapropter noctu & in latebris pariunt, aut in excelso cubantes: & nisi molli strato excepta, franguntur. Mares singuli quinis sufficiunt coniugibus. Cùm singulæ aut binæ fuere corrumpitur salacitate fœcunditas. Partus excluditur diebus ter nouenis, aut tardius *tricesimo. Anseres in aqua coeunt, pariunt verè: aut si bruma coiuere, post solstitium, * quadraginta prope. Bis anno, si priorem fœtum gallinæ excludant: aliàs plurima oua sedecim pauciſſima septem Si quis surripiat pariunt donec rumpantur. Aliena non excludunt. Incubanda subiici vtiliſſimum ix aut x i. Incubant fœminæ tantùm tricenis diebus Si vero tepidiores sint, * viginti quinque. Pullis eorum vrtica contusa mortifera. Nec minus auiditas, nunc satietate nimia, nũc suamet vi: quando apprehensa radice, morsu sæpe conantes auellere, antè colla sua abrumpunt. Contusa vrticam remedium est, stramento ab incubatu subdita radix earum.

*Quidam legunt vicesimo, sed mendosè.

* quadragesimo

* vicenis quinis.

De ardeolis, & quomodo seruentur optimè oua. Cap. LX.

Arde

ARdeolarum tria genera, leucon, asterias, pelos. Hi in coitu anguntur. Mares quidem cum vociferatu sanguinem etiam ex oculis profundunt. Nec minus ægrè pariunt grauidæ. Aquila tricenis diebus incubat, & ferè maiores alites: minores vicenis, vt miluus & accipiter. Singulos ferè parit, nunquam plus ternos: is qui * ægolios vocatur, quaternos: coruus aliquando & quinos: incubant totidem diebus. Cornicem incubantem mas pascit. Pica noucnos, melancoryphus supra x x. parit, semper numero impari: nec alia plures: tanto fœcunditas maior paruis. Hirundini cæci primò pulli, & ferè omnibus quibus numerosior partus. Irrita oua, quæ hypenemia diximus, aut mutua fœminæ inter se libidinis imaginatione concipiunt, aut puluere: nec columbæ tantùm sed & gallinæ, perdices, pauones, anseres, chenalopeces. Sunt autem sterilia, & minora, ac minus iucundi saporis, & magis humida. Quidam & vento putant ea generari: qua de causa etiam Zephyria appellantur. Hæc autem vere tantùm. Vrina fiunt, incubatione derelicta, quæ alij cynosura dixere. Oua aceto macerata in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant. Seruari ea in lomento, aut hyeme in paleis, æstate in furfuribus vtilissimum. Sale exinaniri creduntur.

* *Aristoteles Astoliũ vocat, si emendata sint exẽplaria: eúmq; miluorum generi videtur attribuere.*

Qua volucrum sola animal pariat, & lacte nutriat. Cap. LXI.

VOlucrum animal parit vespertilio tantùm cui & membranaceæ pinnæ vni. Eadem sola volucrum lacte nutrit, vbera admouens: geminos volitat amplexa infantes: sæcúmque deportat. Eidem coxendix vna traditur, & in cibatu sulices gratissimi.

De conceptu viperæ & partu, & quæ terrestrium oua pariant. Cap. LXII.

RVrsus in terrestribus oua pariũt serpentes: de quibus nondum dictum est. Coëunt complexu, adeò circumuolutæ sibiipsæ, vt vna existimari biceps possit. Viperæ mas caput inserit in os, quod illa abrodit voluptatis dulcedine. Terrestrium eadem sola, intra se parit oua vnius coloris, & mollia, vt pisces. Tertia die intra vterum catulos excludit: deinde singulos diebus singulis parit viginti ferè numero. Itaque cæteræ tarditatis impatientes, perrumpunt latera, occisa parente. Cæteræ serpentes * contecta oua in terra incubant, & fœtum sequente excludunt anno. Crocodili vicibus incubant mas & fœmina. Sed reliquorum quoque terrestrium reddatur generatio.

* Cõtexta, legendũ, nõ cõtecta, ex Arist. libr. 6. Hist. animal. cap. vlti. vbi sic habet: τὰ δ' ὠὰ ἀλλήλοις συνεχῆ ἐστίν.

De generatione terrestrium. Cap. LXIII.

BIpedum solus homo animal gignit. Homini tantùm primi coitus pœnitentia, augurium scilicet vitæ à pœnitenda origine. Cæteris animalibus stati per tempora anni concubitus, homini (vt dictum est) omnibus horis dierum noctiúmque. Cæteris satietas in coitu, homini propè nulla. Messalina Claudij Cæsaris coniunx, hoc regalem existimans palmam, elegit in id certamen nobilissimam è prostitutis ancillam mercenariæ stipis, eámque die ac nocte superauit quinto ac vicesimo concubitu. In hominum genere maribus diuerticula Veneris excogitata, omnia scelere naturæ, fœminis verò abortus. Quantum in hac parte multò nocentiores, quàm fetæ, sumus? Viros auidiores Veneris hyeme, fœminas æstate, Hesiodus prodidit. Coitus auer-

sus elephantis, camelis, tigribus, lyncibus, rhi-
noceroti, leoni, dasypodi, cuniculis, quibus
auersa genitalia. Cameli etiam solitudines, aut
secreta certè petunt: neque interuenire datur,
ne pernicie. Coitus tota die est tantùm iis ex o-
mnibus, quibus solida vngula. In quadrupedum
genere mares olfactus accendit. Auertuntur &
canes, phocæ, lupi, in medióque coitu, inuer-
tíque etiam cohærent. Suprà dictorum pleri-
que fœminæ priores superueniunt, reliquis ma-
res. Vrsi autem, vt dictum est,* humanitus sta-
ti: herinacei stantes ambo inter se complexi: fe-
les mare stante, fœmina subiacente: vulpes in
latera proiectæ, marémque fœmina amplexa.
Taurorum ceruorúmque fœminæ vim non to-
lerant: ea de causa ingrediuntur in coitu. Cer-
vi vicissim ad alias tranſeunt, & ad priores redeũt.
Lacertæ, vt ea quæ sine pedibus sunt, circum-
plexu Venerem nouere. Omnia animalia quo
maiore corpore, hoc minus fœcunda sunt. Sin-
gulos gignunt elephanti, cameli, equi: Acan-
this duodenos, auis minima. Ocyssimè pariunt
quæ plurimos gignunt. Quo maius est animal,
tanto diutius formatur in vtero. Diutius gestan-
tur quibus longiora sunt vitæ spatia. Neque cre-
scentium tempestiua ad generandum ætas. Quæ
solidas habent vngulas, singulos: quæ bisul-
cas, & geminos pariunt. Quorum in digitos pe-
dum hiatura diuisa est, ea numerosiora in fœtu.
Sed superiora omnia profectos edũt partus, hæc
inchoatos: in quo sunt genere leænæ, vrsæ, &
vulpes. Informia etiam magis, quàm suprà dic-
ta, vrsæ pariunt: rarúmque est videre parien-
tes. Postea lambendo calefaciunt fœtus omnia
ea, & figurant. Pariunt plurimùm quaternos.

Cæcos

* *Rectius, humi strati: vt apud Aristot. 6. Animal. cap. 30: διατανυσθέντα ἐπὶ τῆς γῆς.*

Cæcos autem gignunt canes, lupi, pantheræ, thoës. Canum plura genera. Laconicæ octauo menſe vtrinque generant. Ferunt ſexaginta diebus, & plurimùm tribus. Cæteræ canes & ſemeſtres coitum patiuntur. Implentur omnes vno coitu. Quæ ante iuſtum tempus concepere, diutius cæcos habent catulos, nec omnes totidem diebus. Exiſtimantur in vrina attollere crus ferè ſemeſtres: id eſt ſignum conſummati virium roboris: fœminę hoc idem ſidentes. Partus duodeni, quibus numeroſiſſimi, cætero quini, ſeni, aliquando ſinguli, quod prodigioſum putant: ſicut omnes mares, aut omnes fœminas gigni. Primos quoque mares pariunt: in cęteris alternant, ſi incant opportuno & recto menſe. Ineuntur à partu ſexto menſe. Octonos Laconicæ pariunt. * Propria in eo genere maribus laboris alacritas. Viuunt Laconici annis denis, fœminæ duodenis: cętera genera XV. annos, aliquando viginti. Nec tota ſua ætate generant, ferè à XI. deſinentes. Feliũm & ichneumonum reliqua, vt canum. Viuunt annis ſenis. Daſypodes omni menſe pariunt, & ſuperfœtant, ſicut lepores. A partu ſtatim implentur. Concipiunt, quamuis vbera ſiccante fœtu. * Pariunt non cæcos. Elephanti, vt diximus, pariunt ſingulos, magnitudine vituli trimeſtris. Cameli duodecim menſibus ferunt: à triniatu pariunt vere, iterúmque poſt annum implentur à partu. Equas autem poſt tertium annum, aut poſt vnum ab enixu vtiliter admitti putãt, cogúntq; inuitas. * Et mulier ſeptima die cõcipere facilimè creditur. Equarũ iubas tondere prȩcipiunt, vt aſinorũ in coitu patiantur humilitatem: comantes enim gloria ſuperbire. A coitu ſolę animalium currunt ex aduerſo Aquilonum

* *Pintianus ſic legit: Propria in eo genere maribus à labore ſalacitas. Cuius caſtigationis autorẽ habet Ariſtotelẽ, qui lib. 6. Hiſt. animal. c. 20. peculiare hoc eſſe tradit Laconico canũ generi, vt à labore melius ineant q̃ à quiete.*

* *Negatio abũdat, ex Ariſt. 6. anima. c. 33. vbi ſic habet: τίκτει δὲ τυφλὰ, ὥσπερ τὰ πολλὰ τῶν πολυσχιδῶν.*

* *Quod hic*

mulieri tribuitur, Aristoteles lib. 6. c. 22. & Plin. lib. 8. c. 44. asinæ assignant.

**Encheratidu*

Austrorúmue, prout marem aut fœminam concepere. Colorem illico mutant rubriore pilo, vel quicunque sit, pleniore: hoc argumento desinunt admittere etiam volentes. Nec impedit partus quasdam ab opere, fallúntque grauidæ. Vicisse Olympia prægnãtem *Echecratidis Thessali inuenimus. Equos, & canes, & sues initum matutinum appetere fœminas autem post meridiem blandiri, diligentiores tradunt. Equas domitas IX. diebus equire, antequàm gregales: sues tantùm coitu spumam ore fundere: verrem subantis audita voce, nisi admittatur, cibum non capere vsque in maciem: fœminas autem in tantum efferari, vt hominem lacerent, candida maximè veste indutum. Rabies ea aceto mitigatur naturæ aspersо. Auiditas coitus putatur & cibis fieri: sicut viro eruca, pecori cepa. Quæ ex feris mitigentur, non concipere, vt anseres: apros verò tardè, & ceruos, nec nisi ab infantia educatos. Mirum est: quadrupedum prægnantes Venerem arcent, præter equam & suem. Sed superfœtant dasypus & lepus tantúm.

De varia generatione animalium. Cap. LXIIII.

QVæcunque animal pariunt, in capita gignunt, circumacto sub enixum fœtu, aliâs in vtero porrecto. Quadrupedes gestantur extensis ad longitudinem cruribus, & ad aluum suam applicatis: homo in semet conglobatus, inter duo genua naribus sitis. Molas, de quibus antè diximus, gigni putant, vbi mulier non exmare, verùm ex semetipsa tantùm conceperit: ideo nec animari, quia non sit ex duobus: altricémque habere per se vitam illam, quæ satis arboribúsque contingat.

De murium fœtu. Cap. LXV.

EX omnibus, quæ perfectos fœtus, * fuestantùm & numerosos edunt: item plures, contra naturam solidipedum, aut bisulcorum. Suprà cuncta est murium fœtus, haud sine cunctatione dicendus, quanquam sub autore Aristotele & Alexandri Magni militibus. Generatio eorum lambendo constare, non coitu, dicitur: ex vna genitos c x x. tradiderunt: apud Persas verò prægnãtes & in vtero parentis repertas. Et salis gustatu fieri prægnantes opinantur. Itaque desinit mirum esse, vnde vis tanta messes populetur murium agrestium: in quibus illud quoq; adhuc latet, quonam modo illa multitudo repentè occidat. Nam nec exanimes reperiuntur, neque extat qui mutem hyeme in agro effoderit. Plurimi ita ad Troadem prouenium: & iam inde fugauerunt incolas. Prouentus eorum siccitatibus tradunt: & iam obituris vermiculum in capite gigni. Aegyptiis muribus durus pilus, sicut herinaceis. Iidem bipedes ambulant, ceu Alpini. * Cùm diuersi generis coiuere animalia, ita demum generant, si tempus nascendi par habent. Quadrupedum oua gignentium lacertã ore párere (vt creditur vulgò) Aristoteles negat: neque incubant eædem, oblitæ quo sint in loco enixæ, quoniam huic animali nulla memoria. Itaque catuli per sese erumpunt.

* *Arist. libr. 4. de generat. animal. cap. 6. de suis agens partu sic habet:* Καὶ μονοτοκᾶ, καὶ διτοκᾶ, καὶ πολυτοκᾶ τὰ πλάγια. *Vnde & locum hũc nonnulli sic corrigendũ existimant: Sues tantùm & vnum, & duos edũt, itẽ plures.*

* *Cùm diuersi quoque generis.*

De spina hominis anguem nasci. Cap. LXVI.

ANguem ex medulla hominis spinæ gigni, accepimus à multis. Pleraque enim occulta & cæca origine prouenìunt, etiam in quadrupedum genere.

De salamandra. Cap. LXVII.

SIcut salamandra, animal lacerti figura, stella-

tum, nunquàm, nisi magnis imbribus, prouc niens, & serenitate deficiens. Huic tantus rigor vt ignem tactu extinguat, non alio modo quàm glacies. Eiusdem fame quæ lactea ore vomitur, quacunque parte corporis humani contacta, to ti defluunt pili: idque quod contactum est, colorem in vitiliginem mutat.

De ijs quæ nascuntur ex non genitis: & quæ nata nihil gignunt. Cap. LXVIII.

QVædam verò gignuntur ex non genitis, & sine vlla simili origine, vt suprà dicta: & quacunque æstas, aut ver, statúmque tempus anni generant. Ex iis quædam nihil gignunt, vt salamandra. Neque est iis genus masculinum fœmininúmue, sicut neq; in anguillis, omnibúsque; nec animal, nec ouum ex sese generãt. Neutrum est & ostreis genus, & cæteris adhærentibus vado vel saxo. Quę autem per se generantur, si in mares ac fœminas descripta sunt, generant quidem aliquid coitu, sed imperfectum & dissimile, & ex quo nihil amplius gignatur, vt vermiculos muscæ. Id magis declarant naturæ eorum quæ insecta dicuntur, arduæ explanationis omnia, & priuatim dicato opere narranda. Qua propter ingenium prædictorum, & reliqua *subtexetur dissertatio.

**subtexet.*

De sensibus animalium. Cap. LXIX.

EX sensibus ante cętera homini tactus, deinde *gustatus: reliquis superatur à multis. Aquilæ clariùs cernunt: vultures sagaciùs odorantur: liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra, tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea à voce omnium in sublime tendente, sermonẽ exaudiũt: & si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur, & profugere. Auditus cui hominum primò negatus

**gustus.*

gatus est huic & sermonis vsus ablatus: nec sunt naturaliter surdi, vt non iidem sint & muti. In marinis ostreis auditum esse, non est verisimile: sed ad sonũ mergere se solent. Ideo & silentium in mari piscantibus.

Auditum, & olfactum esse piscibus. Cap. LXX.

PIsces quidem auditus, nec mẽbra habent nec foramina: audire tamen eos palàm est. vtpote cùm plausu congregari feros ad cibum consuetudine in quibusdam viuariis spectatur: & in piscinis Cæsaris genera piscium ad nomen venire, quosdam singulos. Itaque proditur etiam clarissimè audire, mugil lupus salpa, chromis, & ideo in vado viuere.* Olfactum iis esse, manifestè patet. Quippe nõ omnes eadem esca capiuntur: & prius, quàm appetant, odorantur. Quosdã & speluncis latentes, salsamento illitis faucibus scopuli piscator expellit, veluti sui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniúntque ex alto etiam ad quosdam odores, vt sepiam vstam, & polypum: quæ ideo coniiciuntur in nassas. Sentinæ quidem nauium odoré procul fugiunt: maximè tamen piscium sanguinem. Non potest petris auelli polypus: idem cunicula admota, ab odore protinus resilit. Purpuræ quoque fœtidis capiuntur. Nam de reliquo animalium genere quis dubitet? Cornus cetuini odore serpentes fugantur, sed maximè styracis: origani aut calcis, aut sulphuris formicæ necantur. Culices acida petunt: ad dulcia non aduolant. *Olfactus

Tactum communem esse omnibus. Cap. LXXI.

TActus sensus omnibus est, etiam quibus nullus alius: nam & ostreis, & terrestribus vermibus quoque. Existimauerim omnibus sensum & gustatus esse. Cur enim alios alia sapores appe-

tunt? in quo vel præcipua naturæ architectio. Alia dentibus prædantur, alia vnguibus, alia rostri aduncitate carpunt, alia latitudine ruunt, alia acumine excauant, alia fugunt, alia lambũt, sorbent, mandunt, vorant. Nec minor varietas in pedum ministerio, vt rapiant, distrahant, teneant, premant, pendeant, tellurem scabere non cessent.

Quæ venenis viuant, & quæ terra.
Cap. LXXII.

VEnenis capreæ & coturnices (vt diximus) pinguescunt, placidissima animalia: at serpentes ouis, spectanda quidem draconum arte. Aut enim solida hauriũt, si iam fauces capiunt, quę deinde in semet cõuoluti frangunt intus, atque ita putamina * excutiunt: aut si tenerior est, & catuli adhuc ætas, orbe apprehensa spiræ, ita sensim vehementérque præstringunt, vt amputata parte ceu ferro, reliquam quæ amplexu tenetur, sorbeãt. Simili modo auibus deuoratis solidis, cõtentione plumas & ossa reuomunt. Scorpiones terra viuunt. Serpentes, cùm occasio est, vinum præcipuè appetunt, cùm alioqui exiguo indigeant potu. Eædem minimo & penè nullo cibo, cùm adseruantur inclusæ: sicuti aranei quoque, alioqui fuctu viuentes. Ideo nullum interit fame aut siti venenatum. Nam neque calor his, neque sanguis, neque sudor, * quæ auiditatem naturali sale augent. In quo genere omnia magis exitialia, si suum genus edêre antequàm noceant. Cõdit in thesauros maxillarum cibum sphingiorum & satyrorum genus: mox inde sensim ad mandendum manibus expromit, & quod formicis in annum solenne est, his in dies vel horas.

* *extussiunt:*

* *Melius, Quæ auiditatẽ naturalẽ sola augent, vt naturalis auiditatis appellatione intelligamus cibi potúsq; appetentiam, quæ calore potissimùm & sudore excitatur.*

Di

De cibo & potu quorundam. Cap. LXXIII.

VNum animal digitos habentium herba alitur, lepus: sed & fruge solidipedes, & è bisulcis sues omni cibatu & radicibus. Solidipedum volutatio propria. Serratorum dētium carniuora sunt omnia. Vrsi & fruge, fronde, vindemia, pomis viuunt & apibus, cancris etiam & formicis. Lupi, vt diximus, & terra in fame. Pecus potu pinguescit: idco sal illis aptissimus: item veterina, quanquam & fruge & herba*, sed vt bibêre, secedunt. Ruminant, præter iam dicta, syluestrium cerui, cùm à nobis aluntur. Omnia autem iacentia potius quàm stantia, & hyeme magis quàm æstate, septenis ferè mensibus. Pontici quoque mures simili modo remandunt. In potu, quibus serrati dentes, lambunt: & mures hi vulgares, quamuis ex alio genere sint. Quibus continui dentes sorbent, vt equi, boues. Neutrum vrsi, sed aquam quoque morsu vorant. In Africa maior pars feratum æstate non bibunt, inopia imbrium: quam ob causam capti mures Libyci, si biberint, moriuntur. *Orygem perpetuò sitientia Africæ generant, & natura loci potu carentem, & mirabili modo ad remedia sitientium. Nanque Gætuli latrones eo durant auxilio, repertis in corpore eorum saluberrimi liquoris vesicis. Insidunt in eadem Africa pardi condensa arborum, occultatíque earum ramis, in prætereuntia desiliunt, atque è volucrum sede grassantur. Feles quidem quo silētio, quàm leuibus vestigiis obrepunt auibus? quàm occulto speculatu in musculos exiliunt? Excrementa sua effossa obruunt terra, intelligentes odorem illum indicem sui esse.

Quæ inter se dissideant, & quæ inter se conueniant.

*Legendū. Sed vt bibêre, sic edunt, tradente Aristot. Histor. anima. lib. & c. 8. veterina pro aquæ modo, quam hauserunt, pabulum sumere, quæq; vberius potarint auidius item vorare.

* Orygem perpetuò sitientem Africa generat ex natura loco potu carente.

Cap. LXXIIII.

ERgo & alios quosdam sensus esse, quàm suprà dictos, haud difficulter apparet. Sunt enim quædam his bella amicitiæque, vnde & affectus, præter illa quæ de quibusque eorum suis diximus locis. Dissident olores & aquilæ: coruus & chlorio, noctu inuicem oua exquirentes. Simili modo coruus & miluus, illo præripiente huic cibos: cornices & noctua: aquilæ & trochilus (si credimus) quoniam rex appellatur auium: noctuæ, & cæteræ minores aues. Rursus cum terrestribus, mustela & cornix: turtur & pyralis: ichneumones, vespæ, & phalangia aranei, Aquaticæ, anates & gauiæ. Harpæ & triorches accipiter. Sorices & ardeolæ, inuicem fœtibus insidiantes Aegithus auis minima cum asino. Spinetis enim se scabendi causa atterens, nidos eius dissipat: quod adeò pauet, vt voce omnino rudentis audita, oua eiiciat, pulli ipsi metu cadãt. Igitur aduolans hulcera eius rostro excauat. Vulpes & Nili angues: mustelæ & sues. Aesalon vocatur parua auis, oua corui frangens, cuius pulli infestantur à vulpibus. Inuicem hæc catulos eius ipsãmque vellit. Quod vbi viderunt corui, contrà auxiliantur, velut aduersus communem hostẽ. Et acanthis in spinis viuit: idcirco asinos & ipsa odit, flores spinæ deuorantes. Aegithum verò anthus in tantum, vt sanguinem eorum credant non coire, multísque ob id veneficiis infament. Dissident thoës & leones, & minima æquè ac maxima. Formicosam arborem sorices cauent. Librat araneus se filo In caput serpentis porrectæ sub vmbra arboris suæ: tantáq; vi morsu cerebrum apprehendit, vt stridens súbinde, ac vertigine rotata, ne filum quidem

desup

desuper pendentis rumpere, adeò non fugere queat: nec finis ante mortem est. Rursus amici pauones & columbæ, turtures & psittaci, * merulæ & turdi, cornix & ardeolæ contra vulpium genus communibus inimicitiis. Harpe & miluus contra triorchin. Quid, non & affectus indicia sunt etiam in serpentibus, immitissimo animalium genere? Dicta sunt, quæ Arcadia narrat de domino à dracone seruato, & agnita voce hominis. De aspide miraculum Philarcho redditur: is enim autor est, cùm ad mensam cuiusdam veniens in Aegypto alere assiduè, enixam catulos, quorum ab vno filium hospitis interemptum illam reuersam ad consuetudinem cibi, intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec posteà in tectum id reuersam.

* *Arist. Histo. anim. libr. 9. c. 1. sic habet:* φίλοι λύστυφ & ἡ τρυγών. *Vnde & hic legendũ videtur, Merulæ & turtures.*

De somno animalium. Cap. LXXV.

SOmni quæstio non obscuram coniectationem habet, in terrestribus, omnia quæ * conniueant, dormire manifestum est. Aquatilia quoque exiguum quidem, etiam qui de cæteris dubitant: dormire tamen existimant: non oculorum argumento, quia non habent genas: verùm ipsa quiete cernuntur placida, ceu soporata, neq; aliud, quàm caudas, mouentia, & ad tumultum aliquem expauentia. De thynnis cõfidentiùs affirmatur. Iuxta ripas enim aut petras dormiunt. Plani autẽ piscium in vado, vt manu sæpe tollãtur. Nam delphini balænæque stertentes etiam audiuntur. Insecta quoque dormire silentio apparet, quia ne luminibus quidem admotis excitentur. Homo genitus premitur somno per aliquot mẽses: deinde longior in dies vigilia. Somniat statim infans. Nam & pauore expergiscitur, &

* *cor habent.*

& ſuctum imitatur. Quidam verò nunquàm: quibus mortiferum fuiſſe ſignum contra conſuetudinem ſomnium, inuenimus exempla. Magnus hic inuitat locus, & diuerſis refertus documentis, vtrúmne ſint aliqua præſcita animi quieſcentis: qua fiant ratione, an fortuita res ſit, vt pleraque. Et ſi exemplis agatur, profectò paria fiant. A vino & à cibis proxima, atque in redormitatione vana eſſe viſa, propè conuenit. Eſt autem ſomnus nihil aliud, quàm animi in medium ſeſe receſſus. Præter hominem ſomniare equos, [illegible]es, boues, pecora, capras, palàm eſt. Ob hoc creditur & in omnibus, quæ animal pariant. De iis, quæ oua gignunt, incertum eſt: ſed dormire ea, certum. Verùm ad inſecta tranſeamus.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER VNDECIMVS.

RESTANT immensę subtilitatis animalia: quando aliqui ea neque spirare, & sine sanguine esse etiam prodiderunt.

De insectorum genere. *Cap. I.*

MVlta hæc & multigena, terrestrium volucriúmque vita. Alia pennata, vt apes: alia vtroque modo, vt formicæ: aliqua & pennis & pedibus carentia: iure omnia insecta appellata ab incisuris, quæ nunc cervicum loco, nunc pectorum, atque alui præcincta separant membra, tenui modo fistula cohærentia. Aliquibus verò non tota incisura eas ambiente rugas, sed in aluo, aut superne tantùm, imbricatis flexilibus vertebris, nusquam alibi spectatiore naturæ rerum artificio.

De subtilitate in his naturæ. *Cap. II.*

IN magnis siquidem corporibus, aut certè maioribus, facilis officina sequaci materia fuit. In his tam paruis, atque tam nullis, quæ ratio, quanta vis, quàm inextricabilis perfectio? Vbi

tot

tot sensus collocauit in culice? & sunt alia dictu minora. Sed vbi visum in eo prætendit? vbi gustatum applicauit? vbi odoratum inseruit? vbi verò truculentam illam & portione maximam vocem ingenerauit? qua subtilitate pennas adnexuit? prælongauit pedum ctura? dispositi ieiunam caucam, vti aluum? auidam sanguinis, & potissimum humani sitim accendit? Telum verò perfodiendo tergori, quo spiculauit ingenio? Atque, vt in eapaci cùm cerni nō possit exilitas, ita reciproca geminauit arte, vt fodiendo acuminatum pariter, sorbendóque fistulosum esset. Quos teredini ad perforanda robora cum sono teste dentes affixit? Potissimúmq; è ligno cibarum fecit? Sed turrigeros elephantorū miramur humeros, taurorúmq; colla, & truees in sublime iactus, tigrium rapinas, leonum iubas, eùm rerū natura nusquam magis, quàm in minimis, tota sit. Quapropter quæso, ne hæc legentes, quoniam ex his spernunt multa, etiā relata fastidio damnent, cùm in contemplatione naturæ nihil possit videri superuacuum.

Vtrum spirent, an habeant sanguinem.

Cap. III.

INsecta multi negarunt spirare, ídque ratione persuadentes, quoniam visceri interiori nexus spirabilis non inesset. Itaque viuere vt fruges, arboréque: sed plurimum interesse, spiret aliquid, an viuat. Eadem de causa nec sanguinem iis esse, qui sit nullis carentibus corde atque iecore. Sic nec spirare ea, quibus pulmo desit. Vnde numerosa quæstionū series exoritur. Iidem enim & vocem esse his negant, in tanto murmure apum, cicadarum sono, & aliis quæ suis æstimabuntur locis. Nam mihi contuenti se persuasit

rerum

rerum natura, nihil incredibile existimare de ea. Nec video, cur magis possint non trahere animam talia, & viuere, quàm spirare sine visceribus: quod etiam in marinis docuimus, quamuis arcente spiritum densitate & altitudine humoris. Volare quidem aliqua, & animatu carere in ipso spiritu viuentia, habere sensum victus, generationis, operis, atque etiam de futuro curam: & quamuis non sint membra, quæ velut carina sensus inuehant, esse tamen his auditum, olfactum, gustatū, eximia præterea naturæ dona, solertiam, animum, arteu, quis facilè crediderit? Sanguinem non esse his fateor, sicut ne terrestribus quidem cunctis, verùm simile quiddam. Vt sepiæ in mari sanguinis vicem attramentū obtinet, purpurarum generi infector ille succus: sic & insectis, quisquis est vitalis humor, hic erit & sanguis, donec existimatio sua cuiq; sit. Nobis propositum est, naturas rerum manifestas indicare, non causas iudicare dubias.

Legēdum videtur, Nihil intus, nisi intestinū, admodū paucis replicatū, ex Aristo. li. 4. anima. cap. 7. vbi insecta nihil intus habere tradit, præter intestinū, ab ore ad exitū protensum: idque in plerisque rectū, in paucis verò replicatum.

De corpore eorum. Cap. IIII.

INsecta, vt intelligi possit, non videntur neruos habere, nec ossa, nec spinas, nec cartilaginem, nec pinguia, nec carnes, ne crustam quidem fragilem, vt quædam marina, nec quæ iure dicatur cutis: sed mediæ cuiusdam inter omnia hæc naturæ corpus, arenti simile, neruo mollius, in reliquis partibus siccius verius, quàm durius. Et hoc solùm his est, nec præterea aliud. * Nihil intus, nisi admodum paucis intestinum implicatum. Itaque diuulsis præcipua viuacitas, & partium singularum palpitatio. Quia quæcunque est ratio vitalis, illa non certis inest membris, sed toto in corpore, minimè tamen capite: solúmque non mouetur, nisi cum pectore auulsum. In nullo genere

nere plures sunt pedes. Et quibus ex his plurimi, diutius viuunt diuulsa, vt in scolopendris videmus. Habent autem oculos, præterque è sensibus tactum atque gustatum: aliqua & odoratum, pauca & auditum.

De apibus. Cap. V.

SEd inter omnia ea principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succúmq; dulcissimum atque subtilissimum, ac salubertimum. * Fauos confingunt & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt, rempublicam habent, consilia priuatim ac duces gregatim: & quod maximè mirum sit, mores habét. Prætereà cùm sint neque mansueti generis, neq; feri: tamen tanta est natura rerum, vt propè ex vmbra minimi animalis, incomparabile effecerit quiddam. Quos efficaciæ industriæque tantæ comparemus neruos? quas vires? quos rationi mediusfidius viros? hoc certè præstantioribus, quò nihil nouere nisi commune. Non sit de anima quæstio: constet & de sanguine, quantulum tamen esse in tantulis potest. Aestimemus posteà ingenium.

**Aliàs sic: Fauos confingunt & ceras, mille ad vsus vitæ. Laborem tolerant, &c.*

Qui ordo naturæ in eis. Cap. VI.

HYeme conduntur. Vnde enim ad pruinas niuésque, & Aquilonum flatus perferendos vires? Sanè & insecta omnia: sed minus diu, quæ parietibus nostris occultata maturè tepefiunt. Circa apes aut temporum locorúmue ratio mutata est, aut errauerunt priores. Conduntur à Vergiliarum occasu sed latent vltra exortum: adeo non ad veris initium, vt dixere nec vt quisquam in Italia de alueis existimat. Ante fabas florentes non exeunt ad opera & labores, nullúsque

cibi

cùm per cælum licuit, otio perit dies. Primùm fauos conſtruunt, ceram fingunt, hoc eſt, domos celláſq; faciunt. Deinde ſobolem, poſteà mella, ceram ex floribus, nielligineṁ è lacrymis arborum, quæ glutinum pariunt ſalicis, vlmi, harundinis, ſucco, gummi, reſina. His primùm alueum ipſum intus totum, vt quodam tectorio, illinunt, & aliis amarioribus ſuccis contra aliarum beſtiolarũ auiditates: id ſe facturas conſciæ, quod concupiſci poſſit. His deinde fores quoque latiores circunſtruunt.

De vocabulis operum. Cap. VII.

PRima fundamenta commoſin vocant periti, ſecunda piſſoceron, tertia propolin, inter cória ceráſque, magni ad medicamina vſus. Commoſis eruſta eſt prima, ſaporis amari. Piſſoceros ſuper eam venit, picantium modo* ceu dilutior: ceræ initium plerunque è mitiore gummi. Propolis, craſſioris iam materiæ, additis floribus, nondum tamen cera, ſed fauorum ſtabilimentum, qua omnes frigoris aut iniuriæ aditus obſtruuntur, odore & ipſa etiamnum graui, vt qua plerique pro galbano vtantur. Præter hæc conuehitur erithace, quam aliqui ſandaracham, alij cerinthum vocant. Hic erica pum, dum operantur, cibus, qui ſæpe inuenitur in fauorum inanitatibus ſepoſitus, & ipſe amari ſaporis. Gignitur autem rore verno, & arborum ſucco, gummi modo, Africi minor, Auſtri ſtatu nigrior, Aquilonibus melior & rubens, plurimus in Græcis nucibus. Menecrates florem eſſe dicit, futuræ meſſis indicium: ſed nemo præter eum.

* *Pintianus ex Hiſpanicis codicibus hãc emit lectionem: Piſſoceros ſuper eam venit, picatus modo, ceu dilutior cera, eſt vitiũ populorũ mitiore gũmi.*

Ex quibus floribus opera fiant. Cap. VIII.

CEras ex omnium arborum ſatorúmque floribus confingunt, excepta ruinice & chcno-

pode. Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & spartum, quippe cùm in Hispania multa in spartariis mella herbam eam sapiant. Falsò & oleam excipi arbitror, quippe oliuæ prouentu plurima examina gigni certum est. Fructibus nullis nocetur. Mortuis ne floribus quidem, non modò corporibus, insidunt. Operantur intra sexaginta passus. Et subinde consumptis in proximo floribus, speculatores ab pabula vlteriora mittunt. Noctu deprehensæ in expeditione excubant supinæ, vt alas à rore protegant.

De amatoribus earum. *Cap. IX.*

NE quis miretur amore earum captos, Aristomachum Solensem duodesexaginta anni nihil aliud egisse: Philiscum verò Thasium in desertis apes colentem Agrium cognominatum, quiambo scripsere de his.

Ratio operis. *Cap. X.*

RAtio operis hæc: interdiu statio ad portas mellarum castrorum, noctu quies in maturinum, donec vna excitet gemino aut triplici bombo, vt buccino aliquo. Tunc vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est. Prædiuinant enim ventos imbresque, & tunc se continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præscita habent) cùm agmen ad opera processit, aliæ flores aggerum pedibus, ali aquam ore, gutásque lanugine rostrorum corporis. Quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & suprà dicta conuehunt seniores intus operantur. Quæ flores comportant prioribus pedibus femina onerant propter id natura scabra, pedes priores rostro: rotæque onustæ remeant sarcina pandatæ. Excipiunt eas ternæ ad

aqua

quaternæ, atque exonerant. Sunt enim intus quoque officia diuisa. Aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum comparant ex eo, quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas operis & cibi fiat & temporis. *Struunt orsa ea concameratione aluei, textúmq; vel vsque ad summa tecta deducunt, limitibus binis circa singulos arcus, vt alij intrent, aliis exeant. Faui superiore parte affixi, & paululum etiam lateribus simul hærent & pendent vná. Alueum non continguut, nunc obliqui, nunc rotundi, qualiter popposcit alueus: aliquando & duorum generum, cùm duo examina concordibus populis dissimiles habuere ritus. Ruentes ceras fulciunt, pilarum intergerinis à solo fornicatis, ne desit aditus ad farciendum. Primi ferè tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furantem. Nouissimi maximè implentur melle: ideòque auerso alueo faui eximuntur. Gerulæ secundos flatus captant. Si cooriatur procella, apprehensi ponduscolo lapilli se librant. Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta verò terram volant in aduerso flatu vepribus hebetato. Mira obseruatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoliuntur omnia è medio, nullæque inter opera spurcitiæ iacent. Quin & excrementa operantium intus, ne longiùs recedant, vnum congesta in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt. Cùm aduesperascit in alueo strepunt minus acminus donec vna circumuolet eodem, quo excitauit, bombo, ceu quietem capere imperans: & hoc castrorum more. Tunc repentè omnes conticescunt.

* *Melius sic: Struũt orsa à concamerationе aluei, textúque vel vsq; ad ima tectа deducunt. Sũptus est enim hic locus ex Aristot. Histor. anima. lib. 9. c. 40. vbi sic habet:* ἄρχονται δὲ τῶν ἐπάνω ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τὰ σμήνη, ἡ λαμπρότης φέρει. πᾶσι δὲ ἕως τὰ ἐλάφρα ἐστὶ πονη-

λάς. Vel sic, vt in Basilienſi codice legitur, ſtruũt orſæ à concameratione aluei, textúmq; velut à ſummatela deducunt, limitibus binis circa ſingulos actus, &c.

De fucu. Cap. XI.

DOmos primùm plebeis exædificant, deinde regibus. Si ſperatur largior prouentus, adiiciuntur conrubernia & fucis. His cellarum minimæ, ſed ipſi maiores apibus. Sunt autem fuci ſine aculeo, velut imperfectę apes, nouiſſimæque à feſſis & iam emeritis inchoatæ, ſerotinus fœtus, & quaſi ſenilia veratum apum. Quamobrem imperant iis primóſque in opera expellunt, tardantes ſine clementia puniunt. Neque in opere tantùm, ſed in fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferente turba. Certè quò maior fuerit multitudo, eò maior fiet examinum prouentus. Cùm mella cœperũt matureſcere, abigunt eos: multæque ſingulos aggreſſæ trucidant. Nec id genus, niſi vere, conſpicitur. Fucus adempris alis in alueum reiectus, ipſe cæteris adimit. Regias imperatoribus futuris in vna parte aluei extruunt amplas, magnificas, ſeparatas, tuberculo eminentes: quod ſi exprimatur, non gignuntur ſoboles. Sexangulæ omnes cellæ à ſingulorum ex pedum opere. Nihil horum ſtato tempore, ſed rapiunt diebus ſerenis munia. Et melle vno alteróue ad ſummum die cellas replent.

Qua natura mellis. Cap. XII.

VEnit hoc ex aëre, & maximè ſiderum exortu, præcipuéque ipſo Sirio explendeſcente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu ſubluca nis temporibus. Itaque tum prima aurora folia arborum melle roſcida inueniuntur: ac ſi qui matutino ſub dio fuêre, vnctas liquore veſtes, capillúmque concretum ſentiunt. Siue ille eſt cæli ſudor, ſiue quædam ſiderum ſaliua, ſiue purgantis ſe aëris ſuccus: vtinamque eſſet & pu-

ris

rus ac liquidus, & ſuæ naturæ, qualis defluit primò: nunc verò è tanta cadens altitudine, multúmque, dum venit, ſordeſcens, & obuio terræ halitu infectus, præterea è fronde ac pabulis potus, & in vterculos congeſtus apum (ore enim vomunt) ad hæc ſucco florũ corruptus, & alueis maceratus, totiéſque mutatus, magnam tamen cæleſtis naturæ voluptatem affert.

Quæ optima mella. Cap. XIII.

IBi optimus ſemper, vbi optimorum doliolis florum conditur. Atticæ regionis hic, & Siculæ, Hymetto, & Hybla ab locis, mox Calydna inſula. Eſt autem initio mel, vt aqua, dilutum, & primis diebus feruet, vt muſtum, ſéque purgat: viceſimo die craſſeſcit, mox obducitur tenui membrana quę feruoris ipſius ſpuma concreſcit. Sorbetur optimum, & minimè fronde infectum, è quercus, tiliæ, harundinum foliis.

Quæ genera mellis in ſingulis. Cap. XIIII.

SVmma quidem bonitatis nationes conſtat (vt ſuprà diximus) pluribus modis. Aliubi enim faui cera ſpectabiles gignuntur, vt in Pelignis, Sicilia: aliubi melli copia, vt in Creta, Cypro, Africa: aliubi magnitudine, vt in Septentrionalibus, viſo iam in Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro. In quocunque tamen tractu terna ſunt mellis genera. Vernum, ex floribus conſtructo fauo, quod ideo vocatur anthinum. Hoc quidam attingi vetant, vt largo aliméto valida exeat ſoboles. Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna ſequatur vbertas magnorum ſiderum exortu. Præterea ſolſtitio cùm thymum & vua florere incipiunt, præcipua cellarum materia. Eſt autem in eximendis fauis neceſſaria diſpenſatio, quo-

niam inopia cibi desperant, moriuntúrque aut effugiunt: contrà copia ignauiam affert: ac iam melle, non cythace, pascuntur. Ergo diligentiores ex hac vindemia XII. partem apibus relinquunt. Dies status inchoandi, vt quadam lege naturæ, si scire aut obseruare homines velint, XXX. ab educto examine: feréque Maio mense includitur hæc vindemia. Alterum genus est melli æstiui, quod ideo vocatur horæum, à tempestiuitate præcipua, ipso Sirio explendescente post solstitium diebus XXX. feré. Immensa circa hoc * subtilitas naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta pernicie corrumperet. Nanque ab exortu sideris cuiuscunque, sed nobilium maximè aut cælestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radiis, medicamenta, non mella, gignuntur, oculis, hulceribus, interníque visceribus dona cælestia. Quòd si seruetur hoc Sirio exoriente, casúque congruat in eundem diem, vt sæpè, Veneris, aut Iouis, Mercuriíue exortus, non alia suauitas, víque mortalium malis à morte vocandis, quàm diuini nectaris, fiat.

* *sublimitas*

Quomodo probentur mella. Cap. XV.

MEl plenilunio vberiùs capitur, serena die pinguiús. In omni melle, quod per se fluit, vt mustum oleúmque, appellatúrque acœton, maximè laudabile est. Aestiuum omne rutilum, vt diebus confectum siccioribus. Aptissimum existimatur è thymo, coloris aurei, saporis gratissimi, quod sit palàm doliolis, pingue, marino è rore spissum. Quòd concrescit autem, hoc minimè laudatur. Thymosum non coit, & tactu prætenuia fila mittit: quod primum grauitatis argumentum est. Alterum, à statim & resilire guttas, vilita-

tis

tis indiciũ habetur. Sequens probatio, vt sit odoratum, ex dulci acre, glutinotum, perlucidum. Aestiua mellatione decimam partem * Thasio Dionysio apibus relinqui placet, si pleni fuerint aluei: si minus, pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi. Huic vindemiæ Attici signum dedere initium Caprificialem diem Vulcano sacrum.

* *Cassio legendũ, non Thasio, tũ ex vetusto codi. tũ ex Varrone in principio operis de Re rusti. vbi & Vticã patriã ei assignat, Magonẽq; ab eo versum asserit quod et Plin. lib. 1. tradit in autorũ catalogo.*

De tertio genere mellis, & quomodo apes probentur. Cap. XVI.

TErtium genus mellis, minimè probatum, syluestre, quod ericæum vocant. Conuehitur post primos autumni imbres, cum erice sola floret in syluis, ob id harenoto simile. Gignitur id maximè Arcturi exortu à pridie Idus Septemb. Quidam æstiuam mellationem ad Arcturi exortum proferunt, quoniam ad æquinoctium autumni ab eo supersint dies XIIII. & ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus XLVIII. plurima sit erice. Athenienses tetralicem appellant, Eubœa sisaram, quam putant apibus esse gratissimam, fortassis quia nulla tunc alia sit copia. Hæc ergo mellatio fine vindemiæ & Vergiliarum occasu, Idibus Nouemb. ferè includitur. Relinqui ex ea duas partes apibus ratio persuadet, & semper eas partes fauorum, quæ habeant erithacen. A bruma ad Arcturi exortum diebus L X. somno alũtur sine vllo cibo. Ab Arcturi exortu ad æquinoctium vernum tepidiore tractu iam vigilant: sed etiam tunc alueo se continent, seruatósque in id tempus cibos repetũt. In Italia verò hoc idem à Vergiliarũ exortu faciunt, & in eum dormiunt. Alueos quidam in eximendo melle expẽdunt, ita ditibentes quantũ relinquãt. Aequitas * siquidem

* *quidem*

etiam in eis obstringitur: feruntque societat
fraudata alueos mori. In primis ergo præcipitu
vt lauti puríque eximant mella. Et furem mulie
rúmque menses odère. Cùm eximuntur mella
apes abigi fumo vtiliſſimum, ne iraſcantur, au
ipſæ auidè vorent. Fumo crebriore etiam igna
uia earum excitatur ad opera. Nàm niſi incuba
uere, fauos liuidos faciunt. Rurſus nimio fum
inficiuntur: quarum iniuriam celerrimè ſentiun
mella, vel minimo contactu roris aceſcentia. E
ob id inter genera ſeruatur, quod acapnon vo
cant. Album mel non fit quod bithymum eſt. ſe
oculis & hulceribus aptiſſimum exiſtimatur. Fœ
tus quonam modo progenerarent, magna inte
eruditos & ſubtilis quæſtio fuit. Apum enim co
tus viſus eſt nunquám. Plures exiſtimauere opo
tere conficí floribus compoſitis aptè atque vtil
ter. Aliqui coitu vnius, qui rex in quoque appel
latur examine. Hunc eſſe ſolum marem, præci
pua magnitudine, ne fatiſcat. Ideo fœtum ſine e
non edit: apéſque reliquas, tanquàm marem fœ
minas, comitari, non tãquàm ducem: quam pro
babilem aliàs ſententiam fucorum prouentu
coarguit. Quæ enim ratio, vt idem coitus alio
perfectos, imperfectos generet alios? Propior ve
ro prior exiſtimatio fieret, ni rurſus alia difficul
tas occurreret. Quippe naſcuntur aliquando in
extremis fauis apes grandiores: quæ cæteras fu
gant. Oeſtrus vocatur hoc malum: quonam mo
do naſcens, ſi * ipſæ fingunt? Quod certum eſt,
gallinarum modo incubant. Id quod excluſum
eſt primùm vermiculus videtur candidus, iacens
tranſuerſus, adhærénſque ita vt paſcere videatur.
Rex ſtatim mellei coloris, vt electo flore ex om
ni copia factus, neq; vermiculus, ſed ſtatim pen

* ipſæ ſe fingunt

nige

niger. Cætera turba cùm formam capere cœpit, nymphæ vocantur: vt fuci, sirenes, aut cephenes. Si quis alterutris capita demat, priùs quàm pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque incubant, tum maximè murmurantes caloris (vt putant) faciendi gratia, necessarij excludendis pullis, donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ouorum modo, vniuersum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano, alueis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra XL V. diem peragitur. Fit in fauis quibusdam, qui vocatur clerus, amaræ duritia ceræ. cùm fœtum inde non eduxere morbo aut ignauia, aut infœcũ dirate naturali. Hic est abortus apum. Protinus autem educti operantur quadam disciplina cum matribus: regémque iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur, ne desint. Posteà ex his soboles cùm adulta esse cœpit. concordi suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum melior, rufus, quàm niger variisque. Omnibus forma semper egregia, & duplo quàm cæteris maior, pennæ breuiores, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans. Multùm etiam nitore à vulgo differunt.

Quæ regiminis ratio. *Cap. XVII.*

QVærat nunc aliquis, vnúsne Hercules fuerit, & quod Liberi patris sepulcrum, & reliqua vetustatis situ obruta. Ecce in re parua, villísque nostris annexa, cuius assidua copia est, non constat inter autores: rex nullúmne solus habeat aculeum, maiestate tantùm armatus: an

dederit eum quidem natura, sed vsum eius illi tantùm negauerit. Illud constat, imperatorem aculeo non vti. Mira plebei circa eum obedientia. Cùm procedit, vnà est totum examen, circáque eum conglobatur cingit protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidã lictóréque, assidui custodes autoritatis. Procedit foras non nisi migraturo examine. Id multò intelligitur antè, aliquot diebus murmure intus strepente, apparatus indice diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cùm processere, se quæque proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet. Fessum humeris sublcuant: validiùs fatigatum ex toto portant. Siqua lassata deficit, aut fortè aberrauit, odore persequitur. Vbicunque ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Tunc ostenta faciunt priuata ac publica, vua dependente in domibus templísue, sæpè expiata magnis euentibus. Sedère in ore infantis tum etiam Platonis, suauitatem illam prædulcis eloquij portendentes. Sedère in castris Drusi imperatoris cùm prosperrimè pugnatum apud Arbalonem est, haud quaquam perpetua aruspicum coniectura, qui dirum id ostentum existimant semper. Duce prehenso totum tenetur agmen: amisso dilabitur, migrátque ad alios. Esse vtique sine rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos, cùm plures fuere, potiúsque nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur: tunc & fucos abigunt. Quanquam de iis video dubitari, proptiúmque iis genus esse aliquos existimare, sicut suribus, grandissimus inter illas, sed nigris, latáque aluo: ita appellatis, quia furtim

furtim deuorent mella. Certum est, ab apibus fucos interfici. Vtique regem non habent. Sed quomodo sine aculeo nascantur, in quæstione est. Humido vere melior fœtus, sicco mel copiosius. Quòd si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt rapinæ proposito. At illæ contrà dirigunt aciem: & si custos adsit, alterutra pars, quæ suas fauere sentit, non apperit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant causis, cásque acies contrarias duo imperatores instruunt, maximè rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusque euocantibus. Quæ dimicatio iniecto pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur verò lacte vel aqua mulsa.

De genere apum, & quæ inimica apibus.
Cap. XVIII.

APes sunt & rusticæ syluestrésque, horridæ aspectu, multò iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Vrbanarum duo genera: optimæ breues, variæq;, & in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimæ ex iis pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ, quæ bis in mense mella faciunt. Circa Thermodoontem autem fluuiũ duo genera: aliarum, quæ in arboribus mellificant: aliarum, quæ sub terra, triplici cerarum ordine vberrimi prouentus. Aculeum apibus natura dedit ventri consertum. Ad vnum ictum hoc infixo quidam eas statim emori putant. Aliqui, non nisi intantùm adacto vt intestini quippiam sequatur: sed fucos postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus, paritérque & nocere & prodesse desincre. Est in exemplis, equos ab iis occisos. Odere fœdos odores, procúlque fugiũt, sed & infectos. Itaque vnguenta redolentes infe-

stant,

stant, ipsæ plurimorum animalium iniuriis obnoxiæ. Impugnant eos naturæ eiusdem degeneres vespæ atque crabrones, & è culicum genere qui vocantur muliones: populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio tum, cùm sobolem faciunt. Nec hæ tantùm, quæ stagna riuósque obsident, verùm & rubetæ veniunt vltrò, adrepentésque foribus per eas sufflant: ad hoc prouolant confestímque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficilè se à lanis earum explicantibus. Cancrorum etiam odore, si quis iuxtà coquat, exanimantur. Quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cùm ante fores in teporem Solis promotis aliæ cibos ministrant, cùm defunctas progerunt funerantiúmque more comitantur exequias. Rege peste consúmpto, mœret plebs ignauo * dolore, non cibos conuehit non procedit: tristi tantùm murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deductæ multitudini: aliâs spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoque ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur.

* *Aliàs sic, vt in antiq. cod. legitur, dolore. Non cibos conuehũt. Non procedũt. Tristi tantũ murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deducta multitudine:*
* *Idem*

De morbis apum. Cap. XIX.

SVnt & operis morbi: cùm fauos non explent, scleron vocant. * Item blapsigoniam, si fœtum non peragant. Inimica & echo est resultanti sono, qui pauidas alterno pulsat ictu: inimica & nebula. Aranei quoque vel maximè hostiles, cùm prævaluere vt intexant, enecant alueos. Papilio etiam hic ignauus & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer, nec vno modo.

Nam

Nam & ipſe ceras depaſcitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: filis etiam araneoſa, quacunque inceſſit, alarum maximè lanugine obtexit. Naſcuntur & in ipſo ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. Infeſtat & auiditas paſtus nimia florum ſatietate, verno maximè tempore aluo cita. Oleo quidem non apes tantùm, ſed omnia inſecta exanimantur, præcipuè ſi capite vncto in Sole ponantur. Aliquando & ipſæ contrahunt mortis ſibi cauſas, cùm ſenſere eximi mella auidè vorantes. Cæterò præparcæ, & quæ alioquin prodigas atque edaces, non ſecus ac pigras & ignauas, proturbent. Nocent & ſua mella ipſis, illitaque ab aduerſa parte motiuntur. Tot hoſtibus, tot caſibus, & quota portione eorum commemorata? tam munificum animal expoſitum eſt. Remedia dicemus ſuis locis: nunc enim ſermo de natura eſt.

De continendis apibus, & quomodo reparentur. *Cap. XX.*

GAudent plauſu atque tinnitu æris, eóque conuocantur. Qvò manifeſtum, auditus quoque ineſſe ſenſum. Effecto opere, educto fœtu, functæ munere omni exercitationem tum ſolennem habent: ſpatiatæque in aperto, & in altum datæ gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt. Vita eis longiſſima, vt proſperè inimica ac fortuita cadant, ſeptenis annis vniuerſa. Alueos nunquàm vltra decem annos duraſſe prodiitur. Sunt qui mortuas, ſi intra tectum hyeme ſeruentur, deinde Sole verno torreantur, ac ſicúlneo cinere toto die foueantur, putent reuiuiſcere. In totum verò amiſſas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo obrutis: Virgilius iuuencorum cor-

pore

pore exanimato, sicut equorum vespas atque crabrones, sicut asinorum scarabæos, mutante natura ex aliis quædam in alia. Sed horum omnium coitus cernuntur. Et tamen in fœtu eadem propè natura, quæ apibus.

De vespis, & crabronibus. Cap. XXI.

VEspæ in sublimi è luto nidos faciunt, & in iis ceras: crabrones in cauernis ac sub terra. Et horum omnium sexangulæ cellæ, cætera autem *è cortice & harena. Fœtus ipse inæqualis vt barbaris, alius euolat, alius in nympha est, alius in vermiculo. Et autumno, *non vere omnia ea. Plenilunio maximè crescunt. Vespæ, quæ ichneumones vocantur (sunt autem minores, quàm aliæ) vnum genus ex araneis perimunt, phalangium appellatum, & in nidos suos ferunt: deinde illinunt, & ex iis incubando suum genus procreant. Prætereà omnes carne vescuntur, contrà quàm apes, quæ nullum corpus attingunt. Sed vespæ muscas grandiores venantur: & amputato iis capite, reliquum corpus auferunt. Crabronum syluestres in arborum cauernis degunt: hyeme vt cætera insecta conduntur: vita bimatum non transit. Ictus eorum haud temerè sine febri est. Autores sunt, ter nouenis punctis interfici hominem. Aliorum, qui mitiores videntur, duo genera. opifices minores corpore, qui moriuntur hyeme: matres, quæ biennio durant: ij & clementes. Nidos vere faciunt terè quadrifores, in quibus opifices generentur. Iis *eductis, alios deinde nidos maiores fingunt in quibus matres futuras producant. Iam tum opifices funguntur munere, & pascunt eas. Latiot matrum species: dubiúmque an habeant aculeos, quia non egrediuntur. Et his sui fuci. Quidam opinantur omnibus his ad

* *Melius E cortice & araneis, adstipulante Arist. lib. 5. Hist. animal. c. 23. vbi crabrones aut fauos sibi conficere* ἐκ φλοιοῦ καὶ ἀράχνης· ἔστι δὲ καὶ ἀράχνιον ὕλης. *hoc est, è corticea & aranea materia.*

** nõ verno*

**educatis*

ad hyemem decidere aculeos. Nec crabronum autem, nec vesparum generi reges aut examina: sed subinde renouatur multitudo sobole.

De bombycibus, & bombylio, & necydalo, & quis primus bombycinam vestem inuenerit. Cap. XXII.

QVarum inter hæc genus est bombyceum, in Assyria prouenies, maius quàm suprà dicta. Nidos luto fingunt, salis specie, applicatos lapidi, tanta duritia, vt spiculis perforari vix possint. In iis & ceras largius, quàm apes faciunt, deinde maiorem vermiculum. Et alia horum origo * è grandiore vermiculo, gemina protendens sui generis cornua. Hi eruca sunt. Fit deinde, quod vocatur bombylius: ex eo necydalus, ex hoc in v i. mensibus bombyx. Telas araneorum modo texunt ad vestem luxúmque fœminarum, quæ bombycina appellatur. Prima eas redordiri, rursúsque texere inuenit in Ceo mulier Pamphila * Latoi filia, non fraudanda gloria excogitatæ rationis, vt denudet fœminas vestis.

De bombyce Coa. Cap. XXIII.

BOmbycas & in Co insula nasci tradunt, cupressi terebinthi, fraxini, quercus florem imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autem primò papiliones paruos nudósque mox frigorum impatientia villis inhorrescere, & aduersum hyemem tunicas sibi instaurare densas, pedum asperitate radentes foliorum lanuginem in vellera. Hanc ab his cogi subigíque vaginium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine. Postea apprehensam corpori inuolui nido volubili. Tum ab homine tolli, fictilibúsq; vasis

Ordo verborũ videtur hic nõnihil esse inuersus, ex Aristotelicis fontibus sic restituẽdus: E grandiore vermiculo, gemina protendẽte cornua, sui generis. Hinc eruca fiũt. vel sic, vt in Basilicẽsi cõdice legitur, Eruca fit dein, quæ vocatur, &c. vide Aristot. li. 5. Histo. animal. c. 19.

** Aristo. hãc Platis filiã faci. lib. 5. Hist. animal. c. 19.*

sis tepore & furfurũ esea nutritis: atque ita subnasci sui generis plumas, quibus vestitos ad alia pensa dimitti. Quæ verò cœpta sint lanificia, humore lentescere, mox in fila tenuari iunceo fuso. Nec puduit has vestes vsurpare etiam viros, leuitatem propter æstiuam. In tantum à lorica gerenda discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus.

De araneis, & generatione eorum.

Cap. XXIIII.

ARaneorum his non absurdè iungatur natura, digna vel præcipua admiratione. Plura autem sunt genera nec dictu necessaria in tanta notitia. Phalangia ex his appellantur, quorum noxij morsus, corpus exiguum, varium, acuminatum, assultim ingredientium. Altera eorum species, nigri ptioribus cruribus longissimis. Omnibus internodia terna in cruribus. Lupotum nomine minimi non texunt. Maiores in tetra caucrnis exigua vestibula præpandunt. Tertiũ eorundem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantíque operis materiæ vterus ipsius sufficit: siue ita corrupta alui natura statotempore (vt Democrito placet) siue est quędam intus lanigera fertilitas: tam modetato vngue, tam teneri filo, & tam æquali deducit stamina, ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit, circinato orbe subtegmina adnectens: maculásque paribus semper interuallis, sed súbinde crescentibus, ex angusto dilatans indissolubili nodo implicat. Quanta arte celat pedicas seutulato rete grassantes? quàm non ad hoc videtur pertinere cribratæ pexitas telæ, & quadam polituræ arte, ipsa per se tenax ratio tramæ? quàm laxus

laxus ad flatus, non ad reſpuenda quæ veniant, ſinus: derelicta laſſo prætenti ſumma parte, vt arbitrari licet illa quæ difficilè cernuntur: atque vt in plagis lineæ offenſæ præcipitant in ſinum? Specus ipſe qua concameratur architectura? & contra frigora quanto villoſior? quàm remotus à medio, aliſidque agenti ſimilis? incluſus verò ſic, vt ſit, nécne, intus aliquis, cerni non poſſit. Age, firmitas quanta irrumpentibus ventis? qua puluerum mole degrauante? Latitudo telæ ſæpè inter duas arbores, cùm exercet artem & diſcit texere: longitudo fili à culmine, ac rurſus à terra per illud ipſum velox reciprocatio: ſubítque pariter, ac fila deducit. Cùm verò captura incidit, quàm vigilans & paratus ad curſum? licet extrema hæreat plaga, ſemper in medium currit: quia ſic maximè totum concutiendo implicat. Sciſſa protinus reficit, ad polituram ſarciens. Nanque & lacertarum catulos venantur: * hos primùm tela inuoluentes, & tunc demum labra vtraque morſu apprehendentes, amphitheatrali ſpectaculo cùm contigit. Sunt ex eo & auguria. Quippe incremento amnium futuro telas ſuas altiùs tollunt. Iidem ſereno non texunt, nubilo texunt. Ideóque multæ araneæ imbrium ſigna ſunt. Fœminam putant eſſe quæ texat, marem qui venatur: ita paria fieri merita coniugio. Aranei conueniunt clunibus: pariunt vermiculos ouis ſimiles. Nam nec horum differri poteſt genitura, quoniam inſectorum vix vlla alia narratio eſt. Pariunt autem oua ea * in telas, ſed ſparſa, quia ſaliunt, atque ita emittunt. Phalangius tantùm in ipſo ſpecu incubat magno numero: qui vt emerſerit, matrem conſumit, ſæpè & patrem: adiuuat enim incubare.

*Lege, os primùm tela inuoluẽtes, ex Ariſtot. Hiſto. animal. li. 5. cap. 27.

* in tela

* *Melius, trecenos, siue trecẽtos. ex eodem Aristo. loco iam citato.*

Pariũt autẽ & *tricenos, cęterę pauciores. Et incubant triduo. Cõsummãtur aranei quater septenis diebus. *De scorpionibus.* *Cap. XXV.*

SImiliter his & scorpiones terrestres, vermiculos ouorum speeie pariunt, similitérq; pereunt: pestis importuna veneni serpentium, nisi quòd grauiore supplicio lenta per triduũ morte conficiunt, virginibus letali semper ictu, & fœminis ferè in totum: viris autem matutinò, exeuntes cauernis, priùs quàm aliquo fortuito ictu ieiunium egerant venenum. Semper cauda in ictu est: nullóque momento meditari cessat, ne quando desit occasioni. Ferit & obliquo ictu & inflexo. Venenum ab iis candidum fundi Apollodorus autor est, in nouem genera descriptis, per colores maximè superuacuos, quoniam non est cire, quos minimè exitiales prædixerit. Geminos quibusdam aculeos esse, marésque sæuissimos. Nam coitum iis tribuit. Intelligi autem gracilitate & longitudine. Venenum omnibus medio die, cùm incanduere Solis ardoribus. Itémque cùm sitiunt, inexplebiles potu. Constat & septena caudæ internodia sæuiora esse. Pluribus enim sena sunt. Hoc malum Africæ volucres etiam Austri faciunt, pandentibus brachia, vt remigia subleuantes. Apollodorus idem, planè quibusdam inesse pennas tradit. Sæpè Psylli, qui reliquarum venena terrarum inuehentes, quæstus sui causa peregrinis malis implcuere Italiam, hos quoque importare conati sunt: sed viuere intra Siculi cæli regionem non potuere. Visuntur tamen aliquando in Italia, sed innocui, multísque aliis in locis, vt circa Pharum in Aegypto. * In Scythia interimunt etiã sues, alioquin viuaciores contra venena talia: nigras quidem celeriùs.

*Legendũ, In Caria, ex Cracis

si

si in aquam se immerserint. Homini icto putatur esse remedio ipsorum cinis potus in vino. Magnam aduersitatem oleo mersis & stellionibus putãt esse, innocuis dúntaxat iis, qui & ipsi carẽt sanguine, lacertarum figura. Atque scorpiones in totum nulli nocere, quibus non sit sanguis. Quidam & ab ipsis fœtum deuorari arbitrãtur. Vnum modò relinqui solertissimum, & qui se ipsius matris clunibus imponẽdo, tutus & à cauda & à morsu loco fiat. Hunc esse reliquorum vltorem, qui postremò genitores supernè conficiat. Pariuntur autem viudeni.

Aristotelis codicibus. lib. 8. Hist. animal. c. 28. Nã in Scythiæ frigoribus scorpiones gigni, nõ fit verisimile.

De stellionibus, & cicadis. Cap. XXVI.

CHamæleonum stelliones quodãmodo naturam habent, rore tantùm viuentes, prætérque araneis. Similis cicadis vita: quarum duo genera: minores, quæ primæ proueniunt, & nouissimè pereunt: sunt autem mutæ. Sequens est volatu rara. Quæ canunt, vocantur achetæ: & quę minores ex eis sunt, tettigoniæ: sed illę magis canoræ. Mares canunt in vtroque genere: fœminæ silent. Gentes vescuntur iis ad Orientem, etiam Parthi opibus abũdantibus. Ante coitum mares præferunt, à coitu fœminas, ouis earũ correptis quæ sunt candida. Coitus supinis. Asperitas præacuta in dorso, qua excauant fœturæ locũ in terra. Fit primò vermiculus: dein ex eo, quæ vocatur tettigometra, cuius cortice rupto circa solstitia euolant, noctu semper: primùm nigræ atque durę. Vnũ hoc ex iis quæ viuunt, & sine ore est. Pro eo quiddam aculeatum linguis simile, & hoc in pectore, quo rorem lambunt. Pectus ipsum fistulosum, hoc canunt achetæ, vt diximus. De cætero in ventre nihil est. Excitatæ cùm subuolant, humorem reddunt: quod solum argumentum

est rore eaſdem ali. Iiſdem ſolis nullum ad excrementa corporis foramen. Oculi tam hebetes, vt ſi quis digitum contrahens ac remittens iis appropinquet, tranſeant velut in folia. Quidam duo alia genera faciunt earum: ſurcullariam, quę ſit grandior: frumentariam, quam alij auenariam vocant. Apparet enim ſimul cum frumentis areſcentibus.

Cicadæ vbi non ſint, & vbi mutæ.

Cap. XXVII.

CIcadæ non naſcuntur in raritate arborum: idcirco ſunt Cyrenis circa oppidum: nec in campis, nec in frigidis aut vmbroſis nemoribus. Eſt quædam & iis locorum differentia. In Mileſia regione paucis ſunt locis. Sed in Cephalenia amnis quidam penuriam earum & copiam dirimit. At in Rhegino agro ſilent omnes: vltra flumen in Locrenſi canunt. Tennarum illis natura quæ apibus, ſed pro corpore amplior.

De pennis inſectorum, & ſcarabæorum generibus.

Cap. XXVIII.

INſectorum quædam binas gerunt pinnas, vt muſcæ: quædam quaternas, vt apes. Membranis & cicadæ volant. Quaternas habét, quæ aculeis in aluo armantur. Nullum, cui telum in ore, pluribus quàm binis aduolat pennis. Illis enim vltionis cauſa datum eſt, his auiditatis. Nullis eorum pennæ reuiniſcunt auulſæ. Nullum, cui aculeus in aluo, bipenne eſt. Quibuſdam pennarum tutelę cruſta ſuperuenit, vt ſcarabęis, quorum tenuior fragiliórq; penna. His negatus aculeus: ſed in quodam genere eorum grandi cornua prælonga, biſulcis dentata forcipibus, in cacumine, cùm libuit, ad morſum coëuntibus, in-

fan

ſantum etiam remediis ex ceruice ſuſpenduntur. Lucanos vocat hos Nigidius. Aliud rurſus eorum genus, qui è ſimo ingenteis pilas auerſi pedibus volutant, paruóſque in iis contra rigorem hyemis vermiculos fœtus ſui nidulantur. Volitant alij magno cum murmure ac mugitu. Alij focos & prata crebris foraminibus excauãt, nocturno ſtridore vocales. Lucent iguium modo noctu, laterum & clunium colore lampyrides, nunc pennarum hiatu refulgentes, nunc vetò compreſſu obumbratæ, non ante matura pabula, aut poſt deſecta conſpicuæ. Econtrario tenebrarum alumna blattis vita, lucémque fugiunt, in balineis maximè humido vapore prognatæ. Fodiunt ex eodem genere rutili atque prægrandes ſcarabæi tellurem aridam, fauóſque paruę ac fiſtuloſę modo ſpongię. medicato melle fingunt. In Thracia iuxta Olynthum locus eſt paruus, in quo vnũ hoc animal exanimatur, ob hoc Cantharolethtus appellatus. Pennæ inſectis omnibus ſine ſciſſura: nulli caudaniſi ſcorpioni. Hic eorũ ſolus & brachia habet, & in cauda ſpiculũ. Reliquorum quibuſdam aculeis in ore, vt aſilo, ſiue tabanum dici placet: item culicibus, & quibuſdam muſcis. Omnibus autem his in ore & pro lingua ſunt hi aculei. Quibuſdã hebetes, neque ad punctum, ſed ad ſuctum, vt muſcarum generi, in quo lingua euidens fiſtula eſt. Nec ſunt talibus dentes. Aliis cornicula ante oculos prætenduntur ignaua, vt papilionibus. Quædam inſecta carent pennis, vt ſcolopendræ. Inſectorum pedes quibus ſunt, in obliquum mouentur. Quorundam extremi longiores foris curuantur, vt locuſtis.

De locuſtis. *Cap. XXIX.*

HAe pariunt, in terram demisso spinæ caule oua condensa, autumni tempore. Ea durant hyeme sub terra. Subsequenti anno exitu veris emittunt paruas, nigrantes, & sine crutibus, pennisq; reptantes. Itaque vernis aquis intereũt oua: sicco vere maior prouentus. Alij duplicẽ earum fœtum: geminúmq; exitum tradũt. Vergiliarum exortu parere: deinde ad Canis ortum obire, & aliâs renasci. Quidam Arcturi occasu renasci. Mori matres, cùm pepererint, certum est, vermiculo statim circa fauces innascẽte, qui eas strangulat. Eodem tempore mares obeunt. Tam triuola ratione morientes, serpentem, cùm libuit, necant singulæ, faucibus eius apprehensis mordicus. Non nascuntur, nisi in planis & rimosis locis. In India ternûm pedum longitudinis esse traduntur, cruribus & feminibus serrarum vsum præbere, cùm inaruerint. Est & alius earum obitus. Gregatim sublatæ vento in maria aut stagna decidunt. Fortè hoc casúque euenit, non (vt prisci existimauere) madefactis nocturno humore alis. Iidem quippe nec volare eas noctibus propter frigora tradiderunt, ignari etiam longinqua maria ab iis transiri continuata pluriuin dierum (quod maximè mirenur) fame quoque, quam propter externa pabula petere sciunt. Deorum iræ pestis ea intelligitur. Nam que & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum stridore, vt aliæ alites credantur. Solémque obumbrant, solicitè suspectantibus populis, ne suas operiant terras. Sufficiunt quippe vires: & tanquã parum sit maria transisse, immensos tractus permeant, diráque messibus contegunt nube, multa contactu adurentes: omnia verò morsu erodentes, & fores quoq; tectorum.

Italiam

Italiam ex Africa maximè coortæ infestant, sæpè populo ad Sibyllina coacto remedia confugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiã est ter anno debellandi eas, primò oua obterendo, deinde fœtum, postremò adultas: desertoris pœna in eum, qui cessauerit. Et in Lemno insula certa mensura præfinita est, quam singuli enecatarum ad magistratus referant. Gracculos quoque ob id colunt, aduerso volatu occurrentes earũ exitio. Necare & in Syria militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis & hæ in cibo gratæ. Vox earum proficisci ab occipitio videtur. Eo loco in commissura scapularum habere quasi dentes existimantur, eósque inter se terendo stridorem edere, circa duo æquinoctia maximè, sicut cicadæ circa solstitium. Coitus locustarum, qui & insectorum omnium quę coëunt, marem portãte fœmina, in eum fœminarum vltimo caudæ reflexo, tardóque digressu. Minores autem in omni hoc genere fœminis mares.

De formicis nostratibus. Cap. XXX.

PLurima insectorum vermiculũ gignũt. Nam & formicę similem ouis vere: & hæ communicantes laborem, vt apes: sed illę faciunt cibos, hę condunt. Et si quis comparet onera corporibus earum, fateatur nullis portione vires esse maiores. Gerũt ea morsu. Maiora auersę postremis pedibus moliuntur, humeris obnixæ. Et iis Reip. ratio, memoria, cura. Semina arrosa condũt, ne rursus in fruges exeant è terra. Maiora ad introitum diuidunt. Madefacta imbre proferunt atqi siccant. Operantur & noctu plena Luna. Eædem interlunio cessant. Iam in opere qui labor? quæ sedulitas? Et quoniam ex diuerso

conuehunt altera alterius ignara, certi dies ad recognitionem mutuam nundinis dantur. Quæ tunc earum concursatio? quàm diligens cum obuiis quædam collocutio atque percontatio? Silices itinere earum attritos videmus, & in opere semitam factam, ne quis dubitet qualibet in re quid possit quantulacunque assiduitas. Sepeliuntur inter se viuétium solæ, pręter hominem. Non sunt in Sicilia pennatæ.

De Indicis. Cap. XXXI.

INdicæ formicæ cornua, Erythris in æde Herculis fixa, miraculo fuere. Aurum ex cauernis egerunt terræ, in regione septentrionalium Indorum, qui Dardę vocantur. Ipsis color felium, magnitudo Aegypti luporum. Erutum hoc ab iis tempore hyberno, Indi furantur æstiuo feruore, conditis propter vaporé in cuniculos formicis: quæ tamen odore solicitatæ prouolant, crebróque lacerant, quamuis pręuelocibus camelis fugientes. Tanta pernicitas feritásque est cum amore auri.

De diuersitate insectorum. Cap. XXXII.

MVlta autem insecta & aliter nascuntur, atque in primis ex rore. Insidet hic rhaphani folio primo vere, & spissatus Sole in magnitudinem milij cogitur. Inde porrigitur vermiculus paruus, & triduo mox eruta: quæ adiectis diebus accrescit, immobilis, duro cortice: ad tactum tãtùm *mouetur aranei. Hęc eruca, quã chrysalidẽ appellãt, rupto deinde cortice volat papilio.

**Distinctio collocanda videtur post verbũ Mouetur. Reliqua sunt muti lata: vt pa-*

De animalibus in ligno, & ex ligno nascentibus. Cap. XXXIII.

SIc quædam ex imbre generãtur in terra quædam & in ligno. Nec enim cossi tantùm in eo, sed etiam tabani ex eo nascũtur, & alia, vbicunque

cunque humor est nimius : sicut intra hominem tæniæ tricenûm pedum, aliquando & pluriû longitudine. Iam in carne exanimi, & viuentiû quoque hominum * capillo : qua fœditate & Sylla dictator, & Alcman ex clarissimis Græciæ Poëtis, obiêre. Hoc quidê & aues infestat: phasianas verò interimit, nisi puluerantes sese. Pilos habentium asinum tantùm immunem hoc malo credunt, & oues. Gignuntur autem & vestis genere, præcipuè lanicio interemptarû à lupis ouium. Aquas quoq; quasdam, quibus lauamur, fertiliores eius generis inuenio apud autores. Quippe cùm & certę id gignût, quod animaliû minimum existimatur. Alia rursus generantur sordibus aridi soli, posteriorum crurum lasciuia petauristarum. Alia puluere humido in cauernis, volucria.

De animali, cui cibi exitus nõ est. Cap. XXXIIII.

EST animal eiusdê turpitudinis, infixo semper sanguini capite viuens, atq; ita intumescens, vnum animalium, cui cibi non sit exitus : dehiscítque nimia satietate, alimento ipso moriens. Nunquàm hoc in iumentis gignitur, in bubus frequens, in canibus aliquando, in quibus omnia. In ouibus & in capris hoc solùm. Aequè est mira sanguinis & hirundinû generi in palustri aqua sitis. Nanque & hæ toto capite conduntur. Est & volucre canibus peculiare suum malum, aures maximè lancinans, quà defendi morsu non queunt.

De tineis, & culicibus. Cap. XXXV.

IDem puluis in lanis & veste tineas creat, præcipuè si araneus vnà includatur. Sitit enim & omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat. Hoc & in chartis nascitur. Est earû genus tunicas suas trahentium quo cochleę modo. Sed

lam fit ex Aristo. de anima. lib. 5. c. 19. vbi sic habet: ἀπομένῃ ἢ κινῆται, πρίχονται ἢ ὠόγις ἀραχνιώδεσιν. *Basiliensis codex sic legit, mouetur. Araneosa hæc, quam, &c.* * *Capillo, redundat: vt facile est animaduertere ex ijs quæ de Sylla & Alcmanis exitu subiungit.*

harum pedes cernuntur. Spoliatæ expirant. Si accreuere, faciunt chrysalidem. Ficarios culices caprificus generat. Cantharidas vermiculi ficorum & pyri, & peuces, & cynacanthæ, & rosæ. Venenum hoc remedia secum habet. Alæ medentur: quibus demptis, letale est. Rursus alia genera culi cum acescens natura gignit, * Quippe cùm & in niue candidi reperiantur, & vetustiore vermiculi: in media quidē altitudine rutili (nam & ipsa nix vetustate rubescit) hirti pilis, grandiores rorpentésque.

** Contrà Aristo. lib. & cap. iam citatis, in vetustiore niue vermiculos nasci scribit rutilos & hirtos: in media autem cādidos, & grādiores: vtrosq; torpētes, & nō nisi difficulter sese mouentes. Ex quo palàm fit locum hunc insigniter esse depravatū, verborúmque ordinē mirum in modum confusum.*

De pyrali, siue pyrausta. Cap. XXXVI.

GIgnit aliqua & contrarium naturæ elementum. Siquidem in Cypri ærariis fornacibus ex medio igni, maioris muscæ magnitudinis volat pennatum quadrupes: appellatur pyralis, à quibusdam pyrausta. Quandiu est in igne, viuit: cùm euasit longiore paulò volatu, emoritur. Hypanis fluuius in Ponto, circa solstitium defert aeinorum effigie tenues membranas: quibus erumpit volucre quadrupes suprà dicti modo nec vltrà * vnum diem viuit, vnde hemerobion vocatur. Reliquis talium ab initio ad finem septenarij sunt numeri, culici & vermiculo ter septeni, corpus parietibus quaterni septeni. Mutationes & in alias figuras trāsitus, trinis aut quadrinis diebus. Cętera ex his pēnata, autumno rè moriūtur: tabani quidem etiā excitatę. Muscis humore exanimatis, si cinere cōdātur, redit vita.

** Manutius vetusti codi. sequutus nō legit vnū.*

Historia naturæ animalium per singula membra. Cap. XXXVII.

NVnc per singulas corporis partes prętер iam dicta membratim tractetur historia. Caput habent cuncta, quæ sanguinem. In capite paucis animalium, nec nisi volucribus, apices, diuersi

quidem

quidem generis:phœnici plumarum ſerie,è medio eo exeunte alio:pauonibus crinitis arbuſculis,ſtymphalidæ cirro:phaſianæ corniculis:præterea paruæ,quę ab illo galerita appellata quondam,poſteà Gallico vocabulo etiam legioni nomen dederat alaudæ. Diximus & cui plicatilem criſtam dediſſet natura, per medium caput à roſtro reſidentem. Et fulicarum generi dedit cirros. Pico quoque Martio & grui Balearicæ. Sed ſpectatiſſimum inſigne gallinaceis, corporeum, ferrarum:nec carnem id eſſe, nec cartilaginem, nec callũ iure dixerimus, verùm peculiare. Draconum enim criſtas qui viderit, non reperitur. Cornua multis quidem & aquatilium, & marinorũ,& ſerpentium variis data ſunt modis: ſed quæ iure cornua intelligantur, quadrupedũ generi tantũ. Actæonem enim, & Cippum etiam in Latina hiſtoria,fabuloſos reor. Nec alibi maior naturæ laſciuia. Luſit animalium armis. Sparſit hæc in ramos,vt ceruorũ. Aliis ſimplicia tribuit, vt iſi eodem genere ſubulonibus ex argumento dictis. Aliorũ finxit in palmas, digitóſq; emiſit ex iis: vnde platycerotas vocant. Dedit ramoſa capreis,ſed parua: nec fecit decidua. Conuoluta in anfractum arietum generi, ceu cæſtus daret: infeſta, tauris. In hoc quidẽ genere, & fœminis tribuit:in multis,tantùm maribus. Rupicapris in dorſum aduncа, damis in aduerſum. Erecta autem,rugarúmq; ambitu contorta,& in leue faſtigium exacuta(vt lyras diceres) ſtrepſiceroti, quẽ addacem Africa appellat. Mobilia eadẽ, vt aures,Phrygiæ armentis:Troglodytarum, in terrã directa:qua de cauſa obliqua ceruice paſcuntur. Aliis ſingula,& hæc medio capite, aut naribus, vt diximus. Iámq; aliis ad curſum robuſta, aliis

* alauda

ad ict

ad ictum, aliis adunca, aliis reduncа, aliis ad iactum, pluribus modis, ſupina, conuerſa, cõnexa: omnia in mucronem migrantia. In quodam genere pro manibus ab ſcabendũ corpus. Cochleis ad prætentandum iter: corporea hæc, ſicut ceraſtis: aliquando & ſingula. Cochleis ſemper bina, & vt prætendantur, ac reſiliãt. Vrorum cornibus Barbari Septentrionales potant: vrnáſq; binas capitis vnius cornua implent. Alij præfixa * haſtilia cuſpidant. Apud nos in laminas ſecta traſlucent, atque etiã lumen incluſum latius fundunt: multáſq; alias ad delicias conferuntur, nũc tincta, nunc ſublita, nunc quæ ceroſtrota picturæ genere dicũtur. Omnibus autem caua, & in mucrone demum concreta ſunt. Ceruis tantùm tota ſolida, & omnibus annis decidua. Boum attritis vngulis, cornua vnguendo aruina, medentur agricolæ. Adeóq; ſequax natura eſt, vt in ipſis viuentiũ corporibus feruenti cera flectantur, atque inciſa naſcentium in diuerſas partes torqueantur, vt ſingulis capitibus quaterna fiant. Tenuiora fœminis plerunque ſunt, vt in pecore multis: ouium nulla, nec ceruarum, nec quibus multifidi pedes, nec ſolidipedum vlli: excepto aſino Indico, qui vno armatus eſt cornu. Biſulcis bina tribuit: nulli, ſupernè primores habenti dentes. Qui putant eos in cornua abſumi, facilè coarguuntur ceruarum natura, quę neque dentes habent, vt neque mares, nec tamen cornua. Cæterorum oſſibus adhærent, ceruorum tantùm cutibus enaſcuntur. Capita piſcibus portione corporum maxima, fortaſſis vt mergantur. Oſtrearum generi, nulla, nec ſpongiis, nec aliis ferè quibus ſolus ex ſenſibus tactus eſt. Quibuſdam indiſcretum caput eſt, vt cancris. In capite cunctorum

* his pila

anim

animalium homini plurimus pilus, iam quidem promiſcuè matibus ac fœminis, apud intonſas vtique gentes. Atque etiam nomina ex eo capillatis Alpium incolis, Galliæ comatæ: vt tamen ſit aliqua in hoc terrarũ differentia. Quippe Myconij carentes eo gignuntur, ſicut in Cauno lienoſi. Et quędam animalium naturaliter caluent, ſicut ſtruthiocameli, & corui aquatici, quibus apud Græcos nomen eſt inde. Defluuium eorum in muliere rarum, in ſpadonibus non viſum, nec in vllo ante Veneris vſum. Nec infra cerebrum, aut infra verticem, aut circa tępota atque aures. Caluitium vni tantùm animalium homini, præterquàm innatum. Canities homini tantùm & equis, ſed homini ſemper à priori parte capitis, tum deinde ab auerſa. * Vertices bini homini tantùm. Aliquibus capitis oſſa plana, tenuia, ſine medullis, ſertatis pectinatim ſtructa compagibus. Perfracta non queunt ſolidari: ſed exempta modicè non ſunt letalia, in vicem eorum ſuccedente corporea cicatrice. In firmiſſima eſſe vrſis, duriſſima pſittacis, ſuo diximus loco. Cerebrum omnia habent animalia, quæ ſanguinem: etiam in mari, quæ mollia appellauimus, quamuis careant ſanguine, vt polypi. Sed homo portione maximum & humidiſſimum, omniúmq; viſcetũ frigidiſſimum, duabus ſuprà ſubtérq; membranis velatum, quatum altetutram rumpi mortiferum eſt. Cæterò viri, quàm fœminæ, maius. Hominibus hoc ſine ſanguine, ſine venis, & reliquis ſine pingui. Aliud eſſe, quàm medullam, eruditi docent, quoniam coquendo dureſcat. Omnium cerebro medio inſunt officula parua. Vni hominum infantia palpitat, nec corroboratur ante primum ſermonis exordium. Hoc eſt viſcerum

* *Aſelius ſic: vertices bini hominũ tãtum aliquibus. Capitis oſſa &c. Bini enim vertices paucis admodum cõtingunt. Cõtrà quod de capitis oſſibus ſtatim ſubiũgitur, toti propemodũ humano generi eſt cõmune. Vide Ariſt. li. 1. Hiſtor. animal. c. 7.*

rum excelsissimum, proximúmque cælo capitis, sine carne, sine cruore, sine sordibus. Hanc habent sensus arcem: huc venarum omnis à corde vis tendit, hic desinit: hic culmen altissimum, hic mentis est regimen. Omnium autem animalium in priora pronum: quia & sensus ante nos tendunt. Ab eo proficiscitur somnus: hinc capitis nutatio. Quæ cerebrum non habent, non dormiunt. Ceruis in capite inesse vermiculi, sub linguæ inanitate, & circa articulum quà caput iungitur, numero viginti produntur. Aures homini tantùm immobiles. Ab iis Flaccorum cognomina. Nec in alia parte fœminis maius impendium, margaritis dependétibus. In Oriente quidem & viris aurum gestare eo loci, decus existimatur. Animalium aliis maiores, aliis minores. Ceruis tantùm scissæ, ac velut diuisæ: soricibus pilosæ. Sed auriculæ omnibus, animal duntaxat generantibus, excepto vitulo marino atque delphino, & quæ cartilaginea appellauimus, & viperis. Hæc cauernas tantùm habent aurium loco, præter cartilaginea, & delphinum, quem tamen audire manifestum est. Nam & cantu mulcentur, & capiuntur attoniti sono. Quonam modo audiant, mirum. Iidem nec olfactus vestigia habent, cum olfaciant sagacissimé. Pennatorum animaliuum buboni tantùm & oto plumæ, velut aures: cæteris cauernæ ad auditum. Simili modo squamigeris atque serpentibus. In equis & omnium iumentorum genere, indicia animi præferunt: fessis marcidæ, micantes pauidis, subrectæ furentibus, resolutæ ægris. Facies homini tantùm: cæteris os, aut rostra. Frons & aliis: sed homini tantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. In ascensu eius supercilia homini,

mini,& pariter & alternè mobilia,& in iis pars animi. Negamus,annuimus. Hæc maximè indicant fastum.Superbia aliubi conceptaculum,sed hîc sedem habet. In corde nascitur, huc subit, hîc pẽdet.Nihil altius simul abruptiúsq; inuenit in corpore, vbi solitaria esset. Subiacent oculi, pars corporis pretiosissima, & qui lucis vsu vitam distinguant à morte. Non omnibus animalium hi: ostreis nulli: quibusdam concharum dubij. Pectines enim, si quis digitos aduersum hiantes eos moueat, contrahuntur,vt videntes. Et solenes fugiunt admota ferramenta.Quadrupedum talpis visus non est: oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam. Et inter aues ardeolarum genere, quos leucos vocant,altero oculo carere tradunt. Optimi augurij,cùm ad Austrum volant,Septentrionémue. Solui enim pericula & metus narrant. Nigidius nec locustis, nec cicadis esse dicit. Cochleis oculorum vicem cornicula bina prętentatu implent. Nec lumbricis vlli sunt, vermiúmue generi. Oculi homini tantùm diuerso colore: cæteris in suo cuique genere similes. Et equorum quibusdam glauci, sed in homine numerosissimæ varietatis atque differentiæ grandiores,modici,parui,prominentes quos hebetiores putant: condili,quos clarissimè cernere, sicut in colore caprinos. Prætereà alij contuentur longinqua, alij nisi propè admota, non cernunt. Multorum visus fulgore Solis constat, nubilo die non cernentium, nec post occasus. Alij interdiu hebetiores, noctu præter cæteros cernunt. De geminis pupillis, aut quibus noxij visus essent, satis diximus. Cæsij in tenebris clariores. Ferunt Tiberio Cæsari, nec alij genitorum mortalium, fuisse

fuisse naturam, vt expergefactus noctu paulisper, haud alio modo, quàm luce clara, contuerctur omnia, paulatim tenebris sese obducentibus. Diuo Augusto equorũ modo glauci fuere, supráque hominem albicantis magnitudinis. Quam ob causam diligentius spectari eos, iracundè ferebat, Claudio Cæsari ab angulis candore carnoso, sanguineis venis subinde suffusi: Caio principi rigentes: Neroni, nisi cum conniueret, ad propè admota hebetes. Viginti gladiatorum paria in Caij principis ludo fuere: in iis duo omnino, qui contra cõminationem aliquam non conniuerent, & ob id inuicti. Tantæ hoc difficultatis est homini. Plerisque verò naturale, vt nictare non cessent, quos pauidiores accepimus. Oculus vnicolor nulli, cú candore omnibus medius color differens. Neque vlla ex parte maiora animi indicia cunctis animalibus, sed homini maximè, id est, moderationis, clementiæ, misericordiæ, odij, amoris, tristitiæ, lætitiæ. Contuitu quoque multiformes, truces, torui, flagrantes, graues, transuersi, limi, summissi, blandi. Profectò in oculis animus inhabitat. Ardent, intenduntur, * humectant, conniuent. Hinc illæ misericordiæ lacrymæ. Hos cùm osculamur, animum ipsum videmur attingere. Hinc fletus, & rigantes ora rui. Quis ille humor est, in dolore tam fœcundus & paratus? aut vbi reliquo tempore? Animo autem videmus, animo cernimus: oculi ceu vasa quædam, visibilem eius partem accipiunt, atque transmittunt. Sic magna cogitatio obcæcat, abducto intus visu. Sic in morbo comitiali aperti nihil cernunt, animo caligante. Quin & patentibus dormiunt lepores, multíque hominum, quod * corybantiân Græci dicunt. Tenuibus mustís, mem-

* nictant

* λογχᾶν τιᾶμ

membranis eos natura compoſuit, calloſis contra frigora caloréſque in extremo tunicis, quas ſubinde purificant lacrymationum ſaliuis, lubricos propter incurſantia & mobiles. Media eorũ cornea feneſtrauit pupilla, cuius anguſtiæ non ſinunt vagari incertam aciem, & velut canali dirigunt, obitérque incidentia facilè declinant: aliis nigri, * aliis atri, aliis rufi, aliis glauci coloris orbibus circundatis, vt habili miſtura & accipiatur circumiecto candore lux, & temperato repercuſſu non obſtrepat. Adeóque iis abſoluta vis ſpeculi, vt tam parua illa pupilla, totam imaginem reddat hominis. Ea cauſa eſt, vt pleræque alitum è manibus hominum oculos potiſſimum appetant, quòd effigiem ſuam in iis cernentes, velut ad cognata deſideria ſua tendunt. Veterina tantùm quædam, ad incrementa Lunæ morbos ſentiunt. Sed homo ſolus emiſſo humore cęcitate liberatur. Poſt viceſimum annum multis reſtitutus eſt viſus. Quibuſdam ſtatim naſcentibus negatus nullo oculorum vitio: multis repentè ablatu ſimili modo, nulla præcedente iniuria. Venas ab iis * pertinere ad cerebrum, peritiſſimi autores tradunt: ego ad ſtomachum crediderim. Certè nulli ſine redundatione eius, eruitur oculus. Morientibus illos operire, rurſũſque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu ſacrũ eſt: ita more condito, vt neque ab homine ſupremùm eos ſpectari fas ſit, & cęlo nõ oſtendi, nefas. Vni animalium homini deprauantur: vnde cognomina Strabonum & Pætorũ. Ab iiſdem qui altero lumine orbi naſcerentur, Coclites vocabantur, qui paruis vtriſque, Ocellæ: Luſcini iniuriæ cognomen habuere. Nocturnorum animalium, velut felium, in tenebris fulgent

*aliis rauis

*pertingere

radiántque oculi, vt contueri non ſit: & capreæ lupóque ſplendent, lucémque iaculantur. Vituli marini & hyænæ in mille colores tranſeunt ſubinde. Quin & in tenebris multorum piſcium refulgent aridi, ſicut robuſti caudices vetuſtate putres. Non conniuere diximus, quæ non obliquis oculis, ſed circumacto capite cernerent. Chamæleontis oculos ipſos circumagi totos tradunt. Cancri in obliquum aſpiciunt. Cruſta fragili incluſis rigentes. Locuſtis ſquillíſque magna ex parte ſub eodem munimento prædurí eminent. Quorum duri ſunt, minus cernunt, quàm quorum humidi. Serpentium catulis, & hirundinum pullis, ſi quis eruat, renaſci tradunt. Inſectorum omnium, & quibus teſtacea operimenta, oculi mouentur, ſicut quadrupedum aures. Quibus fragilia operimenta, iis oculi duri. Omnia talia, & piſces, & inſecta, non habent genas, nec integunt óculos. Omnibus membrana vitri modo tranſlucida obtenditur. Palpebræ in genis homini vtrinque. Mulieribus * verò etiam inſectæ quotidiano. Tanta eſt decoris affectatio, vt tingantur oculi quoque. Alia de cauſa hoc natura dederat, ceu vallum quoddam viſus, & prominens munimentum contra occurſantia animalia, aut alia fortuitu incidentia. Defluere eas, haud immeritò, Venere abundantibus tradunt. Ex cæteris nulli ſunt, nili quibus & in reliquo corpore pili. Sed quadrupedibus in ſuperiore tantùm gena, volucribus in inferiore: & quibus molle tergus, vt ſerpentibus: & quadrupedum quæ oua pariunt, vt lacertæ. * Struthiocamelus alitum ſola, vt homo vtrinque palpebras habet. Nec genæ quidem omnibus: ideo neque nictationes iis, quæ ani-

* *Manutius non legit verò.*

* *Contrà Arist. de Part. animal. lib. 4. ca. vltimo. Struthiocamelũ in ſuperiore tantùm gena palpebras habere aſſe*

mal

mal generant. Grauiores alitum inferiore genarum conniuent. Eædem nictantur, ab angulis membrana obeunte. Columbę & similia vtraque conniuent. At quadrupedes quæ oua pariunt, vt testudines, crocodili, inferiore tantùm sine vlla nictatione, propter præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris, antiqui cilium vocauêre: vnde & supercilia. Hoc vulnere aliquo diductum non coalescit, * vt in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tantùm, quas prisci genas vocabant, XII. tabularum interdicto radi à fœminis eas verantes. Pudoris hæc sedes. Ibi maximè ostenditur rubor. Infra eas hilaritatem risúmque indicantes, buccæ. Et altior homini tantùm, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauêre, nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus foramina tantùm ad olfactus, sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium & narium defuêre. Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti, & os probum duriúsue, animal generantibus: pro iis cornea & acuta volucribus rostra. Eadem tapto viuentibus adunca: collecto, recta: herbas ruentibus limúmque, lata, vt suum generi. Iumentis vice manus ad colligenda pabula ora: apertiora laniatu viuentibus. Mentum nulli præter hominem, nec malæ. Maxillas crocodilus tantùm superiores mouet: terrestres * quadrupedes, eodem, quo cætera, more, præterquàm in obliquum. Dentium tria genera: serrati aut continui, aut exerti. Serrati pectinatim coëuntes, ne contrario occursu arterantur, vt serpentibus, piscibus, canibus. Continui, vt homini, equo. Exerti, vt apro, hippo-

rit. Quare nõ temerè quidam ſpicãtur, lo cum hunc mutilatũ eſſe: cáque quæ ſequũtur, ad ſimias pertinere: quibus ſolis, ex cepto homine, vtraque in gena palpebras tribuũt Ariſto. operis iã citati lib. 2. c. 8. & Pli. infrà c. 44.

** Manutius vetuſti cod. fidẽ ſequutus nõ legit, vt, quod tamẽ deſiderari videtur.*

** Quadrupedes redũdat, à ſcilo quopiam adiectũ nõ animad-*

uertēte Plinii hic de altero loqui crocodili genere, in terra tantùm viuente, idq; diuerso maxillarum motu à fluuiatili distinguere.

potamo, elephanto. Continuorum qui digerunt cibum, lati & acuti: qui conficiunt, duplices, qui discriminant eos, canini appellantur. Hi sunt serratis longissimi. Continui aut vtraque parte oris sunt, vt equo: aut superiore primores non sunt, vt bubus, ouibus, omnibúsque quæ ruminant. Capræ superiores non sunt, præter primores geminos. Nulli exerti, quibus serrati. Rarò fœminæ, & tamen sine vsu. Itaque cùm apri percutiant, fœminæ sues mordent. Nulli, cui cornua, exerti: * sed omnibus concaui, cæteris dentes solidi. Piscium omnibus serrati, præter scarum: huic vni aquatilium plani. Cæterò multis eorum in lingua & toto ore: vt turba vulnerum molliant, quæ attritu subigere non queant. Multis & in palato, atque etiam in cauda. Præterea in os vergentes, ne excidant cibi, nullum habentibus retinendi adminiculum. Similes aspidi & serpentibus: sed duo in supera parte dextera læuáque longissimi, tenui fistula perforati vt scorpionum aculei, venenum infundétes. Non aliud hoc esse, quàm fel serpentium, & inde venis sub spina ad os peruenire, diligentissimi autores scribunt. Quidam vnum esse eum: & quia sit aduncus, resupinari, cùm momorderit. Aliqui tunc decidere cum, rursúsque recrescere, facilem decussu, & sine eo esse, quos tractari cernamus. Scorpionis caudæ inesse cum, & pleriſque ternos. Viperæ dentes gingiuis condūtur. Hęc eadem prægnans venęno, impresso dentium repulsu virus fundit in morsus. Volucrum nulli dentes, præter vespertilionem. Camelus vna ex iis, quæ non sunt cornigera, in superiori maxilla primores non habet. Cornua habentium nulli serrati. Et cochleæ dentes habent

* *In vetusto codice legitur, sed sui omnes cōcaui, cæteru, &c. Manutius verò qui cū Basiliēsi codice cōsentit, sic legit, cæteri dentes concaui.*

indic

indicio est à minimis earum derosa vitis. At in marinis crustata & cartilaginea primores habere, item echinis quinos esse, vnde intelligi potuerit, miror. Dentium vice aculeus insectis. Simiæ dentes, vt homini. Elephanto intus ad mandendum quatuor, prætérque eos qui prominent, masculis reflexi, fœminis, recti atque proni. Musculus marinus, qui balænam antecedit, nullos habet: sed pro iis, setis intus os hirtum, & linguam etiam ac palatum. Terrestrium minutis quadrupedibus, primores bini vtrinq; lõgissimi. Cæteris cum ipsis nascuntur: homini, postquàm natus est, septimo mense. Reliquis perpetuò manent. Mutantur homini, leoni, iumento, cani, & ruminantibus. Sed leoni & cani, non nisi canini appellati. Lupi dexter caninus, in magnis habetur operibus. Maxillares, qui sunt à caninis, nullum animal mutat. Homini nouissimi, qui genuini vocantur, circiter vicesimum annum gignuntur, multis & octogesimo. Fœminis quoque, sed quibus in iuuenta non fuere nati, decidere in senecta, & mox renasci, certum est. * Zanclen Samothracenum ciuem, cui renati essent post centum & quatuor annos, Mutianus visum à se prodidit. Cæterò matibus plures, quàm fœminis, in homine, * pecude, * capríue. * Timarchus Nicoclis filius Paphij, duos ordines habuit maxillarum. Frater eius non mutauit primores, ideóque prætriuit. Est exemplum dentis homini & in palato geniti. At canini amissi casu aliquo, nunquàm renascuntur. Cæteris senecta rubescunt: equo tantùm candidiores fiunt. Aetas veterinorũ dentibus indicatur. Equo sunt numero XL. Amittit tricesimo mense primores vtrinque binos: sequenti anno totidem

*Zãclẽ Samothracẽ, cui, &c.

*Rectius vetust. cod. Pecude, capris, siue. Nam & Arist. li. 2. c. 3. de animal. sues inter ea enumerat genera, in quibus mares dẽtium numero vincũt fœminas.

*Vide num melius, capra, siue.

*Iul. Pollux libr. 2. c. de dentibus, Timarchum hũc Nicoclis patrem facit, nõ filium. Vnde none nulli hic legendũ putãt, Timachus Nic

proximos, cùm subeunt dicti columellares. Quinto anno incipiente binos amittit, qui sexto anno renascuntur. Septimo omnes habet & renatos, & immutabiles. Equo castrato priùs, non decidunt dentes. Asinorum genus tricesimo mense similiter amittit, deinde senis mensibus. Quòd si non priùs peperere, quàm decidant postremi, sterilitas certa. * Boues bimi mutant. Suibus decidunt nunquám. Absumpta hac obseruatione, senectus in equis, & cæteris veterinis, intelligitur dentium brochitate, superciliorum canitie, & circa ea lacunis, cùm ferè XVI. annorum existimantur. Hominum dentibus quoddam inest virus. Nanque & speculi nitorem ex aduerso nudati hebetant, & columbarum fœtus implumes necant. Reliqua de iis in generatione hominum dicta sunt. Erumpentibus morbi corpora infantium accipiunt. Reliqua animalia quę serratos habét, sæuissima dentibus. Linguæ non omnibus eodem modo. Tenuissima serpentibus & * trisulca, vibrans, atri coloris, & si extrahas, prælonga: lacertis bifida & pilosa: vitulis quoque marinis duplex: sed suprà dictis capillamenti tenuitate: cæteris ad circumlambenda ora. Piscibus paulò minùs quàm tota adhærens, crocodilis tota. Sed in gustatu, linguæ vice carnosum aquatilibus palatum. Leonibus ac pardis, omnibúsque generis eius, etiam felibus, imbricatæ asperitatis, ac limæ similis, attenuánsque lambendo cutem hominis. Quæ causa etiam manusuctas, vbi ad vicinum sanguinem peruenit saliua, inuitat ad rabiem. De purpurarum linguis diximus. Ranis prima cohæret, intima absoluta à gutture, * quà vocem mittunt. Mares tum vocantur ololygones. Stato id tempore euenit, cientibus ad coitum

fœmin

elis illius pater.

** Manutius fidem antiqui codi. sequutus sic legit, sensu tamen eodẽ, Bubus bis mutantur.*

** Arist. lib. 2. de par. anim. bisulcã linguã serpentibus tribuit, nõ trisulcam.*

** Melius sic: Quà vocẽ mittunt mares, quã vocãt ololygonẽ. Sumptum est enim hoc ex Aristo. lib. 4. Hist. animal. c. 9. vbi sic habet:*

Καὶ τὴν ἀλεκτρυόνα

fœminas. Tum siquidem inferiore labro demisso, ad libramentum modicæ aquæ receptæ in fauces, palpitante ibi lingua vlulatus elicitur. Tunc extenti buccarum sinus perlucent, oculi flagrant labore perpulsi. Quibus in posteriori parte aculei, iis & dentes, & lingua. Apibus etiam prælonga, eminens & cicadis. Quibus aculeus in ore fistuloſus, iis nec lingua, nec dentes. Quibusdam insectis intus lingua, vt formicis. Cæterùm lata elephanto præcipuè. Reliquis in suo genere semper absoluta: homini tantum ita sæpè constricta venis, vt intercidi eas necesse sit. Metellum Pontificem adeò inexplanatæ fuisse accepimus, vt multis mensibus tortus credatur, dum meditatur in dedicanda æde Opiferæ dicere. Cæteris septimo fermè anno sermonem exprimit. Multis verò talis eius ars contingit, vt auium & animalium vocis indiscretè edatur imitatio. Intellectus saporum est cæteris in prima lingua, homini & in palato. Tonsillæ in homine, in sue glandulæ. Quod inter eas vuæ nomine vltimo dependet palato, homini tantùm est. Sub ea minor lingua, epiglottis appellata, nulli oua generantium. Opera eius gemina, duabus interpositæ fistulis. * Interior earum appellatur arteria, ad pulmonem atque cor pertinens. Hanc operit in epulando, ne spiritu ac voce illac meante, si potus cibúsue in alienum deerrauerit tramitem, torqueat. Altera exterior appelletur sanè gula, qua cibus atque potus deuoratur. Tendit hæc ad stomachum, is ad ventrem. Hanc per vices operit, cùm spiritus tantùm aut vox commeat, ne restagnatio intempestiua alui obstrepat. Ex cartilagine & carne arteria, gula neruo & carne constat. Ceruix nulli, nisi quibus vtraque hæc. Cæte-

γινομένην ἐν τῷ ὕδατι ὅτι βάτραχοι ἀρρένες ποιοῦσι.

* *Legendum hic, Exterior: infrà verò, vbi de gula agit, Interior. Adstipulatur Corn. Celso lib. 4. cap. 1. Aristo. lib. 2. c.*

3. de partibus anim. & Galeno li. 7. de vſu partium.

ris collum, quibus tantùm gula. Sed quibus cer-
uix, è multis vertebratíſque orbiculatim oſſibus
flexilis ad circunſpectum, articulorum nodis iun
gitur. Leoni tantùm, & lupo, & hyænæ, ex ſingu-
lis reétíſque oſſibus rigens. Cæterò ſpinæ annec-
titur, ſpina lumbis, oſſea ſed tereti ſtructura,
per media foramina à cerebro medulla deſcen-
dente. Eandem eſſe ei naturam, quam cerebro,
colligunt, quoniam prætenui eius membrana
modò inciſa ſtatim expiretur. Quibus longa
crura, iis longa & colla. Item aquaticis, quam-
uis breuia crura habentibus: * ſimili modo vn-
cos vngues. Guttur homini tantùm & ſuibus in-
tumeſcit, aquarum quæ potantur plerunque vi-
tio. Summum gulæ fauces vocantur, extremum
ſtomachus. Hoc nomine eſt ſub arteria iam car
noſa inanitas adnexa ſpinæ, ad latitudinem ac
longitudinem lagenæ modo fuſa. Quibus fauces
non ſunt, ne ſtomachus quidem eſt, nec colla,
nec guttur, vt piſcibus: & ora ventribus iungun-
tur. Teſtudini marinæ lingua nulla, nec dentes:
roſtri acie comminuit omnia. Poſtcà arteria &
ſtomachus denticulatus callo, in modum rubri,
ad conficiendos cibos, decreſcentibus crenis
quicquid appropinquat ventri. Nouiſſima aſpe-
ritas, vt ſcobina fabri. Cor animalibus cæteris
in medio pectore eſt: homini tantùm infra læ-
uam papillam, turbinato mucrone in priora
eminens. Piſcibus ſolis ad os ſpectat. Hoc pri-
mùm naſcentibus formari in vtero tradunt: de-
inde cerebrum, ſicut tardiſſimè oculos. Sed hos
primùm emori, cor nouiſſimé. Huic præcipuus
calor. Palpitat certè, & quaſi alterum mouetur
animal, intrà præmolli firmóque opertum
membranæ inuolucro, munitum coſtarum &

pectoris

* *Repone, Diſſimili, vt anteà legebatur, ex Ariſt. libr. 4. de part. animal. c. 12. vbi tradit, nulli vncos habẽtium vngues, longũ eſſe collũ.*

pectoris muro, * vt pariat præcipuam vitæ causam & originem. Prima domicilia intra se animo & sanguini præbet, sinuoso specu, & in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora & terga discurrunt, sparsæque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitiis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit: læsúmque mortem illico affert. Cæteris corruptis, vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium, quibus durum riget: audacia, quibus paruum est: pauida, quibus prægrande. Maximum autem est * portione muribus, lepori, asino, ceruo, pantheræ, mustelis, hyænis, & omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde & boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere: ab eo detrahi tantundem, & ideo non viuere hominem vltra centesimum annum defectu cordis, Aegyptij existimant, quibus mos est cadauera asseruare medicata. * Hirsuto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenem Messenium, qui c c c. occidit Lacedæmonios. Ipse conuulneratus & captus, semel per cauernam latomiarum euasit, angustos vulpium aditus secutus. Iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus lora cum corpore exussit. Tertio capto Lacedæmonij * pectus dissecuere causa videndi, hirsutúmque cor repertum est. In corde summo, pinguitudo est quædam lætis extis. Non

* *vt pariat præcipuam vitæ causam & originem.*

* *proportione*

* *Hirto*

* *Aliàs, pectus dissecuere viuẽti, ex vetusto cod.*

semper autem in parte extorum habitum est. L. Posthumio Albino Rege sacrorum post centesimam vicesimamtertiam Olympiadem, cùm rex Pyrrhus ex Italia discessisset, cor in extis Aruspices inspicere cœperunt. Cæsari Dictatori, quo die primùm veste purpurea processit, atque in sella aurea sedit, sacrificanti bis in extis defuit. Vnde quæstio magna de diuinatione argumentantibus, potuerítne sine illo viscere hostia viuere, an ad tempus amiserit? Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo obierint: negatur & veneno interemptis. Certè extat oratio Vitellij, qua reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento: palámque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Contrà genere morbi defensus est Piso. Sub eo pulmo est, spirandíque officina, attrahens ac reddens animam, idcirco spongiosus, ac fistulis inanibus cauus. Pauca eum (vt dictum est) habent aquatilia, ac cætera oua patientia exiguum, spumosum, nec sanguineum: ideo non sitiũt. Eadem est causa, quare sub aqua diu ranæ & phocæ vrinentur. Testudo quoque, quamuis prægrandem & sub toto tegumento habeat, sine sanguine tamen habet. Quantò minor hic corporibus, tantò velocitas maior. Chamæleoni portione maximus, & nihil aliud intus. Iecur in dextra parte est. In eo quod caput extorum vocant, magnæ varietatis. M. Marcello circa mortem, cùm periit ab Annibale, defuit in extis. Sequenti deinde die geminum repertum est. Defuit & C. Mario, cùm immolaret Victoriæ: item Caio principi Calend. Ianuariis, cùm iniret Consulatum, quo anno interfectus est: Claudio successori eius, quo mense interemptus est veneno. Diuo

Augusto

Augusto Spoleti sacrificanti primo potestatis suæ die, sex victimarum iocinera replicata intrinsecus ab ima fibra reperta sunt: responsúmque, duplicaturum intra annum imperium. Caput extorum tristis ostenti cæsum quoque est, præterquàm in solitudine ac metu. Tunc enim perimit curas. Fina iocinera leporibus circa Briletum & Tharneu, & in Cherroneso ad Propontidem. Mirúmque, translatis aliò interit alterum. In eodem est fel, non omnibus datum animalibus. In Eubœa Chalcide nullum pecori. In Nazo prægrande geminúmque, vt prodigij loco vtrunque aduenæ. Equi, muli, asini, serui, * capræ, apri cameli, delphini non habent. Murium aliqui habent. Hominum paucis non est, quorum valetudo firmior, & vita longior. Sunt qui equo non quidem in iecore esse, sed in aluo putent: & ceruo in cauda, aut intestinis. Ideo tantam habent amaritudinem, vt à canibus non attingantur. Est autem nihil aliud, quàm purgamentum pessimi sanguinis, & ideo in materia eius est. Certè iecur nulli est, nisi sanguinem habentibus. Accipit hoc à corde, cui iungitur, fundítque in venas. Sed in felle nigro insaniæ causa homini, mórsque toto reddito. Hinc & in mores crimen, bilis nomine. Adeò magnum est in hac parte virus, cùm se fundit in animum. Quin & toto corpore vagum', colorem quoque oculis aufert: illud quidem redditum, etiam ahenis: nigrescúntque contacta eo: ne quis miretur id venenum esse serpentium. Carent eo, qui absinthium vescuntur in Ponto'. Sed * renibus, & parte tantùm altera intestino iungitur in cortis, coturnicibus, phasianis: quibusdam intestino

Capreæ, legẽdũ videtur, nõ Capræ. Respondet enim illi, quod apud Ari. legitur, πρόβ. Theodorus damã vertit, quæ est capreæ species. Capras autem fel habere vel ex ipso notũ est Plinio, li. 28. c. 10. Sequentem autem vocẽ, Apri, crediderim redũdare, Plinij autoritate adductus, ex lib. 28. cap. 16. vbi aprugni fellis vsum in medicinis docet.

* *Atqui infrà hoc*

ipso cap. de renibus agẽs, negat eos esse cuiquam animaliũ oua parientiũ, excepta testudine: qđ & ipsum affirmat Aristo. Histo. animal. lib. 2. c. 16.

** Aristoteles contrà libr. 4. de part. animal. cap. 2. vitulũ marinum enumerat inter animalia felle carentia.*

stino tantùm, vt columbis, accipitri', murænis. Paucis auium in iecore. Serpentibus portione maximè copiosum, & piscibus. Est autem pleriſque toto intestino, sicut accipitri, miluo. Præterea in iecore est & cetis omnibus: * vitulis quidem marinis ad multa quoque nobile. Taurorum felle aureus ducitur color. Aruspices id Neptuno & humoris potentiæ dicauere: geminúmque fuit Diuo Augusto, quo die apud Actium vicit. Murium ieculculis fibræ ad numerum Lunæ in mense congruere dicuntur, totidémque inueniri, quotum lumen eius sit. Præterea bruma increscere. Cuniculorum exta in Bætica sæpe gemina reperiuntur. Ranarum rubetarum altera fibra à formicis non attingitur, propter venenum, vt arbitrantur. Iecur maximè vetustatis patiens, centenis durare annis, obsidionum exempla prodidere. Exta serpentibus & lacertis longa. Cecinæ Volaterrano dracones emicuisse de extis læto prodigio traditur. Et profectò nihil incredibile fit, existimantibus, Pyrrho regi, quo die periit, præcisa hostiarum capita repsisse, sanguinem suum lambentia. Exta homini ab inferiore viscerum parte separantur membranis, quæ præcordia appellant, quia cordi præstenduntur, quod Græci appellauerunt phrenas. Omnia quidem principalia viscera, membranis propriis, ac velut vaginis inclusit prouidens natura: in hac fuit & peculiaris causa vicinitas alui, ne cibo supprimeretur animus. Huic certè refertur accepta subtilitas mentis: ideo nulla est ei caro, sed neruosa exilitas. In eadem præcipua hilaritatis sedes, quod titillatu maximè intelligitur alarum, ad quas subiit, non alibi tenuiore cute humana

mana, ideo ſcabendi dulcedine ibi proxima. Ob hoc in prælíis gladiatorúmque ſpectaculis mortem cum riſu traiecta præcordia attulerunt. Subeſt venter ſtomachum habentibus, cæteris ſimplex, ruminantibus geminus, ſanguine carentibus nullus. Inteſtinis enim quibuſdam ab ore incipiens, quadam via eòdem reflectitur, vt ſepiæ, polypo. In homine adnexus infimo ſtomacho, ſimilis canino. His ſolis animaliun inferiore parte anguſtior: itaque & ſola vomunt, quia repleto propter anguſtias ſupprimitur cibus: quod accidere non poteſt iis, quorum ſpatioſa laxitas eum in inferiora tranſmittit. Ab hoc ventriculo lactes in homine & oue, per quas labitur cibus, in cæteris ile: à quibus capaciora inteſtina ad aluum, hominíque flexuoſiſſimis orbibus. Idcirco magis auidi ciborum, quibus ab aluo longius ſpatium. Iidem minus ſolertes, quibus obeſiſſimus venter. Aues quoque geminos ſinus habent quædam: vnum, quò merguntur recentia, vt guttur: alterum, in quem ex eo demittunt concoctione maturata, vt gallinæ, palumbes, columbæ, perdices. Cætera ferè carent eo, ſed gula patentiore vtuntur, vt gracculi, corui, cornices. Quædam neutro modo, ſed ventrem proximum habent, quibus prælonga colla & anguſta, vt porphyrioni. Venter ſolidipedum aſper & durus. Terreſtrium aliis denticulatæ aſperitatis, aliis cancellatim mordacis. Quibus neque dentes vtrinque, nec ruminatio, hic conficiuntur cibi, hinc in aluum delabuntur. Media hæc vmbilico adnexa in omnibus, in homine ſuillæ iuſima parte ſimilis, à Græcis appellatur colon, vbi dolorum magna cauſa eſt. Anguſtiſſima canibus: qua de cauſa

vehe

vehementi nisu, nec sine cruciatu, leuant eam. Insatiabilia animalium, quibus à ventre protinus recto intestino transeunt cibi, vt lupis ceruariis, & inter aues mergis. Ventres elephanto quatuor, cætera suibus similia: * pulmo quadruplo maior bubulo. Auibus venter carnosus callosúsq;. In ventre hirundinum pullis lapilli candido aut rubenti colore, qui chelidonij vocantur, magicis narrati artibus reperiuntur. Et in iuuencarum secundo ventre pilæ rotunditate nigricans tophus, nullo pondere: singulare (vt putant) remedium ægrè parientibus, si tellurem non attigerit. Ventriculus atque intestina pinguiac tenui omento | integuntur, * præterquàm oua gignentibus. Huic adnectitur lien in sinistra parte * aduersus iecori, cum quo locum aliquando permutat, sed prodigiosè. Quidam eum putant inesse oua parientibus, item serpentibus admodum exiguum: ita certè apparet in testudine, & crocodilo, & lacertis, & ranis. Aegocephalo aui non esse constat, neque iis quæ careant sanguine. Peculiare cursus impedimentum aliquando in eo: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exempto viuere animalia tradunt. Sunt qui putent adimi simul risum homini: intemperantiámque eius constare lienis magnitudine. Asiæ regio Scepsis appellatur, in qua minimos esse pecori tradunt, & inde ad lienem inuenta remedia. At in Brileto & Tharne quaterni renes ceruis: contrà pennatis squamosísque nulli. Cæterò summis adhærent lumbis. Dexter omnibus elatior & minus pinguis, siccióque. Vtrique autem pinguitudo è medio exit, præterquàm in vitulo marino. Animalia in renibus pinguissima: omnes quidem

Quod hic Plin. de elephanti pulmone, Aristo. lib. 2. Histo. animal. cap. vlti. de eiusdē iecinore tradit.

** Contrà Aristo. lib. 4. de part. animal. c. 3. & 4. generaliter omnibus sanguine præditis, tà terrestribus, quàm aquaticis tribuit omentum.*

** aduersus iecur, eodē sensu*

quidem letaliter circum eos concreto pingui. Aliquando in eis inueniuntur lapilli. Renes habent omnia quadrupedum quæ animal generant: oua parientium testudo sola, quæ & alia omnia viscera: sed homo bubulis similes, velut è multis renibus compositos. Pectus, hoc est *ossa, præcordiis & vitalibus natura circundedit: at ventri, quem necesse erat increscere, ademit. Nulli animalium circa ventrem ossa. Pectus homini tantum latum, reliquis carinatum, volucribus magis, & inter eas aquaticis maximé. Costæ homini tantùm octonæ, suibus denæ, cornigeris tredecim, serpentibus triginta. Infra aluum est à priore parte vesica, quæ nulli oua gignentium, præter testudinem: nulli nisi sanguineum pulmonem habenti, nulli pedibus carentium. Inter eam & aluum arteriæ, ad pubem tendentes, quæ ilia appellantur. In vesica lupi lapillus, qui Syrites appellatur. Sed in hominum quibusdam diro cruciatu subinde nascentes calculi, & setarum capillamenta. Vesica membrana constat, quæ vulnerata cicatrice non solidescit: neque qua cerebrũ aut cor inuoluitur. plura enim membranarum genera. Fœminis eadem omnia, prætérque vesicæ iunctus vtriculus, vnde dictus vterus: quod alio nomine locos appellant, hoc in reliquis animalibus vluam. Hæc viperæ, & intra se parientibus, duplex: oua generantium adnexa præcordiis: & in muliere geminos sinus ab vtraque parte laterum habet, funebris quoties versa spiritum inclusit. Boues grauidas negãt prętérquàm dextero vuluę sinu ferre, etiam cùm geminos ferant. Vulua eiecto partu melior, quàm edito. Iectitia vocatur illa, hæc porcaria, primiparæ suis optima: cõtrà effœtis

* costas

effœtis. A partu, præterquam eodem die suis occisæ, liuida ac macra. Nec nouellarum suum, præterquàm primiparārum probatur, potiúsque veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo ejecerint die. Proxima ejectitiæ est occisæ vno die post partum. Huius & sumen optimum, si modò fœtus non hauserit: ejectitiæ deterrimum. Antiqui abdomen vocabant, priusquàm callcret id, scientes occidere non assueti. Cornigera vna parte dentata, & quæ in pedibus talos habent, seuo pinguescunt. Bisulca scissisue in digitos pedibus, & non cornigera, adipe. Concretus hic: & cùm refrixit, fragilis: sempérque in fine carnis. Contrà pingue inter carnem cutémque, succo liquidum. Quædam non pinguescunt, vt lepus, perdix. Steriliora cuncta pinguia, & in maribus, & in fœminis. Senescunt celeriùs præpinguia. Omnibus animalibus est quoddam in oculis pingue. Adeps cunctis sine sensu, qui nec arterias habet, nec venas. Plerisque animalium est pinguitudo sine sensu: quam ob causam sues spirantes à muribus tradunt arrosas. Quin & L. Apronij Consularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobili onere. Et medulla ex eodem videtur esse, in iuuenta rubens, & senecta albescens. Non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum aut canum: quare fracta non ferruminantur, quod defluente euenit medulla. Est autem pinguis iis, quibus adeps, seuosa cornigeris: neruosa & in spina tantùm dorsi, ossa non habentibus, vt piscium generi: vrsis nulla: leoni in feminum & brachiorum ossibus paucis exigua admodum: * cæterà tanta duritie, vt ignis elidatur, velut è silice. Et iis dura, quæ non pingue

* cæterò

pingueſcunt: aſinorum ad tibias canora. Delphinis oſſa, non ſpinæ: animal enim pariunt: ſerpentibus ſpinæ. Aquatilium mollibus nulla: ſed corpus circulis carnis vinctum, vt ſepiæ atque loligini. Et inſectis negatur æquè eſſe vlla. Cartilaginea aquatilium habent medullam in ſpina. Vituli marini cartilaginem, non oſſa. Item omnium auriculæ ac nares, quæ modicùm eminent, flexili mollitia, naturæ prouidentia, ne frangerentur. Cartilago rupta non ſolideſcit. Nec præciſa oſſa recreſcunt, præterquàm vetetinis ab vngula ad ſuffraginem. Homo creſcit in longitudinem ad annos vſque ter ſeptenos: tum deinde ad plenitudinem. Maximè autem pubeſcens nodum quendã ſoluere, & præcipuè ægritudine, ſentitur. Nerui orſi à corde, bubulóque etiam circumuoluti, ſimilem naturam & cauſam habẽt, in omnibus lubricis applicati oſſibus: nodóſque corporum, qui vocantur articuli, aliubi interuentu, aliubi ambitu, aliubi tranſitu ligantes, hîc teretes, illic lati, vt in vnoquoque poſcit figuratio. Neq; ij ſoliḋantur inciſi: mirúmque, vulneratis ſummus dolor, præfectis nullus. Sine neruis ſunt quædam animalia, vt piſces: arteriis enim conſtant. Sed neq; eæ molli piſcium generi. Vbi ſunt nerui: interiores conducunt membra, ſuperiores reuocant. Inter hos latent arteriæ, id eſt, ſpiritus ſemitæ. His innatant venæ, id eſt, ſanguinis riui. Arteriarum pulſus, in cacumine maximè membrorum euidens, index ferè morborum, in modulos certos, legéſq; metricas, per ætates, ſtabilis, aut citatus, aut tardus, deſcriptus ab Herophilo medicinę vate, mirãda arte, nimiam propter ſubtilitatem deſertus: obſeruatione tamẽ crebri aut languidi ictus,

gubernacula vitæ temperat. Arteriæ carent sensu: nam & sanguine. Nec omnes vitalem continent spiritum: præcisisque torpescit tantùm pars ea corporis. * Aues nec venas, nec arterias habent: item serpentes, testudines, lacertæ, minimúmque sanguinis. Venæ in prætenues postremò fibras subter totam cutem dispersæ, adeò in angustam subtilitatem tenuantur, vt penetrare sanguis non possit, aliúdue quàm exilis humor ab illo, qui cacuminibus innumeris sudor * appellatur. Venarum in vmbilico nodus ac coitus.

* *Pugnat hoc cũ Aristotelis sentẽtia lib. 3. animal. c. 4. vbi omnia sanguine prædita, venas habere asserit.*

* *appellatur. In vmbilico venarũ nodosus coitus. Vel sic, appellatur in vmbilico venarũ nodoso coitu*

* *iracũdia*

De sanguine, & quorum celerrimè siccetur, quorum non coëat, quorum grauissimus vel tenuissimus, quorum nullus. Cap. XXXVIII.

SAnguis quibus multus & pinguis, * iracundi maribus, quàm fœminis, nigrior: & iuuentæ magis, quàm senio: & inferiore parte pinguior. Magna & in eo vitalitatis portio. Emissus spiritum secum trahit: tamen tactum non sentit. Animalium fortiora, quibus sanguis crassior: sapientiora, quibus tenuior: timidiora, quibus minimus: at quibus nullus, hebetia. Taurorum celerrimè coit atque durescit, ideo pestifer potu maximé. Aprorum, & ceruorum, caprearúmque, & bubalorum omnium non spissatur. Pinguissimus asinis, homini tenuissimus. Iis, quibus plus quaterni pedes, nullus. Obesis minus copiosus, quoniam absumitur pingui. Profluuium eius vni fit in naribus homini, aliis nare altera, aliis vtraque, quibusdam per inferna: multis per ora statotempore, vt nuper Macrino Visco viro Prætorio, & omnibus annis Volusio Saturnino vrbis præfecto, qui nonagesimo

simum etiam excessit annum. Solum hoc in corpore temporarium sentit incremẽtum. Siquidem hostiæ abundantiorem fundunt, si prius bibêre. Quæ animalium latêre certis temporibus diximus, non habent tunc sanguinẽ, præter exiguas admodum circa corda guttas, miro opere naturæ: sicut in homine, vim eius ad minima momẽta mutari, non modò tanto minore suffusi materia, verũ ad singulos animi habitus, pudore, ira, metu, palloris pluribus modis, itẽ ruboris. Alius enim iræ, & alius verecundiæ. Nam & in metu refugere, & nusquam esse certum est: multísque non transfluere transfossis: quod homini tantùm euenit. Nam quæ mutari diximus, colorem alienum accipiunt quodã repercussu: homo solus in se mutat. Morbi omnes, mórsque sanguinem absumunt.

An in sanguine principatus, & detergore, & pilis, & mammis. *Cap. XXXIX.*

SVnt qui subtilitatem animi constare non tenuitate sanguinis putent, sed cute operimentisque corporum magis aut minus bruta esse, vt ostrea & testudines: boũ tergora, setas suum obstare tenuitati immeantis spiritus, nec purum liquidúmq; transmitti: sic & in homine, cũ crassior callosiórue excludat cutis: ceu verò nõ crocodilis, & duritia tergoris tribuatur & solertia. Hippopotami corij crassitudo talis, vt inde tornentur hastæ, & tamen quædam ingenio medica diligentia. Elephantorum quoque tergora impenetrabiles cetras habent, cùm tamen omnium quadrupedum subtilitas animi præcipua perhibeatur illis. Ergo cutis ipsa sensu caret, maximè in capite. Vbicunque per se, ac sine carne est, vulnerata non coit, vt in bucca ci-

lióque. Quæ animal pariunt, pilos habent: quæ oua, pennas, aut squamas, * aut corticem, aut testam, vt testitudines: aut cutem puram, vt serpentes. Pennarum caules * omnium caui, præcisíq; non crescunt: euulsæ renascuntur. Membranis volant fragilibus insecta, humentibus hirundines in mari, siccis inter tecta vespertilio. Horum alæ quoque articulos habent. Pili à cute exeunt crassa hirti fœminis tenuiores, equis in iuba largi, in armis leoni: dasypodi & in buccis intus, & in pedibus, quæ vtraque Trogus & in lepore tradit, hoc exemplo libidinosiores hominum quoque hirtos colligens. Villosissimum animalium lepus. Pubescit homo solus: quod nisi contingat, sterilis in gignẽdo est, seu mas, seu fœmina. Pili in homine partim simul, partim postea gignũtur. Cõgeniti autẽ nõ desinũt, sicut nec fœminis magnopere. Inuentæ tamen quędam defluuio capitis inualidæ, vt & lanugines oris, cùm mẽstrui cursus stetere. Quibusdam pòst geniti viris sponte non gignuntur. Quadrupedibus pilum cadere atq; subnasci, annuum est. Viris crescunt maxime in capite mox in barba. Recisi non, vt herba, ab ipsa incisura augentur, sed ab radice exeunt. Crescunt & in quibusdam morbis, maximè phthisi, & in senecta: defunctorum quoque corporibus. Libidinosis cõgeniti, maturiùs defluunt: agnati, celeriùs recrescunt. * Quadrupedibus senectute crassescunt, lanæque rarescunt. Quadrupedum dorsa pilosa, ventres glabri. Boum coriis glutinum excoquitur, taurorúmque præcipuum. Mammas homo solus è maribus habet: cætera animalia mammarum notas tantúm. Sed ne fœminæ quidem in pectore, nisi quæ possunt partus suos attollere. Oua gignentium nulli: nec

lac

*Vetu. cod. sic habent: Aut cortice, vt testudines nulla testæ mẽtione. Nã etiã si à testa testudines vt deãtur denominatæ: propriè tamẽ loquendo, cortice tegũtur, nõ testa: vt suprà docuit Pl. li. 9. c. 12

* Omnium auium præcisè nõ crescũt: vulsæ renascũtur Sic Antiq. cod.

* Melius fortasse sic: Quadrupedibus senectute crassescunt lanæ, quanquam rarescunt. Vide

lac, nisi animal parienti: volucrum vespertilioni tantùm. Fabulosum enim arbitror de strigibus, vbera eas infantium labris immulgere. Esse in maledictis iam antiquis strigem conuenit: sed quæ sit auium, constare non arbitror.

Ariſt. li. 3. animal. c. 11. vnde hæc ſunt tranſlata.

Notabilia animalia quæ mammis. Cap. XL.

ASinis à fœtu dolent: ideo sexto mense arcent partus cùm equę anno propè toto præbeant. Quibus solida vngula, nec supra geminos fœtus, hæc omnia binas habent mammas, nec aliubi, quàm in feminibus. Eodem loco bisulca & cornigera: bones quaternas, oues capræque binas. Quæ numeroso fœcunda partu, & quibus digiti in pedibus, hæc plures habent toto ventre duplici ordine, vt sues: generosæ duodenas, vulgares binis minus: similiter canes. Alia ventre medio quaternas, vt pantheræ: alia binas, vt leænæ. Elephas tantum sub armis duas: nec in pectore, sed citrà in alis occultas.* Nulli in feminibus digitos habentium. Primis genitis in quoque partu sues primas præbent: eæ sunt faucibus proximæ: & suam quisque nouit in fœtu, quo genitus est ordine, eáque alitur, nec alia: Detracto illa alumno suo sterilescit illico, ac resilit. Vno verò ex omni turba relicto, sola munifex, quæ genito fuerat attributa, descendit. Vrsæ mammas quaternas gerunt. Delphini binas in ima aluo papillas tantùm, nec euidentes, & paulò in obliquum porrectas. Neq; aliud animal in cursu lambitur. Et balænæ autem vitulíque mammis nutriunt fœtus.

** Nulla*

De lacte, & vnde caseus non fiat. Cap. XLI.

MVlieri ante septimum mensem profusum lac, inutile. Ab eo mense, quòd vitalis est partus salubre. Pleríque autem totis mammis,

*sinus atque etiam alarum * sinu fluit. Cameli lac habent, donec iterum graueſcant. Suauiſſimum hoc exiſtimatur, ad vnam menſuram tribus aquæ additis. Bos ante partum non habet. Ex primo ſemper à partu coloſtra fiunt: quæ, ni admiſceatur aqua, in pumicis modum coëunt duritia. Aſinæ prægnantes continuo lacteſcunt. Pullis earum, vbi pingue pabulum, biduo à partu maternum lac guſtaſſe letale eſt. Genus mali vocatur coloſtratio. Caſeus non fit ex vtrinque dentatis, quoniam eorum lac non coit. Tenuiſſimum camelis, mox equis craſſiſſimum aſinæ, vt quo coaguli vice vtantur. Conferre aliquid & cãdori in mulierum cute exiſtimatur. Poppæa certè Domitij Neronis coniux, quingentas ſecum per omnia trahens fœtas, balnearum etiam ſolio totum corpus illo lacte macerabat, extendi quoq; cutem credens. Omne autem lac igne ſpiſſatur, frigore ſereſcit. Bubulum caſeo fertilius, quàm caprinum, ex eadem menſura penè altero tanto. Quæ plures quaternis mammas habent, caſeo inutilia, & meliora quæ binas. Coagulum hinulei leporis, hœdi laudatum. Præcipuum tamen daſypodis, quod & profluuio alui medetur, vnius vtrinque dentatorum. Mirum barbaras gentes, quæ lacte viuant, ignorare aut ſpernere tot ſeculis caſei dotem, denſantes id alioquin in acorem iucundum, & pingue butyrum: ſpuma id eſt lactis, concretiúſque quàm quod ſerum vocatur. Non omittendum in eo olei vim eſſe, & barbaros omnes infantéſq; noſtros ita vngi.

De diuerſitate caſeorum. *Cap. XLII.*

LAus caſeo Romæ, vbi omnium gentium bona cominus iudicantur, è prouinciis Nemauſenſi

senſi præcipua, Leſuræ Gabalicique pagis, ſed breuis ac muſteo tantum commendatio. Duobus Alpes generibus pabula ſua approbant: Dalmaticæ Docleatem mittunt, Ceutronicę Vatuſicum. Numeroſior Apennino. Cebanum hic è Liguria mittit, ouium maximè lactis: Aeſinatem ex Vmbria: miſtóque Hetruriæ atque Liguriæ confinio, Lunenſem magnitudine conſpicuum: quippe & ad ſingula millia pondo premitur. Proximũ autem vrbi Veſtinum, eúmque è Cæditio campo laudatiſſimum. Et caprarũ gregibus ſua laus eſt, * recenti maximè, eam augente gratiam fumo: qualis in ipſa vrbe conficitur cunctis præferendus. Nam Galliarũ ſapor medicamenti vim obtinet. Trans maria verò Bithynus ferè in gloria eſt. Ineſſe pabulis ſalem, etiam vbi non detur, ita maximè intelligitur, omni in ſalem caſeo ſeneſcente: quales redire in meſteum ſaporem, aceto & thymo maceratos, certum eſt. Tradunt Zoroaſtrẽ in deſertis caſeo vixiſſe annis viginti, ita temperato, vt vetuſtatem non ſentiret.

* *Agrigenti*

Differentia membrorum hominis à cæteris animalibus. Cap. XLIII.

TErreſtrium ſolus homo bipes. Vni iuguli, humeri cæteris armi, vni vlnæ. Quibus animalium manus ſunt, intus tantùm carnoſæ: extrà neruis & cute conſtant. Digiti quibuſdam in manibus ſeni M. Curiatij ex patritia gente filias duas ob id Sedigitas appellatas accepimus, & Volcatium Sedigitum, illuſtrem in Poëtica. Hominis digiti articulos habent ternos, pollex binos, & digitis aduerſus vniuerſis flectitur: per ſe verò in obliquum porrigitur, craſſior cæteris. Huic minimus menſura par eſt: duo reli-

qui sibi, inter quos medius longissimè proteu-
ditur. Quibus ex rapina victus quadrupedum,
quini digiti in prioribus pedibus, reliquis qua-
terni. Leones, lupi, canes, & pauca in posterio-
bus quoque quinos vngues habẽt, vno iuxta eru-
ris articulum dependente: reliqua, quæ sunt mi-
nora, digitos quinos. Brachia non omnibus pa-
ria secum. Studioso Thraci in C. Cęsaris ludo no
tum est dextram fuisse proceriorẽ. Animalium
quædam, vt manibus, vtuntur ptiorum minis-
terio pedum: sedéntque ad os illis admouentia ci-
bos, vt sciuri.

De simiarum similitudine. Cap. XLIIII.

NAm simiarum genera perfectam hominis
imitationem continent, facie, naribus, au-
ribus, palpebris, quas solę quadrupedũ & in in-
feriore habent gena. Iam mammas in pectore, &
brachia, & crura in contrarium similiter flexa:
in manibus vngues, digitos, longioremque me-
dium. Pedibus paulùm differunt. Sunt enim, vt
manus, *prælonga,* & vestigium palmæ simile
faciunt. Pollex quoque his & articuli, vt homi-
ni: ae prẽter genitale: & hoc in maribus tantùm,
viscera etiam interiora omnia ad exemplar.

** prælongæ*
** sed*

De vnguibus. Cap. XLV.

VNgues clausulæ neruorum summiæ existi-
mantur. Omnibus hi, quibus & digiti. Sed
simiæ imbricati, hominibus lati, & defuncto
crescunt: rapacibus vnci: cæteris recti, vt ca-
nibus, præter eum qui à erure plerisque dependet.
Omnia digitos habent, quæ pedes, excepto ele-
phãto. Huic enim informes numero quidẽ quin-
que, sed indiuisi, ac leuiter discreti, vngulisque
haud vnguibus similes, & pedes maiores priores.
In posterioribus * articuli breues. Idem poplites
intus

** Legendũ videtur, Marculi*

intus flectit hominis modo. Cætera animalia in diuersum posteriorib⁹ articuli pedibus, quàm prioribus. Nam quæ animal generant, genua ante se flectunt, & suffraginum artus in auersum. Homini genua & cubita contraria. Item vrsis & simiarum generi, ob id minimè pernicibus. Oua parientibus quadrupedum, crocodilo, lacertis, * priora genua pòst curuãtur, posteriora in priorem partem. Sunt autem crura his obliqua, humani pollicis modo. Sic & multipedibus, præterquã nouissima salientibus. Aues, vt quadrupedes, alas in priora curuant, suffraginem in posteriora. Hominis genibus quædam & religio inest, obseruatione gentium. Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt: hæc, vt aras, adorant, fortassis quia inest iis vitalitas. Nanq; in ipsa genu vtriusque cõmissura, dextra lquáque à priore parte gemina quædam buccarum inanitas inest: qua perfossa, ceu iugulo, spiritus fugit. Inest & aliis partibus quædam religio: sicut dextra oculis auersa appetitur, in fide porrigitur. Antiquis Græciæ in supplicando mentum attingere mos erat. Est in aure ima memoriæ locus, quem tangentes attestamur. Est pòst aurem æquè dextram Nemesios, (quæ Dea Latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit) quò referimus tacto ore proximum à minimo digitũ, veniam sermonis à diis ibi recondentes. Varices in cruribus viro tantùm, mulieri raró. C. Marium, qui septies Consul fuit, stantem sibi extrahi passum vnum hominem, Oppius autor est. Omnia animalia à dextris partibus incedunt, sinistris incubant. Reliqua, vt libitum est, gradiuntur. Leo tantùm & camelus pedatim, hoc est, vt sinister pes non transeat dextrum, sed subsequatur. Pedes

breues, non Articuli. ex Arist. Histo. animal. lib. 2. cap. 1. vbi sic habet: περὶ μὲν οὖν τοὺς ὀπισθίους σκέλεσι σφυρὰ ἐχει βραχέα. Quo in loco Theodorus σφυρὰ malleolos vertit.

** Cõtrà tradit Aristoteles lib. 2. anim. c. 1. lacertæ & crocodilo, cæteríque id genus quadrupedibus oua pariẽtibus tã anteriora, quàm posteriora crura sit*

τὸ πρόσθεν, hoc est, in anteriora flecti. Quo tamẽ in loco Theodorus videtur legisse, εἰς τ' ὀπίσω κάμπτεσθαι, vnde vertit, Retro flectuntur.

homini maximi, fœminis tenuiores in omni genere. Suræ homini tantùm, & crura carnosa. Reperitur apud autores, quendam in Aegypto non habuisse suras. Vola homini tantũ exceptis quibusdam. Nanque & hinc cognomina inuenta, Planci, Plauti, Scauri Pansæ, sicut à cruribus Vari, Variæ, Varinij: quæ vitia & in quadrupedibus. Solidas habẽt vngulas, quæ non sunt cornigera: igitur pro eis telum vngula est illis. Nec talos habent eadem. At quę bisulca sunt, habent. Iidem digitos habentibus non sunt: neque in prioribus pedibus omnino vlli. Camelo tali simi les bubulis, sed minores pauló. Est enim bisulcus discrimine exiguo pes imus, vestigio carnoso vt vrsi: qua de causa in longiore itinere sine calciatu fatiscunt.

De vngulis. Cap. XLVI.

VNgulæ veterino tantum generi renascuntur. Sues in Illyrico quibusdam locis solidas habent vngulas. Cornigera ferè bisulca. Solida vngula, & bicorne nullũ. Vnicorne asinus tantum Indicus: vnicorne & bisulcum oryx. Talos asinus Indicus vnus solidipedum habet. Nam sues ex vtroque genere existimantur, ideo fœdi earum. Hominem qui existimarunt habere, facilè conuicti. Lynx tantùm digitos habentium, simile quiddam talo habet: leo etiamnum tortuosius. Talus autem rectus est in articulo pedis ventre eminens, concaua in vertebra ligatus.

De pedibus auium & vnguibus. Cap. XLVII.

AVium alię digitatę, aliæ palmipedes, alię inter vtrunque, diuisis digitis adiecta latitudine. Sed omnibus quaterni digiti, tres in priore parte, vnus à calce. Hic deest quibusdam longa crura habentibus. Lynx sola vtrinque binos habet.

habet. Eadem linguam serpentium similem in magnam longitudinem porrigit. Collum circumagit in auersum. Vngues ei grandes, ceu gracculis. *Auium quibusdam grauioribus, in cruribus additi radij. * Nulli vncos habentium vngues, longi pedes. Porrectis ad caudam cruribus volant: quibus breues, contractis ad medium. Qui negant volucrem vllam sine pedibus esse, confirmant & apodas habere, & ocen, & drepanin, in eis quæ rarissimè apparent. Visæ iam etiam serpentes anserinis pedibus.

*Legendũ, mutata distinctione: Auiũ quibusdã grauioribus in cruribus additi radij, sed nulli vncos habentiũ vngues. Lõgi pedes porrectis ad caudam cruribus volãt. Cõsule Aristo. lib. 2. Histo. animal. c. 12. unde totus hic locus est desumptus.

*sed nulli

De pedibus insectorum. Cap. XLVIII.

INsectorum pedes primi longiores, duros habentibus oculos, vt subinde pedibus eos tergeant, ceu notamus in muscis. Quæ ex his nouissimos habent longos, saliunt, vt locustæ. Omnibus autem his seni pedes. Araneis quibusdam prælongi accedunt bini. Internodia singulis terna. Octonos & marinis esse diximus, polypis, sepiis, loliginibus, cancris, qui brachia in contrarium mouent, pedes in orbem aut in obliquum. Iidem soli animalium rotundi. Cætera binos pedes duces habent, cancri tantùm quaternos. Quæ hunc numerum pedum excessere terrestria, vt plerique vermes, non infra duodenos habent, aliqua verò & centenos. Numerus pedum impar nulli est. Solidipedum crura statim iusta nascuntur mensura: postea exporrigentia se veriùs, quàm crescentia. Itaque in infantia scabunt aures posterioribus: quod addita ætate non queunt: quia longitudo superficiem corporũ solam ampliat. Hac de causa inter initia pasci, nisi submissis genibus non possunt, nec vsquedum ceruix ad iuxta incrementa perueniat.

De

De pumilionibus & genitalibus.
Cap. XLIX.

PVmilionum genus in omnibus animalibus est, atque etiam inter volucres. Genitalia maribus quibus essent retro, satis diximus. Ossea sunt lupis, vulpibus, mustelis, viuerris: vnde etiam calculo humano remedia præcipua. Vrso quoq; simul atque expirauerit, cornescere aiunt. Camelino arcus intendere, Orientis populis fidissimum. Necnon aliqua gentium quoque in hoc discrimina, & sacrorum etiam, citra perniciem amputantibus Matris Deûm Gallis. Contrà mulierum paucis prodigiosa assimulatio: sicut hermaphroditis vtriusque sexus: quod etiam quadrupedum generi accidisse Neronis principatu primum arbitror. Ostentabat certè hermaphroditas * subiunctas carpento suo equas, in Treuerico Galliæ agro repertas: ceu planè visenda res esset, principem terrarum insidere portentis. Testes pecori armentóque ad crura decidui, subus adnexi: delphino prælongi vltima conduntur aluo, & elephanto occulti. Oua parientium lumbis intus adhærent: qualia ocyssima in Venere. Piscibus serpentibúsque nulli, sed eorum vice binæ ad genitalia à renibus venæ. Buteonibus terni. Homini tantùm iniuria, aut sponte naturæ franguntur: ídque tertium ab hermaphroditis & spadonibus semiuiri genus habent. Mares in omni genere fortiores, præterquàm in panthcris & vrsis.

* *subiunges*

De caudis. *Cap. L.*

CAudæ, præter hominem ac simias, omnibus ferè animalibus, & oua gignentibus, pro desiderio corporum: nudæ hirtis, vt apris: paruæ villosis: vt vrsis: prælongis setosæ, vt equis.

Amp

Amputatæ lacertis & ſerpentibus renaſcuntur. Piſcium meatus gubernaculi modo regunt: atque etiam in dextram atque læuam motæ, vt remigio quodam impellunt. Lacertis inueniuntur & geminæ. Boum caudis longiſſimus caulis, atq; in ima parte hirtus. Idem aſinis longior, quàm equis, ſed ſetoſus veterinis. Leoni infima parte, vt bubus & ſorici: pantheris non item: vulpibus & lupis villoſus, vt ouibus, quibus procerior. Sues retorquent: canum degeneres ſub aluum reflectunt.

De vocibus. *Cap. LI.*

VOcem non habere, niſi quæ pulmonem & arterias habent, hoc eſt, niſi quę ſpirant, Ariſtoteles putat. Idcirco & inſectis ſonum eſſe, non vocem, intus meante ſpiritu, & incluſo ſonante. Alia murmur edere, vt apes. Alia cum tractu ſtridorem, vt cicadas. Recepto enim vt duobus ſub pectore cauis ſpiritu, mobili occurſante membrana intus, attritu eius ſonare viſcera, ſat notum eſt. Cætera ſimul cum volatu & incipere audiri & deſinere, vt muſcas, apes. Sonum enim attritu & interiore aura, non anima, reddi. Locuſtas pennarum & feminum attritu ſonare, creditur ſanè. Item aquatilium pectines ſtridere, cùm volant. Mollia & cruſtra intecta, nec vocem nec ſonum vllum habere. Sed & cæteri piſces, quamuis pulmone & arteria careant, non in totum ſine vllo ſono ſunt. Stridorem eum dentibus fieri cauillantur. Et is qui caper vocatur, in Acheloo amne, grunnitum habet, & alij de quibus diximus. Oua parientibus ſibilus, ſerpentibus longus, teſtudini ahruptus. Ranis ſonus ſui generis, vt dictum eſt, niſi ſi & in his ferenda dubit

bitatio eſt, qui mox in ore concipitur, non in pectore. Multùm tamen in iis refert & locorum natura. Mutæ in Macedonia traduntur, muti & apri. Auium loquaciores, quæ minores, & circa coitus maximé. Aliis in pugna vox, vt coturnicibus: aliis ante pugnam, vt perdicibus: aliis cùm vicere, vt gallinaceis. Iiſdem ſua maribus: aliis eadem, vt fœminis, vt luſciniarum generi. Quædam toto anno canunt, quædam certis temporibus, vt in ſingulis dictum eſt. Elephas citra nares ore ipſo, ſternutamento ſimilem elidit ſonum, per nares autem tubarum raucitati. Bubus tantùm fœminis vox grauior: in omni alio genere exilior, quàm maribus: in homine etiam caſtratis. Infantis in naſcendo nulla auditur, antequam totus emergat vtero. Primus ſermo anniculo eſt. Semeſtris locutus eſt Crœſi filius in crepundiis: quo prodigio totum id concidit regnum. Qui celerius fari cœpere, tardius ingredi incipiunt. Vox roboratur XIIII. anno. Eadem in ſenecta exilior: neque in alio animalium ſæpius inutatur. Mira prætereà ſunt de voce digna dictu. In theatrorum orcheſtris ſcobe aut harena ſuperiecta deuoratur, & in rudi parietum circumiectu, doliis etiam inanibus: currit eadem concauo vel recto parietum ſpatio, quamuis leui ſono dicta verba ad alterum caput præferens, ſi nulla inæqualitas impediat. Vox in homine magnam vultus habet partem. Agnoſcimus eam priùs, quàm cernamus, non aliter quàm oculis: totidémque ſunt eæ, quot in rerum natura mortales, & ſua cuique, ſicut facies. Hinc illa gentium tótque linguarum toto orbe diuerſitas: * hinc tot cantus & moduli flexionéſque. Sed ante omniá explanatio animi, quæ nos diſtinxit

* *hinc tot cãtibus moduli flexionéſque. Ex vetuſt. cod.*

à ſer

à feris, inter ipsos quoque homines discrimen alterum æquè grande, quàm à belluis, fecit.

De agnascentibus membris, & dicta Aristotelis de vita hominis. Cap. LII.

MEmbra animalibus agnata inutilia sunt, sicut sextus homini semper digitus. Placuit in Aegypto nutrire portentum, binis & in auersa capitis parte oculis hominem, sed iis non cernentem. Miror quidem Aristotelem non modò credidisse præscita vitæ esse aliqua in corporibus ipsis, verumetiam prodidisse. Quæ quanquàm vana existimo, nec sine cunctatione proferenda, ne in se quisque & anguria anxiè quærat: attingam tamen, quæ tantus vir in doctrinis non spreuit. Igitur vitæ breuis signa ponit raros dentes, prælongos digitos, plumbeum colorem, pluréisque in manu incisuras, nec perpetuas. Contrà longæ esse vitæ incuruos humeris, & in manu vna duas incisuras longas habentes, & plures quàm xxxii. dentes, auribus amplis. Nec vniuersa hæc (vt arbitror) sed singula obseruat, friuola (vt reor) & vulgo tamen narrata. Addidit morum quoque aspectus simili modo apud nos Trogus, & ipse auctor seueriſſimus: quos verbis eius subiiciam: Frons vbi est magna, segnem animum subesse significat: quibus parua, mobilem: quibus rotunda, iracundum, velut hoc vestigio tumotis apparente. Supercilia quibus porriguntur in rectum, molles significant: quibus iuxta nasum flexa sunt, austeros: quibus iuxta tempora inflexa, derisores: quibus in totum demissa, maleuolos & inuidos. Oculi quibuscunq; sunt longi, maleficos esse indicant. Qui carnosos à naribus angulos habent, malitiæ notam præb

** Candidi pars*

præbent. * Candida pars extenta, notam impudentiæ habet: qui identidem operire solent, inconstantiæ. Oricularum magnitudo, loquacitatis & stultitiæ nota est. Hactenus Trogus.

De anima & de halitu animalium, & quæ gustata interimant, & de victu hominis, & quibus de causis non coquatur. Cap. LIII.

ANimæ leonis virus graue, vrsi pestilens. Contacta halitu eius nulla fera attingit: citiúsq; putrescunt afflata reliquis. Hominis tantùm natura infici voluit pluribus modis, & ciborum accidentium vitiis, sed maximè senio. Dolorem sentire non poterat; tactu sensúque omni carebat, sine qua nihil sentitur. Eadem commeabat recens assiduè, exitura supremò, & sola ex omnibus superfutura. Denique hæc trahebatur è cælo. Huius quoque tamen reperta pœna est, vt neque idipsum quo viuitur, in vita iuuaret. Parthorum populis hoc præcipuè, & à iuuenta, propter indiscretos cibos: nanque & vino fœtent ora nimio. Sed sibi proceres medentur grano Assyrij mali, cuius est suauitas præcipua in esculenta addito. Elephantorum anima serpentes extrahit, ceruorum item vrit. Diximus hominum genera, qui venena serpentium suctu corporibus eximerent. Quin & subus serpentes in pabulo sunt, & aliis venenum est. Quæ insecta appellauimus, omnia olei aspersu necantur. Vultures vnguento qui fugantur, alios appetunt odores: scarabæi rosam. Quasdam serpentes scorpio occidit. Scythæ sagittas tingunt viperina sanie, & humano sanguine: irremediabile id scelus, mortem illico adfert leui tactu. Quæ animalium pascerentur veneno, diximus. Quædam innocua

Theophrastus li. 6. de causis plăt. cap. 4. scribit vultures vnguento, scarabæos rosa

alioq

alioquin venenatis pasta noxia fiunt & ipsa. Apros in Pamphylia & Ciliciæ montosis, salamandra ab his deuorata, qui edêre, moriuntur. Nec est intellectus vllus in odore, vel sapore. Et aqua vinúmque interimit, salamandra ibi immortua, vel si omnino biberit, vnde potetur: item rana, quam rubetam vocant. Tantum insidiarum est vitæ. Vespæ serpente auidè vescuntur, quo alimento mortiferos ictus faciunt. Ideóque magna differentia est victus: vt in tractu piscę viuentium Theophrastus prodidit, boues quoque piscę vesci, sed non nisi viuente. Homini cibus vtilissimus simplex. Aceruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibis acria, nimia, & auidè hausta, & æstate, quàm hyeme, difficilius, & in senecta, quàm in iuuenta. Vomitiones homini ad hæc in remedium excogitatæ, frigidiora corpora faciunt, inimicæ oculis maximè ac dentibus. Somno concoquere corpulentiæ, quàm firmitati, vtilius. Ideo athletas malunt cibos ambulatione perficere. Peruigilio quidem præcipuè vincuntur cibi.

necari. Quãobrẽ hic, sic legẽ dũ existimo: vultures vnguento quidẽ fugantur, alios appetũt odores, scarabæi rosa.

De corpulentia augenda vel minuenda, & quæ gustu famem ac sitim sedent.

Cap. LIIII.

AVgescunt corpora dulcibus, atque pinguibus & potu: minuuntur siccis & aridis, frigidisque, ac siti. Quædam animalia & pecudes quoque in Africa, quarto die bibunt. Homini * non vtique septimo letalis inedia: durasse & vltra vndecimum plerosque, certum est. Mori esuriendi semper inexplebili auiditate, anima-

* non ante septimum

lium vni homini. Quædam rurſus exiguo guſtu famem ac ſitim ſedant, conſeruántque vires, vt butyrum, hippace, glycyrrhizon. Perniciosiſſimum autem in omni quidem vita, quod nimium, præcipuè tamen corpori: minuíque, quod grauat, quoliber modo vtilius.

Verùm ad reliqua naturæ tranſeamus.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XII.

PROOEMIVM.

ANIMALIVM omnium, quæ noſci potuêre, naturæ generatim membratímq; ita ſe habent. Reſtant neque ipſa anima carentia (quandoquidem nihil ſine ea viuit): terra edita, vt inde cruta dicantur, ac nullum ſileatur rerum naturæ opus. Diu fuêre occulta eius beneficia, ſummúmque munus homini datum arbores ſyluæq; intelligebantur. Hinc primum alimentum, harum fronde mollior ſpecus, libro veſtis. Etiamnum gentes ſic degunt. Quo magis ac magis admirari ſubit, ab iis principiis cædi montes in marmora, veſtes ad Seras peti: vnionem in Rubri maris profundo ſmaragdum in ima tellure quæri. Ad hoc excogitata ſunt aurium vulnera: nimirum quoniam parum erat collo crinibúſq; geſtari, niſi infoderentur etiam corpori. Quamobrem ſequi par eſt ordinẽ vitæ, & arbores antealia dicere, ac moribus primordia ingerere.

De arborum honore, & quando platanus primùm in Italia, & de natura earum.

Cap. I.

HAec fuêre numinum templa, priscóque ritu simplicia rura etiam nunc Deo præcellentem arborem dicant. Nec magis auro fulgentia atque ebore simulacra, quàm lucos, & in iis silentia ipsa adoramus. Arborum genera numinibus suis dicata perpetuò seruantur, vt Ioui esculus, Apollini laurus, Mineruæ olea, Veneri myrtus, Herculi populus. Quin & Syluanos Faunósque, & dearum genera syluis, ac sua numina, tanquam & cælo, attributa credimus. Arbores postea blandioribus fruge succis hominem mitigauêre. Ex iis recreans membra olei liquor, vitésque potus vini: tot denique sapores annui sponte venientes: & mensæ, depugnetur licet earum causa cum feris, & pasti naufragorum corporibus pisces expetantur, etiamnum tamen secundæ. Mille præterea sunt vsus earum, sine quîs vita degi non possit. Arbore sulcamus maria, terrásque admouemus, arbore exædificamus tecta. Ex arbore & simulacra numinum fuêre, nondum pretio excogitato belluatum cadaueri, antè, quàm, vt à Diis nato iure luxuriæ, eodem ebore numinum ora spectarentur & mensarum pedes. Produnt Alpibus coërcitas, & tum inexuperabili munimento Gallias, hanc primùm habuisse causam superfundendi se Italiæ, quòd Elico ex Heluetiis ciuis earum, fabrilem ob artem Romæ commoratus, ficum siccam & vuam, oleíque ac vini præmissa remeans secum tulisset. Quapropter hæc vel bello quæsisse venia sit. Sed quis non iure miretur, arborem vmbræ gratia tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus

hæc

hæc est, per mare Ionium in Diomedis insulam eiusdem tumuli gratia primum inuecta: inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ: & iam ad Morinos vsque peruecta, ad tributarium etiam pertinens solum, vt gentes vectigal, & pro vmbra pendant. Dionysius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegyum in vrbem transtulit eas, domus suæ miraculum, vbi posteà factum gymnasium: nec potuisse in amplitudinem adolescere, & alias fuisse in Italia, ac nominatim Hispania, apud autores inuenitur. Hoc actũ circa captæ vrbis ætatem: tantúmque posteà honoris increuit, vt mero infuso enutriantur: compertum id maximè prodesse radicibus: docuimúsque etiam arbores vina potare. Celebratæ sunt primùm in ambulatione Academiæ Athenis cubitorum XXXVI. vnius radice ramos antecedente. Nunc est clara in Lycia gelidi fontis socia amœnitate, itineri apposita, domicilij modo caua LXXX. atque vnius pedum specu, nemoroso vertice, & se vastis protegens ramis, arborum instar, agros longis obtinens vmbris: ac ne quid desit speluncæ imagini, saxea intus crepidinis corona muscosos complexa pumices: tam digna miraculo, vt Licinius Mutianus ter CO S. & nuper prouinciæ eius Legatus, prodendum etiam posteris putarit, epulatum intra eam se cum duodeuicesimo comite, largè ipsa toros præbente fronde, ab omni afflatu securum, optantem imbrium per folia crepitus, lætiorem, quàm marmorum nitore, picturæ varietate, laquearium auro, cubuisse in eadem. Aliud exemplum Caij principis, in Veliterno rure mirati vnius tabulata, laxísq; ramorum trabibus scamna patula, & in ea epulati, cùm ipse

pars esset vmbræ, x v. conuiuarum ac ministerij capace triclinio, quam cœnam appellauit ille nidum. Est Gortynæ in insula Creta iuxta fontem platanus vna, insignis vtriusque linguæ monumentis, nunquàm folia dimittens: Statímque ei Græciæ fabulositas superfuit, Iouem sub ea cum Europa concubuisse: ceu verò non alia eius generis esset in Cypro: sed ex ea primum in ipsa Creta (vt est natura hominum nouitatis auida) platani satæ regenerauere vitium: quandoquidem commendatio arboris eius non alia maior est, quàm Solem æstate arcere, hyeme admittere. Inde in Italiam quoque ac suburbana sua Claudio principe Marcelli Esernini libertus, sed qui se potentiæ causa Cæsaris libertis adoptasset, spado Thessalicus prædiues, vt meritò dici posset is quoque Dionysius transtulit id genus. Durántque etiam in Italia portenta terrarum præter illa scilicet, quæ ipsa excogitauit Italia.

De chamæplatano, & qui primus totonderit viridaria. Cap. II.

NAnque & chamæplatani vocantur coactæ breuitatis: quoniam arborum etiam abortus inuenimus. Hoc quoque ergo in genere pumilionum infelicitas dicta erit. Fit autem & serédi genere, & recidendi. Primus Cn. Matius ex equestri ordine, Diui Augusti amicus, inuenit nemora tonsilia intra hos L. x x x. annos.

De peregrinis arboribus, & malo Assyria. Cap. III.

PEregrinæ & cerasi, Persicæque, & omnes quarum Græca nomina aut aliena: sed quæ ex his incolarum numero esse cœpere, dicenturinter * frugiferas. In præsentia externas persequemur, à salutari maximè orsi. Malus Assyria, quam alij vocant

* Fructiferas

vocant Medicam, venenis medetur. Folium eius est vnedonis, intercurrentibus spinis. Pomum ipsum aliâs non manditur: odore præcellit foliorum quoque, qui transit in vestes vnà conditus, arcétque animalium noxia. Arbor ipsa omnibus horis pomifera est, aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis verò subnascentibus. Tentauere gentes transferre ad sese propter remedij præstantiam fictilibus in vasis, dato per cauernas radicibus spiramento: qualiter omnia transitura longius, seri arctissimè transferríque meminisse conueniet, vt semel quæq; dicantur. Sed nisi apud Medos, & in Persíde nasci noluit. Hæc est autem, cuius grana Parthorum proceres incoquere diximus esculentis, commendandi halitus gratia. Nec alia arbor laudatur in Medis. Lanigeras Serum in mentione gentis eius narrauimus.

De Indiæ arboribus, & quando Romæ primùm ebenus. *Cap. III.*

ITem Indiæ arborum magnitudinem. Vnam è peculiaribus Indiæ Virgilius celebrauit ebenum, nusquam alibi nasci professus. Herodotus eam Aethiopiæ intelligi maluit, in tributi vicem regibus Persidis è materie eius centenas phalangas tertio quoque anno pensitasse Aethiopas cum auro & ebore, prodendo. Non omittendum id quoque, vicenos dentes elephantorum grandes, quoniam ita significauit, Aethiopas eadem causa péndere solitos. Tanta ebori autoritas erat vrbis nostræ trecentesimodecimo anno: tũc enim autor ille historiam eam condidit Thuriis in Italia. Quò magis mirum est, quod cidẽ credimus, qui Padũ amnẽ vidisset, neminẽ ad id tẽpus Asiæ Græciæq;, aut sibi cognitũ. Aethiopiæ forma,

vt diximus, nuper allata Neroni principi, raram arborem ebenum Meroën vsque à Syene finc imperij, per nongenta XCVI. M. passuum, nullámque aliam nisi palmarum generis esse docuit. Ideo fortassis in tributorum autoritate tertia res fuerit ebenus. Romæ eam Magnus Pompeius in triumpho Mithridatico ostendit. Accendi eam Fabianus negat: vritur tamen odore iucundo. Duo genera eius: rarum id quod melius, arboreum, trunco enodi, materie, nigri splendoris, ac vel sine arte protinus iucundi: alterum fruticosum, cytisi modo, & tota India dispersum.

De spina & ficu Indica. *Cap. V.*

IBi & spina similis, sed deprehensa vel lucernis, igni protinus transiliente. Nunc eas exponam, quas mirata est Alexandri Magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet. Ipsa se semper serens, vastis diffunditur ramis: quorum imi adeò in terram curuantur, vt annuo spatio infigantur, nouámque sibi propaginem faciant circa parérem in orbé quodã opere topiario. Intra septé eam æstiuant pastores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, procúlue fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelsum emicant, syluosa multitudine, vasto matris corpore, vt L X. p. pleræque orbe colligant, vmbra verò bina stadia operiant. Foliorum latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea causa fructum integens, crescere prohibet. Ratúsque est, nec fabæ magnitudinem excedens: sed per folia solibus coctus prædulci sapore, dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinem maximè amnem.

De ar

De arbore pala, & arboribus Indicis sine nominibus, & laniferis. Cap. VI.

MAior alia, pomo & suauitate præcellentior, quo sapientes Indorum viuunt. Folium alas auium imitatur, longitudine trium cubitorum, latitudine duûm. Fructum cortice emittit, admirabilem succi dulcedine, vt vno quaterno satiet. Arbori nomen palæ, pomo arienæ. Plurima est in Sydracis, expeditionum Alexandri termino. Est & alia similis huic, dulcior pomo, sed interaneorum valetudini infesta. Edixerat Alexander, ne quis agminis sui id pomũ attingeret. Genera arborum Macedones narrauere, maiore ex parte sine nominibus. Est & terebintho similis cæterta, pomo amygdalis, minore tantùm magnitudine, præcipuæ suauitatis. In Bactris vtique hanc aliqui terebinthum esse proprij generis potius, quàm similem ei, putauerunt. Sed vnde vestes lineas faciunt, foliis moro similis, calyce pomi cynorrhodo. Serunt eam in campis: nec est gratior vllarum prospectus. Oliua Indiæ sterilis, præterquàm oleastri fructu.

De piperis arboribus, de garyophyllo, & aliis pluribus. Cap. VII.

PAssim verò quæ piper gignunt, iuniperis nostris similes: quanquam in fronte Caucasi solibus opposita gigni tantum eas aliqui tradidere. Semina à iunipero distant paruulis siliquis, quales in faceolis videmus. Hæ priusquàm dehiscant decerptæ, tostæque sole, faciunt quod vocatur piper longum: paulatim verò dehiscentes maturitate, ostendunt candidum piper: quod deinde tostum solibus, colore rugisque mutatur. Verùm & iis sua iniuria est, atque cæli intemperie carbunculantur, fiúntque semina cassa & inania,

quod vocant brechmasin, sic Indorum lingua significante abortum. Hoc ex omni genere asperrimum est, leuissimúmque & pallidum. Gratius nigrum, leniúsque vtroque candidum. Non est huius arboris radix, vt aliqui existimauere, quod vocant zimpiberi, alij verò zingiberi, quanquam sapore simile. Id enim in Arabia atque Troglodytica in villis nascitur, paruæ herbæ radice candida. Celeriter ea cariem sentit, quamuis in tanta amaritudine. Pretium eius in libras vj. Piper longum facillimè adulteratur Alexandrino sinapi. Emitur in libras x x v. Album x.vij. nigrum x.iiij. Vsum eius adeò placuisse mirum est. In aliis quippe suauitas cepit, in aliis species inuitauit: huic nec pomi nec baccæ commendatio est aliqua: sola placere amaritudine, & hanc in Indos peti. Quis *ille primus experiri cibis voluit? aut cui in appetenda auiditate esurire non fuit satis? Vtrunque syluestre gentibus suis est, & tamen pondere emitur vt aurum vel argentum. Piperis arborem iam & Italia habet, maiorem myrto, nec absimilem. Amaritudo grano eadem quæ piperi musteo creditur esse. Deest tosta illa maturitas, ideóque & rugarum colorísque similitudo. Adulteratur iuniperi baccis inirè vim trahentibus. In pondere quidem multis modis. Est etiamnum in India piperis grani simile, quod vocatur garyophyllon, grandius fragiliúsque. Tradunt in Indico luco id gigni. Aduchitur odoris gratia. Fert & spina piperis similitudinem, præcipua amaritudine, foliis paruis densísque cypri modo, ramis trium cubitorum, cortice pallido, radice lata, lignosáque, buxei coloris. Hæc in aqua cum semine excepta in æreo vase medicamentum fit, quod vocatur

*illa

Lycion.

Lycion. Ea ſpina & in Pelio monte naſcitur, adulterátque medicamentum. Item aſphodeli radix aut fel bubulum, aut abſinthium, vel thus, vel amurca. Lycion aptiſſimum medicinæ, quod eſt ſpumoſum. Indi in vtribus camelorum aut rhinocerotum id mittunt. Spinam ipſam in Græcia quidam pyxacanthum Chironium vocant.

De macir, & ſaccaro, & arboribus Arianæ gentis. *Cap. VIII.*

ET macir ex India aduehitur, cortex rubens radicis magnæ, nomine arboris ſuæ. Qualis ſit ea, incompertum habeo. Corticis melle decocti vſus in medicina ad dyſentericos præcipuus habetur. Saccaron & Arabia fert, ſed laudatius India. Eſt autem mel in harundinibus collectum, gummium modo candidum, dentibus fragile, ampliſſimum nucis auellanæ magnitudine ad medicinæ tantum vſum. Conterminus Indis gens Ariana appellatur, cuius ſpina lacrymarum pretioſa, myrrhæ ſimilis, acceſſu propter aculeos anxio. Ibi & frutex peſtilens rhaphani folio lauri, odore equos inuitante, qui penè equitatu orbauit Alexandrum primo introitu: quod & in Gedroſis accidit. Item laurino folio & ibi ſpina tradita eſt, cuius liquor aſperſus oculis, cæcitatem infert omnibus animalibus. Necnon & herba præcipui odoris, referta minutis ſerpentibus, quarum ictu protinus moriendum eſſet. Oneſicritus tradit in Hyrcaniæ conuallibus ficis ſimiles eſſe arbores, quæ vocentur occhi, ex quibus defluat mel horis matutinis duabus.

De bdellio, & arboribus Perſici maris.

Cap. IX.

VIcina eſt Bactriana, in qua bdellium nominatiſſimum. Arbor nigra eſt, magnitudine oleæ

oleæ, folio roboris, fructu caprifici naturáque. Gummi alij brochon appellant, alij malachram, alij maldacon. Nigrum verò & in offas conuolutum, hadrobolon. Esse autem debet transluci-dum simile ceræ, odoratum, & cum fricatur, pingue, gustu amarum citra acorem. In sacris vino perfusum, odoratius Nascitur & in Arabia, Indiáque, & Media, ac Babylone. Aliqui peraticum vocant ex Media aduectum. Facilius hoc & crustosius, amariúsque: at Indicum humidius & gummosum. Adulteratur amygdala nuce. Cætera eius genera cortice scordasti. Ita vocatur arbor æmulo gummi. Sed deprehenduntur (quod semel dixisse & in cæteros odores satis sit) odore, colore, pondere, gustu, igne. Bactriano nidor siccus, multíque candidi vngues. Præterea suum pondus, quod grauius esse aut leuius non debeat. Pretium syncero in libras x. terni. Gentes suprà dictas Persis attingit Rubro mari (quod ibi Persicum vocauimus) longè in terra æstus agente, mira arborum natura. Nanque eroſæ sale, inuectis derelictísque similes, sicco litore radicibus nudis polyporum modo amplexæ steriles harenas spectantur. Eædem mari aduenient fluctibus pulsatæ, resistunt immobiles. Quin & pleno æstu operiuntur totæ: apparétque rerum argumentis asperitate aquarum illas ali. Magnitudo miranda est, species similis vnedonis, pomum amygdalis extrà, intus contortis nucleis.

De arboribus Persicæ insulæ, & lanigeris arboribus. Cap. X.

TYlos insula in eodem sinu est, repleta syluis, quà spectat Orientem, quáque & ipsa æstu maris perfunditur. Magnitudo singulis arboribus fici, flos suauitate inenarrabili, pomum lupi-

no

no simile, propter asperitatem intactum omnibus animalibus. Eiusdem insulæ excelsiore suggestu lanigeræ arbores alio modo, quàm Serum. His folia infœcunda: quæ, ni minora essent, vitium poterant videri. Ferunt cotonei mali amplitudine cucurbitas, quæ maturitate ruptæ ostendunt lanuginis pilas, ex quibus vestes pretioso linteo faciunt.

De gossampinis, & arboribus ex quibus vestes fiunt, & quibus modis constent arborum fructus. Cap. XI.

ARbores vocãt gossampinos, fertiliore etiam Tylo minore, quæ distat x. M. pass. Iuba circa fruticem lanugines esse tradit, linteáq; ea Indicis præstantiora. Arabiæ autem arbores, ex quibus vestes faciant, cynas vocari, folio palmæ simili. Sic Indos suæ arbores vestiunt. In Tylis autem & alia arbor floret albæ violæ specie, sed magnitudine quadruplici, sine odore, quod mirum in eo tractu. Est & alia similis, folioſior tamen roseíque floris: quem noctu comprimens, aperire incipit Solis exortu, meridie expandit. Incolæ dormire eum dicunt. Fert eadem insula & palmas, oleáſq; ac vites, & cum reliquo pomorum genere ficos Nulli arborum folia ibi decidunt. Rigatúrque gelidis fontibus, & imbres accipit. Vicina his Arabia flagitat quandam generum distinctionem, quoniam fructus is constat radice, frutice, cortice, succo, lacryma, ligno, surculo, flore, folio-pomo.

De cocto, & nardo, & differentiis nardi. Cap. XII.

RAdix & folium Indis est maximo pretio. Radix costi gustu ferues, odore eximio, frutice aliás

aliâs inutili. Primo statim introitu amnis Indi in Patale insula, duo sunt eius genera, nigrum, & quod melius, candicans. Pretium in libras x v i. De folio nardi plura dicti par est, vt principali in vnguentis. Frutex est graui & crassa radice, sed breui ac nigra, fragilique, quamuis pingui, situm redolente, vt cyperi, aspero sapore, folio paruo densoque. Cacumina in aristas se spargunt: ideo gemina dote nardi spicas ac folia celebrant. Alterum eius genus apud Gangem nascens, damnatur in totum, ozænitidis nomine, virus redolens. Adulteratur & pseudonardo herba, quæ vbique nascitur crassiore atque latiore folio, & colore languido in candidum vergente. Item sua radice permista ponderis causa, & gummi, spumáque argenti, aut stibio, cyperíue cortice. Syncerum quidem leuitate deprehenditur, & colore ruffo, odorísque suauitate, & gustu maximè siccante os, sapore iucundo. Pretium spicæ in libras x. c. Folia diuisere annonam: ab amplitudine hadrosphærum vocatur maioribus foliis x. x x x. Quod minore folio est, mesosphærum appellatur: emitur x. lx. Laudatissimum microsphærum è minimis folium: pretium eius x. lxxv. Odoris gratia omnibus maior recentibus. Nardo color qui inueteraverit, nigriori melior. In nostro orbe proximè laudatur Syriacum mox Gallicum, tertio loco Creticum, quod aliqui agrium vocant, alij phu, folio olusatri, caule cubitali, geniculato, in purpura albicante, radice obliqua villosique, & imitante auium pedes. Baccaris vocatur nardum rusticum; de quo dicemus inter flores. Sunt autem ea omnia herbæ, præter Indicum. Ex iis Gallicum & cum radice vellitur abluitúrque vino. Siccatur in vmbra, alligatur fasciculis in

charta

charta, non multùm ab Indico differens, Syriaco tamen leuius. Pretium xiij. In his probatio vna, ne sint fragilia, & arida potiùs, quàm sicca, folia. Cum Gallico nardo semper nascitur herba, quæ hirculus vocatur, à grauitate odoris & similitudine, qua maximè adulteratur. Distat, quòd sine caulículo est, & quòd minoribus foliis, quòóque radicis neque amaræ, neque odoratæ.

De asaro, amomo, amomide, & cardamomo.

Cap. XIII.

NArdi vim habet & asarum: quod & ipsum aliqui syluestre nardum appellãt. Est autem ederæ foliis rotundioribus tantùm mollioribúsque flore purpureo, radice Gallici nardi: Semen acinosum, saporis calidi ac vinosi. Montibus in vmbrosis bis anno floret. Optimum in Ponto, proximum in Phrygia, tertium in Illyrico. Foditur cùm folia mittere incipit, & in sole siccatur, celeriter situm trahens ac senescens. Inuenta nuper & in Thracia herba est, cuius folia nihil ab Indico nardo distant. Amomi vua in vsu est. Indica vite labrusca: vt alij existimauere, frutice myrtuoso, palmi altitudine: carpitúrque cum radice, manipulatim leniter componitur, protinus fragile. Laudatur quàm maximè Punici mali foliis simile nec rugosis, colore ruffo. Secunda bonitas pallido. Herbaceum peius, pessimúmq; candidum, quod & vetustate euenit. Pretium vuæ in libras x. lx. friato verò amomo xlviij. Nascitur & in Armeniæ parte, quæ vocatur Otene, & in Media, & in Ponto. Adulteratur foliis Puniceis, & gummi liquido, vt cohæreat, conuolúatque se in vuæ modum. Est & quæ vocatur amomis, minus venosa atque durior, ac minus

nus odorata: quo apparet, aut aliud esse, aut colligi immaturum. Simile his & nomine & frutice cardamomum, semine oblongo. Metitur eodem modo & in Arabia. Quatuor eius genera: viridissimum ac pingue acutis angulis contumax fricanti, quod maximè laudatur: proximum è ruffo candicans: tertium breuius atque nigrius. Peius tamen varium & facile tritu, odoríſque parui: qui verus costo vicinus esse debet. Hoc & apud Medos nascitur. Pretium optimi in libras duodecim. Cinnamomo proxima gentilitas erat, ni prius Arabiæ diuitias indicari conueniret, causíſque, quæ cognomen illi felicis ac beatæ dedere. Principalia ergo in illa thus, & myrrha: hæc & cum Troglodytis communis.

De thurifera regione. *Cap. XIIII.*

THura, præter Arabiam, nullis, ac ne Arabiæ quidem vniuersæ. In medio eius ferè sunt Atramitæ pagus Sabæorum, capite regni Sabota, in monte excelso, à quo octo mansionibus distat regio eorum thurifera, Saba appellata, quod significare Græci mysterium dicunt: Spectat ortus Solis æstiui, vndique rupibus inuia, & à dextera maris scopulis inaccessa. Id solum è rubro lacteum traditur. Syluarum longitudo est schœnorum x x. latitudo dimidium eius. Schœnus patet Eratosthenis ratione, stadia xl. hoc est, pass. quinque M. aliqui xxxij. stadia singulis schœnis dedere. Attolluntur colles alti, decurrúntque & in plana arbores sponte natæ. Terram argillosam esse conuenit, raris fontibus ac nitrosis. Attingunt & Minæi pagus alius, per quos euehitur vno tramite angusto. Hi primi cõmercium thuris fecere, maximéq; exercent: à quibus

quibus & Minæum dictum est. Nec præterea Arabum alij thuris arborem vident, ac ne horum quidem omnes. Feruntque MMM. non ampliùs esse familiarum, quæ ius per successiones id sibi vēdicēt. Sacros vocari ob id, nec vllo cōgressu fœminarū funerúmq;, cū incidāt eas arbores aut metant, polluiatque ita religione merces augeri. Quidam promiscuum ius iis populis esse tradunt in syluis: alij per vices annorum diuidi. Nec arboris ipsius quæ sit facies, constat. Res in Arabia gessimus, & Romana arma in magnam partem eius penetrauere: C. etiam Cęsar Augusti filius inde gloriā petiit: nec tamen ab vllo (quod equidem sciam) Latino arborum earum tradita est facies. Græcorum exempla variant. Alij folio pyri minore duntaxat, & herbidi coloris, prodidere. Alij lentisco similem subrutilo folio. Quidam terebinthum esse, & hoc visum Antigono regi allato frutice. Iuba rex iis voluminibus, quę scripsit ad C. Cæsarem Augusti filium ardentem fama Arabiæ, tradit contorti esse caudicis, ramis aceris maximè Pontici. Succum amygdalæ modo emittere, talésque in Carmania apparere, & in Aegypto satas studio Ptolemæorū regnantium. Cortice lauri esse cōstat: quidam & folium simile dixere. Talis certè fuit arbor Sardibus. Nam & Asiæ reges serendi curam habuerunt. Qui mea ætate legati ex Arabia venerunt, omnia incertiora fecerunt, quod iure mirenur, virgis etiam thuris ad nos commeantibus: quibus credi potest, matrem quoque teretem enodi fruticare trunco. Meti semel anno solebat, minore occasione vendendi: Iam quæstus alteram vindemiam affert. Prior atque naturalis vindemia circa Canis ortum flagrantissimo æstu, incidentibus

quà maximè videatur esse prægnans, tenuissimúsque tendi cortex. Laxatur hìc plaga, non adimitur. Inde prosilit spuma pinguis. Hæc concreta défatur, vbi loci natura poscat tegete palmea excipiente, alibi area circumpauita. Purius illo modo, sed hoc ponderosius. Quod in arbore hæsit, ferro depectitur, ideo corticosum. Sylua diuisa certis portionibus, mutua innocentia tuta est. Neque vllus saucias arbores custodit. Nemo furatur alteri. At hercule Alexandriæ vbi thura interpolantur, nulla satis custodit diligentia officinas. Subligaria signantur opifici. Persona adiicitur capiti densus ue reticulus. Nudi emittũtur. Tantò minùs fidei apud nos pœna, quàm apud illos sylux habent. Autumno legitur ex æstiuo partu. Hoc purissimum, candidum. Secunda vindemia est vere, ad eam hyeme corticibus incisis. Ruffum hoc exit, nec comparandum priori. Illud carpheotum, hoc dathiathum vocant. Creditur & nouellæ arboris candidius, sed veteri odoratius. Quidam & in insulis melius putant gigni. Iuba in insulis negat nasci. Quod ex eo rotunditate guttæ pependit, masculum vocamus, cùm aliàs non ferè mas vocetur, vbi non sit fœmina. Religioni tributum, ne sexus alter vsurparetur. Masculum aliqui putant à specie testium dictum. Præcipua autem gratia est mammoleo, cùm hærente lacryma priore consecuta alia nitescuit se. Singula hæc manum implere solita inuenio. cùm minore diripiendi auiditate lentius nasci liceret. Græci stagoniam & atomum tali modo appellant, minorem autem orobiam. Micas concussu elisas mannam vocamus. Etiamnũ tamen inueniuntur guttæ, quæ tertiam partem minæ, hoc est *xxix. denariorũ pondus æquãt. Alexand

** Quædam exẽplaria habẽt, xxix. denariorum, alia xxviij.*

xandro Magno in pueritia ſine parſimonia thura ingerenti aris, pædagogus Leonides dixerat, vt illo modo, cùm deuicisset thuriferas gentes, supplicaret. At ille Arabia potitus thure onustam nauem misit ei, exhortatus, vt largè Deos adoraret. Thus collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id vna patente. Digredi via capitale leges fecere. Ibi decimas Deo, quem vocant Sabin, mensura, non pondere, sacerdotes capiunt. Nec antè mercari licet: inde impensæ publicæ tolerantur. Nam & benignè certo itinerum numero Deus hospites pascit. Euehi non potest, nisi per Gebanitas: itaque & horum regi penditur vectigal. Caput eorum Thomna abest à Gaza nostri litoris * in Iudæa oppido LXXX. XXVII. mill. passuum, quod diuiditur in mansiones camelorum LXII. Sunt & quæ sacerdotibus dantur portiones, scribæque regum certæ. Sed præter hos & custodes, satellitésque, & hostiarij, & ministri populantur. Iam quacunque iter est, aliubi pro aqua, aliubi pro pabulo, aut pro mansionibus, variisq; portoriis pendunt, vt sumptus in singulos camelos denarium DCLXXXVIII. ad nostrum litus colligat: iterúmque imperij nostri publicanis penditur. Itaque optimi thuris libra XVI. pretium habet: secunda XV. tertia XIIII. Apud nos adulteratur resinæ candidæ gemma perquàm simili: sed deprehenditur, quibus dictum est, modis. Probatur candore, amplitudine, fragilitate, carbone, vt statim ardeat. Itē ne dentem recipiat potius, quàm micas frietur.

* Iudæa

De myrrha, & arboribus myrrhæ. Cap. XV.

MYrrham in iisdem syluis permixta arbore nasci tradidere aliqui, plures separatim,

Quippe multis in locis Arabiæ gignitur, vt ap-
*ſſluis parebit in generibus. Conuehitur & ex *inſulis
laudata, petúntque eam etiam ad Troglodytas
Sabæi tranſitu maris. Satiua quoque prouenit
multum ſylueſtri prælata. Gaudet raſtris atque
ablaqueationibus, melior radice refrigerata. Ar-
bori altitudo ad quinque cubita, nec ſine ſpina,
caudice duro & intorto, craſsiore quàm thuris,
& ab radice etiam, quàm reliqua ſui parte. Cor-
ticem læuem ſimilémque vnedoni: ſcabrum alij
ſpinoſúmque dixere. Folium oliuæ, verùm cri-
ſpius, & aculeatum. Iuba oluſatri. Aliqui ſimi-
lem iunipero, ſcabriorem tantùm ſpiniſq; hor-
ridã. folio rotundiore, ſed ſapore iuniperi. Nec
non fuere, qui è thuris arbore vtrunque naſci
mentirentur. Inciduntur bis & ipſæ, iiſdémque
temporibus, ſed à radice vſque ad ramos, qui
valent. Sudant autem ſponte priùs, quàm inci-
dantur, ſtacten dictam, cui nulla præfertur. Ab
hac ſatiua, & in ſylueſtri quoque melior æſti-
ua. Non dant ex myrrha portiones Deo, quo-
niam & apud alios naſcitur. Regi tamen Geba-
nitarum quartas partes eius pendunt. Cęterò paſ-
ſim à vulgo coëmptam in folles confarciunt,
ipſíque vnguentarij digerunt haud difficulter
odoris atque pinguedinis argumentis.

De generibus myrrhæ, & natura, & pretio eius. *Cap. XVI.*

GEnera complura: Troglodytica ſylueſtrium
prima. Sequens Minæa, in qua & Atramitica eſt, & Auſaritis Cebanitarum regno. Ter-
tia Dianitis. Quarta collatitia. Quinta Sembra-
cena, à ciuitate regni Sabæorum mari proxima.
Sexta, quam Duſaritin vocant. Eſt & candida
vno tantùm loco, quæ in Meſſalum oppidum
conferi

confertur. Probatur Troglodytica pinguitudine, & quòd aſpectu aridior eſt, ſordidáque ac barbara, ſed acrior cæteris. Sembracena prædictis caret vitiis, ante alias hilaris, ſed viribus tenuis. In plenum autem probatio eſt minutis glebis, nec rotundis, in concretu albicantis ſucci & tabeſcentis: vtque fracta candidos vngues habeat, guſtu leniter amara. Secunda bonitas intus varia. Peſsima intus nigra: pcior ſi etiam foris. Pretia ex occaſione emcntium varia. Stactæ verò à v i. ad l. Satiuæ ſummum ad x x i i. Erythræ ad x v i. Hanc volunt Arabicam intelligi, Troglodyticæ nucleo ad x i i i. ejus verò quam odorariam vocant, ad x i i i i. Adulteratur lētiſci glebis, & gummi. Item cucumeris ſucco amaritudinis cauſa, ſicut ponderis ſpuma argenti. Rcliqua vitia deprchenduntur ſapore gummi dente lentcſcentis. Fallaciſſimè autem adulteratur Indica myrrha, quæ ibi de quadam ſpina colligitur. Hoc ſolùm peius India affert facili diſtinctione: tantò dcterior eſt.

De maſtiche, ladano, & bruta, enhæmo, & ſtrobis, & de ſtyrace. Cap. XVII.

ERgo tranſit in maſtichen, quæ & ex alia ſpina fit in India, itémque in Arabia: lamam vocant. Sed maſtiche quoque gemina eſt: quoniam & in Aſia Græciáque reperitur herba radice folia emittens, & carduum ſimilem malo, ſeminis plenum: lacrymáque erumpit inciſa parte ſumma, vix vt dignoſci poſsit à maſtiche vera. Necnon & tertia in Ponto eſt bituminis ſimilior. Laudatiſsima autem Chia candida, cuius pretium in libras x x. nigræ verò x i i. Chia è lentiſco traditur gigni gummi modo. Adulte-

ratur, vt thura, resina. Arabia etiamnum & ladano gloriatur: fortè casúque hoc, & iniuria fieri odoris, plures tradidere: Capras maleficum aliâs frondibus animal, odoratorũ verò fruticum appetentius, tãquàm intelligant pretia carpere germinum caules prædulci liquore tingentes, distillantémque ab his casus mistura succum improbo barbarum villo abstergere. Hunc glomerari puluere, incoqui Sole. Et ideo in ladano caprarum pilos esse. Sed hoc non alibi fieri, quàm in Nabatæis, qui sunt ex Arabia confermini Syriæ. Recentiores ex autoribus strobon hoc vocant: tradúntque syluas Arabum pastu caprarum infringi, atque ita succum villis inhærescere: verum autem ladanum Cypri insulæ esse: vt obiter quæque genera odorum dicantur, quamuis non terrarum ordine. Similiter hoc & ibi fieri tradunt, & esse œsypum hircorum barbis genibúsque villosis inhærens, sed ederæ flore deroso, pastibus matutinis, cùm est rorulenta Cypros. Deinde nebula sole discussa, puluerem madentibus villis adhæresscere, atque ita ladanum depecti. Sunt qui herbam in Cypro ex qua id fiat, ledam appellent: etenim illi ledanum vocant. huius pingue insidere: itáque attractis funiculis herbam eam conuolui, atque ita offas fieri. Ergo in vtraque gente bina genera, terrenum & factitium Id quod terrenũ est, friabile: factitium, lentum. Necnon & fruticem esse dicunt in Carmania & super Aegyptum per Ptolemæos translatis plantis: aut (vt alij) generante & id thuris arbore: colligíque vt gummi, inciso cortice, & caprinis pellibus excipi. Pretia sunt laudatissimo in libras * asses x L. Adulteratur myrti baccis, & aliis animalium sordibus. Syn-

* Aliâs, asses xxx.

ceri

ceri odor debet esse ferus: & quodāmodo solitudinem redolens: ipsum visu aridum, tactu statim molliscere, accensum fulgere, odore iucundo gratum. Myrtata deprehenduntur, crepitántque in igne. Præterea syncero calculi potius è rupibus inhærent, quàm puluis. In Arabia & oleadotatur lacryma, qua medicamentum conficitur, Græcis enhæmon dictum, singulari effectu contrahendis vulnerum cicatricibus. In maritimis ea fluctibus æstúque operiuntur. Nec baccæ necetur, cùm constet & in foliis salem relinqui. Hæc sunt peculiaria Arabiæ: & pauca præterea communi, alibi dicenda, quoniam in iis vincitur. Peregrinos ipsa mirè odores & ad exteros petit. Tanta mortalibus suarum rerum satietas est, & alienarum auiditas. Petūr igitur in Helimæos arborem brutam, cupresso fusæ similem, ex albidis tamis, iucundi odoris accensam, & cum miraculo historiis Claudij Cæsaris prædicatam. Folia eius inspergere potionibus Parthos tradit. Odorem esse proximum cedro, fumúmque eius contra ligna alia remedio. Nascitur vltra Pasitigrin in finibus oppidi Sicacæ, monte Zagro. Petunt & in Carmanos arborem strobum ad suffitus, perfusam vino palmeo accendentes. Huius odor redit à cameris ad solum iucundus, sed aggrauans capita, citra dolorem tamen. Hoc fomitum ægris quærunt. His commerciis Carras oppidum aperuere, quod est illis nundinarium. Inde Gabbam omnes petere solebant, dierum viginti itinere, & Palæstinam Syriam. Postea Characem peti cœptum, ac regna Parthorum ex ea causa, autor est Iuba. Mihi ad Persas etiam prius ista portasse, quàm in Syriam aut Aegyptum, videntur, Herodoro teste,

qui tradit singula millia talentum thuris annua pensitasse Arabas regibus Persarum. Ex Syria reuehunt styracem, acri odore eius in focis abigentes suorum fastidium. Cæterò, nor alia ligni genera sunt in vsu, quàm odorata: cibósque Sabæi coquunt thuris ligno, alij myrrhæ, oppidorum vicorúmque non alio, quàm ex aris, fumo atque nidore. Ad hunc ergo sanandum vrūt styracem in pellibus hircinis, suffúntque tecta. Adeò nulla est voluptas, quæ non assiduitate sui fastidium pariat. Eundem ad serpentes fugandas vrunt, in odoriferis syluis frequentissimas.

De felicitate Arabiæ. *Cap. XVIII.*

NOn sunt eorum cinnamomum aut casia: & tamen Felix appellatur Arabia, falsa & ingrata cognominis, quæ hoc acceptum superis ferat, cùm plus ex eo inferis debeat. Beatam illam fecit hominum etiam in morte luxuria, quæ Diis intellexerat genita, adhibens vrendis defunctis. Periti rerum asseuerant, non ferre tantum annuo fœtu, quantum Nero princeps nouissimo Poppææ suæ die concremauerit. Accinguntur postea toto orbe singulis annis tot funera, accruatímque congesta honori cadauerum, quæ Diis per singulas micas dantur. Nec minus propitij erant mola salsa supplicantibus, imò verò (vt palàm est) placatiores. Verùm Arabiæ euanuum felicius mare est. Ex illo nanque margaritas mittit. Minimáque computatione millies centena millia sestertiûm annis omnibus India, & Sercs, peninsuláq; illa imperio nostro adimunt. Tantò nobis deliciæ & fœminæ constant. Quota enim portio ex illis ad Deos quæso iam vti ad Inferos pertinet?

Di

De cinnamomo, & xylocinnamomo, & casia.

Cap. XIX.

CInnamomum & casias fabulosa narrauit antiquitas, princépsue Herodotus, auium nidis, & priuatim phœnicis, in quo situ Liber pater educatus esset, ex inuiis rupibus arboribúsque decuti, carnis quam ipsæ inferrent pondere, aut plumbatis sagittis. Item casiam circa paludes propugnate vnguibus diro vespertilionum genere, aligerísque serpentibus: his commentis augentes rerum pretia. Commutata verò fabula est, ad meridiani solis repercussus inenarrabilem quendam vniuersitatis halitum è tota peninsula existere, tot generum auræ spirante concentu, Magníque Alexandri classibus Arabiam odore primùm nuntiatam in altũ. Omnia falsa, siquidem cinnamomum, idémque cinnamum, nascitur in Aethiopia Troglyditis connubio permixta. Ii mercantes id à conterminis, vehunt per maria vasta ratibus, quas neque gubernacula regant, neq; remi trahant vel impellãt, nõ vela, nõ vlla ratio adiuuet, cũ omniũ instar ibi sint homo tantũ, & audacia. Prętere à hybernum mare exigunt circa brumam, Eurus tum maximè flantibus. Hi recto cursu per sinus impellunt, atque à promontorij ambitu Argeste deferunt in portum Gebanitarum, qui vocatur Ocila. Quamobrem illi maximè id petunt, prodúntque vix quinto anno reuerti negotiatores, & multos interire. Contrà reuehunt vitrea, & ahena, vestes, fibuláque cum armillis ac monilibus. Ergo negotiatio illa fœminarum maximè fide constat. Ipse frutex duûm cubitorum altitudine amplissimus, palmíque minimus, iiij. digitorum crassitudinis, statim à terra sex digitis

surculosus, arido similis. Cùm viret non odoratus, folio origani, siccitate gaudens, sterilior imbre, cæduæ naturæ. Gignitur in planis quidem, sed densissimis in vepribus rubísque, difficilis collectu. Metitur non nisi permiserit Deus. Iouem hunc intelligunt aliqui: Assabinum illi vocant xliiij. boum caprarúmq; & arietum extis impetratur venia cędendi. Non tamẽ aut ante ortum Solis, aut post occasum licet. Sarmenta hasta diuidit sacerdos Deóque partem ponit: reliquum mercator in nassas condit. Est & alia fama cum Sole diuidi, ternásque partes fieri dein sorte cremia discerni: quódque Soli cesserit relinqui. ac sponte conflagrare. Præcipua bonitas virgultorum tenuissimis partibus, ad longitudinem palmi. Secunda proximis breuiore mensura, atque ita ordine. Vilissimum, quod radicibus proximum quoniam ibi minimum corticis, in quo summa gratię. Qua de causa præferuntur cacumina, vbi plurimus cortex. Ipsum verò lignũ in fastidio est propter origani acrimoniam xylocinnamomum vocatur. Pretium est in libras xx. Quidam cinnami duo genera tradidere, candidius, * nigriúsque. Quondam præferebatur candidum, nunc contrà nigrum laudatur: atque etiam varium præferunt candido. Certissima tamen æstimatio, ne sit scabrum, atque vt inter sese tritum tardè frietur. Damnatur in primis molle, aut cui albet cortex. Ius eius à Gebanitarum rege solo proficiscitur: is edicto mercatu vendit. Pretia quondam fuere in libras denariũm mille. Auctum id parte dimidia est, incensis, vt ferunt, syluis ira barbarorum. Id acciderit, ne ob iniquitatem præpotentium, an forte, non satis constat. Austros ibi tam * ardentes flare, vt

* nigricans

* ardenter

æstati

ſtatibus ſyluas accẽdant, inuenimus apud autores. Coronas ex cinnamo inrerraſili auro incluſas primus omniũ in templis Capitolij atque Pacis dicauit Imperator Veſpaſianus Auguſtus. Radicem eius magni ponderis vidimus in palatij templo, quod fecerat Diuo Auguſto coniux Auguſta, aureq; pateræ impoſitam: ex qua guttæ editæ annis omnibus in grana durabantur. donec id delubrum incendio conſumptum eſt. Frutex & caſia eſt, iuxtáque cinnami campos naſcitur, ſed in montibus craſsiore ſarmento, tenui cute veriùs, quàm cortice, quem contra atque in cinnamo leuari & exinaniri pretium eſt. Amplitudo fruticis trium cubitorum. Colos triplex. Cùm primùm emicat candidus pedali menſura: déinde rubeſcit addito ſemipede: vltra nigricans. Hæc pars maximè laudatur, ac déinde proxima: damnatur verò candida. Conſecãt ſurculos longitudine binûm cubitorum. Mox præſuunt recentibus coriis quadrupedũ ob id interemptarum, vt iis putreſcentibus vermiculi lignum erodant, & excauent corticem tutum amaritudine. Probatur recens maximè, & quæ ſit odoris + molliſſimi, guſtúne quàm maximè feruẽs potiùs, quàm lento tepore leniter mordens, colore purpureo. quęque plurima minimum ponderis faciat, breui tunicarum fiſtula, & non fragili. Lactam vocant talem barbaro nomine. Alia eſt balſamodes, ab odore ſimili appellata, ſed amara, ideóque vtilior medicis, ſicut nigra vnguentis. Pretia nulli diuerſiora. Optimę in libras x.l. cęteris x.v.

+ *graviſſimi*

De iſocinnamo, & cancamo, ac taro.

Cap. XX.

His addidere mangones, quam daphnoiden vocãt, iſocinnamon cognominatã: pretiũq; eius

eius faciunt x. c c c. Adulteratur styrace, & propter similitudinem corticum lauri tenuissimis surculis. Quin & in nostro orbe seritur: extremóque in margine imperij, quà Rhenus alluit, viuit in aluearijs apum fata. Color abest ille torridus sole, & ob id simul idem odor. Ex confinio casiæ cinnamíque & cancamum ac tarum inuehitur, sed per Nabatæos Troglodytas, qui considere ex Nabatæis.

De serichato, & gabalio, & de myrobalano.

Cap. XXI.

EO comportatur & serichatum, & gabalium, quæ intra se consumunt Arabes, nostro orbi tantùm nominibus cognita, sed cum * cinnamo casiáque nascentia. Peruenit tamen aliquando serichatum, & in vnguéta additur ab aliquibus. Permutatur in libras x. v i. Myrobalanum Troglodytis, & Thebaidi, & Arabię quę Iudęam ab Aegypto disterminat, commune est, nascens vnguento, vt ipso nomine apparet. Quo item indicatur & glandem esse arboris, heliotropio, quam dicemus inter herbas, simili folio. Fructus magnitudine auellanæ nucis. Ex his in Arabia nascens Syriaca appellatur, & est candida. Contrà in Thebaide nigra. Præfertur illa bonitate olei quod exprimitur: sed copia Thebaica. Inter hæc Troglodytica vilissima est. Sunt qui Aethiopicam iis præferant, glandem nigram ac pinguem, nucleóque gracili, sed liquore, qui exprimitur, odoratiori, nascentem in campestribus. Aegyptiam pinguiorem esse & crassiori cortice rubentem: & quamuis in palustribus nascatur, breuiorem ficciorémque. E diuerso Arabicam viridem ac tenuiorem: & quoniam sit montosa, spissiorem. Longè autem optimam Petræam, ex quo

* cinnamonio

dixim

diximus oppido, nigro cortice, nucleo candido. Vnguentarij autem tantùm corticcs premunt: medici nucleos, tundentes affusa eis paulatim calida aqua.

De phœnicobalano, & calamo odorato.

Cap. XXII.

MYrobalano in vnguentis similem proximúmque vsum habet palma in Aegypto, quæ vocatur adipsos, viridis, odore mali cotonei, nullo intus ligno. Colligitur autem paulò antè, quàm incipiat matureſcere. Quod relinquitur, phœnicobalanus vocatur, & nigreſcit, veſcentéſque inebriat. Myrobalano pretium in libras x. bini. Inſitores & fæcem vnguenti hoc nomine appellant. Calamus quoque odoratus in Arabia naſcens, cómunis Indis atque Syriæ eſt: in qua vincit omnes, à noſtro mari centum L. ſtadiis. Inter Libanum montem, aliúmque ignobilem, non (vt quidam exiſtimauêre) antilibanum, in conuallc modica iuxta lacum, cuius paluſtria æſtate ſiccantur, tricenis ab eo ſtadiis calamus & iuncus odorati gignuntur. Sanè enim dicamus & de iunco, quamuis alio herbis dicato volumine, quoniam tamen hic vnguentorum materia tractatur. Nihil ergo à cæteris ſui generis differunt aſpectu: ſed calamus præſtantior odore, ſtatim è longinquo inuitat, mollior tactu, meliórq; qui minus fragilis, & qui aſſulosè potius quàm rhaphani modo frangitur. Ineſt fiſtulæ ataneum, quod vocãt florem. Præſtantior eſt, cui numeroſius. Reliqua probatio, vt niger ſit. Damnatur aliubi. Melior, quò breuior & craſſior, lentúſque in frangendo. Calamo pretium in libras XI. iunco XV Tradúntque iuncum odoratum & in Campania inueniri. Diſceſſimus

à ter

à terris Oceanum ſpectantibus ad conuexas in noſtra maria.

De Hammoniaco, & ſphagno. Cap. XXIII.

ERgo Aethiopiæ ſubiecta Africa Hammoniaci lacrymam ſtillat in harenis ſuis: inde & nomine etiam ab Hammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor, quam metopion vocant, reſinæ modo aut gummi. Genera eius duo. Thraustion, maſculi thuris ſimilitudine, quod maximè probatur. Alterum pingue & reſinoſum, quod phyrama appellant. Adulteratur harenis, velut naſcendo apprehenſis. Igitur quàm minimis glebis probatur, & quàm puriſſimis. Pretium optimi in libras * aſſes xl. Sphagnos infra eos ſitus in Cyrenaica prouincia maximè probatur. Alij bryon vocãt. Secundum locum obtinet Cyprius, tertium Phœnicius. Fertur & in Aegypto naſci: quin & in Gallia: nec dubitauerim. ſunt enim hoc nomine cani arborum villi, quales in quercu maximè videmus, ſed odore præſtantes. Laus prima candidiſſimis atque altiſſimis, ſecunda rutilis, nulla nigris. Et in inſulis petríſque nati improbantur, omnéſque quibus palmarum, atque non ſuus odor ſit.

* *Aſſes xxx.*

De cypro, & aſpalatho, & maro. Cap. XXIIII.

CYprus in Aegypto eſt arbor ziziphi foliis, ſemine coriandri, flore candido odorato. Coquitur hoc in oleo, premitúrque poſteà quod Cyprus vocatur. Pretium ei in libras quinque. Optimum habetur è Canopica in ripis Nili nata: ſecundum Aſcalone Iudææ: tertium Cypro inſula odoris ſuauitate. Quidam hanc eſſe dicunt arborem, quæ in Italia liguſtrum vocetur. In eodem tractu aſpalathos naſcitur, ſpina candida, magnitudine arboris modicæ flore roſæ.

fæ. Radix vnguentis expetitur. Tradunt, in quocunque frutice curuetur arquus cælestis, eandem, quæ sit aspalatho, suauitatem odoris existere sed in aspalato inenarrabilem quandam. Quidam eum Erysisceptrum vocant, alij sceptrum: probatio eius in colore russo vel igneo tactúque spisso, & odore castorei. Permutatur in libras xv. In Aegypto nascitur & maron, peius quàm Lydium, maioribus foliis ac variis. Illa breuia ac minuta & odorata.

De balsamo, & opobalsamo, & xylobalsamo, & styrace, & galbano. Cap. XXV.

SEd omnibus odoribus præfertur balsamum, vni terrarum Iudææ concessum, quondam in duobus tantùm hortis vtroque regio, altero iugerum xx. non amplius, altero pauciorum. Ostendere arbusculam hanc vrbi Imperatores Vespasiani. Clarúmq; dixu à Pompeio Magno: in triumpho arbores quoque diximus. Seruit nunc hæc, & tributa pendit cum sua gente, in totum alia natura, quàm nostri externique prodiderant. Quippe viti similior est, quàm myrto. Malleolis seri dicitur, nuper vincta, vt vitis: & implet colles vinearum modo, quæ sine adminiculis se ipsæ sustinent. Tondetur similiter fruticans, ac rastris nitescit, properátque nasci intra tertium annum fructifera. Folium proximum rutæ, perpetua coma. Sæuiere in eandem Iudæi, sicut in vitam quoque suam. Contra defendere Romani, & dimicatum pro frutice est. Serítq; nunc eam fiscus: nec vnquam fuit numerosior, aut procerior. Proceritas intra bina cubita subsistit. Arbori tria genera. Tenui & capillacea coma, quod vocant eutheriston. Alterum scabro aspectu, incuruum, fruticosum, odoratius: hoc trachy

appel

appellant. Tertium cumeces, quia est reliquis procerius, leui cortice. Huic secunda bonitas, nouissima eutheristo. Semen eius vino proximum gustu, colore ruffum, nec sine pingui: peius in grano, quod leuius atque viridius. Ramus crassior, quàm myrto. Inciditur vitro, lapide, ossèisue cultellis. Ferro lædi vitalia odit. Emoritur protinus, eadem amputari superuacua patiens. Incidentis manus libratur artifici temperamento, ne quid vltra corticem violet. Succus è plaga manat, quem opobalsamum vocant, suauitatis eximiæ, sed tenui gutta, ploratu lanis parua colligitur in cornua. Ex iis nouo fictili conditur crassiori similis olco, & in musto candida. Rubescit deinde, simúlque durescit è transluc do. Alexandro Magno res ibi gerente, toto die æstiuo vnam concham impleri iussum erat. * Omni verò fœcunditate è maiore horto congios senos, minore singulos, cùm duplo repen- debatur argento. Nunc etiam singularum arborum largior vena, ter omnibus percutitur æstatibus, postèà deputatur. Et sarmenta quoque in merce sunt. D C C C. amputatio ipsa surculúsque vænit intra quintum demum annum. Xylobalsamum vocatur, & coquitur in vnguentis. Pro sueco ipsum substituêre officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est. Præcipua autem gratia lacrymæ, secunda semini, tertia cortici, minima ligno. Ex hoc buxosum est optimum, quod est odoratissimum: è semine autem maximum & ponderosissimum, mordens gustu, feruénsque in ore. Adulteratur Petræo hyperico, quod coarguitur magnitudine, inanitate, longitudine, odoris ignauia, sapore piperis. Lacrymæ probatio, vt sit pinguis, tenuis, ac modicè ruffa, & in

** Annive- rò fœcundi tate è ma- iore horto congios se- nos singulis annis, cùm & duplo, &c.*

& in fricando odorata. Secundus candido colos, peior viridi; crassúsque, pessimus niger. Quippe, vt oleum seneſcit. Ex omni inciſura maximè probatur, quod antè ſemen fluxit. Et aliâs adulteratur ſemine ſuo, víxque maleficium deprehenditur guſtu amariore. Eſſe enim debet lenis, non ſubacidus, odore tantùm auſterus. Vitiatur & oleo roſæ, cyperi lentiſci, balani, terebinthi, myrti, reſina, galbano cera Cypria, prout quæque res fuit. Nequiſſimè autem gummi, quoniam ipſum quoque inhæreſcit manu inuerſa, & in aqua ſidit: quæ probatio eius gemina eſt. Debet ſyncerum & inhæreſcere: ſed hoc & gummi addita fragili cruſta euenit. Et guſtu deprehenditur. Carbone verò, quod cera reſináque adulteratum eſt, nigriori flamma. Nam melle mutatum ſtatim contrahit muſcas. Præterea ſynceri denſatur in tepida aqua gutta ſidens ad ima vaſis: adulterata olei modo innatat: & ſi metopio viriata eſt, circulo candido cingitur. Summa probatio eſt, vt lac coagulet, in veſte maculas non faciat: nec manifeſtior alibi fraus Quippe millibus denariûm ſextarij empti: vendente fiſco trecenis denariis vænunt. In tantùm expedit augere liquorem. Xylobalſamo pretium in libras v 1. Proxima Iudææ Syria ſupra Phœnicen ſtyracem gignit, circa Gabala & Marathunta & Caſium Seleuciæ montem. Arbor eſt eodem nomine, cotoneo malo ſimilis, lacrymæ ex auſtero iucundioris, intus ſimilitudo harundinis, ſucco prægnãs. In hãc circa Canis ortum aduolant pennati vermiculi erodentes: ob id in ſcobe ſordeſcit. Styrax laudatur poſt ſuprà dicta ex Piſidia, Sidone, Cypro, Cilicia, Creta minimé. Ex Amano Syriæ medicis, ſed vnguentariis ma-

gis. Colos in quacunque natione præfertur ruſſus,& pinguiter lentus: deterior furfuroſus,& cano ſitu obdutus. Adulteratur cedri reſina vel gummi,aliâs melle,aut amygdalis amaris: omniáque ea deprehenduntur guſtu. Pretium optimo xix. Exit & in Pamphylia,ſed * aridior,minúſque ſuccoſus. Dat & galbanum Syria in eodem Amano monte è ferula quam eiuſdem nominis reſina modo ſtagonitim appellant. Quod maximè laudant,cartilaginoſum, purum ad ſimilitudinem Hammoniaci, miniméque lignoſum. Sic quoque adulteratur faba aut ſagapeno. Syncerum ſi vratur, fugat nidore ſerpentes. Permutatur in libras v. Medicinæ hoc tantúm.

* acrior

De panace & ſpondylio,& malobathro.

Cap. XXVI.

PAnacem & vnguentis eadem gignit,naſcentem & in Pſophide Arcadiæ, circíque Erimanthi fortes, & in Africa, & in Macedonia: ferula ſui generis v. cubitorũ,foliis primò quaternis, mox ſenis in terra iacentibus,ampla magnitudine rotundis in cacumine verò oleagineis, ſemine in muſcariis dependente,vt ferulæ. Excipitur ſuccus inciſo caule meſſibus,radice in autumno. Laudatur candor eius coacti. Sequens pallido ſtatera. Niger color improbatur. Pretium optimo in libras bini aſſes. Ab hac ferula differt quę vocatur ſpondylion,foliis tantùm,quia ſunt minora, & platani diuiſura. Non niſi in opacis gignitur. Semen eodem nomine ſilis ſpeciem habet,medicinæ tantùm vtile. Dat & malobathron Syria, arborem folio conuoluto, arido colore: ex quo exprimitur oleum ad vnguenta,fertiliore eiuſdem Aegypto. Laudatius tamen ex India venit. In paludibus ibi gigni tradunt lentis modo,

do, odoratius croco, nigricans, ſcabrúmque, quodam ſalis guſtu. Minus probatur candidum. Celerrimè ſitum in vetuſtate ſentit. Sapor eius nardo ſimilis eſſe debet ſub lingua. Odor verò in vino ſufferuefacti antecedit alios. In pretio quidem prodigio ſimile eſt, à ſingulis ad CCC. peruenire libras: oleum autem ipſum in libras LX.

De oleo omphacio. Cap. XXVII.

OLeum & omphacium eſt. Fit duobus generibus, & totidem modis, ex ólea, & vite: olea adhuc alba expreſſa: dererius ex druppa: ita vocatur priuſquam cibo matura ſit, iam * tamen colorem mutans. Differentia, quòd hoc viride eſt, illud candidum. E vite fit pſythia aut amminea, cùm ſint acini ciceris magnitudine ante Canis ortum. In prima lanugine demetitur vua, eiúſque melligo. Reliquum corpus ſole coquitur. Nocturni rores cauentur. In fictili condita melligo colligitur: ſubinde Cyprio ære ſeruatur. Optima, quæ ruſſa, acriórque, & aridior. Pretium omphacio in libras VI. Fit & alio modo, cùm in mortariis vua immatura teritur: ſiccatáque in ſole, poſteà digeritur in paſtillos. * *tum*

De bryo & œnanthe, & de ſtatæ arbore, & cinnamo carjopo. Cap. XXVIII.

EOdem & bryon pertinet, vua populi albæ. Optima circa Gnidum aut Cariam, in ſitientibus aut ſiccis aſperíſque: ſecunda in Lyciæ cedro. Eòdem & œnanthe pertinet. Eſt autem vitis labruſcæ vua. Colligitur, cùm floret, id eſt, cùm optimè olet. Siccatur in vmbra ſubſtrato linteo, atque in cados conditur. Præcipua ex Parapotamia: ſecunda ab Antiochia, atque Laodicea Sy-

riæ,tertia ex montibus Medicis.Hæc vtilior medicinæ. Quidam omnibus iis præferunt eam,quæ in Cypro inſula naſcitur.Nam quæ in Africa fit, ad medicos tantùm pertinet,vocatúrque maſſaris.Omnis autem ex alba labruſca præſtantior, quàm è nigra. Eſt præterea arbor ad eadem vnguenta pertinens,quam alij elatem vocant,quod nos abietem,alij palmam,alij ſpaten. Laudatur Hammoniaca maximè,mox Aegyptia.Dein Syriaca, duntaxat in locis ſitientibus odorata, pingui lacryma, quæ in vnguenta additur ad domandum oleum. In Syria gignitur & cinnamum, quod caryopon appellant.Hic eſt ſuccus nuci expreſſus,multum à ſurculo veri cinnami differens,vicina tamen gratia.

Pretium in libras aſſes quadraginta.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XIII.

PROOEMIVM.

HACTENVS in odoribus habent pretia syluæ: erántque per se mira singula: iuuátque luxuriam ea omnia miscere, & è cunctis vnũ odorem facere: ita reperta sunt vnguenta.

De vnguentis, & quando primùm sunt cognita nobis, & de compositione. Cap. I.

QVis primus inuenerit non traditur. Iliacis temporibus non erant: nec thure supplicabatur: Cedri tantùm & citri suorũ fruticum in sacris fumo conuolutum nidorem verius, quàm odorem, nouerant, iam rosæ succo reperto. Nominatur enim id quoque in olei laude. Persarum esse debet gentis vnguentum. Illi mandent eo, & accersita commendatione, ingluuie natum virus extinguunt. Primùm quod equidem inueniam, castris Darij regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit scrinium vnguentorum. Posteà voluptas eius à nostris quoq; inter laudatissima atque etiam hone-

ſtiſſima vitæ bona admiſſa eſt. Honóſque is & ad defunctos pertinere cœpit. Quapropter plura de eo dicemus. Quæ ex his non erunt fruticum, ad præſens nominibus tantùm indicabuntur: natura verò eorum ſuis reddetur locis. Vnguentis cognomina dedere aliis patriæ, aliis ſucci, aliis arbores, aliis cauſæ. Primúmque id ſcire conuenit, mutatam autoritatem, & ſæpius tranſiſſe gloriam. Laudatiſſimum fuit antiquitus in Delo inſula, poſteà Mendeſium. Nec miſtura & compoſitione tantùm hoc accidit: ſed iidem ſucci variè alibi atque alibi ad quælibet prævaluere, aut degenerauere. Irinum Corinthi diu maximè placuit, poſteà Cyzici: ſimili modo rhodinum Phaſelis, quam gloriam abſtulere Neapolis Capua, Præneſte. Crocinum in Solis Ciliciæ diu maximè laudatum, mox Rhodi. Oenanthinum in Cypro, deinde in Aegypto præpoſitum, poſteà Adramyttio. Amaracinum in Coo: poſteà eodem loco prælatum eſt Melinum. Cyprinum in Cypro, deinde in Aegypto, vbi Mendeſium & Metopium ſubitò gratius factũ eſt. Mox hæc abſtulit Phœnice, & Cyprini laudem Aegypto reliquit. Panathenaicon ſuum Athenæ perſeueranter obtinuere. Fuerat & Pardalium in Tarſo: cuius etiam compoſitio & miſtura obliterata eſt. Narciſſinum quoque ex flore narciſſi deſiit componi. Ratio faciendi duplex: ſuccus, & corpus. Ille olei generibus ferè conſtat, hoc odorum. Hæc ſtymmata vocant, illa hedyſmata. Tertius inter hæc eſt colos, multis neglectus. Huius cauſa adduntur cinnabari & anchuſa. Sal aſperſus olei naturam coërcet. Quibus anchuſa adiecta eſt, ſal non additur. Reſina aut gummi adiiciuntur ad continendum odorem in corpore. Celerrimè i

euane

euaneſcit atque defluit, ſi non ſint hæc addita. Vnguentorum expeditiſſimum fuit, primúmque, vt veriſimile eſt, é bryo & balanino oleo, de quibus ſuprà diximus. Increuit deinde Mendeſium, balanino reſina miſta, magíſque etiamnum Metopio. Oleum hoc eſt, amygdalis amaris expreſſum in Aegypto. Cui addidere omphacium, cardamomum, iuncum, calamum, mel, vinum, myrrham, ſemen balſami, galbanum, reſinam terebinthinam. Et è viliſſimis quidem hodie eſt, ob id creditum & id iu vetuſtiſſimis eſſe, quod conſtat oleo myrteo, calamo, cupreſſo, cypro, lentiſco, malogranati cortice. Sed diuulgata maximè vnguenta crediderim roſa, quæ plurima vbique gignitur. Itaque ſimpliciſſima rhodini miſtura diu fuit, additis omphacio flore roſæ, crocino, cinnabari, calamo, melle, iunco, ſalis flore aut anchuſa, vino. Similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchuſa, vino. Similis, & in ſampſuchino, admiſtis omphacio, calamo. Optimũ hoc in Cypro & Mitylenis, vbi plurima ſampſuchus. Miſcétur & viliora genera olei è myrto, lauro, quibus additur ſampſuckinũ, liliũ, fœnũ græcũ, myrrha, caſia, nardũ, iũcus, cinnamomũ. E malis quoq; cotoneis & ſtrutheis fit oleum (vt dicemus) melinum, quod in vnguéta trãſit, admiſtis omphacio, cyprino, ſeſamino, balſamo, iũco, caſia, abrotano. Suſinũ tenuiſſimum omnium eſt. Conſtat ex liliis, balano calamo, melle, cinnamomo croco myrrha, aſpalatho. Et idem cyprinum ex cypro, & omphacio, & cardamomo calamo. aſpalatho, abrotano. Aliqui & in cyprinũ addũt myrrham & panacen. Hoc optimũ Sidone, mox Aegypto, ſi non addatur ſeſaminum oleum. Durat & quadriennio. Excitatur cinnamomo. Telinum fit ex oleo

recenti,cypero,calamo, meliloto, fœnogræco, melle,melino,maro,amaraco.Hoc erat celeberrimum Menandri Poëtæ Comici ætate. Posteà multo successit propter gloriam appellatum megalium,ex oleo balanino,balsamo,calamo, iunco,xylobalsamo,casia,resina. Huius proprietas, vt ventiletur in coquendo, donec desinat olere. Rursus refrigeratum,odorem suum capit. Singuli quoque succi nobilia vnguenta faciunt.In primis malobathrum,posteà iris Illyrica,& Cyzicena amaracus.Herbarij in vtraque pauca,sed alia alij miscent:qui plurima,alterutri mel, salis florem,omphacium, agni folia, panacem, externa omnia & prodigiosa. Cinnamomino adiicitur balàninum oleum,xylobalsamum,calamus,iuncus, balsami semina, myrrha, mel odoratum. Vnguentorũ hoc crassissimum.Pretia ei à x x x v. ad x.ccc. Nardinum siue foliatum conflat omphacio,balanino,iunco, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo. In hoc genere conueniet meminisse,herbarum,quæ nardum Indicum imitentur,species nouem à nobis esse dictas, tanta materia adulterandi est. Omnia autem acutiora fiunt costo, amomo, quæ maximè nares feriũt: crassiora myrrha suauioráque: medicinæ autem vtiliora croco:acerrima per se amomo. Hoc & capitis dolores facit.Quidam satis habent aspergere, quæ sunt pretiosissima, cæteris decoctis, impendio parcentes:sed non eadem est vis, nisi vnà decoctis. Myrrha & per se vnguentum facit sine oleo,sla-te duntaxat:alioquin nimiam amaritudinem affert. Cyprino viride fit, susino vnguinosum, Mendesio nigrum, rhodino candidum,myrrha pallidum.Hæc sunt antiquæ inuentionis genera,& posteà officinarum furta. Nunc

dicetur

dicetur cumulus ipſe deliciarum, & ſumma auto ritas rei.

Quod vnguentum regale vocetur, & quæ diapaſmata, & qualiter ſeruentur.
Cap. II.

ERgo regale vnguẽtum, appellatum, quoniam Parthorum regibus ita temperatur, conſtat myrobalano coſto, amomo, cinnamomo, comaro, cardamomo, nardi ſpica, maro, myrrha, caſia, ſtyrace, ladano, opobalſamo, calamo iuncóque Syrio, œnanthe, malobathro, ſerichato, cypero, aſpalatho, panace, croco, cypro, amaraco, colato melle, vino. Nihílque eius rei cauſa in Italia victrice omnium in Europa verò tota, præter irin Illyricam, & nardum Gallicum, gignitur. Nam vinum, & roſa, & myrti folia oleúmque, communia ferè omnium terrarum intelliguntur. Siccis odoribus conſtant, quæ diapaſmata vocantur. Nam fæcem vnguenti magna appellant. Inter omnes potentiſſimus odor, quiſquis nouiſſimè additur. Vnguenta optimè ſeruantur in alabaſtris, odores in oleo: quod diuturnitati eorum tantò vtilius eſt, quantò pinguius, vt ex amygdalis. Et ipſa vnguenta vetuſtate meliora. Sol inimicus his quamobrem in vmbra coquuntur plumbeis vaſis. Experimentum eorum inuerſa manu capitur, ne carnoſæ partis calor vitiet.

Quanta in vnguentis luxuria, & quando primùm Romanis in vſu.
Cap. III.

HAec eſt materia luxus è cunctis maximè ſuperuacui. Margaritæ enim gemmæq; ad hæredem tamen tranſeunt: veſtes prorogant tempus: vnguenta illico expirant, ac ſuis moriuntur

horis. Summa commendatio eorum, vt transeunte fœmina odor inuitet etiam aliud agentes. Excedúntque * quadringenos denarios libræ. Tanti emitur voluptas aliena. Etenim odorem qui gerit, ipse non sentit. Sed & hæc aliqua differentia signanda sunt. In M. Ciceronis monumentis inuenitur, vnguenta gratiora esse, quæ terram, quàm quæ crocum sapiant: quando etiam corruptissimo in genere magis tamen iuuat quædam ipsius vitij seueritas. Sed quosdam crassitudo maximè delectat, spissum appellantes: liníque iam non solùm perfundi vnguentis gaudent. Vidimus etiam vestigia pedum tingi: quod M. Othonem monstrasse Neroni principi ferebant. Quæso vt qualiter sentiretur, iuuarétque ab ea parte corporis? Necnon aliquem ex priuatis audiuimus iussisse spargi parietes balinearum vnguento, atque Caium principem solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & postea à quendam ex seruis Neronis. Maximè tamen mirum est, hanc gratiam penetrasse & in castra. Aquilæ certè ac signa, puluerulenta illa & custodiis horrida, inunguntur festis diebus: vtinámque dicere possemus, quis primus instituisset. Ita est, nimirum hac mercede corruptæ tertarum orbem deuicere aquilæ. Ista patrocinia quærimus vitiis, vt per hoc ius sumantur sub casside vnguenta. Quando id primum ad Romanos penetrauerit, non facilè dixerim. Certum est Antiocho rege Asiáque deuictis, vrbis anno quingentesimo sexagesimoquinto, P. Licinium Crassum, L. Iulium Cæsarem Censores edixisse, ne quis venderet vnguenta exotica: sic enim appellauere. At hercule iam quidem etiam in potus addunt: tantíque amaritudo est, vt odore prodigo fruantur ex vtraque

* quadrage nos.

parte

parte corporis. L. Plotium, L. Planci bis Consulis Censoríſque fratrem, proſcriptum à Triumuiris, in Salernitana latebra vnguenti odore proditum conſtat: quo dedecore tota abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non meritò iudicet periiſſe tales? Cæterùm terrarum omnium Aegyptus accommodatiſſima vnguentis: ab ea Campania eſt, copia roſæ.

De palmis, & natura earum, & generibus. Cap. XIIII.

IVdæa verò inclyta eſt vel magis palmis: quarum natura nunc dicetur. Sunt quidem & in Europa, vulgóque Italia, ſed ſteriles. Ferunt in maritimis Hiſpaniæ fructum, verùm immitem: dulcem in Africa, ſed ſtatim euaneſcentem. Contrà in Oriente ex his vina, gentiúmque aliquibus panis: plurimis verò etiam quadrupedum cibus. Quamobrem iure dicentur externæ. Nulla eſt in Italia ſponte genita, nec in alia parte terrarum, niſi in calida: frugifera verò nuſquàm, niſi in feruida. Gignitur leui ſabuloſáque terra, maiore in parte & nitroſa. Gaudet & riguis, totóque anno bibere cùm amet, anno ſitienti. A fimo quidam etiam lædi putant: & Aſſyriorum pars aliqua ſi non riuis miſceatur. Genera earum plura: & prima fruticem non excedentia: ſterilem hunc, aliubi & ipſum fertilem, breuíque ramorum orbe folioſum. Tectorij vicem hic parietibus pleriſq; in locis præſtat cõtra aſpergines. Procerioribus ſylua arbore ex ipſa, foliorum aculéo fruticante circa totas pectinatim, quas ſylueſtres intelligi neceſſe eſt. Incerta tamé libidine etiã mitioribus ſe miſcent. Reliquæ teretes atq; proceræ, déſis gradatíſq; corticum pollicibus, vt orbibus, faciles

faciles se ad scandendum Orientis populis præbent, vtilem sibi arboríque induuiis circulum mira pernicitate tum homine subeunte. Coma omnis in cacumine: & pomum est, non inter folia, vt in cæteris, sed suis inter ramos palmitibus racemosum, vtraque natura vuæ atque pomi. Folia cultrato mucrone, lateribus in tese bisidatis, bellas primùm demonstrauere gemmas: nunc ad funes vitiliúmque nexus & capitum leuia vinbracula finduntur. Arboribus, imò potius omnibus quæ terra gignat, herbísque etiam, vtrumque sexum esse diligentissimi naturæ tradunt. Quod in plenum satis sit dixisse hoc in loco. Nullis tamen arboribus manifestius. Mas in palmite floret. fœmina citra florem germinat tantùm spinæ modo. Vtrisque autem prima nascitur pomi caro: posteà lignum intus, hoc est semen eius. Argumentum quòd paruæ sine hoc reperiuntur in eodem palmite. Est autem oblongum, non, vt oliuis, orbiculatum. Præterea cæsum à dorso puluinata fissura, & in aluo media plerisque vmbilicatum, vnde primùm spargitur radix. Seritur autem pronum, & bina iuxta composita semina, supérque totidem, quoniam infirma singulis planta est: quaternæ coalescunt. Multis candidísque lignum hoc à carnibus * discernitur tunicis, aliis corpori adhærentibus: laxéque distans, tantùm cacumini filo adhæret: Caro maturescit anno. Quibusdam tamen in locis, vt in Cypro, quanquam ad maturitatem non perueniat grato sapore dulcis est: & folium ibi latius, fructúsque reliquis rotundior: nec vt deuoretur corpus, verùm vt expuatur, succo modo expresso. Et in Arabia languidè dulces traduntur esse palmæ: quãquam Iuba apud Scenitas Arabas præfert omnibus saporibus

* discindi-tur

poribus,quam vocant dabulan. Cæterò non ſine maribus gignere fœminas ſponte edito nemore confirmant: circáque ſingulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hiſpidum afflatu * viſúque ipſo & puluere etiam reliquas maritare. Huius arbore exciſa viduas pòſt ſterileſcere fœminas. Adeóque eſt Veneris intellectus,vt coitus etiam excogitatus ſit ab homine,ex maribus flore ac lanugine, interim verò tantum puluere inſperſo fœminis. Seruntur autem palmæ & trunco, duûm cubitorum longitudine,à cerebro ipſo arboris viridi fiſſuris diuiſo atque defoſſo. Et ab radice auulſæ vitalis eſt ſatus,& ramorum tenerrimis. In Aſſyria, ipſa quoque arbor ſtrata in ſolo humido tota radicatur, ſed in frutices,non in arborem. Ergo plantaria inſtituunt,anniculáſque transferunt,& iterum bimas. Gaudent enim mutatione ſedis,verna alibi, in Aſſyria autem circa Canis ortum. Nec ferro attingunt ibi nouellas: ſed religant comas,vt in altitudinem exeant. Robuſtas deputant craſſitudinis gratia,ſemipedales ramorum relinquentes truncos, qui deciſi alibi necant matrem. Diximus falſum ab his ſolum diligi. Ergo vbi non eſt tale,ſalem aſpergunt non radicibus, ſed longius pauló. Quædam in Syria & Aegypto in binos diuidunt ſe truncos: in Creta & ternos, quædam & in quinos. Ferunt ſtatim in trimatu. In Cypro verò, Syria, Aegypto, quadrimæ aliæ, aliæ quinquennes, altitudine hominis, nullo intus pomi ligno, quamdiu ſunt nouellæ, ob id ſpadonum accepto nomine: Cætera earum multa. Sterilibus ad materias, operúmque lautiora vtitur Aſſyria, & tota Perſis. Sunt & cæduæ palmarum quoque ſyluæ, germinantes rurſus ab radice ſucciſæ. Dul-

* niſúque

cis

cis medulla earum in cacumine, quod cerebrum appellant: exemptáque viuunt, quòd non aliæ. Vocantur autem chameropes, folio latiore ac molli ad vitilia vtiliſſimo. Copioſæ in Creta, ſed magis in Sicilia. E palmis prunæ viuaces, igniſque lentus. Fructiferarum aliis breuius lignum in pomo, aliis longius: his mollius, illis durius: quibuſdam oſſeum lunatúmque, dente contra faſcinantes religione politum. Aliud pluribus veſtitum paucioribúſue tunicis: aliud craſſioribus tenuioribúſue. Ita fiunt vndequinquaginta genera, ſi quis omnium perſequi velit nomina etiam barbara, vinorúmque ex iis differentias. Clariſſimæ omnium, quas regias appellauere ab honore: quoniam regibus tantum Perſidis ſeruabantur, Babylone natæ vno in horto Bagou. Ita enim vocant ſpadones: qui apud eos etiam regnauere. Horus ille nunquàm niſi dominantis in aula fuit. At in meridiano orbe præcipuam obtinent nobilitatem ſyagri, proximámque margarides. Ex breues, candidæ, rotundæ, acinis, quàm balanis, ſimiliores. Quare & nomen à margaritis accepere. Vna earum arbor in Chora eſſe traditur, vna & ſyagrorum. Mirúmque de ea accepimus cum phœnice aue quæ putatur ex huius palmæ argumento nomen accepiſſe, emori ac renaſci ex ſeipſa: erátque, cùm hæc proderem, fertilis. Ipſum pomum grande, durum, horridum, & à cæteris generibus diſtans, ſapore ferino quem ferme in apris nouimus: cuidentiſſiméque cauſa eſt nominis. Quarta auctoritas ſandalidum, à ſimilitudine appellatarum. Iam in Aethiopiæ fine quinque earum nec plures arbores tradunt, non raritate magis, quàm ſuauitate mirabiles. Ab his cariotæ maximè celebran-

tur

tur, & cibo quidem, sed & succo vberrimæ. Ex quibus præcipua vina Orienti, iniqua capiti, vnde pomo nomen. Sed vt copia ibi atque fertilitas. ita nobilitas in Iudæa, nec in tota, sed Hierichunte maximé. Quanquã laudatæ & Archelaide, & Phaselide, atque Liuiade, gentis eiusdem conuallibus. Dos his præcipua succo pingui lactentibus, quodámque vini sapore in melle prædulci. Sicciores in hoc genere Nicolai, sed amplitudinis præcipuæ quaterni cubitorum longitudinem efficiunt. Minus speciosæ, sed sapore caryotarum sorores, ob hoc adelphides dictæ, proximam suauitatem habent, non tamen eandem. Tertium ex his genus pateton, nimio liquore abundat: rumpítque se pomi ipsius, etiam in sua matre, ebrietas, calcatis similis. Suum genus è sicciore turba dactylis, prælongi gracilitate curuatis interim. Nam quos ex his honori Deorum * dicamus, Chydæos appellauit Iudæa, gens contumelia numinum insignis. In totum arentes Thebaides atque Arabicæ, macróque corpore exiles, & assiduo vapore torrentes, crustam veriùs, quàm cutem, obducunt. In ipsa quidem Aethiopia friatur (tanta est siccitas) & farinæ modo spissatur in panem. Gignitur autem in frutice ramis cubitalibus, folio latiore, pomo rotundo, sed maiore, quàm mali, amplitudine: Cycas vocant. Triennio matureſcunt. Sempérque frutici pomum est subnascente alio. Thebaidis fructus extemplo in cados condítur cum sui ardoris animam ita fat celeriter expirat: marcescítque non retostus furnis. Ex reliquo genere plebeiæ videntur. Syri & Iuba tragemata appellant. Nam in aliqua parte Phœnices Ciliciæque, populari etiam

* damus

etiam nomine à nobis appellantur balani. Eorum quoque plura genera. Differunt figura rotunditatis aut proceritatis. Differunt & colore, nigriores ac rubentes. Nec pauciores ficu traduntur colores. Maximè tamen placent candidi. Distant & magnitudine, prout multi cubitum effecere. Quidam sunt non ampliores faba. Seruantur hi demum, qui nascuntur in salsis atque sabulosis, vt in Iudæa, & Cyrenaica Africa. Non item in Aegypto, Cypro, Syria, & Seleucia Assyriæ. Quamobrem sues, & reliqua animalia ex his saginantur. Vitiati aut vetusti eius pomi signum est, decidisse candidam verrucam, quæ racemo adhæserit. Alexandri milites palmis viridibus strangulati sunt. In Gedrosis id factum est pomi genere, alibi copia euenit. Est enim tãta multeis suauitas, vt finis mandendi non nisi periculo fiat.

De Syria arboribus. Cap. V.

SYria præter hanc peculiares habet arbores. In nucum genere pistacia nota. Prodesse aduersus serpentium traduntur morsus, & potu & cibo. In ficorum autem caricas, & minores eius generis, quæ cottana vocant. Item pruna in Damasco monte nata, & myxa: vtranque iam familiarem Italiæ. Ex myxis in Aegypto & vina fiunt. Iuniperi similem habent Phœnices & cedrum minorem. Duo eius genera, Lycia & Phœnicia. Differunt folio. Nam quæ durum, acutum, spinosum habet, oxycedros vocatur, ramosa & nodis infesta. Altera odore præstat. Fructum ferunt myrti magnitudine, dulcem sapore. Et maioris cedri duo genera. Quæ floret, fructum non fert. * Frugifera non floret: & in ea antecedentem fructum occupat nouus. Semen eius cupresso simile

**Fructifera.*

mile. Quidam cedrelaten vocant. Ex hac resina laudatissima. Materiæ verò ipsi æternitas. Itaque & simulacra deorum ex ea factitauerunt. Cedrinus est Romæ in delubro Apollo Sosianus, Seleucia aduectus. Cedro similis in Arcadia est arbor: in Phrygia frutex vocatur.

De terebintho Cap. VI.

SYria & terebinthum habet. Ex his mascula est sine fructu. Fœminarum duo genera. Alteri fructus rubet lentis magnitudine, alteri pallidus. Cum vite matureſcit, non grandior faba, odore iucũdior, tactu resinosus circa Idã Troadis. Sed in Macedonia breuis arbor hæc atque fruticosa, in Damasco Syriæ magna. Materies ei admodum lenta, ac fidelis ad vetustatem, eximij ac nigri splẽdoris: flos racemosus oliuę modo, sed rubens: folia densa. Fert & folliculos emittentes quædam animalia, ceu culices, lentorémque resinosum, qui & cortice erumpit. Etiam rhus Syriæ mascula fert, sterili fœmina, folio vlmi paulò longiore & pilosо, foliorum inter se semper contrariis pediculis, gracili breuíque ramo. Pelles candidæ conficiuntur iis. Semen lenti simile, cum vua rubescit, quod vocatur rhus, medicamentis necessarium.

De ficu Aegyptia, & Cypria. Cap. VII.

ET in Aegypto multa genera, quæ non alibi. Ante omnia ficus, ob id Aegyptia cognominata. Arbor moro similis folio, magnitudine, aspectu. Pomum fert non ramis, sed caudice ipso. Idque ipsum ficus est prædulcis, sine granis interioribus, perquàm fœcundo prouentu, scalpendo tantùm ferreis vnguibus: aliter non matureſcit. Sed cùm factum est, quarto die deme-

titur, alio subnascente: septeno ita numerosa partu, per singulas æstates multo lacte abundante. Subnascitur, etiam si non scalpatur, fœtus quater æstate, priorémque expellit immaturum. Materies proprij generis inter vtilissimas. Cæsa statim stagnis mergitur. Hoc est eius siccari. Et primò sidit, postea fluitare incipit: certóque fugit eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Cùm innatare cœperit, tempestiuæ habet signum Huic similis quadantenus quæ vocatur Cypria ficus in Creta. Nam & illa in caudice ipso fert pomum, & ramis, eùm in crassitudinem adoleuere. Sed hæc germina emittit sine vllis foliis radicis similia. Caudex arboris similis populo, folium vlmo. Fructus quaternos fundit: toties & germinat. Sed grossus eius non maturescit, nisi incisura emisso lacte. Suauitas & interiora fici, magnitudo sorbi.

De Ceraunia siliqua. *Cap. VIII.*

SImilis his siliqua, quam Iones ceraunian vocant: trunco & ipsa fertilis, sed pomo siliquæ. Ob id quidam Aegyptiam ficum dixere, errore manifesto. Non enim in Aegypto nascitur, sed in Syria Ioniáque, & circa Gnidum, atque in Rhodo, semper comantibus foliis, flore candido, cum vehementia odoris, plantigera imis partibus, & ideo superficie flauescens, succum auferente sobole. Pomo anteeedentis anni circa Canis ortus detracto, statim alterum parit: post ea florem, per Arcturũ hyeme fœtus enutriente.

De Persica Aegypti, & spina Aegyptia.
Cap. IX.

AEgyptus & Persicam arborem sui generis habet, similem pyro, folia retinentem. Fertilitas assidua ei, subnascente crastino fructu.

Matur

Maturitas Eteſiarum afflatu. Pomum longius pyro, incluſum amygdalæ putamine & corio colore herbido: ſed vbi nux illi, huic pomum, differens breuitate ac mollitie: & quamuis blandiatur prædulcis ſuauitas, innocuum. Materies bonitate, firmitudine, nigritia quoque nihil differens à loto. Simulacra ex ea factitauere, non eadem gratia, quàm fideli materie, vt ex arbore quam balanum appellauimus, magna ex parte contorta. Naualis itaque tantùm eſt. At è diuerſo cuci in magno honore, palmę ſimilis, quãdo & eius foliis vtuntur ad textilia. Differt, quòd in brachia ramorum ſpargitur. Pomo magnitudo, quæ manum impleat, color fuluus, commendabilis ſucco ex auſtero dulci. Lignum intus * grande, firmæque duritiæ, ex quo velares detornant annulos. In eo nucleus dulcis, dum recens eſt. Siccatus dureſcit ad infinitum, vt mandi non poſſit, niſi pluribus diebus maceratus. Materies criſpioris elegantiæ, & ob id Perſis gratiſſima. Nec minus ſpina celebratur in eadem gente duntaxat nigra, quoniam incorrupta etiam in aquis durat, ob id vtiliſſima nauium coſtis. Candida facilè putreſcit. Aculeus ſpinarum & in foliis. Semen in ſiliquis, quo coria perficiuntur gallæ vice. Flos & coronis iucundus, & medicamentis vtilis. Manat & gummi ex ea. Sed præcipua vtilitas, quòd cæſa anno tertio reſurgit. Circa Thebas hæc, vbi & quercus, & Perſica, & oliua, ccc. à Nilo ſtadiis ſylueſtri tractu, & ſuis fontibus riguo.

* grandis

De pruno, & arboribus circa Memphim.

Cap. X.

IBi & prunus Aegyptia, non diſſimilis ſpinæ

proximè dictę, pomo meſpili, matureſcens bruma, nec folia dimittens. Lignum in pomo grande, ſed corpus ipſum natura copiáque meſſium inſtar incolis. Purgatum enim tundunt, ſeruántque eius offas. Syluestris fuit & circa Memphim regio tam vastis arboribus, vt terni nequirent vel circumplecti, vnius peculiari miraculo, nec pomum propter, vſúmue aliquem, ſed euentum. Facies enim ſpinæ folia habet ceu pennas, quæ tactis ab homine ramis, cadunt protinus, ac poſteà renaſcuntur.

De gummi generibus, & papyro. Cap. XI.

GVmini optimũ eſſe ex Aegyptia ſpina conuenit, vermiculatum, colore glauco, purum, ſine cortice, dentibus adhærens. Pretium eius in libras x. 1 1 1. Deterius ex amygdalis amaris & ceraſo, peſſimum ex prunis. Fluit & ex vitibus, infantium hulceribus aptiſsimum, & aliquando ex olea dentium dolori: vlmo etiam in Coryco monte Ciliciæ, ac iunipero, ad nihil vtile: ex vlmi verò gummi & culices ibi naſcuntur. Fit & ex ſarcocolla (ita vocatur arbor) gummi vtiliſsimum pectoribus ac medicis, ſimile pollini thuris: & ideo candidum, quàm ruffum, melius. Pretium eius, quod ſuprá. Nondum paluſtria attigimus, nec frutices amnium. Prius tamẽ, quàm digrediamur ab Aegypto, & papyri natura dicetur, cùm chartæ vſu maximè humanitas vitæ conſtet & memoria. Et hãc Alexandri Magni victoria repertam autor eſt M. Varro, condita in Aegypto Alexandria. Anteà non fuiſſe chartarum vſum: in palmarum foliis primò ſcriptitatum: deinde quarũdã arborum libris. Poſteà publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cœpta, aut ceris: Pu-

gillar

gillarium enim vſum fuiſſe etiam ante Troiana tempora inuenimus apud Homerum. Illo verò prodente, ne terram quidem ipſam totam fuiſſe, quæ nunc Aegyptus intelligitur, cùm in Sebennytico ſaltem eius * nomo omnis charta naſcatur: poſteà adagregatam Nilo. Siquidem à Pharo inſula, quæ nunc Alexandriæ ponte iungitur, noctis dieíque velifico nauigij curſu terram fuiſſe prodidit. Mox æmulatione circa bibliothecas regum Ptolemæi & Eumenis, ſupprimente chartas Ptolemæo, idem Varro membranas Pergami tradidit reperras. Poſteà promiſcuè patuit vſus rei, qua conſtat immortalitas hominum. Papyrum ergo naſcitur in paluſtribus Aegypti, aut quieſcentibus Nili aquis, vbi euagatæ ſtagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ craſſitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem faſtigiatum, thyrſi modo cacumen includens. Semine nullo, aut vſu eius alio, quàm floris ad deos coronandos. Radicibus incolæ pro ligno vtuntur: nec ignis tantùm gratia, ſed ad alia quoque vtenſilia vaſorum. Ex ipſo quidem papyro nauigia texunt: & è libro vela, tegetéſq;, nec non & veſtem, etiam ſtragulam, ac funes. Mandunt quoque crudum decoctúmque, ſuccum tantùm deuorantes. Naſcitur & in Syria, circa quē odoratus ille calamus lacum. Neque aliis vſus eſt, quàm inde, funibus rex Antigonus in nauali bus rebus, nondum ſparto communicato. Nuper & in Euphrate naſcens circa Babylonem papyrum intellectum eſt eundem vſum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi veſtibus literas intexere. Præparantur ex eo chartæ, diuiſo

* *nominis charta*

acu in prætenues, sed quàm latissimas, philuras.

De generibus chartarum, & quomodo chartæ fiant, & de chartarum probatione, & vitijs, & glutino earum. Cap. XII.

PRincipatus medio, atque inde scissuræ ordine, Hieratica appellabatur antiquitus, religiosis tantùm voluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit hieratica in tertium nomen. Proximum amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatámque curiosa interpolatione principalẽ fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quę non esset ita recurata, in suo mansit amphitheatrica. Post hanc Saitica, ab oppido, vbi maxima fertilitas ex vilioribus ramentis: propiórque etiamnum cortici Tæniotica à vicino loco, pondere iam hæc, non bonitate, vęnalis. Nam emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum, segestriúmq; in mercibus vsum præbet, ideò à mercatoribus cognominata. Post hanc papyrum est, extremúmque eius scirpo simile, ac ne funibus quidem, nisi in humore, vtile. Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor vim glutini præbet, cùm primo supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse resegminibus vtrinq; amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde pręlis, & siccãtur Sole plagulæ, atq; inter se iungũtur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterrimas. Nũquã plures scapo quàm vicenę. Magna in latitudine earum differentia, XIII. digitorum optimis. Duo detrahuntur hieraticæ Fanniange-

nos

denos habet. Et vno minus amphitheatrica. Pauciores Saitica: nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectantur in chartis, tenuitas, densitas, candor, læuor. Primatum mutauit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas lituræ metum afferebat aduersis, & aliâs indecoro visu pertransiucida. Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit vitium, vnius schedæ reuulsione plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia: Augustæ in epistolis autoritas relicta: Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda. Scabritia læuigatur dente concháue, sed caducæ literæ fiunt. Minus forbet polituta charta, magis splendet. Rebellat sæpe humor incuriosè datus, primóque malleo deprehenditur, aut etiam odore, cùm fuerit indiligentior. Deprehenditur & lentigo oculis, sed incerta mediis glutinamentis tænia, fungo papyri bibula, vix nisi litera fundente se: tantùm inest fraudis. Alius igitur iterum texendis labor. Glutinum vulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile, gummíque fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente: minimum hoc modo intergerij: atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec vetustius esse debet vno die, nec recentius. Posteà malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur: iterúmque constricta erugatur, atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua

monumenta Tiberij Caiíq; Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secũdum vatem ciuémque clariſsimum vidi annos ferè poſt c c. Iam verò Ciceronis ac Diui Auguſti Virgiliíque ſæpenumero videmus.

De libris Numæ. *Cap. XIII.*

INgentia quidem exempla cõtra Varronis ſententiam de chartis reperiũtur. Nanque Caſſius Hemina, vetuſtiſſimus autor Annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn. Terentium ſcribam agrum ſuum in Ianiculo repaſtinãtem offendiſſe arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit, ſitus fuiſſet. In eadem libros eius repertos P. Cornelio L. F. Cethego, M. Bebio, Q. F. Pamphilo c o s s. ad quos a regno Numæ colliguntur anni D x x x v. & hos fuiſſe è charta: maiore etiam num miraculo, quòd tot infoſſi duraſſent annis. Quapropter in re tanta ipſius Heminæ verba ponam: Mirabantur alij, quomodo illi libri durare potuiſſent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuiſſe quadratum, circiter in media arca vinctum candelis quoquò verſus. In eo lapide inſuper libros impoſitos fuiſſe: propterea arbitrarier eos non computruiſſe. Et libros cedratos fuiſſe: propterea arbitrarier tineas non tetigiſſe. In his libris ſcripta erant philoſophiæ Pythagoricæ. Eóſque combuſtos à Q. Petilio Prætore, quia philoſophiæ ſcripta eſſent. Hoc idem tradit C. Piſo Cenſorius primo commentariorum: ſed libros ſeptem iuris pontificij, totidémq; Pythagoricos fuiſſe. Tuditanus decimo tertio, Numæ decretorum fuiſſe. Libros duodecim fuiſſe, ipſe Varro Humanarum * antiquitatum quinque Antias ſecundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philoſophiæ continent

* *Rectius legendũ videtur ex vetuſtis codi. mutata verborum interpunctione. Antiquitatũ quinto. Antias ſecundo, &c.*

nentes. Idem tertio ponit, quò combuti eos placuerit. Inter omnes verò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum treis libros attulisse. Ex quibus igni duo crematis ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus. Præterea Mutianus ter Consul prodidit nuper se legisse, cùm præsideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Aegyptus non erat: aut cur, si iam hic erat vsus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas, prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque. Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, vt è Senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu vita erat.

De arboribus Aethiopiæ. Cap. XIIII.

AEthiopia Aegypto contermina insignes arbores non ferè habet, præter laniferas, quarum natura in descriptione Indorum, atque Arabiæ dicta est. Propior tamen huic natura lanæ, maiórque folliculus granati modo mali: similésque & inter se arbores ipsæ. Præter hanc palmæ, quales retulimus. Insularum arbores ambitu Aethiopiæ, & nemora odorata, in mentione eatum dicta sunt.

De Atlantis arboribus, & cedrinis mensis, & quæ in his laudentur, & quæ vituperentur Cap. XV.

ATlas mons peculiari proditur sylua, de qua diximus. Confines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri & mensurarum insania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. * Extat hodie M. Ciceronis in illa paupertate, & quod magis mirum est, illo æuo empta H-S. X. memo-

* *Budæus li. 3. de Asse, non procul à principio hunc*

ratur & Galli Asinij, H-S. X I. Venundatæ sunt & duæ Iuba rege vendente: quarum alteri pretium fuit H-S. X V. alteri paulò minus. Interiit nuper incendio à Cethegis descendens. H-S. X I I I I. permutata, latifundij taxatione, si quis prædia tanti mercari malit. Magnitudo amplissima adhuc fuit, vnius commissæ ex orbibus dimidiatis duobus, à rege Mauritaniæ Ptolemæo, quatuor pedum & semipedis per medium ambitum, crassitudine quadrãtali. Maiúsque miraculum in ea est artis, latente iunctura quàm potuisset esse natura solidæ. Item à Nomio Tiberij Cęsaris liberto cognomen trahẽtis, tribus sicilicis infra quatuor pedes, totidémque infra semipedem crassitudinis. Qua in re non omittendum videtur: Tiberio principi mensam quatuor pedes sextante & sicilico excedẽtem, tota verò crassitudine sesquunciali, operimento lamine vestitam fuisse, cũ tam opima Nomio liberto eius esset, cuius materia erat tuber. Hoc est radicis vitiũ, maximéque in eo laudatum, quòd sub terra totum fuerit, & rariùs quàm quæ superne, quæque gignuntur etiam in ramis propriéq; quod tanti emitur, arborum vitium est, quarum amplitudo ac radices æstimari possunt ex orbibus. Sunt autem cupresso fœminę etiamnum syluestri similes folio, odore, caudice. Anchorarius mons vocatur citerioris Mauritaniæ, qui laudatissimam dedit cedrum, iam exhaustus. Mensis præcipua dos in vena crispis, vel in vertice variis. Illud oblongo euenit discursu, ideóque tigrinæ appellantur: hoc intorto, & ideo tales pantherinæ vocantur. Sunt & vndatim crispæ, maiore gratia, si pauonum caudæ oculos imitentur. Magna verò post has gratia extra prædictas crispis densa velut grani

in modum legit: Extant hodie M. Ciceronu in illa pauperta-te, et quod magis mirũ est, illo ꝛuo emptæ H-S. *XI. Memorantur & Galli Asinij* H-S. *XI. venundatæ. Sũt et duæ à Iuba rege pendentes: quarũ alteri pretium fuit* H-S. *XII. alteri paulò minus. Interijt nuper incẽdio Attegijs descendens* H-S. *xiiij. permutata latifundij taxatione, &c.*

grani congerie, quas ob id à similitudine apiatas vocant. Summa verò omnium in colore. Hic maximè mulsi placet, suis refulgens venis. Post hæc amplitudo est iam totius caudicis. Iuuant plura quoque in vna mensa vitia: lignum „ ita vocatur materia surda, & indigesta simplicitas aut platani foliorum modo digesta: item iligne venæ similitudo, vel coloris: & quibus maximè obnoxias fecere æstus ventique, rimæ, aut capillamenta rimas imitata. Posteà muræna nigro transcurrens limite, variisque corticum punctis apprehensus papauerum modo, & in totum atro propior color, maculæue discolores. Virides terra condunt barbari, & illinunt cera. Artifices verò frumenti aceruis imponunt septenis diebus, totidem intermissis: mirúmque, ponderi quantum ita detrahãt. Naufragia docuere nuper, hanc quoque materiam siccatam mari, duritie incorrupta spissari, non vllo modo vehementiùs. Nutriuntur optimè, splendescúntque, manu sicca fricatæ à balineis maximè, nec à vinis lęduntur, vt his genitæ. Inter pauca nitidioris vitæ instrumenta hæc arbor est: quapropter insistendum ei quoque paulùm videtur.

Thya arbor quæ. *Cap. XVI.*

NOta etiam Homero fuit, θύον Græcè vocatur, ab aliis thya. Hanc igitur inter odores vrit tradit in deliciis Circes, quam Deam volebat intelligi, magno errore eorum, qui odoramenta in eo vocabulo accipiunt, cùm præsertim eodem versu cedrum laricémque vnà tradat: in quo manifestum est de arboribus tantùm locutum. Theophrastus, qui primus à Magni Alexãdri ętate scribit, quæ circa vrbis Romæ

qua

quadringentesimum quadragesimum gesta sunt annum, magnum iam huic arbori honorem tribuit, memoratas ex ea referens templorum veterum contignationes, quandámque immortalitatem materiæ in tectis contra vitia omni incorruptæ. Radice nihil ei ispius, nec aliunde pretiosiora opera. Præcipuam autem esse eam arborem circa Hammonis delubrum. Nasci & in interiore Cyrenaicæ parte. De mensis tamen tacuit: & aliâs nullius ante Ciceronianam vetustior memoria est: ex quo nouitiæ apparent. Alia est arbor eodem nomine, malum ferés execratum aliquibus odore & amaritudine, aliis expetitum, domos etiam decorans, nec dicenda verbosiús.

De arbore loto. *Cap. XVII.*

EAdem Africa, quà vergit ad nos, insignem arborem loton gignit, quam vocant celtin, & ipsam Italiæ familiarem, sed terra mutatam. Præcipua est circa Syrtes atque Nasamonas. Magnitudo, quæ pyro, quanquam Nepos Cornelius breuem tradat. Incisuræ folio crebriores: alioquin ilicis viderentur. Differentiæ plures, eæque, maximè fructibus fiunt. Magnitudo huic fabæ color croci, sed ante maturitatem alius atque alius, sicut in vuis. Nascitur densus in ramis myrti modo, non vt in Italia, cerasi: tam dulci ibi cibo, vt nomen etiam genti terræque dederit, nimis hospitali aduenarum obliuione patriæ. Ferunt ventris non sentire morbos, qui eum mandant. Melior sine interiore nucleo, qui in altero genere osseus videtur. Vinum quoque exprimitur illi, simile mulso, quod vltra denos dies negat durare idem Nepos: baccásque contusas cum alica ad cibos doliis condi. Quin & exercitus pastos eo accepimus, vltro citróque commeantes

tes per Africam. Ligno colos niger. Ad tibiarum cantus expetitur. E radice cultellis capulos, breuéſque alios vſus excogitant. Hæc ibi natura arboris. Eſt autem eodem nomine & herba, & in Aegypto caulis in paluſtrium genere. Recedentibus enim aquis Nili riguis, prouenit ſimilis fabæ, caulæ, foliiſque denſa congerie ſtipatis, breuioribus tantùm, gracilioribúſque: cui fructus in capite papaueri ſimilis inciſuris, omníque alio modo, intus grana, ceu milium. Incolæ capita in aceruis putrefaciunt: mox ſeparant lauando, & ſiccata tundunt, eóque pane vtuntur. Mirum eſt, quòd præter hæc traditur: Sole occidente papauera ea comprimi, & integi foliis. Ad ortum autem aperiri, donec matureſcant, flóſque qui eſt candidus, decidat.

De ſcapo ipſo, & radice loti. Cap. XVIII.

HOc amplius in Euphrate tradunt, & ſcapum ipſum & florem veſpera mergi vſque in medias noctes, totúmque abire in altum, vt ne demiſſa quidem manu poſſit inueniri. Verti deinde paulatímq; ſubrigi, & ad exortum Solis emergere extra aquam, ac florem patefacere, atque etiamnum exurgere, vt planè ab aqua abſit alté. Radicem lotos hæc habet mali cotonei magnitudine, opertam nigro cortice, qualis & caſtaneas tegit. Interius candidum corpus, gratum cibis, ſed crudo gratius decoctum, ſiue aqua, ſiue pruna. Nec aliunde magis, quàm purgamentis eius, ſuccs craſſeſcunt.

De paliuro, & Punico malo, & de flore Punici mali. Cap. XIX.

CYrenaica regio loton ſuę poſtponit paliuro. Fruticoſior hæc, fructúque magis rubens, cuius nucleus non ſimul manditur, iucundus per

ſe,

se, atque suauior è vino, quin & vina succo suo commendans. Interior Africa ad Garamantas vsque, & deserta, palmarum magnitudine & suauitate constat, nobilibus maximè circa delubrũ Hammonis. Sed circa Carthaginem Punicum malum cognomine sibi vindicat. Aliqui granatum appellant. Diuisit & in genera, apyrinon vocando, cui lignosus nucleus abest. Sed candidior ei natura, & blandiores sunt acini, minúsq; amaris distincti membranis. Alia structura eorum, vt in fauis, communis. Nucleos habentium v. species, dulcia, acria, mista, acida, vinosa. Samia & Aegyptia, distinguuntur erythrocomis, & leucocomis. Cornicis maior vsus ex acerbis ad perficienda coria. Flos balaustium vocatur, & medicinis idoneus, & tingẽdis vestibus, quarum color inde nomen accepit.

De Asia & Graecia fruticibus. Cap. XX.

IN Asia & Græcia nascuntur frutices, * Epicactis, quem alij embolinen vocant, paruis foliis, quę pota contra venena prosunt, sicut Erices contra serpentes.

* *Legendũ ex Dioscoride, Epipactis, quam alij elleborinen appellant.*

De thymelaea, siue chamelaea, & tragacanthe, & de tragio siue scorpione, & myrice, & brya, & galla. Cap. XXI.

EST in quo nascitur granum Gnidium, quod aliqui linum vocant. Fruticem vero thymelæam, alij chamelæam, alij pyros achnen, alij cnestron, alij cneoron. Est similis oleastro, foliis angustioribus, gummosis si mordeantur, myrti magnitudine, semine, colore & specie fabris, ad medicinæ tantùm vsum. Tragion fruticem sola Creta insula gignit, terebintho similem & semine, quod contra sagittarũ ictus efficacissimum tradunt. Eadem & tragacanthen, spinæ albæ rad

bæ radice, multùm prælatam apud Medos aut in Achaia naſcenti. Pretium eius in libras xiii. Tragion & Aſia fert, ſiue ſcorpionem, veprem ſine foliis, racemis rubentibus, ad medicinæ vſum. Myricen & Italia, quam alij tamaricen vocant, Achaia autem bryan ſylueſtrem: inſigne in ea, quod ſatiua tantùm ferat gallę ſimilem fructũ. In Syria & in Aegypto copioſa hæc eſt, cuius infelicia ligna appellamus, quæ tamen infeliciora ſunt Græciæ. Gignit enim arborem oſtryn, quam & oſtryam vocant, ſolitariam circa ſaxa aquoſa, ſimilem fraxino cortice, & ramis, folio pyri, paulò tamen longioribus craſſioribúſque, ac rugoſis inciſuris, quæ per tota diſcurrunt: ſemine hordeo ſimili & colore. Materies eſt dura atque firma: qua in domum illata, difficiles partus fieri produnt, mortéſque miſeras.

De euonymo, & adrachne, coggygria, & thapſia. Cap. XXII.

NEc auſpicacior in Leſbo inſula arbor quæ vocatur euonymos, non abſimilis Punicæ arbori, inter eam & laurum folij magnitudine, figura verò & mollitia Punicę, flore candidiore, ſtatim peſtem denuntians. Fert ſiliquas ſeſami ſimiles, intus granum quadrangula figura, ſpiſſum, letale animantibus: nec non & in folio eadem vis. Succurrit aliquando præceps alui exinanitio. Alexander Cornelius arborem eonem appellauit, ex qua facta eſſet Argo, ſimilem robori viſcum ferenti, quæ nec aqua nec igni poſſet corrumpi, ſicuti nec viſcum, nulli alij cognitam, quod equidem ſciam. Adrachnen omnes ferè Græci portulacæ nomine interpretantur, cùm illa ſit herba, & andrachne vocetur, vnius litetæ diuerſitate. Cæterùm adrachne eſt ſylueſtris

arbor,

arbor, neque in planis nascens, similis vnedonifolio tantùm minore, & nunquàm decidente: cortice non scabro quidem, sed qui circumgelatus videri possit: tam tristis aspectu est. Similis & coggygria folio, magnitudine minor. Proprietatem habet fructum amittendi lanugine (pappum vocant) quod nulli alij arborum euenit. Similis & apharce, bifera æquè quàm adrachne. Priorem fructum incipiente pubescere vua peragit, alterum initio hyemis: quales eos, non traditur. Et ferulam inter externas dixisse conueniet, arborúmq; generi adscripsisse: quoniam quarundam natura (sicut distinguemus) lignũ omne corticis loco habent, hoc est forinsecus: ligni autem loco fungosam intus medullam, vt sambuci: quædam verò inanitatem, vt harundines. Ferula calidis nascitur locis, atque trans maria, geniculatis nodata scapis. Duo eius genera: Nartheca Græci vocant, assurgentem in altitudinem: Narthechiam verò semper humilem. A genibus excuntia folia maxima, vt quæque terræ proxima. Caterò natura eadem, quæ anetho, & * fructui similis. Nulli fruticum leuitas maior: ob id * gestatu facilior. baculorum vsum senectuti præbet. Semen ferulæ, thapsiam quidam vocauêre: decepti eo, quoniam ferula sine dubio est thapsia, sed sui generis, foliis fœniculi, inani caule, nec excedente baculi longitudinẽ. Semen quale ferulæ, radix candida. Incisa lacte manat, & contusa succo: nec corticem abdicant, omnia ea * venenata. Quippe etiam fodientibus nocet: si minima aspiret aura, intumescunt corpora, faciémq; inuadunt ignes sacri: ob id cerato prius illinunt. Quibusdam tamen morbis auxiliari dicunt medici, permistam aliis. Item in alopeciis

* *fructu*
* *Aliâs ex vetusto codi. gestata facilius*
* *venena*

fuggillatíſque ac liuentibus: ceu verò remedia deſint, vt ſcelera contractent. Sed iſta prætexunt noxio inſtrumento: tantúmque impudentiæ eſt, vt venenum artis eſſe perſuadeant. Thapſia eſt in Africa vehementiſſima. Quidam caulem incidunt per meſſes, & in ipſa excauant radice. quò ſuccus confluat, arefactúmq; * tollunt. Alij folia, caulem, radicem tundunt in pila, & ſuccum in ſole coactum diuidunt in paſtillos. Nero Cæſar claritatem ei dedit initio imperij, nocturnis graſſationibus conuerberatam faciem illinens ſibi cum thure ceráque, & ſequuto die contra famam cutem ſynceram circunferens. Ignem ferulis optimè ſeruari certum eſt, eáſq; in Aegypto præcellere.

* *Alij magno veteſtorũ codi. conſenſu, mutato verborũ ordine, ſic legũt, tollũt: alij folium. Radicem tũdũt, &c. nulla caulis mentione.*

De cappari, ſiue cynosbato, aut opheoſtaphyle, & de ſari. Cap. XXIII.

IBi & capparis, firmioris ligni frutex, feminíſq; & cibi vulgati, caule quoque vnà plerunque decerpto. Cauenda eius genera peregrina. Siquidem Arabicum peſtilens, Africum gingiuis inimicum, Marmaricum vuluis, & omnium inflationibus. Apulum vomitus facit: ſtomachum & aluum * mouet. Quidam * id cynoſbaton vocãt, alij opheoſtaphylen. Fruticoſi eſt generis & ſari, circa Nilum naſcens duorum fermè cubitorum altitudine, pollicari craſſitudine, coma papyri, ſimilíque manditur modo: radice ferratiis officinis præcipua, carbonis vſu, propter duritiam.

* *ſoluit*
* *eum*

De ſpina Babylonis regia, & de cytiſo. Cap. XXIIII.

NOn omittendum eſt & quod Babylone ſeritur in ſpinis, quoniã non aliubi viuit, ſicut & viſcum in arboribus: ſed illud in ſpina tantùm,

quæ regia vocatur. Mirum, quòd eodem die germinat, quo iniectum est. Iniicitur autem ipso Canis ortu, & celerrimè arborem occupat. Condiunt eo vina, & idco serunt. Spina illa nascitur & Athenis in longis muris. Frutex est & cytisus, ab Aristomacho Athenienſi iuris laudibus prædicatus pabulo ouium, aridus verò etiam suum: spondétque iugero eius annua H-S. M M. vel mediocri solo reditus. Vtilitas, quæ cruo, sed ocyor satietas, perquàm modico pinguescente quadrupede, ita vt iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia aut melior, super omnia pecorum medicina à morbis omni vsu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum, potui cum vino dari iubet: firmiores celsiorésque infantes fore. Viridem etiam gallinis, aut si aruerit, madefactum. Apes quoque nunquam defore cytisi pabulo contingente, promittunt Democritus & Aristomachus. Nec aliud minoris impendij est. Scritur cum hordeo, aut vere semine, vt porrum, vel caule autumno ante brumam. Si semine, madidum: & si desint imbres, satum spargitur. Plantæ cubitales seruntur scrobe pedali. Seritur * per æquinoctia tenero frutice. Perficitur triennio. Demetitur verno æquinoctio, cùm florere desiit, vel pueri vel anus vilissima opera. Canus aspectu, brcuitérque si quis exprimere similitudinem velit, angustioris trifolij frutex. Datur animalibus post biduum semper. Hyeme verò quod inaruit, madidum. Satiant equos denæ libræ, & portione minora animalia: obitérque inter ordines allium & cepe seri fertile est. Inuentus hic frutex in Cythno insula, inde translatus est in omnes Cycladas, mox in vrbes Græcas, magno

* post

casci

caſei prouentu: propter quod maximè miror rarum eſſe in Italia. Non æſtuum, non frigorum, non grandinum, aut niuis iniuriam expaueſcit. Adiicit Hyginus, ne hoſtium quidem, propter nullam gratiam ligni.

De fruticibus & arboribus noſtri maris, atque Rubri & Indici. Cap. XXV.

NAſcuntur & in mari frutices arboréſque, minores in noſtro. Rubrum enim, & totus Orientis Oceanus refertus eſt ſyluis. Non habet lingua * alia nomen, quod Græci vocant phycos: quoniam aliga herbarum magis vocabulum intelligitur: hic autem eſt frutex. Folia lata colore viridi gignit, quod quidam praſon vocant, alij zoſtera. Alterum genus eiuſdem, capillaceo folio ſimile fœniculo, in ſaxis naſcitur: ſuperius in vadis haud procul litore: verno vtrunque: & interit autumno. Circa Cretam inſulam nato in petris purpuras quoque inficiunt, laudatiſſimo à parte Aquilonis, aut cum ſpongiis. Tertium eſt gramini ſimile, radice geniculata & caule, qualiter calami. Aliud genus fruticum bryon vocatur, folio lactucæ, rugoſiore tantùm, iam hoc interius naſcens. In alto verò abies & quercus cubitali altitudine. Ramis earum adhærent conchæ. Quercu etiam tingi lanas tradunt. Glandem etiam quaſdam ferre in alto: naufragis hæc deprehenſa vrinantibúſque. Et aliæ traduntur prægrandes circa Sicyonem. Vitis enim paſſim naſcitur. Sed ficus ſine foliis, rubro cortice. Fit & palma fruticum generis. Extra Herculis columnas porri fronde naſcitur frutex, & alius lauri & thymi, qui ambo iecti in pumicem transfigurantur. At in Oriente mirum eſt, ſtatim à Copto per ſolitudines nihil gigni, præter ſpi-

* aliud

nam,quæ ſitiens vocatur,& hanc raram admodum.In mari verò Rubro ſyluas viuere, laurum maximè & oliuam ferentẽ baccas:& cùm pluat, fungos,qui ſole tacti mutantur in pumicem.Fruticum ipſorum magnitudo ternorum eſt cubitorum,caniculis referta,vt vix proſpicere è naui tutum ſit, remos plerunque ipſos inuadentibus. Qui nauigauêre in Indos Alexãdri milites,frondem marinarum arborum tradidere in aqua viridem fuiſſe, exemptam ſole protinus in ſalem areſcentem.Iuncos quoque lapideos perquàm ſimiles veris per litora, & in alto quaſdam arbuſculas colore bubuli cornus ramoſas,& caeuminibus rubentes:cùm tractarentur,vitri modo fragiles,in igne autem vt ferrum inardeſcentes, reſtinctis colore ſuo redeunte. Eodem tractu inſularum ſyluas operit æſtus, quanquam altiores platanis populiſque altiſſimis.Folia iis lauri,flos violæ & odore & colore: Baccæ,vt oleis,& ipſæ odoris iucundi autumno naſcentes, foliis nunquam deciduis. Harũ minores totas integit mare.Maximarum caeumina extant, ad quæ naues religantur:& cùm receſſit æſtus,ad radices.Alias quoque arbores in alto ab eiſdẽ accepimus eodem in mari viſas,ſemper folia retinentes: fructu earum lupino ſimili. Iuba tradit, circa Troglodytarum inſulas frutiecm in alto vocari Iſidos ploeamon,corallio ſimilem ſine foliis:præciſum mutato colore in nigrum dureſcere.Cùm cadat, frangi. Item alium,qui vocatur charitoblepharon,efficaecm in amatoriis.Spathalia eo facere & monilia fœminas. Sentire eum ſe capi,duraríque cornus modo, & hebetare aciem ferri. Quòd ſi fefellerint inſidiæ, in lapidem transfigurari.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XIIII.

*In quo * frugiferæ arbores traduntur.* *fructiferæ

PROOEMIVM.

EXTERNAE arbores, indociléſque naſci alibi, quàm vbi cœpere, & quæ in alienas non commeant terras, hactenus ferè ſunt. Licétque iam de communibus loqui, quarum omnium peculiaris parens videri poteſt Italia. Noſcentes tantùm meminerint, naturas earum à nobis interim dici, non culturas: quanquàm & colendi maxima in natura portio eſt. Illud ſatis mirari non queo, interiſſe quarundam memoriam, atque etiam nominum, quę autores prodidere, notitiam. Quis enim non communicato orbe terrarum, maieſtate Romani imperij profeciſſe vitã putet commercio rerum ac ſocietate feſtæ pacis, omniáq; etiam quæ occulta antè fuerant, in promiſcuo vſu facta? At hercule non reperiuntur, qui norint multa ab antiquis prodita: tanto priſcorum cura fertilior, aut induſtria felicior fuit, ante millia annorum inter principia literarum Heſiodo prę-cepta * agricolæ pandere orſo, ſubſecutíſq; non * agricolis

paucis hanc curam eius, vnde nobis creuit labor. Quippe cùm requirenda sint non solùm posteà inuenta, verùm etiam ea, quæ inuenerant prisci, desidia rerum internecione memoriæ inducta. Cuius somni causas quis alias, quàm publicas mundi, inuenerit? Nimirum alij subiere ritus, circáq; alia mentes hominum detinentur, & auaritiæ tantùm artes coluntur. Anteà inclusis gentium imperiis intra ipsas, ideóque & ingeniis, quadam sterilitate fortunæ, necesse erat animi bona exercere: regésque innumeri honore artium colebantur, & in ostentatione has præferebant opum, immortalitatem sibi per illas prorogari arbitrantes. Quare abundabant & præmia, & operæ vitæ. Posteris laxitas mundi & rerum amplitudo damno fuit, postquàm Senator censu legi cœptus, iudex fieri censu, magistratum ducémque nil magis exornare, quàm census: postquàm cœpere orbitas in autoritate summa & potentia esse, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in possidendo: pessum iere vitæ pretia: omnésq; à maximo bono liberales dictæ artes, in contrarium cecidere, ac seruitute sola profici cœptum. Hanc alius alio modo, & in aliis adorare, eodem tamen, habendi quò eat spes, omnium tendente voto. Passim verò etiam egregij aliena vitia quàm bona sua, colere malle. Ergo hercule voluptas viuere cœpit, vita ipsa desiit. Sed nos obliterata quoque scrutabimur. Nec deterrebit quarundam rerum humilitas, sicut nec in animalibus fecit. Quanquàm videmus Virgilium præcellentissimum vatem, ea de causa hottorum dotes fugisse: è tantísque, quæ retulit flores modo rerum decerpsisse, beatum felicémq; gratiæ xv. omnino generibus vuarum

nomin

nominatis, tribus oleæ, totidem pyrorum, malo verò tantùm Assyrio, cæteris omnibus neglectis. Vnde autem potiùs incipiemus, quàm à vitibus? quarum principatus in tantum peculiaris Italiæ est, vt vel hoc vno omnia gentium vicisse, quanquàm odorifera, possit videri bona: quanquàm vbicunque pubescentium odori nulla suauitas præfertur.

De vitium natura, & quibus modis ferant.

Cap. I.

VItes iure apud priscos magnitudine quoque inter arbores numerabantur. Iouis simulacrum in vrbe Populonia ex vna conspicimus, tot ætatis incorruptum: Item Massiliæ pateram. Metaponti templum Iunonis vitigineis columnis stetit. Etiam nunc scalis tectum Ephesiæ Dianæ scanditur vite vna Cypria, vt ferunt, quoniam ibi ad præcipuam amplitudinem exeunt. Nec est ligno vlli æternior natura. Verùm ista ex syluestribus facta crediderim, quando hæ vites tonsura annua coërcentur, & vis earum omnis euocatur in palmites, aut deprimitur in propagines, succique tantùm gratia ex his pluribus modis ad cæli mores, solique ingenia. In Campano agro populis nubũt: maritáique complexæ, atque per ramos earum procacibus brachiis geniculato cursu scandentes, cacumina æquant, in tantum sublimes, vt vindemiator auratus rogum ac tumulum excipiat. Nullo fine crescunt diuidique aut potiùs auelli nequeunt. Villas & domos ambiri singularum palmitibus, ac sequacibus loris quoque, memoria dignum inter prima Valerianus quoque Cornelius existimauit. Vna vitis Romæ in Liuiæ porticibus subdiales inambulationes vmbrosis pergulis opacat, eadem duodenis

muſti amphoris fœcunda. Vlmos quidem vbiq; exuperant. Miratúmque altitudinem earum Ariciæ ferunt legatum regis Pyrrhi Cineam facetè luſiſſe in auſteriorem guſtum vini, meritò matrem eius pendere in tam alta cruce. Rumbotinus vocatur, & alio nomine populus, arbor Italiæ Padum tranſgreſſis, cuius tabulata in orbem patula replent, puróque producto dracone in palmam eius, inde in ſubrectos ramorũ digitos flagella diſpergunt. Eædem modici hominis altitudine adminiculatæ ſudibus * horrent, vineámque faciunt: & aliæ improbo reptatu, pampinorúmque ſuperfluitate peritia domini amplo diſcurſu atria media complentes. Tot differentias vel ſola tantùm Italia recipit. Stat prouinciarum aliquarum per ſe vitis ſine vllo pedamento, artus ſuos in ſe colligens, & breuitate craſſitudinem paſcens. Vetant hoc aliubi venti, vt in Africa & in Narbonenſis prouinciæ partibus. Excreſcere vltra ſuos pollices prohibitæ, ſempérque paſtinatis ſimiles, herbarum modo vagantur per arua, ac ſuccum terræ paſſim vuis bibunt, quæ ob id magnitudinem infantium puerorum in interiore Africæ parte exuperant. Vua non aliubi gratior callo, vt inde poſſit inueniſſe nomen duracina. Nanque genera magnitudine, colore, ſaporibus, acinis, innumera, etiamnum multiplicantur vino. Hic purpureo lucent colore, illic fulgét roſeo, niténtque viridi. Cãdicans enim nigérque vulgares. Tument verò mammarum modo bumaſti. Prælongis dactyli porriguntur acinis. Eſt & illa naturæ laſciuia, vt prægrandibus adhæreant parui, mites, & ſuauitate certantes: leptoragas has vocant. Durant aliæ per hyemem, penſili concameratæ nodo. Aliæ in ſua tantùm cõtinentur

* *herent.*

tur anima ollis fictilibus,& insuper doliis inclusæ, stipatæ vinaceis circunsudantibus. Aliis gratiam,qui & vinis,fumus affert fabrilis,iisque gloriam præcipuam in fornacibus Africæ Tiberij Cæsaris autoritas fecit. Ante eum Rheticis prior mensa erat,& vuis Veronensium agro. Quin & à patientia nomen acinis datur passis. Conduntur & musto vuę,ipsæque vino suo inebriantur. Aliæ decoctæ in musto dulcescunt:aliæ verò sobolem nouam in matre ipsa expectant trãslucidæ vitro: addítque acinis eandem,quam in doliis amphoris sue,duratricem illam firmitatem austeritas picis insusa pediculo.Iam inuenta vitis per se in vino picem resipiens, Viennensem agrum nobilitans,Aruerno,Sequanóque & Heluico generibus non pridem illustrata. Atque hæc Virgilij vatis ætate incognita, à cuius obitu xc. aguntur anni. Quid, quòd insertæ castris summam rerum imperiúmque continent?Centurionum in manu vitis, & opimo præmio tardos ordines ad lenta perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipsam honorat. Necnon vineæ oppugnationum dedere rationem. Nam in medicaminibus adeò magnum obtinent locum, vt per sese vino ipso remedia sint.

De generibus vitium. *Cap. II.*

GEnera vitium numero comprehendi posse vnus existimauit Democritus, cuncta sibi Græciæ cognita professus. Cæteri innumera atq; infinita esse prodiderunt: quod verius apparebit ex vinis. Nec omnia dicentur, sed maximè insignia: quippe quæ totidem penè sunt, quot agri. Quamobrem celeberrimas vitium,aut quibus est aliqua proprietate miraculum, ostendisse satis erit. Principatus datur ammineis propter firmi-

tatem, senióque proficientem vini eius vbique vitam. Quinque earum genera: exiis germana minor acino * melior defloreſcit, imbres tempeſtatéſque tolerat: non item maior, ſed in arbore, quàm in iugo, minùs obnoxia. Cemellarum, quibus hoc nomen vuę ſemper geminæ dedere, aſperrimus ſapor: ſed vites præcipuæ. Ex iis minor Auſtro lædituꝛ, cæteris ventis alitur, vt in Veſuuio monte, Surrentiníſque collibus. In reliquis Italiæ partibus non niſi arbori accommodata. Quintum genus lanatæ, ne Seres miremur, aut Indos, adeò lanugo eam veſtit. Prima ex ammineis matureſcit, ocyſſiméque putreſcit. Proxima dignitas Nomentanis rubente materia: quapropter quidam rubellas appellauere vineas. Ex minùs fertiles vino, acinis & fæce nimiæ: contra pruinas fortiſſimæ, ſiccitate magis quàm imbre, æſtu quàm algore vexantur. Quamobrem in frigidis humidíſque principatum obtinent. Fertilior, quæ minor acino, & folio ſciſſa minúis. Apianis apes dedere cognomen, præcipuè earum auidæ. Ex his duo genera, lanugine & * ipſa pubeſcunt. Diſtant, quòd altera celeriùs matureſcit, quanquàm & altera properante. Situs frigidos non reſpuunt & tamen nullæ celeriùs imbre putreſcunt. Vina primò dulcia, auſteritatem annis accipiunt, & rubra fiunt. Nulla magis vite gaudet. Et hactenus potiſſima nobilitas datur peculiaribus atque vernaculis Italiæ. Cæteræ aduenere Chio, Thaſoue Græcula non inferior ammineis bonitate, prætenera acino: & vua tam parua, vt niſi pinguiſſimo ſolo colere non proſit. Eugeniam Tauromenitani colles cum generoſitatis cognomine, miſère Albano tantùm agro: quoniam tranſlata ſtatim mutatur. Nanque eſt aliquibus tantus locorum

* melius

* ipſæ

corum amor, vt omnem in his gloriam ſuam relinquant, nec vſquam tranſeant totæ. Quod & in Rhetica Allobrogicáque, quam ſuprà picatam appellauimus, euenit, domi nobilibus, nec agnoſcendis alibi. Fœcundæ tamen bonitatis vice copiam præſtant: Eugenia feruentibus locis, Rhetica temperatis, Allobrogica frigidis, gelu matureſcens, & colore nigra. Ex his, quas adhuc diximus, ſed etiam è nigris vina vetuſtate in album colorem tranſeunt. Reliquæ ignobiles. Aliquando tamen cæli aut ſoli opera non fallunt vetuſtatem, ſicuti fecenia, & cum ea florens Biturica, acino rarior, nunquàm floris obnoxij, quoniam antecedunt, ventíſque & imbribus reſiſtunt. meliores tamen algentibus locis quàm calidis, humidis, quàm ſitientibus. Vix vlla magis tam denſo vuarum partu impatiens variantis cæli, ſed contra tenorem vnum algoris æſtúſue conſtans. Quæ minor eſt ex eo genere, * melior. In eligendo ſolo moroſa, pingui putreſcit, gracili omnino non prouenit. Mediam temperiem delicatè quærit, ob hoc Sabinis collibus familiaris. Vua eius indecora viſu, ſapore iucunda: niſi matura protinus rapiatur, etiam non putreſcens cadit. Contra grandines eam tuetur foliorum amplitudo atque duritia. Inſignes iam colore inter purpureas nigrâſque medio heluolæ, ſæpius varianti, & ob id varianæ à quibuſdam appellatæ. Præfertur in his nigrior: vtraque alternis annis fertilis: ſed melior vino, cùm parcior. Et preciæ duo genera magnitudine acini diſcernuntur: quibus materies plurima, vuáque ollis vtiliſſima, folium apio ſimile. Baſilicam Dyrrhachini celebrant, Hiſpaniæ cocolobin vocant. Rarior vua, æſtus

* *mollior*

Auſtróſq;

Austrósque tolerat, capiti inimica, copia larga. Hispaniæ duo genera eius faciunt: vnum oblongo acino, alterum rotundo: nouissimas vindemiant. Quo dulcior cocolobis, hoc melior. Sed & austera transit in dulcem vetustate: & quæ dulcis fuit, in austeritatem: túncque * Albano vino æmulantur. Traduntveſicæ vitiis vtilissimum ex his potum. Albuelis summis arboribus fertilior est, visula imis. Quamobrem circa easdem satæ diuersitate naturæ locupletant. Inerticulam è nigris appellauere, iustiùs sobriam dicturi. inueterato præcipuè commendabilem vino, sed viribus innoxiam. Siquidem temulentiam sola non facit. Fertilitas commendat cæteras, principémque heluenacam. Duo eius genera, maiorem quam quidam longam: minor, quam arcam appellant, non tam fœcundam, sed gratiorem haustu. Discernitur folio circinato. Verùm vtraque gracilis. Furcas subdere his necessarium: alioqui vbertatem suam non tolerant. Maritimo afflatu gaudent, roscido odore. Nulla vitium minus Italiam amat, rara, parua, putrescens in ea: vino quoque, quod genuit, ætatem non exuperans. Nec alia macro solo familiarior. Græcinus, qui alioqui Cornelium Celsum transcripsit, arbitratur non naturam eius repugnare Italiæ, sed culturam, auidè palmites euocantium. Ob id fertilitatem suam absumi, si non præpinguis soli vbertas lassescentem sustineat. Carbunculari negatur, magna dote, si verum est, aliqua in vite cælo non esse ius. Aestum fert spionia, quam quidam spineam vocant, autumnisque & imbribus pinguescit. Quinimo nebulis vna alitur, ob id Rauennati agro peculiaris. Veniculam inter optimè defloreſcentes, & ollis aptissimam, Cam-

* *Albanũ vinum*

pani

pani malunt ſirculam vocare, alij ſtaculam, * Tarracina numiſianam, nullas vires proprias habentem, ſed totam pèrinde ac ſolum valeat. Surrentinis tamen efficaciſſima teſtis Veſuuio tenus. Ibi enim murgentina è Sicilia potiſſima quam Ponipeianam aliqui vocant, Latio demum feracem: ſicut horconia in Campania, tantùm vilitatis cibariæ, ſed vbertate præcipua. Tolerat & annos mœrica, contra omne ſidus firmiſſima, nigro acino, vinis vetuſtate rubeſcentibus. *Tarracini

Item de vitium generibus, ſecundum locorum & regionum proprietatem.

Cap. III.

ET hactenus publica ſunt genera: cætera regionum locorúmque, aut ex his inter ſe inſitu miſta. Siquidem Thuſcis peculiaris eſt tuderinis, atque etiam eius nominis florentia. Eſt opima Aretio talpana, & eteſiaca, & conſeminia. Talpana nigra candidum facit muſtum. Eteſiaca fallax, quæque plus tulit, eo laudabilius fundit: miriúmque, fœcunditate ceſſat. Conſeminia nigra, vino minimè durante, vua maximè: poſt x v. dies quàm vlla alia, metitur, fertilis, ſed cibaria. Huius folia, ſicut labruſcæ, prius quàm decidant, ſanguineo colore mutantur. Euenit hoc etiam quibuſdam aliis peſſimi generis argumento. Ittiola Vmbriæ, Meuanatíque & Piceno agro peculiaris eſt, Amiternino punnula. Iiſdem bannanica fallax eſt: amant tamen eam. Municipij vuam Pompeij nomine appellant: quamuis Cluſinis copioſiorem. Municipij & Tiburtes appellauere, quamuis oleaginam nuper inuenerint à ſimilitudine oliuæ. Nouiſſima hæc vuarum ad hoc tempus reperta eſt. Vinaciolam ſoli nouere

Sabini

Sabini & Laurenti. Nam Gauranas scio à Falerno agro translatas vocari Falernas, celeritate vbique degenerantes. Necnon Tarentinum genus aliqui fecere, prædulci vua. Capnias & buccoriatis, & tarrupia, in Thurinis collibus non antè demetuntur, quàm gelauerit. Pharia gaudent Pisæ, Mutina Prusinia, nigro acino, intra quadriennium albescente vino. Mirum, vbique cum Sole circumagi vuam, quæ ob id streptos vocatur. Et in Italia Gallicam placere, trans Alpes verò Picenam. Dixit Virgilius Thasias & Mareotidas, & lageas: complurésque externas, quæ non reperiuntur in Italia. Sed sunt etiamnum insignes vua. non vino, ambrosiaca, duracina, sine vllis vasis in vite seruabilis: tanta est contra frigora æstus tempestatésque firmitas. Nec orthampelos indiget arbore aut palis, ipsa se sustinens: non item dactylides digitali gracilitate. Columbinæ acinosissimæ: & magis purpureæ cognomine bimammiæ, quando non racemos, sed vuas alias gerunt. Item tripedanea, cui nomen à mensura est. Item scripula passo acino. Et Rhetica in maritimis Alpibus appellata, dissimilis laudatæ illi. Nanque hæc breuis conferta acino, degener vino, sed cute omnium tenuissima, nucleo quem Chium vocant, vno ac minimo acinũ prægrandem vnum alterúmuc habens. Est & nigra amminea, cui Syriacæ nomen imponunt. Item Hispana ignobilium probatissima. In pergulis verò seruntur escariæ appellatæ, ederæ acinis, albæ nigræque. Et bumasti totidem coloribus. At nondum dictæ Aegia, & Rhodia, & vncialis, velut à pondere acini. Item pucina omnium nigerrima: & coronario naturæ lusu stephanitis, acinos foliis intercursantibus; & quæ forenses vocantur celeres

celeres prouentu, vendibiles aſpectu, portatu faciles. Contrà damnantur etiam viſu cinerea, & rabuſcula, & aſiniſca: minus tamen, caudas vulpium imitata, alopecis: Alexandrina appellatur vitis circa Phalacram breuis, ramis cubitalibus, acino nigro fabæ magnitudine, nucleo molli & minimo, obliquis racemis prædulcibus, folio paruo & rotundo, ſine diuiſuris. Septem his annis, in Narbonenſis prouinciæ * Alba eluia inuenta eſt, vitis vno die defloreſcens: ob id tutiſſima. Narbonicã vocãt, quam nunc tota prouincia cõſcrit. * arua.

Inſignia culturæ vinearum. Cap. IIII.

CAtonum ille primus, triumpho & Cenſuræ ſuper cætera inſignis, magis tamen etiamnum claritate literarum, præceptíſque omnium rerum expetendarum datis generi Romano, inter prima verò agrum colendi, illius æui confeſſione optimus ac ſine æmulo agricola, pauca attigit vitium genera quarundam ex iis iam etiam nominibus abolitis. Separatim toto tractatu ſententia eius indicanda eſt, vt in omni genere noſcamus quæ fuerint celeberrima, anno ſexcenteſimo vrbis, circa captas Carthaginem ac Corinthum, cùm ſupremum is diem obiit, & quantum poſteà ccxxx. annis vita profecerit. Ergo de vitibus vuiſq; ita prodidit: Qui locus vino optimus dicetur eſſe, & oſtentus ſolibus, ammineum minuſculum & geminum eugenium, heluinum minuſculum conferito. Qui locus craſſior aut nebuloſior ammineum maius aut murgentinum, Apicium Lucanum ferito. Cæteræ Vites miſcellæ maximæ in quemuis agrũ conueniunt. In lora rectè cõdũtur. Quas ſuſpẽdas duracinas, ammineas maiores, vel ad fabrũ ferrariũ pro paſſis hç rectè ſeruãtur. Nec ſunt vetuſtiora de illa re Latinç linguç præcepta:

præcepta: tam prope ab origine rerum fumus. Ammineam proximè dictam, Varro ſcantianam vocat. In noſtra ætate pauca exempla conſummatæ huius artis fuere: verùm eò minus omittenda, vt noſcantur etiam præmia, que in omni re maximè ſpectantur. Summam ergo adeptus eſt gloriam Acilius Sthenelus è plebe libertina, L x. iugerum non ampliùs vineis excultis in Nomentano agro, atque c c c c. nummûm venundatis. Magna fama & Vetuleno Aegialo perinde libertino fuit in Campaniæ rure Linternino, maiórque etiam fauore hominum, quoniam ipſum Africani colebat exilium. * Sed maxima, eiuſdem Stheneli opera, Rhemmio Palæmoni, aliâs Grammatica arte celebri, in hiſce x x. annis mercato rus c c c c c c. nummûm in eodem Nomentano, decimi lapidis ab vrbe diuerticulo. Eſt autem vſquequaque nota vilitas mercis per omnia ſuburbana, ibi tamen maxima, quoniam & neglecta per indiligentiam prædia parauerat, ac ne in peſſimis quidem elegantioris ſoli. Hæc aggreſſus excolere, non virtute animi, ſed vanitate primò, quæ nota mirè in illo fuit, paſtinatis de integro vineis, cura Stheneli dum agricolam imitatur, ad vix credibile miraculum perduxit, intra octauum annum c c c c. nummûm emptori addicta pendente vindemia. Cucurrítque non nemo ad ſpectandas vuarum in iis vineis ſtrues, literis eius altioribus contra id pigra vicinitate ſibi patrocinante: nouiſſimè Anneo Seneca, principe tum eruditionis, ac potétiæ, quæ poſtremò nimia fuit ſuper ipſum, minimè vtique miratore inanium, tantò prædij eius amore capto, vt non puderet * inuiſo aliàs & oſtentaturo tradere palmam eam, emptis quadru

* *De loco hoc, atque adeò de toto hoc capite conſule Budæũ li. 5. de Aſſe.*

* *Aliâs ſic: inuiſuro alias regiones, & oſtẽtaturo. Quam lectionẽ agnoſcit & Budæus lib. 5. de Aſſe.*

quadruplicato vineis illis intra decimum ferè curæ annum, digna opera, quæ in Cæcubis Setiníſque agris proficeret: quando & poſteà ſæpenumero ſeptenos culeos ſingula iugera, hoc eſt amphoras centenas quadragenas muſti dedere. Ac ne quis victam in hoc antiquitatem arbitraretur, idem Cato denos culeo, redire ex iugeribus ſcripſit, efficacibus exemplis non maria plus temerata conferre mercatori, non in Rubrum litus Indicúmue merces petitas, quàm ſedulum ruris lareni. Vino antiquiſſima claritas Maroneo, in Thraciæ maritima parte genito, vt autor eſt Homerus. Neque enim fabuloſa, aut de origine variè prodita conſectamur, præterquàm Ariſtęum primum omnium in eadem gente mel miſcuiſſe vino, ſuauitate præcipua vtriuſque naturæ ſponte prouenientis. Maroneum vicies tanto addito aquæ miſcendũ Homerus prodidit. Durat etiam vis eadem in terra generi, vigórque indomitus. Quippe cùm Mutianus ter Conſul ex his qui nuperrimè prodidere, ſextarios ſingulos octonis aquæ miſceri compererit Præſeus in eo tractu. Eſſe autem colore nigrum, odoratum, vetuſtate pingueſcere. Et Pramnio, quod idem Homerus celebrauit, etiam nunc hodie durat. Naſcitur Smyrnæ regione, iuxta delubrũ Matris Deũ. In reliquis claritas generi nõ fuit alicui. Anno fuit omnium generũ bonitas, L. Opimio Conſule, cùm C. Gracchus Tribunus plebem ſeditionibus agitans interemptus, ea cęli temperies fulſit, quam cocturam vocant, ſolis opere, natali vrbis DCXXXIIII. Durántque adhuc vina ducentis ferè annis, iam in ſpeciem redacta mellis aſperi: etenim hæc natura vinis in vetuſtate eſt: nec potari per ſe queunt, ſi non

peruincat aqua, vsq; in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis commendandis minima aliqua mistura medicamenta sunt: quo fit, vt eius temporis çstimatione in singulas amphoras centeni nummi statuantur. Ex his tamẽ vsura multiplicata semissibus, quæ ciuilis ac modica est, in C. Cæsaris Germanici filij principatu, *annis CLX. singulas vncias vini constitisse nobili exemplo docuimus, referentes * vitam Pomponij Secundi vatis, cœnámq; quam principi illi dedit. Tantum peçuniarum detinent vini apothecç. Nec alia res maius incrementum sentit ad vicesimum annum, maiúsue ab eo dispendium, non proficiente pretio. Rarò quippe adhuc fuere, nec nisi in nepotatu, singulis testis millia nummûm: Viennenses soli picata sua, quorum genera diximus, pluris permutasse, sed inter sese amore patrio creduntur. Idque vinum frigidius reliquis existimatur in frigido potu.

* *Rectius, anno cẽtesimo sexagesimo, adstipulãte eodẽ Budæo loco iam citato.*

* *vitem*

De natura vini. Cap. V.

VIno natura est, hausto accendendi calore viscera intus, foris infuso refrigerandi. Nec alienum fuerit cõmemorare hoc in loco, quod Androcydes sapientia clarus ad Alexandrum Magnum scripsit, intemperantiã eius cohibens: Vinum potaturus rex, meméto te bibere sanguinem terræ: sicut cicuta homini venenum est, sic cicutæ vinum. Quibus præceptis si ille obtemperauisset, profectò amicos in temulentia non interemisset. Prorsus vt iure dici possit, neque viribus corporis vtilius aliud, neque aliud voluptatibus pernicioſius, si modus absit.

Vina generosa. Cap. VI.

GEnera autem vini alia aliis gratiora esse, quis dubitet? aut non ex eodem lacu aliud

prx-

præstãtius altero germanitatẽ præcedere, siue testa, siue fortuito euẽtu? Quamobrẽ de principatu se quisq; iudicẽ statuat. Iulia Augusta LXXXII. annos vitæ pucino retulit acceptos, non alio vsa. Gignitur in sinu Adriatici maris, non procul à Timauo fonte, saxeo colle, maritimo afflatu paucas coquente amphoras. Nec aliud aptius medicamentis iudicatur. Hoc esse crediderim, quod Græci celebrantes miris laudibus pyctanon appellauerũt ex Adriatico sinu. Diuus Augustus Setinum prætulit cunctis, & ferè secuti principes, confessa propter experimenta, non temere cruditatibus noxiis ab ea saliua. Nascitur supra forum Appij. Antea Cæcubo erat generositas celeberrima in palustribus populetis, sinu Amyclano: quod iam intercidit & incuria coloni locíque angustia, magis tamen fossa Neronis, quam à Baiano lacu Ostiam vsque nauigabilem inchoauerat. Secunda nobilitas Falerno agro erat, & ex eo maximè Faustiano. Cura culturáque id collegerat. Exolescit hoc quoque, copiæ potiùs, quàm bonitati, studẽtium. Falernus ager à ponte Campano læua petentibus vrbanã coloniam Syllanam nuper Capuæ cõtributam incipit. Faustianus autem circiter quatuor milliaria à vico prope Cedias, qui vicus à Sinuessa VI. millibus abest. Nec vlli in vino maior autoritas: solo vinorum flamma accenditur. Tria eius genera, austerum, dulce, tenue. Quidam ita distinguunt: summis collibus Gauranum gigni, mediis Faustianum, imis Falernum. Non omittendum autem nulli eorum, quæ celebrentur, iucundum saporem vuæ esse. Ad tertiam palmam variè venere Albana vrbi vicina, prædulcia ac rara in austero. Item Surrentina in vineis tantùm nascen-

tia, conualescentibus maximè probata, propter tenuitatem salubritatémque. Tiberius Cæsar dicebat consensisse medicos, vt nobilitatem Surrentino darent, alioquin esse generosum acetum. C. Cæsar, qui successit illi, nobilem vappam. Certant Massica equè, ex monte Gaurano Puteolos Baiásque prospectantia. Nam Falerno contermina Statana ad principatus venere non dubiè: palmque fecere sua quibusque terris tempora esse, sicut rerum prouentus occasúsque. Iuncta his præponi solebant Calena, & quæ in vineis arbustísque nascuntur, Fundana. Ex alia vicinia vrbis Veliternina Priuernatiáq;. Nã quod Signiæ nascitur, austeritate nimia continendæ vtile aluo, inter medicamina numeratur. Quartã curriculum, publicis epulis obtinuere à Diuo Iulio (is enim primus autoritatem his tribuit, vt in epistolis eius apparet) Mamertina, circa Messanam in Sicilia genita: Ex iis Potulana, ab autore dicta, in loco proximo Italiæ laudantur præcipué. Est in eadem Sicilia & Taurominitanis bonos, lagenis pro Mamertino plerunq; subditis. Ex reliquis autem à supero mari Præturia, atque Ancone nascentia, & quæ à palma vna fortè enata palmesia appellantur. In mediterraneo verò Cesenatia ac Mecœnatiana. In Veronensi item Rhetica, Falernis tãtùm posthabita à Virgilio. Mox ab intimo sinu maris, Adriana. Ab infero autẽ Latiniẽsia, Grauiscana, Statoniensia. Hetruriæ palmã Luna habet. Liguriæ Genua: Inter Pyrenæum Alpésque Massilia gemino sapore, quando & condiendis aliis pinguius gignit, quod vocant succosum. Beterrarum intra Gallias consistit autoritas. De reliquis in Narbonensi genitis asseuerare non est, quoniam officinam

ficinam eius rei fecere tingentes fumo, vtinámque non & herbis, ac medicaminibus noxiis. Quippe etiam aloën mercantur, qua saporem colorémque adulterant. Verùm & longinquiora Italiæ ab Ausonio mari, non carent gloria, Tarentina, & Seruitiana, & Consentiæ genita, & Tempsæ ab Babiæ. Lucanáque antecedentibus Thurinis. Omnium verò eorum maximè illustrata Messalæ potu & salute Lagarina, non procul Grumento nascentia. Campania nuper excitauit nouis nominibus autoritaté, siue cura, siue casu, ad quartum à Neapoli lapidem Trebellicis, iuxta Capuam Caulinis, & in suo agro Trebulanis: alioqui semper inter plebeia & Trifolinis gloriata. Nam Pompeianis summum decem annorum incrementum est, nihil senecta conferente. Dolore etiam capitum in sextam horam diei sequentis infesta deprehenduntur. Quibus exemplis, nisi fallor, manifestum est, patriam terrámque referre, non vuam: & superuacuam generum consectationem in numerum, cùm eadem vitis aliud aliis in locis * polleat. Hispaniarum Lalatana copia nobilitantur elegantia verò Tarraconensia, atque Lauronensia: & Balearica ex insulis, conferuntur Italiæ primis. Nec ignoro, multa prætermissa pleroíque existimaturos, quando suum cuique placet, & quocunque eatur, fabula eadem reperitur: Diui Augusti iudiciorum ac palati perituissimum è libertis, censuram vini in epulas eius facientem, dixisse hospiti de indigena vino, nouum quidem sibi gustum esse eum, atque non ex nobilibus, sed Cæsarem non aliud potorum. Nec negauerim & alia digna esse fama: sed de quibus consensus aui iudicauerint, hæc sunt.

* pullulet

Vina transmarina. Cap. VII.

NVnc simili modo transmarina dicemus. In summa gloria post Homerica illa, de quibus suprà diximus, fuere Thasium Chiúmque. Ex Chio quod Aruisium vocant. His addidit Lesbium Erasistrati maximi Medici autoritas, circiter D c. annum vrbis Romæ. Nunc gratia ante omnia est Clazomenio, postquàm parcius mari condiunt. Lesbium sponte naturę suæ mare sapit. Nec Tmoliti per se gratia, vt vino: sed cuius dulci admisto, reliquorum duritia suauitatem accipiat, simul & ætatem, quoniam vetustiora protinus vidétur. Ab his dignatio est Sicyonio, Cyprio, Telmesico, Tripolitico, Byritio, Tyrio, Sebennytico. In Aegyptu hoc nascitur tribus generibus vuarum ibi nobile, Thasia, æthalo, peuce. Post hæc autoritas hippodamantio, mystico, cantharitæ, protropo Gnidio, Catacecaumenitæ, petritæ, Myconio. Nam mesogiten capitis dolores facere compertum est: nec Ephesium salubre esse, quoniam mari & defruto condiatur. Apamenum mulso præcipuè conuenire dicitur, sicut Prętutium in Italia. Est enim & hęc proprietas generum, vt dulcia vtique inter se non congruant. Exoleuit & protagion, quod Italicis proximum fecerant Asclepiadis scholæ. Apulludorus medicus, in volumine, quo suasit Ptolemæo regi quæ vina biberet, Italicis etiam tum ignotis, laudauit in Ponto Nasperceniten, mox Orœticum, Oeneaten, Leucadium, Ambracioten, & quod cunctis prætulit Præparentium: sed minoris famę esse dixit, quoniam post sex annos non placeret.

De vini falsi generibus septem. Cap VIII.

HActenus bonitas vini nationibus debetur.

Apud

Apud Græcos iure clarissimum nomen accepit, quod appellauerunt bion, ad plurimos valetudinum vsus excogitatum, vt docebimus in parte medicinæ. Fit autem hoc modo: vuæ paulùm ante maturitatem decerptæ, siccantur acri sole, ter die versatę per triduum: quarto exprimuntur, dein cadis sole inueterantur. Cui marinam aquam largiorem miscent, à serui furto origine orta, sic mensuram explentis, ídque translatum in albũ mustum leucochrun appellatur. In aliis autem gentibus simili modo factum tethalassomenon vocant: Thalassiten autem vasis musti deiectis in mare, quo genere præcox fit vetustas. Necnon apud nos quoque Coum vinum ex Italico faciendi rationem Cato demonstrauit, super cætera in sole quadriennio maturandũ præcipiens. Rhodium Coo simile est. Phorineum falsius Coo. Omnia transmarina septem aut sex annis ad vetustatem mediam peruenire existimantur.

De dulcium generibus XIIII. Cap. IX.

VInum omne dulce minus odoratum: quò tenuius, eò odoratius. Colores vinis quatuor: albus, fuluus, sanguineus, niger. Psythium & melampsythium passi genera sunt, suum saporem, non vini referentia: Cisibilites verò *musti, in Galatia nascens, & Halyntium in Sicilia. Nam siræum, quod alij hepsema, nostri sapam appellant, ingenij, non naturæ opus est, musto vsque ad tertiam partem mensurę decocto: quod vbi factum ad dimidiam est, defrutum vocamus. Omnia in adulterium mellis excogitata. Sed priora vua terráque constant. Passum à Cretico Cilicium probatur, & Africum, & in Italia Ptouinciisque finitimis. Fieri certum est ex vua,

* mulsi

quam Græci sticam vocant, nos apianam, item scirpula, diutius in vite sole, adustis, aut seruente oleo. Quidam è quacunque dulci, dum præcocta alba faciunt siccantes sole, donec paulò amplius dimidium pondus supersit, * tusásque leniter exprimunt. Deinde quantum expresserint, adiiciunt vinaceis aquæ puteanæ, vt & secundarium passum faciant. Diligentiores eodem modo siccatis acinos eximunt: ac sine sarmentis madefactos vino excellenti, donec intumescant, premunt. Et hoc genus ante cætera laudant. Ac simili modo aqua addita, secundarium faciunt. Medium inter dulcia vinúmque est, quod Græci aïgleuces vocant, hoc est, semper mustum. Id euenit cura, quoniam ferueri prohibetur. sic appellãt musti in vina transitũ. Ergo mergũt è lacu protinus in aqua cados, donec bruma trãseat, & consuetudo fiat algendi. Est etiamnum aliud genus eius per se, quod vocat dulce Narbonensis prouincia, & in ea maximè Vocontij. Asseruatur eius gratia vua diutius in vite, pediculo intorto. Ab aliis ipse palmes inciditur in medullam, ab aliis vua torretur in tegulis: omnia ex Helucnaca vite. His adiiciunt aliqui, quod vocant diachyton, vuis in sole siccatis loco clauso per dies septem, in cratibus, totidem pedes à terra altè, noctibus à rore defensis, octauo die calcatis. Ita fieri optimi odoris saporísque. Dulci è genere est & melitites. Distat à mulso quod fit è musto, cum quinque congiis austeri musti, congio mellis & salis cyatho sufferuefactis, austerum. Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & protropum, ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur vuæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis defer-

* tusásque vuas

uere

uere passi, postea in sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso Canis ortu.

De deuterijs & secundarijs, vini genera tria.
Cap. X.

NOn possunt iure dici vina, quæ Græci deuteria appellant, Cato & nos soram, maceratis aqua vinaceis: sed tamen inter vina operaria numerantur. Tria eorum genera. Decima parte aquæ addita, quæ multi expressa sit, & ita nocte ac die madefactis vinaceis rursúsque prælo subiectis. Alterum, quomodo Græci factitauere, tertia parte eius quod expressum sit, addita aquæ, expressóque decocto ad tertias partes. Tertium est, facibus vini expressum, quod fæcatum Cato appellat. Nulli ex his plus, quàm anno, vsus.

Quæ nuper in Italia generosa vina esse cœperunt.
Cap. XI.

VErùm inter hæc subit mentem, cùm sint genera nobilia, quæ propriè vini intelligi possint, LXXX, ferè in toto orbe, duas partes ex hoc numero Italiæ esse longè præterea antè cunctas terras. Et hinc deiode altius cura serpit, non à primordio hanc gratiam fuisse.

De vini obseruatione. Cap. XII.

AVtoritatem post sexcentesimum vrbis annum cœpisse. Romulum lacte, nõ vino, libasse, indicio sunt facta ab eo instituta, quæ hodie custodiunt morem. Numæ regis Posthumia lex est: Vino rogum ne respergito. Quod sanxisse illum propter inopiam rei nemo dubitet. Eadem lege, ex imputata vite libari vina diis, nefas statuit, ratione excogitata, vt putare cogerentur, aliàs aratores, & pigri circa pericula arbusti. M. Varro auctor est, Mezentium Hetruriæ regem auxilium

Rutulis contra Latinos tulisse vini mercede, quod tum in Latino agro fuisset.

Qui vini vsus antiquis, & de vinis antiquorum.

Cap. XIII.

NOn licebat id fœminis Romæ bibere. Inuenimus inter exempla, Egnatij Mecennij vxorem, quod vinum bibisset è dolio, interfectam fuisse à marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit: Matronam quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, ideo propinquos fœminis osculum dare, vt scirent an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: vnde & temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem videri plus vini bibisse, quàm valetudinis causa viro insciente, & dote mulctauit. Diúque eius rei magna parsimonia fuit. L. Papyrius Imperator aduersus Samnites dimicaturus votum fecit, si vicisset, Ioui pocillum vini. Denique inter dona sextarios lactis datos inuenimus, nusquam vini. Idem Cato, cùm in Hispaniam nauigaret, vnde cum triumpho rediit, Non aliud, inquit, vinum bibi, quàm remiges: in tantùm dissimilis istis qui etiam conuiuis alia, quàm sibimetipsis, ministrant, aut procedente mẽsa subiiciunt. Lautissima apud priscos vina erant, myrrhæ odore condita, vt apparet in Plauti fabula, quæ Persa inscribitur, quanquàm in ea & calamum addi iubet. Ideo quidam *aromatice delectatos maximè credunt. Sed Fabius Dorsennus his versibus decernit:

aromatici, ex vetusto codice, vel aromatite ex Manutio.

Mittebam vinum pulchrum, murrhinam.

Et in Acharistione.

Panem & polentam, vinum murrhinam.

scæuol

Scæuolam quoque & Lælium & Atteium Capitonem in eadem ſentétia fuiſſe video, quoniam in Pſeudolo ſit.

Quod ſi opus eſt, vt dulce promat
Indidem, ecquid habet? rogas?
Murrhinam, paſſum, defrutum, mella.

Quibus apparet non inter vina modò murrhinam, ſed inter dulcia quoque nominatum.

De apothecis, & de vino Opimiano. Cap. XIII.

APothecas fuiſſe, & diffundi ſolita vina anno DCXXXIII. vrbis apparet indubitato Opimiani vini argumento, iam intelligente ſuum bonum Italia. Nondum tamen iſta genera in claritate erant. Itaque omnia tunc genita vnum habent Conſulis nomen. Sic quoque poſteà diu tranſmarina in autoritate fuerunt, & ad auos vſque noſtros: quin & Falerno iam reperto, ſicut apparet ex illo Comico verſu,

Quinque Thaſij vini inde depromam, Falerni bina.

P. Licinius Craſſus, & L. Iulius Cæſar Cenſores anno vrbis conditæ DCLXXV. edixerunt, ne quis vinum Græcum ammineúmq; octonis æris ſingula quadrantalia venderet. Hęc enim verba ſunt. Tanta verò vino Græco gratia erat, vt ſingulæ potiones in conuictu darentur. Quibus vinis autoritas fuerit ſua in menſa, M. Varro his verbis tradit: L. Lucullus puer apud patrem nunquàm lautum conuiuium vidit, in quo plus ſemel Græcum vinum daretur. Ipſe cùm rediit ex Aſia, millia cadûm congiariorũ diuiſit amplius centum. C. Sentius, quem Prętorem vidimus, Chium vinum in domum ſuam illatum dicebat, tum primùm, cùm ſibi cardiaco medicus dediſſet. Hortenſius ſuper decem millia cadûm hæredi reliquit. Hactenus Varro.

De liberalitate Cæsaris in vino. Cap. XV.

QVid, non & Cæsar Dictator triumphi sui cœna vini Falerni amphoras, Chij cados in conuiuia distribuit? Idem Hispaniensi triumpho Chiũm & Falernum dedit. Epulo verò in tertio Consulatu suo, Falernũ, Chium, Lesbium, Mamertinum: quo primùm tempore quatuor genera vini apposita constat. Postea ergo alia omnia in nobilitatem venerunt, circiter septingentesimum vrbis annum.

* fictitijs *De vinis * factitijs. Cap. XVI.*

ITaque non miror innumerabilia penè genera * factitij reperta multis antè seculis, quæ nunc dicemus, omnia ad medicinæ vsum pertinentia. Omphacium quo modo fieret, propter vnguẽta, diximus priori libro. Fit è labrusca, hoc est, vite syluestri, quod vocatur œnanthinum. Flores eius libris duabus in musti cado macerati, post xxx. dies mutantur. Præter hoc radix labruscæ & acini coria perficiũt. Ij paulò postquàm defloruere, singulare remedium habent ad refrigerandos in morbis corporum ardores, gelidissima, vt ferunt, natura. Pars eorum æstu moritur, priusquam reliqui, qui solstitiales dicuntur. Vniuersi nunquàm matureſcunt: & si priùs, quàm tota matureſcat, vua incocta detur cibo gallinaceo generi, fastidium gignit vuas appetendi. Factitiorum primum fit ex ipso vino, quod vocãt adynamon, hoc modo: Albi musti sextarij xx. aquæ dimidium, feruet donec excoquatur aquæ mensura. Alij marinæ sextarios decem, tantundem pluuiæ, in sole quadraginta diebus torrent. Dant ægris, quibus vini noxiam timent. Proximum fit è milij semine maturo, cum ipsa stipula libram &

quad

quadrantem in congios duos musti macerato,& Post septimum mensem transfuso. Ex loto arbore, frutice, herba, dictum est vti quæque fierent. Fiunt & è pomis quæ dicemus, interpretationibus non nisi necessariis additis: primúmque è palmis, quo Parthi & Indi vtuntur, & Oriens totus, maturarum quas vocant chydæas modio in aquæ congiis tribus macerato expressóque. Sic fit & sycites è fico, quem alij palmi primum, alij catorchiten vocant. Aut si dulce esse non libeat, pro aqua tantundem vinaceorũ adiicitur. E Cypria fico & acetum fit præcellens, atque Alexandrino quoque melius. Vinum fit & è silica Syriaca, & è pyris, malorúmque omnibus generibus. Sed è Punicis, quod rhoiten vocãt: & è cornis, mespilis, sorbis, moris siccis, nucleis pineis. Hi musto madidi exprimuntur: superiora per se mitia. Myrtiten Cato quemadmodum fieri docuerit, mox paulò indicabimus. Græci verò & alio modo. Ramis teneris cum suis foliis in albo musto decoctis, tusis, libram in tribus musti congiis deferuere faciunt, donec duo supersint. Quod ita sylvestris myrti baccis factũ est, myrtidanum vocant. hoc manus tingit. Ex his quæ in hortis gignuntur fit vinum è radice, asparago, cunila, origano apij semine, abrotano, mentastro, ruta, nepeta, serpilo, marrubio. Manipulos binos tundũt in caduni musti & sapæ sextarium, & aquæ marinæ heminam. E napis fit, x t. denariorum pondere in sextarios binos musti additio. Item è scillæ radice. Inter flores ex rosæ foliis tusis, in linteolo in mustum colatis cum ponduſculo vt fidat, xl pondere denariorum in sextarios vicenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Item è nardo gallico, & aliud è sylvestri.

ueſtri. Aromatiten quoque inuenio factitatum tantùm non vnguentorum compoſitione, primò è myrrha, vt diximus, mox & nardo Celtico, calamo, aſpalatho, offis in muſtum aut dulce vinum deſectis. Aliud è calamo, iunco, coſto, nardo Syriaco, amomo, caſia, cinnamomo, croco, palma, aſaro, ſimiliter & offa. Apud alios nardi & malobathri ſelibris in muſti congios duos additis: qualia nunc quoque fiunt pipere & melle addito, quæ alij condita, alij piperata appellant. Inuenitur & nectarites ex herba, quam alij helenion, alij medicam, alij ſymphyton, alij Idæam, & oreſtion, alij nectaream vocant, radice ponderis x L. denariorum in ſextarios, ſex muſti addita, ſimiliter in linteo. Ex cæteris herbis fit abſinthites * in x L. ſextarios muſti abſinthij Pontici libra decocta ad tertias partes, vel ſcopis abſinthij in vinum additis. Similiter hyſſopites è Cilicio hyſſopo, vnciis tribus in duos congios muſti coniectis, aut tuſis in vinum. Fiunt vtraque & alio modo, circa radices vitium ſato. Sic & elleboriten fieri ex veratro nigro Cato docet. Sic fit & ſcammonites. Mira vitium natura, ſaporem alienum in ſe trahendi, qualem & ſalicum redolent Patauinorum in paluſtribus vindemiæ. Sic & elleborum ſeritur in Thaſo, aut cucumis ſylueſter, aut ſcammonea, quod vinum phthorium vocant, quoniam abortus facit. Fit & ex herbis, quarum naturæ ſuo loco dicentur. Eſtœchade & radice gentianæ, & tragorigano, & dictamno, aſaro, dauco, eleliſphaco, panace, acoro, conyza, thymo, mandragora, iunco. Vocarunt & ſcyzinum, & itæomelin, & lectiſphagiten, quorum iam obliterata ratio eſt. Et fruticum verò è genere, cedri vtriuſque, cupreſſi, laurus, iuniſ

*XLVIII. ſextarijs muſti, abſynthij Pōtici libra, decoctis ad tertias partes.

iuniperi, terebinthi, calami, lentiſci, baccas aut lignum teſcens muſto decoquunt. Item chamelææ, & chamæpityos, & chamædryos lignum. Eodem modo & ex flore, in congium muſti decem denariorum pondere addito.

De hydromelite & oxymelite. Cap. XVII.

FIt vinum & ex aqua ac melle tantúm. Quinquennio ad hoc ſeruari cæleſtem iubent. Aliqui ptudentiores ſtatim ad tertias partes decoquunt, & tertiam mellis veteris adiiciunt: deinde xl. diebus Canis ortu in ſole habent. Alij diffuſa ita x. die obturant. Hoc vocatur hydromeli, & vetuſtate ſaporem vini aſſequitur, nuſquàm laudatius, quàm in Phrygia. Quin & acetum melle temperabatur: adeò nihil intentatum vitæ fuit. Oxymeli hoc vocarunt, mellis x. libris, aceti veteris heminis quinque, ſalis marini libra, aquæ pluuiæ ſextariis quinque, ſufferuefactis decies, mox elutriatis atque ita inueteratis. Omnia ab Themiſone ſummo autore damnata: & hercule coactus eorum vſus videri potes niſi ſi quis naturæ opus eſſe credit aromatiten, & ex vnguentis vina compoſita, aut vt biberentur genuiſſe eam frutices. Iſta ſunt cognitu iucunda, ſolertia humani animi omnia exquirente. Nihil quidem ex his anno durare, præterquàm quæ vetuſtate ipſa fieri diximus, & plura ne tricenis quidem diebus non erit dubium.

Prodigioſa generavini. Cap. XVIII.

SVnt & in vino prodigia. Dicitur in Arcadia fieri, quod fœcunditatem fœminis importet, viris rabiem. At in Achaia maximè circa Caryniam abigi partum vino, atque etiam ſi vuam edant grauidæ, cùm differentia in guſtatu non ſit. Trœzenium vinum qui bibunt, negantur generare.

nerare. Thasios duo genera vini diuersa facere proditur: vnum quo somnus concilietur, alterum verò quo fugetur. Apud eosdem vitis theriace vocatur, cuius & vinum & vua contra serpentium ictus medetur. Libanios thuris odore, ex qua Diis prolibant. In diuerso aspendios, damnata aris. Ferunt eam nec ab alite vlla attingi. Thasiam vuam Aegyptus vocat apud se prædulcem, quæ soluit aluum. Est contrà in Lycia, quæ solutam firmat. Aegyptus & cebolada habet, abortus facientem. Vina in apothecis Canis ortu mutantur quædam, posteáque restituuntur sibi. Sic & mari nauigato, cuius iactatus his, quæ durauerint, tantum vetustatis adiicere sentitur, quantum habuerint.

* *Prater, nõ est in vetust. cod. & omnino videtur redũdare. Sunt enim omnia, quæ hîc enumerãtur polluta, & à sacris reijciẽda. Huc accedit, qđ suprà libri huius cap. 12. retulit, Numæ regis lege Posthumia cautũ fuisse, ne eximputata vite Dijs vina libarentur.*

Quibus vinis ad sacra vti fas non sit, & quibus generibus musta condiantur.

Cap. XIX.

ET quoniam religione vita constat, prolibare Diis nefas fuit habetur vina, * præter impuratæ vitis, fulmine tactæ quámque iuxta hominis mors laqueo pependerit, aut vulneratis pedibus calcata, & quod circunci sis vinaccis prefluxerit, aut supernè deciduo immundiore lapsu aliquo polluta. Item Græca, quoniam aquam habeant. Vitis ipsa quoque manditur, decoctis caulibus summis, qui & condiuntur in aceto ac muria. Verùm & de apparatu vini diuisse conueniat, cùm Græci priuatim ea præcepta condiderint, artémque fecerint, sicut Euphronius. & Aristomachus, & Coniades, & Hicesius. Africa gypso mitigat asperitatem, necnon aliquibus suis partibus calce. Græcia argilla, aut marmore, aut sale, aut mari, lenitatem excitat: Italiæ pars aliqua rabulana pice: ac resina condire musta vulgare

gare est ei, prouinciisq; finitimis. Non nusquam prioris vini fæce acetoue condiunt. Necnon & ex ipso musto fiunt medicamina: decoquitur, vt dulcescat portione virium. Nec durare vltra annuum spatium tale proditur. Aliquibus in locis decoquunt ad sapas musta, infusisque his ferociam frangunt. Et in hoc tamen genere, & in omni alio subministrant vasa ipsa condimentis picis. Cuius faciendæ ratio proximo dicetur volumine.

De picis generibus, & resinis, & mustis condiendis, & de aceto, & face. Cap. XX.

ARborum sueco manantium picem resinámq; aliæ ortæ in Oriente, aliæ in Europa ferunt. Quæ interest Asia, vtrinque quasdam habet. In Oriente optimam tenuissimámq; terebinthi fundunt: deinde lentisci, quam & mastichen vocant: posteà cupressi, acerrimam sapore. Liquidam omnes, & tantùm resinam: crassiorem verò & ad pices faciendas cedrus. Arabica resina alba est, acri odore, difficilis coquenti. Iudaica callosior, & terebinthina quoque odoratior. Syriaca Attici mellis similitudinem habet. Cypria anteeedit omnes: est autem melleo colore, carnosa. Colophonia præter cæteras fulua: si teratur, alba fit, grauior odore, ob id non vtuntur ea vnguentarij. In Asia quæ fit è picea, admodum candida, spagas vocatur. Resina omnis dissoluitur oleo. Quidam & creta figlinarum hoc fieri arbitrantur. Pudétque confiteri, maximum iam honorem eius esse in euellendis virorum corporis pilis. Ratio autem condiendi musta, in primo feruore, qui nouem diebus cum plurimum peragitur, aspersu picis, vt odor vino contingat, & saporis quædam acumina. Vehementius id fieri

arbitrantur crudo flore reſinæ, excitaríque lenitatem. E diuerſo crapula compeſci feritatem nimiam, frangíq; virus: aut vbi pigra lenitas torpeat, virus addi. Liguriæ maximè Circumpadaníſque muſtis vtilitas diſcernitur hoc modo: Pugnacibus muſtis crapulæ plus inditur, lenibus parcius. Sunt qui ex vtroque condiri velint. Nec non alia ęquè multiplici natura. Vitiúmq; muſto quibuſdam in locis, iterum ſponte feruere: qua calamitate deperit ſapor, vappæque quæ accipit nomen, probroſum etiam hominũ, cùm degenerauerit animus. Aceti enim nequitiæ ineſt virtus magnos ad vſus, & ſine queîs vita mitior degi non poſſit. Cęterò vinorũ medicaminis tanta cura eſt, vt cinere apud quoſdam ceu gypſo, alibi quibus diximus modis inſtaurẽtur. Sed cinerem è vitis ſarmentis, aut quercu præferunt. Quin & marinam aquam eiuſdem rei gratia ex alto peti iubent, ſeruaríq; ab æquinoctio verno, aut certè nocte ſolſtitio & Aquilone flante hauriri vel ſi circa vindemiam hauriatur, decoqui. Pix in Italia ad vaſa vino condendo maximè probatur Frutria. Fit è piceæ reſina, in Hiſpania autem è * pinaſtris, minimè laudata. Eſt enim reſina harum amara & arida, & graui odore. Differentiã rationémq; faciendi proximo volumine demonſtrabimus inter arbores feras. Vitia, præter ſupradicta, acor, aut fumidum virus, picis autem adu-ſtio: experimentũ verò, ſi fragmenta ſubluceant, ac ſub dente lenteſcant acore iucundo. Aſia picem Idæam maximè probat, Græcia Piericam, Vitgilius Naryciam. Diligẽtiores admiſcent nigram maſtichen, quæ in Ponto bituminis ſimilis gignitur, & iris radicem oleúmque. Nam ceram accipientibus vaſis cõperum eſt vina aceſcere.

* picaſtris

Sed

Sed transferre in ea vasa, in quibus acetum fuerit, vtilius, quàm in ea, in quibus dulce aut mulsum. Cato iubet vina concinnari (hoc enim vtitur verbo) cineris lixiuij cum defruto cocti parte quadragesima, pulegij vel salis sesquilibra, interim & tuso marmore. Facit & sulphuris mentionem, resinæ verò in nouissimis. Super omnia addi matureſcēte iam vino iubet mustum, quod ille tortiuū appellat, nos intelligimus nouissimè expressum: & adiici mustis tingendi gratia coloris, vt pigmentum aliquod vini, atque ita pinguius fieri. Tot veneficiis placere cogitur: & miramur noxium esse. In vitium inclinantis experimentū est, laminæ plumbeæ mutatus in ea colos. Proprium autem inter liquores vino mucescere, aut in acetū verti: extántq; medicinæ volumina. Et fæx vini siccata recipit ignes ac sine alimēto per se flagrat. Cinis eius nitri naturam habet easdémq; vires, hoc amplius, quò pinguior sentitur.

De cellis vinarijs. Cap. XXI.

MAgna & collecto iam vino differēti a in cella. Circa Alpes ligneis vasis condunt, circulísq; cingunt, atque etiam hyeme gelida ignibus rigorem arcent. Mirum dictu, sed aliquando visum, ruptis vasis stetere glaciatæ moles prodigij modo quoniā vini natura non gelascit, aliàs ad frigus stupens tantùm. Mitiores plagæ doliis condunt, infodiūntq; terræ tota, aut ad portionē situs. Item cælum præbent: alibi verò impositis tectis arcent: * traduntúrq; & hæc præcepta: Latus cellæ vinariæ, aut certe fenestras obuerti in Aquilonē oportere, vel * vtiq; in exortum æquinoctialem. Sterquilinia & arborum radices procul abesse, omniáque odoris euitandi, facillimo in vina transitu: ficos vtique & caprificos. Do-

* *tradúntque ad has*
* *vsque*

liis etiam interualla dari, ne inter sese vitia serpant, contagione vini semper ocyssima. Quin & figuras referre. Ventrosa ac patula minùs vtilia. Picari oportere protinus à Canis ortu, postea perfundi marina aqua aut salsa. * deinde cinere sarmenti aspergi vel argilla, abstersa myrrha suffiri, ipsáque sæpius cellas. Imbecilla vina demissis in terram doliis seruanda, valida expositis. Nunquàm implenda: & quod superst, passo aut defruto perungendum, admisto croco, pice veteri cum sapa: sic opercula doliorũ medicanda, addita mastiche ac pice. Bruma aperiri vetant, nisi sereno die. Vetant Austro flante, Lunáue plena. Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non * vini colos sit. Item vasa incalescentia, operculáue sudantia. Quod celeriter florere cœperit, odorémque trahere, non fore diutinum. Ipsa quoque defruta ac sapas cùm sit cælum sine Luna, hoc est, in sideris eius coitu, neque alio die coqui iubent. Præterea plumbeis vasis, non æreis, nucibus iuglandibus additis: eas enim fumum excipere. Campaniæ nobilissima exposita sub dio cadis verberari Sole, Luna, imbre, ventis, aptissimum videtur.

ac leui cinere

is vini coles

De vitanda ebrietate. Cap. XXII.

AC si quis diligentiùs reputet, in nulla parte operosior vita est ceu non saluberrimum ad potum aquæ liquorem natura dederit, quo cætera omnia animantia vtuntur. At nos vinum bibere & iumenta cogimus: tantóque opere, tanto labore & impendio cõstat, quod hominis mentem mutet, ac furorem gignat, millibus scelerum huic deditis tanta dulcedine, vt magna pars non aliud vitæ præmium intelligat. Quinimo vt plus capiamus, sacco frangimus vires: & alia irritamenta

menta excogitantur: ac bibendi etiam causa venena conficiuntur, aliis cicutam præsumentibus, vt bibere mors cogat, aliis pumicis farinam, & quæ referendo pudet docere. Cautissimos ex his balineis coqui videmus, exanimésque efferri. Iam verò alios lectum expectare non posse, imò verò nec tunicam, nudos ibi protinus anhelos ingentia vasa corripere, velut ad ostentationem virium, ac * planè infundere, vt statim euomant, rursúsque hauriant, ídque iterum tertiúmque: tanquam ad perdenda vina geniti, & tanquam effundi illa non possint, nisi per humanum corpus. Huc pertinent peregrinæ exercitationes, & voluratio in cœno, ac pectorosa cervicis repandæ ostentatio. Per omnia hæc prædicatur sitis quæri. Iam verò quæ vasa adulteriis cælata? tanquam per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine hauriũtur, atque etiam præmio inuitatur ebrietas. Et si diis placet, emitur alius, vt quantum biberit, tantum edat: & pretium vinolentiæ lege accipit. Alius quantum alea quæsierit, tantum bibit. Tunc auidi matronam oculi licentur, graues produnt marito: tunc animi secreta proferuntur. Alij testamenta sua nuncupant: alij mortifera loquuntur, redituráque per iugulum voces non continent, quàm multis ita interemptis. Vulgóque veritas iam attributa vino est. Intereà vt optimè cedat, Solem orientem non vident, ac minus diu viuunt. Hinc pallor, & genæ pendulæ, oculorum hulcera, tremulæ manus, effundentes plena vasa, & (quæ sit pœna præsens) furiales somni, & inquies nocturna, præmiúmq; summum ebrietatis libido portentosa, ac iucundum nefas. Postera die ex ore halitus * cadi, ac ferè rerum

* *plenè*

* *fœtidi*

omnium obliuio, mórſque memoriæ. Rapere ſe ita vitam prędicant, cùm priorem diem quotidie perdant, illi verò & venientem. Tib. Claudio principe ante hos annos XL. inſtitutum, vt ieiuni biberent, potúſque vini antecederet cibos, externis & hoc artibus, ac medicorum placitis nouitate aliqua ſeſe commendantium. Gloriam hac virtute Parthi quærunt, famam apud Græcos Alcibiades meruit, apud nos cognomen etiã Nouellius Torquatus Mediolanenſis ad Proconſulatum vſque è Prætura honoribus geſtis, tribus congiis (vnde & cognomen illi fuit) epotis vno impetu, ſpectante miraculi gratia Tib. principe in ſenecta iam ſeuero atq; etiam ſæuo aliàs, ſed ipſa iuuenta ad merum pronior fuerat. * Eáque commendatione credidere L. Piſonem vrbis Romæ * curæ abeo delectum, quòd biduo duabúſque noctibus perpotationem continuaſſet apud ipſum iam principem. Nec alio magis Druſus Cæſar regeneraſſe patrem Tiberium ferebatur. Torquati rara gloria (quando & hæc ars ſuis legibus conſtat) non labaſſe ſermone, nec leuatum vomitione, non altera corporis parte, dum biberet: matutinas obiſſe vigilias, plurimum hauſiſſe vno potu: plurimum præterea aliis minoribus addidiſſe: optima fide non reſpiraſſe in hauriendo, neque expuiſſe: nihílque ad elidendum in pauimentis ſonum ex vino reliquiſſe, diligenti ſcito legum contra bibendi fallacias. Tergilla Ciceronem M. filium binos congios ſimul haurire ſolitum ipſi obiicit: Marcóque Agrippæ à temulento ſcyphum impactum. Etenim hæc ſunt ebrietatis opera. Sed nimirum hanc gloriã auferre Cicero voluit interfectori patris ſui M. Antonio. Is enim ante eum auidiſſimè apprehẽderat hãc palmam,

* *Eademq;*
* *curatorẽ*

edito

edito etiam volumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi ausus, approbauit planè (vt equidem arbitror) quãta per temulentiam mala terrarum orbi intulisset. Exiguo tempore ante prælium Actiacum id volumen euomuit: quo facilè intelligatur ebrius iam sanguine ciuium, & tanto magis eum sitiens. Nanque & hæc necessitas vitium comitatur, vt bibendi consuetudo augeat auiditatem. Scitúmque est Scytharum legati, quãto plus biberint, tanto magis sitire Parthos. Est & Occidentis populis sua ebrietas, fruge madida: pluribus modis per Gallias Hispaniásque, nominibus aliis, sed ratione eadem. Hispaniæ iam & vetustatem ferre ea genera docuerunt. Aegyptus quoq; è fruge sibi potus similes excogitauit. Nullãque in parte mũdi cessat ebrietas. Meros quippe hauriunt tales succos, nec diluendo, vt vina, mitigãt. At hercule illic tellus fruges parere videbatur. Heu mira vitiorum solertia, inuentum est, quemadmodum aqua quoque inebriaret. Duo sunt liquorum corporibus humanis gratissimi, intus vĩ tii, foris olei, arborum è genere ambo præcipui, sed olei necessarius. Nec segniter vita in eo elaborauit. Quanto tamen in potu ingeniosior apparebit, ad bibendum generibus centumnonagintaquinque: si species verò æstimẽtur, penè duplici numero excogitatis, tantóque paucioribus olei. De quo in sequenti volumine dicemus.

*

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XV.

Naturæ frugiferarum arborum. Cap. I.

OLEAM Theophraſtus è celeberrimis Græcorum autoribus vrbis Romæ anno circiter quadringentesimo quadrageſimo negauit niſi intra xl. M. paſſuum à mari naſci: Feneſtella verò omnino non fuiſſe in Italia, Hiſpania, atque Africa, Tarquinio Priſco regnante, ab annis populi Romani CLXXXIII. quæ nunc peruenit trans Alpes quoque, & in Gallias Hiſpaniáſque medias. Vrbis quidem anno quingenteſimoquinto, Appio Claudio Cæci nepote, L. Iunio Coss. olei libræ duodenæ aſſibus veniere. Et mox anno ſexcenteſimo octogeſimo, M. Seius L. F. Aedilis curulis olei denas libras ſinguli aſſibus præſtitit populo Romano per totum annum. Minus ea miretur, qui ſciat poſt annos XXII. Cn. Pompeij III. Conſulatu oleum prouinciis Italiam miſiſſe. Heſiodus quoque in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam, negauit oleæ ſatorem fructum ex ea percepiſſe quéquam. Tam tarda tunc res erat.

At nunc etiam in plantariis ſerunt, tranſlatarúmque altero anno decerpuntur baccæ. Fabianus negat prouenire in frigidiſſimis oleam, neque in calidiſsimis. Geuera earum tria dixit Virgilius, orchites, & radios, & pauſias: nec deſiderare raſtros, aut falcem, vllámue curam. Sine dubio & in iis ſolum maximè cælúmque refert. Veruntamen & tondentur, cùm & vites: atque etiam interradi gaudent. Conſequens earum vindemia eſt, arsque vel maior, oleum quàm muſta temperandi. Ex eadem quippe oliua differunt ſuccei. * Primum omnium è cruda, atque nondum inchoatæ maturitatis: hoc ſapore præſtantiſsimum. Quin & ex eo prima vnda præli laudatiſsima, ac deinde per diminutiones, ſiue (vt nuper inuentum eſt) exilibus regulis pede incluſo. Quantò maturior bacca, tantò pinguior ſuccus, minúſque gratus. Optima autem ætas ad decerpendum inter copiam bonitatémque incipiente bacca nigreſcere. Noſtri vocant drupas, Græci verò drypetas. Cæterò diſtat, an maturitas illa in torculatribus fiat, an ramis; rigua fuerit arbor, an ſuo tantùm bacca ſucco, nihílque aliud quàm rores cæli biberit.

** Aliàs ex vetuſt. codi. primùm omnium cruda, atque nondũ inchoatæ maturitatis: hoc ſapore præſtantiſſimo.*

De oleo, Cap. II.

VEtuſtas oleo tædium affert non item vt vino: plurimúmque ætatis annuo eſt, prouida (ſi libeat intelligere) natura. Quippe temulentiæ naſcentibus vinis, vti neceſſe non eſt: quinimo inuitat ad ſeruandum blanda inueterati caries. Oleo noluit parci, feciſque ea neceſsitate promiſcuum & vulgo. Principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maximè agro Venafrano, eiúſque parte quæ Licinianum fundit oleum: vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguẽta

hanc palmam dedere, accommodato ipſis odore. Dedit & palatum delicatiore ſententia. De cætero baccas Licinię nulla auis appetit. Reliquum certamen inter Iſtriæ terram & Bæticæ par eſt. Vicina bonitas prouinciis, excepto Africæ frugifero ſolo. Cereri totum id natura conceſſit: oleum ac vinum non inuidit tantum: ſatíſque gloriæ in meſſibus fecit. Reliqua erroris plena, quem in nulla parte vitæ numeroſiorem eſſe docebimus.

De natura oliuæ, & oleæ incipientis. Cap. III.

OLiuæ conſtant nucleo, oleo, carne, amurca: ſanies hæc eſt eius amara. Fit ex aquis, ideo ſiccitatibus minima, riguis copioſa. Suus quidem oliuæ ſuccus oleum eſt, ídque præcipuè ex immaturis intelligimus, ſicut de omphacio docuimus. Augetur oleum ab Arcturi exortu XVI. calendas Octobris: poſteà nuclei increſcunt, & caro. Cùm ſitienti imbres copioſi acceſſere, vitiatur oleum in amurcam. Huius color oliuam cogit nigreſcere. Ideóque incipiéte nigritia minimum amurcæ, ante eam nihil. Et error hominum falſus, exiſtimantium maturitatis initium, quod eſt vitij proximum. Deinde quòd oleum creſcere oliuæ carne arbitrantur, cùm ſuccus omnis in corpus abeat, lignúmque intus grandeſcat. Ergò tum maximè rigantur. Quod vbi cura multa ſiue imbribus accidit, oleum abſumitur, niſi conſecuta ſerenitate, quę corpus extenuet. Omnino enim, vt Theophraſto placet, eſt oleo cauſa calor, quare & in torcularibus & iam in cellis multo igne quæritur. Tertia eſt culpa in parſimonia, quoniam propter impendium decerpendi expectatur vt decidat oliua. Qui medium temperamentum in hoc ſeruant, perticis decutiunt, cum iniuria arborum, ſequentíſque anni damno. Quippe

oliua

oliuantibus lex antiquissima fuit: Oleam ne strin gito, néue verberato. Qui cautissimè agunt, harundine leui ictu, nec aduersos percutiunt ramos. Sic quoque alternare fructus cogitur decussis germinibus. Nec minus, si expectetur vt cadat. Hærendo enim vltra suum tempus, adsumunt venientibus alimentum, & detinent locum. Argumentum est, quòd nisi ante Fauonium collectæ, nouas vires resumunt, & difficiliùs cadunt. Prima ergo ab autumno colligitur, vitio operæ, non naturæ, pausia cui plurimum carnis: mox orchites, cui olei: pòst radius. Has enim ocyssimè occupatas, quia sunt tenerrimæ, amurca cogit decidere. Differuntur verò etiam in Martium mensem callosæ, contra humorem pugnaces, ob idque minimæ, Licinia, Cominia, Contia, Sergia quam Sabini regiam vocant, non ante Fauonij afflatum nigrescentes, hoc est ad v. Idus Febr. Tunc arbitrantur eas maturescere, & quoniam probatissimum ex iis fiat oleum, accedere etiam ratio prauitati videtur. Feruntque frigore sterilitatem fieri, sicut copiam maturitate: cùm sit illa bonitas non temporis, sed generis tardè putrescentium in amurcam. Similis error collectam seruandi in tabulatis, nec priusquàm sudet premendi, cùm omni mora oleum decrescat, amurca augeatur. Itaque vulgo non amplius senas libras singulis modiis exprimi dicunt. Amurcæ mensuram nemo agit, quanto ea copiosior reperiatur in eodem genere diebus adiectis. Omnino in vita error est publicus, tumore oliuæ crescere oleum existimantium: præsertim cùm magnitudine copiam olei non constare, indicio sint quæ regiæ vocãtur, ab aliis maiorinæ, ab aliis phauliæ, grandissimę, alioquin minimo

minimo fuceo. Et in Aegypto carnosissimis olei exiguum. Deeapoli verò Syriæ perquàm paruæ, nec eappari maiores, carne tamen eommendantur. Quam ob eausam Italicis transmarinæ præferuntur in cibis cùm oleo vincantur. Et in ipsa Italia cæteris Picenæ, & Sidicinæ. Salc illæ * primum condiuntur, & vt reliquæ, amurca sapiue. Necnon aliquæ oleo suo sine aceersita eommendatione purę innatant colymbades: franguntur eędem herbarúmque viridium sapore condiuntur. Fiunt & prœcoces feruéti aqua perfusę, quamlibet immaturę. Mirúmque, dulcem suceum oliuas bibere & alieno sapore infici. Purpureæ sunt & in iis, vt vuis in nigrum colorem transeuntibus, pausiæ. Sunt & superbę, pręter iam dicta genera. Sunt & prędulces, per se tantum siccatę, vuisque passis dulciores, admodum rarę in Africa, & circa Emeritam Lusitaniæ. Oleum ipsum sale vindicatur à pinguitudinis vitio, cortice oleę concisso odorem accipit medicati: aliàs, vt vino, palati gratia nulla est, Nec tam numerosa differentia: tribus vt plurimum bonitatibus distat. Odor in tenui argutior, & is tamé etiã in optimo breuis.

priuatim quidem legunt: sed quam rectè, ipsi viderint.

De natura olei. Cap. IIII.

OLeo natura tepefaeere corpus, & contra algores munire. Eidémque feruores eapitis refrigerare. Vsum eius ad luxuriam vertêre Græci, vitiorum omnium genitores, in gymnasiis publicando. Notum est, magistratus honoris eius octogenis sestertiis strigmenta olei vendidisse. Oleæ honorem Romana maiestas magnum prębuit, turmas equitum Idibus Iuliis ex ea coronando: item minoribus triumphis ouantes. Athenę quoque victores olea coronant, Græci verò oleastro Olympiæ.

Di

De cultura oliuarum. Cap. V.

NVnc dicentur Catonis placita de oliuis. In calido & pingui solo radium maiorem Salentinam, orchitem pausiam, Sergianam, Cominianam, albiceram seri iubet. Adiicítque singulari ptudentia quam earum in finitimis locis optimam esse dicant. In frigido autem & macro Liciniam. Pingui enim aut feruenti vitiari eius oleum, arborémque ipsam fertilitate consumi. Musco prętereà rubro infestari. Spectare oliueta in Fauonium loco expositio solibus censet.

De seruandis oliuis, & quomodo faciendum oleum. Cap. VI.

NEc alio vllo modo laudat condi oliuas, optimè orchites & pausias, quàm vel virides in muria, vel fractas in lentisco. Oleum quàm acerbissima oliua optimum fieri. Cæterò quàm primùm è terra colligendam, si inquinata sit, lauandam: siccari triduo satis esse. Si gelent frigora, quarto die premendam. Hanc & sale aspergi. Oleum in tabulato minui deteriúsque fieri. Item & in amurca & fracibus, hę sunt carnes, & inde fęces. Quare sępius die decapulandum: prętereà in conchas & plumbeas cortinas: ære vitiari. Fer uentibus omnia ea, fieri clausísque torcularibus, & quàm minimè ventilatis. Ideo nec ligna ibi cędi oportere. Qua de causa è nucleis ipsarum ignis aptissimus. Et è cortinis in labra fundendum, vt fraces & amurca liquentur. Ob id crebriùs vasa mundanda, fiscinas spongia tergendas, vt quàm maximè pura synceritas constet. Postea inuentum, vt lauarentur vtique feruenti aqua: protinus pręlo subiicerentur solidę (ita enim amurca exprimitur) mox trapetis fractę premerentur. Iterum premi plus quàm centenos modios

modios, non probant. Factus vocatur. Quod verò post molam primum est, flos. Factus tergeminos ferè à quaternis hominibus nocte ac die premi iustum est.

* fictitio

De oleo * factitio. Cap. VII.

NOn erat tum factitium oleum: ideóque arbitror nihil à Catone dictum. Nunc eius genera plura. Primúmque persequemur ea, quæ ex arboribus fiũt, & inter illas ante omnes ex oleastro. Tenue id multóque amarius, quàm oleæ, tantùm ad medicamentum vtile, Simillimum huic est ex chamelæa frutice saxoso, non altiore palmo, foliis oleastri baccísque. Proximum fit & è cici, arbore in Aegypto copiosa: alij crotonem, alij trixin, alij sesamum syluestre appellant: ibíque non pridem. Et in Hispania repentè prouenit altitudine oleæ caule ferulaceo: folio vitium, semine vuarum gracilium, pallidarúmque. Nostri eam ricinum vocant à similitudine seminis. Coquitur id in aqua, innatánsque oleum tollitur. At in Aegypto, vbi abundat, tum igne & aqua sale aspersum exprimitur, cibis fœdum lucernis vtile. Amygdalinum quod aliqui metopium vocant, ex amaris nucibus arefactis & in offam contusis aspersis aqua iterúmque tunsis, exprimitur. Fit & è lauro, admisto druparum oleo. Quidúmque è baccis exprimunt tantùm: alij foliis modò: aliqui folio & cortice baccarum. Necnon styracem addunt, aliósque odores. Optima laurus ad id latifolia, syluestris, nigro baccis, simile est è myrto nigra: & hæc latifolia melior. Tunduntur baccæ aspersæ calida aqua, mox decoquuntur. Alij foliorum mollissima decoquunt in oleo, & exprimunt. Alij dciecta ea in

oleum

oleum prius ſole maturant. Eadem ratio & in ſa
tiua myrto, ſed præfertur ſylueſtris minore ſemi
ne, quam quidam oxymyrſinem vocant, alij
chamæmyrſinen, alij acaron à ſimilitudine. Eſt
enim breuis, fruticoſa. Fit & ex citro, cupreſſo, nu
cibus iuglandibus, quod caryinon vocant: malis
cedri quod cedrelæon. Ex grano quoque Gnidio
purgato ſemine & tuſo. Item lentiſco: nam & cy-
prinum è glande Aegyptia vt fieret odorum cau
ſa, dictum eſt. Indi ex caſtaneis & ſeſama atque
oryza facere dicuntur: Ichthyophagi è piſcibus.
Inopia cogit aliquando luminum cauſa & è pla-
tani baccis fieri, aqua & ſale maceratis. Et œnan
thinum fit de ipſa œnanthe, vt dictum eſt in vn-
guentis. Gleucino muſtum incoquitur vapore
lento: ab aliis ſine igne circundatis vinaceis die-
bus xxii. bis ſingulis, permiſtum: conſumitúrque
muſtum oleo. Aliqui non ſampſuchum tantùm
admiſcent, ſed etiam pretioſiora odoramenta. Et
in gymnaſiis quoque conditur odoribus, ſed vi-
liſſimis. Fit & de aſpalatho, calamo, balſamo, iri,
cardamomo, meliloto, nardo Gallico, panace,
ſampſucho, helenio, cinnami radice: omnium
ſuccis in oleo maceratis expreſsíſque. Sic & rho
dinum è roſis: iuncinum è iunco, quod eſt roſa-
ceo ſimillimum. Item hyoſcyamo lupinis, & nar
ciſſo. Plurimum autem in Aegypto è raphani ſe-
mine, aut gramine herba quod chortinō vocant.
Item ſeſama & vrtica, quod cnecinum appel-
lant. E lilio & alibi fit ſub dio ſole, luna prui-
na maceratum. Suis herbis componunt inter
Cappadociam & Galatiam, quod Selgiticum vo-
cant, neruis admodum vtile: ſicut in Italia è
gummi. E pice fit, quod picinum appellant,
cùm coquitur velleribus ſupra halitum eius
expenſis,

expensis atque ita expressis, probatum maximè è Brutia. Est enim pinguissima & resinosissima. Color oleo fuluus. Sponte nascitur in Syriæ maritimis, quod elæomeli vocant. Manat ex arboribus pingue crassius melle, resina tenuius, sapore dulci, & hoc medicis. Veteri quoque oleo vsus est ad quædam genera morborum. Existimatur & ebori vindicando à carie vtile esse, certè simulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum est.

De amurca. Cap. VIII.

SVper omnia autem celebrauit amurcam laudibus Cato. Dolia olearia eadósque illa imbui, ne bibant oleum. Amurca subigi areas terendis messibus, vt formicæ rimaque absint. Quin & lutum parietum ac tectoria & pauimenta horreorum frumenti, vestiarium etiam contra teredines ac noxia animalia, amurca aspergi: semina frugum perfundi: morbis quadrupedum, arborum quoque illa medendum, efficaci ad hulcera interiora humani quoque oris. Lora etiam ac coria omnia, & calciamina, axésque, decocta vngi, atque æramenta contra æruginem. coloríque gratia elegantioris: & totam supellectilem ligneam, ac vasa fictilia, in queis ficum aridam libeat asseruare: aut si folia baccásque in virgis myrti, aliúdue id genus simile. Postremò ligna macerata amurca, nullius fumi tædio ardere. Oleam si lambendo capra lingua contigerit, depauerítque primo germinatu, sterilescere, autor est M. Varro. Et hactenus de olea, atque oleo.

Pomorum omnium genera, & natura.

Cap. IX.

RElíqui arborum fructus vix specie figuráue non modò saporibus, succísque toties permistis atque insitis, enumerari queunt.

Nucum

Nucum pinearum genera IIII. Cap. X.

GRandiſsimus pineis nucibus, altiſsiméque ſuſpenſus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, veſtitos alia ferruginis tunica, mira naturæ cura molliter ſemina collocandi. Harum genus alterum Tarentinæ, digitis fragili putamine, autúmque furto in arbore. Tertium * ſapiniæ è picea ſatiua, nucleorum cute verius quàm putamine, adeò molli, vt ſimul mandatur. Quartum pityida vocant è pinaſtris, ſingularis remedij aduerſus tuſſim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos vocant. Pinea corona victores apud Iſthmum coronantur.. *ſapinium

De malo cotoneo. Cap. XI.

HIs proxima amplitudine mala quę vocamus cotonea, & Græci cydonea, ex Creta inſula aduecta. Incuruatos trahunt ramos, prohibéntque creſcere parentem. Plura eorum genera. Chryſomela, inciſuris diſtincta, colore ad aurum inclinato. Quæ candidiora, noſtratia cognominata, odoris præſtantiſsimi. Eſt & Neapolitanis ſuus honos. Minora ex eodem genere ſtrutheа, odoratius vibrant, ſerotino prouentu, prȩcoci verò muſtea. Strutheis autem cotonea inſita ſuum genus fecere muluianum: quæ ſola ex his vel cruda manduntur. Omnia iam & virorum ſalutatoriis cubilibus incluſa, ſimulacris noctium conſciis impoſita. Sunt præterea parua ſyluęſtria, à ſtrutheis odoratiſsima, in ſepibus naſcentia. Mala appellamus, quanquam diuerſi generis, Perſica, & granata, quæ in Punicis arboribus nouem generum dicta ſunt. His acinus ſub cortice intus: illis lignum in corpore. Necnon & quædam è pyris libralia appellata, amplitudinem ſibi ponderis nomine aſſerunt.

De Persico genera IIII. Cap. XII.

SEd Persicorum palma duracinis. Nationum habét cognomẽ Gallica & Asiatica. Post autumnum matureſcunt, æſtate præcocia, intra xxx. annos reperta, & primò denariis ſingula venundata. Supernatia è Sabinis veniunt, popularia vndique. Pomum innocuum expetitur ægris: pretiúmque iam ſingulis triceni nummi fuere, nullius maiore: quod miremur, quia non aliud fugacius. Longiſsima nanque decerpto bidui mora eſt: cogítque ſe venundari.

De pruno genera XI. Cap. XIII.

INgens poſtè à turba prunorum, verſicolor, nigra, cãdicans. Hordearia appellata à comitatu frugis eius. Alia eodem colore ſeriora maioráque, aſinina cognominata à vilitate. Sunt & nigra, ac laudatiora cerina atque purpurea. Necnõ ab externa gente Armeniaca, quæ ſola & odore commendantur. Peculiaris impendentia eſt nucibus inſitorum, quæ faciem parentis ſuccúmque adoptionis exhibent, appellata ab vtroque nucipruna. Et hæc autem & perſica, & cerina, ac ſylueſtria, vt vuæ, autumno cadis condita, vſque ad alia naſcentia ætatem ſibi protogant. Reliquorũ velocitas citò miteſcentiũ trãſuolat. Nuper in Bætica malina appellari cœperunt malis inſita, & alia amygdalina amygdalis. His intus in ligno nucleus amygdalæ eſt: nec aliud pomum ingenioſius geminatũ eſt. In peregrinis arboribus dicta ſunt Damaſcena, à Sytiæ Damaſco cognominata, iampridem in Italiæ naſcentia, grandiore quanquam ligno, & exiliore carne, nec vnquam in rugas ſiccata, quoniam ſoles ſui deſunt. Simul dici poſſunt populares eorũ myxæ, quæ & ipſæ nunc cœpere Romæ naſci inſitæ

ſtræ ſorbis. In totum quidem Perſica peregrina etiam Aſiæ Græciæque eſſe, ex nomine ipſo apparet, atque ex Perſide aduecta. Sed pruna ſylueſtria vbique naſci certum eſt. Quo magis mirot, huius pomi mentionem à Catone non habitam, præſertim cùm condenda demonſtraret quędam & ſylueſtria. Nam Perſicæ arbores ſerò, & cum difficultate tranſiere, vt quæ in Rhodo nihil ſcirãt, quod primũ ab Aegypto earum fuerat hoſpitiſi. Falſum eſt, venenata cum cruciatu in Perſis gigni, & pœnarũ cauſa à regibus trãſlata in Aegyptum, * terra mitigata. Id enim de Perſea diligentiores tradunt, quæ in totum alia eſt, myxis rubentibus ſimilis, nec extra Orientem naſci voluit. Eam quoque eruditiores negauerunt ex Perſide propter ſupplicia trãſlatã, ſed à Perſeo Memphi ſatã. Et ob id Alexandrum illa coronari victores ibi inſtituiſſe, in honorem atauí ſui. Semper autem folia habet & poma, ſubnaſcentibus aliis. Sed pruna quoq; omnia poſt Catonem cœpiſſe manifeſtum eſt.

* & terra. Ex vetuſt. codice.

De diuerſis generibus malorum, genera XXIX.

Cap. XIIII.

MAlorum plura ſunt genera. De citreis cum ſua arbore diximus. Medica autem Græci vocant patriæ nomine. Aequè peregrina ſunt ziphia, & tuberes, quæ & ipſa non pridem venere in Italiam, hæc ex Africa, illa ex Syria. Sext. Papinius, quem Conſulem vidimus, primus vtraque attulit, Diui Auguſti nouiſsimis temporibus, in caſtrorum aggeribus ſata, baccis ſimiliora, quàm malis, ſed aggeribus præcipuè decora, quoniam & in tecta iam ſyluæ ſcandunt. Tuberum duo genera: candidum, & à colore ſericum dictum. Penè peregrina ſunt in vno Italiæ

agro Veronensi nascentia, quæ lanata appellantur. Lanugo ea obducit, strutheis quidem Persicisque plurima: his tamen peculiare nomen dedit, nulla alia commendatione insignibus. Reliqua cur pigeat nominatim indicare, cùm conditoribus suis æternam propagauerint memoriam, tanquam ob egregium aliquod in vita factum? Nisi fallor, apparebit ex eo ingenium inferendi: nihilque tam paruum esse, quod non gloriam párere possit. Ergo habent originem à Martio, Cestióque & Manlio, item Claudio. Quibus cotoneo insito ab Appio è Claudia gente, Appiana sunt cognominata. Odor est his cotoneorum, magnitudo quæ Claudianis, color rubens. Acmè quis id ambitu valuisse claritatis & familiæ putet, sunt & Sceptiana ab inuentore libertino, & insignia rotunditate. Cato adiicit Quiriana, quæ tradit in doliis condi, Scantiana. Omnium autem nuperrimè adoptata sunt parua, gratissimi saporis, quæ Peritia nominantur. Patrias nobilitauere Camerina, & Græcula. Cætera è caudis traxere nomen: germanitatis cohærentia & gemella, nunquàm singula in fœtu, coloris serici, cognationis melappia. Mustea à celeritate nitescendi: quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo. Orbiculata, à figura orbis in rotunditatem circumacti. Hęc in Epiro primùm prouenisse, argumento sunt Græci, qui Epirotica vocant. Mammarum effigie orthomastica. A conditione castrati seminis, quę spadonia appellant Belgæ'. Melofoliis folium viuum, aliquando & geminum erumpit è latere medio. Celerrimè in rugas marcescunt pannucea. Stolidè tument pulmonea. Sunt quibus sanguineus est color, origine ex mori insitu tracta. Cunctis verò, quæ fue-

runt

runt à sole, partes rubent. Sunt & parua gratia saporis, atque etiam acutiora odore, syluestria. Id peculiare improbitatis & acerbitatis conuicium, & vis tanta, vt aciem gladij perstringat. Dacis fermè vilissimis nomen, quanquam ptimis aduentu, decerpíque properantibus.

De pyris, & insitorum varietate.

Cap. XV.

EAdem causa in pyris taxatur superbię cognomine. Parua hęc, sed ocyssima. Cunctis autem Crustumina gratissima. Proxima ijs Falerna, à potu, quoniã tanta vis succi abundat. Lactea hęc vocantur, in iisque alia colore nigro *donantur Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur. Sed confessis vrbis vocabulis autores suos nobilitauere Decimiana, & ex eo tractũ quod pseudodecimianum vocant. Dolabelliana longissimi pediculi: Pompeiana cognomine mammosa, Liceriana, Seueriana: & quæ ex iis nata sunt Tyranniana, longitudine pediculi distantia. Fauoniana rubra, paulò superbis maiora. Lateriana, Anitiana post autumnalia acidulo sapore iucunda. Tiberiana appellantur, quæ maximè Tiberio principi placuere. Colorantur magis sole, grandescúntque: alioquin eadem essent, quæ Liceriana. Patriæ nomina habent, serissima omnium Amerina, Picentina, Numãtina, Alexãdrina, Numidiana, Græca, & in iis Tarentina: Signina, quę alij à colore testacea appellant, sicut onycina, purpurea. Ab odore, myrapia, laurea, nardina. A tempore, hordearia: collo ampullacea, & Coriolana. Brutæ gentilitatis cucurbitina, acidula succi. Incerta nominũ causa est Barbaricis Venereísque, quæ colorata dicunt: *regiis quæ minimo pediculo sessilia, pa-

*donant

*regiísque

rriciis, voconiis viridibus oblongísque. Præter eà dixit volema. Virgilius à Catone sumpta: qui & sementina, & mustea nominat. Pars hæc vitæ iampridem peruenit ad culmen, expertis cunctis hominibus. Quippe cùm Virgilius insitam nucibus arbutum, malis platanum, cærasis vlmum dicat. Nec quicquam amplius excogitari potest. Nullum certè pomum nouum diu iam inuenitur. Neque omnia insita misceri fas est, sicut nec spinas inseri quãdo fulgura expiari non queunt facilè: quótque genera insita fuerunt, tot fulgura vno ictu pronuntiantur. Turbinatior pyri figura. In iis serotina ad hyemem vsque ad matrem pendent gelu matureſcentia, Græca, ampullacea, laurea: sicut in malis Amerina, Scantiana. Conduntur verò pyra, vt vuæ, ac totidem modis: neque aliud in cadis, prçterquàm prunis. Pomis proprietas pyríque vini: similitérque in ægris medentes cauent: ac vino & aqua conquiritur, atque pulmentarij vicem implent: quod non alia præter cotonea & struthea.

De pomis seruandis. *Cap. XVI.*

IN vniuersum verò de pomis seruandis præcipitur: pomaria in loco frigido ac sicco constabulari: septentrionalibus feneſtris sereno die patere: Austros specularibus arcere, Aquilonis quoque afflatu poma deturpante rugis. Colligi mala post æquinoctium autumnale, neque ante x v. lunam, neque ante primam horam. Cadius separari, stramentis, storeis, paleísue subterni. Rara componi, vt limites peruij spiritum æqualem accipiant. Amerina maximè durare, mela mela minimé.

De cotoneis, Punicis, pyris, & sorbis, & vuis seruandis.

Cap

Cap. XVII.

COtoneis interclusis spiramétum omne adimendum, aut incoqui melle ea, immergíue oportere. Punica aqua marina feruente indurari: mox triduo sole siccata, ita ne nocturno rore contingantur, suspendi. Cùm libeat vti, aqua dulci perlui, M. Varro & in doliis harenæ seruari iubet, & immatura obrui terra in ollis fundo effracto, sed spiritu excluso ac furculo pice illito. Sic etiam crescere amplitudine maiore quàm possunt in arbore. Cætera mala foliis ficulnis, præterquàm cadiuis, singula conuolui, cistísque vitilibus condi, vel creta figlinarum illini. Pyra in vasis fictilibus picatis inuersis obrui inter scobes. Tarentina seriſsimè legi. Anitiana seruari & in passo. Sorba verò & in scrobibus gypsato operculo, duûm pedum terra superinducta, in loco aprico, inuersis vasis, & in doliis, vt vuas, cum ramis suspendi. E proximis autoribus quidam altius curam petunt: deputatíque statim poma ac vites ad hunc vsum præcipiunt, decrescente luna, post horam diei tertiam, cælo sereno, ac siccis ventis. Similiter deligi & ex locis siccis, & ante perfectam maturitatem, addito vt luna infra terram sit: vuas cum malleolo sarmenti duro, dempris forfice corruptioribus acinis, in dolio picato recenti suspendi, excluſa omni aura operculo & gypso: sic & sorba ac pyra, illitis omnium furculis pice. Dolia procul ab aqua esse. Quidam sic cum palmite in gypso condunt, capitibus eius scillæ infixis vtrinque. Alij etiam vina habentibus doliis, dum ne contingant ea vuæ. Aliqui mala in patinis fictilibus fluitantia: quo genere & vino odorem acquiri putant. Aliqui omnia hæc in

milio ſeruare malunt. Plerique verò in ſcrobe duûm pedum altitudinis harena ſubſtrato, & fictili operculo, dein terra operto. Creta quidam etiam figlina vuas illinunt, ſiccatáſque ſole ſuſpendunt, in vſu diluentes cretam. Eandem pomis * vino ſubigunt: Mala verò generoſiſſima eadem ratione cruſtant gypſo vel cera: quæ niſi maturuerint, incremento calycem rumpunt. Semper autem in pediculos collocant ea. Alij decerpunt cum ſurculis, eóſque in medullam ſambuci abditos obruunt, vt ſuprà ſcriptum eſt. Alij ſingulis malis pyríſque ſingula vaſa fictilia aſſignant, & opercula eorum picata dolio iterum includunt. Necnon aliqui in floccis capſíque, quas luto paleato illinunt. Alij hoc quidem in patinis fictilibus: aliqui & in ſcrobe ſubiecta harena, ita ſicca operiunt mox terra. Sunt qui cotonea cera Pontica illita melle demergant. Columella autor, in puteos ciſternáſue in fictilibus vaſis pice diligenti cura illitis mergi. Liguria maritima Alpibus proxima, vuas ſole ſiccatas iunci faſciis inuoluit, cadíſque conditas gypſo includit. Hoc idem Græci platani foliis, aut vitis ipſius, aut fici: vno die in vmbra ſiccatis, atque in cado vinaceis interpoſitis. Quo genere Coa vua & Berytia ſeruantur, nullius ſuauitati poſtferendæ. Quidam, vt has faciant, * lixiuio in cinere * lixiuo tingunt protinus quàm detraxere vitibus, mox in ſole ſiccant: tum foliis (vt ſuprà dictum eſt) inuolutas vinaceis ſtipant. Sunt qui malunt vuas in ſcobe ramentíſue abietis, populi, fraxini ſeruare. Sunt qui ſuſpendi procul malis, protinúſque in granariis iubeant, quoniam optimè ſit operimento puluis penſilibus. Contra veſpas remedio eſt, oleo aſpergi ex

in vino

ore.

ore. De palmis diximus.

De ficis genera XXIX. Cap. XVIII.

EReliquo genere pomorum ficus ampliſſima eſt: quæ dimque & pyris magnitudine æmula. De Aegyptiæ Cypriçque miraculis retulimus inter externas. Idæa rubet oliuæ magnitudine, rotundior tantùm, ſapore meſpili. Alexãdrinam hanc ibi vocant, craſsitudine cubitali ramoſam * materiæ validam, lentam, ſine lacte, cortice viridi, folio tiliæ, ſed molli. Oneſicritus tradit in Hyrcania multum noſtris eſſe dulciores, fertilioréſque, vt quæ modios c c l x x. ſingulæ ferant. Ad nos ex aliis tranſiere gentibus, Chalcide, Chio: quarum plura genera. Siquidem & Lydiæ, quæ ſunt purpureæ, & mamillanæ, ſimilitudinem earum habent: & calliſtruthiæ parum ſapore præſtantiores, ficorum omnium frigidiſſimæ. Nam de Africanis, quas multi præferunt cunctis, magna quæſtio eſt: cùm id genus in Africam nuperrimè tranſierit, patriç nomen obtinent. Nam Alexandrina è nigris eſt, candicante rima', cognomine delicatæ. Nigra & Rhodia eſt, & Tiburtina de præcocibus. Sunt & autorum nomina iis, Liuiæ, Pompeiæ: * ſiccandis hęc ſole in annuos vſus aptiſsima, cum mariſcis, & quas harundinum folij macula variat. Eſt & Herculanea, & albicerata, & aratia alba, pediculo minimo, latiſsima. Primò autè prouenit orphyritis, longiſsimo pediculo. Comitatur eã è minimis & viliſsimis, popularis dicta. Contrà nouiſsima ſub hyeme maturatur chelidonia. Sũt præterea eædem ſerotinæ & præcoces, biferæ, alba ac nigra, cum meſſe vindemiáque matureſcentes. Serotinæ & à corio appellatæ duro: ex Chalcidis quarundam trifero prouentu. Tarenti

* *materiæ*

* *ſiccatæ hæ ſoli in annuos vſus aptiſsimæ.*

tantùm prędulces naſcuntur, quas vocant omas. Cato de ficis ita memorat: Ficos mariſcas in loco cretoſo aut aperto ſerito. In loco autem craſſiore aut ſtercorato Africanas, & Herculaneas, Saguntinas hybernas, Tellianas, atras pediculo longo. Poſteà tot ſubiere nomina atque genera, vt vel hoc ſolum æſtimantibus appareat, mutatam eſſe vitam. Sunt & hybernæ quibuſdã prouinciis, ſicuti Mœſiæ, ſed artis, non naturæ. Paruarum genus arborum poſt autumnũ ſimo contegunt, deprehenſáſq; in his hyeme groſſos: quæ mitiore cælo refoſſæ cum arbore atque in lucem remiſſæ, nouos ſoles, alióſque, quàm quibus vixere, auidè, tanquam iterum natæ, accipiunt: & cum venientium flore matureſcũt, alieno præcoces anno, in tractu vel gelidiſsimo. Sed à Catone appellata iam tum Africana, admonet & Africæ, ad ingens documentum vſo eo pomo. Nanque perniciali odio Carthaginis flagrans, nepotúmque ſecuritatis anxius, cùm clamaret omni ſenatu Carthaginem delendã attulit quodam die in curiam præcocem ex ea prouincia ficũ: oſtendénſque Patribus, Interrogo, vos inquit, quando hoc pomum demptum putetis ex arbore? Cùm inter omnes * recentem eſſe conſtaret, Atqui tertium, inquit, ante diem ſcitote decerptum Carthagine: tam propè à muris habemus hoſtem: ſtatímque ſumptum eſt Punicũ tertium bellum, quo Carthago delera eſt: quanquam Carone anno ſequente rapto. Quid primum in eo miremur? curam ingenij, an occaſionem fortuitam? celeritatémque curſus, an vehementiam viri? Supra omnia quiddam eſt, quo nihil equidem duco mirabilius, tantam illam vrbem, & de terrarum orbe per c x x. annos * æmulam, vnius po-

* recèns

* vrbis æmulam

mi argumento euersam: quod non Trebia aut Thrasymenus, non Cannæ busto insignes Romani nominis perficere potuere: non castra Punica ad tertium lapidem vallata, portæque Collinæ adequitans ipse Annibal. Tanto propius Carthaginem pomo Cato admouit. Colitur ficus arbor in foro ipso ac comitio Romæ nata, sacra fulguribus ibi conditis: magísque ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli ac Remi conditoris appellata: quoniam sub ea inuenta est lupa infantibus præbens rumen (ita vocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicato, tanquam in comitium sponte transisset. Adacto nauigio illico arescit: rursúsque cura sacerdotum seritur. Fuit & ante Saturni ædem, vrbis anno CCLX. sublata, sacro à Vestalibus facto, cùm Syluani simulacrum subuerteret. Eadem fortuito satu viuit in medio foro, quà sidentia imperij fundamẽta ostento fatali Curtius maximis bonis, hoc est virtute ac pietate, ac morte præclara expleuerat. Aequè fortuita eodem loco est vitis atque olea, vmbræ gratia sedulitate plebeia satæ. Ara inde sublata gladiatorio munere Diui Iulij, quod nouissimè pugnauit in foro. Amirabilis est pomi huiusce festinatio, vnius in cunctis, ad maturitatem properantis arte naturæ.

De caprifico, & caprificatione.

Cap. XIX.

CAprificus vocatur è syluestri genere ficus nunquàm matureſcens, sed quod ipsa non habet, aliis tribuens: quoniã est naturalis causarum transitus, atque è putrescentibus identidem generatur aliquid. Ergo culices parit: hi fraudati aliméto in matre, putri eius tabe, ad cognatam volãt: morsúq; ficorum crebro, hoc est auidiore

pasta

paſtu aperientes ora earum, atque ita penetrantes, intus ſolem primò ſecum inducũt, cerealéſq; auras immittunt ſoribus apertis. Mox lacteum humorem, hoc eſt, infantiam pomi, abſumunt: quod fit & ſponte. Ideóque ficetis caprificus permittitur ad rationem venti, vt flatus euolantes in ficus ſerat. Inde repertũ, vt illatæ quoque aliunde, & inter ſe colligatæ iniicerentur fico: quod in macro ſolo & aquilonio non deſideratur: quoniam ſponte areſcunt loci ſitu, rimíſque eadem, quæ culicum opera, cauſa perficit: necnon vbi multus puluis: quod euenit maximè frequenti via appoſita. Nanque & pulueri vis ſiccandi, ſuccúmique lactis abſorbendi: quæ ratio puluere & caprificatione hoc quoque præſtat, ne decidant, abſumpto humore tenero, & cum quadam fragilitate ponderoſo. Ficis mollis omnibus tactus: maturis frumenta intus: ſuccus matureſcentibus lactis, percoctis mellis. Seneſcunt in arbore, anúſque diſtillant gummi modo lacrymam, ſiccantúrque. Honos laudatas ſeruat in capſis, Ebuſo inſula præſtantiſſimas, ampliſſimáſque, mox in Marrucinis. At vbi copia abundat, implentur orcæ in Aſia, cadi autẽ in Ruſpina Africæ vrbe: paníſque ſimul & opſonij vicem ſiccatæ implent: vtpote cùm Cato cibaria ruris operariis iuſta ceu lege ſanciens, minui iubeat perfici maturitatem. Cum recenti fico ſalitis vice caſei veſci, nuper excogitatũ eſt. Ex hoc genere ſunt, vt diximus, coctana & caricæ, quæque conſcendenti nauim aduerſus Parthos omen fecere M. Craſſo, venales prędicantis voce cauneę. Omnia hæc in Albenſe rus è Syria intulit L. Vitellius, qui poſteà cenſor fuit, cùm legatus in ea prouincia eſſet, nouiſſimis Tiberij Cæſaris temporibus.

De

De mæſpilis, & eorum generibus tribus.
Cap. XX.

MAlorum pyrorúmque generi adnumerentur iure meſpila atque ſorba. Meſpilis tria genera, anthedon ſetania: tertium degenerat, tametſi anthedoni ſimilius eſt, quod Gallicũ vocant. Setaniæ maius pomum candidiúſque, acini molliore ligno: cęteris minus pomum, ſed odore præſtantius, & quod diutius ſeruetur. Arbor ipſa de ampliſſimis. Folia, antequàm decidant, rubeſcunt: radices multę atque altæ, & ideo inextirpabiles. Nõ fuit hęc arbor in Italia Catonis æuo.

De ſorbis genera quatuor. *Cap. XXI.*

SOrbis quadruplex differentia. Aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ouata ſpecies, ceu malorum aliquibus. Hæc obnoxia acori. Odore & ſuauitate rotunda præcellunt: cæteris vini ſapor. Generoſiſſima, quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus terminale appellãt, remedio tantùm probabile, aſſiduum prouentu minimúmq; pomo, arbore diſſimili foliis planè platani. Nõ ferunt ante trimatũ ex vllo genere. Cato & ſorba ſapa condi iubet.

De nuce iuglande. *Cap. XXII.*

AB his locum amplitudine vindicauerũt, quæ ceſſere autoritati, nuces iuglãdes: quanquàm & ipſæ nuptialium Feſcenniorum comites, multum pineis minores vniuerſitate, cædémque portione ampliores nucleo. Necnon & honor his naturæ peculiaris, gemino protectis operimento, puluinati primùm calycis, mox lignei putaminis. Quæ cauſa eas nuptiis fecit religioſas, tot modis fœtu munito: quod eſt veriſimilius, quàm quia cadendo tripudium ſonúmue faciant. Et has è Perſide à regibus tranſlatas, indicio ſunt

Græca

Græca nomina. Optimum quippe genus earum Persicon atque Basilicon vocant. Et hæc fuere prima nomina. Carion à capitis grauedine, propter odoris grauitatē conuenit dictum. Tinguntur cortice earum lanæ, & rufatur capillus primum prodeuntibus nuculis. Id compertum infectis tractatu manibus. Pinguescunt vetustate. Sola differentia generum in putamine duro fragiliue, & tenui ac crasso, loculoso & simplici. Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit. Nanque sunt bifidæ putaminum carinæ, nucleorúmque illis quadripartita distinctio, lignea intercursante membrana. Cęteris quicquid est, solidum est, vt in auellanis, & ipso nucum genere, quas anteà abellinas patrio nomine vocabant. In Asiam Græciámque è Ponto venêre, & ideo Ponticæ nuces vocantur. Has quoque mollis protegit barba. Sed putamini nucleísque solida rotunditas inest. Eæ & torrentur. Vmbilicus illis intus in ventre medio. Tertia ab his natura amygdalis, tenuiore sed simili iuglandium summo operimento: item secundo putaminis. Nucleus dissimilis latitudine, & acriore callo. Hæc arbor an fuerit in Italia Catonis ætate, dubitatur, quoniam Græcas nominat, quas quidam & in iuglandium genere seruant. Adiicit præterea auellanas & galbas, Prænestinas, quas maximè laudat, & conditas ollis, in terra seruari virides tradit. Nunc Thasiæ & Albenses celebrantur. Et Tarentinarum duo genera, fragili putamine, ac duro: quæ sunt & ampliſſimæ, & minimè rotundæ. Prętereà molluscæ putamen rumpentes. Sunt qui honoris nomen interpretentur, & Iouis glandem esse dicant. Nuper Consularem virum audiui, biferas & iuglandes nuces habere se profiten-

tem,

tem. De piſtaciis & ipſi retulimus. Et hæc autem idem Vitellius in Italiam primus intulit eodem tempore: ſimúlque in Hiſpaniam Flaccus Pompeius eques Romanus, qui cum eo militabat.

De caſtaneis genera octo. Cap. XXIII.

NVces vocamus & caſtaneas, quanquàm accommodatiores glandium generi. Armatum iis echinato calyce vallum, quod inchoatum glandibus. Mirúmque, viliſſima eſſe quæ tanta occultauerit cura naturæ. Trini quibuſdam partus ex vno calyce, cortéxque lentus. Proxima verò corpori membrana, & in his & in nucibus ſaporem, ni detrahatur, infeſtat. Torrere has in cibis gratius. Moluntur etiam, & præſtant ieiunio fœminarum quandam imaginem panis. Sardibus eæ prouenere primúm. Ideo apud Græcos Sardianos balanos appellant. Nam Diuus Tiberius poſteà balanum nomen impoſuit, excellentioribus ſatu factis. Nunc plura earum genera. Tarentinæ faciles, nec operoſo ſunt cibo, planæ figura. Rotundior, quæ balanitis vocatur, purgabilis maximè & ſponte proſiliens. Pura & plana eſt ex eis & Salariana: Tarentina minus tractabilis: laudatior Corelliana, & ex ea facta, quo dicemus in inſitis modo, meterana, quam rubens cortex præfert triangulis, & popularibus nigris, quæ coctiuæ vocantur. Patria laudatiſſimis Tarentum, & in Campania Neapolis. Cæteræ ſuum pabulo gignuntur, ſcrupuloſa corticis intra nucleos quoque ruminatione.

De ſiliquis, & carnoſis pomis, & moris, & de acinis, & baccis. Cap. XXIIII.

HAud procul abeſſe videantur & prędulces ſiliquæ, niſi quod in iis cortex ipſe manditur.

Dig

Digitorum hominis longitudo illis, & interim falcata, pollicari latitudine. Glandes inter poma numerari non possunt: quamobrem in sua natura dicentur. Reliqua carnosi sunt generis: ea baccis atque carnibus distant. Alia acinis caro, alia moris, alia vnedonibus: & alia acinis inter cutem succúmque, alia myxis, alia baccis, vt oliuis. Moris succus, in carne vinosus: trini colores, candidus primo, mox rubens, maturis niger. In nouissimis florent, inter prima matureſcunt. Tingunt manus succo matura, eluunt acerba. Minimùm in hac arbore ingenia profecerunt, nec nominibus, nec insitis, nec alio modo, quàm pomi magnitudine. Differunt mora Ostiensia & Tusculana Romæ. Nascuntur & in rubis, multum differente callo. Aliud corpus est terrestribus fragis, aliud congeneri eorum vnedoni: quod solum pomum simile fructui terræ gignitur. Arbor ipsa fruticosa. Fructus anno matureſcit: paritérq; floret subnascens, & prior coquitur. Mas sit an fœmina sterilis, inter autores non constat. Pomum inhonorum, vt cui nomen ex argumento sit vnum tantùm edendi. Duobus tamen hoc nominibus appellant Græci, comaron & memecylon: * quo apparet totidem esse genera & apud nos. Alio nomine arbutus vocatur. Iuba autor est, quinquagenûm cubitorum altitudine in Arabia esse eas. Acinorum quoque magna est differentia. Primum inter vuas ipsas callo, teneritate, crassitudine, interiore ligno aliis paruo, & aliis etiam gemino, qui minimè feraces musti. Plurimum verò differunt ederæ sambucique acini: & figura etiam Punici, anguloſi quippe soli. Nec cutis vlla singulis, præter communem, quæ est candida. Totísque succus & caro est, iis præci-

* ex quo

puis

puè, quibus paruulum ineſt ligni. Magna & baccis differentia. Aliæ nanque ſunt oliuis, lauris: & alio modo loto, cornis: alio myrtis, lentiſco. Aquifolio enim ac ſpinæ ſine ſucco: medióque etiamnum genere inter baccas acinóſq; ceraſis. Pomum his primò candidum, & ferè omnibus baccis. Mox aliis vireſcit, vt oliuis, lauris: rubet verò moris, ceraſis, cornis. Deinde nigreſcit moris, ceraſis, oliuis.

De ceraſis genera octo. Cap. XXV.

CEraſi ante victoriam Mithridaticam L. Luculli non fuêre in Italia. Ad vrbis annum DCLXXX. is primùm vexit è Ponto: anníſque CXX. trans Oceanum in Britanniam vſque peruenere. Fadem, vt diximus, in Aegypto nulla cura potuere gigni. Ceraſorum Aproniana maximè rubent: nigerrima ſunt, vt Actia: Cæciliana verò & rotunda. Iulianis gratus ſapor, ſed penè tantùm ſub arbore ſua, adeò teneris, vt geſtatum non tolerent. Principatus duracinis, quæ Pliniana Campania appellat: in Belgica verò Luſitanis. In ripis etiam Rheni. Tertius iis colos è nigro ac rubenti viridíque, ſimilis matureſcentibus ſemper. Minus quinquennium eſt, quod prodiere quæ vocant, laurea, non ingratæ amaritudinis, inſitæ in lauro. Sunt & Macedonica paruæ arboris, raróque tria cubita excedentis: & minore etiamnum frutice chamæceraſi. Inter optima hoc è pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidíſque gaudet: ſiccatur etiam ſole, conditúrque, vt oliua, cadis.

De corno, & lentiſco. Cap. XXVI.

QVæ cura & cornis atque etiã lentiſco adhibetur, ne quid non hominis vétri natum eſſe videatur. Miſcentur ſapores, & alio

alius placere cogitur. Miscentur verò & terrę cęlique tractus. In alio cibi genere India aduocatur, in alio Aegyptus, Creta, Cyrene, singulæque terræ. Nec cessat in veneficiis vita, dummodo omnia deuoret. Planius hoc fiet in herbarum natura.

De generibus succorum, & de odore.
Cap XXVII.

INterim quæ sunt communia & pomis omnibúsq; succis, saporum genera XIII. reperiuntur, dulcis, suauis, pinguis, amarus, austerus, acer, acutus, acerbus, acidus, salsus. Præter hæc, tria sunt genera mirabili maximè natura. Vnum, in quo plures pariter sentiuntur sapores, vt vinis. Nanque in his & austerus, & acutus, & dulcis, & suauis, omnes alieni. Alterum est genus in quo sit & alienus quidem, sed & suus quidam ac peculiaris, vt in lacte. Siquidem inest ei, quod tamen iure dici dulce, & pingue, & suaue non posset, obtinente lenitate, quæ ipsa succedit, in saporis vicem. Nullus hic aquis, ne succus quidem, vt tamen eo ipso fiat aliquis ac suum genus faciat. Sentiri quidem aquæ saporem vllum succúmue, vitium est. Magnū his omnibus in odore momentum, & magna cognatio, qui & ipse nullus est aquis: aut si sentitur, omnino vitium est. Mirum, tria naturæ præcipua elementa sine sapore esse, sine odore, sine succo: aquas, aëra, ignes.

De succis fructuum & arborum, & coloribus, & odoribus, & natura pomorum, & de commendatione fructuum. Cap. XXVIII.

ERgo succorum vinosus pyro, moro, myrto: minimè (quòd miremur) vuis. At pinguis oliuæ, lauro, nuci iuglandi, amygdalis: dulcis vuis

vuis,ficis,palmis: aquoſus prunis. Magna differentia & in colore ſucci. Sanguineus moris, cerafis, cornis, vuis nigris. Idem albis candidus. Lacteus in capite ficis, in corpore non item: ſpumeus malis: nullus perſicis, cùm præſertim duracina ſucco abundent: ſed quis eius vllum dixerit colorem? Sua & in odore miracula. Malis acutus, Perſicis dilutus, dulcibus nullus. Nam & vinum tale ſine odore, tenue odoratius. Multóq; celeriùs talia ad naſum veniunt, quàm pinguia. Quæ odorata, non eadem in guſtu tenera: quia non ſunt pariter odor & ſapor. Quamobrem citreis odor acerrimus, ſapor aſperrimus: quadam tenus & cotoneis: nullúſque odor ficis. Et hactenus ſint ſpecies ac genera pomorum: naturas arctiùs colligi par eſt. Alia ſiliquis gignuntur, ipſis dulcibus, ſeménque complexis amarum: cùm in pluribus ſemina placeant, in ſiliqua damnentur. Alia baccis, quarum intus lignum, & extra caro, vt oliuis, cerafis. Aliquorum intus baccæ, foris lignum, vt his quæ in Aegypto diximus gigni. Quę baccis natura, eadem & pomis. Aliorum intus corpus, & foris lignum, vt nucum. Aliis foris corpus, intus lignum, vt Perſicis & prunis, vitiúmque cinctum fructu, cùm fructus alibi muniatur vitio. Putamine clauduntur nuces, corio caſtaneæ. Detrahitur hoc iis: at in meſpilis manditur. Cruſta teguntur glandes, cute vuæ, corio & membrana Punica. Carne & ſucco mora conſtant, cute & ſucco cerafi. Quædam ſtatim à ligno recedunt, vt nuces & palmę: Quædam adhærent, vt oliuæ lauríque. Quorundam generi vtraque eſt natura, vt Perſicis. Etenim duracinis adhæret corpus, è lignóque auelli nequit, cùm in cæteris facilè ſeparetur. Quibuſdam nec intus,

nec extra lignum, vt in palmarum genere. Aliquorum lignum ipsum in vsu & pomi vice, vt generi amygdalæ, quam in Aegypto gigni diximus. Quorundam extrà gemina geminantur vitia, vt in castaneis, amygdalis, nucibúsq; iuglandibus. Quorundam natura trigemina est, corpus, deinde lignum, rursúsq; semen in ligno, vt Persicis. Quædam inter se densa, vt vuæ, sorba: quæ ramos circundata ex omni parte vuarum modo degrauant. Alia rara, vt in Persicis. Quędam alio continẽtur, vt granata. Dependent alia pediculis, vt pyra. Alia racemis, vt vuæ, palmæ. Alia & pediculis & racemis, vt ederæ, sambuci. Alia ramo adhęrent, vt in lauro. Quædam vtroque modo, vt oliuæ. Nam & breues pediculi & longi. Quędam vasculis constant, vt punica & mespila, totósque in Aegypto & Euphrate. Iam verò diuersa gratia & commendatio. Carne palmæ placent, crusta Thebaicæ, succo vuæ & cariotæ: callo pyra ac mala, corpore melimela, mora cartilagine, nuclei grano. Quædam in Aegypto cute, vt caricæ. Detrahitur hæc ficis virentibus, vt putamen: eadem in siccis maximè placet. In papyris & ferulis, spináque alba, caulis ipse pomum est. Sunt & ficulni caules. In fruticoso genere cũ caule capparis: in siliquis verò quod manditur, quid nisi lignum est? non omittenda seminis earum proprietate. Nam neque corpus nec lignũ, nec cartilago dici potest, neque aliud nomen inueniat.

De myrto, genera eius XI. *Cap.* XXIX.

SVccorum natura præcipuam admirationem in myrto habet, quando ex vna omnium olei viníque bina genera fiunt. Item myrtidanum, vt diximus. Et alius vsus baccæ fuit apud antiquos, antequàm piper reperiretur, illius obtinens vicem,

cem, quodam etiam generosi opsonij nomine inde tracto, quod etiam nũc myrtatum vocatur. Eadémq; origine aprorum sapor commendatur, plerunq; ad intinctus additis myrtis. Arbor ipsa in Europæ citeriore cælo, quod à Cerauniis montibus incipit, primum Circeis in Elpenoris tumulo visa traditur: Græcúmque ei nomen remanet, quo peregrinam esse apparet. Fuit vbi nunc Roma est, iam tum cùm conderetur. Quippe ita traditur: myrtea verbena Romanos Sabinósque, cùm propter raptas virgines dimicare voluissent, depositis armis purgatos in eo loco qui nũc signa Veneris Cluacinæ habet. Cluere enim antiqui purgare dicebant. Er in ea quoque arbore suffimenti genus habetur. Ideo tum electa, quoniam coniunctioni, & huic arbori Venus præst. Haud scio, an prima etiam omnium in locis publicis Romæ sata sit, fatidico quidem & memorabili augurio. Inter antiquissima nanque delubra habetur Quirini, hoc est, ipsius Romuli: in eo sacræ fuere myrti duæ ante ædem ipsam per longum tempus, altera patritia appellata, altera plebeia. Patritia multis annis prævaluit, flaccescente plebeia, exuberans ac læta: quandiu Senatus quoque floruit, illa vigens, plebeia retorrida ac squalida. Quæ posteaquàm evaluit flaccescente patritia Marsico bello, languida autoritas patrum facta est, ac paulatim in sterilitatem emarcuit maiestas. Quin & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocant. Cato tria genera myrti prodidit: nigram, candidam, coniugulam, fortassis à coniugiis, ex illo Cluacinæ genere. Nunc & alia distinctiõ, satiuæ, aut syluestris, & in vtraque latifoliæ. In syluestri propria oxymyrsine. Satiuarum

genera topiarij faciunt, Tarentinam folio minuto, noſtratem patulo, exoticam denſiſſimo, ſenis foliorum veſtibus. Hæc non eſt in vſu: ramoſa vtraque alia. Cõiugulam exiſtimo nunc noſtratem dici. Myrtus odoratiſſima eſt in Aegypto. Cato docuit vinum fieri è nigra, ſiccata vſque in ariditatem in vmbra, atque ita mulſo indita. Si non ſiccentur baccæ, oleum gigni. Poſteà compertum, & ex alba vinum fieri album, duobus ſextariis myrti tuſæ in vini tribus heminis maceratæ expreſſæque. Folia & per ſe ſiccantur in farinam ad hulcerum remedia in corpore humano, leniter mordaci puluere, ac refrigerandis ſudoribus. Quinimo oleo quoque (mirum dictu) ineſt quidam vini ſapor, ſimúlque pinguis liquor, præcipua vi ad corrigenda vina, ſaccis antè perfuſis. Retinet quippe fæcem, nec prærer purum liquorem trãſire patitur, dátque ſe comitem præcipua commendatione liquato. Virgæ quoque eius geſtatæ manu viatori proſunt in longo itinere pediti. Quin & virgei anuli expertes ferri inguinum tumori medentur. Bellicis quoque ſe rebus inſeruit: triumphánſque de Sabinis Poſthumius Tubertus in Conſulatu (qui primus omnium ouans ingreſſus vrbem eſt, quoniam rem leuiter ſine cruore geſſerat) myrto Veneris Victricis coronatus inceſſit, optabilémque arborem etiam hoſtibus fecit. Hæc poſteà ouantium fuit corona, excepto M. Craſſo, qui de fugitiuis & Spartaco laurea coronatus inceſſit. Maſſurius auctor eſt, curru quoque triumphantes myrtea corona vſos. L. Piſo tradit, Papyrium Maſſonem, qui primus in monte Albano triumphauit de Corſis, myrto coronarum ludos Circenſes ſpectare ſolitum. Auus maternus Africani ſequentis hic fuit.

Marcus

Marcus Valerius duabus coronis vtebatur, laurea & myrtea: qui & hoc vouerat.

De lauro genera tredecim. Cap. XXX.

LAurus triumphis propriè dicatur, vel gratissima domibus ianitrix Cæsarum Pontificúmque: quæ sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera tradit Cato: Delphicam & Cypriam. Pompeius Lenæus adiecit quam mustacem appellauit, quoniam mustaceis subiiceretur. Hanc esse folio maximo, flaccídoque & albicante. Delphicam æquali colore, viridiorem, maximis baccis, atque è viridi rubentibus. Hac victores Delphis coronari, & triumphantes Romæ. Cypriam esse folio breui, nigro, per margines imbricato crispam. Posteà accessere genera: tinus, hanc syluestrem laurum aliqui intelligunt, nonnulli sui generis arborem. Differt colore: est enim ei cærulea bacca. Accessit & regia, quæ cœpit Augusta appellari, amplissima & arbore & folio, baccis gustatu quoque non asperis. Aliqui negant eandem esse, & suum genus regiæ faciunt longioribus foliis latioribúsque. Iidem in alio genere baccaliam appellant hanc quæ vulgatissima est baccarúmque fertilissima. Sterilem verò earum (quod maximè miror) triumphalem, eáque dicunt triumphantes vti: nisi id à Diuo Augusto cœperit, vt docebimus, ex ea laru, quæ ei missa è cælo minima est altitudine, folio crispo ac breui, inuentu rara. Accedit in topiario opere taxa, excrescente in medio folio paruulo, veluti lacinia folij. Et sine ea spadonia, mira opacitatis patientia. Itaque quantalibet sub vmbra solum implet. Est & chamædaphné syluestris frutex. Est & Alexandrina, quam aliqui Idæam, alij hippoglottion, alij daphnitin,

alij carpophyllon, alij hypelaten vocant. Ramos spargit à radice dodrantales, topiarij ac coronarij operis, folio acutiore quàm myrti, molliore & candidiore, maiore semine inter folia rubro. Plurima in Ida, & circa Heracleam Ponti, nec nisi montosis. Id quoque, quod Daphnoides vocatur, genus, in nominum ambitu est. Alij enim Pelasgum, alij eupetalon, alij stephanon Alexãdri vocant. Et hic frutex est ramosus, crassiore ac molliore, quàm laurus, folio, cuius gustatu accenditur os atque guttur, baccis è nigro ruffis. Notatum antiquis, nullum genus lauri in Corsica fuisse: quod nunc satum & ibi prouenit. Ipsa pacifera, vt quam prætendi etiam inter armatos hostes quietis sit indicium. Romanis præcipuè lætitiæ victoriarúmque nuntia additur literis, & militum lanceis, pilísque. Fasces Imperatorum decorat. Ex his in gremio Iouis optimi maximi deponitur, quoties lætitiam noua victoria attulit. Idque non quia perpetuò viret, nec quia pacifera est, præferenda ei vtroque olea: sed quia spectatissima in monte Parnasso. Ideóque etiam grata Appollini, assuetis eò dona mittere iam & regibus Romanis, teste L. Bruto. Fortasis etiam in argumentum, quoniam ibi libertatem publicam is meruisset, lauri feram tellurem illam osculatus ex responso: Et quia manu satarum receptarúmque in domo, fulmine sola non icitur. Ob has causas equidem crediderim, honorem ei habitum in triumphis potiùs, quàm quia suffimentum sit cædis hostium & purgatio, vt tradit Massurius. Adeóque in profanis vsibus pollui laurum & oleam fas non est, vt ne propitiandis quidem numinibus accendi ex his altaria aræúe debeant. Laurus quidem ma-

nifesto

nifesto abdicat ignes crepitu, & quadam detestatione, interaneorum etiam vitia & neruorum ligno torquente. Tiberium principem tonante cælo cotonari ea solitum ferunt contra fulminum metus. Sunt & circa Diuum Augustum euēta eius digna memoratu. Nanque Liuiæ Drusillæ, quæ posteà Augusta matrimonij nomen accepit, cùm pacta esset illa Cæsari, gallinam conspicui candoris sedenti aquila ex alto abiecit in gremium illæsam. Intrepidéque miranti accessit miraculum, quoniam teneret rostro laureum ramum onustum suis baccis. Conseruari alitem & sobolem iussere aruspices, ramúmque eum seri, ac ritè custodiri. Quod factum est in villa Cæsarum, fluuio Tiberi imposita iuxta nonum lapidem Flaminia via, quæ ob id vocatur Ad gallinas: mirēque sylua prouenit. Ex ea triumphans posteà Cæsar, laurum in manu tenuit, coronámque capite gessit: ac deinde Imperatores Cæsares cuncti. Traditúsque mos est ramos, quos tenuerunt, serendi. Et durant sylux nominibus suis discretæ, fortassis ideo mutatis triumphalibus. Vnius arborum Latina lingua nomen imponitur viris. Vnius folia distinguuntur appellatione. Lauream enim vocamus. Durat & in vrbe impositum loco, quando Loretum in Auentino vocatur, vbi sylua lauri fuit. Eadem purificationibus adhibetur: testatúmque sit obiter & ramo eam seri, quoniam dubitauere Democritus & Theophrastus. Nunc dicemús sylue-strium naturas.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XVI.

Syluestrium arborum natura.

PROOEMIVM.

POMIFERAE Arbores, quæque mitioribus succis voluptatem primæ cibis attulerunt, & necessario alimento delicias immiscere docuerunt, siue illæ vltro, siue ab homine didicere blandos sapores adoptione & connubio, idque munus etiam feris volucribúsque dedimus, intra prædictas constant. Proximum erat narrare glandiferas quoque, quæ primò victum mortalium aluerunt, nutrices inopis ac feræ sortis, ni præuerti cogeret admiratio vsu comperta, quænam qualísque esset vita, sine arbore vlla, sine frutice viuentium.

Gentes sine arbore, & miracula in Septentrionalis regionis arboribus. Cap. I.

DIximus & in Oriente quidem iuxta Oceanum complures ea in necessitate gentes. Sed verò in Septentrione visæ nobis Cauchorum, qui maiores minoréſq; appellantur. Vasto ibi n...atu, bis dierum noctiúmque singularum interuallis, effusus

effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam: dubiúmque terræ sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtiner altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus, casis ita impositis: nauigantibus similes, cùm integant aquæ circundata: naufragis verò, cùm recesserint: fugientésque cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum feris quidem dimicare cõtingit, omni procul abacto frutice. Vlua & palustri iunco funes nectunt ad prætexenda piscibus retia: caprúmque manibus lutum ventis magis, quàm sole, siccantes terra cibos, & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Potus iis non nisi ex imbre seruato scrobibus in vestibulo domus. Et hæ gentes, si vincantur hodie à Po. Ro. seruire se dicunt. Ita est profectò, multis fortuna parcit in pœnam. Aliud è syluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, addúntque frigori vmbras: altissimæ tamen haud procul suprà dictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus, maxima auiditate nascendi: suffossæque fluctibus, aut propulsæque flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: atque ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis, sæpe territis classibus nostris, cùm velut industria fluctibus agerẽtur in proras stantium noctu, inopésque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent.

De Hercyniæ syluæ magnitudine. Cap. II.

IN eadem Septentrionali plaga Hercyniæ syluę roborum vastitas intacta æuis, & congenita mundo, propè immortali sorte miracula excedit. Vt alia omittantur fide caritura, constat attolli

colles

colles occurſantium inter ſe radicum repercuſſu: aut vbi ſecuta tellus non ſit, arcus ad ramos vſque, & ipſos inter ſe rixantes, curuari portarum patentium modo, vt turmas equitum tranſmittãt.

De glandiferis. Cap. III.

GLandiferi maximè generis omnes quibus honos apud Romanos perpetuus.

De ciuica corona, & qui frondea corona donati. Cap. IIII.

HInc ciuicæ coronæ, militum virtutis inſigne clariſſimum: iam pridem verò & clementiæ Imperatorum poſtquàm ciuilium bellorum profano merituni cœpit videri ciuem non occidere. Cedunt his murales vallaréſque, & aureæ, quanquam pretio antecedentes. Cedunt & roſtratæ, quamuis in duobus maximè ad hoc ævi celebres, M. Varrone è piraticis bellis, dante Magno Pompeio: itémque M. Agrippa, tribuente Cæſare è Siculis, quæ & ipſa piratica fuere. Anteà roſtra nauium tribunali præfixa fori decus erant, veluti populo Ro. ipſi corona impoſita. Poſtquàm verò Tribunitiis ſeditionibus calcari ac pollui cœpere, poſtquàm vires ex publico in priuatum magis ſinguliſque ciuium quæri, & ſacroſancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum ſubiere in capita ciuium roſtra. Dedit hanc Auguſtus coronam Agrippæ: ſed ciuicam à genere humano accepit ipſe. Antiquitus quidem nulla, niſi Deo, dabatur: ob id Homerus cælo tantùm eas & prælio vniuerſo tribuit, viritim verò ne in certamine quidem vlli. Feruntque primum omnium Liberum patrem impoſuiſſe capiti ſuo ex edera. Poſteà Deorum honori ſacrificantes ſumpſere, victimis ſimul coronatis. Nouiſſimè & in ſacris certaminibus vſurpatæ, in quibus hodiéque non victori

victori datur, sed patriam ab eo coronari pronũtiatur. Inde natum, vt etiam triumphaturis conferrentur in templis dicandæ: mox vt & ludis darentur. Longum est, nec instituti operis, disserere quisnam Romanorum primus acceperit. Neque enim alias nouerant, quàm bellicas. Quod certum est, vni gentium huic plura sunt genera, quàm cunctis. Romulus frondea coronauit Hostum Hostilium, quòd Fidenam primus irrupisset. Auus hic Tulli Hostilij regis fuit. P. Decium patrem, Tribunum militum, frondea donauit exercitus ab eo seruatus, Imperatore Cornelio Cosso e o s. Samnitum bello. Ciuica iligna primò fuit, posteà magis placuit ex esculo Ioui sacra. Variatúmque & cum quercu est, ac data vbique, quæ fuerat, custodito tantùm honore glandis. Additæ leges arctæ, & ideo superbæ, quásque conferre libeat cum illa Græcorum summa, quæ sub ipso Ioue datur, cuíque muros patria gaudẽs rumpit: Ciuem seruare, hostem occidere: Vtque eum locum, in quo sit actum, hostis obtineat eo die: Vtque seruatus fateatur: alias testes nil proto, decus id non dant: Nec crescit honos idem Imperatore conseruato, quoniam conditores in quoeunque ciue summum esse voluere. Accepta licet vti perpetuò. Ludos incunti semper assurgi etiam ab Senatu, in more est. Sedendi ius in proximo Senatui, Vacatio munerum omnium ipsi, patríque, & auo paterno. Quatuordecim eas accepit Siccius Dentatus, vt retulimus suo loco: sex Capitolinus. Is quidem & de duce Seruilio. Africanus de patre accipere noluit apud Trebiam. O mores æternos qui tanta opera honore solo donauerint: & cùm reliquas coronas auro

commen

commendarent, salutem ciuis in pretio esse noluerint: clara professione, seruari quidem hominem nefas esse lucri causa.

De glande genera XIII. Cap. V.

GLandes opes esse nunc quoque multarum gentium. etiam pace gaudentium, constat. Necnon & inopia frugum arefactis molitur farina, spissatúrque in panis vsum. Quin & hodiéque per Hispanias, secundis mensis glans inseritur. Dulcior eadem in cinere tosta. Cautum est præterea lege XII. tabularum, vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere. Genera earum multa. Distant fructu, situ, sexu, sapore. Nanque alia fageæ glandi figura, alia quernæ, & alia ilignæ: atque inter se quoque generum singulorum differentiæ. Præterea sunt aliquæ syluestres, aliæ placidiores, quæ culta obtinent. Iam etiam in montosis planísque distant sicut & sexu mares ac fœminæ. Item sapore. Dulcissima omnium fagi, vt qua obsessos etiam homines durasse in oppido Chio, tradat Cornelius Alexander. Genera distinguere non datur nominibus, quæ sunt alia alibi. Quippe cum robur quercúnque vulgò nasci videamus, * esculum non vbique. Quartam verò generis eiusdem, quæ cerrus vocatur, ne Italiæ quidem maiore ex parte notam esse. Distinguemus ergo proprietate naturáque: & vbi res coget, etiam Græcis nominibus.

**sed esculũ*

De fagina glande, & reliquis glandibus, & carbone, & pastu porcorum.
Cap. VI.

FAgi glans nucleis similis, triangula cute includitur. Folium tenue, ac leuissimum, populo simile

simile, celerrimè flauescens: & media parte plerunque gignens, supernè paruulam baccam viridem, cacumine aculeatam. Fagi glans mutibus gratissima est, & ideo animalis eius vnà prouentus. Glires quoque saginat. Expetitur & turdis. Arborum fertilitas omnium ferè alternat, sed maximè fagi. Glandem, quæ propriè intelligitur, ferunt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber. Continentur hispido calyce, per genera plus minus cutem complectente. Folia præter ilicem grauia, carnosa, procera, sinuosa lateribus, nec, dum cadunt, flauescentia, vt fagi, pro differentia generum breuiora, vel longiora. Ilicis duo genera. Ex iis in Italia folio non multum ab oleis distant, smilaces à quibusdam Græcis dictæ, in prouinciis aquifoliæ. Ilicis glans vtriusque breuior & gracilior, quam Homerus acylon appellat, eóque nomine à glande distinguit. Masculas illices negant ferre. Glans optima in quercu atque grandissima, mox esculo: nam roboris parua: cerro tristis, horrida, echinato calyce, ceu castaneæ. Sed & in querna alia dulcior, molliórque fœminæ, maris spissior. Maximè autem probantur latifoliæ ex argumento dictæ. Distant autem inter se magnitudine, & cutis tenuitate. Item quòd aliis subest tunica rubigine scabra, aliis protinus candidum corpus, Probatur & ea, cuius in balano vtrinque ex longitudine extrema lapidescit duritia: melior, cui in cortice, quàm cui in corpore, vtrunque non nisi mari. Prætercà aliis ouata, aliis rotunda, aliis acutior figura. Sicut & colos nigrior, candidiórue, qui præfertur. Amaritudo in extremitatibus, mediæ dulces. Quin & pediculi breuitas proceritásque differentiam habet. In ipsis verò

arboribus

arboribus, quæ maximam fert, hemeris vocatur, breuior, & in orbem comosa, alásque ramorum crebro cauata, Fortius lignum quercus habet & incorruptius: ramosa & ipsa, procerior tamen & crassior caudice. Excelsissima autem ægilops, incultis amica. Ab hac proxima latifoliæ proceritas, sed minùs vtilis ædificiis: atque carbone dotata, vitiis obnoxia est. Quamobrem solida vtuntur carboni, æratiorum tantùm officinis compendio: quoniam desinente flatu protinus, emoriens, sæpius recoquitur: cæterò plurimis scintillis. Idé è nouellis melior. Acerui conferris taleis recentibus luto caminantur: accensáque strue contus pungitur durescens calyx, atque ita sudorem emittit. Pessima & carboni & materiæ haliphleos dicta, cui crassissimus cortex atque caudex, & plerunque cauus fungosúsque. Nec alia putrescit ex hoc genere, etiam cùm viuit. Quin & fulmine sæpissimè icitur, quamuis altitudine non excellat: ideo ligno eius nec ad sacrificia vti fas habetur. Eidem rarò glans, & cùm tulit, amara, quàm pr.t ter sues nullũ attingat animal: ac ne eæ quidem si aliud pabulum habeant. Hoc quoque inter reliqua neglectæ religionis est, quòd emortuo carbone sacrificeatur. Glans fagea suem hilarem facit carnem coquibilem ac leuem & vtilem stomacho: iligna suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam: querna diffusam & grauissimam, & ipsa glandium æquè dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia * sordidiorem carnem, sed duram. Iligna tentari sues, nisi paulatim detur. Hanc nouissimam cadere. Fungosam carnem fieri esculo, robore, subere. Quæ glandem ferunt, omnes & gallam, alterníque annis glandem. Sed gallam hemeris

* solidiorẽ

optimam

optimam, & coriis perficiendis aptissimam. Simi lem huic latifolia, sed leuiorem, multóque minus probatam. Fert & nigram. Duo enim genera sunt. Hæc tingendis vtilior.

De galla, & quàm multa præter glandem eadem ferant arbores. Cap. VII.

NAscitur autem galla sole de Geminis exeunte, erumpens noctu semper vniuersa. Crescit vno die candidior. Et si æstu excepta est, arescit protinus, neque ad iustum incrementum peruenit: hoc est, vt nucleum fabæ magnitudine habeat. Nigra diutius viret, crescítque vt interdum mali compleat magnitudinem. Optima Comagena, deterrima ex robore. Signum eius, quòd cauernæ transluceant. Robur, præter fructum, plurima & alia gignit. Nanque fert & gallæ vtrunque genus, & quædam veluti mora, ni distarent arida duritie, plerunque tauri caput imitantia, quibus fructus ineſt nucleis oliuę similis. Nascũtur in eo & pilulæ nucibus non absimiles, intus habentes * floccos molles, lucernarum luminibus aptos. Nam & sine oleo flagrant, sicuti galla nigra. Fert & aliam inutilem pilulam cum capillo, verno tamen tempore melligeni succi. Gignunt & alæ ramorum eius pilulas, corpore, non pediculo, adhærentes, candicantes ymbilicis. Cætera nigra varietate dispersa. Media coccí colorem habent. Apertis amara inanitas est. Aliquando & pumices gignit, necnon & è foliis conuolutas pilulas: & in folio rubente aquosos nucleos candicantes & transluciclos, quandiu molles sint, in quibus & culices nascuntur: maturescunt in modum gallæ.

* *flocculos*

De cachrye, & cocco grano, & agarico, & subere.

Cap. VIII.

FErunt robora & cachtyn : ita vocatur pilula in medicina vrendi vim habens. Gignitur & in abiete, larice, picea, tilia, nuce, platano. postquàm folia cecidere, hyeme durans. Continet nucleum pineis similem. Is crescit hyeme, aperitur vere pilula tota. Cadit, cùm folia cœperint crescere. Tam multifera sunt, & tot re- præter glandem pariunt robora. Sed & boleto- suillósque: gulæ nouissima irritamenta, quæ cir- ca radices gignuntur: quercus probatissimos, robur autem & cupressus, & pinus, noxios. Ro- bora ferunt & viscum, & mella, vt autor est He- siodus. Conflátque, rores melleos è cælo, vt di- ximus, cadentes, non aliis magis insidere fron- dibus. Cremati quoque roboris cinerem nitro- sum esse certum est. Omnes tamen has eius do- tes ilex solo prouocat cocco. Granum hoc, pri- móque ceu scapus fruticis paruæ aquifoliæ illi- cis: cusculium vocant: pensionem alteram tri- buti pauperibus Hispaniæ donat. Vsum eius gra- tiorem in conchylij mentione tradidimus. Gi- gnitur & in Galatia, Africa, Pisidia, Cilicia, pessimum in Sardinia. Galliarum glādiferę ma- ximè arbores agaricum ferunt. Est autem fun- gus candidus, odoratus, antidotis efficax, in summis arboribus nascens, nocte relucens. Si- gnum hoc eius, quo in tenebris decerpitur. In glandiferis sola quæ vocatur ægilops, fert pa- nos arentes, muscoso villo canos, non in cor- tice modò, verùm & è ramis dependentes cubi- tali magnitudine, odoratos, vt diximus inter vngucnta. Suberi minima arbor, glans pessima rara, cortex tantùm in fructu præcrassus ac re- nascens, atque etiam in denos pedes vndique

expl

explanatus. Vsus eius ancoralibus maximè nauium, piscantiúmque tragulis, & cadorum obturamentis: præterea in hyberno fœminarum calceatu. Quamobrem non infacetè Græci corticis arborem appellant. Sunt & qui fœminam ilicem vocent: atque vbi non nascitur ilex, pro ea subere vtantur, in carpentariis præcipuè fabricis, vt circa Elin & Lacedæmonem. Nec in Italia tota nascitur, aut in Gallia omnino.

Quarum sint in vsu cortices. Cap. IX.

COrtex & fagis, tiliæ, abieti, piceæ, in magno vsu agrestium. Vasa, corbésque, ac patentiora quædam messibus conuehendis vindemiisque faciunt, atque prætexta tuguriorum. Scribit in recenti ad duces explorator, incidens literas à succo. Necnon in quodam vsu sacrorum religiosus est fagi cortex. Sed non durat arbor ipsa.

De scandulis, & pinu, pinastro, abiete, picea, larice, teda, taxo. Cap. X.

SCandulæ è robore aptissimæ, mox è glandifera, vt aliis, fagóque: facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt, sed minimè durant, præterquàm è pino. Scãdula contectam fuisse Romam, ad Pyrrhi vsque bellum annis quadringentis LXX. Cornelius Nepos autor est. Syluarũ certè distinguebatur insignibus. Fagutali Ioui etiam nunc, vbi lucus fageus fuit, porta querquetulana, colle in quẽ vimina petebantur, tótque lucis, quibusdam & geminis. Q. Hortensius Dictator, cùm plebs secessisset in Ianiculum, legem in csculeto tulit, vt quod ea iussisset, omnes Quirites tenerct. Peregrinæ tunc videbantur, quoniam non erant suburbanæ, pinus atque abies, omnésque quæ picem gignunt, de quibus nunc dicemus, simul vt tota

condiendi vina origo cognoscatur. Quędam ferunt in Asia, aut Oriente; è prædictis picem. In Europa sex genera cognatarum arborũ ferunt. Ex iis pinus atque pinaster folium habent capillamenti modo prætenue, longũmque, & mucrone aculeatum. Pinus fert minimum resinæ, interdum & nucibus ipsis de quibus dictum est, vix vt adscribatur generi. Pinaster nihil aliud est, quàm pinus sylvestris, mira altitudine, & à medio ramosa sicut pinus in vertice. Copiosiorem dat hæc resinam quo dicemus modo. Gignitur & in planis. Easdé arbores alio nomine esse per oram Italiæ, quos tibulos vocant plerique arbitrantur, sed graciles succinctioréque, & enodes, liburnicarũ ad vsus, penè sine resina. Picea montes amat atque frigora: feralis arbor, & funebri indicio ad fores posita ac rogis virens: iam tamen & in domos recepta, consilii facilitate. Hæc plurimam resinam fundit, interueniente candida gemma, tam simili thuris, vt mista visu discerni non queat: * vnde fraus Seplasiæ. Omnibus his generibus folia breui seta & crassiore durique ceu cupressis. Piceæ rami penè statim ab radice modici, velut brachia, lateribus inhærent. Similiter abieti expetitæ nauigiis. Situs in excelso montium, ceu maria fugerit: nec forma alia. Materies verò præcipua trabibus & plurimis vrbis operibus. Resina ei vitium, vnde fructus vnus piceæ: exiguúmque sudat aliquando contacto solis. E diuerso materies, quæ abieti pulcherrima, piceæ ad fissiles scandulas, cupásque, & pauca alia secamenta. Quinto generi situs idem, eadem facies: latix vocatur. Materie præstantior longè, incorrupta vis, emori contumax, rubens prætereà, & odore acrior. Plus

* & inde

sculum huic erumpit liquoris, melleo colore, atque lentiore, nunquàm durescentis. Sextum genus est teda proprie dicta abundantior succo, quàm reliqua, parcior liquidiórque quàm picea, flammis ac lumini sacrorum etiam grata. Hæ, mares duntaxat, ferunt & eam, quam Græci syceen vocant, odoris grauissimi. Laricis morbus est, vt teda fiat. Omnia autem hæc genera accensa, fuligine immodica, carbonem repentè expuunt cum eruptionis crepitu, eiaculantúrque longè: excepta larice, quæ nec ardet, nec carbonem facit, nec alio modo ignis vi consumitur, quàm lapides. Omnia ea perpetuò virẽt, nec facile discernuntur in fronde, etiam à peritis. Tanta natalium mistura est: sed picea minus alta, quàm larix. Illa crassior, leuiorque cortice, folio villosior, pinguior, & densior, molliórque flexu. At piceæ rariora siccioráque folia, & tenuiora, ac magis algentia: totáque horridior est, & perfusa resina.* Lignum abietis similius. Larix vtilis radicibus nõ repullulat, picea repullulat, vt in Lesbo accidit, incenso nemore Pyrrhæo. Alia etiamnum generibus ipsis in sexu differentia. Mas breuior & durior: fœmina procerior, pinguioribus foliis & simplicibus, atque non rigentibus. Lignum maribus durum, & in fabrili opere contortum: fœminæ mollius, publico discrimine in scenis. Hæ in quocunque genere deprehendũt marem: quippe respuũtur, & fragosius findunt, ægrius reuelluntur. Ipsa materies retorrida, & nigrior maribus radix. Circa Idam in Troade & alia differentia est, montanæ maritimæque. Nam in Macedonia & Arcadia, circáque Elin permutant nomina: nec constat autoribus, quod cuique generi attribuant:

* *Lignum verò*

nos ista Romano discernimus iudicio. Abies è cunctis amplissima est, & fœmina etiam prolixior: materie mollior vtiliórque, arbore rotundior, folio pinnato densa, vt imbres non transmittat, atque hilarior in totum. E ramis generum horum panicularum modo nucamenta squamatim compacta dependent, præterquàm larici. Hæc abietis masculæ, primori parte nucleos habent, non item fœminæ. Piceæ verò totis paniculis minoribus gracilioribúsque minimos ac nigros. Propter quod Græci phthiriophoron eã appellant. In eadem nucamenta compressiora maribus sunt, ac minus resina roscida. Similis his etiamnum aspectu est, ne quid prætereatur, taxus, minùs virens, gracilísque & tristis, ac dira, nullo succo, ex omnibus sola baccifera. Mas noxio fructu. Letale quippe baccis, in Hispania præcipuè, venenum inest. Vasa etiam vinaria ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum est. Hanc Sestius * smilacé à Græcis vocari dixit: & esse in Arcadia tam præsentis veneni, vt qui obdormiant sub ea, cibúmue capiant, moriantur. Sunt qui & taxica hinc appellata dicant venena, quæ nunc toxica dicimus, quibus tãgitq; tingãtur. Repertum, innoxiam fieri, si in ipsam arborem clauus æreus adigatur.

* *Aliàs, smiliacem.*

Quibus modis fiant genera picis, & quomodo fiat cedrium, & de spissa pice quomodo fiat, & quibus modis resina coquatur. Cap. XI.

PIx liquida in Europa è teda coquitur, nauibus muniendis, multósque alios ad vsus. Lignum eius concisum, furnis vndique igni exp circundato, feruet: primus sudor aquæ mod fluit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, co tanta vis est, vt in Aegypto corpora hominu defun

defunctorum eo perfusa feruentur. Sequens liquor, crassior iam, picem fundit. Hæc rursus in cortinas æreas coniecta, aceto spissatur: & coagulata Brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat vasisque cæteris vtilis, lentore ab alia pice differens: item colore rutilante, & quòd pinguior est. E teda omnia illa fiunt. E picea resina, feruentibus cocta lapidibus, in alueis validi roboris: aut si aluei non sint, struis congerie, velut in carbonis vsu. Hæc in vinum additur, farinæ modo tusa, nigrior colore. Eadem resina si cum aqua leuiùs decoquatur coletúrque, rufo colore lentescit, ac stillatitia vocatur. Seponuntur autem in id ferè vitia resinæ * cortéxque. Alia temperies ad crapulam. Nanque flos crudus resinæ, cum multa affula tenui breuíque auulsus, conciditur ad cribri minuta: deinde feruenti aqua, donec coquatur, perfunditur. Huius expressum pingue, præcipua resina fit, atque rara, nec nisi paucis in locis Subalpinæ Italiæ, conuenies medicis. Resinæ albæ congium in duobus aquæ pluuiæ coquunt. Alij vtilius putant sine aqua coquere lento igne tota die, vtique vase æris albi. Item terebinthinam in sartagine referuenti, hanc cæteris præferentes. Proxima ex lentisco.

* corticisque

De Zopissa, & sapio, & quarum arborum materia in pretio. Cap. XII.

NOn omittendum apud eosdem zopissam vocari derasam nauibus maritimis picem cũ cera, nihil non experiente vita, multò efficaciorem ad omnia. quibus pices resinæque prosunt, videlicet adiecto salis callo. Aperitur picea è parte solari, non plaga, sed vulnere ablati corticis, cum plurimum bipedali hiatu, vt à terra

cubito cum minimũ abſit. Nec corpori ipſi parcitur, vt in cæteris, quoniam aſtula in fructu eſt. Verùm hæc terræ proxima laudatur, altior amaritudiné affert. Poſteà humor omnis è tota confluit in hulcus. Item in teda. Cùm id manare deſiit, ſimili modo ex alia parte aperitur, ac deinde alia. Poſteà tota arbor ſuccidituꝛ, & medulla eius vritur. Sic & in Syria terebintho detrahũt cortices ibi quidem & è ramis ac radicibus, cum reſina dãnetur ex his partibus. In Macedonia laricem maſculam vrunt fœminæ radicis tantúm. Theopompus ſcripſit in Apolloniatarum agro picem foſſilem, non deteriorem Macedonica, inueniri. Pix optima vbique ex apricis Aquilonis ſitu. Ex opacis horridior, virúſque præferens. Frigida hyeme deterior, ac minus copioſa, & decolor. Quidam arbitrantur in montoſis copia præſtantiorem ac *colore, & dulciorem fieri, odorem quoque gratiorem, dum reſina ſit: decoctam autẽ minus picis reddere, quoniam in ſerum abeat: tenuioréſque eſſe ipſas arbores, quàm in planis: ſed has & illas ſerenitate ſteriliores. Fructum quædam proximo anno ab inciſu largiuntur, aliæ ſecundo, quædam tertio. Expletur autem plaga reſina, non cortice, nec cicatrice, quæ in hac arbore non coit. Inter hæc genera proprium quidam fecere ſapium: quoniam ex cognatione earum ſeritur, qualis dicta eſt in nucleis. Eiúſque arboris imas partes tedas vocant, cùm ſit illa arbor nil aliud, quàm picea, feritate paulùm mitigata ſatu: ſapinus autem materies cęſarum è genere fiat, ſicuti docebimus.

*coloratiorem

De fraxino genera eius quatuor. Cap. XIII.

MAteriæ enim cauſa reliquas arbores natura ge-

genuit, copioſiſſimámque fraxinum. Procera hęc ac teres, pennata & ipſa folio: multúmque Homeri præconio, & Achillis haſta nobilitata. Materies eſt ad plurima vtilis. Ea quidem, quæ fit in Ida Troadis, intantùm * citro ſimilis, vt ementes fallat cortice ablato. Græci duo genera eius fecere: longam, enodem: alteram, breuem, duriorem fuſciorémq; laureis foliis. Bumeliam vocant in Macedonia ampliſſimá lentiſsimámque. Alij ſitu diuiſere. Campeſtrẽ enim eſſe crispam, montanam ſpiſſam. Folia earum iumentis mortifera, cæteris ruminantium innocua, Græci prodidere. In Italia nec iumentis nocẽt. Cõtra ſerpentes verò ſucco expreſſo ad potum, & impoſita hulceribus, opifera, ac nihil aquè repetiuntur. Tantáque eſt vis, vt ne matutinas quidem, occidenteſue vmbras quàm ſunt longiſſimæ, ſerpens arboris eius attingat, adeò ipſam procul fugiat. Experti prodimus: ſi fronde ea gyro claudatur ignis & ſerpens, in ignem potiùs, quàm in fraxinum fugere ſerpentem. Mira naturæ benignitas, priùs quàm hæ prodeant, florere fraxinum, nec ante conditas folia dimittere.

* *cedro*

De tilia genera duo. *Cap. XIIII.*

IN tilia mas & fœmina differunt omni modo. Nanque & matcrics maris dura, ruſſiórque ac nodoſa, & odoratior. Cortex quoque craſſior, ac detractus inflexibilis. Nec ſemen fert aut florem, vt fœmina, quæ craſſior arbore, materie candida præcellénſque eſt. Mirum in hac arbore, fructum à nullo animalium attingi: foliorum corticíſque ſuccum eſſe dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicas multiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: tenuiſſimæ earum philyræ, coronarum lemniſcis celebres, anti-

quorúmq; honore. Materies teredinem non ſentit, proceritate perquàm modica verùm vtilis.

De aceris generibus X. Cap. XV.

ACer eiuſdem ferè amplitudinis, operum elegantia ac ſubtilitate cedro ſecundum. Plura eius genera. Album quod præcipui candoris, vocatur Gallicum, in Tranſpadana Italia, tránſque Alpes naſcens. Alterum genus criſpo macularum diſcurſu, qui cùm excellentior fuit à ſimilitudine caudæ pauonum nomen accepit, in Iſtria Rhetiáque præcipuum. E viliori genere craſſiuenium vocatur. Græci ſitu diſcernunt. Campeſtre enim candidum eſſe, nec criſpum, quod glinon vocant: montanum verò criſpius duriúſque, etiamnum è maſcula criſpius ad lautiora opera. Tertium genus zygiam, rubentem, fiſſili ligno, cortice liuido, & ſcabro. Hoc alij generis proprij eſſe malunt, & Latinè carpinum appellant.

De bruſco, molluſco, & ſtaphylodendro, & buxo genera tria. Cap. XVI.

PVlcherrimum verò eſt bruſcum, multóq; excellentius etiamnũ molluſcum. Tuber vtrunque arboris eius: * bruſcum intortius criſpum: molluſcum ſimplicius ſparſum. Et ſi magnitudinem menſarum caperet, haud dubiè præferretur * citro. Nunc intra pugillares lectorúmque ſilicios aut laminas raro vſu ſpectatur. E bruſco fiunt & menſæ nigreſcentes. Reperitur & in alno tuber: tantò deterius, quanto ab acere alnus ipſa diſtat. Aceris mares prius florent. Etiamnum in ſiccis natæ præferuntur aquaticis, ſicut & fraxini. Eſt & trans Alpes arbor, ſimillima aceri albo materia, quæ vocatur ſtaphylodendron. Fert ſiliquas, & in iis nucleos ſapore nucis auellanæ. In primis verò materies honorata buxo eſt, rarò criſpicanti

* ſed bruſcum

* cedro

ſpicanti nec niſi radice: cæterò lenis quies materiæ, ſilentio quodã & duritie ac pallore commendabilis: in ipſa verò arbore topiario opere. Tria eius genera: Gallicum, quod in metas emittitur, amplitudinémque proceriorem. Oleaſtrũ in omni vſu damnatum, grauẽ præfert odorem. Tertium genus noſtrate vocant: ſylueſtre, vt credo, mitigatum ſatu: diffuſius, & denſitate parietum virens ſemper ac tõſile. Buxus Pyrenæis, ac * Cytoriis montibus plurima, & Berecyntio tractu: craſſiſſima in Corſica, flore non ſpernendo: quę cauſa amaritudinis mellis. Semẽ illius cunctis animantibus inuiſum. Hæc in Olympo Macedonię gracilior, ſed breuis. Amat frigida, aprica. In igni quoque duritia, quæ ferro, nec flamma, nec carbone vtili. * Cytoro

De vlmo genera quatuor. Cap. XVII.

INter has atque frugiferas, materie vitiúmque amicitia, accipitur vlmus. Græci duo eius genera nouere: montoſam, quæ ſit amplior: campeſtrem, quæ fruticoſa. Italia Atinias vocat excelſiſſimas, & ex iis ſiccanas præfert, quæ non ſint riguæ. Alterum genus Gallicas. Tertium noſtrates, denſiore folio, & ab eodem pediculo numeroſiore. Quartum ſylueſtre. Atinię non ferunt ſamara: ita vocatur vlmi ſemen: omnéſque radicum plantis proueniunt, reliquæ ſemine.

De arborum natura perſitus. Cap. XVIII.

NVnc celeberrimis arborum dictis quædam in vniuerſum de cunctis indicanda ſunt. Montes amant cedrus, larix, teda, & cæteræ è quibus reſina gignitur. Itẽ aquifolia, buxus, ilex, iuniperus, terebinthus, populus, ornus, cornus, carpinus. Eſt & in Apennino frutex qui vocatur cotinus, ad lineamenta modo, conchylij colore inſignis

insignis. Montes & valles diligit abies, robur castaneæ, tilia, ilex cornus. Aquosis montibus gaudent acer, fraxinus, sorbus, tilia, cerasus. Non temere in montibus visæ sunt prunus, Punicæ, oleastri, iuglans, morus, sambuci. Descendunt & in plana, cornus, corylus, quercus, ornus, acer, fraxinus, fagus, carpinus. Subeunt & in montosa, vlmus, malus, pyrus, laurus, myrtus, sanguinei frutices, ilex, tingendisque vestibus nascentes genistę. Gaudet frigidis sorbus, & magis etiam betulla. Gallica hæc arbor mirabili candore atque tenuitate, terribilis magistratuum virgis. Eadem circulis flexilis, item corbium sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. In eosdem situs comitatur & spina, nuptiarum facibus auspicatissima, quoniam inde fecerint pastores qui rapuerunt Sabinas, vt autor est Massurius. Nunc facibus carpinus & corylus familiarissimæ. Aquas odere cupressi, iuglandes, castaneæ, laburnum. Alpina & hæc arbor, nec vulgò nota, dura ac candida materie, cuius florem cubitalem longitudine apes non attingunt. Odit & quæ appellatur Iouis barba, in opere ropiario tonsilis, & in rotunditatem spissa, argenteo folio. Non nisi in aquosis proueniunt salices, alni, populi, siler, ligustra tesseris vtilissima. Item vaccinia, Italiæ in aucupiis fata: Galliæ verò etiam purpurea, tingendi causa ad seruitiorum vestes. Quæcunque cõmunia sunt montibus planisque, maiora fiunt, aspectúque pulchriora in campestribus, meliora materie crispioráque in montibus, exceptis malis, pyrísque.

Diuisio generum. Cap. XIX.

PRætereà arborum aliis decidunt folia: aliæ sempiterna coma virent. Quam differentiam antec

antecedat neceſſe eſt prior. Sunt enim arborum quædam omnino ſylueſtres, quædam vrbaniores: quas his placet nominibus diſtinguere. Ergo mites, quæ fructu, aut aliqua dote vmbrarúmue officio humanius iuuant, non improbè dicantur vrbanæ.

Quibus folia non decidant, & de rhododendro. Cap. XX.

HArum generi non decidunt, oleæ, lauro, palmæ, myrto, cupreſſo. pinis ederæ, rhododendro. Et quãuis herba dicatur Sabina rhododendron, vt nomine apparet, à Cræcis venit. Alij nerion vocarunt, alij rhododaphnen, ſempiternum fronde, roſæ ſimilitudine caulibus fruticoſum. Iumentis capríſq; & ouibus venenum eſt. Idem homini contra ſerpentium venena remedio.

Item quibus folia non decidant, & quibus non omnia folia cadant, & quibus locis nulli arborum. Cap. XXI.

SYlueſtrium generis folia nõ decidunt abieti, larici, pinaſtro, iunipero, cedro, terebintho, buxo ilici, aquifolio, ſuberi, taxo, tamarici. Inter vtraque genera ſunt adrachne in Græcia, & vbique vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquàm in cacuminibus. Non decidunt autem & in fruticum genere cuidam rubo, & calamo. In Thurino agro, vbi Sybaris fuit, ex ipſa vrbe proſpiciebatur quercus vna, nunquam folia dimittens, nec ante mediam æſtatem germinans. Idque mirum eſt, Græcis autoribus proditum, apud nos poſteà fileri. Nam locorum tanta vis eſt, vt circa Memphim Aegypti, & in Elephantine Thebaidis nulli arbori decidant, ne vitibus quidem.

De

De natura foliorum cadentium, & quibus foliorum varij colores. Cap. XXII.

CAeteræ omnes extra prędictas (etenim enumerare longum est) folia deperdunt: ob seruatúmq; non arescere, nisi tenuia, & lata, & mollia. Quæ verò nõ decidant, callo crassa & angusta esse. Falsa definitio est, non decidere his quarum succus pinguior sit. Quis enim potest in ilice intelligere? Decidere Timæus Mathematicus sole Scorpioné transeunte, sideris vi, quodam veneno aëris, putat. Cur ergo non eadem causa aduersum omnes polleat, iure miremur. Cadunt plurimis autumno. Quędam tardius amittunt, atque in hyemes prorogant moras. Nec interest maturius germinasse, vtpote cùm quædam primæ germinét, & inter nouissimas nudentur: vt amygdalæ, fraxini, sambuci. Morus autem nouissimè germinat, cũ primis folia dimittit. Magna & in hoc vis soli. Prius decidũt in siccis macrísque, & vetustæ prius arbori: multis etiam, antequàm maturescat fructus. In serotina ficu, & hyberna pyro, & malo granato est pomum tantùm aspici in matre. Neque his autem, quę semper retinent comas, eadé folia durant: sed subnascentibus aliis tum arescunt vetera: quod euenit circa solstitium. Maximè foliorum vnitas in suo cuique genere permanet, præterquam populo, ederæ, crotoni, quam & * cici diximus vocari.

* ricinum

De populo tria genera, & quorum foliorum figura mutetur. Cap. XXIII.

POpuli tria genera, alba, nigra, & quæ Libyca appellatur, minima folio, ac nigerrima, fungísque enascentibus laudatissima. Alba folio bicolor, supernè candicans, inferiore parte viridi. Huic nigræ, vt crotoni, folia in iuuẽta circinata rotund

rotunditatis sunt: vetustiora in angulos exeunt. E contrario ederæ angulosa rotundantur. Populorum foliis grandissima lanugo. Euolat candidæ (tradita folio numerosiore candida) vt iulus. Folia granatis & amygdalis rubentia. Mirum in primis id, quòd vlmo tiliæque, & oleæ, & populo albæ, & salici euenit. Circumaguntur enim folia earum post solstitium. Nec alio argumento certius intelligitur sidus confectum.

Quæ folia versentur omnibus annis, quæ foliorum è palmu cura & vsus, & foliorum mirabilia. *Cap. XXIIII.*

EST & publica omnium foliorum in ipsis differentia. Nanque pars inferior à terra herbido viret colore. Ab eadem lęuiora, neruos callúmq; & articulos in superiore habent parte: incisuras verò subter, vt manus humana. Oleæ supernè candidiora, & minus læuia: itẽ ederæ. Sed omnium folia quotidie ad solem oscitant, interiores partes tepefieri volétia. Superior pars omnium lanuginem quantulancunq; habet, quæ in aliis gentium lana est. In Oriente funes validos è palmæ foliis fieri dictũ est, eósque in humore vtiliores esse. Et apud nos ferè palmis à messe decerpuntur. Ex his meliora, quę sese non diuiserint. Siccantur sub tecto quaternis diebus: mox in sole expanduntur, & noctibus relicta, donec candore inarescant, postea in opera finduntur. Latissima fico, viti, platano: angusta myrto, Punicæ, oleæ: capillata pino, cedro: aculeata aquifolio, & ilicum generi: nam iunipero spina pro folio est: carnosa cupresso, tamaricī: crassissima alno: longa arundini, salici, palmæ etiam duplicia: circinata pyro, mucronata malo, angulosa ederæ, diuisa platano. insecta pectinũ modo piceæ, abieti:

abieti: sinuosa toto ambitu roboti: spinosa cute rubo. Mordacia sunt quibusdam, vt vrticis. Pungentia pino, piceę, abieti, larici, cedro, aquifoliis. Pediculo breui oleæ & ilici: longo vitibus: tremulo populis, & iisdem solis inter se crepitãtia. Iam & in pomo ipso, mali quodã in genere parua mediis emicãt folia, interim & gemina. Præterea aliis circa ramos, aliis & in cacumine ramorum robori & in caudice ipso. Iam densa, ac rara: sempérq; lata rariora. Dispositā myrto, concaua buxo, inordinata pomis. Plura eodem pediculo exeuntia malis pyrísque. Ramulosa vlmo, & cyrtiso. Quibus adiicit Cato decidua, populea quernáque, animalibus iubens dari nõ perarida: bubus quidem & ficulnea iligníq; & edracea. Dantur & ex harundine, ac lauro. Decidũt sorbo vniuersa, cæteris paulatim. Et de foliis hactenus.

De ordine naturæ in satis, & de flore arborum, & conceptu, & germinatione, & partu & quo ordine florcant. *Cap. XXV.*

ORdo autem naturæ annuus ita se habet. Primus est conceptus, flare incipiente vento Fauonio circiter ferè v i. Idus Feb. Hoc enim maritantur viuescentia è terra, quo etiam equæ in Hispania vt diximus. Hic est genitalis spiritus mundi, à fouendo dictus, vt quidã existimauêre. Flat ab Occasu æquinoctiali, vel inchoans. Catulitionẽ rustici vocant, gestiente natura semina accipere, eóque animam inferẽte omnibus satis. Concipiunt variis diebus & pro sua quæque natura. Alia protinus, vt animalia: tardius aliqua, & diutius grauida partus gerunt: quod germinatio ideo vocatur. Pariunt verò cũ florent, flósq; illi ruptis cõflat vtriculis. Educatio in pomo est: hoc & germinatio. Arborum flos est pleni veris indi-

cium

cium,& anni renaſcẽtis,flos gaudium arborum. Tunc ſe nouas,aliáſq; quàm ſunt,oſtendunt:tunc variis colorũ picturis in certamen vſque luxuriant.Sed hoc negatum pleriſque.Non enim omnes florent, & ſunt triſtes quædam,quæque non ſentiant gaudia annorũ. Nam neque ilex,picea, larix,pinus,vllo flore exhilarantur,nataléſue pomorum recurſus annuos verſicolori nuntio promittunt: nec fici atque caprifici. Protinus enim fructum flores gignunt. In ficis mirabiles ſunt & abortus,qui nunquàm matureſcunt.Nec iuniperi florent.Quidam earum duo genera tradunt: alteram florere, nec ferre:quæ verò non floreat, ferre protinus baccis ſubnaſcentibus, quæ biennio hæreant.Sed id falſum: omnibúſq, iis dura facies ſemper.Sic & hominũ multis fortuna ſine flore eſt. Omnes autẽ germinant,etiam quæ non florent,magna & locorũ differẽtia. Quippe cum ex eodem genere quæ ſunt in paluſtribus,priora germinent:mox campeſtria,nouiſſima in ſyluis. Per ſe autem tardius pyri ſylueſtres,quàm cætera. Primo Fauonio germinat cornus, proximè laurus,paulóq; ante æquinoctium tilia,acer. Inter primas verò populus,vlmus,ſalix, alnus, nuces. Feſtinat & platanus. Cæteræ vere cœpturo, aquifolium,terebinthus,paliurus,caſtanea,glandes. Serotino autem germine malus, tardiſſimo ſuber. Quibuſdã germinatur germinatio,nimia ſoli vbertate,aut inuitantis cæli voluptate: quod magis in herbis ſegetum euenit.In arboribus tamen nimia germinatio claſſeſcit.Sunt aliæ naturales quibuſdam, prætérq; vernas,quæ ſuis conſtant ſideribus,quorum ratio aptius reddetur tertio ab hoc volumine. Hyberna Aquilæ exortu, æſtiua Canis ortu, tertia Arcturi. Has duas qui-

dam omnibus arboribus communes putant: sentiri autem maximè in fico, vite, Punicis: causam afferentes quoniam in Thessalia Macedoniáque plurima tum ficus exeat. Maximè tamẽ in Aegypto apparet hæc ratio. Et reliquæ quidem arbores, vt primum cœpere, continuant germinationem. Robur, & abies, & larix intermittunt tripartitò, ac terna germina edunt: ideo & inter squamas corticum spargunt: quod omnibus arboribus in germinatione euenit, quoniam prægnantium rumpitur cortex. Est autẽ prima earum incipiente vere, circiter xv. diebus. Iterum germinant transeunte Geminos sole. Sic fit, vt prima cacumina impelli secutis appareat, geniculato incremento. Tertia est earundem ad solstitium breuissima, nec diutius septenis diebus. Claréque & tunc cernitur excrescentium cacuminum articulatio. Vitis sola bis parturit, cùm primum emittit vuam, iterum cùm digerit. Eorum quę nõ florent, partus tantum est, & maturitas. Quædam statim in germinatione florent, properántque in eo, sed matureſcunt tardè, vt vites. Serotino quædam germinatu florent, maturántque celeriter, sicuti morus, quę * nouissima vrbanarum germinat, nec nisi exacto frigore, ob id docta sapientissima arborum. Sed cùm cœpit, intantum vniuersa germinatio erumpit, vt vna nocte petaga etiam cum strepitu. Ex his, quæ hyeme Aquila exoriente (vt diximus) concipiunt, floret prima omnium amygdala mense Ianuario: Martio verò pomum maturat. Ab ea proximè florent Armeniaca, dein tuberes, & præcoces: illę peregrinæ, hæ coactæ. Ordine autẽ naturæ, syluestrium primæ sambucus, cui medulla plurima: & cui nulla; cornus mascula; vrbanarum malus, pa-

* nouissimè

póque

uóque pòst, vt simul videri possit, pyrus, & cerasus, & prunus. Sequitur laurus, illámq; cupressus: dein Punica, fici. At vites & oleæ florentibus iam iis germinant. Concipiunt Vergiliarum exortu. Hoc sidus illarum est. Floret autem solstitio vitis, & quæ paulò serius incipit, olea. Defloresscunt omnia septenis diebus, non celerius: quædam tardius, sed nulla pluribus bis septenis. Omnia & intra VIII. Idus Iulij Etesiarum præcursu. Nec statim fructus sequitur in aliquibus.

De corno, & quo tempore quæ ferant, & quæ fructum non ferant, & quæ infelices existimantur, & quæ facillime fructum perdunt, & quibus fructus, antequam folium, nascantur.

Cap. XXVI.

COrnus enim circa solstitia reddit primò candidum, postea sanguineũ. Ex eo genere fœmina post autumnum fert baccas acerbas, & ingustabiles cunctis animantibus: ligno quoque fungosa & inutilis, cùm mas è fortissimis quoque sit: tanta differentia ab eodem genere fit. Sed & terebinthus messibus reddit semen & acer, & fraxinus: nuces & mala, & pyra, præterquàm hyberna aut præcocia, autumno. Glandiferæ serius etiamnum, Vergiliarum occasu: æsculus tantùm, autumno. Incipiente autem hyeme quædam genera mali pyríque, & suber. Abies flores croci colore circa solstitium, semen reddit post Vergiliarum occasum. Pinus autem & picea præueniunt germinatione XV. ferè diebus. Semen verò post Vergilias & ipsæ reddunt. * Citreæ & iuniperus & ilex anniferæ habentur, nouúsque fructus in his cum annotino pendet. In maxima tamen admiratione pinus est. Habet fructum

* *Cedri*

matureſcentem: habet proximo anno ad maturitatem venturum, ac deinde tertio. Nec vlla arborum auidius ſe promittit. Quo menſe ex ea nux decerpitur, eodem matureſcit alia: & ſic diſpenſatur, vt nullo non menſe matureſcant. Quæ ſe in arbore ipſa diuiſere, zamiæ vocantur: lædúntque cæteras, niſi detrahantur. Fructum arborum ſolæ nullum ferunt, hoc eſt, ne ſemen quidem, tamarix ſcopis tantum naſcens populus alnus, vlmus, Atinia, alaternus, cui folia inter ilicem & oliuam. Infelices autem exiſtimantur, damnatæque religione, quæ neque feruntur vnquàm, neque fructum ferunt. Cremutius autor eſt, nunquam virere arborem, ex qua Phyllis ſe ſuſpenderit. Quæ gummi gignunt, poſt germinationem aperiuntur: gummi verò non niſi fructu detracto ſpiſſatur. Nouellæ arbores carent fructu, quandiu creſcunt. Perdunt facillimè ante maturitatem, palma, ficus, amygdala, malus, pyrus. Item Punica, quæ etiam roribus nimiis & pruinis florem amittit. Qua de cauſa inflectunt ramos eius, ne * ſubrecti humorem infeſtum excipiant, atque contineant. Pyrus & amygdala, etiam ſi non pluat, ſed fiat Auſtrinum cælum, aut nubilum, amittunt florem & primos fructus, ſi cùm defloruere, tales, dies fuerint. Ocyſſime autem ſalix amittit ſemen; antequàm omnino maturitatem ſentiat, ob id dicta Homero frugiperda: ſecutáque ætas ſcelere ſuo interpretata eſt hanc ſententiam, quando ſemen ſalicis mulieri ſterilitatis medicamentum eſſe conſtat. Sed in hoc quoque prouidens natura, facilè naſcenti & depacto ſurculo, incurioſius ſemen dedit. Vna tamen proditur ad maturitatem perferre ſolita, in Creta inſula, ipſo deſcenſu Iouis ſpe-

* *ſubiecti*

lunc

luncæ, torum ligneúmque magnitudine ciceris. Fiunt verò quædam & loci vitio infructuosa, sicut in Paro sylua cædua, quę nihil fert. Persicæ arbores in Rhodo, florent tantúm. Fit hæc differentia & ex sexu: in iísque mares non ferunt. Aliqui hoc permutantes, mares esse, quæ ferant, tradunt. Facit & densitas sterilitatem. Gignentium autem quędam & lateribus ramorum & cacuminibus ferunt, vt pytus, Punica, ficus, myrtus. Cæterò eadem natura, quæ frugibus. Nanque & in eis spica in cacumine nascitur, legumina in lateribus. Palma sola (vt dictum est) in spathis habet fructum, racemis propendentem. Reliquis sub folio pomum, vt protegatur, excepta fico, cui folium maximum vmbrosissimúmque, & ideo supra id pomum: eidémque serius folium nascitur, quàm pomum. Insigne proditur in quodam genere Ciliciæ, Cypti, Helladis, ficos sub folio, grossos verò post folium nasci. Ficus & præcoces habet, quas Athenis prodromos vocant. In Laconico genere maximæ sunt.

De biferis & triferis, & quæ celerrimè senescant, & de ætatibus earum.
Cap. XXVII.

SVnt & biferæ in eisdem. In Cea insula caprifici triferæ sunt. Primo fœtu sequens euocatur, sequenti tertius. hoc fici caprificantur. Et caprifici autem ab aduersis foliis nascuntur. Biferæ & in malis ac pyris quędam, sicut & pręcoces. Malus sylueſtris bifera. Sequens eius fructus post Arcturum in apricis maximé. Vites quidem & triferæ sunt, quas ob id insanas vocant: quoniam in iis alia matureſcunt, alia turgeſcunt, alia florent. M. Varro autor est, vitem

fuisse Smyrnæ apud mare biferam, & malum in agro Consentino. Hoc autem euenit perpetuo in Tacapensi Africæ agro, de quo plura aliàs: ea est soli fertilitas. Trifera est & cupressus. Nanque baccæ eius colliguntur mense Ianuario, & Maio, & Septembri: ternásque earum gerit magnitudines. Est verò & in ipsis arboribus etiam onustis peculiaris differentia. Summa sui parte fertilior est arbutus: quercus inferiore, iuglandes, sici, mariscæ. Omnes, quò magis senescunt, hòc maturius ferunt, & in apricis locis, nec pingui terra. Syluestriora omnia tardiora. Quædam ex iis omnino non matureſcunt. Item quæ subarantur, aut quæ ablaqueantur, celeriora neglectis: hæc & fertiliora. Est etiamnum ætatis differentia. Amygdala enim & pyrus in senecta fertilissimæ, vt glandiferæ, & quoddam genus ficorum. Cæteræ in iuuenta, tardiúsque maturantes: quod maximè notatur in vitibus. Vetustioribus enim vinum melius, nouellis copiosius. Celerrimè verò senescit, & in senecta deteriorem fructum gignit malus. Nanque & minora poma proueniunt, & vermiculis obnoxia. Quin & in ipsa arbore nascuntur. Ficus sola ex omnium arborum fœtu, maturitatis causa medicatur: iam quidem ex portentis, quoniam maiora sunt pretia prępostteris. Omnia autem celerius senescunt præfœcunda. Quin & protinus moriuntur aliqua, cęlo fœcunditatẽ omnem eblandito: quod maximè vitibus euenit.

De moro. *Cap. XXVIII.*

CONtrà morus tardissimè senescit, fructibus minimè laborans. Tardè & quorum crispa materies, vt acer, palma, populus. Et subarata ocyus senescunt.

D

De ſylueſtribus. Cap. XXIX.

SYlueſtria autem tardiſſimè. Atque in totum, omnis cura fertilitatē adiicit, fertilitas ſenectam: ideo & præflorent talia & prægerminant, atque in totum præcocia fiunt: quoniam omnis infirmitas cælo magis obnoxia eſt. Mulæ verò plura gignunt, vt diximus in glandiferis: inter quas laurus vuas ſuas: maximéque ſterilis, quæ non gignit aliud: ob id à quibuſdam mas exiſtimatur. Ferunt & auellanæ iulos compactili callo, ad nihil vtiles.

De buxo, & faba Græca, ſiue loto. Cap. XXX.

PLurima verò buxus. Nam & ſemen ſuum, & granum, quod carthegon vocant, & à Septentrione viſcum, à Meridie hyphear: de quibus plura mox pauló. Interdúmque pariter res quaternas habent. Arborum quædam ſimplices, quibus à radice caudex vnus, & rami frequentes, vt oliuæ, fico, viti. Quædam fruticoſi generis, vt paliurus myrtus. Item nux auellana: quinimò melior eſt & copioſior fructu, in plures diſperſa ramos. In quibuſdam omnino nullus, vt in ſuo genere buxo, loto tranſmarinæ. Quædam bifurcæ, atque etiam in quinas partes diffuſæ. Quædam diuiduæ, nec ramoſæ, vt ſambuci. Quædam indiuiduæ, ramoſæ, vt piceæ. Quibuſdam ramorum ordo, ſicut piceæ, abieti. Aliis inconditus, vt roboris, malo, pyro. Et abieti quidem ſubrecta diuiſura, ramíque in cælum tendentes, non in latera proni. Mirum, cacuminibus eorum deciſis moritur, totis verò detruncatis durat. Et ſi infrà, quàm rami fuere, præcidatur, quod ſupereſt, viuit: ſi verò cacumen tantùm auferatur, tota moritur. Alia ab radice brachiata

vt vlmus. Alia in cacumine ramosa, vt pinus, lotos, siue faba Græca: quam Romæ à suauitate fructus syluestris quidem, sed cerasorum penè natura, loton appellant. Præcipuè domibus expetitur ramorum petulantia, breui caudice, latissima expatiantium vmbra, & in vicinas domos sæpe trãsilientium. Nulli opacitas breuior: nec auferet solem hyeme, decidentibus foliis. Nulli cortex iucundior, aut oculos excipiens blandius. Nulli rami longiores validioréque, aut plures, vt dixisse totidem arbores liceat. Cortice pelles tinguntur, radice lanas. Malis proprium genus. Ferarum enim rostra reddunt, adhærentibus vni maximo minoribus. Ramorum aliqui cæci, qui non germinant: quod natura fit, si non eualuere: aut pœna, cùm deputatos cicatrix hebetauit. Quæ diuiduis in ramo natura est, hæc viti in oculo, harundini in geniculo. Omnium terræ proxima crassiora. In longitudinem excrescunt abies, larix, palma, cupressus, vlmus, & siqua vnistirpia. Ramosarum cerasus etiam in x L. cubitorum trabes; æquali per totum duûm cubitorum crassitudine reperitur.

De ramis, & cortice, & radicibus arborum.
Cap. XXXI.

QVædam statim in ramos sparguntur, vt mali. Cortex aliis tenuis, vt lauro, tiliæ: aliis crassus, vt robori: Aliis læuis, vt malo, fico. Idem scaber robori, palmæ. Omnibus in senecta rugosior. Quibusdam rumpitur sponte, vt viti: quibusdam etiam cadit, vt malo, vnedoni: carnosus, suberi, populo: membranaceus, vt viti, arundini: libris similis, cerasso: multiplex tunicis, vt vitibus, tiliæ, abieti. Quibusdam simplex, vt fico, harundini. Magna & radicum differentia. Copiosæ fi-

co-

eo, robori, platano: breues & anguſtæ, malo: ſingulares abieti, larici. Singulis enim innituntur, quanquàm minimis in latera diſperſis. Craſſiores lauro & inæquales: Item oleæ, cui & ramoſæ. At robori carnoſæ. Robora ſuas in profundum agunt. Si Virgilio quidem credimus, eſculus, quantum corpore eminet, tantum radice deſcendit. Oleæ, malis & cupreſſis per ſumma cæſpitum. Aliis recto meatu, vt lauro, oleæ: aliis flexuoſo, vt fico. Minutis hæc capillamentis hirſuta, vt abies, multæque ſylueſtrium: è quibus montani prætenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagenas, & alia vaſa nectunt. Quidam non altius deſcendere radices, quàm ſolis calor tepefaciat, idque natura loci tenuioris craſſioriſue, dicere; quod falſum arbitror. Apud autores certè inuenitur, abietis plantã cùm transferretur, VIII, cubitorum in altitudine: nec totam refoſſam, ſed abruptam. Maxima ſpatio atque plenitudine & * citri eſt. Ab ea platani, roboris, & glandiferarum. Quarundam radix viuacior ſuperficie, vt lauri. Itaque cùm trunco inaruit, reciſa, etiam lætius fruticat. Quidam breuitate radicum celerius ſeneſcere arbores putant: quod coarguunt fici, quarum radices longiſſimæ, & ſenectus ocyſſima. Falſum arbitror & quod aliqui prodidere, radices arborum vetuſtate minui. Viſa etenim eſt annoſa quercus euerſa vi tempeſtatis, & iugerum ſoli amplexa. Proſtratas reſtitui plerunque, & quadam terræ cicatrice reuiuiſcere, vulgare eſt. Et familiariſſimum hoc platanis, quæ plurimum ventorum concipiunt propter denſitatem ramorum: quibus amputatis, leuatæ onere in ſua ſcrobe reponuntur. Factúmque iam eſt hoc in iuglandibus oleíſque, ac multis aliis.

* Cedri

De prodigiosis arboribus, & quibus modis sponte nascantur, & quòd non omnia vbique nascantur, & quæ non alibi nascantur arbores.

Cap. XXXII.

EST in exemplis, & sine tempestate, vllâue causa alia, quàm prodigij, cecidisse multas, ac sua spõte resurrexisse. Factum hoc populo Rom. Quiritibus ostentum Cimbricis bellis Nuceriæ in luco Iunonis, vlmo postquam etiam cacumen amputatum erat, quoniam in aram ipsam procumbebat restituta sponte, ita vt protinus floreret: à quo deinde tempore maiestas populi Rom. resurrexit, quæ antè vastata cladibus fuerat. Memoratur hoc idem factum & in Philippis, salice procidua atque detruncata: & Stagiris in Musæo populo alba. omnia fausti ominis. Sed maximè mirum, Antandri platanus etiam circundolatis lateribus restibilis sponte facta, vitæque reddita longitudine xv. cubitorum, crassitudine quatuor vlnarum. Arbores, quas naturæ debeamus, tribus modis nascuntur: sponte, aut semine, aut ab radice. Cura numerosior existit: de qua suo dicemus volumine: nunc enim totus sermo de natura est, multis modis mirísque memorabili. Namque non omnia in omnibus locis nasci docuimus, nec translata viuere. Hócque aliàs fastidio, aliàs contumacia, sæpius imbecillitate eorum, quæ transferuntur, euenit: aliâs cælo inuidente, aliàs solo repugnante. Fastidit balsamum alibi nasci, Assyria malus alibi ferre: necnon & palma nasci vbique, aut nata parere: vel cùm promisit etiam ostendítque, ea educare, quæ tanquàm inuita peperit. Non habet vires frutex cinnami in Syriæ vicina perueniendi. Non ferunt amomi nardíque deliciæ, ne in Arabia quidem ex India nauc

naue peregrinari. Tentauit enim Seleucus rex. Illud maximè mirum, ipsas arbores plerunque exorari vt viuant, atque transmigrent: aliquando & à solo impetrari, vt alienas alat, aduenásque nutriat: cælum nullo modo flecti. Viuit in Italia piperis arbor: cassiæ verò etiam in Septentrionali plaga. vivit & in Lydia thuris. Sed vnde sorbentes succum omnem ex iis soles coquentésque lacrymam? Illud proximè mirum, mutari naturam in iisdé locis, atque pro indiuiso valere. Cedrum æfluosis partibus dederat: at in Lyciis Phrygiísq; montibus nascitur. Frigus inimicum lauro fecerat: sed in Olympo copiosior nulla est. Circa Bosphorum Cimmerium in Panticapæo vrbe, omni modo laborauit Mithridates rex, & cæteri incolæ, sacrorum certè causa laurum myrtúmque habere: non contigit, cùm teporis arbores abundét ibi, punicæ ficíque, iam mali & pyri laudatissimæ. Frigidas eodem tractu non genuit arbores, pinum, abietem, piceam. Et quid attinet in Pontum abire? Iuxta Romam ipsam castaneæ cerasíque ægrè proueniunt, Persica in Tusculano: necnon nuces Græcæ cum tædio inseruntur, Tarracina syluis scatente earum.

De cupresso: & quòd ex terra noua aliqua sæpe nascantur, quæ in ea antè non fuerunt. Cap. XXXIII.

CVpressus aduena, & difficillimè nascentium fuit, vt de qua verbosius sæpiúsque, quàm de omnibus aliis, prodiderit Cato. Natu morosa, fructu superuacua, baccis torua, folio amara, odore violenta, ac ne vmbra quidem gratiosa, materie rara, vt penè fruticosi generis, Diti sacra, & ideo funebri signo ad domos posita. Fœmina

na sterilis diu. Metæ demum aspectu non repudiata, distinguendis tantum pinorum ordinibus: nunc verò tonsilis facta in densitate parietum, coërcitáque gracilitate perpetuò tenera. Trahitur etiam in picturas opere historiali: venatus classésue, & imagines rerum tenui folio, breuíque, & virenti superuestiens. Duo genera earum: Meta in fastigium conuoluta, quæ & fœmina appellatur. Mas spargit extra se ramos, deputatúrque & accipit vitem. Vtraque autem immittitur in perticas asseréue amputatione ramorum, qui x i i i. anno denariis singulis væneunt. Quæstuosissima in fatus ratione sylua: vulgóque dotem filiarum antiqui plantaria appellabant. Huic patria insula Creta, quanquàm Cato Tarentinam eam appellat, credo, quòd primum eò venerit. Et in Aenaria succisa regerminat. Sed in Creta quocũque loco terram mouerit quispiam, nisi seratur alia, hæc gignitur, protinúsque emicat. Illa verò etiam non appellato solo, ac sponte, maximéque in Idæis montibus, & quos Albos vocant, summísque iugis, vnde niues nunquàm absunt, plurima: quod miremur, alibi non nisi in tempore proueniens, & nutricem magnopere fastidiens. Nec terræ tantum natura circa has refert, aut perpetua cæli, verum & quædam temporaria vis. Imbres aliquæ plerunque semina afferunt, & certo fluunt genere, aliquando etiam incognito: quod accidit Cyrenaicæ regioni, cùm primum ibi laserpitium natum est: vt in herbarum natura dicemus. Nata est & sylua vrbi proxima imbre piceo crassóque, circiter vrbis Romæ annum c c c c x x x.

De edera. Cap. XXXIIII.

EDera iam dicitur in Asia nasci. Negauerat Theo

Theophraſtus: nec in India, niſi in monte Mero. Quin & Harpalum omni modo laboraſſe, vt ſereret eam in Medis, fruſtra: Alexandrum verò ob raritatem ita coronato exercitu, victorem ex India rediiſſe, exemplo Liberi patris: cuius Dei & nunc adornat thyrſos, galeáſque etiam & ſcuta, in Thraciæ populis in ſolennibus ſacris. Inimica arbori ſatíſque omnibus, ſepulcráque ac muros rumpens: ſerpentium frigori gratiſſima, vt mirum ſit vllum honorem habitum ei. Duo genera eius prima, vt reliquarum, mas, & fœmina. Maior traditur mas corpore, & folio duriore etiam ac pinguiore, & flore ad purpuram accedente. Vtriuſque autem flos ſimilis eſt roſæ ſylueſtri, niſi quòd caret odore. Species horum generum tres. Eſt enim candida & nigra edera, tertiáque quæ vocatur helix. Etiamnum hæ ſpecies diuiduntur in alias: quoniam eſt aliqua fructu tantum candida, alia & folio: fructum quoque candidum ferentium aliis denſus acinus, & grandior, racemis in orbem circumactis, qui vocantur corymbi. Item ſelenitium, cuius eſt minor acinus, ſparſior racemus. Simili modo in nigra. Alicui & ſemen nigrum, alij crocatum: cuius corodem * Nyſiam, alij Baechicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum erythranum & chryſocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè diſtat. Parua ſunt & anguloſa omnioráque, cùm reliquorum generum ſimplicia ſint. Diſtat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen ſterilitate, quoniam fructũ non gignit. Quidam hoc ætatis eſſe, non generis exiſtimant

nis Poëtæ vtuntur, foliis minus nigris, quam quidam * Nyſiam, alij Baechicam vocant, maximis inter nigras corymbis. Quidam apud Græcos etiamnum duo genera huius faciunt, à colore acinorum erythranum & chryſocarpum. Plurimas autem habet differentias helix, quoniam folio maximè diſtat. Parua ſunt & anguloſa omnioráque, cùm reliquorum generum ſimplicia ſint. Diſtat & longitudine internodiorum, præcipuè tamen ſterilitate, quoniam fructũ non gignit. Quidam hoc ætatis eſſe, non generis exiſtimant

* *Dionyſiã*

stimant: primóque helicem esse, fieri ederam vetustate. Horum error manifestus intelligitur, quoniam helicis plura genera reperiuntur, sed tria maximè insignia: herbacea ac virens, quæ plurima est: altera candido folio: tertia versicolor, quæ Thracia vocatur. Etiamnum herbaceæ tenuiora folia, in ordinem digesta, densioráque. In alio genere diuersa omnia. Et in versicolori alia tenuioribus foliis, & similiter ordinatis densioribúsque est: alteri generi neglecta hæc omnia. Maiora quoque aut minora sunt folia, maculárúmque habitu distant: Et in candidis alia sunt candidiora. Adolescit in longitudinem maximè herbacea. Arbores autem necat candida: omnémque succum auferendo tanta crassitudine augetur, vt ipsa arbor fiat. Signa eius folia maxima atque latissima, mammas erigentis, quæ sunt cæteris inflexæ: racemi stantes, ac subrecti. Et quanquàm omnium ederarum generi radicosa brachia, huic tamen maximè ramosa ac robusta: ab ea nigræ. Sed proprium albæ, quòd inter media folia emittit brachia vtrinque semper amplectens: hoc & in niuis, quamuis ambire non possit. Itaque etiam pluribus locis intercisa, viuit tamen durátque: & totidem initia radicum habet, quot brachia, quibus incolumis & solida arbores fugit ac strangulat. Est & in fructu differentia albæ nigræque ederæ: quoniam aliis tanta amaritudo acini, vt aues non attingant. Est & rigens edera, quæ sine adminiculo stat, sola omnium generũ ob id vocata cissos. E diuerso nunquàm nisi humi repens chamæcissos.

De edera, quæ vocatur smilax. Cap. XXXV.

SImilis est ederæ, è Cilicia quidem primùm profecta, sed in Græcia frequẽtior, quam vo-

cant

cant ſmilacem,denſis geniculata caulibus,ſpino ſis fruticoſa ramis,folio ederaceo paruo,non an guloſo, à pediculo emittente pampinos, flore candido, olente lilium. Fert racemos labruſcæ modo, non ederæ colore rubro, complexa acinis maioribus nucleos ternos, minoribus ſingulos, nigros duróſque:infauſta omnibus ſacris & coronis,quoniam ſit lugubris, virgine eius nominis propter amorem iuuenis Croci,mutata in hunc fruticem.Id vulgus ignorans,plerunque feſta ſua polluit,ederam exiſtimando: ſicut in Poëtis,aut Libero patre,aut Sileno, quis omnino neſcit quibus coronentur?E ſmilace fiunt codicilli. Propriúmque materiæ eſt, vt admota auribus leuem ſonum reddat. Ederæ mira proditur natura ad experienda vina:ſi vas fiat ex ligno eius,vina tranſfluere,ac remanere aquã,ſi qua fuerit miſta.

De aquaticis calamis, & fruticibus.

Cap. XXXVI.

INter ea,quæ frigidis gaudent,& aquaticos frutices dixiſſe conueniat. Principatum in his tenebunt harundines, belli pacíſque experimentis neceſſariæ,atque etiam * deliciis gratæ. Tegulo earum domus ſuas Septentrionales populi operiunt:durántq; æuis tecta alta. * Et in reliquo vero orbe cameras leuiſſimè ſuſpendunt. Chartiſq; ſeruiunt calami, Aegyptij maximè, cognatione quadam papyri. Probatiores tamen Gnidij, & qui in Aſia circa Anaiticum lacum naſcuntur. Noſtratibus fungoſior ſubeſt natura, cartilagine bibula,quæ cauo corpore intus, ſupernè tenui inareſcit ligno: fiſſilis,præacuta ſemper acie,geniculata. Cæterò gracilitas nodis diſtincta, leui faſtigio tenuatur in cacumina,craſſiore pãniculę coma,neq; hac ſuperuacua. Aut enim pro pluma

* *in delicijs*

* *In reliquo verò orbe & eam.*

ſtrata

strata cauponarum replet: aut vbi limosiore callo induruit, sicut in Belgis, contusa & iniecta nauium commissuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimisque explendis fidelior pice. Calamis Orientis populi bella conficiunt. Calamis spicula addunt irreuocabili hamo noxia. Mortem accelerant pinna addita calamis. Fitque & ex ipso telum aliud fracto in vulneribus. His armis solem ipsum obumbrant. Propter hoc maximè serenos dies optant: odere ventos & imbres, qui inter illos pacem esse cogunt. Ac si quis Aethiopas, Aegyptum, Arabas, Indos, Scythas, Bactros. Sarmatarum tot gentes, & Orientis, omniáque Parthorum regna diligentiùs computet, æqua ferè pars hominum in toto mundo calamis superata degit. Præcipuus hic vsus in Creta bellatores suos præcipitauit. Sed in hoc quoque, vt cæteris in rebus, vicit Italia: quando nullus sagittis aptior calamus, quàm in Rheno Bononiensi amne, cui plurima inest medulla, pondúsque volucre: contra flatus quoq; peruicax libra. Quippe non eadem gratia Belgicis. Hæc & Creticis commendationibus: quanquàm præferantur Indi, quorum alia quibusdam videtur natura, quando & hastarum vicem præbent additis cuspidibus. Harundini quidem Indicæ arborea amplitudo: quales vulgo in templis videmus. Differre mares ac fœminas in his quoque Indi tradunt. Spissius mari corpus, fœminæ capacius. Nauigiorúmque etiam vicem præstant (si credimus) singula internodia. Circa Acesinem amnem maximè nascuntur. Harundo omnis ex vna stirpe numerosa. Atque etiam recisa fœcundiùs resurgit. Radix natura viuax, geniculata & ipsa. Folia Indicis tantùm breuia. Omnibus verò à nodo orsa, comple

complexu tenues per ambitum inducũt tunicas: atque à medio internodio cum plurimum desinunt vestire, procumbúntque. Latera harundini calamóque in rotunditatẽ bina, super nodos alterno semper inguine, vt alterum ad dextra fiat, alterum superiore geniculo ad lęua per vices. Inde exeunt aliquando rami, qui sunt calami tenues. Plura autem genera. Alia spissior densiórque geniculis, brevibus internodiis. Alia rarior maioribus, tenuiórque & ipsa. Calamus verò alius totus concauus, quem syringiam vocant, vtilissimus fistulis, quoniã nihil est ei cartilaginis atque carnis. Orchomenius est continuo foramine peruius, quem auleticon vocãt. hic tibiis vtilior, fistulis ille. Est alius crassiore ligno, & rarui foramine. Hunc totum fungosa replet medulla. Alius brevior, alius procerior, exilior, crassiórque. Fruticosissimus, qui vocatur donax, non nisi in aquaticis natus: quoniam & hæc differentia est, multum prælata harundine, quæ in siccis proueniat. Suum genus sagittario calamo, vt diximus, sed Cretico longissimis internodiis, obsequentíq; quò libeat flecti calefacto. Differentias faciunt & folia, non multitudine, verùm robore & colore. Valida Laconicis, & ab vna parte densiora: quales in totum circa stagna gignuntur, dissimiles amnicis, longísque vestiri tunicis, spatiosius à nodo scandente complexu. Est & obliqua harundo, non in excelsitatem nascẽs, sed iuxta terram fruticis modo se spargens, suauissima in teneritate animalibus. Vocatur à quibusdam elegia. Est & in Italia nascens adarca nomine, palustris: & cortice tantùm sub ipsa coma, vtilissima dentibus: quoniam vis eadem est, quæ sinapi. De Orchomenij lacus harũdinetis accu-

ratius dici cogit admiratio antiqua. Characiam vocabant craſſiorem firmioremque plotiam verò ſubtiliorem, hanc in inſulis Huitantibus natam, illam in ripis expatiantis lacus. Tertia harundo eſt tibialis calami, quem auleticon dicebant. Nono hic anno naſcebatur. Nam & lacus incrementa hoc temporis ſpatio ſeruabat, prodigioſus ſi quando amplitudinem biennio extendiſſet: quod notatum apud Cheroniam infauſto Athenienſium prælio, & apud Lebadiam ſæpe notatur influente Cephiſſo. Cùm igitur anno permanſit inundatio, proficiũt in aucupatoriam quoque amplitudinem: vocabantur zeugitæ. Contrà bombyciæ maturius reciproco, graciles, fœminarum latiore folio atque candidiore, modica lanugine, aut omnino nulla, ſpadonum nomine inſignibus. Hinc erant armamenta ad inclusos cantus, non ſilendo & reliquo curæ miraculo, vt venia ſit, argento iam potius cani. Cædi ſolebant tempeſtiuè vſque ad Antigenem tibicinem, cùm adhuc ſimplici muſica vterentur ſub Arcturo: ſic præparatæ aliquot poſt annos vtiles eſſe incipiebãt. Tunc quoq; multa domandæ exercitatione, & canere tibiæ ipſæ docendo comprimentibus ſe ligulis, quod erat illi theatrorũ moribus vtilius. Poſtquàm varietas acceſſit, & cantus quoque luxuria, cædi ante ſolſtitia cœptæ, & fieri vtiles in trimatu, apertioribus earum ligulis ad flectendos ſonos: quę inde ſunt & hodie. Sed tum ex ſua quanque tantum harundine congruere perſuaſum erat: & eam, quæ radicem antecelſerat, lævæ tibiæ cõuenire: quæ cacumen, dextræ: immenſum, quantum prælatis quas ipſe Cephiſſus abluiſſet. Nunc facrificę Tuſchorum è buxo, ludicræ verò loto, oſsibúſque alia

asininis & argento fiunt. Aucupatoria harundo à Panhormo laudatissma, piscatoria Abaritana ex Africa. Harundinis Italiæ vsus ad vineas maximé. Cato seri eam iubet in humidis agris, bipalio subacto prius solo, oculis dispositis interuallo ternorum pedum. Simul & corrudam, vnde asparagi fiant: concordare enim amicitiam.

De salice, eius genera octo, & quæ præter salicem sint vtilia ligaturis, & de rubis. Cap. XXXVII.

SAlicem verò circà, qua nulla aquaticarũ vtilior, licet populi vitibus placeant, & Cæcuba educent: licet alni sepibus muniant, contráque erumpentium amnium impetus, riparum muro in tutela ruris excubent in aqua satæ, cæsæque densius innumero hærede prosint. Salicis statim plura genera. Nanq; & in proceritaté magnam emittunt iugis vinearum perticas, patiúntque baltheo corticis vincula: & aliæ virgas sequacis ad vincturas lentitiæ. Aliæ præcenues viminibus texendis spectabili subtilitate. Rursus aliæ firmiores corbibus, ac plurimę agricolarum supellectili: candidiores ablato cortice, leuíq; tractatu, vilioribus vasis quàm vt è corio fiant, atque etiam supinarum in delicias cathedrarum aptissimæ. Cædua salici fertilitas, * densior tonsura ex breui pugno verius, quàm ramo, non, vt temur, in nouissimis curanda arbore. Nullius quippe tutior est reditus, minorísue impendij, aut tempestatum securior. Tertium locum ei in æstimatione ruris Cato attribuit, priorémque quàm oliuetis, quámque frumento, aut pratis: nec quia desint alia vincula. Siquidem & genistæ, & populi, & vlmi, & sanguinei frutices & betulæ, & harundo fissa, & harundinum folia, vt in Liguria, & vitis ipsa, recisísque

* *densior-que*

aculeis rubi alligãt,& intorta corylus. Mirúmque,contuſo ligno alicui maiores ad vincula eſſe vires.Salici tamen præcipua dos.Finditur Græca rubens,candidióque Amerina,ſed paulò fragilior, * ideo ſolido ligat nexu.In Aſia tria genera obſeruant.Nigram, vtiliorem viminibus candidam agricolarum vſibus:tertiam quæ breuiſsima eſt, helicem vocant. Apud nos quoque multi totidem generibus nomina imponunt: viminea vocant, eandem purpuream. Alteram nitelinam à colore quę ſit tenuior. Tertiam Gallicam, quæ tenuiſsima.Nec in fruticum, nec in veprium caulibúmue neque in herbarum,aut alio vllo, quàm ſuo genere, numerentur iure ſcripti fragiles paluſtréſque ad tegulum tegetéſque: à quibus detracto cortice, candelæ luminibus & funeribus ſeruiunt. Firmior quibuſdam in locis earum rigor. Nanque iis velificant non in Pado tantùm nautici,verùm & in mari piſcator Afticus, præpoſtero more vela intra malos ſuſpendens. Et mapalia ſua Mauri tegunt: proximéque eſtimãti hoc videãtur eſſe,quo inferiore Nili parte papyri ſunt vſu.Sed fruticoſi generis ſunt inter aquaticas & rubi, atq; ſambuci fungoſi generis, aliter tamen, quàm ferulæ. Quippe plus * ligni vtique ſambuco. Ex qua magis canoram buccinam tubámque credit paſtor ibi cæſa,vbi gallorum cantum frutex ille non exaudiat. Rubi mora ferunt, & alio genere ſimilitudinem roſę,qui vocatur cynoſbatos. Tertium genus Idæum vocant Græci à loco. Tenuius eſt,quàm cætera,minoribúſq; ſpinis,& minus aduncis.Flos eius contra lippitudines illinitur ex melle & igni facto. Contra ſtomachi quoque vitia bibitur ex aqua. Sambuci acinos habent nigros atq; paruos, humoris

* ideóque

* Manutius vet uſt. codicem ſequutus, paulo aliter legit, ligni ac ſucci vtique ſamb.

moris lenti, inficiendo maximè capillo: qui & ipsi aqua decocti manduntur.

De succis arborum, & natura materiarum, & de cædendis arboribus. Cap. XXVIII.

HVmor & cortici arborum est, qui sanguis earum intelligi debet, non idem omnibus. Ficis lacteus: huic ad caseos figurandos coaguli vis. Cerasis gummosus, vlmis saliuosus, lentus ac pinguis malis, vitibus ac pyris aquosus. Viuacior a, quibus létior. Atque in totum corpore arborum, vt reliquorum animalium, cutis, sanguis, caro, nerui, venæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex. Mirum, hic in moro medicis succũ quærentibus, ferè hora diei secunda, lapide incussus manat: altius fractus siccus videtur. Proximi pleriſque adipes. ij vocantur à colore alburnũ: mollis ac pessima pars ligni, etiam in robore facilè putrescens, teredini obnoxia: quare semper amputabitur. Subest huic caro, cui ossa: id est, materiæ optimum. Alternant fructus, quibus siccius lignum, vt olea, magis quàm quibus carnosum, vt cerasus. Nec omnibus adipes carnésue largæ, sicuti nec animalium acerrimis. Neutrum habet buxus, cornus, olea: nec medullam, minimúmque etiam sanguinis: sicut ossa non habent sorba, carnem sambuci, & plurimam ambæ medullam: nec harundines maiore ex parte. In quarũdam arborum carnibus pulpæ venęque sunt. Discrimen earum facile. Venæ latiores candidioréſque pulpæ fistilibus insunt. Ideo fit, vt aure ad caput trabis quamlibet prælongæ admota, ictus ab altero capite vel graphij sentiatur, penetrante rectis meatibus sono. Vnde deprehenditur, an torta sit materies, nodíſque concisa. Quibusdam sunt tubera, sicut sunt in carne glandia. In iis nec

vena, nec pulpa, quodam callo carnis in
conuoluto. Hoc pretiosissimum in cedro & ace
re. Cętera mensarum genera fissis arboribus cir
cinantur in pulpam: alioqui fragilis esset veni
in orbem arboris cæsa. Fagis pectines transuer
si in pulpa. Apud antiquos inde & vasis hono
* Marcus * Manius Curius iurauit se ex præda nihil atti
gisse, præter guttum figinum, quo sacrificaret.
Lignum in longitudinem fluctuatur, vt quę par
fuit ab radice, validius fidit. Quibusdam pulpa
sine venis, mero flamine & tenui cōstat. Hęc ma
ximè fissilia. Alia frangi celeriora, quàm findi,
quibus pulpa non est, vt oleæ, vites. At è contra
rio, totū è carne corpus fico. Tota ossea est ilex,
cornus, robur, cytisus, morus, ebenus, lotos, &
quæ sine medulla esse diximus. Cęteris nigricans
color. Fulua cornus, in venabulis nitet incisura
nodata propter decorem. Cedrus, & larix, & iu
niperus rubent.

De larice, & abiete, & sapino, & cæteris huiusmodi arboribus cædendis.

Cap. XXXI X.

LArix fœminam habet, quam Græci voca
ægida, mellei coloris. Inuentum est pic
rum tabellis immortale nullísque fissile rimis
hoc lignum. Proximum medullæ est. In abiete
leuson Græci vocauere. Cedrus quoque durissi
ma, quæ medullæ proxima, vt in corpore ossa.
deraso modò limo. Et sambuci interiora mini
firma traduntur. Nanque qui venabula ex ea fa
ciunt, præferunt omnibus. Constat enim ex cu
te & ossibus. Cędi tempestiuum quæ decortican
tur, vt teretes, ad templa cæteráque vsus torun
di, cùm germinant, aliâs cortice inextricabi
li, & carie subnascente ei, materiáque nigre
scente

scente Tigna, & quibus aufert secutis corticem, à bruma ad Fauonium: aut si peruenire cogamur, Acturi occasu, & ante eum Fidiculæ. Nouissima ratione solstitio. Dies siderum horum reddentur suo loco. Vulgò satis putant obseruare, ne quæ dedolandæ arbores sternentur ante editos suos fructus. Robur vere cæsum, teredinem sentit: bruma autem neque viatur, neque pandatur, aliàs obnoxium etiam vt torqueat se findátque: quod in subere tempestiuè quoque cæso euenit. Infinitum refert & lunaris ratio: nec nisi à vicesima in tricesimam cædi volunt. Inter omnes verò conuenit, vtilissmè in coitu eius sterni, quem diem alij interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tib. Cæsar, concremato ponte naumachiario, larices ad resistuendum cædi ex Rhetia præfiniuit. Quidam dicunt, vt in coitu & sub terra sit luna: quod fieri non potest, nisi noctu. At si competant coitus in nouissimum diem brumæ, illa sit æterna materies: proximè, cum suprà dictis sideribus. Quidam & Canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augustum. Nec nouellæ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ. Circunciſas quoque ad medullam aliqui non inutiliter relinquunt, vt omnis humor stantibus defluat. Mirum, apud antiquos primo Punico bello classem Duellij Imperatoris ab arbore excisa LX. die nauigasse. Contra verò Hieronem Regem CCXX. naues effectas diebus XLV. tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello, Scipionis classis XL. die à secuti nauigauit. Tantum tempestiuitas etiam insapida celeritate pollet. Cato hominum summus in omni vsu, de materiis hæc addidit; Prælum è sapino atra potissimum facito.

Vlmeam, pineam, nuceam, hanc atque aliam materiem omnem cùm effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine vento Austro. Tunc erit tempestiua, cùm semé suum maturum erit. Caueto, ne per roré trahas, aut doles. Idémque mox: Nisi intermestri luna atque dimidiata, ne tangas materiem. Tunc ne effodias, aut præcidas abs terra. Diebus quatuor proximis quibus luna plena fuerit, optimè eximitur. Omnino caueto nigram materiam doles, néue excidas, néue tangas, nisi ficcam néue gelidam, néue rorulentam. Tiberius idem & in capillo tondédo seruauit inter lunia. M. Varro aduersus defluuia præcepit obseruandum id à plenilunijs. Larici & magis abieti succisis, humor diu defluit. Hæ omnium arborum altissimæ ac rectissimæ. Nauium malis antennísque propter louitatem præfertur abies. Communia his pinóque, vt quadripartitos venarum cursus bifidósque habeant, vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis. Optima quadripartitis materies, & mollior, quàm cæteræ. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quæ pars à terra fuit, enodis est: hæc, qua diximus, ratione fluuiata decorticatur, atque ita sapinus vocatur: superior pars nodosa, duriórque, fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores Aquilóniæ partes. Et in totũ deteriores ex humidis opacísque, spissiores ex apricis ac diuturnę. Ideo Romæ infernas abies supernati præfertur. Est per gentium quoque regiones in iis differentia. Alpibus Apenninóque laudatissimæ: in Gallia Iura ac monte Vogeso: in Corsica, Bithynia, Pontica, Macedonia. Deteriores Aeneatica & Arcadica. Pessimę Parnassia, & Euboica, quoniã * ramosæ ibi

* nodosæ

ibi & contortę, putrescentésque facilè. At cedrus in Creta, Africa, Syria laudatissima. Cedri oleo perunctа materies, nec tineam, nec cariem sentit. Iunipero eadem virtus, quæ cedro: Vasta hęc in Hispania, maximæque baccæ eius. Medulla eius vbicunque solidior etiam, quàm cedrus. Publicum omnium vitium vocant spiras, vbi conuoluêre se venæ atque nodi. Inueniuntur in quibusdam, sicut in marmore centra: id est duritia clauo similis, inimica ferris. Et quędam fortè accidunt lapide comprehenso aut recepto in corpus, aut alterius arboris ramo. Megaris diu stetit oleaster in foro, cui viri fortes affixerant arma, quæ cortice ambiente ætas longa occultauerat. Fuítque arbor illa fatalis excidio vrbis, præmonitæ oraculo, cùm arbor arma peperisset: quod succisę accidit, ocreis galeísq; intus repertis. Ferunt lapides ita inuentos, ad continendos partus esse remedio.

De materiis, de magnitudine arborũ, & quæ cariem & ruinam non sentiunt, & de perpetuitate materiarum. *Cap. XL.*

AMplissima arborum ad hoc æui existimatur Romæ visa, quam propter miraculum Tiberius Cæsar in eodem ponte naumachiario expo suerat aductam cum reliqua materie: durauíq; ad Neronis principis amphitheatrũ. Fuit autem trabs è larice longa pedes c x x. bipedali crassitudine ęqualis. Quo intelligebatur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus. Fuit memoria nostra & in porticibus septorum à M. Agrippa relicta, æquè miraculi causa quæ diribitorio superfuerat x x. pedibus breuior, sesquipedali crassitudine. Abies admirationis

præcipuæ visa est in naui, quæ ex Aegypto Caij principis iussu obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuórque truncos lapidis eiusdem ad sustinendum eum adduxit: qua naue nil admirabilius visum in mari certũ est. c x x. M. modiũm lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spatium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo. Ibi nanque demersa est à Claudio principe, cum tribus molibus, turrim altitudine in ea ex ædificatis obiter Puteolano puluere, aduectíque. Arboris eius crassitudo quatuor hominum vlnas complectentium implebat. Vulgóque auditur octoginta nũmorum & pluris malos venundari ad eos vsus, rates verò connecti quadraginta sestertiis pleraque. At in Aegypto & Syria reges inopia abietis cedro ad classes feruntur vsi. Maxima ea in Cypro traditur ad vndecimem Demetrij succisa centum triginta pedum crassitudinis verò ad trium hominum complexum. Germaniæ prædones singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt. Spississima ex omni materie, ideo & grauissima, iudicatur ebenus, & buxus, graciles natura: neutra in aquis fluitat, nec subere, si dematur cortex, nec larix. Ex reliquis siccissima lotos, quæ Romæ ita appellatur. Deinde robur exalburnatum, & huic nigricans colos magísq; etiam cytiso, quę proximè accedere ebenum videtur. Quanquam non desint, qui Syriacas terebinthos nigriores affirmẽt. Celebratur & Thericles nomine, calices ex terebintho solitus facere torno, per quem probatur materies. Omnium hęc sola vngi vult, meliórq; oleo fit. Colos mirè adulteratur iuglande ac pyro syluestri tinctis, atque in medicamine decoctis. Omnibus,

quæ

quæ diximus, ſpiſſa firmitas. Ab his proxima eſt cornus: quanquàm non poteſt videri materies propter exilitatem, ſed lignum non aliò penè, quàm ad radios rotarum, vtile: aut ſi quid cuneandum ſit in ligno, clauiſue figendum ceu ferreis. Ilex item & oleaſter, & olea, atque caſtanea, carpinus, populus. Hæc & criſpa aceris modo, ſi vlla, materies idonea eſſet ramis ſæpe deputatis: caſtratio illa eſt, adiunítque vires. De cæteris plerisque eorum, ſed vtique robori tanta duritia eſt, vt terebrari niſi madefactum non queat, & ne ſic quidem adactus auelli clauus. E diuerſo clauum non tenet cedrus. Molliſſima tilia, eadem videtur & calidiſſima: argumentũ afferunt, quòd citiſſimè aſcias retundat. Calidæ & morus, laurus, edera, & omnes è quibus igniaria ſunt. Exploratorum hoc vſus in caſtris, paſtorúmque reperit, quoniã ad excudendum ignem non ſemper lapidis occaſio eſt. Teritur ergo lignum ligno, ignémque concipit attritu, excipiente materia aridi fomitis, fungi, vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil edera præſtantius * quæ teratur, lauro quæ terat. Probatur & vitis ſylueſtris, alia quàm labruſca, & ipſa ederæ modo arborem ſcandens. Frigidiſſima quæcunque aquatica: lentiſſima autem, & ideo ſcutis faciendis aptiſſima, quorum plaga contrahit ſe protinus, cluditque ſuum vulnus, & ob id contumacius tranſmittit ferrum: in quo ſunt genere fici, ſalix, tilia, betulla, ſambucus, populus vtraque. Leuiſſima ex his ficus & ſalix, ideóque vtiliſsimæ. Omnes autem etiam ad ciſtas, quæque flexili crate conſtant. Habent & candorem rigorémque, & in ſculpturis facilitatem. Eſt lentitia platano, ſed madida, ſicut alno. Siccior eadem vlmo, fraxino,

* *Rectius vetuſti codicis lectio, quã ſequitur Mannutius: quæ ſic habet: quæ teratur lauro, lauríumque terat.*

no,moro,ceraso,sed ponderosior. Rigorem fortissimè seruat vlmus, ob id cardinibus assamentisque portarum vtilissima, quoniam minimè torquetur: permutanda tantùm sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine,radix superior.* Palma est mollis,& suberis: spissæ & malus, pyrúsque necnon acer: sed fragiles, & quæcunque crispa. In omnibus syluestria & mascula differentias cuiusque generis augent. Et infœcunda firmiora fertilibus, nisi quo in genere mares ferunt, sicut cupressus & cornus. Cariem vetustatémque non sentiunt cupressus,cedrus,ebenus,lotos, buxus, taxus,iuniperus, oleaster, & olea. Et ex reliquis tardissimè larix,robur,suber,castanea, iuglans. Rimam fissurámque non capit sponte cedrus,cupressus, olea. Buxum maximè æternam putant ebenum & cupressum, cedrúmque,claro de omnibus materiis iudicio in templo Ephesiæ Dianæ,vtpote cum tota Asia extruente quadringentis annis peractum sit. Conuenit tectum eius esse è cedrinis trabibus. De ipso simulacro Deæ ambigitur. Cæteri ex ebeno esse tradunt. Mutianus ter Consul, ex his qui proximè viso eo scripsere, vitigineum & nunquam mutatum, septies restituto templo. Hanc materiam elegisse eandem. Canetiam nomen artificis nuncupãs:quod equidem miror, cùm antiquiorem Minerua quoque non modò Libero patre vetustatem ei tribuat. Adiicit multis foraminibus nardo rigari, vt medicatus humor alat,teneátque iuncturas,quas & ipsas esse modico admodum miror. Valuas esse è cupresso,& iam quadringentis propè annis durare materiam omnem nouæ similem. Id quoque notandum,valuas in gestatinis compage quadriennio fuisse. Cupressus in eas electa, quoniam

* *Melior fortasse antiq.cod. lectio,in quã consentit Manutius, Palma est mollis, & suberis materies spissa, & mal.*

niam præter cætera vno in genere materiæ nitor maximè valeat æternus. Nónne simulacrum Veiouis in arce è cupresso durat, à condita Vrbe quingentesimo quinquagesimoprimo anno dicatum? Memorabile & Vticæ templum Appollinis, vbi Numidicarum cedrorum trabes durant, ita vt positæ fuere prima vtibis eius origine, annis mille centum octogintaocto. Et in Hispania Sagunti aiunt templum Dianæ à Zacyntho aduectæ eum conditoribus, annis ducentis ante excidium Troiæ, vt autor est Bochus, infráque oppidum ipsum id haberi. Cui pepercit religione inductus Annibal: iuniperi trabibus etiam nunc durantibus. Super omnia memoratur ædes in Aulide eiusdem Deæ, seculis aliquot ante Troianum bellum exædificata: quonam genere materiæ, scientia obliterata. In plenum dici potest, vtique quæ odore præcellant, ea æternitate præstare. A prædictis morus proximè laudatur, quæ vetustate etiam nigrescit. Et quædam tamen in aliis diuturniora sunt vsibus, quàm alia. Vlmus in perflatu firma, robur defossum, & in aquis quercus obruta. Eadem supra terram rimosa facit opera torquédo sese. Larix in humore præcipua, & alnus nigra. Robur marina aqua corrumpitur. Non improbatur & fagus in aqua, & iuglans, hæ quidem in his, quæ defodiuntur, vel principales. Item iunipetus: eadem & subdialibus aptissima. Fagus & cerrus celeriter marcescunt. Esculus quoque humoris impatiés. Contrà adacta in terram in palustribus alnus æterna, onerísque quantilibet patiens: cerasus firma: vlmus & fraxinus lentæ, sed facilè pandantur, flexiles tamen, stantésque à circunciſura siccatæ fideliores. Laricem in maritimis nauibus obnoxiam

xiam terebini tradunt: omniáque præterquam oleastrum & oleam. Quędam enim in mari, quædam in terra vitiis opportuniora.

De teredinibus. Cap. XLI.

INfestantium quatuor genera. Teredines capite ad portionem grauissimo, rodunt dentibus. Hæ tantùm in mari sentiuntur: nec aliam putant teredinem propriè dici. Terrestres tincas vocant, culicibus verò similes, thripas. Quartum est & è vermiculorum genere, quorum quidem alij putrescente succo ipsa materie: alij pariuntur, sicut in arboribus, ex eo qui ceraste vocatur. Cùm tantũ eroserit, vt circumagat se, generat alium. Hæc nasci prohibet in aliis amaritudo, vt cupresso: aliis duritia, vt buxo. Tradunt & abietem circa germinationes decorticatam, qua diximus luna, aquis non corrumpi. Alexandri Magni comites prodiderunt, in Tylo Rubri maris insula arbores esse, ex quibus naues fierent, quæ c. annis durantes inuentas: & si mergerentur, incorruptas. In eadem esse fruticem baculis tantum idoneæ crassitudinis, varium tigrium maculis, ponderosum: & cùm in spissiora decidat, vitri modo fragilem.

De materijs architecti, & quæ materies ad quid vtilis, & quæ firmior materia in tectum.

Cap. XLII.

APud nos materiæ finduntur aliquæ sponte: ob id architecti eas fimo illitas siccari iubent, vt afflatus non noceant. Pondus sustinere validæ, abies, larix, etiam in transuersum positæ. Robur, olea, incuruantur cedúntque ponderi. Illæ renituntur, nec temere rumpuntur: priúsque carie, quàm viribus, deficiunt. Et palmæ arbor

inual

inualida : in diuersum enim curuatur. At populus contra omnia inferiora pandatur : palma è contrario fornicatur. Pinus & cupressus aduersus cariem tineásque firmissimæ. Facilè pandatur iuglans. fiunt enim & ex ea trabes: frangíque se prænuntiat strepitu : quod in Antandro accidit, cùm è balneis territi sono profugerunt. Pinus, piceæ, alni, ad aquarum ductus in tubos cauantur. Obrutæ terra, plurimis durant annis. Eædem si non integantur, citò senescunt: mirum in modum fortiores, si humor extrà quoque supersit. Firmissima ad tectum abies. Eadem valuatum repagulis, & ad quæcunque libeat intestina opera aptissima, siue Græco, siue Campano, siue Siculo fabricę artis genere spectabilis, ramentorum crinibus pampinato semper orbe se volucns ad incitatos runcinarum raptus. Eadem & curribus, maximè sociabilis glutino, in tantùm, vt findatur antè, quà solida est.

De glutinanda materia, & lignis sectilibus. Cap. XLIII.

MAgna autem & glutini ratio, propter ea quæ sectilibus laminis, ac in alio genere operiuntur. Stamineam in hoc vsu probant venam, & vocant fertilem, argumẽto similitudinis, quoniam lacrymosè crispa. In omni genere & glutinum abdicant quædam, & inter se & cum aliis insociabilia glutino, sicut robur. Sed nec ferè cohærent, nisi similia natura, vt siquis lapidem lignúmque coniungat. Cornum maximè audit sorbus, carpinus, buxus, postea tilia. Cuicunque opęri facilia, flexilia omnia, quæ lenta diximus, prętérque morus & caprificus. Durabilia ac sectilia, quæ modicè humida. Arida enim latius, quàm viridia, serris cedunt, præter robur & buxum,

quæ

quę pertinacius resistunt, ferrarúmque dentes replent æqualitate inerti: qua de causa alterna inclinatione egerunt scobem. Obedientissima quocunque in opere fraxinus, eadémque hastis corylo melior, cornu leuior, sorbo lentior. Gallica verò etiam ad currus flexibilis. Vitem æmularetur vlmus, ni pondus esset in culpa. Facilis & fagus quanquam fragilis & tenera. Eadem sectilibus laminis in tenui flexilis, capsisque ac scriniis sola vtilis. Secatur in laminas prætenues & ilex, colore quoque non ingrata: sed maximè firma iis quæ terantur, vt rotarum axibus: ad quos lentore fraxinus vtilis, sicut duritia ilex, & vtrique legitur vlmus. Sunt verò & parui vsus fabrilium ministeriorum insignes. Idcóq; proditum, terebris vaginas ex oleastro, buxo, ilice, vlmo, fraxino vtilissimas fieri. Ex iisdem malleos, maiores quoque è pinu & iliee. Et his autem maior ad firmitatem causa tempestiuæ cæsuræ, quàm immaturæ: quippe cùm ex olea durissimo ligno cardines in foribus diutius immoti, plantæ modo germinauerint. Cato vectes aquifolios, laureos, vlmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligua, cerrea. Quæ in laminas secantur, quorúmq; operimento vestiatur alia materies, præcipua sunt * citrum, terebinthus, aceris genera, buxum, palma, aquifolium, ilex, sambuci radix, populus. Dat & alnus, vt dictum est, tubersectile, sicut * citrum acérque. Nec aliarum tubera in pretio. Mediáque pars arborum crispior, & quò propior radici minoribus magísque flexilibus maculis. Hæc prima origo luxuriæ, arborem alia integi, & viliores ligno pretiosiores cortice fieri, vt vna arbor sæpius væniret. Excogitatæ sunt & ligni bracteæ. nec satis; Cœpere tingi anim

* cedrus

* cedrus

animalium cornua, dentes secari: lignúmque ebore distingui, mox operiri. Placuit deinde materiem & in mari quæri. Testudo in hoc secta. Nupérque portentosis ingeniis principatu Neronis inuentum, vt pigmentis perderet se, plurísque væniret imitata lignum. Sic lectis pretia quæruntur: sic terebinthium vinci iubent, sic * citrum pretiosius fieri, sic acer decipi. Modò luxuria non fuerat contenta ligno: iam lignum emi testudinem facit.

* cedrum

De arborum ætate, & quæ genera arborum minimè durant. Similiter de visco & Druidis.

Cap. XLIIII.

Vlta arborum quarundam immensa credi potest, si quis profunda mundi & saltus inaccessos cogitet. Verum ex his quas memoria hominum custodit, durant in Linternino Africani priotis manu satæ oliuæ. Item myrtus eodem loco conspicuæ magnitudinis. Subest specus, in quo manes eius custodire draco traditur. Romæ verò lotos in Lucinæ area, anno qui fuit sine magistratibus CCCLXIX. vrbis æde condita, incertum ipsa quanto vetustior. Esse quidem vetustiorem non est dubium, cùm ab eo luco Lucina nominetur. Hæc nunc circiter annum CCCCL. habet. Antiquior illa est, sed incerta eius ætas, quæ capillata dicitur, quoniam Vestalium virginum capillus ad eam defertur. Verùm altera lotos in Vulcanali, quod Romulus constituit ex victoria de decumis, æquæua vrbi intelligitur, vt autor est Massurius. Radices eius in forum vsque Cæsaris per stationes municipiorum penetrant. Fuit cum ea cupressus æqualis, circa suprema Neronis principis prolapsa atque neglecta, vetustior au-

tem vrbe in Vaticano ilex, in qua titulus æreis li
teris Hetruscis, religione arborem iam tunc di
gnam fuisse significat. Tiburtes quoque origi
nem multò ante vrbem Romam habent. Apu
eos extant ilices tres, etiam Tiburto conditor
eorum vetustiores, apud quas inauguratus tradi
tur. Fuisse autem eum tradunt filium Amphiarai
qui apud Thebas obierit vna ætate ante Iliacum
bellum. Sunt aurores, & Delphicam platanum
Agamemnonis manu satam: & alteram in Ca
phyis Arcadię luco. Sunt hodie ex aduerso Ilien
sium vrbis iuxta Hellespontum in Protesilai se
pulcro arbores, quæ omnibus ephebiis eius cum
intantũ accreuere vt Ilium aspiciant, inarescun
rursúsque adolescunt. Iuxta vrbem autem quer
cus in Ili tumulo tunc satæ dicuntur, cùm cæpi
Ilium vocari. Argis olea nunc etiam durare di
citur, ad quam Io in vaccam mutatam Argi
alligauerit. In Ponto circa Heracleam aræ fui
Iouis Stratij cognomine, ibíque quercus duæ a
Hercule satæ. In eodem tractu portus est, Amyci
Bebrycum rege interfecto clarus. Eius tumulus
supremo die lauro tegitur, quam insanam vo
cant: quoniam si quid ex ea decerptum infer
tur nauibus surgia fiant, donec abiiciatur. Re
gionem Aulocrenen diximus, per quam ab Ap
mia in Phrygiam itur: ibi platanus ostenditur
ex qua pependit Marsya victus ab Apolline, q
iam tum magnitudine electa est. Necnon pal
Deli ab eiusdem Dei ætate conspicitur. Olympi
oleaster, ex quo primus Hercules coronatus est
& nunc custoditur religiosè. Athenis quoq
olea durare traditur in certamine edita à M
nerua. E diuerso breuissima vita est Punicis, fi
co, malis: & ex his præcocibus breuior q
fero

serotinis, dulcibus quàm acutis, & dulciori in Punicis. Item in vitibus, præcipuéque fertiliori-bus. Græcinus autor est, sexagenis annis du-rasse vites. Videntur & aquaticæ celerius interi-re. Senescunt quidem velociter, sed è radicibus repullulant, laurus & mali, & Punicæ. Firmissi-mæ ergo ad viuendum oleæ, vt quas durare an-nis cc. inter autores conueniat. Est in suburba-no Tusculani agri colle, qui Corne appellatur, lucus antiqua religione Dianæ sacratus à Latio, velut arte tonsili coma fagei nemoris. In hoc ar-borem eximiam ætate nostra adamauit Passie-nus Crispus, bis Consul, orator, Agrippinæ ma-trimonio & Nerone priuigno clarior postea, osculari complectíque eam solitus, non modò cubare sub ea, vinúmque illi affundere. Vicina luco est ilex, & ipsa nobilis, xxxv. pedum am-bitu caudicis, x. arbores mittens singulas ma-gnitudinis visendæ: syluámque sola facit. Ede-ra necari arbores certum est. Simile quiddam & in visco: tametsi tardiorem earum iniuriam ar-bitrantur. Nanque & hoc præter fructus agnosci-tur non in nouissimis mirabile. Quædam enim in terra gigni non possunt, & in arboribus na-scuntur. Nanque cùm suam sedem non habeant, in aliena viuunt, sicut viscum. Est & in Syria herba, quæ vocatur cadytas non tantùm arbori-bus, sed ipsis etiam spinis circumuolucns sese. Item circa Tempe Thessalica, quæ polypodion vocatur, & quæ dolichos ac serpillum. Oleastro quoque deputato quod gignatur, vocant phau-nos. Quod verò in spina fullonia hippophæston, calyculis inanibus, foliis paruis, radice alba, cu-ius succus ad detractiones in comitiali morbo vtilissimus habetur. Visci tria genera. Nanque

in abiete ac larice stelin dicit Eubœa nasci hyphear Arcadia. Viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno syluestri, terebintho nec alibi arboribus adnasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore excepta ilice & quercu, differentiam facit odor virúsque: & folium non iucundi odoris in vtroque, visco amarum & lentum. Hyphear ad saginanda pecora vtilius. Vitia modo purgat primò: dein pinguefacit, quæ sufficere purgationi. Quibus sit aliqua tabes intus, negat durare. Ea medendi ratio æstatis quadragenis diebus. Adiiciunt discrimen visco, in his quæ folia amittant, & ipsi decidere: contrà * inhærere nato in æterna fronde. Omnino autem fatum nullo modo nascitur, nec nisi per aluum auium reddítum, maximè palumbis ac turdi. Hæc est natura, vt nisi maturatum in ventre auium, non proueniat. Altitudo eius non excedit cubitales, semper fruticosi ac viridis. Mas fertilis, fœmina sterilis. Aliquando nõ fert. Viscum confit ex acinis qui colliguntur messium tempore immaturi: nam si accesserc imbres, amplitudine quidem augentur, visco verò marcescunt. Siccantur deinde, & aridi tunduntur, ac conditi in aqua putrescunt duodenis ferè diebus. Vnúmque hoc rerum putrescendo gratiam inuenit. Inde in profluente rursus malleo tusi, amissis corticibus interiore carne lentescunt. Hoc est viscum pennis auium tactu ligandis, iuglandi oleo subactum, cùm liceat insidias moliri. Non est omittenda in ea re & Galliarum admiratio. Nihil habent Druidæ (ita suos appellant Magos) visco, & arbore in qua gignatur (si modò sit robur) sacratius. Ipsi per se roborum eligunt lucos: nec vlla sacra sine

* adhærere

ea fronde conficiunt, vt inde appellati quoque interpretatione Græca possint Druidæ videri. Enimuero quicquid adnascatur illis, è cœlo missum putant, signúmque esse electæ ab ipso Deo arboris. Est autem id rarum admodum inuentu, & repertum magna religione petitur: & ante omnia sexta luna, quæ principia mensium annorúmque his facit, & seculi post tricesimum annum, quia iam virium abundè habeat, nec sit sui dimidia. Omnia sanantem appellantes suo vocabulo, * sacrificiis epulisque rite sub arbore præparatis, duos admouent candidi coloris tauros, quorum cornua tunc primum vinciantur. Sacerdos candida veste cultus arborem scandit. Falce aurea demetit. Candido id excipitur sago. Tum * demum victimas immolant, precantes vt suum donum Deus prosperum faciat his quibus dederit. Fœcunditatem eo poto dari cuicunq; animali sterili arbitrantur, contráq; venena omnia esse remedio.

* *sacrificio*

* *deinde*

Tanta gentium in rebus friuolis plerunque religio est.

C. PLINI SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ

LIBER XVII.

Arborum pretia mirabilia. Cap. I.

NATVRA arborum, terra mariq; sponte sua prouenientium, dicta est. Restat earum, quę arte & humanis ingeniis fiunt verius quàm nascuntur. Sed prius mirari succurrit, quæ abstulimus penuria pro inuiso possessa à feris, depugnante cum his homine circa caducos fructus, circa pendentes verò & cum alitibus, in tanta deliciarum preciositate veniſſe, clariſſimo (vt equidem arbitror) exemplo L. Crassi atque Cn. Domitij Aenobarbi. Crassus orator fuit in primis nominis Romani: domus ei magnifica: sed aliquanto præstantior in eodem palatio Q. Catuli, qui Cimbros cum C. Mario fudit. Multò verò pulcherrima consensu omnium ętate ea in colle viminali C. Aquilij equitis Romani, clarioris illa etiam, quàm Iuris ciuilis scientia, cùm tamen obiecta Crasso fuit. Nobiliſſimarum gentium ambo Crassus atque Domitius Censuram post Consulatum simul gessere, anno conditę vrbis DCLXII. frequen-

tem

tem iurgiis propter dissimilitudinem morum. Tum Cn. Domitius, vt erat vehemens natura, prę-terea à accensus odio, quod ex æmulatione auidissimum est, grauiter increpuit tanti Censorem habitare, * pro domo eius sestertiûm millies idem promittens. Et Crassus, vt præsens ingenio semper, & faceto lepôre solers, addicere se respondit, exceptis sex arboribus: ac ne vno quidem denario, si adimetentur, emptam volente Domitio: Crassus, Vtrúmne igitur ego sum, inquit, quęso Domiti, exemplo grauis & ab ipsa mea Censura notandus, qui in domo quę mihi hęreditate obuenit, comiter habitem: an tu, qui H-S millies sex arbores æstimes? Eę fuere loti, patula ramorum opacitate lasciuę, Cęcina Largo è proceribus crebrò in iuuenta nostra eas in domo sua ostentante. Duraucrúntque, quoniam & de longissimo quo arborum diximus, ad Neronis principis incendia, quibus cremauit vrbem, annis CLXXX. postcà, cultu virides iuuenésque, ni princeps ille accelerasset etiam arborum mortem. Ac ne quis vilem de cætero Crassi domum, nihílque in ea iurgante Domitio fuisse dicendum præter arbores iudicet, iam columnas quatuor Hymettij marmoris, Aedilitatis gratia ad scenam ornandam aduectas, in atrio eius domus statuerat, cùm in publico nondum essent vllæ marmoreę. Tam recens est opulentia: tantóque tunc plus honoris arbores domibus afferebant, vt sine illis nec inimicitiarum quidem pretium fetuauerit Domitius. Fuere ab iis & cognomina antiquis: Fronditio militi illi, qui præclara facinora, Vulturnum transnatans, fronde capiti imposita, aduersus Annibalem edidit: Stolonũ Licinię gẽti: ita enim appellatur in ipsis arboribus

* *In vetustis cod. numerus desideratur, ex Valer. Max. restituẽdus, qui li. 9. cap. 1. de luxuria. hanc Crassi domum sexagies* H-S. *æstimat, hoc est, Coronatorũ centum quinquaginta millibus. Nã quod hic nõnullĩ supponẽdũ putarunt,* H-S. *millies, maiorẽ efficit summã, quàm vt fidẽ mereatur. Vide Bud. li. 3. de Asse.*

fruticatio inutilis, vnde & pampinatio inuenta primo Stoloni dedit nomen. Fuit & arborum cura legibus priſcis: cautúmque eſt x II. tabulis, vt qui iniuria cecidiſſet alienas, lueret in ſingulas æris x x v. Quid exiſtimamus, futurátne eas credidiſſe ad ſuprà dictam æſtimationem illos, qui frugiferas tanti taxauerant? Nec minus miraculum in pomo eſt, multarum circa ſuburbana fructu annuo addicto binis millibus nummûm, maiore ſingularum reditu, quàm erat apud antiquos prædiorum. Ob hoc inſita, & arborum quoque adulteria excogitata ſunt, vt nec poma pauperibus naſcerentur. Nunc ergo dicemus, quo maximè modo tantum ex his vectigal contingat, veram colendi rationem abſolutámque prodituri. Et ideo non vulgata tractabimus, nec quæ conſtare animaduertimus, ſed incerta atque dubia, in quibus maximè fallitur vita. Nam diligentiam in ſuperuacuis affectare, non noſtrum eſt. Atque omnia autem in vniuerſum, & quæ ad cuncta arborum genera pertinent in commune, de cœlo terráque dicemus.

De natura cœli ad arbores, & quam partem cœli ſpectare debeant. Cap. II.

AQuilone maximè gaudent, denſiores ab aſſiduo eius lætioréſque, & materiæ firmioris. Quæ in re plerique falluntur, cùm in vineis pedamenta non ſint à vento eo opponenda, & id tantùm à Septentrione ſeruandum. Quinimo tempeſtiua frigora plurimum arborum firmitati conferunt, & ſic optimè germinant: alioqui ſi blandiantur Auſtri, defatiſcentes, ac magis etiam in flore. Nam ſi cùm defloruere, protinus ſequantur imbres, in totum poma depereunt: adeò vt amygdalæ & pyri, etiam ſi omnino nubilum * fuit, Auſtro

* *fiat*

núsue flatus, amittant fœtus. Circa Vergilias quidem pluere, inimiciſſimum viti & oleæ: quoniam tunc coitus eſt earum. hoc eſt illud quatriduum oleis decretorium, hic articulus Auſtrinus nubili ſpurci, quod dicimus. Fruges quoque peius matureſcunt Auſtrinis diebus, ſed celeriùs. Illa ſunt noxia frigora; quæ Septentrionibus aut præpoſteris ſunt horis. Hyemem quidem Aquiloniam eſſe, omnibus ſatis vtiliſſimum. Imbres verò tunc expetendi euidens cauſa eſt, quoniam arbores fœtu exinanitas, & foliorum quoque amiſſione languidas, naturale eſt auidè eſurire. Cibus autem earum imber. Quare tepidam eſſe hyemem, vt abſumpto partu arborum, ſequatur protinus conceptus, id eſt germinatio, ac deinde alia floreſcendi exinanitio, inutiliſſimum experimentis creditur. Quinimo ſi plures ita continuentur anni, etiam ipſæ moriuntur arbores, quando nemini dubia pœna eſt infame laborantium. Ergo qui dixit hyemes ſerenas optandas, non pro arboribus vota fecit. Nec per ſolſtitia imbres vitibus conducunt. Hyberno quidem puluere lætiores fieri meſſes, luxuriantis ingenij fertilitate dictum eſt. Alioqui vota arborum frugúmque, communia ſunt, niues diutinas ſedere. Cauſa, non ſolùm quia animam terræ, euaneſcentem exhalatione, includunt & comprimunt, retróque agunt in vires frugum atque radices: verùm quòd & liquorem ſenſim præbent, purum præterea leuiſſimúmque, quando nix aquarum cæleſtium ſpuma eſt. Ergo humor ex his non vniuerſus ingurgitans diluénſque, ſed quomodo ſtitutur diſtillans, velut ex vbere alit omnia quæ non inundat. Tellus quoque illo modo fermenteſcit, & ſucci plena ac lacteſcentibus ſatis non effœta,

cùm tempus aperit, tepidis arridet horis. Ita maximè frumenta pinguescunt, præterquàm vbi calidus semper aër est, vt in Aegypto. Continuatio enim & ipsa consuetudo, idem quod modus aliubi efficit: plurimúmque prodest vbicunque non esse quod noceat. In maiore parte orbis, cùm præcoces excurrêre germinationes, euocatæ indulgentia cæli, secutis frigoribus exuruntur. Qua de causa serotinæ hyemes noxiæ syluestribus quoque, quæ magis etiam dolent vrgente vmbra sua, nec adiuuante medicina: quoniam vestire teneras intorto stramento in syluestribus non est. Ergo tempestiuæ aquæ hybernis primùm imbribus, deinde germinationem antecedentibus. Tertium tempus est, cùm educant poma, nec protinus, sed iam valido fœtu. Quæ fructus suos diutius continent, longioréque desiderant cibos, his & serotinæ aquæ vtiles, vt viti, oleæ, Punicis. Hæ iam pluuiæ generis cuiusque arboribus diuerso modo desiderantur, aliis alio tempore maturantibus. Quapropter iisdem imbribus quædam lædi videas, alia iuuari, etiam in eodem genere, sicut in pyris: alio die hyberna quærunt pluuias, alio verò præcocia, vt pariter quidem omnia desiderent. Hybernum tempus est ante germinationem, quæ Aquilonem Austro vtiliorem facit. Ratio eadem mediterranea maritimis præfert (sunt enim plerunque frigidiora) & montuosa planis, & nocturnos imbres diurnis. Magis fruuntur aquis sata, non statim auferente eas sole. Connexa & situs vinearum, arbustorúmque ratio est, quas in oras debeant spectare. Virgilius ad Occasus seri damnauit. Aliqui sic maluere, quàm in Exortu. A pluribus meridiem probari aduerto: nec arbitror perpetuum quic-

quam

quam in hoc præcipi posse. Ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cæli cuiusque mores diligenda solertia est. In Africa Meridiem vineas spectare, etsi viti inutile, colono salubre est, quoniam ipsa meridianæ subiacet plagæ: quapropter qui ibi in Occasum aut Septentriones conseret, optimè miscebit solum cælo, cùm Virgilius Occasus improbet. Nec de Septentrione relinqui dubitatio videtur. Atqui in Cisalpina Italia magna ex parte vineis ita positis, compertum est nullas esse fertiliores. Multum rationis obtinent venti. In Narbonensi prouincia atque Liguria, & parte Hetruriæ, contra Circium serere imperitia existimatur: eundémque obliquum accipere, prouidentia. Is nanque æstates ibi temperat, sed tanta plerunque violentia, vt auferat tecta.

De societate cæli & terræ ad arbores. Cap. III.

QVidam cælum terræ parere cogunt: vt quæ in siccis serantur, Orientem ac Septentriones spectent: quæ in humidis, Meridiem. Necnon ex ipsis vitibus causas mutuantur, in frigidis præcoces serendo, vt maturitas antecedat algorem. Quæ poma vitésque rores oderint, contra Ortus, vt statim auferat sol: quæ amant, ad Occasus, vel etiam ad Septentriones, vt diutius eo fruantur. Cæteri verò ferè rationem naturæ secuti, in Aquilonẽ obuersas vites & arbores poni suasere. Odoratiorem etiam fieri talem fructum Democritus putat.

De qualitate regionum. Cap. IIII.

AQuilonis situm, ventorúmque reliquorum, diximus in secundo volumine, dicemúsque proximo plura cælestia. Interim manifestum vide

videtur salubritatis argumentum, quoniam in Meridiem etiam spectantium semper antè decidant folia. Similis & in maritimis causa. Quibus dã locis afflatus maris noxij, in plurimis iidem vtiles: quibusdam satis è longinquo aspicere maria iucundum: propius admouere salis halitum, inutile. Similis & fluminum stagnorúmq; ratio. Nebulis adurunt, & æstuantia refrigerant opacitate, atque etiam rigore gaudent, quæ diximus. Quare experimentis optimè creditur. A cælo proximum est terræ dixisse rationem, haud faciliore tractatu. Quippe non eadem arboribus conuenit & frugibus plerunque: nec pulla, qualem habet Campania, vbique optima vitibus, aut quæ tenues exhalat nebulas: nec rubrica multis laudata. Cretam in Albensium Pompeianorum agro & argillam cunctis ad vineam generibus anteponunt, quanquàm præpingues, quod excipitur in eo genere. Inuicem sabulum album in Ticinensi, multísque in locis nigrum, itémque rubrum etiam pingui terræ permixtum, infœcundum est. Argumenta quoque iudicantium sæpe fallunt. Non vtique lætum solum est, in quo proceræ arbores nitent, præterquàm illis arboribus. Quid enim abiete procerius? * aut quæ vixisse possit alia in loco eodem? Nec luxuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. Nam quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest harena tenuissimo cæspitum corio. Nec semper aquosa est terra, cui proceritas herbarum, non Hercule magis, quàm pinguis, adhærens digitis, quod in argillis arguitur. Scrobes quidem regesta in eos nulla complet, vt densa atque rara ad hunc modum deprehendi possit: ferróque omnis rubiginem obducit. Nec grauis aut leuior iusto

* At quæ

degre

deprehenditur pondere. Quod enim pondus terræ iuſtum intelligi poteſt? Nec fluminibus aggeſta ſemper laudabilis, quando ſeneſcant ſata quædam aqua. Sed neque illa quæ laudatur, diu, Præterquàm ſalici, vtilis ſentitur. Inter argumenta ſtipulæ craſſitudo eſt, tanta alioquin in Laborino Campaniæ nobili campo, vt ligni vice vtantur. Sed idem ſolum vbicunque arduum opere, difficile cultu, bonis ſuis acrius penè quàm vitiis poſſet, affligit agricolam. Et carbunculus, terra quæ ita vocatur, emendari vite macra putatur. Nam tophus ſcaber natura friabilis experitur quoque ab autoribus. Virgilius & quæ filicem ferat, non improbat vitibus. Salſæque terræ multa melius creduntur, tutiora à vitiis innaſcentium animalium. Nec colles opere nudantur, ſi quis peritè fodiat. Nec campi omnes minus ſoles atque perflatus, quàm opus ſit, accipiunt. Et quaſdam pruinis ac nebulis paſci diximus vites. Omnium rerum ſunt quædam in alto ſecreta, & ſuo cuique corde peruidenda. Quid quòd mutantur ſæpe iudicata quoque, ac diu * comperta? In Theſſalia circa Lariſſam emiſſo lacu frigidior facta ea regio eſt, oleæque deſierunt, quæ prius fuerant. Item vites aduri, quod non antea. Aenos ſenſit admoto Hebro. Et circa Philippos cultura ſiccata regio mutauit cæli habitum. At in Syracuſano agro aduena cultor elapidato ſolo perdidit fruges luto, donec regeſſit lapides. In Syria leuem tenui ſulco imprimunt vomerem, quia ſubeſt ſaxum exurens æſtate ſemina. Iam in quibuſdam locis ſimiles æſtus immodici, & frigorum effectus. Eſt fertilis Thracia frugum rigore, æſtibus Africa & Aegyptus. In Chalcia Rhodiorum inſula locus quidam eſt in tantum fœcundus

* comprehẽ ſa

dus, vt suo tempore satum demetant hordeum, sublatúmque protinus serant, & cum aliis frugibus metant. Glateosum oleis solum aptissimum in Venafrano, pinguissimum in Bætica. Pucinana in saxo coquuntur. Cæcubæ vites in Pontinis paludibus madent. Tanta est argumentorum & soli varietas ac differentia. Cæsar Vopiscus cùm causam apud Censores ageret campos * Rosæ dixit Italiæ sumen esse, in quibus perticas pridie relictas gramen operiret. Sed non nisi ad pabulum probantur. Non tamen indociles natura nos esse voluit, & vitia confessa fecit, etiam vbi bona certa non fecerat. Quamobrem primùm crimina dicamus.

* Rosciæ

Genera terrarum. *Cap. V.*

TErram amaram siue macram si quis probare velit, demonstrant eam atræ degenerésque herbæ: frigidam autem retorridè nata. Item vliginosam, tristia: rubricam oculi argillámque, operi difficillimas, quæque rastros ac vomeres ingentibus glebis onerent: quanquam non quod operi, hoc & fructui sit aduersum. Item è contrario cineraceam, & fabulum album. Nam sterilis densa callo facilè deprehenditur vel vno ictu cuspidis. Cato breuiter atque ex suo more vitia determinat: Terram carioſam caue: nêue plastro nêue pecore impellas. Quid putamus hac appellatione ab eo tantopere reformidati, vt penè vestigiis quoque interdicat? Redeamus ad ligni cariem, & inueniemus illa, quæ in tantum abominatur, vitia, aridæ, fistulosæ, scabræ, canescentis, exesæ, & pumicosæ. Plus dixit vna significatione, quàm possit vlla copia sermonis enarrare. Est enim interpretatione vitiorum quædam non ætate (quæ nulla in ea intelligi potest) sed na-

tura

ultra sua, anus terra: & ideo infœcunda ad omnia, atque imbecilla. Idem agrum optimum iudicat ad radicem montium planitie in Meridiem excurrente, qui est totius Italiæ situs: terram verò teneram, quæ vocetur pulla. Erit igitur hæc optima & operi satior. Intelligere modò libeat dictam mira significatione teneram: & quicquid optari debet, in eo vocabulo inuenietur. Illa temperatæ vbertatis, illa mollis facilísque culturæ, nec madida, nec sitiens. Illa post vomerem nitescens: qualem fons ingeniorum Homerus in armis à Deo cælatam dixit, addidítque miraculum nigrescentis, quamuis fieret in auro. Illa, quam recentem exquirunt improbæ alites vnmerem comitantes, coruíque aratoris vestigia ipsa rodentes. Reddatur hoc in loco luxuriæ quoque sententia, & aliqua in propositum. Certè Cicero lux doctrinarum altera, Meliora, inquit, vnguenta sunt, quæ terram, quàm quæ crocum sapiunt. Hoc enim maluit dixisse, quàm redolent. Ita est profectò: illa erit optima, quæ vnguenta sapiet. Quòd si admonendi sumus, qualis sit terræ odor, ille qui quæritur, contingit sæpe etiam quiescente ea sub occasum Solis, in quo loco arcus cælestis deiecerit capita sua: & cum à siccitate continua immaduit imbre: tunc emittit illum suum halitum diuinum ex Sole conceptum, cui comparari suauitas nulla possit. Is esse odor in commota debebit, repertúsque neminem fallet: ac de terra odor optimè iudicabit. Talis ferè est in noualibus cæsa vetere sylua, quæ consensu laudatur. Et in frugibus quidem ferendis eadē terra vtilior intelligitur, quoties intermissa cultura quieuit: quod in vineis non fit. Eóq; diligentius

gentius eligenda est, ne vera existat opinio eorum, qui iam Italiæ terram existimauere lassam. Operis quidem facultas in aliis generibus constat & cœlo: nec potest arati post imbres aliqua, vbertatis vitio lentescens. Contrà, in Byzacio Africæ illum centena quinquagena fruge fertilem campum, nullis, cum siccus est, arabilem tauris, post imbres vili asello, & à parte altera iugi anu vomerem trahente vidimus scindi. Terram enim terra emendari (vt aliqui præcipiunt) super tenuem pingui iniecta, aut gracili bibulíque super humidam ac præpinguem, dementia operæ est. Quid enim potest sperare, qui talem colit?

De terra, quam Britannia & Gallia amat.

Cap. VI.

ALia est ratio, quam Britannia & Gallia inuenere alendi eam ipsa: quod genus vocant margam. Spissior vbertas in ea intelligitur. Est autem quidam terræ adeps, ac velut glandia in corporibus ibi densante se pinguitudinis nucleo.

De Græcorum circa * *hæc doctrina.*

* *hanc*

Cap. VII.

NOn omisere & hoc Græci. Quid enim interest illis? Leucargillon vocant candidam argillam, qua in Megarico agro vtuntur, sed tantùm in humida frigidáque terra. Illas Gallias Britanniásque locupletantes cum cura dici conuenit. Duo genera fuerant. Plura nuper exercere cœpta proficientibus ingeniis. Est enim alba, rubra, columbina, argillacea, tophacea, hæmatites. Natura duplex, aspera, aut pinguis. Experimenta vtriusque in manus, vsúsque geminum: aut vt fruges tantùm alant, aut edant & pabulum. Fruges alit tophacea alba: quæ si sit in fossa

fontes reperta, est ad infinitum fertilis, verùm aspera tractatu: & si nimia iniecta est, exurit solũ. Proxima est ruffa quę vocatur capnumargos, intermisto lapide terræ minutæ, harenosæ. Lapis contunditur in ipso campo: primísque annis stipula difficulter cæditur propter lapides. Impendio tamen minimo leuitate dimidio minoris, quàm ceterę, inuehitur. Inspergitur rara; sale eam misceri putant. Vtrunque hoc genus semel iniecti in L. annos valet, & frugũ & pabuli vbertate.

De terrarum generibus. *Cap. VIII.*

QVæ pingues esse sentiuntur, ex his præcipua alba. Plura eius genera. Mordacissimum, quod supra diximus. Alterum genus albæ cretæ argentaria est. Petitur ex alto, in centenos pedes actis plerunque puteis, ore angustatis, intus, vt in metallis, spatiante vena. Hac maximè Britannia vtitur. Durat annis LXXX. Neque est exemplum vllius, qui bis in vita hanc eidem iniecerint. Tertiũ genus candida: glischromargon vocant. Est autem creta fullonia missa pingui terra, pabuli quàm frugũ fertilior ita vt messe sublata ante sementem alteram lætissimum secetur. Dum in fruge est, nullum aliud gramen emittit. Durat XXX. annis: densior iusto cymini modo strangulat solum. Columbinam Gallia suo nomine eglecopalam appellat: glebis excitatur lapidum modo: sole & gelatione ita soluitur, vt tenuissimas bracteas faciat. Hæc ex æquo fertilis. Harenacea vtuntur, si alia non sit: in vliginosis verò, & si alia sit. Vbios gentium solos nouimus, qui fertilissimum agrũ colẽtes, quacũq; terrã infra tres pedes effossa, & pedali crassitudine iniecta lætificent. Sed ea non diutius annis x. prodest. Hedui & Pictones calce vberrimos fecere

agros: quę sanè & oleis, & vitibus vtilissima reperitur. Omnis autem marga arato iniicienda est, vt medicamẽtum rapiatur: & fimi desiderat aliquantulum quę primò plus aspera, & quæ in herbas non effunditur: alioqui nouitate, quæcunque fuerit, solum lędet, nec sic quidem primo pòst anno fertilis. Interest & quali solo quæratur. Siccæ enim humido melior, arido pinguis. Temperatæ alterutra, creta vel columbina conuenit.

De cineris vsu, & de fimo, & quæ sata vberiorem terram faciant, & quæ vrant. Cap. LX.

TRanspadanis cineris vsus adeò placet, vt anteponant fimo iumẽtorum, quod quia leuissimum est, ob id exurunt. Vtroque tamen parcunt non vruntur in eodem aruo, nec in arbustis cinere, nec quasdam ad fruges, vt diximus. Sunt qui puluere quoque vuas ali iudicent, pubescentęque puluerent, & vitiũ arborúmque radicibus aspergant. Quod certum est Narbonensi prouinciæ & vindemias certius sic eo coqui, quia plus puluis ibi, quàm sol, cõfert. Fimi plures differentiæ: ipsa
* re * res antiqua. Iam apud Homerum regius senex agrum ita suis manibus lætificans reperitur. Augeas rex in Græcia excogitasse traditur: diuulgasse verò Hercules in Italia, quæ regi suo Stercutio Fauni filio ob hoc inuẽtum immortalitatem tribuit. M. Varro principatum dat turdorum fimo ex auiariis. Quod etiam pabulo boum singulare que magnificat: neq; alio cibo celerius pinguescere assueuerat. De nostris moribus bene sperat est, si tanta apud maiores fuere auiaria, vt ex his agri stercorarentur. Proximum Columella columbariis, mox gallinariis facit, natantium autem damnato. Cæteri autores consensu humanas dapes ad hoc in primis aduocant. Alij ex his pro-

ferunt hominum potus, in coriariorum officinis pilo madefacto. Alij per seſe, aqua iterũ, largiúſque etiam, quàm cum bibitur admiſta. Quippe plus iam ibi malè dómandum eſt, cùm ad virus illud vini homo acceſſerit. Hæc ſunt certamina, quibus inuicẽ ad tellurem quoq; alendam vtuntur homines. Proximè ſpurcitias ſuum laudant. Columella ſolus damnat. Alij cuiuſcunque quadrupedis ex cytiſo. Aliqui columbaria præferũt. Proximum déinde caprarum eſt, ab hoc ouium, déinde boum, nouiſſimum iumentorum. Hæ fuere apud priſcos differentiæ, ſimúlque præcepta (vt inuenio) re tali vtẽdi, quando & hic vetuſtas vtilior: viſúmque iam eſt apud quoſdam prouincialium in tantum abundante geniali copia pecudum, farinæ vice cribris ſuperiniici, fœtore aſpectúque temporis viribus in quandam etiam gratiã mutato. Nuper repertũ, oleas gauderc maximè cinere è calcariis fornacibus. Varro præceptis adiicit, equino quod ſit leuiſſimũ ſegetes alẽdas: prata vero grauiore, & quod ex hordeo fiat, multáſque gignat herbas. Quidam etiam bubulumentorum præferunt, ouillúmque caprino: omnibus verò aſininũ, quoniam lentiſſimè mandant. E contrario vſus aduerſus vtrunq; pronunciat. Inter omnes autem conſtat nihil eſſe vtilius lupini ſegete, priuſquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa, manipulíſue deſectæ circa radices arborum ac vitium obruris. Etiã vbi non ſit pecus, culmo ipſo, vel etiam filice ſtercorare arbitrantur. Cato ſtercus vnde fiat, ſtramenta, lupinum, palcas, fabalia ac frondes ilignas, quernáſque: E ſegete euellito ebulum, cicutam, & circum ſalicta herbam auctam, vluámque. ea ſubſternito ouibus, frondémque putridam. Vinca ſi-

macruerit sarmenta sua comburito, & ibidé inarato. Itémque vbi saturus eris frumentum, oues ibi delectato. Necnon & satis quibusdam ipsis pasci terram dicit. Segetem stercorant fruges, lupinum, faba, vicia. Sicut è contrario cicer, quia vellitur, & quia salsum est, hordeum, fœnũ Græcum, eruum, hęc omnia segeté exurũt, & omnia, quæ velluntur. Nucleos in segetem ne indideris. Virgilius & lino segetem exuri. & auena, & papauere arbitratur. Fimeta sub dio concauo loco, & qui humorem colligat, stramento intecta, ne in sole arescant, palo è robore depacto fieri iubet. Ita fore ne innascantur his serpentes. Fimum miscere terræ, plurimum refert Fauonio flante, ac luna sitiente. Id plerique prauè intelligunt à Fauonij ortu faciendũ, ac Februario mense tantùm cùm id pleraque sata aliis postulent mensibus. Quocunq; tempore facere libeat, curandum vt ab Occasu æquinoctiali flante vento fiat, lunáque decrescente ac sicca. Mirum in modum augetur vbertas effectúsque eius obseruatione tali.

De satione arborum, & quòd auulsione nascuntur arbores. Cap X.

ABundè prædicta ratione cæli ac terræ, nunc de his arboribus dicemus, quæ cura hominum atque arte proueniunt. Nec pauciora propè sunt genera: tam benignè naturæ gratiam retulimus. Aut enim semine proueniunt, aut plantis radicis, aut propagine, aut auulsione, aut surculo, aut insito & consecto arboris trunco. Nam folia palmarum apud Babylonios seri atque ita arborem prouenire, Trogum credidisse demiror. Quædam autem pluribus generibus seruntur, quædam omnibus. Ac pleraque ex his natu

natura ipſa docuit, & in primis ſemen ſerere, cùm decidens exceptúmque terra viuiſceret. Sed quędam non aliter proueniunt, vt caſtaneæ, iuglandes, cæduis duntaxat exceptis. Et ſemine autem, quanquàm diſſimili, ea quoque, quæ & aliis modis, ſeruntur, vt vites & mala, atque pyra. Nanque is pro ſemine nucleus, non vt ſuprà dictis fructus ipſe. Et meſpila ſemine naſci poſſunt. Omnia hæc tarda prouentu, ac degenerantia, & inſito reſtituenda. Interdum etiam caſtaneæ. Quibuſdam natura contrà omnino non degenerandi, quoquo modo ſerantur, vt cupreſſis, palmis, lauris. Nanque & laurus plurib⁹ modis ſeritur. Genera eius diximus. Ex his auguſta, & baccalis, & tinus ſimili modo ſeruntur. Baccæ menſe Ianuario Aquilonis afflatu ſiccante leguntur, expanduntúrque raræ, ne caleſiant aceruo. Poſteà quidam ſimo ad * ſatum præparatas, vrina madefaciunt. Alij in qualo pedibus in profluente deculcant, donec auferatur cutis. Alioquin vligo infeſtat, nec patitur naſci. In ſulco repaſtinato palmi altitudine, vicenæ ferè aceruatim menſe Martio: eędem & propagine ſeruntur: triumphalíſque talea tantúm. Myrti genera omnia in Campania baccis ſeruntur, Romę propagine Tarentina. Democritus & alio modo ſeri docet, grandiſſimis baccarum tuſis leuiter, ne grana frangantur, eáque intrita reſtem circunlini atque ita ſeri: parietem fore denſitatis, ex quo virgulæ differantur. Sic & ſpinas ſepis caula ſerunt, tomice moris ſpinarum circunlita. Pilas autem laurus & myrti inopia à trimatu tempeſtiuum eſt transferre. Inter ea quæ ſemine ſeruntur, Mago in nucibus operoſus eſt. Amygdala in argilla molli Meridiem ſpectante ſeri iu-

* *ſerędum aratas. Sic Manutius ex vetuſto codi.*

bet. Gaudere & dura calidáque terra: in pingui aut humida mori ac sterilescere. Serendas quàm maximè falcatas & è nouella fimóque diluto maceratas per triduum, aut pridie quàm serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi aciem lateris in Aquilonem spectare: ternas simul serendas *triangula ratione palmo inter se distantes: denis diebus adaquari, donec grandescant. Iuglandes nuces porrectę seruntur commissuris iacentibus. Pineæ nucleis septenis ferè in ollas perforatas additis: aut vt laurus, quæ baccis seritur. Citrea grano & propagine: sorba semine, & à radice planta, & auulsione proueniunt. Sed illa in calidis: sorba & in frigidis & humidis. Natura & plantaria demonstrauit, multarum radicibus pullulante sobole densa, & parente matre, quas enecet. Eius quippe vmbra turba indigesta premitur, vt in lauris, Punicis, platanis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcũ soboli, vt vlmorum palmarúmque. Nullis verò tales * pulluli proueniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris in summa tellure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed priùs nutrici dari, atque in seminariis adolescere, inde rúmque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam syluestres: siue arborum quoque, vt hominum natura, nouitatis ac peregrinationis auida est: siue discedentes virus relinquunt mansuescúntque tractatu, ceu feræ, dum radici auellitur planta. Et aliud genus simile natura monstrauit: auulsíque arboribus stolones vixere. Quo in genere & cum perna sua auelluntur, partémque aliquam è matris quoque corpore auferunt secum fimbriato corpore. Hoc modo plantantur Punicę, coryli, mali, sorbi, me-

Alij pulli sed pullulli rectius.

spili

ſpili, fraxini, ſici, in primíſque vites. Cotoneum ita ſatum degenerat. Ex eodem inuétum eſt ſurculos abſciſos ferere. Hoc primo ſepis cauſa factum, ſambucis, cotoneo, & rubis depactis: mox & culturæ, vt populis, alnis, ſalici, quæ vel inuerſo ſurculo feritur. Iam eæ ibi diſponuntur, vbi libeat eſſe cas. Quamobrem ſeminarij curam antè conuenit dici, quàm tranſeatur ad alia genera. Nanque ad id præcipuum eligi ſolũ refert, quoniam nutricem indulgentiorem eſſe, quàm matrem, ſæpe conuenit. Sit ergo ſiccum ſuccoſúmque bipalio ſubactũ, aduenit hoſpitale, & quàm ſimillimum terræ, in quam * transferendæ ſint. Ante omnia elapidatum, munitúmque ad incurſum etiam gallinacei generis. Quàm minimè rimoſum ne penetrans ſol exurat fibras. Interuallo ſeſquipedum ſeri, ne ſe inter ſe contingant. Præter alia vitia etiam verminoſa fiũt: ideo ſarriri conuenit ſæpius, herbáſque euelli. Præterea ſemina ipſa fruticantia ſupputare, ac falcem pati conſueſcere. Cato & ſurcis crates imponi iubet, altitudine hominis, ad ſolem recipiendum: atque integi culmo ad frigora arcẽda. Sic pyrorum malorúmque ſemina nutriri, ſic pineas núces, ſic cupreſſos, ſemine ſatas & ipſas. Minimis id granis conſtat, vt vix perſpici quædam poſſint: non omittendo naturæ miraculo è tam paruo gigni arbores, tanto maiore tritici & hordei grano, ne quis fabam reputet. Quid ſimile originis ſuæ habent malorum pyrorúmque ſemina: his principiis reſpuentem ſecures materiẽ naſci, indomita ponderibus immenſis præla, arbores velis, turribus muríſque impellendis arietes? Hęc eſt naturę vis, hęc potẽtia. Super omnia erit, è lacryma naſci aliquid, vt ſuo loco dicemus. Ergo

* *transferendum ſit*

è cupresso fœmina (mas enim, vt diximus, non gignit) pilulæ collectæ, quibus docui mensibus siccantur sole: ruptæque eumittunt semen, formicis mirè expetitum: ampliato etiã miraculo, tanquam animalis cibo absumi natalem tãtarum arborum. Seritur mense Aprili, area æquata cylindris, aut volgiolis, densum: terrâq; cribris superincernitur pollicis crassitudine. Cõtra immane pondus attollere se non valet, retorquetúrq; sub terra. Ob hoc parcitur vestigiis. Leniter rigatur à solis occasu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec erumpant. Differuntur post annum dodrantali filo, custodita temperie, vt viridi cælo seruentur, ac sine aura. Mirúmque dictu, periculum est tantùm die est, si rorauerit quantulumcunq; imbrem, aut si afflauerit. De reliquo turæ sunt perpetua securitate, aquáque postea odore. Et zizipha grano seruntur mẽse Aprili. Tuberes meliùs inseruntur in pruno syluestri, & malo cotoneo, & in calabrice: ea est spina syluestris. Quæcunque optimè & myxas recipit, vtiliter & sorbos.

De transferendis seminariis, & vlmus serendis, & sirobivus. Cap. XI.

PLantas ex seminario trãsferre in aliud priusquam suo loco ponantur, operosè præcipi arbitror, licet translatione folia latiora fieri spondeant. Vlmorum, prius quàm folio vestiantur, samara colligenda est circa Martias Calend. cùm flauescere incipit. Déinde biduo in vmbra siccata serenda, densa in refracto, terra super minutatim cribrata crassitudine quæ in cupressis. Pluuiæ si non adiuuent, *rigandum. Differendæ ex arearum venis post annum in vlmaria. internallo pedali in vnamquamque partem. Maritas vlmos autumno serere vtilius, quia carent semi-

* riganda

pe

ne. Nam eæ è plantis ſeruntur. In arbuſtũ quinquennes ſub vrbe transferunt, aut (vt quibuſdam placet) qui vicenûm pedum eſſe cœperunt. Sulco, qui nouenarius dicitur, altitudine pedum trium, pari latitudine, & eo amplius circa poſitas pedes terni vndíque è ſolido adaggerantur. Arulas id vocant in Campania. Interualla ex loci natura ſumuntur. Aridiores ſerendas in campeſtribus conuenit. Populos & fraxinos, quia feſtinantius germinant, diſponi quoque maturius conuenit, hoc eſt, ab Idibus Feb. plantis & ipſas naſcentes. In diſponendis arboribus arbuſtíſque ac vineis, quincuncialis ordinum ratio vulgata & neceſſaria, non perflatu modo vtilis, verùm & aſpectu grata, quocunque modo intuearе, in ordinem ſe porrigente verſu. Populis eadem ratio ſemine, qua vlmos, ferendi: transferendi quoq; è ſeminariis eadem & ſyluis. Ante omnia igitur in ſimilem transferri terram aut meliorem oportet. Nec è tepidis aut præcocibus in frigidos aut ſeriotinos ſitus, vt neque ex his in illos. Præfodere ſcrobes antè (ſi fieri poſſet) tantò prius, donec pingui cæſpite obducantur. Mago ante annum iubet, vt ſolem pluuiáſq; cõbibant: aut ſi id conditio latgita nõ ſit, ignes in medio fieri ante mẽſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altitudinem eorum in argilloſo aut duro ſolo trium cubitorum eſſe in quamque partem. In prunis palmo ampliùs, & vbiq; cacuminata foſſura ore cõpreſſiore ſint. Nigra verò terra duo cubita, & palmum quadratis angulis. Eadem menſura Græci autores conſentiunt, nõ altiores quino ſemipede eſſe debere, nec latiores duobus pedibus. Nuſquã vero ſeſquipede minus altos, quoniam in humido ſolo ad vicina aquæ perueniat. Cato. Si locus

aquosus sit, inquit, latos pedes ternos in faucibus imósque palmum & pedem, altitudine 1111. pedum, eos lapide consterni: aut si non sit, perticis salignis viridibus. Si neque eæ sint sarmentis, ita vt in altitudinem semipedem trabantur. Nobis adiiciendum videtur ex prædicta arborum natura, vt altius demittantur ea quæ summa tellure gaudent, tanquàm fraxinus, olea. Hæc & similia quaternos pedes oportet demitti. Cæteris satis est, si altitudinis pedes ternos effecerint. Excide, inquit, radicem istam Papyrius Cursor imperator, ad terrorem Prænestinorum Prætoris. Destringi securius se teste, innoxium abradi partes, quæ se nudauerint terra. Aliqui lapides rotundos subiici malunt, qui & contineant humorem, & transmittant: non item planos facere, & à terreno arcere radicem, existimantes. Clarea substrata inter vtranque sententiam fuerit. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt: alij, cùm annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis. Non omisisset idem, si attineret, meridianam cæli partem signare in cortice, vt translata in iisdem & assuetis statueretur horis: ne Aquilonię Meridianis oppositę solibus finderentur. & algerent Meridianæ Aquilonibus. Quod è diuerso affectant etiam quidam in vite ficóque, permutantes in contrarium. Densiores enim folio ita fieri, magísque protegere fructum, & minùs amittere: ficúmque sic etiam scansilem fieri. Pleriq; id demum cauent, vt plaga deputati cacuminis Meridiem spectet ignari fissuris nimij vaporis opponi. Id quidem in horam diei quintam vel octauam spectare malim. Aequè latet non negligendū, ne radices mo-ra inarescant, néue à Septentrionibus, aut ab ea parte

parte cæli vsq; ad Exortũ brumalem vẽto flante effodiantur arbores, aut certè nõ aduerſę iis vẽtis radices præbeantur: propter quod emoriuntur, ignaris cauſæ agricolis. Cato omnes ventos, & imbrem quoque in tota tranſlatione damnat. Et hoc proderit, quamplurimum terrę, in qua vixerint, radicibus cohærere, ac totas cæſpite circumligari. eùm ob id Cato in corbibus transferri iubeat. Proculdubio vtiliſſimè quidã ſummam terram contentus eſt ſubdi. Quidam Punicis malis ſubſtrato lapide, non rumpi pomum in arboribus tradunt. Radices inflexas poni melius. Arborem ipſam ita locari, vt media ſit totius ſerobis neceſſarium. Ficus ſi ſeilla (bulborũ hoc genus eſt) ſeratur, ocyſſimè ferre traditur pomum, neque vermiculationi obnoxium: quo vitio non carent reliqua poma, ſimiliter ſata. Radicũ eius magnam adhibendam curam, vt exemptas apparea: non euulſas, quis dubitet? Qua ratione & reliqua confeſſa omittimus, ſicuti terram circa radices ſiſtucato ſpiſſandã, quod Cato primum in ea re eſſe cenſet: plagam quoque à trunco oblini ſimo, & foliis præligari præcipiens.

De interuallis plantãdarum arborum, & vmbrũ, & ſtillicidiis, & vbi plantari debeant. Cap. XII.

HVius loci pars eſt ad interualla pertinens. Quidam punicas, & myrtos, & lauros denſiores ſeri iuſſerint, in pedibus tamen nouenis. Malos amplius paulò, vel magis etiam pyros, magiſque amygdalas, & ficus: quod optimè diiudicabit ramorum amplitudinis ratio, locorúmque, & vmbræ cuiuſque arboris: quoniam has quoque obſeruari oportet. Breues ſunt, quamuis magnarum arborum, * quæ in orbem ramos circin

* *Aliàs, quod, vel, quamuis.*

circinent, vt in malis, pyríſque. Eædem enormes ceraſis, lauris. Iam quædam vmbratum proprietas. Iuglandium grauis & noxia etiam capitibus mano, omníbuſque iuxtà ſatis. Necat germina & pinus: ſed ventis vtraque reſiſtit, quoniam protecta vinearum ratione egent. Stillicidia pinus, quercus, ilicis ponderoſiſſima. Nullum cupreſſi, vmbra minima, & in ſe conuoluta. Ficus leuis, quamuis ſparſa: ideóque inter vineas ſeri non vetantur. Vlmorum leuis, etiam nutrientes * quacunque opacat. Attico hæc quoque videntur è grauiſſimis: nec dubito, ſi emittantur in ramos. Conſtrictæ quidem * vllius noxiam eſſe non arbitror. Iucunda & platani, quanquam craſſa. Licet gramini credere non ſolí, haud alia lætius operiente toros. Populo nulla, ludentibus foliis. Pinguis alno, ſed paſcens ſata. Vitis ſibi ſufficit mobili folio, iactatíq; crebro ſolem vmbra temperans: eodé graui proregens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Non ſtidienda hæc quoque ſcientia, atque nó in vltimis ponenda, quádo quibuſque ſatis vmbra aut nutrix, aut nouerca eſt. Iuglandium quidem, pinorúmque, & piceatú, & abietis, quęcunque attegere, nó dubiè venenum eſt. Stillicidij breuis definitio eſt. Omniú quæ proiectu frondis ita diffunduntur, vt per ipſas non defluant imbres, ſtilla ſæua eſt. Ergo plurimú interiet hac in quæſtione, terra in qua ſeremus, in quantum arbores quaſque alat. Iam per ſe colles minora quærunt interualla. Ventoſis locis crebriores ſeri conducit. Olea tamen maximo interuallo, de qua Catonis Italica ſententia eſt: in xxv. pedibus minimum, plurimum xxx. ſeri. Sed hoc variant locorum natura. Non alia maior in Bætica ar-

* quacunque
* vlmi

bor.

bot. In Africa verò (fides penes autores erit) miliarias vocari multas narrant à pondere olei, quod ferant annuo prouentu. Ideo LXXV. pedes Mago interuallo dedit vndique: etiam in macro solo ac duro, atque ventoso, cùm minimum XLV. Bætica quidem vrberrimas messes inter oleas metit. Illam inscitiam pudendam esse conuenit, adultas interlucare iusto plus, & in senectam præcipitare, aut (plerunque ipsis qui posuere, coarguentibus imperitiam suam) totas excidere. Nihil est fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia,* multo vt præstet laxitate delinquere.

** multò iam vt*

Quæ arbores tardè crescant, & quæ celeriter, & de Sabina. Cap. XIII.

QVædam autem natura tardè crescunt, & in primis semine tantùm nascentia, & longo ævo durantia. At quæ citò occidunt, velocia sunt, vt ficus, Punica, prunus, malus, pyrus, myrtus, salix: & tamen antecedunt diuitiis. In trimatu enim ferre incipiunt, ostendentes & ante. Ex his lentissima pyrus. Ocyssima omnium cypirus, & pseudocypirus frutex. Protinus enim floret, seménque profert. Omnia verò celerius adolescunt stolonibus ablatis, vnámque in stirpem redactis alimentis. Eadem natura & propagines docuit. Rubi nanque curuati gracilitate & simul proceritate nimia, defigunt rursus in terram capita, iterúmq; nascuntur ex sese, repleturi omnia, ni resistat cultura, prorsus vt possint videri homines terræ causa geniti. Ita pessima atque execranda res, propaginem tamen docuit, * ac viuit radicem. Eadem autem natura est edetis. Cato propagari præter vitem tradit ficum, oleam, Punicam, malorum genera omnia, laurum,

** atque radicē acquirit viridem. Sic Manutius ex vetust. cod.*

rum, prunos, myrtos, nuces auellanas, & præ-
ſtinas, platanum Propaginum duo genera: ramo
ab arbore depreſſo in ſcrobem quatuor pedum
quoquò, & poſt biennium amputato flexu, plan-
táque tranſlata poſt trimatum: quas ſi longius
ferre libeat, in qualis ſtatim, aut vaſis fictilibus
defodere propagines aptiſsimum, vt in iis trans-
ferantur. Alterum genus luxuriosius, radices in
ipſa arbore ſolicitando traiectis per vaſa fictilia
vel qualos ramis, terráque circumpactis: atque
hoc blandimento impetratis radicibus, inter pri-
ma ipſa & cacumina (in ſumma enim cacumi-
na hoc modo petuntur) audaci ingenio arborem
aliam longè à tellure faciendi, eodem, quo ſu-
prà, biennij ſpatio abſciſſa propagine, & cur-
qualis illis ſata. Sabina herba propagine ſerina
& auulſione. Tradunt face vini, aut è parietibus
latere tuſo mirè ali. Iiſdem modis roſmarinum
ſerunt & ramo, quoniam neutri ſemen. Rhodo-
dendron propagine & ſemine.

De ſatione arborum, & inſitione, & quomodo inuen-
taſit tenera inſerendi emplaſtratio.

Cap. XIIII.

SEmine quoque inſerere natura docuit, raptim
auium fame deuorato, ſolidóque, & alui tepo-
re madido, cum fœcundo fimi medicamine ab-
iecto in mollibus arborum lecticis, & ventris ia-
pe tranſlato in aliquas corticum rimas: vnde vi-
dimus ceraſum in ſalice, platanum in lauro, lau-
rum in ceraſo, & baccas ſimul diſcolores. Tra-
dunt & monedulam condentem ſemina in the-
ſauros cauernarum, eiuſdem rei præbere cauſas.
Hinc nata inoculatio ſutoriæ ſimili fiſtula ape-
riendi in arbore oculum cortice exciſo, ſemén-
includendi eadem fiſtula ſublatum ex alia, in-
ſicis

ficis autem & malis hęc fuit inoculatio antiqua. Vergiliana quęrit sinum in nodo gemmę expulsi corticis, geminamque ex alia arbore includit. Et hactenus natura ipsa docuit. Insitionem autem casus, magister alius, & penè numerosior, ad hunc modum: Agricola sedulus casam sepis munimento eingens, quò minùs putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. At illæ viuaci morsu apprehensæ, suam ex aliena fecere vitam, apparuitq; truncum esse pro terra. Aufertur ergo serra æqualiter superficies: leuigatur falce truncus. Ratio posteà duplex: Et prima inter corticem lignúmque inserendi. Timebant prisci truncum findere: mox inforare ausi medio. Ipsíque medullæ calamum imprimebant, vnum inserentes: neque enim plures capiebat medulla. Subtilior posteà ratio vel senos adiicit, mortalitati eorum & numero succurrere persuasa per media trũco leniter fisso, cuneóq; tenui fissuram custodiente, donec cuspidatim decisus descendat in rimam calamus. Multa in hoc seruanda. Primum omnium, quæ patiatur coitum talem arbor, & cuius arboris calamus. Variè quoque & non iisdem in partibus subest omnibus succus. Vitibus ficísque media ficeiora, & è summa parte conceptus, ideo illinc surculi petuntur. Oleis circa medias succus: inde & surculi: cacumina sitiunt. Facilimè coalescunt, quibus eadem corticis natura, quęque pariter florentia eiusdem horæ germinationem succorúmque societatem habent. Lenta enim res est, quoties humidis repugnant sicca, moilibus corticum duri. Reliqua obseruatio, ne fissura in nodo fiat: repudiat quippe aduenã inhospitalis duritia: vt in parte nitidissima, ne longior multò tribus digitis, ne obliqua, ne transluscens.

* *Rectius fortassis, ex numero. quèadmodum legit Manutius Antiq. codic. fidẽ sequutus.*

cens. Virgilius ex cacumine inseri vetat. Certúmque est, ab humeris arborum orientem æstiuum spectantibus surculos petendos, & è feracibus, & è germine nouello nisi vetustæ arbori inserantur. ij enim robustiores esse debent. Præterea vt prægnantes hoc est, * gemmatione turgentes, & qui parere illo sperauerint anno. Bini * vtrique, nec tenuiores digito * medio. Inseruntur autem & inuersi, cùm id agitur, vt minor altitudo in latitudinẽ se fundat. Ante omnia gemmantes nitere conueniet, nihil nusquam hulcerosum esse aut torridum. Spei fauet medulla calami cõmissuræ, si in matre ligni corticisq; iungatur. Id enim satius quàm foris cortici æquari. Calami exacutio medullam ne nudet. Tenui tamen fistula detegat, vt fastigatio læui descendat cuneo, tribus non ampliore digitis. Quod facillimè contingit, tinctum aqua radentibus. Ne exacuatur in vento, nec cortex à ligno decedat alterutri. Calamus ad corticem vsque suum deprimatur. Ne luxetur dum deprimitur: néue cortex replicetur in rugas. Ideo lacrymantes calamos inseri nõ oportet, non hercule magis, quàm aridos: quia illo modo labat humore nimio cortex, hoc vitali defectu non humescit neque corporatur. Id etiam religionis seruant, * vt luna crescente, vt calamus vtraque deprimatur manu. Et alioquin in hoc opere duæ simul manus minus nituntur, nec essario temperamento. Validius enim demissi tardius ferunt, fortius durant. * contraria ex diuerso. Ne hiscat nimium rima, laxéque capiat, aut ne parum: & exprimat, aut compressum necet. Hoc maximè præcauendum vt prævalidè accipientis trunco in media fissura relinquatur. Quidam vestigio fissuræ falce in

* *germinatione*

* *Legendũ videtur ex vetust. cod.* *vtique, nõ vtrique.*

Nulla enim prius facta mentio est de succulis an debeãt duo peti: sed solùm hic dicit, bimos debere esse.

* *minimo*

* *vt luna crescente calamus vtraq; nulla mẽtione vt, ablatóque inciso. Sic Manutius ex antiq. codi.*

* *contrarium*

truncu

truncis facto, salice præligant marginem ipsum. Posteà cuneos figunt, continente vinculo libertatem dehiscendi. Quædã in plantario insita eodem die transferuntur. Si crassior truncus inseratur, inter corticem & liguũ inseri melius, cuneo optimè osseo, ne cortice rumpatur laxato. Cerasi libro dempto finduntur. Hæ solę & post brumam inseruntur. Dempto libro habent veluti lanuginem: quę si comprehendit insitum, putrefacit. Incolumi cuneo adactum vtilissimè adstringitur. Inserere aptissimũ quàm proximum terræ, si patiatur nodorum truncíq; ratio. Eminere calami sex digitorum longitudine non ampliùs debent. Cato argillæ, vel cretę harenam, fimúmq; bubulum admisceri, atque ita vsque ad lentorẽ subigi iubet, ídque interponi & circunlini. Ex iis quæ cõmentatus est, facilè apparet illa ætate inter lignum & corticem, nec alio modo inserere solitos, aut vltra latitudinem duũm digitorum calamos demittere. Inseri autẽ prȩcipit pyra ac mala per ver, & post solstitium diebus L. post vindemiam. Oleas autẽ & ficos per ver tantùm, luna sitiente, hoc est, sicca. Præterea post meridiem, ac sine vento Austro. Mirum, quòd nõ contentus insitum munisse, vt dictum est, & cæspite ab imbre frigoribúsque protexisse ac mollibus bisidorum viminum fascibus, lingua bubula (herbæ id genus est) insuper obtegi iubet, eámq; illigari operta stramentis. * Nunc abundè arbitrantur pa- * Nũc autem
leato luto libros farcire, duos digitos insito extante. Verno inserentes tempus vrget, incitantibus se gemmis, præterquàm in olea, cuius diutissimè oculi parturiunt, minimúmque succi habent sub cortice, qui nimius insitis nocet. Pruni- cam verò & ficum, quanquàm aliâs sicca sint,

recraſtinare minimè vtile. Pyrum vel florentem inſerere licet,& in Maium quoque menſem protendere inſitionem. Quòd ſi longius afferantur pomorum calami rapo infixos optimè cuſtodire ſuccum arbitrantur: * ſeruari inter duos imbrices iuxta riuos vel piſcinas, vtrinque terra obſtructos.

* ſeruariq;

De vite inſerenda. *Cap. XV.*

VItium verò in ſerobibus ſiccis ſtramento opertos,ac deinde terra obrutos,vt cacumine exiſtant.Cato vitem tribus modis inſerit.Præſectam findi iubet per medullam in eam furculos exacutos (vt dictum eſt) * addi, medullæ iungi. Altero ſi inter ſeſe vites cõtingant vtriuſq; in obliquum latere contrario adraſo iunctis medullis colligari.Tertium genus eſt,terebrare vitem in obliquum ad medullam,calamóſque addere longos pedes binos: atque ita ligatum inſitum, intritáque illirum operire terra calamis ſubreptis. Noſtra ætas correxit, vt Gallica vtrentur terebra, quæ excauat nec vrit: quoniam adultio omnis hebetat: atque vt gemmaſcere incipiens legatur calamus.Nec plus quàm binis ab inſito emineret oculis, vlmeo vimine alligatus, bináque circunciderctur acie à duabus partibus, vt inde potius * diſtillaret mucor qui maximè vites infeſtat. Deinde cùm euaſuiſſent flagella pedes binos,vinculum inſiti incideretur,vbertati craſſitudine permiſſa. Vitibus inſerendis tempus dedêre ab æquinoctio autumno ad germinationis initia. Satiuæ plantæ ſylueſtrium radicibus inſeruntur natura ſiccioribus. Si ſatiuæ ſylueſtribus inſerantur, degenerant in feritatem. Reliqua cælo conſtant. Aptiſſima inſitis ſiccitas. Huius enim remedium appoſitis fictilibus vas

* adigi

* diſtillaret humor

mod

modicus humor per cinerem distillat. Inoculatio rores amat leueis.

De emplastratione. Cap XVI.

EMplastri ratio & ipsa ex inoculatione nata videri potest. Crasso autem maximè cortici conuenit, sicut est ficis. Ergo amputatis omnibus ramis, ne succum auocent, nitidissima in parte, quáque præcipua cernatur hilaritas, exempta scutula (ita ne descendat vltra ferrum) cortici, imprimitur ex alia cortex par cum sui germinis mamma, sic compage densata vt cicatrici locus non sit, & statim fiat vnitas, non humorem, non afflatum recipiens: nihilominus tamen & luto munire, & vinculo melius. Hoc genus non pridem repertum volunt, qui nouis moribus fauent. Sed id etiam apud veteres Græcos inuenitur, & apud Catonem, qui oleam ficúmq; sic inseri iussit, mensura etiam præfinita secundum reliquam diligentiam suam: cortices scalpro excidi quatuor digitorum longitudine, & trium latitudine, atque ita coagmentari, & illa sua intrita oblini. eadem ratione & in malo. Quidam huic generi miscuere fissuram in viribus, exempta cortice tessella, furculo à latere plano adigendo. Tot modis insitam arborem vidimus iuxta Tiburtes * Tulias, omni genere pomorum onustam, alio ramo nucibus, alio baccis, aliunde vite, ficis, pyris, Punicis, malorúmque genetibus. Sed huic breuis fuit vita. Nec tamen omnem experimentis assequi naturam possumus. Quædam enim nasci, nisi sponte, nullo modo queunt: eáque immitibus tantùm & desertis locis proueniunt. Capacissima insitorum omnium dicitur platanus, posteà robur: verùm vtraque sapores corrumpunt. Quædam omni

* tiliam

genere inseruntur, vt ficus & Punicæ. Vitis non recipit emplastra, nec quibus tenuis ac caducus rimosúsque cortes. Neque inoculationem siccæ, aut humoris exigui. Fertilissima omnium inoculatio, posteà emplastratio. Sed vtraque infirmissima. Et quæ cortice nituntur tantum vel leui aura ocyssimè deplantantur. Inserere firmissimum, & fœcundius, quàm serere.

Exemplum huius rei. *Cap. XVII.*

NOn est omitteuda raritas vnius exempli. Corellius eques Ro. Atestè genitus inseruit castaneam suomet ipsam furculo in Neapolitano agro. Sic facta est castanea, quæ ab eo nomen accepit inter laudatas. Posteà hæres eiusdem libertus Corellianam iterum inseruit. Hæc est inter eas differentia, illa copiosior, hæc Corelliana melior. Reliqua genera casus ingenio suo excogitauit, ac defractos serere ramos docuit, cùm pali defixi radices cepissent. Multa sic seruntur in primisq; ficus, omnibus aliis modis nascentibus præterquàm talea: optimè quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigatur altè exiguo super terram relicto capite, eóque ipso harena cooperto. Ramo seruntur & Punica, palis laxamento priùs meatu: item myrtus. Omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter seruato, trunco exacuto. Myrtus & taleis seritur: morus talea tantùm, quoniam ramo eam seri religio fulgurum prohibet. Quapropter de talearum satu nunc dicendum est. Seruandum in eo ante omnia, vt taleæ ex feracibus fiant arboribus: ne curuæ, néue scabræ, aut bifurcæ: néue tenuiores quàm vt manum implcant: ne minores pedalibus: vt illibatæ cor-

cortice: atque vt sectura inferior ponatur semper, & quod erit ab radice: accumuletúrque germinatio terra, donec robur planta capiat.

*De cultura * olearum, & quibus temporibus insitio fiat. Cap. XVIII.* *talearum

QVæ custodienda in * olearum cultura Cato iudicauerit, ipsius verbis optimè præcipiemus: Talcas oleaginas, quas in scrobe saturus eris, tripedaneas facito. Diligentérq; tracto, ne liber laboret, cùm dolabis aut secabis. Quas in seminario saturus eris, pedales facito: eas sic inserito: Locus bipalio subactus sit, benéque glutus. Cùm taleam demittis, pede taleam opprimito. Si parum descendat, malleo aut mateola adigito: cauetóque, ne librum scindas. Cùm adigis, palo priùs locum feceris, quò taleam demittas: ita meliùs viuet talea. Et vbi * trimæ sunt, tum denique curæ sint, vbi liber se vertet. Si in scrobibus aut in sulcis seras, ternas taleas ponito. Eas diuaricato supra terram, ne plus quatuor digitos transuersos emineant, vel oculos serito. Diligenter eximere oleam oportet, & radices quamplurimas cum terra ferre. Vbi radices bene operueris, calcare bene ne quid noceat. Si quis quærat quod tempus oleæ serendæ sit, agro sicco per sementem, agro læto per ver. Oliuetum diebus XV. ante æquinoctium vernum incipito putare. Ex eo die dies XL. rectè putabis. Id hoc modo putato. Quà locus rectè ferax erit, quę aridа erunt, & si quid ventus interfregerit, ea omnia eximito. Quà locus ferax non erit id plus concidito, aratóque bene, enodatóque, stirpésque leuet facito. Circum oleas autumno ablaqueato, & stercus addito. Qui oliuetum sæpissimè & altissimè

*talearum

* *Quidã, sed perperã, hic trinæ legunt, quũ in Catone de Re rustic. cap. 43. trima legatur.*

miſcebit, is tenuiſſimas radices exarabit. Radices ſi ſurſum abibunt, craſſiores fient, ex eo in radices vires oleæ abibunt. Quæ genera olearum, vel in quo genere terræ viuere & ſeri debeant, quóque ſpectare oliueta, diximus in ratione olei. Mago in colle & ſiccis, & argilla, inter autumnum & brumam ſeri iuſſit. In craſſo aut humido aut ſubriguo, à meſſe ad brumam. Quod præcepiſſe eum Africæ intelligitur. Italia quidem nunc vere maximè ſerit. Sed ſi & autumno libeat, poſt æquinoctium x L. diebus ad Vergiliarum occaſum. x I I I I. ſoli dies ſunt, quibus ſeri noceat. Africæ peculiare quidem in oleaſtro eſt inſerere. Quadam æternitate conſeneſcunt proxima adoptione virga emiſſa, atque ita alia arbore ex eadem iuueneſcente: iterúmque & quoties opus ſit vt æuis eadem oliueta conſtent. Inſeritur autem oleaſter calamo & inoculatione. Olea, vbi quercus effoſſa ſit, malè ponitur: quoniam vermes quæ raucæ vocantur, in radice quercus naſcuntur & tranſeunt. Non inhumare taleas, aut ſiccare priùs quàm ſerantur, vtilius compertum. Vetus oliuetum ab æquinoctio verno intra Vergiliarum exortum interradi alternis annis, melius inuentum: Item muſcum circundare radici. Circunfodi autem omnibus annis à ſolſtitio duûm cubitorum ſcrobe pedali altitudine: ſtercorari tertio anno. Mago idem amygdalas ab occaſu Arcturi ad brumam ſeri iubet. Pyra non eodem tempore omnia, quoniam non æquè floreant. Eadem oblonga, aut rotunda, ab occaſu Vergiliarum ad brumam. Reliqua genera media hyeme, ab occaſu Sagittæ, Subſolanum, aut Septentrionem ſpectantia. Laurum ab occaſu Aquilæ ad occaſum Sagittæ. Connexa enim de tempore ſerendi

æquè

æquè ratio est. Vere & autumno id magna ex parte fieri decreuere. Est & alia hora circa Canis ortus: paucioribus notâ, quoniã non omnibus locis pariter vtilis intelligitur: sed haud omittenda nobis non tractus alicuius rationem, verum naturæ totius indagantibus. In Cyrenaica regione sub Etesiarum flatu conserunt: necnon & in Græcia, olcam maximè in Laconia Cos insula & vites tunc serit. Cæteri apud Græcos inoculare & inserere non dubitant, sed arborem non serunt. Plurimúmq; in eo locorum natura pollet. Nanq; in Aegypto omni ferunt mense, & vbicunq; imbres æstiui nõ sunt, vt in India & Aethiopia. Necessario post hæc autumno serũtur arbores. Ergo tria tẽpora eadẽ germinationis, ver, & Canis, Arctúríq; ortus. Neq; enim animalium tãtùm est ad *coitus auiditas, sed multò maior est terræ ac satorũ omniũ libido. qua tẽpestiuè vti, plurimũ interest cõceptus. Peculiare vtiq; in insitis, cùm sit mutua cupiditas vtrinq; coëundi. Qui ver probãt, ab æquinoctio statim admittunt, prædicãtes germina parturire, ideo faciles corticum esse cõplexus. Qui præferunt autumnum ab Arcturi *ortu, quoniã statim radicẽ quandã capiant, & ad ver parata veniãt, atq; non protinus germinatio auferat vires. Quædã tamen statutũ tempus anni habent vbiq;, vt cerasi & amygdalæ circa brumam, serendi vel inserendi. De pluribus locorum situ optime iudicabit. Frigida enim & aquosa verno conferi oportet, sicca & calida autumno. Communis quidẽ Italiæ ratio tẽpora ad hunc modum distribuit: Moro ab Idib. Februariis in æquinoctium, pyro autumnum, ita vt brumam x v. nec minus diebus antecedant. Malis æstiuis & cotoneis, item sorbis, prunis, post mediam hyemem

*coitum

*exortu

in Idus Februarias. Siliquæ Græcæ & Persicæ ante brumam per autumnum. Nucibus, iuglandi, & pineæ, & auellanæ, Græcæ, atque castaneæ, à Calendis Martiis ad Idus easdem. Salici, genistæ, circa Martias Calendas. Hanc in siccis semine, illam in humidis vitga seri diximus.

Quæ arbores societate gaudeant, & de disciplina ablaqueandi & accumulandi.

Cap. XIX.

EST etiam noua inserendi ratio, ne quid sciens quidem præteream, quod vsquam inuenerim, Columellæ excogitata, vt affirmat ipse, qua vel diuersæ insociabilésque naturæ arborum copulentur, vt fici atque oleæ. Iuxta hanc seri ficum iubet, non ampliore interuallo, quàm vt contingi largè possit ramo oleæ quàm maximè sequacis atque obediturœ: eúmque omni interim tempore edomari meditatione curuandi. Posteà fico adepta vires (quod euenire trimæ * aut vtique quinquenni solet) detruncata superficie, ipsum deputatum, & vt dictum est, adraso cacumine: deligi in crure fici, custoditum vinculis, ne curuaturæ fugiat. Ita quodam propaginum insitorúmque temperamento, triennio communi inter duas matres coalescere. Quarto anno abscissum totum adoptantis esse, nondum vulgata ratione, * mihi certè satis comperta. Cæterò eadem illa de calidis frigidísque, & humidis & siccis supra dicta ratio, & scrobes fodere monstrauit. In aquosis enim neque altos, neque amplos facere expedit: aliter in æstuoso solo & sicco, vt quàm maximè accipiant aquam, contineántque. Hæc & veteres arbores colendi ratio est. Feruentibus enim locis accumulant æstate radices operiúntque, ne solis ardor exurat. Aliubi ablaqueant perfi

* atque

* haud, sic Manutius ex vetust. codi.

perflatúsque admittunt. Iidem hyeme cumulis à gelu vindicant. Contrà illi hyeme aperiunt, humorémque sitientibus quærunt. Vbicunque circunfodiendi arbores ratio in circuitu pedes in orbem ternos, neque id in pratis, quando amore solis humorísque in summa tellure oberrant. Et de arboribus hæc quidem fructus gratia serendis inserendísque in vniuersum sint dicta.

De salicto, & harundineto, & cæteris caduis ad perticas, palos. Cap. XX.

HInc restat earum ratio, quæ propter alias seruntur, ac vineas maximè, cæduo ligno. Principatum in iis obtinent salices, quarum satio fit loco madido: tamen refosso duos pedes & semipedem, talea sesquipedali, vel pertica, quæ vtilior, quò plenior. Interuallo esse debent pedes seni. Trimæ pedibus binis à terra putatione coërcentur, * vt se in latitudinem fundant, ac sine scalis tondeantur. Salix enim fœcundior est, in quò terræ propior. Has quoque omnibus annis confodi iubent mense Aprili. Hæc est viminalium cultura. Perticalis & virga & talea seritur fossura eadem. Perticas ex ea cædi iustum est, quarto ferè anno. Et ex autem senescentium propagine sarciunt locum, pertica immersa, ac post annum recisa. Salicis viminalis iugera singula sufficiunt CXV, vineæ iugeribus. Eiusdem rei causa populus alba seritur bipedaneo pastinatu, talea sesquipedali, biduo siccata, palmipede interuallo, terra superiecta duorum cubitorum crassitudine. Harundo etiamnum dilutiore, quàm hæ, solo gaudet. Seritur bulbo radicis, quem alij oculum appellant, dodrantali scrobe, interuallo duûm pedum & semipedis: reficitúrque ex sese vetere harundineto extirpato: quod vtilius reper

* *vt sis se*

tum,quàm castrare, sicut anteá. Nanque inter radices serpunt,mutuóque discursu necãtur. Tempus inserendi, priusquàm oculi harundinum intumescant, ante Calen. Martias. Crescit ad brumam vsque, desinítque cùm durescere incipit. Hoc signum,quod tempestiuam habet cæsuram & hanc autem,quoties & vineam fodiendam putant.Seritur & transuersa,non altè terra condita erumpúntque singulis oculis totidem plantæ.Seritur & deplantata pedali sulco binis obrutis gemmis,vt tertius nodus terram attingat prono cacumine,ne rores concipiat.Cæditur decrescente luna. Vineis anno siccata vtilior, quàm viridis. Castanea pedamentis omnibus præfertur facilitate tractatus, perdurandi peruicacia, regerminatione cædua vel salice lætior.Quærit solum facile,necnon harenosum,maximéque sabulum humidum aut carbunculum, vel tophi etiam farinam, quamlibet opaco Septentrionalíque & prefrigido situ,vel etiam decliui.Recusat cadem Gallicam,rubricam cretã.omnémque terræ *fœcunditatem. Seri nuce diximus, sed nisi ex maximis non prouenit, nec nisi quinis aceruatim satis. Perfringi solum debet suprà ex Nouembri mense in Februarium: quo solutæ, sponte cadunt ex arbore,atque subnascuntur.Interualla sint pedalia vndique sulco dodrantali.Ex hoc seminario transferuntur in aliud, bipedali interuallo, plus biennio. Sunt & propagines, nulli quidem faciliores. Nudata enim radice, tota in sulco prosternitur.Tunc ex cacumine super terram relicto renascitur, & alia ab radice. Sed transplantari nescit hospitari, pauétque nouitatem. Biennio ferè posteà prosilit.Ideo nucibus potiùs,quàm viuiradicibus,plantaria cædua implentur. Cultura non

*fœcunditatem,qua seri nuces diximus. Sed,&c.

non alia, quàm suprà dictis fodiendis supputandísque per biennium sequens: de cætero ipsa se colit, vmbra stolones superuacuos enecante. Cæditur intra septimum annum. Sufficiunt pedamenta iugeri vnius vicenis vinearum iugeribus, quando etiam ea bisida stipe fiunt, durántque vltra alteram syluæ suæ cæsuram. Esculus similiter prouenit, cæsura triennio serior, nimis morosa nasci. In quacunque terra seritur, nascitur è balano, sed nō nisi esculi, scrobe dodrantali, interuallis duorum pedum seritur leuiter quater anno. Hoc pedamentum minimè putrescit, læsúmque maximè fruticat. Præter hæc sunt cædua, quæ diximus, fraxinus, laurus, Persica, corylus, malus: sed tardiùs nascuntur, terrámque defixa vix tolerant, non modò humorem. Sambucus contrà firmissima ad palum, taleis seritur, vt populus. Nam de cupressō satis diximus.

De cultu is, & disciplina colendarum vinearum. *Cap.* XXI.

ET prædictis velut armamentis vinearum, restat ipsarum natura præcipua tradenda cura. Vitium surculi, & quarundam arborum, quibus fungosior intus natura est, geniculatis * scaporum nodis interscpiunt medullam. Ferulæ ipsæ breues, & ad summa breuiores, articulis vtique duobus internodia includunt. Medulla, siue illa vitalis anima est, ante se tendit, longitudinem impellens, quandiu nodis peruia patet fistula. Cùm verò concreti ademere transitum, repercussa erumpit, ab ima sui parte iuxta priorem nodum, alternis laterum semper inguinibus, vt dictum est in harundine ac ferula, quorum dextrū ab imo intelligitur articulo, læuum in proximo, atque ita per vices. Hoc vocatur in vite gemma,

* ramorum

gemma,cùm ibi cæspitem fecit. Antè verò quàm faciat, in concauo oculus : & in cacumine ipso germen. Sic palmites,nepotes,vuæ,folia, pampini gignuntur. Mirúmque, firmiora esse in dextra parte genita. Hos ergo in surculis nodos, cùm seruntur,medios secare oportet,ita ne profluat medulla. Et in fico quidem dodrantales paxillo solo patefacto seruntur, sic vt descendant quæ proxima arbori fuerint duo oculi extra terram emineant. Oculi autem in arborum surculis proprii vocantur vnde germinant. Hac de causa & in plantariis aliquando eodem anno ferunt, quos fuere laturi fructus in arbore:cùm tempestiue ti prægnantes, inchoatos conceptus aliubi parturiunt. Ita satas ficos, tertio anno transferre facile. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori,vt citissimè proueniat. Vitium nunc rosior satus. Primum omnium nihil seritur ex his,nisi inutile,& deputatum in sarmento. Opportatur autem,quicquid proximo tulit fructum. Solebat capitulatus vtrinque è duro surculus seri, eóque argumento malleolus vocatur etiam nunc. Posteà auelli cum sua calce cœptus est, vt in eo:neque est aliud viuacius. Tertium genus adiectum etiamnum expeditius sine calce, propter quod sagittæ vocantur, cùm intorti panguntur: iidem cùm recisi nec intorti, trigemmes. Plures autem ex eodem surculo hoc modo fiunt. Serere è pampinariis sterile est:nec nisi fœcundo oportet. Quæ raros habet nodos, infœcunda iudicatur. At densitas gemmarum, fertilitatis indicium est. Quidam seri vetant, nisi eos, qui floruerint, surculos. Sagittas serere minus vtile, quoniam in transferendo facilè rumpitur, quod intortum fuit. Seruntur pedali, non breuiores, longitudine quinque

quinque, séxue nodorum. Pauciores tribus gemmis in hac mensura esse non poterunt. Inseri eodem die, quo deputentur, vtilissimum. Si multo posteà necesse sit serere custoditos, vti præcepimus, caueri vtique, ne extra terram positi sole inarescant, ventóue aut frigore hebetentur. Qui diutius in sicco fuerint, priùs quàm serantur, in aqua pluribus diebus reuiriescant. Solum apricum & quàm amplissimum in seminario, siue in vinea, bidente pastinari debet ternos pedes, bipalio alto marra reiici quaternûm pedum ferramento, ita vt in pedes binos fossa procedat. * Fossum purgari, & extendi, ne crudum relinquatur: verùm & exigi mẽsura. Malè pastinatum deprehendunt scamna inæqualia. Metienda est & ea pars, quæ interiacet, puluini. Surculi seruntur & in scrobe & in sulco longiore, super quos tenerrima ingeritur terra. Sed in gracili solo frustra, nisi substrato pinguiore. Nec minus, quàm duos, integi oportet, & proximam attingi tertam, & eodem paxillo deprimi & spissari. Interesse in plantario sesquipedes inter bina semina in latitudinem, in longitudinem semisses. Ita satos malleolos XXIIII. mense recidere ad imum articulum, nisi ipsi parcatur. Oculorum inde materia emicat, cum qua XXXVI. mense viuiradix transfertur. Est & luxuriosa ratio vites serendi, vt quatuor malleoli vehementi vinculo colligentur in parte luxuriosa: atque ita vel per ossa bubuli cruris, vel per cocta fictilia traiecti, obtuantur binis eminentibus gemmis. Humescunt hoc modo, recisíque palmitem emittunt. Posteà fistula fracta radix liberè capit vites, vuámque fert, & omnium corporum suorum acinos. In alio genere inuentu nouitio finditur malleolus

* *Rectius, Fossatum. neq; enim vsquã fossum reperitur apud idoneos autores.*

leolus, medullâque erasa, in se colligantur ipsi caules, ita vt gemmis parcatur omni modo. Tum malleolus in terra fimo mista seritur, & cùm ipse gere cœpit caules, deciditur, foditúrque sæpius. Talis vuæ acinos nihil intus ligni habituros columella promittit, cùm viuere semina ipsa per quàm mirum sit, & medulla adempta nasci. Surculis etiam quibusnam sit articulatio arboris, non omittendum videtur. Nanque buxi tenuissimis quinis senísue colligatis depacti proueniunt. Quondam in obseruatione erat, vt defringerentur ex imputata buxo, aliter viuere non credita detraxere hoc experimenta. Seminarij curam sequitur vinearum ratio. Quinque generum hæc: Spartis per terram palmitibus, aut per se vite surrecta, vel cum adminiculo sine iugo, aut pedatæ simplici iugo, aut compluuiatæ quadruplici. Quæ pedatæ ratio erit eadem intelligitur eius quoque in qua sine adminiculo vitis per se stabit. Id enim non fit nisi pedamenti inopia. Simplici iugo constat porrecto ordine, quem canterium appellant. Melior ea vino, quando sibi ipsa non obumbrat, assiduóque sole coquitur, & afflatum magis sentit, & celeriùs rorem dimittit: pampinationi quoque & occationi, omníque operi facilior. Super cætera defloreſcit vtilius. Iugum fit pertica, aut harundine, aut crine, funiculóue, vt in Hispania Brundisióque. Compluuiata copiosior vino est, dicta à cauis ædium compluuiis. Diuiditur in quaternas partes totidem iugis. Huius serendi ratio dicetur, eadem valitura in omni genere, in hoc verò numerosior tantúm. His verò tribus seritur modis: Optimè in pastinato, proximè in sulco, nouissimè in scrobe. De pastinatione dictum est.

Pi

De sulco, & vinearum putatione. Cap. XXII.

SVlco latitudo palæ satis est: scrobibus ternorum pedum in quanque partem. Altitudo in quocunque genere tripedalis, ideo nec vitis minor transferri debet, extatura etiamnum duabus gemmis. Emolliri terram minutis in scrobe ima sulcis, simóque misceri, necessarium. Cliuosa altiores poscunt scrobes, prætercà puluinatis à deuexitate labris. Qui ex his longiores fient, vt vites binas accipiant è diuerso, alueoli vocabuntur. Esse vitis radicem in media scrobe oportet: sed ipsam innixam solido in Orientem æquinoctialem spectare: adminicula prima è calamo accipere. Vineas limitari decumano XVIII. pedum latitudinis ad contrarios vehiculorum transitus, aliisque transuersis limitibus denûm pedum distingui per media iugera. Aut si maior modus sit, totidem pedum cardine, quot decumano, limitari. Semper verò quintanis * seminari, hoc est, vt quinto quoque palo singulæ iugo paginæ includantur. Solo spisso, non nisi repastinato, nec nisi viui radicem ferit: tenero & soluto, vel malleolum sulco, vel scrobe. In colles sulcos agere transuersos, melius quàm pastinare, vt defluuia palis eorum contineantur. Aquoso cælo, vel sicco solo, malleolos serere autumno nisi si tractus ratio mutauit. Siccus enim & calidus autumno poscit seri. humidus frigidúsque etiam veris exitu. In arido solo viui radix quoque frustrà seritur. Malè & in siccis malleolus, nisi post imbrem. At in riguis, vel frondens vitis, & vsque ad solstitium rectè, vt in Hispania. Quiescere ventos sationis die vtilissimũ. Plerique Austros optãt, Cato abdicat. Interesse medio tẽperamẽto inter binas vites oportet pedes quinos: minimũ autẽ læto

* *semitari*

solo

solo pedes quaternos : tenui plurimum octonos. Vmbri & Marsi ad vicenos intermittunt arationis gratia in his quæ vocant porculeta. Pluuiis & caliginoso tractu rariores poni, sicco densiores congruit. Subtilitas parsimoniæ compendium inuenit, cùm vinea in pastinato seritur obiter exterminarium faciendi, vt viuiradix loco suo, & mallei colus qui transferatur, inter vites & ordines seratur. Quæ ratio in iugero circiter XVIM. viuiradicum donat. Interest autem biennium fructus, quo tardius in sato prouenit, quàm in translato. Viuiradix posita in vinea post annum resecatur vsque ad terram, vt vnus tantùm eminens oculus, adminiculo iuxta affixo, & fimo addito. Simili modo & secundo anno reciditur, viresq; concipit, & intra se pascit suffecturas oneri: aliàs festinatione pariendi gracilis ac emucida. nisi hibeatur castigatione tali, in fœtum exeat tota. Nihil auidius nascitur: ac nisi ad pariendum vires seruentur, tota fit fœtus Pedamenta optima quæ diximus, aut ridicæ robore, oleáque: aut si non sint, pali è iunipero, cupresso, laburno, sambuco. Reliquorum generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo harũdo connexa fasciculis, durat quinis annis. Cùm breuiores palmites sarmẽto iunguntur inter se funiculo modo, ex hoc arcus funeta dicuntur. Tertius vineæ annus palmitem velocem robustúmque emittit, & quem faciat ætas vitem. Hic in iugum inducitur. Quidam * tunc excæcant eum, supina falce auferendo oculos, vt noxia iniuria longius euocent. Vtilior enim consuetudo pariendi, satiúsq; pampinos adiugatæ detergere, vsquequo placeat roborari eam. Sunt qui vetant tangi proximo anno quàm trãslata sit, neq; ante IX. mensem falce

* nunc

curæ

cutari: tunc autem ad tres gemmas recidi. Alij & proximo quidem anno recidunt, sed vt ternos quaternósue singulis annis adiiciant artitulos, quarto demũ perducant ad iugum. Id vtrunque fructum tardum, præterea retorridum & nodosum reddit, pumilionum incremento. Optimum autem, matrem esse firmam, posteà fœtum audacem. Nec tutum est quod cicatricosum, magno imperitiæ errore. Quicquid est tale, plagis nascitur nõ è matre. Totas enim habet illa vires dum robotatur: & annuos accipit tota fœtus, cũ permissum fuerit nasci. Nil natura portionibus parit. Quæ cùm exercuerit, satis firmá protinus in iugo collocari debebit: sin etiamnum infirmior erit, sub ipso iugo hospitari recisa: viribus, non ætate decernitur. Temerariũ est, ante crassitudinem pollicare viti imperare. Sequenti anno palmites salutentur pro viribus matris singuli aut gemini. Idem & * secuto, si cogit infirmitas, nutriantur: tertióque demum duo adiiciantur. Nec sunt plures quaternis vnquam permittendi. Breuitérque, non indulgendum est, & semper inhibenda fœcunditas: Ea est enim natura, vt parere malit quàm viuere. Quicquid materiæ adimitur, fructui accedit. Illa semina mauult, quã fructum gigni, quoniam fructus caduca res est. Sic perniciosè luxuriat: nec ampliat se, sed egerit. Dabit consilium & soli natura. In macro etiam si * vites habebit, recisa intra iugũ moretur, vt omnis fœtura sub eo exeat. Minimum id esse debebit interuallum, vt attingat iugum. sperétque non teneat: adeò non recumbat in eo, nec delicatè se spargat. Ita temperetur hic modus, vt crescere etiã malit, quã parere. Palmes duas tréue gemmas sub iugo habere debet, ex quibꝰ materia na-

* secundo

* vires

scatur: tũc per iugũ mergi alligarique, vt sustineatur iugo, nõ pẽdeat. Vinculo mox astrictus à tertia gẽma alligari: quoniã & sic coërcetur impetus materiq, densioréq; citrà pãpini exultant: cacumen religari vetãt. Natura hęc est, deiecta parte aut pręligata fructũ dat, plurimúmq; ipsa curuatura. Quod citrà est materiem mittit, offensam credo spiritu, & illa quã diximus, medulla. Quacunque ita emicuerit materia, fructũ dabit anno sequẽti. Sic duo genera palmitũ: Quod è duro exit, materiámq; in proximum annũ promittit, pãpinarium vocatur: at vbi supra cicatricẽ est, fructuariũ. Alterũ ex anniculo palmite, sempérq; fructuariũ, relinquitur sub iugo, & qui vocatur custos. Hic est nouellus palmes, nõ longior tribus gẽmis, proximo anno materiã daturus, si vitis luxuria se consumpserit. Et alius iuxta eũ verrucæ magnitudine, qui furunculus appellatur, si fortè custos fallat. Vitis antequã septimũ annũ à surculo compleat, euocata ad fructum euanescit, ac moritur. Nec veterẽ placet palmitẽ in longũ, & ad quartum vsq; pedamẽtum emitti, quod alij dracones, alij iuniculos vocant, vt faciãt quę masculeta appellãt. Cũ induruit vitis, pessimũ in vinea traducere. Quinto anno & ipsi palmites intorquẽtur, singulęque è singulis materiæ emittuntur, ac deinde proximis, priorésq; amputãtur. Sẽper custodẽ relinqui melius: sed is proximus viti esse debet, nec lõgior, quàm dictum est: & si luxuriauerint palmites, intorqueri: vt quatuor materias, vel duas, si vniiuga erit vinea, emittat. Si per se vitis ordinabitur sine pedamento, qualecunq; initio adminiculum desiderabit, dum stare condiscat, & recta surgere. Cætera à primordio eadem. Diuidi autem putatione pollices ęquali examine vt digu

dique,ne prægrauet fructus parte aliqua, obiter idem deprimens prohibebit in excelsum emicare. Huic vineæ trium pedum altitudo excelsior nutat,cæteris à quinto,dum ne excedat hominis longitudinem iustam. Iis quoque, quæ spargun-
tur in terra,breues ad innitendum caucas circun dant,scrobibus per ambitum*factis,ne vagi pal- * actis.
mites inter se pugnẽt occurſantes: maiórq; pars terrarum ita ſupinam in tellure vindemiam metit. Siquidem & in Africa,& in Aegypto Syriáq; ac tota Asia,& multis locis. Europæ hic mos præualet. Ibi ergo iuxta terram comprimi debet vitis, eodem modo & tempore nutrita radice,quo in iugata vinea, vt ſemper pollices tãtùm relinquãtur,fertili ſolo cum tribus gemmis, graciliore quinis: præſtátque multos eſſe, quàm lóngos. Quę de natura ſoli diximus,tanto potẽtiora ſentientur,quanto propior fuerit vua terræ. Genera ſeparari,ac ſingulis conſeri tractibus,vtiliſſimũ. Miſtura enim generum etiam in vino, non modò in muſto,diſcors. Aut ſi miſceantur,non alia, quàm pariter matureſcẽtia,iungi neceſſariũ. Iuga altiora,quò lętior ager,& quò planior: itẽ roſcido,nebuloſo,minúſq; vẽtoſo cõueniũt. Contra,humiliora gracili & arido, æſtuoſo,ventíſq; expoſito. Iuga ad pedamentum quàm arctiſſimo modo vinciri oportet,vitẽ leui cõtineri. Quę generi vitium, & in quali ſolo cælóque eſſent conſerenda, cùm enumeraremus naturas earum & vinorũ, notauimus: De reliquo cultu vehementer ambigitur. Plerique æſtate tota poſt ſingulos ſarores confodi iubent vineam. Alij vetant gemmantẽ: decuti enim oculos, tractúq; intrantium deteri: & ob id arcendum procul omne quidem pecus, ſed maximè lanatum, quoniam facillimè

auferat gemmas: Inimicos & pubescente vua ri-
stros: satisque esse vineam ter anno confodi, ab
æquinoctio verno ad Vergiliarum exortum. &
Canis ortu, & nigrescéte acino. Quidam ita de-
terminant: Veterem semel à vindemia ante bru-
mam, cùm alij ablaqueare & stercorare satis pu-
tent. Iterum ab Idib. Aprilis. antequàm cõcipiat,
hoc est, in v i. Idus Maias. Deinde priùs quàm flo-
rere incipiat, & cùm defloruerit, & variante
vua. Peritiores affirmant, si iusto sæpius fodiatur,
in tantum tenerescere acinos, vt rũpantur. Qui
fodiantur, ante feruentes horas diei fodiendis
conuenit: sicuti lutum neque arare, neque foder-
Fossione puluerem excitatum contra soles nebu-
láque prodesse. Pampinatio verna in confer-
est, ab Idibus Maiis intra dies x. vtiq. antè quàm
florere incipiat: & eam infra iugum debere fieri.
De sequente variant sententiæ. Cùm defloruerit
aliqui pampinandum putant: alij sub ipsa matu-
ritate. Sed de his Catonis præcepta decernent.
Nanque & putationum tradenda ratio est. Pro-
nus hanc à vindemia, vbi cæli tepor indulget, in-
choriuntur. Sed hoc fieri nunquàm debet ratione
naturæ ante Aquilæ exortum, vt in siderũ cau-
docebimus proximo volumine. Imò verò fauo-
nio, quoniam anceps culpa sit præproperæ festi-
nationis. Si faucias recenti medicina mordea-
quædam hyemis ruminatio, certum est gemmas
earum frigore hebetari, plagáisque findi, & cali-
vitio exuri oculos lacryma distillante. Nam ge-
lu fragiles fieri quis nesciat? Operarum ista con-
putatio est in latifundiis non legitima natura
stinatio: quò maturiùs putantur aptis diebus,
plus materiæ fundunt: quò serius, eò fructũ vi-
riorem. Quare macras prius conuenit putare,

lidas nouissimé. Plagam omnem obliquam fieri, vt facilè decidant imbres: & ad terrã verti, quàm leuissima cicatrice acie falcis exacta, plagáque conuelata. Recidi autem semper inter duas gemmas, ne sit vulnus oculis in recisa parte. Nigram esse eam existimãt: & donec ad syncera veniatur, recidendam: quoniam è vitiosa materie vtilis non exeat. Si macra vitis idoneos palmites non habeat, ad terram recidi eam nouósque elici vtilissimũ. In pampinatione non hos detrahere pampinos, qui cũ vua sint: id etenim vuas supplantat, prẽterquàm in nouella vinea. Inutiles iudicantur in latere nati, nõ ab oculo: quippe etiã vua quæ nascatur è duro rigescente, vt nisi ferro detrahi non possit. Pedamentũ quidã inter duas vites vtilius putant statui: & faciliùs ablaqueantur ita: meliúsque est vniiugæ vineæ, si tamen & ipsi iugo sint vires, nec flatu infesta regio. In qua dtipartita quàm proximum oneri adminiculum esse debet: ne tamen impedimentũ sentiat ablaqueatio, cubito abesse, nõ amplius: ablaqueari autem prius, quàm putari, iubẽt. Cato de omni cultura vitium ita prẽcipit: Quàm altissimã vineam facito, alligatóque rectè, dum ne nimium constringas. hoc modo eam curato: Capita vitium putata circunfodito, arare incipito. Vltrò citróq; sulcos perpetuos ducito. Vites teneras quamprimùm propagato: veteres quàm minimũ castrato, potiùs, si opus fuerit, deiicito, biennióque pòst prẽcidito. Vitem nouellam resecari tum erit tempus, vbi valebit. Si vinea ab vite caluata erit, sulcos interponito, ibíq; viuiradicẽ serito. Vmbram à sulcis remoueto: crebróq; fodito. In vinea veteri serito ocymũ. Si macra erit quod granum capit, ne serito: & circum capita addito stercus, pa-

leas, vinaceas aut aliquid horunce. Vbi vineas frõdere cœperit, pampinato. Vineas nouellas alligato crebrò, ne caulis prẽfringatur. Et quę iam in perticam ibit, eius pampinos teneros alligato leuiter, porrigitóq;. Quæ vbi rectè steterint, vbi vua varia fieri cœperit, vites subligato. Vitis insitio vna est per ver, altera cùm vua florer: et optima est. Vineã veteré si in aliũ locum transferre voles, duntaxat brachium crassum primum deputato. Binas gemmas, nec amplius, relinquito. Ex radicibus bene effodito. Et caue radicem ne saucies. Ita vti fuerit, ponito in scrobe, aut in sulco, operitóq;, & bene occulcato. Eodémq; modo vineã statuminato, alligato, laxatóq; vti fuerat, crebróque fodito. Ocymum, quod in vineis seri iubet antiqui appellabant pabulum, vmbris patiens, quòd celerrimè proueniat.

Ratio arbustorum. *Cap. XXIII.*

SEquitur arbusti ratio, mirum in modũ data nata Sarsennæ patri filióque, celebrata Scrofæ, vetustissimis post Catonem, peritissimísque: cui ne à Scrofa quidem, nisi vni Italiæ, concessa: adeõ longo iudicetur quo, nobilia vina non nisi in arbustis gigni, & in his quoq; laudatiora summis, sicut vberiora imis adeò, excelsitate prohibentur. Hac ratione & arbores eliguntur. Prima omnium vlmus, excepta propter nimiam frondem attinia. Deinde populus nigra, eadem de causa minus densa folio. Non spernunt plerique & fraxinum, ficúmque, etiam oleam, si non sit vmbrosa ramis. Harum satus cultúsque abundè tractatus est. Ante tricesimum sextum mensem attingi falce vetantur. Alterna seruantur brachia: alligantur annis putantur annis: sexto anno maritãtur. Transpadana Italia, prẽter suprà dictas, cornu, populo, tilia

tilia,acere,orno,carpino,quercu,arbuſtat agros: Venetia ſalice, propter vliginem ſoli. Et vlmus detruncata à media in ramorum ſcamna digeritur,nulla ferè x x.pedum altiore arbore.Tabulata earum ab octauo pede altitudinis dilatantur in collibus ſiccíſque agris, à x i i. in campeſtribus & humidis. Meridianum ſolẽ ſpectare palmæ debent. Rami à proiectu digitorum modo ſubrigi,tonſili in his tenuium quoque virgultorum barba, ne obumbrent. Interuallum iuſtum arbotum, ſi aretur ſolum, quadrageni pedes in terga frontémq;, in latera viceni. Si non aretur, hoc in omnes partes. Singulis denas ſæpe adnutriunt vites,damnato agricola minus ternis.Maritare, niſi validas, inimicum,enecante veloci vitium incremento.Serere tripedaneo ſcrobe neceſſarium, diſtantes inter ſeſe arborémq; ſingulis pedibus.Nihil ibi malleolis atque paſtinationi,nulla fodiendi impendia:vtpote cùm arbuſti ratio hac peculiari dote præſtet,quòd in eodem ſolo ſeri fruges & vitibus prodeſt.Supérq;,quòd vindicans ſe altitudo,non,vt in vinea,ad arcendas animalium iniurias pariete,vel ſepe,vel foſſarum vtique impendio muniri ſe cogat.In arbuſto è prædictis ſola viuiradicum ratio,item propaginum,& hæc gemina,vt diximus.Qualorum in ipſo tabulato maximè probata,quoniam à pecore tutiſſima eſt.Altera, deflexa vite vel palmite iuxta ſuam arborem,aut circa proximam cælibem.Quod ſupra terram eſt è matre, radi iubetur,ne fruticet. In terra nõ pauciores gẽmę quatuor obruuntur ad radicem capiendam:extrà in capite binę relinquũtur.Vitis in arbuſto quatuor pedes in longo conſtat,omni ſulco tres lato, alto duos cum ſemipede.Poſt annum propago in-

ciditur ad medullam, vt paulatim radicibus suis assuescat. Catulis à capite ad duas gémas recidi-tur. Tertio totus mergus abscinditur, reponitúrq; altius in terram, ne ex reciso frondeat. Tolli vi uiradix à vindemia protinus debet. Nuper reper tum, draconem serere iuxta arborem: ita appell mus palmitem emeritũ, pluribúsque indurat annis. Hunc præcisum quàm maxima amplitu dine tribus partibus longitudinis derasó corti ce, quatenus obruatur, (vnde & rasilem vocant deprimere sulco, reliqua parte ad arboré erec ocyssimum in vite. Si gracilis sit vitis aut terr vsitatum est quàm proximè solum decidi, donec firmetur radix: sicut neque roscidam seri, neque à Septentrionis flatu. Vites Aquilonem spectar debent ipsæ, palmites autem earum Meridiem. Nõ est festinandum ad putationem nouell; sed primò in circulos materies colligenda, nec ni validę putatio admouenda. Seriora serè anno a fructum arbusta, quàm vitis iugata. Sunt qui om nino putari vetant, priusquàm arborum longitu dinem æquauerit. Prima falce sex pedes à terr recidatur, flagello infrà relicto, & nasci coacto incurnatione materiæ. Tres ei gemmæ, non am plius, deputato supersint. Ex his emissi palmites proximo anno imis inferantur scamnis, ac per singulos annos ad superiora scãdãt relicto sem per duramento in singulis tabulatis, & emissario vno, qui subeat, vsque quo placuerit. De cætero putatione omni, flagella quæ proximè tulerint, recidantur: noua circuncisis vndique capreolis spargantur in tabulatis. Vernacula putatio deie ctis per ramos vitium crinibus circumuestit ar borem, crinésque ipsos vuis: Gallica in traduce porrigitur, Aemiliq; viæ in ridicas, attiniarũ am bitu

bitu frondem earum fugiens. Est quorundam imperitia sub ramo vinculo suspendendi, suffocante iniuria: quando contineri debet vimine, non arctari. Quinimo etiam quibus salices supersunt molliore hoc vinculo facere malunt: herbáque, Siculi quam vocant ampelodesmon: Græcia vero vniuersa iunco cypero, vlua. Liberatam quoque vinculo per aliquot dies vagari, & inconditam spargi, atque in terra, quam per totũ annum spectauerit, recumbere. Náq; vt veterina à iugo, & canes à cursu volutatio iuuat, ita tũ & vitium porrigi lumbos. Arbor quoque ipsa gaudet assiduo leuata onere similis respiranti. Nihílq; est in opere naturę, quod nõ exẽplo dierũ noctiũmque aliquas vices feriarũ velit. Ob id protinus à vindemia putari, & lallas etiamnum fructu edito, improbatur, vt putatę rursus alligẽtur alio loco. Nanq; * orbitas vinculi sentiunt vexatione non dubia. Traduces Gallica cultura bini vtrinq; lateribus, si pes quadrageno distet spatio, quaterni si viceno, inter se obuij miscentur, alligantúrque vnà conciliati, virgultorum comitatu obiter rigorati quà deficiant; aut si breuitas non patiatur ipsoruu, adalligato protenduntur in viduam arborẽ vnco. Traducem bimum pręcidere solebãt. Oneratis enim vetustate melius donare tempus, vt transilem faciant, si largiatur crassitudo: aliâs vtile toros futuri draconis pasci. Vnũ etiamnum genus est mediũ inter hoc & propaginem, totas supplantãdi in terram vites, cuneísque findẽdi, & in sulcos plures simul ex vna propagandi, graciliate singularum firmata circunligatis hastilibus, nec recisis qui à lateribus excurrãt pãpinis. Nouatiensis agricola traducũ turba non contentus, nec copia ramorum, impositis etiamnum pa-

* *orbitas vinculi sentitur.*

tibulis palmites circumuoluit. Itaq; prẽter soli vitia, cultura quoq; torua fiunt vina. Alia culpa iuxta vrbem Varacinis, quę alternis putãtur annis, non quia id viti conducat, sed quia vilitate reditum impendia exuperent. Medium temperamentum in Carseolano sequuntur: carioſáſq; tantùm vitis partes incipientes inarescere deputando, ceteris ad vuã relictis, detracto onere superuacuo pro nutrimento omni est raritas vulneris. Sed nisi pingui solo talis cultura degenerat in labruscã. Arbusta arari quàm altissimè desiderant, est tantum frumenti ratio non exigit. Pampinari ea non est moris: & hoc compendium operæ. Deputantur cum vite pariter interlucata densitate ramorum, qui sint superuacui, & absumant alimenta. Plagas ad Septentriones, aut ad Meridiem spectare vetuimus. Melius si neq; in Occasus Solis. Diu dolent talia quoq; hulcera, & difficilè sanescunt, algendo nimis æstuandóue. Non eadem in vite, quę in arbustis, libertas, quoniã certa latera est facilius abscondere, quàm detorquere, quò velis, plagas. In arborũ tonsura supiniore velut calices faciendi, ne consistat humor. Viti adminicula addenda, quę scãdat apprehẽsa, si maiora sint.

De seruandis uuis, & morbis arborum.

Cap. XXIIII.

VItium generosarum pergulas quinquatribus putandas, & quarum seruare uuas libeat, decrescẽte Luna tradunt. Quæ verò interlunio sint putatę, nullis animalium obnoxias esse. Alia ratione plena Luna noctu tondendas, cùm sit ea in Leone, Scorpione, Sagittario, Tauro: atque in tectum serendas plena, aut crescẽte vtique, censent. Sufficiunt in Italia cultores deni in centena iugera vinearum. At abundè satu cultúq; arborum

tractat

tractato, quoniam de palmis ac cytiſo in peregrinis arboribus affatim diximus, ne quid deſit, indicanda reliqua natura ſit, magnopere pertinens ad omnia ea. Infeſtantur nanque & arbores morbis. Quid enim genitum caret his malis? Et ſylueſtrium quidem pernicioſos negant eſſe, vexaríque tantùm grandine in germinatione aut flore. Aduri quoque feruore, ac flatu frigidiore præpoſtero die: quoniam ſuo frigora etiam proſunt, vt diximus. Quid ergo? nónne & vites algore intereunt? Hoc quidem eſt, quo deprehendatur ſoli vitium, quoniam non euenit, niſi in frigido. Itaque per hyemes cæli rigorem probamus, non ſoli. Nec infirmiſſimæ arbores gelu periclitãtur, ſed maximæ: vexaríſque ita cacumina prima ineareſcunt, quoniam præſtrictus gelu non potuit eò peruenire humor. Arborum quidam communes morbi, quidam priuati generum. Communis vermiculatio eſt, ſideratio, & dolor mẽbrorum. Vnde partium debilitas, ſocietate nominũ quoque cum hominũ miſeriis. Trunca dicimus certè corpora, & oculos germinũ exuſtos, ac multa ſimili ſorte. Itaq; laborant & fame, & cruditate, quæ fiunt humoris quantitate. Aliquæ verò & obeſitate: vt omnia quæ reſinam ferunt, nimia pinguitudine in tedam mutantur: & cùm radices quoq; pingueſcere cœpere, intereunt, vt animalia, nimio adipe: aliquando & peſtilentia per genera, ſicut inter homines, nunc ſeruitia, nunc plebs vrbana vel ruſtica. Vermiculantur magis minúſue quædam, omnes tamen ferè: idque aues caui corticis ſono experiuntur. Iam quidem & in hoc luxuria eſſe cœpit: prægrandéſque robora delicatiore ſunt in cibo: coſſos vocãt: atque etiam farina ſaginati, hi quoque altiles fiunt.

Maximè

Maximè autem arborum hoc sentiunt pyri, mali, fici: minus, quæ amaræ sunt & odoratæ. Eorum qui in ficis existunt, alij nascuntur ex ipsis, alios parit qui vocatur cerastes. Omnes tamen in cerastien figurantur, sonúmque edunt paruuli stridoris. Et torbus arbor infestatur vermiculis ruffis pilosis, atque ita emoritur. Mespilus quoq, in senecta obnoxia ei morbo est. Sideratio tota cælo constat. Quapropter & grando in his causis intelligi debet, & carbunculatio, & quod pruinarum iniuria euenit. Hæc enim verno tepore inuitatis & erumpere audentibus satis mollibus insidens aduritlacteſcentes germinũ oculos, quod in flore carbunculum vocant. Pruinę pernicioſior natura, quoniam lapsa persidet, gelátque, ac ne aura quidẽ vlla depellitur, quia non fit nisi immoto aëre & sereno. Propriũ tamen siderationis est ab ortu Canis siccitatũ vapor, cùm insitæ ac nouellæ arbores moriuntur, prçcipuè ficus, & vites. Olea prçter vermiculationem, quam æquè ac ficus sentit, clauum etiã patitur, siue fungum placet dici, vel patellam. Hæc est Solis exustio. Nocere tradit Cato & muscum rubrum. Nocet plerunq; vitibus atque oleis nimia & fertilitas. Scabies cõmunis omnium est. Impetigo, & quæ adnasci soleut, cochleæ, peculiaria ficorum vitia: nec vbiq;: sunt enim quædã ægritudines & locorum. Verùm vt homini neruorũ cruciatus, sic & arbori, ac duobus çquè modis. Aut enim in pedes, hoc est, radices erumpit vis morbi: aut in articulos, hoc est, cacuminũ digitos, qui longissimè à toto corpore exeunt. Inarescunt ergo, & sunt apud Græcos sua nomina vtrique vitio. Vndique primò dolor, mox & macies earũ partium fragilis, postremò tabes morbúsq; nõ intrante succo,

aut

aut non perueniente:maximéq; id fici ſentiunt. Caprificus omnibus immunis eſt,quæ adhuc diximus. Scabies gignitur roribus lentis poſt Vergilias.Nã ſi rariores fuêre,perfundunt arborem, non ſcalpũt ſcabie.Cæterũ ſi cadunt,ſiue imbres nimij fuêre, alio modo ficus laborat radicibus madidis.Vitibus præter vermiculationẽ & ſiderationẽ morbus peculiaris articulatio, tribus de cauſis:vna,vi tempeſtatũ germinibus ablatis:altera,vt notauit Theophraſtus, in ſupinũ excisis: tertia,eulturæ imperitia læſis.Omnes enim earũ iniuriæ in articulis ſentiuntur. Siderationis genus eſt in his defloreſcentibus roratio. Aut cùm acini,priuſquàm creſcant,decoquuntur in callũ. Aegrotant & cùm alſere,læſis vredine attonſarũ oculis. Et calore hoc euenit intempeſtiuo: quoniam omnia modo cõſtant certóq; temperamento fiunt.Et culpa vinitorum colentium cùm præſtringuntur,vt dictum eſt. Aut circunfoſſor iniurioſo ictu verberauit.Vel etiam ſubarator imprudens luxauit radices,corpúſue deſquamauit. Eſt & quædã contuſio falcis hebetioris.Quibus omnibus cauſis difficiliùs tolerãt frigora aut æſtus: quoniã in hulcus penetrat omnis à foris iniuria. Infirmiſſima verò malus,maximéq; quæ dulcis eſt.Quibuſdam debilitas ſterilitatẽ,non necem, affert,vt ſi quis pino cacumẽ auferat vel palmæ. Sterileſcunt enim,nec moriuntur.Aegrotant aliquando & poma ipſa per ſe ſine arbore,ſi neceſſariis temporibus imbres aut tepores vel afflatus defuêre,aut contrà abundauêre. Decidunt enim, aut deteriora fiunt. Peſſimũ eſt inter omnia cùm defloreſcentem vitem & oleam percuſſit imber, quoniam ſimul defluit fructus.Sunt ex eadẽ cauſa naſcentes & erucæ dirum animal,erodúntque

fron

frondem,alię florem,oliuarum quoque,vt in Mileto:ac depaſtam arborem turpi facie relinquũt. Naſcitur hoc malum tepore humido,& lento. Fit aliud ex eodem, ſi Sol acrior inſecutus inuſſit ipſum vitium,ideóq; mutauit. Eſt etiamnum peculiare oliuis & vitibus (araneum vocant) cùm veluti telæ inuoluunt fructum & abſumunt. Adurunt & flatus quidã eas maximè,ſed & alios fructus.vermiculationẽ & poma ipſa per ſe quibuſdam annis ſentiunt,mala pyra,meſpila, punica. In oliua ancipiti euentu,quãdo ſubeunt nati, fructum adimunt: augent, ſi in ipſo nucleo fuêre erodentes eum.Gigni illos prohibẽt pluuiæ,quæ fiunt poſt Arcturũ.Eædem ſi Auſtrinę fuêre,generant,in drupis quoque, quæ matureſcentes tunc ſunt præcipuè caducæ. Id riguis magis euenit, etiamſi nõ cecidêre,faſtidiendis.Sũt & culicum genera aliquibus moleſta,vt glandibus,fico,quæ videntur ex humore naſci,tũc dulci ſubdito coquticibus.Et ægrotatio quidẽ ferè in his eſt.Quædã temporũ cauſæ,aut locorũ non propriè dicuntur morbi,quoniam protinus necant,ſicut tabes cùm inuaſit arborem,aut vredo:vel flatus alicuius regionis proprius,vt eſt in Apulia Atabulus,in Eubœa Olympias.Hic enim, ſi flauit circa brumã, frigore exurit arefaciẽs, vt nullis poſteà ſolibus recreari poſsint.Hoc genere conualles & appoſita fluminibus laborãt,præcipuéque vitis,olea,ficus.Quod cùm enenerit,detegitur ſtatim in germinatione: in oliua tardiũs.Sed in omnibus lignum eſt reuiuiſcendi,ſi folia amiſere:alioquin, quas putes præualuiſſe,moriũtur. Non nunquam inareſcunt folia,eadémq; reuiuiſcũt. Aliæ in Septẽtrionalibus,vt Ponto,Phrygia,frigore aut gelu laborant,ſi poſt brumam cõtinuauere xl. diebus.

bus. Et ibi autē, & in reliquis partibus, si protinus editis fructibus gelatio magna cōsecuta est, etiā paucis diebus necat. Quæ iniuria hominū constant, secundas habēt causas. Pix, oleū, adeps, inimica prçcipuè nouellis. Cortice in orbē detracto necantur, excepto subere, quod sic etiam iuuatur. Crassescens enim præstringit & strangulat. Nec adrachne offenditur, si non simul incidatur & corpus. Alioquin & cerasus, & tilia, & vitis corticem mittunt, sed nō vitalem, nec proximū corpori, verùm eum, qui subnascente alio expellitur. Quarundam natura rimosus cortex, vt platanis. Tiliæ renascitur paulò minus, quàm totus. Ergo his, quarum cicatricem trahit, medentur luto fimóque. Et aliquando produnt, si non vehementior frigorum aut calorū vis secuta est. Quædam tardiùs ita moriuntur, vt robora & quercus. Refert & tēpus anni. Abieti enim & pino si quis detraxerit Sole Taurū vel Geminos transcunte, cùm germinant, statim moriuntur. Eandem iniuriam hyeme passæ diutius tolerant. Similiter ilex, & robur, & quercus. Quòd si angusta decorticatio fuit, nihil nocetur suprà dictis. Infirmiores quidē & in solo gracili, vel ab vna tantùm parte detractus interimit. Similem & decacuminatio rationem habet, cupressi, piceæ, cedri. hæ enim detracto cacumine, aut ignibus adusto intereunt. Simile & depastio animaliū. Oleam quidē etiam si lambat capra, sterilescere, autor est Varro, vt diximus. Quædam hac iniuria moriuntur. Aliqua deteriora tantùm fiūt, vt amygdalæ: ex dulcibus enim transfigurantur in amaras. Aliqua verò etiam vtiliora, vt apud Chios pyrus, quam Phocida appellāt. Nam detruncatio diximus quibus prodesset. Intereunt pleraque & fissa stirpe, exceptis

ptis vite, malo, fico, Punica. Quædam vel ab hulcere tantúm. Ficus hanc iniuriam spernit, & omnia quæ resinam gignunt. Radicibus amputatis mori, minimè mirum est. Pleræq; tamen nõ omnibus, sed maximis, aut quæ sunt inter illas vimines abscissis, moriũtur. Necant inuicem inter se vmbra, vel densitate, atque alimenti rapina. Necat & edera vinciens. Nec viscum prodest, & cytisus, nec auro, quod alimon vocant Græci. Quorundam natura nõ necat quidem, sed lædit odore, aut succi mistura: vt rhaphanus & laurus vitem. Olfactatrix enim intelligitur, & tangi odore mirum in modum: ideo cùm iuxta sit, auertit & recedere, saporémque inimicum fugere. Hinc sumpsit Androcydes medicinam contra ebrietates, rhaphanum mandi præcipiens. Odit & caulem & olus omne, odit & corylum, ni procul absint, tristis atque ægra. Nitrum quidem & alumen marina aqua calida, & fabæ putamina vel erui, vltima venena sunt.

De variis prodigiis siue ostentis in arboribus: déque oliueto publicam viam olim trangresso.

Cap. XXV.

INter vitia arborum, est & prodigiis locus. Inuenimus enim sine foliis natas: vitem & malum Punicam stirpe fructũ tulisse, nõ palmite, aut ramis, vitem vuas sine foliis oleas quoque amisisse folia baccis hærentibus. Sunt & miracula fortuita. Nam & oliua in totum ambusta reuixit: & in Bœotia detosæ à locustis ficus iterum germinauere. Mutantur arbores & colore, fiúnrq; ex nigris candidæ, non semper prodigiosæ, & maximè quæ ex semine nascuntur. vt populus alba in nigram transit. Quidam & sorbum, si in calidiora loca venerit, sterilescere putant. Prodigio autem fuit

fiunt ex dulcibus acerba poma, aut dulcia ex acerbis, è caprifico fici: aut contrà, graui ostento, cùm in deteriora mutantur, ex olea in oleastrum, ex candida vua & fico in nigras: vt Laodiceæ Xerxis aduentu platano in oleam mutata: qualibus ostentis Aristandri apud Græcos volumen scatet, ne in infinitũ abeamus: apud nos verò C. Epidij cõmentarij, in quibus arbores locutæ quoque reperiũtur. Subsedit in Cumano arbor graui ostento, paulò ante Pompeij Magni bella ciuilia, paucis ramis eminentibus. Inuentum Sibyllinis libris internicionem hominũ fore, tantóq; eam maiorem, quantò propius ab vrbe postea facta esset. Sunt prodigia, & cùm alienis locis enascuntur, vt in capitibus statuarum, vel aris, & cùm in arboribus ipsis alienę. Ficus in lauro nata est Cyzici ante obsidionẽ. Simili modo Tralibus palma in basi Cæsaris Dictatoris circa bella ciuilia eius. Necnon & Romæ in Capitolio in capite bis bello Persei enata palma, victoriam triumphósque portendit: hac tempestatibus prostrata, eodem loco ficus enata est, M. Messalæ C. Cassij Censorum lustro. A quo tẽpore pudicitiam subuersam Piso grauis autor prodidit. Super omnia, quæ vnquam audita sunt, erit prodigium in nostro æuo Neronis principis ruina factum in agro Marrucino, Vectij Marcelli è primis equestris ordinis oliueto vniuerso viam publicam transgresso, aruísque inde è contrario in locum oliueti profectis.

De remedijs morborum arborum. Cap. XXVI.

NVnc expositis arborum morbis, consentaneum est dicere & remedia. Ex his quædam sunt communia omnium, quædam propria quarundam. Communia ablaqueatio, accumulatio,

afflari radices, aut cooperiri, riguis dato potu vel ablato fimi succo refectis, putatione leuatis onere. Itẽ succo emisso quædam veluti detractio sanguinis, circumrasio corticis, vitium extenuatio, & domitura palmitum. Gemmas si frigus retorridas hirtásque fecerit, repumicatio, & quædam politura. Arborum iis aliæ magis, aliæ minus gaudent: veluti cupressus & aquam aspernatur, & fimum, & circũfossuram, amputationémque, & omnia remedia odit: quinetiam necatur. Riguis & vites, & Punicæ præcipuè aluntur. Ficus arbor ipsa riguis alitur, pomum verò eius marcescit. Amygdalæ si colantur fossione, florem amittunt. Nec insitas circunfodere oportet priusquàm validæ ferre cœperint poma. Plurimi autem amputari sibi volunt onerosa ac superua cua, sicut nos vngues & capillum. Recidũtur veteres totæ, ac rursus à stolone aliquo resurgunt, sed non omnes, nec nisi quarum naturam pati dixímus. Rigua æstiuis vaporibus vtilia, hyemi inimica, autumno varia & ex natura soli: quippe cùm vindemiator Hispaniarum stagnante solo vuas demetat. Cæterò maiore in parte orbis etiã pluuias autumni aquas eriuari conuenit. Circa Canis ortum rigua maximè prosunt, ac ne tunc quidem nimia, quoniã inebriatis radicibus nocent. Et ætas modũ temperat. Nouellæ enim minus sitiunt. Desiderant autem maximè rigari, quæ assueuere. Contrà siccis locis genita nõ expetunt humorem, nisi necessarium. Asperiora vina rigari vtique cupiunt in Sulmonensi Italiæ agro, pago Fabiano, vbi & arua riganturmirúmque herbæ aqua illa necantur, fruges aluntur, & riguus pro farculo est. In eodem agro bruma, tanto magis si niues iaceant gelétue, ne frigus vites adu-

*quòd herba

rat,circunfundunt riguis,quod ibi tepidare vocant,memorabili natura in amne solo.Sed idem æstate vix tolerandi rigoris.

De caprificatione, & stercoratione.

Cap. XXVII.

CArbunculi ac rubiginum remedia demonstrabimus volumine proximo. Interim est & scarificatio quædam in remediis: cum macie corticis ex ægritudine astringente se, iustóque plus vitalia arborum comprimente, exactã falcis aciem vtraque manu imprimentes, perpetuis incisuris deducunt,ac veluti cutem laxant. Salutare id fuisse,argumento sunt dilatatę cicatrices, & internato corpore expletæ. Magnáque ex parte similis hominum medicina & arborum est, quando earum quoque terebrantur ossa Amygdalæ ex amaris dulces fiunt,si circunfosso stipite,& ab ima parte circunforato defluens pituita abstergeatur.Et vlmis detrahitur succus inutilis,supra terram foratis vsque ad medullam in senecta,aut cùm alimento nimio abundare sentiuntur Idem & ficorum turgido cortice incisuris in obliquum lenibus emittitur.Ita fit ne decidant fructus.Pomiferis,quæ germinant, nec ferunt fructum,fissa radice inditur lapis, fertilésque fiunt.Hoc idem & amygdalis, è robore cuneo adacto.In pyris sorbísque è teda, ac cinere & terra cooperto. Etiam radices circuncidisse prodest vitium luxuriantium ficorúmque, & circuncisis cinerem addidisse. Fici serotinæ fiunt,si primæ grossi, cùm fabæ magnitudinem excessere,detrahantur.Subnascuntur enim, quæ serius matureſcunt. Eædem cùm frondere incipiunt si cacumina rami cuiusque detrahãtur,firmiores fertiliorésque fiunt. Nam caprificatione.

maturata, in ea culices nasci è grossis manifestum est, quoniam cùm euolauêre, nõ inueniantur intus grana, quæ in eos versa apparet. Exeundi tãta est auiditas, vt plerique aut pede relicto, aut penna, pariter erumpant. Est & aliud genus culicum quos vocãt centrinas, fucis apum similes ignauia malitiáque, cũ pernicie verorum & vtiliũ. Interimunt enim illos, atque ipsi moriuntur. Vexant & tineæ semina ficorum. Cõtra quæ remedium, in eodem scrobe defodêre Italicam lentiscum, inuersa parte quæ fuerit à cacumine. Vberrimas autem ficus rubrica amurca diluta, & cum fimo infusa radicibus frondere incipientis facit. Caprificorum laudantur maximè nigræ, & in petrosis, quoniam frumẽta plurima habeant. caprificatio ipsa post imbrem. In primis autem cauendum ne ex remediis vitia fiant: quod euenit nimia aut intempestiua medicina. Interlucatio arboribus prodest: sed omnium annorũ truncidatio inutilissima. Vitis tantùm tonsuram annuam quærit, alternam verò myrtus, Punicæ oleæ, quia celeriter fruticescunt. Cæteræ rarius tondentur, nulla autumno. Ac ne raduntur quidem, nisi vere putatione. Plagæ ad vitalia fiunt omnia, quæcunque non superuacua. Similis fere ratio. Gaudent eo, sed cauendum ne in feruore solis admoueatur, ne immaturum, ne validius quàm opus sit. Vrit vineas fuillum, nisi quinquennio interposito prærerquàm si riguis diluatur. Item è coriariorum sordibus, nisi admista aqua. Item largius. Iustum existimant in denos pedes quadratos tres modios. Id quidem soli natura decernet. Columbino ac suillo plagis quoque arbores medentur. Si mala punica acida nascantur, ab laqueatis radicibus fimum suillum adhibent: et anno

anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alij vrina hominis aqua mista riganda censent quater anno, singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto. Si findantur in arbore, pediculum intorqueri. Ficis vtique amurcam affundi. Cæteris arboribus ægris, fæcem vini: ac lupinum circa radices earum seri. Aqua quoque lupini decocti circunfusa, pomis prodest. Fici, cùm Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, vt antè stipula hordeacea areæ stringãtur. Cærasos præcoces facit, cogítq; matureſcere calx admota radicibus. Et hæc * ante omnia poma interuelli melius est, vt quæ relicta sunt, grandescant. *inter

De diuersis medicamentis arborum contra venenata animalia, & contra formicas, & contra noxia animalia. Cap. XXVIII.

QVædam pœna emendãtur, aut morsu excitantur, vt palmæ & lentisci. Salsis enim aquis aluntur. Salis vim & cinis, sed lenioré, habet. Ideo ficis aspergunter ruta, ne fiant verminosæ, néue radices putrescant. Quin & vitium radicibus aquam salsam iubent affundi, si sint lacrymosæ. Si verò fructus earum decidant, cinerem aceto aspergi, ipsásque illini, aut sandaracha, si putrescat vua. Si verò fertiles nõ sunt, aceto acri subacto cinere rigari atque oblini. Quòd si fructum non maturent, priùs inarescentẽ, præcisarum ad radices plagam, fibrásque aceto acri & vrina vetusta madefacere, atque eo luto abrucre, sæpe fodere. Olearum, si parum promisere fructus, nudatas radices hyberno frigori opponunt, eáque castigatione proficiunt. Omnia hæc annua cæli ratione constant: & aliquando serius poscuntur, aliquando celerius. Necnon ignis

aliquid prodeſt,vt harundini. Ambuſta nanque denſior nitiórque ſurgit. Cato & medicamenta quædam componit,menſuræ quoque diſtinctione,ad maiorum arborum radices amphoram, ad minorum vrnam amurcæ,& aquæ portionem æquam,ablaqueatis priùs radicibus paulatim affundi iubens. In olea hoc amplius, ſtramentis anteà circumpoſitis:item fico. Huius præcipue veterem terram adaggerari radicibus: ita futurum,vt non decidant groſſi, maiórque fœcunditas nec ſcabra proueniat. Simili modo, ne conuoluulus fiat in vinea, amurcæ congios duos decoctos in craſsitudinem mellis, rurſúſque cum bituminis tertia parte, & ſulphuris quarta ſub dio coqui, quoniam exardeſcat ſub tecto. Hoc vites circa capita ac ſub brachiis vngi: ita non fore conuoluulum. Quidam contenti ſunt fumo huius miſturæ ſuffire vineas ſecundo flatu,continuo triduo. Plerique non minus auxilij & alimenti arbitrantur in vrina, quàm Cato in amurca,addita modò aquæ pari portione, quoniam per ſe noceat. Alij voluocem appellant animal prærodens pubeſcentes vuas: quod ne accidat, falces, cùm ſint exacutæ, fibrina pelle detergent,atque ita putant. Aut ſanguine vrſino liniri volunt poſt putationem eaſdem. Sunt arborum peſtes & formicæ. Has abigunt, rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus. Necnon & piſce ſuſpenſo iuxta in vnũ locum congregãt. Aut lupino trito cũ oleo radices linunt. Multi & has & talpas amurca necant: contráq; erucas, & mala ne putreſcãt,lacertę viridis felle tãgi cacumina iubẽt. Priuatim autẽ contra erucas ambire arbores ſingulas à muliere incitati menſis nudis pedibus recincta. Item ne quod animal paſtu ma-

leficio

lefico decerpat frondẽ, fimo boum diluto aſpergi folia, quoties imber interueniat, quoniam ita abluatur virus medicaminis, mira quædam excogitante ſolertia humana. Quippe cùm auerti carmine grandines credant plerique: cuius verba inſerere non equidem ſeriò autim, quanquàm à Catone prodita, contra luxata membra iungenda harundinum fiſſuræ. Idem arbores religioſas lucóſque ſuccidi permiſit, ſacrificio priùs facto: cuius rei rationem quoque eodem volumine tradidit.

C. PLINII SECVNDI NATVRALIS HISTORIÆ LIBER XVIII.

PROOEMIVM.

Quòd antiquis maximum ſtudium agriculturæ fuit, & de hortorum ſingulari diligentia.

Cap. I.

SEQVITVR natura frugum hortorúmque ac florum quęque alia præter arbores aut frutices benigna tellure proueniunt, vel per ſe tantum herbarum immenſa contemplatione, ſi quis æſtimet varietatem, numerum, flores, odores, colorésque & ſuccos ac vires earum, quas ſalutis aut voluptatis hominũ gratia gignit. Qua in parte primum omnium patrocinari terræ, & adeſſe cunctorum parenti iuuat, quãquàm inter initia operis defenſæ. Quoniam tamen ipſa materia intus accendit ad reputationẽ eiuſdẽ parientis & noxia, noſtris eam criminibus vrgemus, culpámq; noſtram illi imputamus. Genuit venena: ſed quis inuênit illa præter hominẽ? Cauere ac refugere alitibus ferisque ſatis eſt, Atq; cùm * arbore exacuãt liméq;

*in arbores

cornus

cornua elephãti,& ſaxo rhinocerotes,& vtroque apri dentium ſicas ſciántq; ad nocendũ ſe præparare animalia:quod tamen eorum tela ſua, excepto homine, venenis tingit? Nos & ſagittas vngimus ac ferro ipſi nocétius aliquid damus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipſum quoq;,quo viuitur, aërẽ in perniciem vertimus.Neq; eſt vt putemus ignorari ea ab animalibus,quæ quidẽ quæ præpararent contra ſerpentium dimicationem, quæ poſt præliũ ad medendum excogitarent, indicauimus. Nec ab vllo, præter hominem,veneno pugnatur alieno.Fateamur ergo culpam,ne iis quidem, quæ naſcuntur, contenti:etenim cõplura eorum genera humana manu fiunt. Quid?non & homines quidẽ vt venena naſcuntur? Atra ceu ſerpẽtium lingua vibrat, tabéſq; animi contrectata adurit culpantiũ omnia,ac dirarum alitum modo,tenebris quoq; ſuis & ipſarum noctium quieti inuidentium gemitu (quæ ſola vox eorum eſt) vt inauſpicatarum animantium vice obuij quoq; vetẽt agere, aut prodeſſe vitæ. Nec vllum aliud abominati ſpiritus prçmiũ nouere,quàm odiſſe omnia.Verùm & in hoc eadem naturæ maieſtas, tanto plures bonos genuit ac frugi, quanto fertilior in iis quæ iuuãt alíntq;:quorum æſtimatione & gaudio nos quoque,relictis æſtuationi ſuæ iſtis hominum turbis, pergemus excolere vitã:eóq; cõſtãtius,quò operç nobis maior,quàm famæ,gratia expetitur. Quippe ſermo circa rura eſt, agreſtéſq; vſus, ſed quibus vita honóſque apud priſcos maximus fuerit.

Quæ corona prima Romæ. *Cap. II.*

ARuorum ſacerdotes Romulus in primis inſtituit, ſéque duodecimum fratrem appellauit inter illos,ab Acca Laurentia nutrice ſua, ſpicea

corona,quæ vitta alba colligaretur, in sacerdo-
tio ei pro religiosissimo insigni data, quæ prim
apud Rom.fuit corona:honósque is non nisi vic
finitur,& exules etiam captósque comitatur. B
na tunc iugera Pop. Rom. satis erant, nullique
maiorem modum attribuit: quo seruos paulò a
tè principis Neronis, contemptis huius spatij vi
ridariis,piscinas iuuat habere maiores: gratúm
que, si non aliquem & culinas. Numa institui
Deos fruge colere,& mola salsa supplicare, atq
(vt autor est Hemina) far torrere, quoniam to
stum cibo salubrius esset.Id vno modo consecu
tum,statuendo non esse purum ad rem diuinam
nisi tostum. Is & Fornacalia instituit farris tor
rédi ferias,& æquè religiosas terminis agrorum
Hos enim Deos tunc maximè nouerant: Seiúm
que à serendo,Segestam à segetibus appellaban
quarum simulacra in Circo videmus. * Tertiam
ex iis nominare sub tecto religio est. Ac ne de
gustabant quidem nouas fruges aut vina, ante
quàm sacerdotes primitias libassent.

** Hãc Macrobius lib. 1.Saturna. cap.16.Tutilinam nominat:ideó que à Romanis cultam ait,vt conditas iã fruges incorruptas tueretur. Vide Cœl. Rhod.Antiq.lect.lib. 1.cap.30.*

De iugere,& actu,& legibus circa pecora,& quoties, & quibus temporibus fuit summa vilitas annonæ, & qui agricultura illustres. Cap. III.

IVgerum vocabatur, quod vno iugo boum in
die exarari posset.Actus, in quo boues agere-
tur,cùm aratur,vno impetu iusto. Hic erat CXX.
pedum:duplicatúsque in longitudinem iugerum
faciebat.Dona amplissima Imperatorum ac for-
tium ciuium, quantum quis vno die plurimum
circumarauisset. Item quartarij farris,aut hemi-
næ,conferente populo.Cognomina etiam prima
inde,Pilumni,qui piluni pistrinis inuenerat: Pi-
sonis,à pisendo.Iam Fabiorum,Lentulorum, Ci-

cero

ceronum, vt quisque aliquod optimè genus sereret. Iuniorum familiæ Bubulcum nominauerunt, qui bubus optimè vtebatur. Quin & in sacris nihil religiosius confarrationis vinculo erat: nouæque nuptæ farreum præferebant. Agrum malè colere, Censorium probrum iudicabatur. Atque (vt refert Cato) quem virum bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabãt. Hinc & locupletes dicebant, loci, hoc est, agri plenos. Pecunia ipsa à pecore appellabatur. Etiã nunc in tabulis Censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat. Mulctatio quoque non nisi ouium boúmque impendio dicebatur: non omittenda priscarum legum beneuolentia. Cautum quippe est, ne bouem, priusquàm ouem, nominaret, qui indiceret mulctam. Ludos boum causa celebrantes, bubetios vocabant. Seruius rex, ouium boúmque effigie primus æs signauit. Frugem quidem aratro quæsitam furtim noctu pauisse ac secuisse, puberi XII. tabulis capitale erat: suspensúmque Cereri necari iubebant graue quàm in homicidio conuictum, impubem Prætoris arbitratu verberari, noxámue duplionémue decerni. Iam distinctio honósque ciuitatis ipsius non aliunde erat. Rusticæ tribus laudatissimæ eorum qui rura haberent. Vrbanæ verò in quas transferri ignominiæ esset, desidiæ probro. Itaque quatuor solæ erant à partibus vrbis, in queis habitabant, Suburrana, Palatina, Collina, Exquilina. Nundinis vrbem reuisitabant, & ideo comitia nundinis haberi non licebat, ne plebs rustica auocaretur. Quies somnúsque in stramentis erat. Gloriam denique ipsam à fartis honore adoream appellabant. Equidem

etiam

etiam verba priscæ ſignificationis admiror. Ita enim eſt in commentariis Pontificum: Auguria canario agendo dies conſtituantur, priuſquàm frumenta vaginis excãt, & antequàm in vaginas perueniant. Ergo iis moribus non modò ſufficiebant fruges nulla prouinciarũ paſcente Italiam, verumetiam annonæ vilitas incredibilis erat. Manius Marcius Aedilis plebis primum frumentum populo in modios aſſibus donauit. Minutius Augurinus, qui Sp. Meliũ coarguerat, farris pretium in trinis nundinis ad aſſem redegit vndecimus plebei Tribunus: qua de cauſa ſtatua extra portam Trigeminam, à populo ſtipe collecta ſtatuta eſt. Trebius in Aedilitate aſſibus populo frumentum præſtitit. Quam ob cauſam & ſtatuæ in Capitolio ac Palatio dicatæ ſunt. Ipſe ſupremo die populi humeris portatus in rogũ est. Verùm quo anno Mater Deûm aduecta Romam eſt, maiorem ea æſtate, quàm antecedentibus annis x. factam eſſe tradunt. M. Varro autor eſt, cùm L. Metellus in triumpho plurimos duxit elephantos, aſſibus ſingulis farris modios fuiſſe, item vini congios, ficíq; ſiccæ pondo x x x. olei pondo x. carnis pondo x x x. Nec è latifundiis ſingulorum contingebat arcentium vicinos. Quippe etiam lege Stolonis Licinij incluſo modo D. iugerum & ipſo ſua lege damnato, cum ſubſtituta filij perſona amplius poſſideret. Luxuriãtis iam Reipub. fuit iſta mẽſura. Manij quidem Curij poſt triumphos immenſúmque terrarum adiectum imperio nota cõcio eſt, pernicioſum intelligi ciuem cui ſeptem iugera non eſſent ſatis. Hæc autem menſura plebei poſt exactos reges aſſignata eſt. Quænam ergo tantæ vbertatis cauſa erat? Ipſorum tunc manibus Imperatorum colebantur agri

agri (vt fas est credere) gaudente terra vomere laureato, & triumphali aratore: siue illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eadémque diligentia arua disponebant, qua castra: siue honestis manibus omnia lætiùs proueniunt, quoniam & curiosiùs fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, vnde cognomen. Arāti quatuor sua iugera in Vaticano, quæ prata Quintia appellantur, Cincinnato viator attulit Dictaturam, & quidem vt traditur nudo, plenóque pulueris etiamnum ore. Cui viator, Vela corpus, inquit, vt proferam Senatus populíque Romani mandata. Tales tum etiam viatores erant: quod ipsum nomen inditum est subinde & ex agris Senatum du céfque accersentibus. At nunc eadem illa vincti pedes, damnatæ manus, inscripti vultus exercent: non tamen surda tellure, quæ parens appellatur, celíque dicitur & ipsa: honore his assumpto, vt non inuita ea, & indignè ferente, credatur id fieri. Sed nos miramur ergastulorum non eadem emolumenta esse, quæ fuerint Imperatorum. Igitur de cultura agri præcipete principale fuit etiā apud exteros. Siquidem & reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus: & duces, Xenophon, & Pœnus etiam Mago: cui quidem tantum honorem Senatus noster habuit Carthagine capta, vt cùm regulis Africæ bibliothecas donaret, vnius eius duodetriginta volumina censeret in Latinam linguam transferenda, cùm iam M. Catoni præcepta condidisset: peritíque linguæ Punicæ dandum negotium, in quo præcessit omneis vir clarissimæ familiæ D. Syllanus. Sapientes verò complures, quos sequentes prætexuimus in hoc volumine, non ingratè nominando M. Varrone, qui octogesimum primum vitæ annum

agens

agens,de ea re prodendum putauit.

Ratio de agricultura. Cap. IIII.

APud Romanos multo serior vitium cultura esse cœpit. Primóque, vt necesse erat, arua tantùm coluere. Quorum nobis ratio nunc tractabitur non vulgari modo, verùm, vt adhuc fecimus, & vetustis & posteà inuentis omni cura perquisitis, causisque rerum & ratione simul erutis. Dicemus & sidera, siderúmque ipsorum terrestria signa dabimus indubitata. Quandoquidem qui adhuc ea diligentiùs tractauere, quibusuis oratoribus potiùs, quàm agricolis scripsisse possunt videri. Ac primum omnium oraculis maiore ex parte agemus, quæ non in alio vitæ genere plura certioráue sunt. Cur enim non videantur oracula à certissimo die, maximéque veridico vsu profecta? Principium autem à Catone sumemus.

Laus agricolarum, & quæ obseruanda in agro parando. Cap. V.

FOrtissimi viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, miniméque malè cogitantes. Prædium ne cupidè emas. In re rustica operæ ne parcas, in agro emédo minimé. Quod malè emptum est, semper pœnitet. Agrum paraturos ante omnia intueri oportet aquarum vim, & vicinum. Singula magnas interpretationes habent, nec dubias. Cato in conterminis hoc amplius æstimari iubet, quo pacto niteant. In bona est, inquit, regione bene nitere. Attilius Regulus ille Punico bello bis Consul aiebat, neque fœcundissimis locis insalubrem agrum parandum, neque effœtis saluberrimum. Salubritas loci non semper incolarum colore detegitur, quoniam assueti etiam in

in pestilentibus durant. Præterea sunt quædam partibus anni salubria: nihil autem salutare est, nisi quod toto anno salubre. Malus est ager, cum quo dominus luctatur. Cato inter prima spectari iubet, vt solum sua virtute valeat qua dictum est positione. Vt operariorum copia propè sit, oppidúmque validum: Vt nauigiorum euectus vel itinerum: Vt bene ædificatus & cultus, in quo falli plerosque video. Segnitiem enim prioris domini pro emptore esse arbitrantur. Nihil est damnosius deserto agro. Itaque Cato, De bono domino melius emi, nec temere contemnendam alienam disciplinam: agróque, vt homini, quamuis quæstuosus sit, si tamen & sumptuosus, non multum superesse. Ille in agro quæstuosissimam * indicat vitem, non frustra, quoniam ante omnia de impensæ ratione cauit. Proximè hortos riguos: nec id falsò, si sub oppido sint. Et prata, antiqui parata dixere. Idémque Cato interrogatus, quis esset certissimus quæstus, respondit, Si bene * pascas. Quis proximus? Si mediocriter * pascas. Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Hoc ex locorum occasione aliter alibi decernitur. Eodémque pertinet, quòd agricolam vendacem esse oportere dixit. Fundum in adolescentia conferendum sine cunctatione, ædificandum non nisi consito agro. Tunc quoque cunctanter: optimúmque est (vt vulgò dixere) aliena insania frui, sed ita, vt villarum tutela non sit oneri. Eum tamen qui bene habitet, sæpius ventitare in agrum frontémq; domini plus prodesse quàm occipitium, non mentiuntur.

* *indicat*, *Manutius ex vetust. codice*: *sed rectius, opinor, indicat.*
* *pascat*
* *pascat*

De

De villarum positione & præcepta antiquorum de agro colendo. Cap. VI.

MOdus hic probatur, vt neque fundus villam quærat, neque villa fundum. Non vt fecerunt iuxta diuersis eadem ætate exemplis L. Lucullus & Q. Scæuola, cum villa Scæuolæ fundum careret. villa Luculli agro. Quo in genere Cen[so]ria castigatio erat, minus arare, quàm verrere. Nec hoc sine arte quadã est. Nouissimus villam in Misenensi posuit C. Marius septies Consul, [ob] peritia castrametandi, sicut comparatos ei exercitus etiam Sylla Felix cæcos fuisse diceret. Conuenit nec iuxta paludes ponendam esse, neque aduerso amne. Quanquam Homerus omnino è fœmine semper antelucanas auras insalubres, verissimè tradidit. Spectare in æstuosis locis Septentriones debet. Meridiem in frigidis. In temperatis exortum æquinoctialem. Agri ipsius bonitas quibus argumentis iudicanda sit, quanquam in terræ optimo genere differentes abundè disserere possumus videri, etiamnum tamen traditas notas subsignabimus, Catonis maximè verbis: Ebulum, vel prunus sylvestris, vel rubus, bulbus myrtus, trifolium, herba pratensis, quercus, sylvestris pyrus, malúsque, frumentarij soli notæ. Item nigra terra, & cinerei coloris. Omnis creta coquit, nisi permacra. Sabulum etiam, nisi id pertenue est; & multò campestribus magis, quàm cliuosis respondent eadem. Modum agri in primis spectandum antiqui putauere. Quippe ita censebant. Satius esse minus serere, & melius arare. Quæ in sententia & Virgilium fuisse video. Verùmque confitentibus latifundia perdidere Italiam: iam vero & prouincias. Sex domini semissem Africæ possidebant, cùm interfecit eos Nero princeps,

non fraudando magnitudine hac quoq; sua Cn. Pompeio, qui nũquàm agrum mercatus est conterminum. Agro empto domum vendendam inclementer, atque non ex vtilitate publici status Mago censuit, hoc exordio præcepta pandere ingressus, vt tamẽ apparcat assiduitatem desideratam ab eo. Deinde peritia villicorum in cura habenda essemultáque de iis Caro præcepit. Nobis satis sit dixisse. quàm proximũ domino cordi esse debere, & tamen sibimetipsi non videri. Colli tura ergastulis pessimũ est, & quicquid agitur à desperantibus. Temerarium videatur vnam vocem antiquorum posuisse, & fortassis incredibile penitus existimetur. Nihil minus expedire, quàm agrum optimè colere. L. Tarius Rufus infima natalium humilitate, Consulatum militari industria meritus, antiquę aliâs parsimonię, circiter milies H-s. liberalitate Diui Augusti congestum, vsque ad detrectationem hæredis exhausit, agros in Piceno coëmendo, colendóque in gloriam. Internicionem ergo famémque censemus? Imò hercule iudicio modum rerum omnium vtilissimum. Bene colere necessarium est, optimè damnosum, præterquàm sobole sua, colonóue pascendis. Alioqui domino aliquas messes colligere non expedit, si computetur impendium operæ. Nec temere oliuam. Nec quasdam terras diligenter colere, sicut in Sicilia tradunt. Itaque decipi aduenas. Quonam igitur modo vtilissimè colentur agri? ex oracvlo scilicet, malis bonis. Sed defendi æquum est abauos, qui præceptis suis prospexere vitæ. Nam cum dicerent malis, intelligere voluere vilissimos. Summum prouidentiæ illorum fuit, vt quàm minimum esset impendij. Præcipiebant enim ista, qui trium-

phali denas argenti libras in supellectile cr
mini dabant: qui mortuo villico relinquere v
ctorias, & reuerti in sua rura postulabant: quo
rum prędia colenda suscipiebat respublica exer
citúsque ducebant, Senatu illis villicante. Ind
illa reliqua oracula: Nequã agricolam esse, qui
quis emeret, quod præstare ei fundus posset. M
lum patremfamiliãs, quisquis interdiu faceret
quod noctu posset, nisi intempestate cæli. Pejor
rẽ, qui profestis diebus ageret, quod feriatis de
beret. Pessimum qui sereno die sub tecto potius
operaretur, quàm in agro. Nequeo mihi tempe
rare, quò minus vnum exemplum antiquitatis
afferam, ex quo intelligi possit, apud popul
etiam de culturis agendi morem fuisse, quali
defendi soliti sint illi viri. C. Furius Cretinus
seruitute liberatus, cùm in paruo admodũ agel
lo largiores multò fructus perciperet, quàm ex
amplissimis vicinitas, in inuidia magna ex
ceu fruges alienas pelliceret veneficiis. Quare
obrẽ à Sp. Albino curuli die dicta, metuens dam
nationem, cùm in suffragium tribus oporteret
ire, instrumentum rusticum omne in forum de
tulit, & adduxit filiam validam, atque (vt ait Fe
sto) bene curatam ac vestitam, ferramenta egre
giè facta, graues ligones, vomeres ponderosi,
boues saturos. Posteà dixit: Veneficia mea Qui
rites hæc sunt: nec possum vobis ostendere, ac
in forũ adducere lucubrationes meas vigilias
que & sudores. Omnium sententiis absoluta
Itáque est profectò, opera, non impensa, cultus
constat. Et ideo maiores fertilissimum in agro
oculum domini esse dixerunt. Reliqua præcepta
reddentur suis locis, quæ propria generum sin
gulorum erunt. Interim communia quæ succur
rit

runt, non omittemus. Et in primis Catonis humanissimum & vtilissimum, Id agendum, vt diligãt vicini. Causas reddit ille, quas existimamus nulli esse dubias. Inter prima idem cauet, ne familiæ malæ sint. Nihil serò faciendum in agricultura omnes censent: interimque suo quæque tempore facienda. Et tertio præcepto, prætermissa frustra reuocari. De terra carioſa execratio Catonis abundè indicata est. Quanquam prædicere non cessat is. Quicquid per asellum fieri potest, vilissimè constat. Filix biennio moritur, si frondem agere nõ patiaris. Id efficacissimè contingit, germinantis ramis baculo decussis. Succus enim ex ipsa defluens, necat radices. Aiunt & circa solstitium auulsas non renasci, nec harundine sectas, aut exaratas vomeri harundine impositа. Similiter & harundinem exarari filice vomeri impositа præcipiunt. Iuncosus ager verti pala debet, at in saxoso bidentibus. Frutecta igni optimè tolluntur. Humidiorem agrum fossis concidi atq; siccari, vtilissimum est: fossas autẽ cretosis locis apertas relinqui: in solutiore terra sepibus firmari, ne procidant, aut supinis lateribus procumbere: quasdam occæcari, & in vlias dirigi maiores patentioresq;: si sit occasio, silice vel glarea sterni. Ora autem earum binis vtrinque lapidibus staturninari, & alio superiegi. Syluæ extirpãdæ rationem Democritus prodidit, lupini flore in succo cicutæ vno die macerato, sparsisque radicibus.

De *frugum generibus & natura. Cap. VII.*

ET quoniam præparatus est ager, natura nunc indicabitur frugum. Sunt autem duo prima earum genera, Frumenta, vt triticum, hordeum: &

legumina,vt faba, cicer. Differétia verò notio
quàm vt indicari deceat. Frumenti ipsius totid
genera per tẽpora satu diuisa.Hyberna, quę cit
ca Vergiliarum occasum sata terra per hyemem
nutriuntur,vt triticum,far,hordeum.Aestiua qu
ęstate ante Vergiliarum exortum seruntur,vt mi
lium, panicum, sesama, horminum, irio, Italis
duntaxat ritu.Alioquin in Græcia & Asia omnia
Vergiliarum occasu seruntur. Quædam autem
vtroque tempore in Italia.Ex his quędam & ter-
tio,veris scilicet. Aliqui verna ,miliũ, panicum,
*Sementica. lentem,cicer,alicam appellãt: *Semẽtiua autem
triticum,hordeum,fabam, napum, rapam. Eru
tritici genere pars aliqua pabuli est,quadrupedũ
causa sati,vt farrago:& in leguminibus,vt vicia,
At commune quadrupedum hominúmque vsũ
lupinum. Legumina omnia singulas habentia
dices,præter fabam, eásque surculosas, quia non
in multa diuiduntur: altissimas autem cicer. Fru
méta multis radicantur fibris sine ramis . Erum-
pit à primo satu hordeum die septimo : legumi-
na quarto,vel cũ tardissimè septimo : faba à x v.
ad x x. legumina in Aegypto tertio die. Ex hor-
deo alterum caput grani in radicem exit , alte-
rum in herbam,quæ & prior floret. Radicé crassi-
ssior pars grani fundit,tenuior florem. Cęteris fru-
minibus eadem pars, & radicem & florem. Fru-
menta hyeme in herba sunt,verno tempore tu-
giantur in stipulam,quæ sunt hyberni generis:sa-
milium & panicum in culmum geniculatum &
cõcauum,sesama verò in ferulaceum. Omnium
satorum fructus,aut spicis continetur , vt tritici
hordei, munitúrque vallo aristarum quadrupli-
ci : aut includitur siliquis,vt leguminum: aut va-
sculis,vt sesamæ, ac papaueris,Milium,ac pani-
cum

cum tantum pro indiuiſo,& paruis auibus expoſita ſunt. Indefenſa quippe membranis continentur. Panicum à paniculis dictum, cacumine *languidè nutante, paulatim extenuato culmo penè in ſurculum: prædenſis aceruatur granis, cũ longiſsima pedali obba. Milij comæ granum complexæ fimbriato capillo curuantur. Sunt & panico genera: Mammoſo, è pano paruis racemato paniculis, & cacumine geminо. Quin & colore diſtinguũtur, candido, nigro, ruffo, etiam purpureo. Panis multifariè & è milio fit, è panico ratius. Sed nullum frumentum ponderoſius eſt, aut quod coquendo magis creſcat. LX. enim pondo panis è modio reducunt, modiúmque pultis ex tribus ſextariis madidis. Miliũ intra hos decem annos ex India in Italiam inuectum eſt nigrum colore, amplum grano, harundineũ culmo. Adoleſcit ad pedes altitudine ſeptem præ grandibus culmis. Iobas vocant: omnium frugum fertiliſsimum. Ex vno grano terni ſextarij gignuntur. Seri debet in humidis. Frumenta quædam in tertio geniculo ſpicam incipiunt concipere, quædam in quarto, ſed etiamnum occultam. Genicula aũt ſunt tritico quaterna, farri ſena, hordeo octona. Sed non ante ſuprà dictum geniculorum numerum conceptus eſt ſpicę: qui vt ſpem ſui fecit, quatuor aut quinq; tardiſſimè diebus florere incipiunt: totidémque aut paulò plutibus defloreſcunt, hordea verò cùm tardiſſimè ſeptem. Varro quater nouenis diebus fruges abſolui tradit, & menſe nono meti. Fabę in folia exeunt, ac deinde caulem emittunt, nullis diſtinctũ internodiis. Reliqua legumina ſurculoſa ſunt. Ex his ramoſa, cicer, eruum, lens. Quorundam caules ſpargũtur in terram, ſi non habeant adminicu-

lum, vt piſorum. Quòd ſi non habuere, deteriora fiunt. Leguminum vnicaulis faba ſola, vnus & lupinis, cęteris ramoſus prætenui ſurculo: omnibus verò fiſtuloſus. Folium quædam ab radice mittunt, quædam à cacumine. Frumentũ & hordeum vtrunque, & quicquid in ſtipula eſt, in cacumine vnum folium habet. Sed hordeo ſcabra ſunt, cæteris læuia. Multiplicia contrà fabę, ciceri, piſo. Frumentis folium harundinaceum, fabis rotundum, & magnæ leguminum parti. Longiora eruilię & piſo. Faſeolis venoſa, ſeſamę & lupini ſanguinea. Cadunt folia lupino tantum, & papaueri. Legumina diutius ſtorẽt, & ex his eruum ac cicer, ſed diutiſſimè faba x L. diebus. Non autem ſinguli ſcapi tandiu, quoniam alio deſinente alius incipit: nec tota ſeges, ſicut frumenti, pariter. Siliquantur verò omnia diuerſis diebus, ab ima primum parte, paulatim ſtore ſubeunte. Frumenta cùm defloruere, craſſeſcunt, maturantúrque cum plurimùm diebus quadraginta: item faba: pauciſſimis cicer. Id enim à ſemẽte diebus x L. perficitur. Milium, & panicum, & ſeſama, & omnia æſtiua, x L. diebus maturantur à ſtore, magna terræ cælíque differentia. In Aegypto enim hordeum ſexto à ſatu menſe, frumenta ſeptimo metuntur. In Hellade hordeum. In Peloponneſo octauo, & frumenta etiamnum tardius. Grana in ſtipula crinito textu ſpicantur. In faba leguminibúſque, alternis lateribus ſiliquantur. Fortiora ad hyemes frumenta, legumina in cibo. Turnicę fruméto plures. Hordeum maximè nudum & * arinca, ſed præcipuè auena. Calamus altior frumento, quàm hordeo. Ariſta mordacior hordeo. In area exteruntur triticum, & ſiligo & hordeum. Sic & ſeruntur pura, qualiter mo-

* alica

liuo

liuntur, quia tosta nõ sunt. Ediuerso far, milium, panicum purgari, nisi tosta, non possunt. Itaque hæc cum suis folliculis seruntur cruda. Et far in vaginulis suis seruant ad satus, atq; non torrent. Leuissimum ex his hordeum, rarò excedit x v. libras, & faba x x i i. Ponderosius far, magísque etiamnum triticũ. Far in Aegypto ex olyra cõficitur. Tertium genus spicæ hoc ibi est. Gallię quoque suum genus farris dedere: quod illhic brance vocant apud nos sandalum, nitidissimi grani. Et alia differentia est, quòd ferè quaternis libris plus reddit panis, quàm far aliud. Populum Romanum farre tantùm è frumento c c c. annis vsum, Verrius tradidit. Tritici genera pluta, quæ fecere gentes. Italico nullum equidem comparauerim candore ac pondere, quo maximè discernitur: montanis modò comparetur Italiæ agris externum, in quo principatum tenuit Bœotia, deinde Sicilia, mox Africa. Tertium pondus erat Thracio Syrióq;, deinde Aegypto, athletarum cum decreto, quorum capacitas iumentis similis, quem diximus ordinem fecerat. Græcia & Ponticum laudauit, quod in Italiam non peruenit. Ex omni eadem genere grani præstulit dracontiam, strangiam & Selenusium, argumento crassissimi calami: itaque pingui solo hæc genera assignabat. Leuissimum & maximè inane, seu tenuissimi calami, in humidis seri iubebat, quoniam multo egeret alimento. Hæ fuere sententiæ Alexandro Magno regnãte, cùm clarissima fuit Græcia, atque in toto terrarum orbe potentissima: ita tamen, vt ante mortem eius annis ferè c x l. v. Sophocles Poëta in fabula Triptolemo frumentum Italicum ante cunsta laudauerit, ad verbum translata sententia,

Et fortunatã Italiã frumento canere candido. Quæ laus peculiaris hodiéque Italico est. Quo magis admiror, posteros Græcorum nullam mentionem huius fecisse frumenti. Nunc ex his generibus quæ Romam inuehuntur, leuissimum est Gallicum, atq; è Chersoneso aduectum: quippe non excedunt in modium vicenas libras. Iquis granum ipsum ponderet. Adiicit Sardũ se libras, Alexandrinum & trientes: hoc & Siculi pondus. Bæoticum totam libram addit, Africum & dodrantes. In trãspadana Italia scio vicenas quinas libras farris modios pendere: circa Clusium & senas. Lex certa naturæ, vt in quocunque genere pani militari tertia portio ad grani pondus accedat: sicut optimum frumentũ esse, quod in subactu congium aquæ capiat. Quibusdam generibus per se pondus, sicut Balearico: modius tritici panis pondo x x x. reddit. Quibusdam binis mistis, vt Cyprio & Alexandrino, x x. prope libras non excedentibus. Cyprium fuscum est, panémque nigrum facit: itaque miscetur Alexandrinum candidum, reddúntq; x x v. pondo. Theobaicum libras adiicit. Marina aqua subigi, quod plerique maritimis in locis faciunt occasione lucrandi salis, * inutilissimum. Non alia de causa opportuniora morbis corpora existunt. Galli & Hispani x frumẽto in potum resoluto, quibus duximus generibus, spuma ita cõcreta pro fermento vtuntur. Qua de causa leuior illis, quàm cæteris, panis est. Differentia, est & calami. Crassior quippe melioris est generis. Plurimis tunicis Thracium triticum vestitur, ob nimia frigora illi plagæ exquisitum. Eadem causa & trimestria inuenit, detinentibus terras niuibus, quod tertio ferè à satu mense & in reliquo orbe metitur. To-

* viliſſimũ

tis hoc Alpibus notum, & hyemalibus prouinciis nullum hoc frumento lætius. Vnicalamum prærereà, nec vſquàm capax: ſeritúrque non niſi tenui terra. Eſt & bimeſtre circa Thraciũ ſinum, quod quadrageſimo die, quàm ſatum eſt, matureſcit: mirúmque, nulli frumento plus eſſe ponderis, & furfuribus carere. Vtitur eo & Sicilia & Achaia, montoſis vtraq; partibus. Eubœa quoque circa Caryſtum. Intãtum fallitur Columella, qui ne trimeſtris quidem proprium genus exiſtimauerit eſſe, cùm ſit antiquiſſimum. Græci trimenon vocant. Tradunt in Bactris grana tantæ magnitudinis fieri, vt ſingula ſpicas noſtras æquent. Primum ex omnibus frumentis ſeritur hordeũ. Dabimus & dies ſerendi cuique generi, natura ſingulorum expoſita. Hordeum Indis ſatiuũ & ſylueſtre, ex quo panis apud eos præcipuus. * Italica maximè quidẽ oryza gaudent, ex qua ptiſanam conficiunt, quam reliqui mortales ex hordeo. Oryzæ quidem folia carnoſa, porro ſimilia, ſed latiora: altitudo cubitalis, flos purpureus, radix gemmeæ rotũditatis. Antiquiſſimũ in cibis hordeum, ſicut Athenienſium ritu Menandro autore apparet, & gladiatorum cognomine, qui hordearij vocabantur. Polentam quoque Græci non aliundè præferunt. Pluribus fit hæc modis: Græci perfuſum aqua hordeum ſiccant nocte vna, ac poſtero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius totũ rurſus exigua aqua aſpergant, ſiccéntque prius, quàm molant. Alij verò virentibus ſpicis decuſſum hordeum recens purgant, madidúmq; in pila tundunt, atq; in corbibus eluunt, ac ſiccatũ ſole rurſus tundunt, & purgatum molunt. Quocunque autem genere præparato, vicinis hordei libris, ternas ſeminis lini,

* *Italici*

& coriandri ſelibras, ſalíſque acetabulo, torrentes ante omnia miſcent in mola. Qui diutius volunt ſeruare, cum polline ac furfuribus ſuis condũt nouis fictilibus. Italia ſine perfuſione toſtum in ſubtilem formam molit iiſdem additis, atque etiam milio. Pané ex hordeo antiquis vſitatum vita damnauit, quadrupedúmque tradidit refectibus. Ptiſanæ inde vſus validiſſimus ſaluberrimúſq;, tantopere probatur. Vnum laudibus eius volumẽ dicauit Hippocrates, *è clariſſimis medicinæ ſcientia. Ptiſanæ bonitas præcipua Vticenſi. In Aegypto verò ea eſt, quæ fit ex hordeo cui ſunt bini auguli. In Bætica & Africa genus, ex quo fiat, hordei, glabrum appellat Turannius. Idem olyram & oryzam eandem eſſe exiſtimat. Ptiſanæ conficiẽdæ vulgata ratio eſt. Simili modo ex tritici ſemine tragum fit, in Campania dũtaxat & Aegypto. Amylum verò ex omni tritico ac ſiligine, ſed optimum è trimeſtri. Inuẽtio eius Chio inſulæ debetur: & hodie laudatiſſimum inde eſt, appellatũ ab eo quòd ſine mola fiat. Proximum è trimeſtri quodam minimè ponderoſo tritico. Madeſcit dulci aqua ligneis vaſis, ita vt integratur, quinquies in die mutata. Melius ſi & noctu, ita vt miſceatur pariter emollitũ, prius quàm acceſcat. Linteo aut ſportis ſiccatum tegulæ infunditur illitæ fermento, atque ita in ſole déſatur. Poſt Chium maximè laudatur Creticum mox Aegyptium. Probatur autem leuitate ac lęuore, atque vt recens ſit, iam & Catoni dictum. Apud nos hordei farina & ad medendum vtuntur. Mirúmque, in vſu iumentorum ignibus durato, ac poſtea molito offiſque humana manu demiſſis in aluum, maiores vires, toróſque corporis fieri. Spicæ quędam binos ordines habent, quędam

* clariſſimus

quædam plures vsque ad senos. Grano ipsi aliquot differentiæ,longius,leuiúsque, aut breuius, aut rotũdius,candidius,nigrius, vel cui purpura est.Vltimo ad polentam,cõtra tempestates candido maxima infirmitas.Hordeum frugum omnium molliſſimum est:seri non vult,nisi in sicca & soluta terra,ac nisi læta.Palea ex optimis:stramento verò nullum comparatur. Hordeum ex omni frumento minimè calamitosum, quia tollitur antequam triticum occupet rubigo. Itaque sapientes agricolæ triticum cibariis tantùm serunt.Hordeum sarculo seri dicunt,propterea celerrimè redit,fertiliſſimúmq; : quod in Hiſpaniæ Carthagine Aprili mense collectum est, hoc seritur eodem mense in Celtiberia, eodémque anno bis nascitur. Rapitur omne à prima statim maturitate festinantius,quã cætera.Fragili enim stipula & tenuiſſima palea granum continetur. Meliorem etiam polentam fieri tradunt, si non excocta maturitate tollatur.

Non omnia frumenti genera vbique nasci, & de reliquis in Oriente generibus.

Cap. VIII.

FRumenti genera non eadem vbique: neque vbi eadem sunt,iisdem nominibus.Vulgatiſsima far,quod adoreum veteres appellauere, siligo,triticũ.Hæc plurimis terris cõmunia. Arinca Galliarum propria, copiosa & Italiæ est. Aegypto autem ac Syriæ Ciliciæque & Asiç,ac Græciæ peculiares zea,olyra tiphe.Aegyptus similaginem conficit è tritico suo,nequaquàm Italicæ parem.Qui zea vtuntur, non habent far. Est & hæc Italiæ in Campania maximè, semènque appellatur. Hoc habet nomen res præclara, vt mox,docebimus : propter quam Homerus

ſάδυς & ἄρτος dixit: non vt aliqui arbitrantur, quoniam vitam donaret. Amylum quoque ex ea fit, priore craſſius. Hæc ſola differentia eſt. Ex omni genere duriſſimum far, & contra hyemes firmiſſimũ. Patitur frigidiſſimos locos, & minus ſubactos vel æſtuoſos, ſitientéſque. Primus antiquis Latio cibus, magno argumento in adoreæ donis, ſicuti diximus. Pulte autem, non pane, vixiſſe lõgo tempore Romanos manifeſtum, quoniam inde & pulmentaria hodiéque dicuntur. Et Ennius antiquiſſimus vates obſidionis famem exprimens, oſſam eripuiſſe plorãtibus liberis patres commemorat. Et hodie ſacra priſca atque natalium pulte *fitilla conficiuntur: videtúrque tam puls ignota Græciæ fuiſſe, quàm Italiæ polenta. Tritici ſemine auidius nullũ eſt, nec quod plus alimenti trahat. Siliginem propriè dixerim tritici delicias: candor eſt, & ſine virtute, & ſine pondere, conueniens humidis tractibus, quales Italiæ ſunt & Galliæ comatæ. Sed & trans Alpes in Allobrogum tantum * Meninorúmque agro pertinax. in cæteris ibi partibus biennio in triticum tranſit. Remedium, vt grauiſſima quæque grana eius ſerantur.

*fitilla

*Aruerno rúmque

De piſtorijs, & molitura, & farina. Cap. IX.

E Siligine lauti ſſimus panis, piſtrinarúmque opera laudatiſſima. Præcellit in Italia, ſi Campana Piſis natæ miſceatur. Ruffior illa, at Piſana candidior, ponderoſior verò cretacea. Iuſtum eſt è grano Campanæ, quam vocant caſtratã, è modio redire ſextarios quatuor ſiliginis, vel è gregali ſine caſtratura ſextarios quinque, præterea flotis ſemodium. Et cibarij, quod ſecundarium vocant, ſextarios quatuor: furfuris ſextarios totidem.

tidem. E Pisana autem siliginis sextarios quinque, cętera paria sunt. Clusina, Aretináque etiamnum sextarios siliginis assumunt: in reliquis pares. Si verò pollinem facere libeat XVI. pondo panis redeunt. & cibarij tria, furfurúmque semodius. Molæ discrimine hoc constat. Nam quę sicca moluntur plus farinæ reddunt: quæ salsa aqua spartsa, candidiorem medullam: verum plus retinent in furfure. Farinam à farre dictam nomine ipso apparet. Siliginęæ farinæ modius Gallicæ XXII. libras panis reddit, Italicæ duabus tribúsue amplius in artopticio pane. Nam furnaceis binas adiiciunt libras in quocunque genere.

De similagine, siligine, & alijs generibus, & de pistura. Cap. X.

SImilago ex tritico fit laudatissima. Ex Africo iustum est è modiis redire semodios, & pollinis sextarios quinque. Ita autem appellant in tritico, quod florem in siligine. Hoc ærariæ officinæ chartariæque vtuntur. Prætereà secundarij sextarios quatuor, furfurúmque tantundem. Panes verò è modio similaginis CXXII. è floris modio CXVII. Pretium huic annona media in modios farinæ XL. asses. similagini castratæ octonis assibus amplius, siligini castratæ duplum. Est & alia distinctio. Similago L. pollin autem XVII. pondo panis reddere visa, tritici XXX. cũ triente, & secundarij panis quinas selibras, totidem cibarij, & furfurum sextarios sex. Siligo nunquàm matureſcit pariter, nec vlla segetum minus dilationem patitur propter teneritatem, iis quæ maturuere, protinus granum dimittentibus. Sed minus, quàm cætera frumenta, instipula periclitatur, quoniam semper rectam habet spicam:

cam nec rorem continet, qui rubiginem faciat. Ex arinca dulciſſimus panis, ipſa ſpiſſior, quàm far, & maior ſpica, eadem & ponderoſior. Rarò modius grani non XVI. libras implet. Exeritur in Græcia difficulter: ob id iumentis dari ab Homero dicta. Hæc enim eſt, quam olyram vocat. Eadem in Aegypto facilis fertiliſque. Far ſine ariſta eſt. Item ſiligo, excepta quæ Laconica appellatur. Adiiciuntur his genera, bromos, ſiligo exceptitia, & tragos, externa omnia ab Oriente inuecta, oryzæ ſimilia. Tiphe & ipſa eiuſdem generis, ex qua fit in noſtro orbe oryza. Apud Græcos eſt zea. Tradúntque eam ac tiphen, cùm ſint degeneres, redire ad frumétum, ſi piſtæ ſerantur, nec protinus, ſed tertio anno. Tritico nihil eſt fertilius: hoc ei natura tribuit, quoniam eo maximè alat hominem: vtpote cùm è modio, ſi ſit aptum ſolum, quale in Byzacio Africæ campo, centeni quinquageni modij reddantur. Miſit ex eo loco Diuo Auguſto procurator eius ex vno grano (vix credibile dictu) quadringenta pauciores minus germina, extántque de ea re epiſtolæ. Miſit & Neroni ſimiliter CCCXL. ſtipulas ex vno grano. Cum centeſimo quidem & Leontini Siciliæ campi fundũt, aliíque, & tota Bætica, & in primis Aegyptus. Fertiliſſima tritici genera, ramoſum, aut quod centigranum vocant. Inuentus eſt iam & ſcapus vnus centum fabis onuſtus. Aeſtiua frumenta diximus, ſeſamam, milium, panicum. Seſama ab Indis venit: ex ea & oleum * faciũt. Color eius candidus. Huic ſimile eſt in Aſia Græciáque eryſimum: idémque erat niſi pinguius eſſet, quod apud nos vocant irionem, medicaminibus annumerandum potius, quàm frugibus. Eiuſdem naturæ & horminum à Græcis dictum,

* cõficiunt

ſed

sed cymino simile, seritur cum sesama: hoc & irione nullum animal vescitur virentibus. Pistura non omnium facilis: quippe & Hetruria spicam farris tosti pisente pilo præferrato, fistula ferrata, & stella intus denticulata, vt nisi intenti pisant, concidantur grana, ferróque frangantur. Maior pars Italiæ ruido vtitur pilo, rotis etiam quas aqua versat obiter, & molat. De ipsa ratione pisendi Magonis proponetur sententia. Triticum antè perfundi aqua multa iubet, posteà exalli, deinde sole siccatum pilo repeti. Simili modo hordeum. Huius sextarios xx. spargi duobus sextariis aquæ. Lentem torrere prius, deinde cum furfuribus leuiter pisi. Aut addito in sextarios x x. lateris crudi frusto, & harenæ semodio. Eruiliam iisdem modis, quibus lentem. Sesamam in calida maceratam exporrigi: deinde confricari, frigidę immergi, vt paleę fluctuent, iterúmq; exporrigi in sole super linea. Quod nisi festinatò peragatur, lurido colore marcescere. Et ipsa autem, quæ exalluntur, variam pisturarum rationem habent. Acus vocatur, cùm per se pisitur spica tantùm aurificum ad vsus. Si verò in area teritur cum stipula, palea, vt maiore in tertarum parte ad pabula iumentorum. Milij, & panici, & sesamæ purgamenta, appludam vocãt, alibi aliis nominibus. Milio Campania præcipuè gaudet, pultémque candidam ex eo facit. Fit & panis prædulcis. Sarmatarum quoque gentes hae maximè pulte aluntur, & cruda etiam farina, equino lacte vel sanguine è cruris venis admisto. Aethiopes non aliam frugem, quàm milij hordeíque, nouere. Panico Galliæ quędam pręcipuè Aquitania vtitur. Sed & circũpadana Italia addita faba, sine qua nihil conficiũt. Ponticæ gentes

tes nullum panico præferunt cibum. Cęterò æstiua frumenta riguis magis etiam, quàm imbribus gaudent. Milium & panicum aquis minimè cùm in folia exeunt. Vetant ea inter vites arbores fue frugiferas seri, terram emacrari hoc facere existimantes.

De fermentis, & panis faciendi ratio, & genera, & quando primùm pistores Romæ, & de cribro, & alica. Cap. XI.

MIlij præcipuus ad fermenta vsus, è musto subacti in annuum tempus. Simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis & optimis, è musto albo triduo maturato subactis, ac sole siccatis. Inde pastillos in pane faciendo dilutos, cum similagine seminis feruefaciunt, atque ita farinæ miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes. Græci in binos semodios farinæ satis esse bessem fermenti constituere. Et hæc quidem genera vitandemiis tantùm fiunt. Quo libeat verò tempore ex aqua hordeóq; bilibres offæ feruenti foco, testa fictili patina torrentur cinere & carbone, vsquedum rubeant. Posteà operiuntur in vasis, donec acescant: hinc fermentum diluitur. Cùm fictum autem panis hordeaceus, eruiliæ aut cicerculæ * farina ei præfermentabatur: iustúmque crat duæ libræ in quinque semodios. Nunc fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, prius quàm addatur sal, ad pultis modum decocta, & refrigerata, donec acescat. Vulgò verò nec sufferuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur. Palámque natura est acore fermentari: sic & validiora esse corpora, quæ fermentato pane alantur: quippe cum apud veteres ponderosissimo cuique tritico, præcipua salubritas perhibita sit. Panis ipsius varia genera persequi superuacuum

* *admistione fermentabatur.*

cuum videtur: aliâs ab opsoniis appellati, vt ostreatij: aliâs à delicijs, vt artolagani: aliâs à festinatione, vt speutici: nec non à coquendi ratione, vt furnacei, vel artoptitij, aut in clibanis cocti: non pridem etiam è Parthis inuecto, quem aquaticum vocant, quoniam aqua trahitur, tenuem & spongiosa inanitate, alij Parthicum. Summa laus siliginis bonitate & cribri tenuitate constat. Quidam & ouis aut lacte subigunt. Butyro verò gentes etiam pacatæ, ad operis pistorij genera transeunte cura. Durat sua Piceno in panis inuentione gratia, ex alicæ materia: Eum nouem diebus macerant: decimo ad speciem tractæ subigunt vuæ passæ succo: posteà in furnis, ollis inditum, quæ rumpantur ibi, torrent. Neque est ex eo cibus, nisi madefacto: quod fit lacte maximè mulso. Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum vsque bellum, annis ab vrbe condita super DLXXX. Ipsi panem faciebant Quirites: mulierúmque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artopram Plautus appellat in fabula, quam Aululariam scripsit: magna ob id concertatione eruditorum, an is versus Poëtæ sit illius: certúmque sit, Atteij Capitonis sententia, tostum panem lautioribus coquere solitos: pistorésque tantùm eos, qui far pinsebant, nominatos. Nec coquos verò habebant in seruitiis, eósque ex macello conducebant. Cribrorum genera Galli è setis equorum inuenêre, Hispani è lino excussoria & pollinaria, Aegyptus è papyro atque iunco. Sed inter prima dicatur & alicæ ratio, præstantissimæ salubertrimque: quæ palma frugum indubitanter Italiam contingit. Fit sine dubio & in Aegypto, sed admodum spernenda. In Italia verò pluri-

bus locis, ſicut Veronenſi Piſanóq; agro, in Campania tamen laudatiſſima. Campus eſt ſubiacens mõtibus nimboſis totis quidem XL. M. paſſuum planitie. * Terra eius (vt protinus ſoli natura dicatur) puluerea ſumma, inferior bibula & pumicis vice fiſtulans: montium quoque culpa in bonum cedit. Crebros enim imbres percolat atque tranſmittit: nec diluì aut madere voluit propter facilitatẽ culturæ. Eadem acceptũ humorem nullis fontibus reddit ſed temperat, & concoquens intra ſe vice ſucci cõrinet. Seritur toto anno, panico ſemel, bis farre. Et tamen vere ſegetes, quæ interquieuêre fundunt roſam odoratioré ſatiuæ: adeò terra nõ ceſſat parere. Vnde vulgò dictum Plus apud Campanos vnguenti, quàm apud cæteros olei fieri. Quantum autem vniuerſas terras campus * Cãpanus antecedit, tantùm ipſum pars eius, quæ Laboriæ vocantur quem Phlegræum Græci appellant. Finiuntur Laboriæ via ab vtroque latere Conſulari, quæ à Puteolis, & quæ à Cumis Capuam ducit. Alica fit è Zea, quam ſemen appellauimus. Tunditur granum eius in pila lignea: nam lapidis duritia conteritur. Nobilius, vt notum eſt, pilo vinctorũ pœnali opera. Primo ineſt pyxis ferrea: excuſſis inde minicis, iterum iiſdem armamentis nudata cõciditur medulla. Ita fiunt alicæ tria genera, minimũ, ac ſecundarium: grandiſſimum verò apharema appellant. Nondum habent candorem ſuũ quo præcellunt: iam tamen Alexandrinæ præferuntur. Poſteà (minorum dictu) admiſcetur creta, quæ tranſit in corpus, colorémque & teneritatem affert. Inuenitur hæc inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo appellato. Extátque Diui Auguſti decretum quo annua vicena millia Neapolitanis pro eo nu-

* *Manutius legit ex vetuſt. Codice, Gratia terræ eius, &c.*

* *circumcampanus*

numerari iussit è fisco suo, coloniam deducens Capuam. Adiecitq; causam afferendi, quoniam negassent Campani alicam confici sine eo metallo posse. In eodē reperitur & sulphur: emicántq; fontes Oraxi oculorum claritati, & vulnerum medicinæ, dentiúmque firmitati. Alica adulterina fit maximè quidem è zea, quæ in Africa degenerat. Latiores eius spicæ, nigrioréſque, & brevi stipula. * Pisunt cum harena, & sic quoque difficulter deterunt vtriculos, fitq; dimidia * nudi mensura. Posteáque gypsi pars quarta inspargitur, atque vt cohæsit, farinario cribro subcernunt. Quæ in eo remansit, exceptitia appellatur, & grandissima est. Rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria vocatur. Item cribraria, quæ simili modo in tertio remansit cribro angustissimo, & tantùm harenas transmittēte. Alia ratio vbique adulterandi: Ex tritico candidissima & grandissima eligunt grana, ac semicocta in ollis, posteà arefaciunt Sole ad initium, rursúsque leuiter aspersa molis frangunt. Ex zea pulchrius, quàm ex tritico, fit granum, quamuis id alicæ vitium sit. Candorem autem ei pro creta lactis incocti mistura confert.

* *pinsunt*
* *modij, ex Manutio.*

De leguminibus. *Cap. XII.*

SEquitur natura leguminum, inter quæ maximus honos fabæ: quippe ex qua tentatus sit etiam panis. Lomentum appellatur farina ea, aggrauatúrque pondus illa ex omni legumine. Iam verò & pabulo venalis. Fabę multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipuè homini. Frumēto etiam miscetur apud pleraſque gentes, & maximè panico solida, ac delicatius fracta. Quin & prisco ritu fabacia suæ religionis Diis

in sacro est, prævalens pulmentari cibo, & hebetare sensus existimata, insomnia quoque facere. Ob hæc Pythagorica sententia damnata: vt alij tradidêre, quoniam mortuorũ animæ sint in ea. Qua de causa parentando vtique assumitur. Varro & ob hæc Flaminem ea non vesci tradit, & quoniam in flore eius literæ lugubres reperiantur. In eadem peculiaris religio. Nanque fabam vtique è frugibus referre mos est auspicij causâ, quæ ideo refrina appellatur. Et auctionibus eam adhiberi lucrosum putãt. Sola certè frugum etiã exesa repletur crescente Luna. Aqua marina, aliáue salsa non percoquitur. Seritur ante Vergiliarũ occasum leguminum prima, vt antecedat hyemẽ. Virgilius eam per ver seri iubet circumpadanæ Italiæ ritu. Sed maior pars malunt fabalia matura; sationis quàm trimestrẽ fructũ eius. Nanque siliquæ caulésq; gratissimo sunt pabulo pecori. Aquas in flore maximè concupiscit: cùm verò defloruit, exiguas desiderat. Solũ, in quo sata est, lærificat stercoris vice. Ideò circa Macedoniam Thessaliámque, cùm florere incepit, vertunt arua. Nascitur & sua sponte pleriſq; in locis, sicut septentrionalis Oceani insulis quas ob id nostri Fabarias appellãt. Item in Mauritania sylvestris passim, sed prædura, & quæ percoqui non possit. Nascitur & in Aegypto spinoso caule: qua de causa crocodili oculis timentes refugiunt. Longitudo scapo quatuor cubitorum est, amplissima crassitudo. Nec genicula habet molli calamo. Simile caput papaueri, colore roseo. In eo fabæ non supra tricenas: folia ampla: fructus ipse amarus & odore: sed radix perquàm lauta incolarum cibis, cruda, & omnino decocta, harundinum radicibus similis. Nascitur & in Syria, Cilicia que, &

& in Torone Chalcidis lacu. Ex leguminibus autem Nouembri ſerũtur lens, & in Græcia piſum. Lens amat ſolum tenue magis, quàm pingue, cælum vtique ſiccum. Duo genera eius in Aegypto, alterum rotundius nigriúſque, alterum ſua figura. Vnde vario vſu tranſlatu eſt in lenticulas nomen. Inuenio apud autores æquanimitatem fieri veſcentibus ea. Piſum in apricis ſeri debet, frigorum impatientiſſimum. Ideo in Italia, & in auſteriore cælo non niſi veruo tempore, terra facili ac ſoluta. Ciceris natura eſt gigni cum ſalſilagine: ideo ſolum vrit. Nec niſi madefactum pridie, ſeri debet. Differentiæ plures, magnitudine, figura, colore, ſapore. Eſt enim arietino capiti ſimile, vnde ita appellatur, album nigrúque. Eſt & columbinum, quod alij Venerium vocãt, candidum, rotundum, leue, arietino minus, quod religio peruigiliis adhibet. Eſt & cicercula minuti ciceris, inæqualis anguloſi, veluti piſum. Dulciſſimum autem id, quod eruo ſimillimum: firmiúſq; quod nigrũ & ruſſum, quàm quod albũ. Siliquæ rotundæ ciceri, cæteris leguminum longæ, & ad figuram ſeminis latæ: piſo cylindraceæ. Faſeolorum cum ipſis manducantur grana. Serere eos qua velis terra licet ab Idibus Octobr. in Calend. Nouemb. Legumina, cùm matureſcere cœperint, rapienda ſunt, quoniam citò exiliunt, laténtque cùm decidêre, ſicut & lupinum.

De rapis, & napis Amiterninis. Cap. XIII.

QVanquàm priùs de rapis dixiſſe conueniat, in tranſcurſu ea attigere noſtri, paulò diligentius Græci, & ipſi tamen inter hortenſia: ſi inſtus ordo fiat, à frumento protinus aut certè faba dicendis, quando * alij vſus præſtantior ab

* *alijs præſtantior vſus, &c.*

his non est. Ante omnia nanque cunctis animalibus nascuntur, nec in nouissimis satiant ruris alitum quoque genera, magisque si decoquantur aqua. Quadrupedes & fronde eorum gaudent. Et homini non minor rapaciorum suis horis gratia, quàm cymarum: flaccidorum quoque, & in horreis enecatorum, vel maior quàm virentium. Ipsa verò durant & in sua terra seruata: & postea passa, penè ad alium prouentum, famémque sentiri prohibent. A vino atque messe tertius hic Transpadanis fructus. Terram non morosè eligit, penè vbi nihil aliud seri possit. * Nebulis & pruinis ac frigore vltro aluntur amplitudine admirabili. Vidi x L. libras excedentia. In cibis quidem nostris pluribus modis commendantur durántque ad alia, sinapis acrimonia domita etiam coloribus picta præter suum sex aliis, purpureo quoque: neque aliud in cibis tingi deceat. Genera eorum Græci duo prima fecere, masculum fœmininúmque, & ea serendi modo ex eodem semine. Densiore enim satu masculescere item in terra difficili. Semen præstantius, quo subtilius. Species verò omnium tres. Aut enim in latitudinem fundi, aut in rotunditatem globari. Tertiam speciem syluestrem appellauere, in longitudinem radice procurrente, rhaphani similitudine, & folio anguloso scabróque, succo acri, qui circa messem exceptus oculos purget, medeatúrque caligini admisto lacte mulierum. Frigore dulciora fieri existimantur, & grandiora tepóre in folia exeunt. Palma in Nursino agro nascentibus. Taxatio in libras sestertij singuli, & in penuria bini. Proxima in Algido natis. Napi verò Amiternini, quorum eadem ferè natura, gaudent æquè frigidis. Seruntur & ante Calend. Martias

** Nebulis & pruinis ac frigore alũtur amplitudine mirabili: nulla vltro mentione.*

Martias in iugero sextarij quatuor. Diligétiores quinto sulco napũ seri iubent, rapa quarto * vtrunque stercorato. Rapa lætiora fieri, si cum palea seminentur. Serere nudum volunt, precantem sibi & vicinis serere se. Satus vtrique generi iustus, inter duorum numinum dies festos. Neptuni atq; Vulcani. Ferúntque subtili obseruatione, quota Luna præcedente hyeme nix prima ceciderit, si totidem luminum die intra prædictum temporis spatium serantur, mirè prouenire. Seruntur & vere in calidis atque humidis.

* *vtroque*

De lupino. Cap. XIIII.

LVpino est vsus proximus, cùm sit & homini, & quadrupedum generi vngulas habéti, communis. Remedium eius, ne metentes fugiat exiliendo, vt ab imbre tollatur. Nec vllius, quæ seruntur, natura assensu terræ mirabilior est. Primum omnium cum Sole quotidie circumagitur, horáque agricolis etiam nubilo demonstrat. Ter præterea floret. Terram amat, terráque opetiti non vult. Et vnum hoc seritur non arato. Quærit maximè sabulosa, & sicca, atque etiam harenosa. Coli vtique non vult. Tellurem adeò amat, vt quamuis fructuoso solo coniectum inter folia vepréque, ad terram tamen radice perueniat. Pingueſcere hoc satu arua vineáque diximus. Itaque adeò non eget fimo vt optimi vicem repræsentet. Nihílque aliud nullo impendio constat, vt quod ne serendi quidem gratia opus sit afferre. Protinus seritur ex aruo: ac ne spargi quidem postulat decidens sponte. Primúmque omnium seritur, nouissimum tollitur: vtrunque Septembri ferè mense, quia si non antecessit hyemem, frigoribus obnoxium est. Impunè præterea iacet, vel derelictum etiam, si non pro-

tinus secuti obruant imbres, ab omnibus animalibus amaritudine sua tutum. Plerunque tamen leui sulco integunt. Ex densiore terra rubricam maximè amat. Ad hanc alendam post terrarum florem verti debet, in sabulo post secundum. Cretosa tantùm limosíq; odit, & in iis non prouenit. Maceratum calida aqua homini quoque in cibo est. Nam bouem vnum modij singuli saciant validúmque præstant: quando etiam impositum puerorum ventribus, pro remedio est. Condi in fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant. Si depastum sit in fronde, inarati protinus solum opus est.

De vicia, & eruo. *Cap.* XV.

ET vicia pingue scunt arua, nec ipsa agricolis operosa: vno sulco sata, non sarritur, non sarcoratur, nec aliud quàm deoccatur. Stationis eius tria tempora: Circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat, tunc optimè seritur in semen. Atquè nanque fert depasta. Secunda satio mense Ianuario est: nouissima Martio, tum ad frondem vtilissima. Siccitatem ex omnibus, quæ seruntur, maximè amat: non aspernatur etiam vmbrosa. Ex semine eius, si lecta matura est, palea cæteris præfertur. Vitibus præripit succum, languescúnque, si in arbusto seratur. Nec eruo operosa cura est. Hoc amplius, quàm vicia, nocatur, & ipsum medicaminis vim obtinens. Quippe per eruum Diuum Augustum curatum, epistolis ipsius memoria extat. Sufficiũt singulis boum iugis modij quini sati. Martio mense satum, innoxium esse bubus aiunt, item autumno grauedinosum: innoxium autem fieri primo vere satum.

De fœno Græco, & farragine, & de ocymo, & medica, & cytiſo. Cap. XVI.

ET ſilicia, hoc eſt fœnum Græcum, ſcarificatione ſeritur, non altiore quatuor digitorum ſulco: quantóque peius tractatur, tanto prouenit melius. Rarum dictum, eſſe aliquid cui profit negligentia. Id autem quod ſecale atque farrago appellatur, occari tantùm deſiderat. Secale Taurini ſub Alpibus aſiam vocant, deterrimum, & tantùm ad arcendam famem vtile: fœcunda, ſed gracili ſtipula, nigritia triſte, ſed pōdere præcipuum. Admiſcetur huic far, vt mitiget amaritudinem eius: & tamen ſic quoque ingratiſſimum ventri eſt. Naſcitur qualicunque ſolo cum centeſimo grano: ipſúmque pro lætamine eſt. Farrago ex recrementis farris prædenſa ſeritur, admiſta aliquando & vicia. Eadem in Africa fit ex hordeo. Omnia hæc pabularia: degeneránſq; ex legumini-bus quæ vocatur cracca: in tantum columbis grata, vt paſtas ea, negent fugitiuas illius loci fieri. Apud antiquos erat pabuli genus, quod Cato ocymum vocat, quo ſiſtebant aluum bubus. Id erat è pabulis, ſegete viridi deſecta, antequam gelaret. Sura Manlius id aliter interpretatur, & tradit fabæ modios decem, viciæ duos, tantundem eruiliæ in iugero autumno miſceri & ſeri ſolitum. Melius & auena Græca, cui non cadit ſemen, admiſta. Hoc vocitatum ocymum, boúmque cauſa ſeri ſolitum. Varro appellatum à celeritate proueniendi, è Græco quod ὠκὺς dicunt. Medica externa etiam Græciæ, vt à Medis aduecta per bella Perſarum, quæ Darius intulit: ſed vel in primis dicenda. Tanta dos eius eſt, cùm vno ſatu amplius quàm tricenis annis duret. Similis eſt trifolio, caule foliiſque geniculatæ:

quicquid in caule assurgit, folia contrahuntur. Vnum de ea & cytiso volumen Amphilochus fecit confusim. Solum, in quo seratur, elapidatum purgatúmque subigitur autumno: mox aratum & occatum integitur crate iterum & tertiùm, quinis diebus interpositis, & fimo addito. Poscit autem siccum succosúmque, vel riguum. Ita praeparato seritur mense Maio, aliâs pruinis obnoxia. Opus est densitate seminis omnia occupare, internascentésque herbas excludi. Id praestant in iugera modia vicena. Cauendum ne adurat, terráque protinus integi debet. Si sit humidum solum herbosúmue, vincitur, & desciscit in pratum. Ideo protinus altitudine vnciali herbis omnibus liberanda est manu potius, quàm sarcula. Secatur incipiens florere, & quoties refloruit. Id sexies euenit per annos, cùm minimum quater. In semen maturescere prohibenda est, quia pabulum vtilius est vsque ad trimatum. Verno seri debet, liberaríque cæteris herbis: ad trimatum maris ad solum radi. Ita reliquæ herbæ intereunt sine ipsius damno, propter altitudinem radicum. Si euicerint herbæ, remedium vnicum est aratio, sæpius vertendo, donec omnes aliæ radices intereant. Dari non ad satietatem debet, ne * deplere sanguinem necesse sit. Et viridis vtilior est. Aresci it surculosè, ac postremò in puluerem inutilem extenuatur. De cytiso, cui & ipsi principatus datur in pabulis, affatim diximus inter frutices. Et nunc frugum omnium natura peragenda est: cuius in parte de vitiis quoque dicatur.

* *repellere*

De vitiis frugum, & remediis, quid in quoque terræ genere debeat seri. Cap. XVII.

PRimum omniu m frumenti vitium auena est: & hordeum in eam degenerat: sicut ipsa fru-

menti

menti fit instar: quippe cùm Germaniæ populi se tant eam, neque alia pulte viuant. Soli maximè cælique humore hoc euenit vitium. Sequentem causam habet imbecillitas seminis, cùm diutius retentum est terra, prius quàm erumpat. Eadem est ratio, si carioſum fuit cùm sereretur. Prima autem statim eruptione agnoscitur: ex quo apparet in radice esse causam. Est & aliud ex vicino auenæ vitium, cùm amplitudine inchoata granum, sed nondum matura, prius quàm roboretur corpus, afflatu noxio cassum & inane in spica tua nescit quodam abortiuo. Venti autem tribus temporibus nocent frumento & hordeo: in flore, aut protinus cùm defloruere, vel matureſcere incipientibus. Tum enim exinaniunt grana: prioribus causis nasci prohibent. Nocet & Sol creber è nube. Nascuntur & vermiculi in radice, cùm sementem imbribus secutis, incluserit repentinus calor humorem. Gignuntur & in grano, cùm spicæ pluuiis calor inferueſcit. Est & cantharis dictus scarabæus paruus, frumenta erodens. Omnia ea animalia cum cibo deficiũt. Oleum, pix, adeps, contraria seminibus: cauendúmque ne contacta eis serantur. Imber in herba vtilis tantùm: florentibus autem frumento & hordeo nocet, leguminibus innocuus, præterquàm ciceri. Matureſcentia frumenta imbre lædúntur, & hordeum magis. Nascitur & herba alba, panico similis, occupans arua, pecori quoque mortifera. Nam lolium & tribulos, & carduos, lappásque, non magis quàm rubos, inter frugum morbos potius, quàm inter ipsius terræ pestes numerauerim. Cæleſte frugum vinearúmque malum, nullo minus noxium est rubigo. Frequentissima hæc in roscido, tractu, conua

conuallibúſque, ac perflatum non habentibus. E diuerſo carent ea ventoſa & excelſa. Inter vitia ſegetum & luxuria eſt, cùm onerata fertilitate procumbunt. Commune autem omnium ſatorum vitium vrica, etiam ciceris, cùm ſalſilaginem eius abluendo imber dulcius id facit. Eſt herba quæ cicer enecat & eruum, circuligando ſe: vocatur orobanche: Triticum ſimili modo æra: Hordeum feſtuca, quæ vocatur ægilops: Lentem herba ſecuridaca, quam Græci à ſimilitudine pelecinon vocant. Et hæ quidem complexæ necant. Circa Philippos ateramnon nominant in pingui ſolo herbam, qua faba necatur: teramnon, qua in macro, cum vdam quidam ventus afflauit. Aeræ granum minimum eſt in corticis aculeato. Cùm eſt in pane, celerrimè vertigines facit: aiúntque in Aſia & Græcia balneatores, cùm velint turbam pellere, carbonibus id ſemen iniicere. Naſcitur & phalangion in eruo, beſtiola aranei generis, ſi hyems aquoſa ſit. Limaces naſcuntur in vicia: & aliquando è terra cochleæ minutæ, miruin in modum erodentes eam. Hi morbi quidem ferè hi ſunt. Remedia eorum quæcunque pertinent ad herbas, in ſarculo, & cùm ſemen iactatur, cinere. Quæ verò in ſemine & circa radicem conſiſtunt, præcedente cura cauentur. Vina antè ſemina perfuſa, minus ægrotare exiſtimant. Virgilius nitro & amurca perfundi iubet fabam: ſic etiam grandeſcere promittit. Quidam verò, ſi triduo ante ſatum vrina & aqua maceretur, præcipuè adoleſcere putant. Ter quidem ſatritam modium fractæ è modio ſolidum reddere. Reliqua ſemina cupreſſi folii; tuſis ſi reſceantur, non eſſe vermiculis obnoxia, nec ſi interlunio ſerantur. Multi ad milij remedia, rubetam

tam noctu aruo circunferri iubent, prius quàm
farriatur, defodíque in medio inclusam vase fi-
ctili: ita nec passerem, nec vermem nocere: sed
eruendam prius quàm metatur, alioqui amarum
fieri. Quin & armo talpæ contacta semina vbe-
riora esse. Democritus succo herbæ, quæ appella
tur aizoon, in tegulis nascens tabulísue, Latinè ve
rò sedum aut digitellum, medicata seri iubet om
nia semina. Vulgò verò, si dulcedo noceat, & ver
mes radicibus inhæreant, remedium est, amurca
pura, ac sine sale spargere, deinde sarrire. Si in ar
iculum seges ire cœperit, runcare, ne herbæ vin
cant. Pestem à milio atque panico sturnorum
passerúmue agmina scio abigi herba, cuius no-
men ignotum est, in quatuor angulis segetis de-
fossa: mirum dictu, vt omnino nulla auis intret.
Mures abiguntur cinere mustelæ, vel felis dilu-
to, & semine sparso, vel decoctarum aqua. Sed
tedolet virus animalium eorum etiam in pane.
Ob id felle bubulo semina attingi vtilius putant.
Rubigo quidam, maxima segetum pestis, lauri
amis in aruo defixis, transit in earum folia ex ar
bis. Luxuria segetum castigatur dente pecoris in
herba duntaxat: & depastæ quidem, vel sæpius,
nullam in spica iniuriam sentiunt. Retonsarum
etiam semel, omnino certum est, granum lon-
gius fieri, sed inane cassúmque ac situm non na-
sci. Bab, lone tamen bis secant tertio depascunt:
alioquin folia tantùm fierent. Sic quoque cum
quinquagesimo fœnore messes reddit * exilitas
soli: verum diligentioribus cum centesimo quin-
quagesimo. Neque est cura difficilis, quàm diu-
tissimè aqua rigandi, vt præpinguis & densa vber
tas diluatur. Limum autè non inuehunt Euphra-
tes Tigrísque, sicut in Aegypto Nilus. Nec terra
ipsa

* *Budæus legit, Felicitas soli. ex Theophrasto lib. 8. de Plantis.*

ipsa herbas gignit. Vbertatis tamen tantæ fu
vt sequente anno sponte restibilis fiat seges, i
pressis vestigio seminibus: quæ tanta soli di
tentia admonet terræ genera in fruges descri
re. Igitur Catonis hæc sententia est: In agro cr
so & læto frumentum seri. * Si verò nebulo
sit idem, rhaphanum, milium, panicum in fri
do & aquoso prius serendum, posteà in calid
In solo autem rubricoso, vel pullo, vel haren
so, si non sit aquosum, lupinum. In crera & rubr
ca, & aquosiore agro adoreum. In sicco & m
herboso, nec vmbroso, triticum. In solo val
fabam. Viciam verò quàm minimè in aquo
herbidóque. Siliginem & triticum in loco a
to editóque, qui Sole quàm diutissimè torreat
Lentem in frutecioso & rubricoso, qui non
herbidus. Hordeum in nouali, & in aruo, qua
restibile possit fieri: trimestre, vbi sementem
turam facere non possit, & cuius crassitudo fi
stibilis. Subtilis & illa sententia, Serenda ea
tenuiore terra, quæ non multo indigent succo
cytisus & cicer, exceptis leguminibus quæ v
luntur è terra, non subsecantur. Vnde & legu
na appellata, quia ita leguntur. In pingui aut
quæ cibi sunt maioris vt olus, triticum, siligo,
num. Sic ergo tenue solum hordeo dabitur:
nus enim alimenti radix poscit: leuior terra d
siórque tritico. In loco humili far adoreum,
tius quàm triticum, seretur: temperato &
cum & hordeum. Colles robustius, sed min
reddunt triticum. Far & siligo, & cretosum &
ginosum solum sortiuntur.

* Præposte-ra verbcrũ interpũctio sensum hîc prorsus per turbat, hoc modo restituendũ: Si verò nebulosus sit idẽ, rhaphanu, miliũ, panicũ. In frigido & aquoso prius serendũ, posteà in calido. Vide Catonẽ de Re. rust. c. 6. & 34. vnde hæc sunt desumpta.

De prodigiis frugum, & arandi disciplina, & vi merum generibus. Cap. XVIII.

* in frugibus

ET * frugibus ostentum semel (quod equidem

inuenerim) accidit, P. Aelio, Cn. Cornelio Coss. quo anno superatus est Annibal. In arboribus enim tũ nata produntur frumenta. Et quoniam de frugum terræque generibus abundè diximus, nunc de arandi ratione dicemus, ante omnia Aegypti facilitate cõmemorata. Nilus ibi coloni vice fungens euagari incipit, vt diximus, à solstitio aut noua Luna, ac primò lentè, deinde vehementius quàm diu in Leone sol est. Mox pigrescit in Virginẽ transgresso, atq; in Libra residet. Si duodecim cubita non excessit, fames certa est. Nec minus, si XV I. exuperauit. Tãto enim tardius decedit, quanto abundantius creuit, & sementem arcet. Vulgò credebatur, ab eius decessu serere solitos, mox sues impellere vestigiis semina deprimentes in madido solo: & credo antiquitus factitatum. Nunc quoque non multo grauiore opera: sed tamen inarari certum est abiecta prius semina in limo digressi amnis, hoc est, Nouẽbri mense incipiente: posteà pauci iuncãt, quod botanicon vocant. Reliqua pars non nisi cum falce arua visit paulò ante Calend. Aprilis. Peragitur autem messis Maio, stipula nunquam cubitali. Quippe fabulum subest, granúmque limo tantùm continetur. Excellentius Thebaidis regioni frumentum, quoniam palustris Aegyptus. Similis ratio, sed felicitas maior * Babyloni ac Seleuciæ, Euphrate atq; Tigri restagnantibus, quoniã rigandi modus ibi manu tẽperatur. Syria quoq; tenui sulco arat, cùm multifariam in Italia octoni boues ad singulos vomeres anhelẽt. In omni quidẽ parte culturę, sed in hac quidẽ maximè valet oraculũ illud, Quid quęq; regio patiatur. Vomerum plura genera: Culter vocatur, præfẽsam, prius quàm proscindatur, terram secans, futurísq; sulcis vestigia præscri

* *Babyloniæ, Seleuciæ*

præscribens incisuris, quas resupinus in aran
mordeat vomer. Alterum genus est vulgare,
strati vectis. Tertium in solo facili, nec toto p
rectum dentali, sed exigua cuspide in rostro. L
tior hæc quarto generi, sed exacutior in mucr
nem fastigiata, eodémque gladio scindens i
lum, & acie laterum radices herbarum secans.
non pridem inuentum in Rhetia. Galliæ duas a
diderunt tali rotulas, quod genus vocant plan
rati. Cuspis effigiem palæ habet. Serunt ita no
nisi culta terra, & ferè noua. Latitudo vomeris c
spites versat. Semen protinus iniiciunt, crate sup
dentatas super trahunt. Nec sarrienda sunt b
modo fata: sed porcellis binis terníque sic ar
Vno boum iugo censeri anno facilis soli quadr
gena iugera, difficilis tricena, iustum est.

De temporibus arandi, & iunctione boum. *Cap. XIX.*

IN arando magnopere seruandum est Catonis oraculum: Quid est primum? Agrum bene co
lere. Quid secundum? Bene arare. Quid tertium?
Stercorare. Sulco vario ne ares. Tempestiuè ares
Tepidioribus locis à bruma proscindi arua opor
tet, frigidioribus ab æquinoctio verno. Et mate
rius sicca regione, quàm humida. Maturius dens
sa terra, quàm soluta, pingui quàm macra.
siccæ & graues æstates, terra cretosa aut gracil
vtilius inter solstitium & autumni æquinoctium
aratur. Vbi leues æstus, frequentes imbres, pi
gue herbosúmque solum, ibi melius caloribus
Altum & graue solum etiam hyeme moueri pla
cet: tenue valde & aridum, paulò ante sationis
tempus. Sunt & hîc suæ leges. Lutosam terram
ne tangito. Vi omni arato: ptius quàm are
Proscin

proſcindito. Hoc vtilitatem habet, quòd inuerſo cæſpite herbarum radices necantur. Quidam vtique ab æquinoctio verno proſcindi volunt. Quod vere ſemel aratũ eſt, à tẽporis argumento veruactũ vocatur. Hoc in nouali atq; requieto neceſſarium eſt. Nouale eſt, quod alternis annis ſeritur. Araturos boues quàm arctiſſimè iũgi oportet, vt capitibus ſublatis arent: ſic minimè colla contundunt. Si inter arbores vitéſque aretur, fiſcellis capiſtrari, ne germinum tenera prę-cerpant. Securiculam inſitiuam pendere, qua intercidantur radices. Hoc melius, quàm conuelli aratro bouéſque luctari. In arando verſum perigi, nec ſtriare in actu ſæpius. Iuſtum eſt proſcindi ſulco dodrantali iugerum vno die, iterari ſeſquiiugerum, ſi ſit facilitas ſoli: ſi minus, proſcindi ſemiſſem, iterari aſſem: quando & animaliũ labori natura leges ſtatuit. Omne aruum rectis ſulcis, mox & obliquis ſubigi debet. In collibus tranſuerſo tantùm monte aratur, ſed modò in ſuperiora, modò in inferiora roſtrãte vomere. Tantúmque eſt laboris homini, vt etiam boum vice fungatur. Certè ſine hoc animali montanæ gentes ſarculis arant. Arator, niſi incuruus, præuaricatur. Inde tranſlatum hoc crimen in forum. Ibi itaque caueatur, vbi inuentum eſt. Purget vomerem ſubinde ſtimulus cuſpidatus rulla. Scamna inter duos ſulcos cruda ne relinquantur, glebæ ne exultent. Malè aratur aruum, quod ſatis frugibus occandum eſt. Id demum rectè ſubactum erit, vbi non intelligetur vtrò vomer ierit. In vſu eſt, & collicias interponere, ſi ita locus poſcat, ampliore ſulco, quæ infoſſas aquam deducant.

De occando, & quodam arationis genere, & de iteratione & resectione. Cap. XX.

ARatione per transuersum iterata, occatio requitur, vbi res poscit, crate vel rastro, & si to semine itcratio. Hæc quoque vbi consuetud patitur, crate dentata, vel tabula aratro adnexa quod vocant lirare, operientes semina: vnde pr mum appellata deliratio est. Quarto seri sulc Virgilius existimatur voluisse, cum dixit opt mam esse segetem, quæ bis solem, bis frigora ter sisset. Spissius solũ, sicut plerunque in Italia, qui to sulco seri melius est, in Thuscis vero non. At fabam & viciam non proscisso serere sine dam no, compendiũ operæ est. Non omittemus vnam etiamnum arandi rationem in transpadana Italia bellorum iniuria excogitatam. Salassi cum subiectos Alpibus depopulatentur agros, panicum miliúmque iam excrescens tentauere. Postquàm respuebat natura, inararunt. At illæ messes duplicatæ docuere quod nunc vocant arrare, id est aratrare, vt credo tunc dictum. Hoc fit vel incipiente culmo, cùm iam is bina terna folia emiserit. Nec recens subtrahemus exemplum, in Treuerico agro tertio ante hunc annum compertum. Nam cùm hyeme prægelida capta segetes essent, resecrunt, resarrientes campos mense Martio, vberrimáque messes habuerunt. Nunc reliqua cultura tradetur per genera frugum.

De cultura terræ. Cap. XXI.

SIliginem, far, triticum, semen, hordeum secato, sartito, runcato quibus dictum erit dieb bus. Singulæ operæ cuique generi in iugero sufficient. Sarculatio induratam hyberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouoque

soles admittit. Qui sarriet, caueat ne frumenti radices suffodiat. Triticum, hordeum, semen, fabam bis sarrire melius. Runcatio, cùm seges in articulo est, euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat, segetémque discernit à cęspite. Leguminum cicer eadem, quę far, desiderat. Faba runcari non gestit, quoniam euincit herbas: lupinum runcatur tantum. Milium, panicum occatur & sarritur, non iteratur, non runcatur: silicia & faseoli occantur tantum. Sunt genera terrę, quarum vbertas pectinari segetem in herba cogat. Cratis & hoc genus, dentatæ stylis ferreis. Eadem nihilominus & depascũtur. Quæ depasta sunt, sarculo iterum excitari necessarium. At in Bactris, Africa, Cyrene, omnia hæc superuacua fecit indulgentia cæli, & à semente non nisi nonis mensibus in aream redeunt: quia siccitas coërcet herbas fruges nocturno tactas rore nutriens. Virgilius alternis cessare arua suadet, & hoc, si patiantur ruris spatia, vtilissimum procul dubio est. Quod si neget conditio, far serendum, vnde lupinum, aut vicia, aut faba sublata sint, & quę terrã faciant lætiorẽ. In primisq; & hoc notandum, quędam propter alia seri obiter: sed parum prouenire priori diximus volumine, ne eadem sæpius dicantur. Plurimum enim refert soli cuiusque ratio.

De summa fertilitate, & bifera vite, & aquarum differentia. Cap. XXII.

Clusitas Africæ in mediis harenis, petentibus Syrteis Leptínque magnam, vocatur Tacape felici super omne miraculum riguo solo: rernis ferè mill. pass. in omnem partem fons abundat, largus quidem, sed certis horarum spatiis dispensatus inter incolas. Palmæ ibi prægrandi

subditur olea, huic ficus, sico Punica, illi vitis
* demum sub vite seritur frumentũ, mox legumẽ, * deinde olus, omnia eodem anno: omniáq; aliena vmbra alũtur. Quaterna cubita eius soli in quadratum, nec vt à porrectis metiantur digitis, sed in pugnum contractis, quaternis denariis venum dantur. Super omnia est, biferam vitem bis anno vindemiare. Et nisi multiplici partu exinaniatur vbertas, pereunt luxuria singuli fructus. Nunc verò toto anno metitur aliquid. Constat que fertilitati nõ occurrere homines. Aquarum quoque differentia magna riguis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons Orge nomine est in eo herbæ nascuntur in tãtum expetitæ hubus vt mersis capitibus totis eas quærant. Sed illas in aqua nascentes certum est non nisi imbribus al Ergo suam quisque terram aquámque noueri

De qualitate terræ & stercoratione.

Cap. XXIII.

SI fuerit illa terra quam appellauimus tenram, poterit sublato hordeo milium seri, condito rhaphanus: his sublatis hordeum vel triticum, sicut in Campania: satísque talis terra aratur cùm seritur. Alius ordo: vt vbi adoreum fuerit, cesset IIII. mensibus hybernis, & vernam sabam recipiat, aut ante hyemalem ne cesset. Necnõ minus pinguis alternari potest hi si frumento sublato legumen tertiò seratur. Gracilior & in annum tertium cesset. Frumentum quidam seri vetant, nisi in ea quæ proximo anno quieuerit. Maximam huius loci partem stercorationis obtinet ratio, de qua & priori diximus volumine. Hoc tantùm vnum in confesso est, nisi stercorato, seri non oportere: quanquam & hîc leges sunt propriæ. Milium, panicum, pa

pa, napus, nisi in stercorato non serantur. Non stercorato frumentum potius quàm hordeum serito. Item in noualibus, tametsi in illis fabam seri volunt, eandem vbicunque quàm recentissimè stercorato solo. Autumno aliquid saturus, Septembri mense simum inaret post imbrem. Vtique si verno erit saturus, per hyemem simum disponat. Iustum est vehes XVIII. iugero tribui: dispergere autem prius quàm arescat, aut tractato semine. Si hæc omissa sit stercoratio, sequens est, prius quàm serat, ante puluerem. Quod vt hanc quoque curam determinemus, iustum est singulas vehes simi denario ire, in singulas pecudes minores, in maiores denas: nisi contingat hoc, malè substrauisse pecori colonum appareat. Sunt qui optimè stercorari putẽt, sub dio retibus inclusa pecorum mãsione. Ager si non stercoratur, alget: si nimium stercoratus est, aduritur: satiúsque est id sæpe, quàm supra modum facere. Quò calidius solum est, eò minus addi stercoris ratio est.

De bonitate seminum, & disciplina seminandi, & quantum ex quoque genere frumenti, in iugero serendum, & temporibus serendi.

Cap. XXIIII.

SEmen optimum anniculum, bimum deterius, trimum pessimum, vltrà sterile: & in vno omnibus definita genere ratio est. Quod in ima area subsedit, ad semen reseruandum est. Id enim optimum, quoniam grauissimum: neque alio modo vtilius discernitur. Quę spica per interualla semina habebit, abiicietur. Optimum granum quod rubet, & dentibus fractum eundem habet colorem: deterius, cui plus intus albi est.

Certum terras alias plus seminis recipere, alias minus. Religiosúmque inde primum colono augurium, cùm auidius accipiat, esurire creditur, & comesse semen. Sationem locis humidis celeriùs fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius, vt pluuię sequantur: ne diu iacens atque non concipiens, euanescat. Itémque festinata sătione densum spargi semen, quia tardè concipiat. Serotina rarum, quia densitate nimia necetur. Artis quoque cuiusdam est, æqualiter spargere. Manus vtique congruere debet cum gradu, semperque cum dextro pede. Fit quoque quorundam occulta ratione, quò fors genialis atque fœcunda est. Non transferendum est ex frigidis locis semen in calida, neque ex præcocibus in serotina. idque in contrarium præcepere quidam falsa diligentia. Serere in iugero temperati soli iustum est tritici aut siliginis modios v. farris aut seminis (quod frumenti genus ita appellamus) x, hordei. Fabæ quintam partem amplius quàm tritici, viciæ x i i, ciceris & cercul æ & pisi i i i, lupini x, lentis i i i, sed illanc cùm fimo arido seri volunt, erui v i, siliciæ v i, faseolorum i i i i, pabuli x x: milij, panici sextarios quatuor. Pingui solo plus, gracili minus. Est & alia distinctio. In denso, aut cretoso, aut vliginoso solo, tritici aut siliginis modios sex: in soluta terra & nuda, & sicca, & læta, quatuor. Macies enim soli maior, nisi rarum culmum habeat, spicam minutam facit & inanem. Pinguia arua ex vna seminis radice fruticẽ numerosum fundunt, densámq; segetem è raro semine emittunt. Ergo inter quatuor & sex modios pro natura soli, alij quinq; non minus seri, pluréfue præcipiunt; item in consito, aut cliuo, vt in macro.

Hue

Huc pertinet oraculum illud magnopere custo-
diendum,Segetē ne defruges.Adiecit iis Accius
in praxidico, vt sererētur, cū Luna esset in Arie-
te.Geminis,Leone,Libra,Aquario.Zoroastres So
le XII. partes Scorpionis transgresso,cùm Luna
esset in Tauro. Sequitur huc dilata & maxima
indigens cura de tempore fruges serēdi quęstio,
magnáque ex parte ratione siderum connexa.
Quamobrē sententias omnium in primis ad id
pertinentes exponemus. Hesiodus, qui princeps
omnium de agricultura præcepit, vnum tempus
serēdi tradidit à Vergiliarum occasu. Scribebat
enim in Bœotia Helladis, vbi ita seri diximus.
Inter diligentissimos conuenit,vt in alitum qua-
drupedúmque genitura, esse quosdam ad concep-
tum impetus & terræ. Hos Graci ita definiunt,
cùm sit calida & humida, Virgilius triticum &
far à Vergiliarum occasu seri iubet, hordeum
inter æquinoctium autumni & brumam: viciam
verò fasēolos & lētem,Boote occidente.Quo fit,
vt horum siderum aliorúmque exortus & occa-
sus digerendi sint in suos dies. Sunt qui & ante
Vergiliarum occasum seri iubeant, duntaxat in
arida terra calidísq; prouinciis. Custodiri enim
semen corrumpente humore, & à proximo im-
bre vno die erūpere. Alij statim ab occasu Ver-
giliarum sequi imbres,à septimo ferè die.Aliqui
in frigidis ab æquinoctio autumni:in calidis se-
rius, ne ante hyemem luxurient. Inter omnes
autem conuenit circa brumam serendum non
esse, magno argumento: quoniam hyberna se-
mina, cùm ante brumam * nata sint, septimo
die erumpant: si post brumam, vix XL. Sunt qui
properent, atque ita pronuntient, festinatam se-
mentem sępe decipere,serotinam semper.E con-

* *fata*

tratio alij, vel vere potiùs ferendum, quàm malè in autumno. Atq; vbi fuerit necesse, inter Fauonium & vernum æquinoctium. Quidam omissa cælesti cura, vt inutili, temporibus definiunt. Vere linum & auenam, & papauer: atque vti nunc etiam trãspadani seruant, vsque in Quinquatrus fabam, siliginem Nouembri mense: far septembri extremo vsque in Idus Octobris. Alij post hunc diem in Calédas Nouemb. Ita his nulla naturæ cura est: illis nimia, & ideo cæca subtilitas cùm res inter rusticos geratur, literarúmque expertes, non modò siderum Et cõsitendum est, cælo maximè constare ea: quippe Virgilio iubente prædiscì ventos ante omnia, ac siderum mores neque aliter, quàm nauigantibus, seruari. Spes audua & immensa, misceri posse cælestem diuinitatem imperitiæ: sed tentanda tam grandi vitæ emolumento. Priùs tamen sideralis difficultas, quam sensere etiam periti, subiicienda contemplationi est: quòd deinde lætior mens discedat à cælo, & facta sentiat, quæ futura prænosci non possint.

Digestio siderum in noctes & dies. Cap. XXV.

PRimum omnium dierum ipsorum anni. Solísque motus propè inexplicabilis ratio est. Ad c c c l x v. adiiciunt etiamnum intercalarios diei noctísq; quadrantes. Ita fit, vt tradi non possint certa siderum tempora. Accedit confessa rerum obscuritas, nunc præcurrẽte, nec paucis diebus, tempestatum significatu, quod prochimazin Græci vocant: nunc postueniente, quod epichimazin: & plerunque aliâs cãtiùs: aliâs tardius cæli effectu ad terram deciduo: vnde vulgo serenitate reddita, confectum sidus audimus. Præterea cùm omnia hæc stans sideribus cælóque affix

affixis constét, interueniunt motu stellarũ grandines, imbres, & ipsi nõ leui effectu, vt docuimus, turbántque concepte spei ordinem. Idque ne nobis tãtùm putemus accidere, & relíqua fallit animalia sagaciora circa hoc, vt quo vita eorum constet: æstiuáfque alites præpostèri aut prępropèri rigores necant, hybernas æstus. Ideo Virgilius errantium quoq; siderum rationem ediscendam præcipit, admonens obseruandum frigidæ Saturni stellę transitum. Sunt qui certissimum veris indicium arbitrentur ob infirmitatem animalis, papilionis prouentum. Id eo ipso anno, cùm commentaremur hæc notatum est, prouentum eorum ter repetito frigore extinctum, aduenáfque volucres ad v i. Calend. Februarij spem veris attulisse, mox sæuissima hyeme conflictatas. Res anceps primum omnium à cælo peti legem, déinde eam argumentis esse quęrẽdam. Super omnia est mundi conuexitatis, terrarúmque globi differentia, eodem sidere alio tẽpore aliis aperiente se gentibus: quo fit vt causa eius non iisdem diebus vbique valeat. Addiderc difficultatem & autores diuersis in locis obseruando, mox etiam in iisdem diuersa prodẽdo. Tres autem fuere sectæ, Chaldæa, Aegyptia, Græca. His addidit apud nos quartã Cæsar Dictator, annos ad Solis cursum redigens singulos, Sosigene perito scientiæ eius adhibito. Et ea ipsa ratio postea comperto errore correcta est: ita vt x i i. annis continuis non intercalaretur, quia cœperat sidera annus morari, qui priùs antecedebat. Et Sosigenes ipse trinis commentationibus, quanquàm diligentior esset cęteris, nõ cessauit tamen addubitare, ipse semet corrigẽdo. Autores prodidere ea, quo: prætexuimus volumini huic, rarò

vllius sententia cum alio cõgruente. Minus hoc in reliquis mirum, quos diuersi excusauerint tractus. Eorum qui in eadé regione * disidere, vnã discordiam ponemus exempli gratia: Occasum matutinum Vergiliarum Hesiodus (nam huius quoq; nomine extat Astrologia) tradidit fieri cũ æquinoctium autumni conficeretur: Thales xxv. die ab æquinoctio: Anaximander xxix. Fusc. mon xlviii. Nos sequemur obseruationem Cæsaris: maximéque hæc erit Italiæ ratio. Dicemus tamen & aliorum placita: quoniam non vnius terræ, sed totius naturæ interpretes sumus, non auctoribus positis (id enim verbosum est) sed regionibus: vt legentes tantùm meminerint. breuitatis gratia, cùm Attica nominata fuerit, simul intelligere Cycladas insulas: cùm Macedonia, Magnesiam, Thraciã: cùm Aegyptus, Phœnicé, Cyprum, Ciliciam: cùm Bœotia, Locridem, Phocidem, & finitimos semper tractus: cùm Hellespontus, Cherrhonesum, & continentia vsque Athon montem: cùm Ionia, Asiam, & insulas Asiæ: cùm Peloponnesus, Achaiam, & ad Hesperum iacentes terras. Chaldæi Assyriam & Babyloniam demonstrabunt. Africam, Hispanias, Gallias fieri non erit mirũ. Nemo enim obseruauit in iis, qui siderum proderet exortus. Non tamen difficili ratione dignoscentur in illis quoque terris digestione circulorũ, quam in sexto volumine fecimus: qua cognatio cæli, nõ gentiũ modò, verũ, verbiũ quoq; singularũ intelligitur, nota ex his terris, quas nominauimus, sumpta cõuexitate circuli, pertinentis ad quas quisq; quæret terras, & ad earũ siderũ exortus, per omniũ circulorũ partes vmbras. Indicãdũ & illud, tempestates ipsas ardores suos habere quadrinis annis: & easdé non

* *dissedere*

magna differentia reuerti ratione Solis: octonis verò augeri easdem, centesima reuoluente se Luna. Omnis autem ratio obseruata est tribus modis, exortu siderum occasúque, & ipsorum temporum cardinibus. Exortus occasúsq; binis modis intelliguntur. Aut enim aduentu Solis occultantur stellæ & conspici desinunt, aut eiusdem abscessu proferũt se. Emersum hoc melius, quàm exortum cõsuetudo dixisset: & illud occultationem potiùs quàm occasum. Alio modo, quo die incipiunt apparere vel desinũt, oriente Sole, aut occidente, matutini vespertiniue cognominati, prout alterutris eorũ manè vel crepusculo contingit. Dodrãtes horarũ, cùm minimũ, interualla ea desiderãt ante Solis ortũ, vel post occasum, vt aspici possint. Præterea bis quędã exoriũtur & occidunt. Omnísq; sermo de his est stellis, quas adhęrere cęlo diximus. Cardo tẽporum quadripartita anni distinctione cõstat, per incrementa lucis. Augetur hæc à bruma, & æquatur noctibus verno æquinoctio diebus x c, horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus x c i i i, horis x i i, vsq; ad æquinoctium autumni. Et tum æquata die procedit ex eo ad brumam diebus l x x x i x, horis i i i. Horę nunc in omni accessione æquinoctiales, non cuiuscunq; diei significantur: omnésque eæ differentiæ fiunt in octauis partibus signorum. Bruma Capricorni ad, v i i i. Calend. Ianuarij ferè: æquinoctium vernũ, Arietis: solstitium, Cancri: alterúmque æquinoctium, Libræ: qui & ipsi dies rarò nõ aliquos tempestatum significatus habent. Rursus hi cardines singulis etiamnum articulis temporum diuidũtur, per media omnes dierũ spatia. Quoniam inter solstitiũ & æquinoctiũ autumni, Fidiculę occasus

autum

autumnum inchoat die XLV. At ab æquinoctio eo ad brumam, Vergiliarum matutinus occasus hyemem die XLIII. Inter brumam & æquinoctium die XLV. flatus Fauonij vernum tempus. Ab æquinoctio verno initium æstatis die XLVIII. Vergiliarum exortus matutinus. Nos incipiemus à sementibus frumenti hoc est, Vergiliarũ occasu matutino. Nec deinde paruorum siderum mentione concidenda ratio est, & difficultas rerũ augenda, cùm sidus vehemens Orionis iisdem diebus longo decedat spatio. Sementibus tempora plerique præsumunt, & ab XI. die autumnalis æquinoctij fruges serunt, aduenientе Coronæ exortu, continuis diebus certo propè imbrium promisso. Xenophon non antequam Deus signũ dederit. Hoc Cicero Nouembris imbre fieri interpretatus est, cùm sit vera ratio non priùs serẽdi, quàm folia cœperint decidere. Hoc ipso Vergiliarum occasu fieri putant. Aliqui ad III. Idus Nouembris, vt diximus, seruant: quoniam id sidus etiam vestris institoris est, & est in cælo notatu facillimum. Ergo ex occasu eius de hyeme augurantur, quibus est cura insidiandi negotiatoris auaritia. Nubilo occasu pluuiosam hyemem denuntiat: statímq; augent lacernarum pretia: sereno asperam, & reliquarum vestium accendunt. Sed ille indocilis cæli agricola, hoc signũ habeat inter suos vepres, humúmq; suam aspiciens, cùm folia viderit decidua. Sic indicatur anni temperies, alibi tardius, alibi maturius. Ita enim sentitur, vt cæli locíque * afficit natura: ídque in hac ratione præcellit, quòd eadem & in mundo publica est, & vnicuique loco peculiaris. Miretur hoc, qui non meminerit ipso bruмali die pulegiũ in carnariis florere: adeò nihil occult

* efficit.

occultum esse natura voluit. Et serédi igitur hoc dedit signum. Hæc est vera interpretatio, argumentũ naturæ secum afferens. Quippe sic terram peti suadet, promittítque quandam stercoris vicem, & contra rigores terram flatúsque operiri à se nuntiat, & monet festinare. Varro in fabæ vtique satu hanc obseruationem custodiri præcepit. Alij plena Luna serendam. Lentem verò à xxv. ad xxx. Viciam quoque iisdem Lunæ diebus. Ita demum sine limacibus fore. Quidam pabuli causa sic seri iubent, seminis autem vere. Est & alia manifestior ratio, mirabiliore naturæ prouidentia, in qua Ciceronis sententiam ipsius verbis subsignabimus,

Iam verò semper viridu, sempérque grauata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu:
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Ex his vnum hoc erit idem & lino ac papaueri serendo. Cato de papauere ita tradit: Virgas & sarmenta, quæ tibi in satione superant, in segete comburito. Vbi eas combusseris, ibi papauer serito syluestre: quod in miro vsu est mulle decoctum ad fauciũ remedia. Víque somnifera etiam satiuo. Et hactenus de hyberna semente.

Replicatio totius culturæ, & quid quoque mense in agro fieri oporteat. Cap. XXVI.

VErùm vt pariter omnis culturæ quoddam breuiarium peragatur, eodem tempore conuenit & arbores stercorare, accumulare item vineas: sufficit in iugerum opera: & vbi patietur loci ratio, arbusta ac vineas putare, seminariis solum bipalio præparare, incilia aperire, aquam de agro pellere, torcular lauare & recondere. A Calend. Nouembr. gallinis oua supponere nolito, donec bruma conficiatur. In eum diem ternadena

nadena subiicito æstate tota, hyeme pauciora, non tamen infra nouena. Democritus talem futuram hyemem arbitratur, qualis fuerit brumæ dies, & circa eum terni: item solstitio æstatem. Circa brumam plerisque bis septem halcyonum fœtura ventorũ quiete mollius cælum: sed & in his & in aliis omnibus ex euentu significationũ intelligi sidera debebunt, nõ ad dies vtique præfinitos expectari tempestatum vadimonia. Per brumam vitem ne colito. Vina tum defœcari, vel etiam diffundi Hyginus suadet, à confecta ea septimo die, vtique si septima Luna cõpetat. Cerasa circa brumam seri. Bubus glandem tunc aspergi conuenit in iuga singula * modios. Largior valetudinem infestat, & quocunque tempore detur, si minus xxx. diebus cõtinuis data fuit narrant verna scabie pœnitere. Materiei cædendæ tempus hoc dedimus. Reliqua opera nocturna maximè vigilia cõstant, cùm sint noctes tanto ampliores. Qualos, crates, fiscinas texere. Faces incidere. Ridicas præparare interdiu xx, palos l x, in lucubratione vespertina ridicas v, palos x, totidem antelucana. A bruma in Fauonium Cæsari nobilia sidera significant, III, Calend. Ianuarij matutinò Canis occidẽs. Quo die Atticæ & finitimis regionibus Aquila vesperi occidêre traditur. Pridie Nonas Ianuarij Cæsari Delphinus matutinò exoritur, & postero die Fidicula, quo Aegypto Sagitta vesperi occidit. Item ad VI. Idus Ianuarij eiusdem Delphini vespertino occasu continui dies hyemant Italiæ, & cùm Sol in Aquarium sentiatur transire, quod ferè XVI. Calend. Feb. euenit: VIII. Calend. Stella regia appellata Tuberoni in pectore Leonis occidit matutinò. Et pridie Nonas Feb. Fidicula vesp

* *modios cclx. Sic Manutius ex vetust. cod.*

veſperi. Huius temporis nouiſſimis diebus, vbicunq; patietur cęli ratio, terram ad roſarum & vineæ ſatum vertere bipalio oportet. Iugero operæ LX. ſufficiunt. Foſſas purgare, aut nouas facere. Antelucanis ferramenta acuere, manubria aptare, dolia quaſſa ſarcire, ipſorúmque laminas ſcabędo purgare, aut nouas facere. A Fauonio in æquinoctiũ vernũ Cęſari ſignificat XVI. Calend. Martij triduum varié. Et VIII. Calend. hirundinis viſu, & poſtero die Arcturi exortu veſpertino. Item III. Nonas Martij Cæſar Cancri exortu id fieri obſeruauit. Maior pars autorum Vindemiatoris emerſu VIII. Idus aquilonij piſcis exortu, & poſtero die Orionis. In Attica Miluiũ apparere obſeruatur. Cæſar & Idus Martias ferales ſibi annotauit Scorpionis occaſu: XV. verò Calend. Aprilis Italiæ Miluum oſtendi, XII. Calend. Equum occidere matutinó. Hoc interuallũ temporis vegetiſſimũ agricolis, maximéq; operoſum eſt, in quo præcipuè fallũtur. Neque enim eo die vocantur ad munia, quo Fauonius flare debeat, ſed quo cœperit. Hoc acri intentione ſeruandum eſt. Hoc illo menſe ſignũ Deus habet, obſeruatione minimè fallaci aut dubia, ſi quis attendat. Vnde autę ſpiret is ventus, quáque parte veniat, diximus ſecũdo volumine, & dicemus mox paulò operoſius. Interim ab eo die (quiſquis ille fuerit) quo flare cœperit, nõ vtique V. Idus Febr. ſed ſiue antè, quando præuernat, ſiue pòſt, quãdo hyemat: poſt eam diem, inquam, innumera ruſticos cura diſtringat. & prima quæque peragantur, quę differri nequeunt. Trimeſtria ſerantur. Vites putentur qua diximus ratione. Olęę curentur, Poma ſerantur inſerantúrque. Vineæ paſtinentur. Semina digerantur, inſtaurentur alia.

Harun

Harundines, salices, geniſtæ ſerãtur cædantúrq;
Serantur verò vlmi, populi, platani, vti dictũ eſt.
Tum & ſegetes conuenit purgare, ſarrire hybernas fruges, maximéque far. Lex certa in eo, culm
quatuor fibrarũ eſſe cœperit. Faba verò non antequàm trium foliorũ. Tunc quoque leui ſarcul
purgare verius, quàm fodere. Florentem vtique
* niſi ſit ſiccũ. Sic Manutius Antiq. codi. ſidem ſequutus.
x v. primis diebus nõ attingere. Hordeum * niſi ſicco, ne ſerito. Putationé æquinoctio peractam
habeto. Vineæ iugerum quaternæ operæ putant
alligántque: in arbuſto ſingulæ operæ arbores
x v. Eodem hoc tépore hortorum roſariorúmq;
cura eſt, quæ ſeparatim proximis voluminibus
dicetur: eodem & topiariorũ. Tunc optimè ſcrobes fiunt. Terra in futurũ proſcinditur, Virgilio
maximè autore, vt glebas Sol coquat. Vilior ſententia, quæ nõ niſi temperatum ſolum in medio
vere arari iubet: quoniã in pingui ſtatim ſulcos
occupant herbæ, gracili inſecuti æſtus exiccant:
tum nanque ſuccũ venturis ſeminibus auferunt.
Talia autumno meliùs arari certũ eſt. Cato vernа opera ſic definit: ſcrobes fieri, ſeminaria propagari in locis craſſis & humidis: vlmos, ficos,
poma, oleas, prata ſtercorari Luna ſitientes. Quæ
rigua non erunt, ab afflatu Fauonij defendi, purgari herbas, malas radicitus euui, ficus interpurgari, ſeminaria fieri, & vetera ſarciri. Hæc antequàm vinea florere incipiat. Itémq; pyro florente arare incipiat macra harenoſáque. Poſtea
vtique grauiſſima & aquoſiſsima. Ita poſtremò
arato. Ergo hæc aratio has habebit notas. Ieneſci primum fructũ oſtendentis, ac pyri florentis.
Erit & tertia in bulborum ſatu ſcillæ. Item in co
ronamentorum narciſſi, nanque & hæc ter flo
rent: primóq; flore primam arationẽ oſtendunt,
mox

medio secundam, tertio nouissimam, quando inter sese alia aliis notas præbent. Ac non in nouissimis cauetur, ne fabis florentibus attingatur edera. Id enim noxium & exitiale ei est tempus. Quædam verò & suas habent notas, sicuti ficus. Cùm folia pauca in cacumine acetabuli modo germinent, tunc maximè serendas ficus. Aequinoctium vernum ad VIII. Calend. Aprilis peragi videtur. Ab eo ad Vergiliarum exortum matutinum, Cæsari significant. Calend. Aprilis. III. Nonas Aprilis in Attica Vergiliæ vesperi occultantur. Eædem postridie in Bœotia. Cęsari autem & Chaldæis Nonis, Aegypto Orion & gladius eius incipiunt abscondi. Cæsari sexto Idus significatur imber Libræ occasu: decimoquarto Calend. Maij Aegypto Suculæ occidunt vesperi, fidus vehemens, & terra marique turbidum, decimosexto Atticæ, XV. Cæsari, continuóq; triduo significat. Assyriæ autem XII. Calend. Hoc est vulgo appellatum sidus Palilicium, quoniam XI. Calend. Maij vrbis Romæ natalis, quò ferè serenitas redditur, claritatẽ obseruationi dedit, nimborum argumento Hyadas appellantibus Grȩcis has stellas. Quod nostri à similitudine cognominis Græci propter sues impositum arbitrãtes, imperitia appellauêre Suculas. Cæsari ad VII. Calend. notatur dies VII. Calend. Aegypto Hœdi exoriuntur: VI. Calend. Bœotiæ & Atticæ Canis vesperi occultatur. Fidicula manè oritur: V. Calend. Assyriæ Orion totus absconditur, tertio autem Canis: VI. Nonas Maij Cęsari Suculæ matutinò exoriuntur, & VIII. Idus Capella pluuialis. Aegypto autẽ eodem die Canis vesperi occultatur. Sic ferè in VI. Idus Maij qui est Vergiliarum exortus, decurrunt sidera. In hoc temporis inter-

uallo, xv. diebus primis agricolæ rapienda sunt ea, quibus peragendis ante æquinoctiũ non sufficerit, dum sciat inde natam exprobrationẽ fœdam putantiũ vites per imitationẽ cantus alitis tẽporarij, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur, oprobriúmq; meritũ, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, vt ob id petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur. Auspicio tamen detestabiles videntur. Adeò minima quæq; in agro naturalibus trahuntur argumẽtis. Extremo autem hoc tempore panici miliíq; satio est. Iustum est hoc seri maturato hordeo, atque etiã in eodem aruo. Estque signum illius maturitatis & horum sationis commune, lucentes vesperę per arua cicindelæ. Ita appellant rustici stellantes volatus, Græci verò lampyridas, incredibili benignitate naturæ.

Ne agricolæ aspiciant stellas, sed magis tempora serendæ frugis, & ortus occasúsque sideris, in quibusdam herbis, & de stellarum ortu & occasu.

Cap. XXVII.

IAm Vergilias in cælo notabiles caterua fecerat: nõ tamen his cõtenta, terrestres fecit alias, veluti vociferans: Cur cælum intuearis agricola? Cur, sidera quæras rustice? iam te breuiore somno fessum premũt noctes. Ecce tibi inter herbas tuas spargo peculiares stellas, eásq; vespere & ab ortu discernenti ostendo: ac ne possis prætexere miraculo solicito. Vidésne vt fulgor igni similis alarum cõpressu regatur, secúmq; lucem habeat & nocte? Dedi tibi herbas horarum indices: & vt ne sole quidem oculos tuos à terra auoces, heliotropium ac lupinum circumaguntur cũ illo

Cur etiam nunc altius ſpectas, ipſúmque cælum ſcrutaris? Habes ante pedes tuos ecce Vergilias. In certis eæ dicbus proueniunt durántque fœdere ſideris huiuſce: partúmque eas illius eſſe certum eſt. Proinde quiſquis æſtiuos fructus ante illas ſeuerit, ipſe fruſtrabitur ſeſe. Hoc interuallo & apicula procedens fabam florere indicat: fabáque florcſcens eam euocat. Dabitur & aliud finiti frigoris indicium. Cùm germinare videris morum, iniuriam poſteà frigoris timere nolito. Ergo opera, taleas oliuarum ponere, ipſáſque oleas interradere, rigare prata æquinoctij diebus primis. Cùm herba creuerit in feſtucam, arcere aquas. Vincas pampinare. Et huic lex ſua, cùm pampini quatuor digitos longitudine expleuerint. Pampinat vna opera iugerum. Segetes iterare. Sarritur verò diebus viginti. Ab æquinoctio ſartura nocere & vineæ & ſegeti exiſtimatur. Et oues lauandi hoc idem tempus eſt. A Vergiliarum exortu ſignificant Cæſari poſtridie Arcturi occaſus matutini, tertio Idus Maij Fidiculæ exortus. x i i. Calend. Iunij Capella veſperi occidens, & in Attica Canis x i. Calendas Cæſari Orionis gladius occidere incipit: tertio Nonas Iunij Cæſari & Aſſyriæ Aquila veſperi oritur: octauo Idus Arcturus matutinò occidit: Italiæ ſexto, & quarto Idus Delphinus veſperi exoritur: decimoſeptimo Calendas Iulij gladius Orionis exoritur, quod Aegypto poſt quatriduum. x i. Calend. eiuſdē Orionis gladius Cæſari occidere incipit. viii. Calend. Iulij verò longiſſima dies totius anni, & nox breuiſsima ſolſtitiū conficiunt. In hoc temporis interuallo vineæ pampinantur, curatúrque vt vinca vetus ſemel foſſa ſit, bis noua. Oues tondentur: lupinum ſtercorandi cau-

ſa vertitur: terra proſcinditur: vicia in pabulum ſecatur: faba metitur, deinde concutitur.

De pratis & reparatione prati, & cotibus, & falcibus, & deſcriptio frugum & ſiderum.

Cap. XXVIII.

PRata circa Calend. Iunij cæduntur, quorum facillima agricolis cura, ac minimi impendij, hæc de ſe poſtulat dici: & relinqui debét in læto ſolo, vel humido, vel riguo, eáq; aqua pluuia rigari via publica. Vtiliſsimum ſimul & herbæ arare, deinde cratire, ſerere florem ex fœnilibus atque ex præſepibus fœno dilapſum ſpargere, prius quàm cratiantur. Nec primo anno rigari nec paſci ante ſecunda fœniſecia, ne herbæ vellantur; obtritúq; hebetentur. Seneſcunt prata, reſtituíq; debent faba in his ſata, vel rapis, vel milio. Mox inſequente anno frumento, rurſúſque in prata tertio relinqui. Præterea quoties ſecta ſint ſiciliri, hoc eſt quæ fœniſeces præterierũt, ſecari. Eſt enim in primis inutile, enaſci herbas ſementaturas. Herba optima in prato trifolij, proxima graminis, peſsima mimmuli: ſiliqua etiam diſa fœniſecis: inuiſa & equiſelis eſt, à ſimilitudine equinæ ſetæ. Secandi tempus, cùm ſpica deflorescere cœpit, atque robotari: ſecandum antequam inareſcat. Cato, Fœnũ, inquit, ne ſerò feces priùs quàm ſemen maturum ſit, ſecato: Quidam pridie rigant, vbi ſunt rigua. Noctibus roſcidis ſecari melius. Quædam partes Italiæ poſt meſſem ſecant. Fuit hoc quoque maioris impendij apud priores, Creticis tantum tranſmariniſque cotibus notis, nec niſi oleo falcis aciem excitantibus. Igitur cornu propter oleum ad crus ligato fœniſex incedebat. Italia aquarias cotes dedit, lin-

limæ * vicem imperantes ferro. Sed aquaria protinus viret. Falcium ipsarum duo genera. Italicum breuius, ac vel inter vepres quoque tractabile. Galliarum latifundia maioris compendij, quippe medias cædunt herbas, breuioréſque prętereunt. Italus fœniſex dextera vna manu ſecat. Iuſtum eſt vna opera iugerum in die deſecari, alligaríque manipulos mille ducentos * quaterna pondo. Sectũ verti ad ſolem, nec niſi ſiccum conſtrui oportet. Niſi fuerit hoc obſeruatum diligenter, exhalare matutinò nebulam quandam, meráſque mox ſole accendi, & conflagrare certum eſt. Rurſus rigari deſecta oportet, vt ſecetur autumnale fœnum, quod vocant corduum. Interamnæ in Vmbria quater anno ſecantur, etiam non tigua. Ter vero pleriſque in locis, & poſtea in ipſo pabulo nõ minus emolumenti eſt, quàm à fœno. Armentorum id cura, iumentorúmque progeneratio ſuum cuique conſilium dabit optimum, ut maximè quadrigarum quæſtus. Solſtitium peragi in octaua parte Cancri, & octauo Calendas Iulij diximus. Magnus hic anni cardo, magna res mundi. In hoc vſque, à bruma dies creuerunt ſex menſibus. Sol ipſe ad Aquilonem ſcandens, ac per ardua enixus, ab ea meta incipit flecti, & digredi ad Auſtrum auĉturus noctes aliis ſex menſibus, ablaturúſq; diei menſurã. Ex hoc deinde rapiendi conuehendíq; fructus alios atq; alios tempus, & præparandi ſe contra ſeuam feráque hyemem: decebátq; hoc diſcrimen indubitatis notis ſignaſſe naturam. Quamobrem eas manibus ipſis agricolarum ingeſſit, vertíque iuſſit ipſa die folia, & eſſe confecti ſideris ſignum: nec ſylueſtrium arborum remotarúmque, ne in ſaltus deuios montéſque eundum eſſet quærenti-

* *Rectius fortaſſis Manutius ex antiquo cod. vice imperãtes ferro.*

* *quaternûm pondo*

bus signa: non rursus vrbanarum, quæque topiario tantùm coluntur, quanquam & in his illa visantur: Vertit oleæ ante pedes satæ, vertit tiliæ ad mille vsus petendæ: vertit populi albæ etiam vitibus nuptæ. Adhuc parum est, inquit, vlmum vite dotatam habes, & huius veram. Fabulo folia eius stringis, vitem deputas. Aspice, & tenes sidus. Alia parte cælum respiciunt, quàm qua spectauere pridie. Salice omnia alligas, humillimas arborum, ipse toto capite altior: & huius circumagam. Quid te rusticum quereris? Non stat per me, quo minus cælum intelligas, & cœlestia scias. Dabo & auribus signum. Palumbûm vtiq; exaudi gemitus. Transisse solstitium caueto putes, nisi cùm incubantem videris palumbum. A solstitio ad Fidiculæ occasum v 1. Calendas Iunij Cæsari Orion exoritur, zona autem eius 1 1 1 1. Nonas Assyriæ, Aegypto verò Procyon matutinus æstuosus: quod sidus apud Romanos non habet nomen, nisi Caniculam hanc velimus intelligi, hoc est minorem Canem: sanè vt in astris pingitur. Est autem magnopere pertinens, sicut paulò mox docebimus. 1 1 1. Nonas Chaldæis Corona occidit matutinó. Atticæ Orion totus eo die exoritur. Pridie Idus Iulij & Aegyptiis Orion desinit exoriri. x v 1. Calend. Augusti Assyriæ Procyon exoritur. Dein postridie, ferè vbique confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortum vocamus, sole partem primam Leonis ingresso. Hoc fit post solstitium x x 1 1 1. die. Sentiunt id maria & terræ, multæ verò & feræ, vt suis locis diximus. Neque est minor ei veneratio, quàm descriptis in Deos stellis. Accendítque solem, & magnam æstus obtinet causam. x v 1 1 1. Calend. Augusti Aegypto Aquila occidit matutinó. Etesiarum

siarúmque prodomi fatus incipiunt, quod Cæsar x. Calendas sentire Italiam existimauit. Aquila Atticę matutinò occidit. VIII. Calendas regia in pectore Leonis stella matutinò Cæsari immergitur. VIII. Idus August. Arcturus medius occidit. III. Idus Fidicula occasu suo autumnum inchoat, vti is adnotat: sed vt vera ratio id fieri inuenit, VI. Idus eiusdem. In hoc temporis interuallo res summa vitium agitur, decretorio vuis sidere illo, quod Caniculam appellauimus. Vnde carbunculare dicuntur, vt quodam vredinis carbone exustæ. Non comparantur huic malo grandines, procellæ, quæque nunquàm annonæ intulere caritatem. Agrorum quippe mala sunt illa. Carbunculus autem regionum latè patentium, non difficili remedio, nisi calumniari naturam rerum homines, quàm sibi prodesse, mallent. Ferunt Democritum, qui primus intellexit ostéditq; cum terris cæli societatem, spernentibus hanc curam eius opulentissimis ciuium, præuisa olei caritate ex futuro Vergiliarũ ortu, qua diximus ratione, ostendemúsq; iam plenius, magna tum vilitate propter spem oliuæ, coëmisse in toto tractu omne oleum, mirantibus qui paupertatem & quietem doctrinarũ ei sciebant in primis cordi esse. Atq; vt apparuit causa, & ingés diuitiarum cursus, restituisse mercedé anxiæ & auidæ dominorũ pœnitentiæ, contentum ita probasse, opes sibi in facili cùm vellet. fore. Hoc posteà Sextius è Romanis sapientiæ assectatoribus Athenis fecit eadem ratione. Tanta literarum occasio est: Quas equidé miscebo agrestibus negotiis, quàm potero, dilucidè atque perspicué. Plerique dixere torem inustum Sole acri, frugibus rubiginis causam esse, & carbunculi vitibus. Quod ex parte

falsum arbitror, omnémque vredinem frigore
*tantũ innoxio constare sole. *tantum constare, sole innoxio. Id manifestum fiet attendentibus. Nam primum omnium non hoc euenire, nisi noctibus & ante solis ardorem deprehenditur, totúmque lunari ratione constat: quoniam talis iniuria non fit nisi interlunio, plenáue luna, hoc est præualente: vtroque enim habitu plena est, vt sæpius diximus. Sed interlunio omne lumen, quod à sole accepit, cælo rogerit. Differentia vtriusque habitus magna, sed manifesta. Nanque interlunio æstate calidissima est, hyeme gelida. E diuerso in plenilunio æstate gelidas facit noctes, hyeme tepidas. Causa euidens, sed alia redditur à Fabiano, Græcísque autoribus. Aestate enim interlunio necesse est cum Sole nobis proximo circulo currat, igne eius communus recepto candens: eadémque interlunio absit hyeme, quando abscedit & Sol. Item plenilunio æstiuo procul abeat aduersa Soli: hyeme autem ad nos per æstiuum circulum accedat. Ergo per se roscida quoties alget, infinitum quantum illo tempore cadentes pruinas congelat. Ante omnia autem duo genera esse cælestis iniuriæ meminisse debemus. Vnum quod tempestates vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur: quæ cùm acciderint, vis maior appellatur. Hæc ab horridis sideribus exeunt, vt sæpius diximus, veluti Arcturo, Orione, Hœdis. Alia sunt illa, quæ silente cælo sereníque noctibus fiunt, nullo sentiente, nisi cùm facta sunt. Publica hæc, & magnæ differentiæ à prioribus, aliis rubiginem, aliis vredinem, aliis carbũculum appellantibus, omnibus verò sterilitatem. De his nunc dicemus, à nullo ante nos prodita, priúsque causas reddemus.

De tempestatibus vtriusque temporis, & remediis sterilitatum. Cap. XXIX.

DVæ sunt præter lunarem, paucísque cæli locis constant. Nanque Vergiliæ priuatim attinent ad fructus, vt quarum exortu æstas incipiat, occasu hyems, semestri spatio intra se messes vindemiásque & omnium maturitatem complexa. Est præterea in cælo, qui vocatur lacteus circulus, etiam visu facilis. Huius defluuio, velut ex vbere aliquo, fata cuncta latescunt, duorum siderum obseruatione, Aquilæ in Septentrionali parte, & in Austrina Caniculæ, cuius mentionem suo loco fecimus. Ipse circulus fertur per Sagittarium atque Geminos, Solis cẽtro bis æquinoctialem circulum secans, commissuras eorum obtinente hinc Aquila, illinc Canicula. Ideo effectus vtriusque ad omnes frugiferas pertinent terras: quoniam in his tantùm locis Solis terræque centra congruunt. Igitur horum siderum diebus, si purus atque mitis aër genitalem illum lacteúmque succum transmiserit in terras, læta adolescunt fata. Si Luna, qua dictum est ratione, roscidum frigus asperserit, admista amaritudo, vt in lacte, puerperium necat. Modus in terris huius iniuriæ, quem fecit in quacunque conuexitate comitatus vtriusque causæ. Et ideo non pariter in toto orbe sentitur, vt nec dies. Aquilam diximus in Italia exoriri ad XIII. Calend. Ianuarij. Nec patitur ratio naturæ quicquam in fatis ante eum diem spei esse certæ. Si verò interlunium incidat, omnes hybernos fructus & præcoces lædi necesse est. Rudis fuit priscorum vita, atque sine literis: non minus tamen ingeniosam fuisse in illis obseruationem apparebit, quàm nunc esse rationem. Tria nanque tempora fructibus metue-

bant, propter quod instituerunt ferias, diésque festos, Rubigalia, Floralia. Vinalia, Rubigalia Numa constituit anno regni sui x 1. quæ nunc aguntur ad v 1 1. Calend. Maij, quoniam tunc ferè segetes rubigo occupat. Hoc tempus Varro determinat Sole Tauri partem decimam obtinente, sicut tunc ferebat ratio. Sed vera causa est, quòd post dies vndeuiginti ab æquinoctio verno, per id quatriduum, varia gentium obseruatione in 1 1 1 1. Calend. Maij, Canis occidit, sidus & per se vehemens, & cui præoccidere Caniculam necesse sit. Itaque iidem Floralia 1 1 1 1. Calend. eiusdem instituerunt, vrbis anno quingentesimo sextodecimo, ex oraculis Sibyllæ, vt omnia bene defloresceren t. Hunc diem Varro determinat. Sole Tauri parte quartamdecimam obtinente. Ergo si in hoc quatriduum inciderit plenilunium, fruges & omnia quæ florebunt, læsi necesse erit. Vinalia priora, quæ ante hos dies sunt 1 x. Calend. Maij degustandis vinis instituta, nihil ad fructus attinent. Nec quæ adhuc diximus, ad vites oleásque, quoniam earum conceptus exortu Vergiliarum incipit ad v 1. Idus Maij, vt docuimus. Aliud hoc quatriduum est, quod neque rore fordere velint: exhorrent enim frigidum sidus Arcturi postridie occidés: & multò minus plenilunium incidere. 1 1 1 1. Nonas Iunij iterum Aquila exoritur vesperi decretorio die florentinus oleis vitibúsque, si plenilunium in eum incidat. Equidem & solstitium v 1 1 1. Calend. Iulij in simili causa duxerim, & Canis ortum post dies à solstitio x x 1 1 1. sed interlunio accidente, quoniam vapore constat culpa, aciníque præcoquuntur in callum. Rursus pleniluniũ nocet ad 1 1 1 1. Nonas Iulij, cùm Aegypto Cani

Canicula exoritur:vel certè xv i.Calend.Augusti cùm Italiæ.Iré xiii. Calend.Augusti cùm Aquila occidit,vsq; in x.Calend.eiusdem.Extra has causas sunt Vinalia altera,quæ aguntur ad xiii. Calend.Septemb.Et Varro à Fidicula incipiente occidere manè, determinat, quod vult initium autumni esse,& hũc diem festum tempestatibus leniendis institutum.Nunc Fidiculam occidere ad sextum Idus Augustas seruatur.Intra hæc constat cœlestis sterilitas.Neq; negauerim posse eam permutari arbitrio legentium, locorum æstimantiũ naturas. Sed à nobis rationem demonstratã esse satis est: reliqua obseruatione cuiusque constabunt. Alterutrum quidem fore in causa, hoc est plenilunium aut interlunium,nõ erit dubium.Et in hoc mirabilem admirari benignitatem naturæ succurrit:iam primùm hanc iniuriã omnibus annis accidere non posse,propter stato; siderum cursus:nec nisi paucis noctibus anni,idque quando futurum sit, facilè nosci. Ac ne per omnes menses timeretur, earum quoque lege diuisum, æstate interlunia præterquàm biduo secura esse, hyeme plenilunia: nec nisi æstiuis breuissimísque noctibus metui, diebus non idem valere. Præterea tam facile intelligi, vt formica minimum animal interlunio quiescat, plenilunio etiam noctibus operetur. Auem parram oriente Sirio,ipso die non apparere donec occidat.E diuerso vireonem prodire ipso die solstitij. Neutrum verò Lunæ statum noxium esse, ne noctibus quidem, nisi serenis, & omni aura quiescente: quoniam neque in nube, neque in flatu cadunt tores:sic quoque non sine remedio.Sarmenta,aut palearum aceruos,& euulsas herbas frutícésque, per vineas campósque, cùm timebis,

incen

incendito: fumus medebitur. Hic è paleis & contra nebulas auxiliatur, vbi nebulæ nocent. Quidam tres cancros viuos cremari iubent in arbustis, vt carbunculi non noceant. Alij siluri carnem leuiter vri à vento, vt per totam vineam fumus dispergatur. Varro autor est, si fidiculæ ocrasu, quod est initium autumni, vua picta conficeretur inter vites, minus nocere tempestates. Archibius ad Antiochum Syriæ regem scripsit: Si fictili nouo obruatur rubeta rana in media segete, non esse noxias tempestates. Opera rustica huius interualli, terram iterare, arbores circunfodere, vbi æstuosa regio poscat, accumulare. Germinantia, nisi in solo luxurioso, fodienda non sunt. Seminaria purgari sarculo. Messem hordeacem facere. Aream ad messem creta præparare, Catonis sententia amurca temperata, Virgilij operosius. Maiore ex parte æquant tantùm, & fimo bubulo, diutiore illinunt. Id satis ad pulueris remedium videtur.

Demesse, & tritico, & palea, & frumento seruando. Cap. XXX.

MEssis ipsius ratio varia. Galliarum latifundiis valli prægrandes dentibus in margine infestis, duabus rotis per segetem impelluntur, iumento in contrarium iuncto: ita direptæ in vallum cadunt spicæ. Stipulæ alibi mediæ falce præciduntur, atque inter duas mergites spica distringitur. Alibi ab radice vellunt: * quique id faciunt, proscindi ab se obiter agrum interpretantur, cùm extrahant succum. Differentia hæc, vbi stipula domos contegunt, quàm longissimam seruant, vbi fœni inopia est, stramento paleam quærunt. Panici culmo non tegunt. Milij culmum fere inuruntur. Hordei stipulam bubus gratissimam

* *Manutius antiq. cod. sequutus paulo aliter legit, sed eodẽ sensu, quod qui faciũt.*

tissimam seruant. Panicum & milium singillatim pectine manuali legunt Galliæ. Messis ipsa alibi tribulis in area, alibi equarum gressibus exteritur, alibi perticis flagellatur. Triticum, quò serius metitur, copiosius inuenitur: quo celerius verò, hoc speciosius ac robustius. Lex aptissima, antequàm granum indurescat, & cùm iam traxerit colorem. Oraculum verò, biduo celerius messem facere potius, quàm biduo serius. Siliginis & tritici etiam ratio in area horreóque. Far, quia difficulter excutitur, conuenit cum palea sua condi: & stipula tantum, & aristis liberatur. Palea plures gentium pro fœno vtuntur. Melior ea, quæ tenuior minutiórque, & pulueri propior: ideo optima è milio, proxima ex hordeo, pessima ex tritico, præterquàm iumentis opere laborantibus. Culmum saxosis locis, cùm inaruit, baculo frangunt substratu animalium. Si palea deficit, & culmus teritur. Ratio hæc: maturius defectus muria diu * respersus: dehinc siccatus in manipulos conuoluitur, atque ita pro fœno bubus datur. Sunt qui accendunt in aruo & stipulas, magno Virgilij præconio. Summa autem eius ratio, vt herbarum semen exurant. Ritus diuersitatem magnitudo facit messium, & caritas operarum. Connexa est ratio frumenti seruandi. Horrea operosa tripedali crassitudine, pariete lateritio, exædificari iubent aliqui. Prætereà supernè impleri, nec afflatus admittere, aut fenestras habere villas. Alij: ab exortu tantum æstiuo, aut, Septentrione: eáque sine calce construi, quoniam sit frumento inimicissima. Nam quæ de amurca præceperint, indicauimus. Alibi contrà suspendunt granaria lignea columnis, & perflari vndique malunt, atque etiam à fundo. Alij omnino

* *respergitur.*

nino pendente tabulato extenuari granum arbi-
trãtur:& si tegulis subiaceat,conferuescere.Mul-
ti ventilari quoque vetant. Curculionem enim
non descendere infra quatuor digitos, nec am-
plius periclitari. Columella & Fauonium ven-
tum conferre frumento præcipit: quod miror
equidem,siccissimum alioqui.Sunt qui rubeta ra-
na in limine horrei pede è longioribus suspẽsa,
inuehere iubeant. Nobis referre plurimum tem-
pestiuitas condendi videbitur.Nam si parum to-
stum atque robustum collectum sit,aut calidum
conditum inimica innasci necesse est.Diuturni-
tatis causæ plures.Aut in ipsius grani corio, cùm
est numerosius, vt milio, aut succi pinguedine,
qui pro humore sufficit tantùm,vt sesamæ: aut
amaritudine, vt lupino & cicerculæ. In tritico
maximè crescunt animalia, quoniam spissitate
sua concalescit, & furfure crasso vestitur. Te-
nuior hordeo palea,exilis & legumini:ideo non
generant. Faba crassioribus tunicis operitur, ob
hoc efferuescit. Quidam ipsum triticum diutur-
nitatis gratia aspergunt amurca, mille modios
quadrantali Alij Chalcidica aut Carica creta,
aut etiam absinthio. Est & Olynthi, ac Corinthi
Eubœæ terra,quæ corrumpi non sinat. Nec fœ-
condita in spica lædunter. Vtilissimè tamen ser-
uantur in scrobibus,quos siros vocant,vt in Cap-
padocia, & in Thracia. In Hispania & Africa,
ante omnia vt sicco solo fiant cutant:mox vt pa-
lea substernatur.Præterea cum spica sua condun
tur. Ita frumenta si nullus spiritus penetret, cer-
tum est nihil malesicum nasci. Varro autor est,
sic conditum triticum durare annis quinquagin
ta, milium verò centum. Fabam & legumina in
olearijs cadis oblita cinere, longo tempore ser-
uari

uari. * Idem fabam à Pyrrhi regis ætate, in quodam ſpecu Ambraciæ vſque ad piraticum Pompeij Magni bellum duraſſe, annis circiter CXX. Ciceri tantùm nullæ beſtiolæ in horreis innaſcuntur. Sunt qui vrceis cinere ſubſtratis & illitis acetum habentibus, leguminum aceruos ſuperingerant, ita non naſci maleficia credentes. Alij qui in ſalſamentariis cadit gypſo illinant. Alij qui lentem aceto laſerpitiato reſpergant, ſic catámque oleo inungant. Sed breuiſſima obſeruatio, quod viriis carere velis, interlunio legere. Quare plurimum refert, condere quis malit, an vendere. Creſcente enim luna frumenta grandeſcunt. * *Item*

De vindemia, & autumni temporibus.

Cap. XXXI.

SEquitur ex diuiſione temporum autumnus à Fidiculæ occaſu ad æquinoctium, ac deinde Vergiliarum occaſum, initiúmq; hyemis. In his interuallis ſignificatur, pridie Idus Auguſt. Atticę Equus oriens, veſperi Aegypto & Cæſari Delphinus occidens. x I. Calend. Septemb. Cæſari & Aſſyriæ ſtella quæ Vindemiator appellatur, exoriri manè incipit, vindemiæ maturitatem promittens. Eius argumentum erunt acini colore mutati. Aſſyriæ V. Calend. & Sagitta occidit, & Eteſiæ deſinunt. Vindemiator Aegypto Nonis exoritur. Atticæ Arcturus matutino, & Sagitta occidit manè. Quinto Idus Septembr. Cæſari Capella oritur veſperi. Arcturus verò medius pridie Idus, vehementiſſimo ſignificatu terra marique per dies quinque. Ratio eius hæc traditur: Si Delphino occidente imbres fuerint, non futuros per Arcturum. Signum orientis eius ſideris ſeruetur hirundinum * abitus: nanque deprehenſæ intercunt * *abitu*

eunt. Decimosexto Calendarum Octobris Aegypto Spica, quam tenet Virgo, exoritur matutino, Etesiæque desinunt. Hoc idem Cæsari x i i i i. Calend. x i i i. Assyriæ significant & x i. Calend. Cæsari commissura Piscium occidens, ipsumque æquinoctij sidus v i i i. Calend. Octob. Deinde contentiunt (quod est rarum) Philippus, Callippus, Dositheus, Parmeniscus, Conon, Criton, Democritus, Eudoxus, Lon. i i i. Calend. Octob. Capellam matutinò exoriri & i i i. Calend. Hœdos. Sexto Nonas Octob. Anicæ Corona exoritur manè. Asiæ & Cæsari v. Calend. Heniochus occidit matutinó. Tertio Calend. Cæsari Corona exoriri incipit: & postridie occidunt Hœdi vesperi, v i i i. Idus Octobris Cæsari fulgens in Corona stella oritur. Et i i i. Idus Vergiliæ vesperi. Idibus Corona tota. Sexto Calend. Nouembr. Suculæ vesperi exoriuntur. Pridie Calend. Cæsari Arcturus occidit: & Suculæ exoriuntur cum Sole. Quarto Nonas Arcturus occidit vesperi. Quinto Idus Nouembris Gladius Orionis occidere incipit. Deinde i i i. Idus Vergiliæ occidunt. In his temporum interuallis opera rustica, napos, rhaphanos serere, quibus diebus diximus. Vulgus agreste & rapa post ciconiæ discessum malè seri putat. Nos omnino post Vulcanalia & præcocia cum panico. A Fidiculæ autem occasu viciam, fascolos, pabulum. * hoc silente Luna seri iubent. Et frondis præparandæ tempus hoc est. Vnus frondator quatuor frondarias fiscinas complere in die iustum habet. Si decrescente Luna præparetur, non putrescit. Aridam colligi non oportet. Vindemiam antiqui nunquàm existimauere maturam ante æquinoctium: iam passim rapi cerno. Quam ob rem &

* Et hoc

huius

huius tempora notis argumentísque signentur. Leges ita se habent: Vuam calidam ne legito, hoc est in eius siccitate, ac nisi imber interuenerit. Hanc ne legito rorulentam, hoc est, si ros nocturnus fuerit, nec prius, quàm sole discutiatur. Vindemiare incipito, cùm ad palmitem pampinus procumbere cœperit, aut cùm exempto acino ex densitate interuallum non compleri apparuerit, acinum non augeri. Acino plurimum refert, si contingat cteſcente Luna vindemiare. Prelura vna culeos XX implere debet. Hic est pes iustus. Ad totidem culeos & lacus XX iugeribus vnum sufficit torculum. Premunt aliqui singulis, vtilius binis, licet magna sit vastitas singulis. Longitudo in his refert, non crassitudo. Spatiosa melius premunt. Antiqui funibus vitisque loreis ea detrahebant & vectibus. Intra C annos inuenta Græcanica, mali rugis per cochleas bullatibus, palis affixa arbori stella, à palis arcus lapidum attollente secum arbore: quod maximè probatur. Intra XXII hos annos inuentum paruis prelis, & minori torculati, ædificio breuiore, & malo in medio decreto, tympana imposita vinaceis, supernè toto pondere vrgete, & super prela construere congeriem. Hoc & poma colligēdi tempus, & obseruatio, cùm aliquod maturitate, non tempestate, deciderit: hoc & fæces exprimendi: hoc & defrutum coquendi, silente Luna noctu: aut si interdiu, plena. Cæteris diebus aut ante exortum Lunæ, aut post occasum. Nec de nouella vite aut palustri, nec nisi è matura vua, nec nisi foliis despumandum: quia si ligno contingatur vas, adustum ac fumosum fieri putant. Iustum vindemiæ tempus ab æquinoctio ad Vergiliarū occasum dies XLIIII. Ab eo die

oraculum occurrit, frigidum picari pro nihilo ducentium. Sed iam & Calendis Ianuarij defectu vasorum vindemiantes vidi, piscinísq; musta condi, aut vina effundi priora, vt dubia reciperentur. Hoc non tã sæpe prouentu nimio euenit, quàm sæuitia insidiantiũ caritati ciuili. Sed æqui patrisfamilias modus est, annona cuiusque anni vti. Id peræquè etiam lucrosissimum. Reliqua de vinis affatim dicta sunt. Item vindemia facta oliuam esse rapiendam, & quæ ad oleum pertinent, quæque ad Vergiliarum occasum agi debent.

De Lunari ratione. CAP. XXXII.

His, quę sunt necessaria, adiicientur de Luna ventísq; & præsagiis, vt sit tota sideralis ratio perfecta. Nanq; Virgilius etiam in numeros Lunæ digerenda quædam putauit, Democriti secutus ostentationem. Nos legum vtilitas, quę in toto opere in hac quoq; mouet parte. Omnia quæ cæduntur, carpuntur, cõduntur, innocentius decrescente Luna, quàm crescente fiunt. Stercus, nisi decrescente Luna, ne tangito. Maximè intermestrua dimidiáq; stercorato. Verres, iuuẽcos, arietes, hœdos decrescente Luna castrato. Oua Luna noua supponito. Scrobes Luna piena noctu facito. Arborum radices Luna plena operito. Humidis locis interlunio serito, & circa interlunium quatriduo. Ventilari quoq; frumenta ac legumina, & condi circa extremam Lunam iubent. Seminaria, cùm Luna supra terram sit, fieri: Calcari musta, cùm Luna sub terra. Item materies cædi quæq; alia suis locis dicimus. Neque facilior est obseruatio, ac iam dicta à nobis secundo volumine: sed quod intelligere vel rustici possint, quoties ab occidẽte Sole cernetur, prioribúsq; noctis horis

ris lucebit, crescens erit, & oculis dimidiata iudicabitur: cùm verò occidente Sole orietur ex aduerso, ita vt pariter aspiciantur, tum erit plenilunium. Quoties ab ortu Solis orietur, prioribúsq; noctis horis detrahet lumen, & in diurnas extendet, decrescens erit, iterúmq; dimidia. In coitu verò (quod interlunium vocant) cùm apparere desierit. Supra terras autem erit, quandiu & Sol, interlunio, & prima tota die: secunda, horæ noctis vnius † dextãte sicilico: ac deinde tertia vsq; ad quintamdecimam, multiplicatis horarũ iisdẽ portionibus: quintadecima tota supra terras noctu erit, eadémq; sub terris tota die. Decima sexta ad primæ horæ nocturnæ dextantem sicilicum sub terra aget, easdémq. portiones horarum per singulos dies adiiciet vsque ad interlunium. Et quantum primis partibus noctis detraxerit, quòd sub terris agat, tãtundem nouissimis ex die adiiciet supra terram. Alternis autem mensibus XXX. implebit numeros, alternis verò detrahet singulos. Hæc erit ratio Lunaris.

† *Dextante sicilico vnius horæ, id est, decẽ vncijs, cum quarta vnciæ parte, interprete Budæo li. 1. de Asse.*

De Ventorum ratione. CAP. XXXIII.

VEntorum paulò scrupulosior. Obseruato Solis ortu quocunq; libeat die, stantibus hora diei sexta, sic vt ortum eum à sinistro humero habeant, contra mediam faciem Meridies, à vertice Septentrio erit. Qui ita limes per agrum currit, cardo appellatur. Circumagi deinde melius est, vt vmbrã suam quisq; cernat: alioqui post hominem erit. Ergo permutatis lateribus, vt ortus illius diei à dextro humero fiat, occasus à sinistro, tunc erit hora sexta, cùm minima vmbra contra medium fiet hominem. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum XX, conueniet: mediámque

mensuram,hoc est in X pede, circunscribi circulo paruo,qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbræ,hęc erit ventus Septentrionalis. Illo tibi putator arborum plagæ ne spectent,néve arbusta vineę've,nisi in Africa,Cyrenis,Aegypto. Illinc flante ne arato, quæque aliæ præcepimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ,Meridiē spectans,hęc ventum Austrum dabit, quem à Græcis Notum diximus vocari. Illinc flatu veniente, materiam vineámq; agricola ne tractes. Humidus aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent,sed non plagæ arborum vitiúmve. Hunc oliueti metator Vergiliarum quatriduo,hunc caueat insitor calamis, gemmísque inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conuenit. Frondem media die arborator ne cædito. Cùm meridiem adesse senties pastor, æstate contrahente se vmbra,pecudem à Sole in opaca cogito. Cùm æstate pasces, in Occidentem specta ante meridiem,post meridiem in Orientem. Aliter noxium,sicut hyeme & vere,si in rorulentum duceres. Nec contra Septentrionem paueris suprà dictum. Clodunt ita, lippiúntve ab afflatu, & aluo cita pereunt. Qui fœminas concipi voles,in hunc ventum spectantes iniri cogito.

De limitatione agrorum.

CAP. XXXIIII.

DIximus vt in media linea designaretur vmbilicus. Per hunc medium transuersa currat alia. Hęc erit ab exortu æquinoctiali ad occasum æquinoctialem: & limes qui ita secabit agrum, decumanus vocabitur. Ducātur deinde aliæ duæ lineæ in decussis obliquæ,ita vt à Septentrionis dextra læuáque ad Austri dextram læuámque

descen

descendant. Omnes per eundem currant vmbilicum, omnes inter se pares sint, omnium interualla paria. Quæ ratio semel in quoque agro inuenda erit: vel si sæpius libeat vti, è ligno faciendæ, regulis paribus in tympanum exiguum, sed circinatum adactis. Ratione qua doceo, occurrendum ingeniis quoq; imperitorum est. Meridiem excuti placet, quoniam semper est idem: Sol autem quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur: ne quis fortè ad exortum capiendam putet lineam. Ita cæli exacta parte, quod fuerit lineæ caput Septentrioni proximum à parte exortiua, solstitialem habebit exortum, hoc est longissimi diei, ventúmque Aquilonem, Boream Græcis dictum. In hunc ponito arbores vitésque. Sed hoc flante ne arato: frugem ne ferito: semen ne iacito. Præstringit enim atq; percellit hic radices arborum, quas positurus afferes. † Prædoctus esto: alia robustis prosunt, alia infantibus. Nec sum oblitus, in hac parte ventum Græcis poni, quem Cæciam vocant. Sed idem Aristoteles vir immensæ subtilitatis, qui idipsum fecit, rationem conuexitatis mundi reddit, qua contrarius Aquilo Africo flat. Nec tamen eũ toto anno in prædictis timet agricola. Mollit sidera æstate media, mutátq; nomẽ, & Etesias vocatur Etgo cũ frigidũ senties, caueto, ac quacunq; Aquilo prædicitur, tanto pernicioſior Septentrio est. In hunc Asiæ, Græciæ, Hispaniæ, maritimæ Italiæ, Campaniæ, Apuliæ arbusta vineæq; spectent. Qui mares concipi voles, in hunc pascito, vt sic † ineuntem ineat. Ex aduerso Aquilonis ab Occasu brumali Africus flabit, quem Græci Liba vocant. In hunc à coitu cùm se pecus circũegerit, fœminas conceptas esse scito. Tertia à Septentrione linea,

Manutius ex vet. cod. præmonitus esto.

In eundem ineant.

quam per latitudinem vmbræ duximus, & decimanam vocauimus, exortum habebit æquinoctialem, ventúmq. Subsolanum, Græcis Apeliotem dictũ. In hunc salubribus locis villæ vineæq; spectent. Ipse leniter pluuius, tamen est siccior Fauonius, ex aduerso eius ab æquinoctiali occasu, Zephyrus Græcis nominatus. In hunc spectare oliueta Cato iussit. Hic ver inchoat, aperítque terras tenui frigore saluber. Hic vites putandi, frugésque curandi, arbores serendi, poma inserendi, oleas tractandi ius dabit, afflatúque nutricium exercebit. Quarta à Septentrione linea, eadem Austro ab exortiua parte proxima, brumalem habebit exortum, ventúmq. Vulturnum, Eurum Græcis dictum, sicciorem & ipsum, tepidiorémq; In hunc apiaria & vineæ Italiæ, Galliarúmque spectare debent. Ex aduerso Vulturni flabit Corus, ab occasu solstitiali & occidentali latere Septentrionis, Græcis dictus Argestes, ex frigidissimis & ipse, sicut omnes qui à Septentrionis parte spirant. Hic & grandines infert, cauendus & ipse non secus ac Septentrio. Vulturnus si à serena cæli parte cœperit flare, non durabit in noctem: at Subsolanus in maiorem partem noctis extenditur. Quisquis erit ventus, si feruidus sentietur, pluribus diebus permanebit. Aquilonem prænuntiat terra siccescens repentè, Austrum humescens rore occulto.

Prognostica tempestatum.

CAP. XXXV.

ETenim prædicta ventorum ratione, ne sæpius eadem dicantur, transire conuenit ad reliqua tempestatum præsagia, quoniam & hoc placuisse Virgilio magnopere video. Siquidem in ipsa messe sæpe concurrere prælia ventorum

damnos

damnosa imperitis refert. Tradunt eundem Democritum metente fratre eius Damaso ardentissimo æstu orasse, vt reliquæ segeti parceret, raperétque defecta sub tectum, paucis mox horis sæuo imbre vaticinatione approbata. Quinimo & harundinem non nisi impendente pluuia seri iubent, & fruges insecuturo imbre. Quamobrem & hęc breuiter attingemus, scrutari maximè pertinentia. primúmque à Sole capiemus præsagia. Futus Oriens atque non feruens serenum diem nuntiat: at hybernam pallidus grandinem. Si & occidit pridie serenus, & oritur, tanto certior fides serenitatis. Concauus Oriens pluuias prædicit: item ventos, cùm ante exorientem eum nubes rubescunt. quod si & nigræ rubentibus interuenerint, & pluuias. Cùm Orientis atq; Occidentis radij rubent, coire pluuias. Si circa Occidentem rubescunt nubes, serenitatem futuræ diei spondent. Si in exortu spargentur partim ad Austrum, partim ad Aquilonem, pura circa eum serenitas sit licet, pluuiam tamen ventósque significabunt. Si in ortu aut in occasu contracti cernentur radij, imbrem. Si in occasu eius pluet, aut radij in se nubem trahent, asperã in proximum diem tempestatem significabunt. Cùm Oriente radij non illustres eminebunt, quanuis circundati nube non sint, pluuiam portendent. Si ante exortum nubes globabuntur, hyemem asperam denuntiabunt. Si ab ortu tepellentur, & ad occasum abibunt, serenitatem. Si nubes Solem circuncludent, quanto minus luminis relinquent, tanto turbidior tempestas erit: si verò etiam duplex orbis fuerit, eo atrocior. Quòd si in exortu fiet ita vt rubescant nubes, maxima ostendetur tempestas. Si non ambibunt, sed incumbent, à

quocunque vento fuerint, eum portendent. Si à meridie,& imbrem. Si Oriens cingetur orbe, ex qua parte is se aperit,expectetur ventus. Si totus defluxerit æqualiter, serenitatem dabit. Si in exortu longè radios per nubes porriget, & medius erit inanis,pluuiam significabit. Si ante ortum radij se ostendent,aquam & ventum. Si circa occidentem candidus circulus erit, noctis leuem tempestatem. Si nebula, vehementiorem. Si candente Sole,ventum. Si ater circulus fuerit, ex qua regione is ruperit se, ventum magnum. Proxima sint iure Lunæ præsagia. Quartam eam maximè obseruat Aegyptus. Si splendens exorta puro nitore fulserit, serenitatem: si rubicunda, ventos:si nigra, pluuias portendere creditur. In quinta cornua eius obtusa,pluuiam:erecta & infesta ventos semper significant: quarta tamen maximè. Cornu eius Septétrionale acuminatum atque rigidum, illum præsagit ventum. Inferius Austrum: vtraque recta, noctem ventosam. Si quartam orbis rutilus cingit, ventos & imbres præmonebit. Apud Varronem ita est: Si quarto
†recta. die Luna erit † directa,magnam tempestatem in mati præsagiet,nisi si coronam circa se habebit, & eam syncetam: quoniam illo modo non ante plenam Lunam hyematutum ostendit. Si plenilunio per dimidium puta erit, dies serenos significabit:si tutila, ventos: nigrescens, imbres. Si caligo orbis nubem incluserit, ventos, qua se ruperit si gemini orbes cinxerint,maiorem tempestatem. Et magis, si tres erunt, aut nigri, aut interrupti atque distracti. Nascens Luna,si cornu superiore obatro surget, pluuias decrescens dabit: si inferiore, ante plenilunium: si in media nigritia illa fuerit, imbrem in plenilunio.

Si ple

Si plena circa se habebit orbem, ex qua parte is maximè splendebit, ex ea ventum ostendet. Si in ortu cornua crassiora fuerint, horridam tempestatem. Si ante quartam non apparuerit, vento Fauonio flante, hyemalis toto mẽse erit. Si XVI vehementius flammea apparuerit, asperas tempestates præsagiet. Sunt & ipsius Lunæ octo articuli, quoties in angulos Solis incidit, pleriſque inter eos tantùm obseruantibus præsagia eius, hoc est, tertia, septima, vndecima, decimaquinta, decimanona, vigesimatertia, vigesimaseptima, & interlunium. Tertio loco stellarum obseruationem esse oportet. Discurrere eæ videntur interdum: ventíq; protinus sequuntur. In quarũ parte ita præsagiuere: Cælum cùm æqualiter totũ erit splendidum, articulis temporum, quos proposuimus, autumnum serenum præsagibunt & frigidum. Si ver & æstas non sine riguo aliquo trãsierint, autumnum serenum & densum minúsque ventosum facient. Autumni serenitas ventosam hyemem facit. Cùm repentè stellarum fulgor obscuratur, & id neque nubilo, neque caligine, pluuia aut graues denuntiantur tempestates. Si volitare plures stellæ videbuntur, quò ferentur albescentes, ventos ex iis partibus nuntiabunt. Aut si cursitabunt, certos: si id in pluribus partibus fiet, inconstantes ventos effundent. Si stellarum errantiũ aliquam orbes incluserint, imbres. Sunt in signo Cancri duæ stellæ paruæ, Aselli appellatæ, exiguum inter illas spatium obtinente nubecula, quã Præsepia appellant. Hæc cùm cælo sereno apparere desierit, atrox hyems sequitur. Si alterã earum Aquiloniam caligo abstulit, Auster sæuit: si Austrinam, Aquilo. Arquus cùm sunt duplices, pluuias nuntiant. A pluuiis sereni-

tatem nō perinde certam. Circuli noui circa sidera aliqua, pluuiā. Cùm a state vehementius tonuit quàm fulsit, ventos ex ea parte denuntiat: contrà si minus tonuit, imbrē. Cùm sereno cælo fulget, pluuiæ erūt & tonitrua, & hyemabit. Atrocissimè autem, cùm ex omnibus quatuor partibus cęli fulgurabit. Cùm ab Aquilone tantùm, in posterum diem aquam portendit. Cùm à Septentrione, ventum cum. Cùm ab Austro vel Coro, aut Fauonio nocte serena fulgurauerit, ventū & imbrem ex iisdem regionibus demonstrabit. Tonitrua matutina ventum significant, imbrē meridiana. Nubes cùm sereno cælo feruntur, à quacunq; parte id fiet, expectentur venti: si eodē loco globabuntur, appropinquante Sole discutientur. Et hoc si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro, imbres portendent. Sole occidente, si ex vtraq; parte eius cælum petent, tempestatē significabūt. Vehementius atræ ab Oriente, in noctem aquam minantur: ab Occidente, in posterum diē. Si nubes, vt vellera lanæ, spargentur multæ ab Oriēte, aquam in triduum præsagient. Cùm in cacuminibus montiū nubes cōcident, hyemabit. Si cacumina pura fient, differenabit. Nube grauida candicante, quod vocant tempestatem albā, grando imminebit. Cælo quanuis sereno, nubecula quæuis parua, ventum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cælo cadētes, vel in vallibus sedentes, serenitatem promittūt. Ab his terreni ignes proximè significant: pallidi nanq; murmurantésq; tempestatum nuntij sentiuntur. Et pluuiæ etiam, in lucernis fungi. Si flexuosè vortet flamma, ventū. Et lumina cùm ex sese flāmas elidunt, aut vix accenduntur. Itē cùm in eo pendentes, coaceruantur scintillæ: vel cùm tollentibus

bus ollas carbo adhæreſcit:aut cùm contectus ignis è ſe fauillam diſcutit,ſcintillámve emittit: vel cùm cinis in foco concreſcit,& cùm carbo vehementer perlucet. Eſt & aquarum ſignificatio. Mare ſi † tranquillũ in portu à curſu ſtabit, & murmurauerit intra ſe,ventu prædicit. Si idẽ tidem,& hyemem,& imbrem.Litora ripæq; ſi reſonabunt tranquillo,aſperam tempeſtatem:item maris ipſius tranquillo ionitus,ſpumæ've diſperſæ,aut aquæ bullantes. Pulmones matini in pelago,plurium dierũ hyemem portẽdunt. Sæpe & ſilentio inſumeſcit,ſtatúq; altius ſolito iam intra ſe eſſe ventos fatetur. Equidem & montium ſonitus,nemotúmq; mugitus prædicunt,& ſine aura,quæ ſentiatur,ſolia ludentia. Lanugo populi aut ſpinæ volitans,aquíſq; pluma innatãs.Atque etiam in campis tempeſtatem venturam præcedens ſuus fragor:cæli quidem murmur, non dubiam habet ſignificationem. Præſagiunt & animalia. Delphini tranquillo mari laſciuiẽtes flatum,ex qua veniunt parte:item ſpargentes aquã turbato, tranquillitatem. Loligo volitans, conchæ adhæreſcẽtes,echini affigẽres ſeſe, aut harena ſaburrantes,tẽpeſtatis ſigna ſunt.Ranæ quoq; vltra ſolitum vocales. Et fulicæ matutino clangore. Item mergi anatéiq;,pennas roſtro purgãtes,ventum.Cæteræq; aquaticæ aues concurſantes. Grues in mediterranea feſtinantes. Mergi maria aut ſtagna fugientes,grues ſilentio per ſublime volantes,ſerenitatẽ:ſic noctua in imbre garrula:at ſereno, tempeſtatem. Coruíq; ſingultu quodam latrantes, séq; concutientes,ſi continuabunt,ventos:ſi verò carprim vocem reſorbebunt,ventoſum imbrem. Gracculi ſerò à pabulis recedentes,hyemem.Et albæ aues, cùm cõgrega-

† *in tranquillo portu. Sic Antiquus cod.in quam lectionem conſentit Manutius.*

bu-

buntur,Et cùm terreſtres volucres cõtra aquam clangores dabunt,perfundentes ſeſe:ſed maximè cornix. Hirundo tam iuxta aquam volitans, vt penna ſæpe percutiat. Quæq; in arboribus habitant,fugitantes in nidis ſuis. Et anſeres continuo clangore intempeſtiui. Ardea in mediis harenis triſtis. Nec mirum, aquaticas, aut in totum volucres præſagia aëris ſentire. Pecora exultantia, & indecora laſciuia ludentia, eandem ſignificationem habent. Et boues cælum olfactantes, séq; lambentes contra pilum. Turpéſque porci alienos ſibi manipulos fœni lacerantes:ſegnitérque & contra induſtriam ſuam abſconditæ formicæ, vel concurſantes,aut oua progerentes. Item vermes terreni erumpentes. Trifolium quoque inhorreſcere,& folia cõtra tempeſtatem ſubrigere certum eſt. Necnon & in conuiuiis menſíſq; noſtris,vaſa quibus eſculentũ additur,ſudorem repoſitoriis linquẽtia,diras tẽpeſtates prænuntiãt.

Tomi ſecundi Naturalis Hiſtoria Finis.

Errata, quæ inter excudendum commiſſa fuêre,ſic emendato.

Pag.21.verſ.23.pro polybi lege polypi.pag.254.verſ. 22.pro ſcripula lege ſcirpula. pag.261.verſ.23.pro Lalatana,lege Laletana. pag 366.verſu 4.à fine,pro validæ lege validè.pag.378.verſ.29.pro mõtuoſa lege montoſa. pag. 456. verſ.18. pro Philegraum lege Phlegraum.

INDEX
TOMI SECVNDI

PLINIANAE HISTORIAE locupletiſsimus, quicquid cognitu vtile iucundúmve ſparſim hoc opere continetur, Alphabetico ordine notíſque Arithmeticis indicans.

A

Abdomen quid 160
Abellinæ olim, quæ nunc Auellanæ 302
Abietis conſideratio 324. 326
Abies cachryn pilulam gignit 322
Abietis corticis vſus 323
Abies apta nauigiis 324
Abies quæ loca amet 332
Abieti folia nõ decidũt 333
Abieti folia peſtinum modo inſecta 335
Abietis germinatio qualis 338
Abietis flores quales, & quando ſemẽ reddat 339
Abietis rami quo pacto diſpoſiti 343
Abies decliſis cacuminibus moritur ibidem
Abies Latinis quæ Græcis Elate 212
Abies arborum altiſſima nauium malis & antennis vtilis 360.361
Abies prodigioſæ magnitudinis ibidem & inde
Abietes quibus in locis optimæ 360
Abietes vbi peſſimæ ibid.
Abies ponderi ſuſtinendo idonea 366
Abies quibus apta operibus ibidem
Abietis vmbra noxia ſanis omnibus 396
Abortum facientia 271. & Tom. 3. pagi. 50. 100. 141. 148. 250. 280. 321. & inde. 375. 396. 403. & Tom. 4. pag. 23. 143. 185. 216

Absynthio Pontico vescentia, felle carent 155
Absynthites vinum quomodo conficiatur 270
Acanthidis auis fœcunditas 98
Acanthis auis cui inimica 106
Acapnon mollis genus 120
Acaren frutex idem cum myrto syluestri 287
Acca Laurentia Romuli nutrix 441
Accēdi quæ arbor nequeat 184
Accipitrii consideratio, genera, &c. 59
Accipitri vbi cum hominibus aucupij societas 60
Accipitres auium nō edunt corda ibid.
Aceris arboris consideratio, & eiusdem genera decem 330
Aceris arboris nobilitas ibi.
Acer quando germinet 337
Acer quo tempore semen edat 339
Aceti consideratio 274
Aceto cum melle misto oxymeli fit 271
Aceto margaritas resolui 35
Aceti gustu murænæ in rabiem aguntur 23
Achaiæ vinum abortū faciens 271
Achetæ cicadarum genus 131
Achillis hasta ex fraxino 329
Achilleum spongiarum genus 43
Achillis ædē sacram nulla auis transuolat 74
Acidula pyra 293
Acilius Sthenelus summi ex vinearū cultura gloriam adeptus 256
Acinorum consideratio 304
Acipenser piscis 19. & Tom. 4. pag. 219
Acœton mollis genus 118
Actæonis cornua fabulosa 139
Actia cerasa qualia 301
Actus, terræ spatium, quot pedes habeat 481
Aculeorum in insectis consideratio 131
Acus piscis qualis 45
Acylon ilicis fructus 311
Adarca quid & eius effectus 353. & Tom. 3. pag. 103. & Tom. 4. pag. 218
Adax animal 139
Adelphides palmarū species 221
Adipe quæ animalia pinguescant 164

Adiuta

Aditiales cœnæ quales 66. & Tom. 4. pag 88
Adipsos palmæ genus 205
Adonis piscis 21
Adoreum olim dictũ quod postea far 459
Adoreum vbi serendũ 478
Adorea quid, & vnde dicta 443
Adrachne arbor qualis 239. 431
Adrachne arbor in cacumine semper frondẽs 333
Adramyttium oppidum œnanthino vnguento nobilitatum 214
Adriana vina optima 260
Adulteratio bdellij quibus fiat modis 188
Adynamon vini factitij genus 268
Aegilops herba necans hordeum 476
Aegilops glandiferæ arboris genus 320. 322
Aegithus auis cui inimica 106
Aegocephalus auis liene caret 158
Aegyptus accommodatissima vnguentis 219
Aegyptus ante Alexandri victoriam cartharũ vsu caruit 228
Aegypti vina nobilissima Sebennytica 252
Aegypti factitiũ oleũ 287
Aegyptus non giguit cerasos 305
Aegypti myrtus odoratissima 310
Aegypti oliuæ quales 284
Aegypti arbores vbi folia nunquam dimittant 333
Aegyptus æstibus fertilis frugum sit 381
Aegypti agri centuplũ reddunt 462
Aegypti legumina die quarto, vel cum tardissime, septimo erumpunt 452
Aegypti fruges citò maturescunt 454
Aegypti amylum 458
Aegyptus similaginẽ qualem conficit 459
Aegypti ob Nili incrementum fertilitas 479
Aegypti oua sine incubitu excluduntur 93
Aegyptia ficus 225. 226
Aegyptia Persica 226
Aegyptia Prunus 227
Aegyptia spina 227. 228
Aegyptij vnguẽtis delectati 214
Aegypti arbores quãdo germinent 338
Aegyptiorum calamorum vsus 351

Aegyptij omni mense serũt 407
Aegyptij quo corpora defunctorum seruent 327
Aegyptij cadauera asseruant 153
Aelius T. quo anno Consul 478
Aelius Stilo scriptor 36
Aequinoctiorum dies 491. 497
Aeræ semen pani additum vertiginem generat 476
Aër siue sapore, odore, succo 306
Aes à Seruio rege primò signatum 443. & Tom. 4. pag. 234
Aes signatum nota pecudũ ibidem
Aerariæ officinæ tritici poline vtuntur 461
Aes qua nota primùm fuerit signatum 443. & Tom. 4. pag. 234
Aesalon accipitris genus 59
Aesalon corno inimicus 107
Aeschylus Poëta testudinis casu interiit 56
Aesopi histrionis patina ingentis pretij 90
Aesopi filius, & eius luxus ibidem
Aetatis diuersitas in arboribus fertilitatis dissimilitudinem inducit 343
Aetatis humanæ ratio secundum Aegyptios 153
Aethiopia non habet æstiuos imbres 407
Aethiopiæ arbores 233
Aethiopes non aliam frugem, quàm milium hordeúmque nouere 463
Aëtitus lapidis in medicinis vsus 57. & Tom. 4. pagi. 143
Aetites lapis in aquilarum nidis reperitur 57. & Tom. 4. pag. 143. 412
Affectuum hominis indicia maximè in oculis 144
Africa quomodo vina condiat 273
Africa æstibus fertilis 341
Africæ campus apud Byzacium fertilissimus 384
Africa inobseruatrix Astrologiæ 490
Africæ oleæ maximè fertiles 397
Africæ oleæ quando serẽdæ 406
Africæ triticum optimum 455
Africæ arbores, capitibus 15. 16. 17. 19. Libri decimitertij
Africæ arua vbi fertilissima

sima 483
Africæ feræ, & eorum natura 105
Africus ventus, quem Græci Liba dicunt 517. & Tom.1.pag.38
Africum versus pecus à coitu se conuertens fœminam conceptã arguit 517
Africanæ ficus quali loco serendæ 298
Africanæ ficus argumento Cato Carthaginis excidiũ persuasit ibid.
Africanarum vinearum qualis debeat esse situs 379
Africani maternus auus M.Valerius 310
Agamemnonis Delphica platanus 370
Agaricum fungi genus 322
Ager quis, & vbi optimus 383
Agri prius culti quàm vineæ 445
Agrum empturus quid debeat obseruare 447
Agri Imperatorum manibus colebantur 444
Agri bonitas quibus deprehenditur notis 448
Agrum male colere Censorium probrum 443
Agrum optimè colere non expedit 449
Agrorum limitatio & inde 516.
Agricolæ quo die vocentur ad munia 495
Agricolæ non aspiciant stellas, cùm signa habeant alia 498
Agricolæ milites fortissimi 447
Agricolis quid fœdissimum 397
Agricolis tempus vegetissimum 495
Agricolis obseruãda oracula 450
Agriculturæ laus 442.446
Agriculturæ cælestiũ scientia necessaria 488
Agriculturæ totius breuis explicatio 493. toto capite
Agrippæ Cicero Tullij filius scyphum per temulentiam impegit 278
Agrippa ab Augusto bello Siculo rostrata corona donatus 316
Agrippina Claudij Imperatoris coniux 75.85. & Tom.3.pagina 183. & Tom.4.pag.363
Agrium, nardi species 290
Aigleucesvinum quod 264

Aizoi herbæ succo semina, antequam serantur, medicanda 477
Alabastrum aptissimum unguentis seruandis 217
Alaternus arbor nullum semen aut fructum fert 340
Alaterni arboris folia qualia ibid.
Alauda auis 139
Albanum vinum 252.259
Albicerata ficus 297
Albinus rex sacrorum 154
Albinus Spurius Furium veneficij accusat 450
Albuelis vua 252
Alcibiades gloriam bibendo meruit 273
Alcman pediculari morbo consumptus 137
Alecem qualem excogitarit M. Apicius 20
Alexander in Ariana fruticis cuiusdam pabulo equitatu penè orbatus est 187
Alexander contra Iudæos 208
Alexander Darij castris expugnatis cepit scrinia unguentorum 113
Alexander Persica arbore coronari victores voluit 291
Alexãder edera exercitum exemplo Bacchi coronat 349
Alexander puerum à delphino adamatum Neptuni sacerdotio præfecit 19
Alexandri expeditionum terminus 185
Alexandri pædagogus Leonides 195
Alexander puer sine parsimonia aris thura ingerit ibidem
Alexandri milites palmis viridibus strãgulati 224
Alexandri nautæ quid de Indico mari renuntiauerint 244
Alexandri intemperantia arguitur 258
Alexandri atauus Perseus fuit 291
Alexandri comites quid de Tylo insula prodiderint 366
Alexandri tempore Græcia felicissima 455
Alexandri classis thynnorũ multitudine infestata
Alexandrina laurus qualis 311. & Tom. 3. pag. 242
Alexandrina pyra 293
Alexandrina vitis 255
Alexandrina ficus 291
Alga circa Caniculæ exortum

tũ supra mare fertur 18
Alica frumenti verni genus 452
Alicæ consideratio & bonitas 465
Alicæ genera tria ibid.
Alienarum rerum hominibus summa cupiditas, sanctas suarum 199
Alimon auro inimicũ 432
Alites aues quæ 65
Allobrogica vua 251
Alnus arbor nullum semen aut fructum fert 340
Alni arboris vtilitas 355
Alni vmbra qualis 396
Alni aquosis gaudent 332
Aloë folia crassissima 335
Aloë Narbonensis Gallia vinum adulterat 261
Alopecis vua 255
Alpini quomodo vina condant 275
Alpium abietes optimæ 350
Alpium acer optimum 330
Alui situs in homine qualis 156
Aluum mollientia purgantiáque 272
Amaracinum vnguentum 214
Amatorij vim habentia 24.244.& Tom.1.pagina 370.& Tom.3.pag.56. 332.391.407.& Tom.4. pag.12.29.146
Ambraciotes vinum 262
Ambrosiaca vua 254
Amerina pyra 293
Amerina mala 294
Amethysti color qualis 39. & Tomo 3. pagina 123. & Tom.4.pag.430
Amia piscis 16
Amicæ res inter se 64.81. 106.toto cap.331.& Tom. 1.pag.320.321.& Tom.3. pag.40.48.174.245
Amicitiæ & inimitiæ aquatilium 52
Amiternina vua 253
Anminea vua 249.254. 256
Amomi fruticis cõsideratio 191
Amomus frutex, & quid differat ab amomo 191
Ampelodesmos herba quæ 425
Amphiaraus quando & vbi obierit 370
Amphipolis oppidum 60. & Tom.1.pag.146
Amphitheatrica charta vnde dicta 230.
Amplitudo rerum Romanis damno fuit 246
Ampullacea pyra 294
Amurca consideratio 288.

toto capite
Amurcæ plurimum quando insit oliuis 282.283
Amurcâ faba, antequam seratur perfundenda 476
Amurca in arborum medicaminibus 438
Amyclano in sinu Cæcuba vina interciderunt 259
Amycus Bebrycũ rex vbi interfectus 370
Amygdala prima arborum floret mẽse Ianuario 338
Amygdala facile fructum perdit 340.376
Amygdala quando serenda 406
Amygdalæ amaræ quomodo dulces fiant 435
Amygdalarum consideratio 302
Amygdalina pruna qua dicantur 290
Amygdalinum oleum 286
Amylum vnde fiat 458
Amylum vbi optimum, & vnde dictum ibid.
Anataria, aquilæ genus 56
Anatum incubatio mira 93
Anatum volatus qualis 82
Anates à gallina excluſæ mox aquam petunt 93
Anates futura præſagiunt 523
Anaiticus lacus 351
Anataria aquilæ genus 56
Anchorarius mons 234
Anchuſa herbæ varij vſus 214. & Tom. 3. pag. 133. 137.143
Anconitanum vinum quale 260
Andrachne herba 239
Androcydis ad Alexandrum epiſtola de vino 258
Androcydis medici contra ebriatatem medicina 43
Andromeda vbi belluæ obiecta 6. & Tom. 1. pag. 214
Anguillarum conſideratio 22.50
Anguillis binæ pinnæ ibid.
Anguillarum nulla ſexus diferentia 103
Anguillarũ tergore prætexti verberabantur 21
Anguillarum procreatio 46
Anguilla miræ magnitudinis 4
Angues ex ſpina hominis geniti 101
Anguium Nili cum vulpibus diſſidium 106
Animal per diem vnum tantum viuens 131
Animal carens ſexus differentia 103
Animal quæ quam materiã

riam non attingant 329. 330. 331. 332. 350. 439. 463. 472. & Tom. 3. pag. 224. 288
Animalium ſolertia 77. & Tom. 1. pag. 357. toto cap. & Tom. 3. pag. 78
Animalium amicitiæ inimicitiæq; 81. 106. toto cap. & Tom. 1. pag. 357
Animalia futura præſagientia 523. & Tom. 1. pag. 365. 366
Animalia media inter placida feraque 85. & Tom. 1. pag. 407
Animalia maris quare maiora terreſtribus 3
Animalia ſine parentibus genita 102. toto cap.
Animalia quæ nihil diſcant 87. toto cap.
Animalium marinorum quæ maxima 5
Animalia gula carcere coërcere cæpit 90
Animalium ſolæ volucres in pedes naſcuntur 92
Animalium diuerſus coëundi modus 46. 97
Animalium quæ poſt ſemeſtrem in limum conuertantur 46
Animalia quæ ſingulos gignant 98
Animalia cæcos fœtus parientia ibid.
Animalium varia generatio 100
Animalium in vtero ſitus ibidem toto cap.
Animalium ſenſus 102. toto cap. 106
Animalium æſtus 29. 32. 40. per totum cap. 41. per totu cap. 78. 122. & Tom. 1. pag. 357. per totum cap. 371. 373. 377. 378. 384. 385. 401. 403. & Tom. 4. pag. 185. toto cap.
Animalium quorundam ſoliditas 54. & Tom. 1. pag. 401
Animalia terra viuentia 104
Animalia in igne viuentia 138
Animalium quorundam cibus & potus 105. toto ca.
Animalia vbi tota æſtate non bibant ibid.
Animalium ſomni deſcriptio 107. toto cap.
Animalia, quibus cibi exitus non eſt 157. toto cap.
Animalium membrorum omnium deſcriptio 138. toto capite
Animalium in pilis differentia 164.

Animalium per mammas differentia 164.165. toto capite
Animalia omnia à dextris partibus incedunt, sinistris incubant 169
Anima carens nihil viuit 179
Animi maxima indicia in oculis 144
Animus in oculis inhabitat ibidem
Animi in corde domicilium 153
Animi subtilitatis causæ 163
Anitiana pyra 293
Annibal quo anno superatus est, frumenta in arboribus sunt nata 479
Annibalis castra ad tertiũ ab Vrbe lapidem 299
Annibal euersa Sagunto Dianæ templo pepercit 365
Annonæ caritatem grandines nunquam afferunt 503
Annus ex quot diebus constet 489
Anni intercalares ibid.
Anni partes quatuor, & quomodo distinguantur 491
Anserum consideratio 67. toto cap. 95
Anserum cura Capitolium defensum 67. & Tom. 4. pag. 87
Anseribus cibaria Censores locabant 67
Anseris in puerum puellámque amor ibid.
Anserum iecoris bonitas ibidem
Anseres in Germania optimi 68
Anserum volatus qualis 70
Anserum pullis vrtica mortifera 68
Anserum ingens auiditas ibidem
Anseres clangore tempestatem præsagiunt 521
Anserum ob detectas Gallorum insidias honor 67. & Tom. 4. pag. 87
Antandri balneorum ruina 367
Antandri platanus sponsus restibilis facta 348
Antelucanis agricolæ quid agendum 491
Antennæ nauium ex abiete 369
Anthedon mespilorum genus 361
Anthiæ piscis consideratio 51

Anthus auis 84
Antigenes tibicen 354
Antigonus rex ad quid vsus papyro 229
Antiochus rex quoto Vrbis anno victus 218
Antiquitus vini vsus mulieribus erat interdictus 266. toto cap.
Antoniæ Drusi erga Muranam amor 49
Antonius M. Ciceronem interfecit 278
Antonius M. librum edidit de sua ebrietate 279
Antonius M. per temulentiam plurima orbi mala intulit ibid.
Antonius M. sanguine ciuium ebrius ibid.
Antonij M. cum Cleopatra epulæ sumptuosissimæ 35
Apamenum vinum 262
Apeliotem, id est, Subsulanum villæ vineæque spectare debent 518
Apenninus mons cotinum fruticem habet 331
Apenninus mons validissimas habet arbores 360
Apri vbi multi 174
Apris fel non esse 155
Aprorum sapor myrto commendatur 309
Apes quos flores non attingant 242. 332. & Tomo 3. pagina 129
Apum consideratio capite quinto & sequentibus Libri vndecimi
Apes ne fugiant 122. & Tom. 3. pagina 149
Apes præcipuæ inter insecta 112
Apes hominum causa genitæ ibid.
Apes Rempublicam, consilia, duces, moresque habent ibid.
Apes an sanguinem habeant ibid.
Apes quando condantur ibidem
Apes vnde melligines sumunt 113
Apes nullis nocent fructibus 114
Apes quot diebus operentur ibidem
Apes prædiuinant futura ibidem
Apes castra imitantur 114. 115
Apes quæ oderunt 120
Apes quomodo fœtus progenerent ibi.

Apes quot diebus peragant fœtus 121
Apum exercitia, operáque 112
Apum operis vocabula 113
Apum amatores 114
Apum in opere ratio curáque ibid.
Apum prudentia ibidem toto capite
Apum Reges Imperatoréſque 116. 121
Apum cellæ omnes ſexangulæ 116
Apes à bruma ad Arcturi exortum aluntur 119.
Apum coitus viſus eſt nunquam 120
Apum incubatio fœtúſque ibidem
Apum abortus, clerus 121
Apum Regis deſcriptio ibidem
Apum oſtentum 122
Apum vua dependens ibidem
Apes in ore Platonis infantis ibid.
Apes ſine Rege eſſe non poſſunt ibid.
Apum inter ſe pugna 123
Apum genera plura ibidem
Apes ruſticæ vrbanáque ibidem
Apes quæ optimæ ibid.
Apes vbi albæ ibid.
Apibus cur datus aculeus ibidem
Apibus inimica 123. & Tom. 3. pag. 129
Apum morbi 124. & Tom. 3. pag. 129
Apes defunctas aliæ ſepeliunt 124
Apum continendarum ratio 125
Apibus auditum ineſſe 131
Apes æris tinnitu gaudent ibidem
Apum quæ vitæ longiſſimæ ibidem
Apes qua arte reuiuiſcant ibidem
Apes quomodo reparentur ibidem
Apes iuuencorum corpora reparantur ibid.
Apes nullum cadauer attingunt 126
Apum lingua qualis 131
Apex quibus ineſt animalibus 131
Apianæ vuæ quæ & vndæ dictæ 250. 264
Apiaria quam partem ſpectare debeant 511
Apiatæ menſæ ex generoſi citreo

citrearum 235
Apicij M.luxuria 20.& Tom.3.pag.35
Apicij M.inuentum 20. 88.& Tom.1.pag.403
Apij semine vinum conficitur 269
Appluda quid 463
Aplysiæ,spongiarum genus 43
Apodum auium consideratio 83.toto capit.171
Apollini laurus sacra 180
Appollini grata laurus 312
Appollinis templum Vticæ cedrinus trabibus insigne 865
Apollinis filia Phæmonoë 56
Apolloniatarum pix fossilis 328
Apollodorus medicus quod vini genus prætulerit 262
Apothecæ vinariæ 267
Appiana mala quæ,& quomodo inserantur 292
Appius Claudius Caci nepos quando Consul 280
Aproniana ceraſa qualia 305
Apronij Lucij filio adipes detracti 160
Apuliæ ventus Atabulus plãtas frigore adurẽs 430
Apyrinon Punici mali species 238.& Tom.3.pag. 229.
Aquæ potus saluberrimus 276
Aquæ potu cuncta vtuntur animalia præter hominem ibid.
Aquæ nullus sapor,succus aut odor 306
Aquas quæ arbores odere 332
Aquas quæ arbores amant ibidem
Aquis quæ ligna maximẽ resistant 365.362
Aquis quæ ligna facile corrumpantur 365
Aqua quomodo à vino separari possit 351
Aquarum magna differentia 484
Aquarum præsagia 523
Aquarum ductuum tubi ex quibus lignis 367
Aquatica quæque frigidissima 363
Aquaticorum fruticum & calamorum consideratio 351.toto capite
Aquatilium consideratio toto libro nono
Aquatilium varia tegumenta 13
Aquatilium sensus 41

Aquatilia inter initia visu carent 48
Aquatilium amicitia & inimicitiæ 52
Aquatilia pauca pulmonem habent 154
Aquifolij arboris baccæ 305
Aquifolia montes amat 331
Aquifolio arbori non decidunt folia 333
Aquifolio folia aculeata 335.336
Aquilarum consideratio, natura, genera Cap. 3. & duobus sequentibus lib. decim.
Aquila Liuiæ Drusillæ gallinam candidam in gremium deiecit 313
Aquilarum in nidis aetites lapis reperitur 57.& To. 4.pag. 143.412
Aquila pullorum indolem solo intuitu explorat 57.& Tom.4.pag.104
Aquilæ quædã fœtus suos non alunt, sed figant 55
Aquila quo ingenio testudines frangant 56
Aquilæ vbi nidificẽt, quótve ouapariant 57
Aquilarum pinnæ mistas reliquarum auium pinnas deuorant 51
Aquila non fulminatur, ob id Iouis armiger creditur 58.& Tom.1 pag.47
Aquilam Romanus legionibus C. Marius dicauit 58.toto capite
Aquilarum prælia cum ceruis ibid
Aquilarum cum draconum pugna ibid
Aquilæ in virginem mirus amor ibid
Aquila Iouis sacra 5
Aquilarum ouaquæ anni frangat 6.
Aquila in Rhodo nulla 74
Aquilarũ incubatio, quóq; pariant pullos 94
Aquila & olor inimici 106
Aquilæ pisces 33
Aquilæ signi cælestis ortus 499.505
Aquilæ signi cælestis occasus 494.503.& To.1. pag.398
Aquilij C. equitis Romani ac iurisperiti domus pulcherrima 374
Aquilo ventus media æstate Etesias vocatur 517
Aquilone flante agricolæ quæ

quæ agenda, quæ non ibidem
Aquilone quæ gaudent 376.517
Aquilonem vites & arbores ſpectare debent 379.517
Arabia ab Alexandro ſubacta 195
Arabia felix cur dicta 200. toto capite.
Arabiæ peculiaria 219
Arabica reſina qualis 273
Arabicæ arbores lanigeræ 189
Arabicum mare margaritarum ferax 200
Araneorum conſideratio, natura, genera, 128
Araneorum in texendis telis fertilitas ibid.
Aranea vitium peculiare oliuis, vitibuſq; 430
Araneus ſerpentibus inimicus 106
Araneorum pedes quales 171
Araneorum telæ mirum artificium 128
Araneorum cum lacertis pugna 129
Araneorum præſagia ibid.
Araneorum cœtus & partus qualis ibid.
Araneus phalangius parentes conſumit ibid.
Araneus piſcis peſtiferum animal 44
Arandi tempus quod 384. 480. toto cap. 486
Arandi diſciplina 479. toto cap.
Aratum quantũ vno iugo bouum die vna 481
Arandi tempus pro aruorum qualitate diuerſimo de obſeruandum ibid.
Arare nimis quàm verrere, cenſoria caſtigatio 448
Arationis inſtrumenta plura 479
Arator niſi incuruus præuaricatur 481
Aratrare & artrare quid 482
Arbalo oppidum 122
Arbis fluuius 4. & To. 1. pag. 256. 296
Arbores inter ſe amicæ 331
Arbores ſummum munus homini datũ, olim creditum 179
Arborum viſus varius 179. 180. per totum cap.
Arbores numinum templa 180
Arbores numinibus dicatæ ibidem

Arbores & lucinon minus olim, quàm deorum simulacra colebantur ibid.
Arbores primum hominum alimentum 179
Arborum succi genus humanum mitigarunt 180
Arbores olim vino affuso nutriebantur 181
Arbor quæ accendi nequeat 184
Arborũ abortus arte olim fiebant 182
Arborum magnitudo mira 183. 184. 228. 235. 328. toto capite
Arbores Indicæ quales 183. & Tom. 1. pag. 294
Arbores lanigeræ vbi 189
Arboribus folia vbi non decidant 189. 333
Arboribus sexum ineſſe 220. 341
Arbor auſpicatißima ononymos 239
Arbor peſtem denuntians & animalibus letalis ibidem
Arbores neque aqua, neque igne corruptibiles ibidem
Arbores in mari 243
Arbores indociles quæ dicantur 245
Arborum liquores qui præcipui 251
Arborum frugiferarum natura, Libro decimoquinto per totum.
Arborum fructuum ſpecies innumerabiles 251
Arbores paruæ poſt autumnum ſimo conteguntur, & quare 291
Arborum fructuũ in ſucco differentiæ 306. & deinde
Arborum pomiferarum natura, & vſus 311
Arboribus ſine qualis eſſet hominum vita ibid.
Arbores vbi nullæ ibid. & inde
Arborum ſertilitas ferè alternat 311
Arbores boletos in radicibus gignentes 321
Arbor panos ferens ibid.
Arborum quarum ſint in vſu cortices 323. toto cap.
Arbores cur à natura Sempervirentes 331
Arborum tubera bruſcum & molluſcum, eorum quæ differentiæ 331
Arbores quos ſitus & quæ locæ amant 333
Arborum diuiſio per genera 332. toto capite
Arborũ quarum folia decidant

cidant, & quarum non 332. toto capite
Arborum aliæ ſylueſtres, aliæ vrbanæ 333
Arbores vrbanæ cur dictæ ibidem
Arbor non germinans ante mediam æſtatem ibid.
Arborum folia quæ decidant, & quæ non 334. toto capite
Arborum gaudium flos eſt 337
Arbores quædam non florent ibid.
Arbores citò tardéq; germinantes ibid.
Arborum cõceptus, partus, educatio 336
Arbores quo tempore fructus ferant 339
Arbores ſemper fructũ habentes 339.340
Arbores quæ nullum ſemen aut fructum ferunt 34
Arbores quæ, & quare infelices dicantur 340 & Tom. 3. pag. 262
Arbores quæ religione damnatæ 340
Arbores nouellæ quandiu fructum non ferant ibid.
Arbores quæ facillimè fructum perdant ibid.
Arbores quædam loci vitio infructuoſæ 341
Arborum rami varij 344
Arbores biferæ triferæq; 341. toto cap. 484
Arbores aliæ aliis ſui partibus fertiliores 342
Arbores quæ maturius ferant ibid.
Arborum corticis conſideratio 344. toto cap.
Arborum radicum conſideratio ibid.
Arbores prodigioſæ 346. toto capite
Arbores collapſas ſua ſponte reſurrexiſſe ibid.
Arbores quibus naſcantur modis 346. 388
Arborum partes ſimiles partibus animalium 357
Arbores morbos habẽt quoſdam cum homine communes 427
Arborum cadẽdarum tempus 358. & inde
Arborũ altiſſimæ ac rectiſſimæ larix abiéſq; 360
Arbores quibus in locis robuſtiores & quibus deteriores proueniant ibid.
Arbores quas, & cur, teredines non attingant 366
Arbores piſces 5. & Tom. 4. pag. 219.

Arborum contra inimica ferris 361
Arbor ampliſſima vbi viſa ibidem
Arborum materia quæ ſpiſſiſſima 362
Arborum quæ molliſſima 363
Arborum quæ calidiſſimæ ibidem
Arborum quæ frigidiſſimæ ibidem
Arborum quæ leuiſſimæ ibidem
Arborum quæ lentæ & humidæ ibid.
Arbores non fluitantes in aquis 362
Arbores duriores, & earum vſus 363
Arborũ quarũ ligna attritu ignẽ concipiant ibid
Arbores molles, fragiliſque 364
Arbores cariẽ vel vetuſtatem non ſentientes ibid.
Arbores æternæ quæ putentur ibid.
Arborũ infeſtantiũ genera quatuor 365. toto cap.
Arbor arbore integitur luxus cauſa 368
Arborum ætates & quæ arbores fecerint annoſiſſimæ 369. toto cap.
Arborum quarundam vitã immenſa ibid.
Arborum miracula 370. & Tom. 1. pag. 67
Arborum vitæ breuiſſimæ ibidem
Arborum pretia mirabilia 375
Arborum cæſarum pœna lege XII. Tabularum conſtituta 376
Arbores quæ cælum naturaliter affectant 376. toto capite
Arbores plantas quaſdam educant, quæ in terra alii non poſſunt 377
Arborum ſitus, & quas in oras ſpectare debeant 378
Arborum cum cælo & terra ſocietas 379. toto capite
Arbores quibus modis proueniant 388. toto cap.
Arbores quibus modis ſerantur ibid.
Arbores qualiter diſponendæ 393
Arborũ ſcrobes qualiter faciendæ 393
Arborum transferẽdarum cõſideratio 392. toto cap.
Arbores qua ætate transferendæ 394

Arbores

Arbores trãſlatæ eundem, quem ante habebant ſitum ſeruent ibid.
Arborũ quæ vmbræ noxiæ, & quæ vtiles 396
Arborum plantandarũ ratio 395. toto cap.
Arborum inter ſe diſtantia atq; intervalla ibid.
Arbores quæ tardè, quæq; celeriter creſcant 397. toto capite
Arborũ inſitionis conſideratio 398. toto cap.
Arbor vna in alia ibid.
Arborum inoculatio quomodo reperta ibid.
Arbores ſemine inſerere aues docuerunt ibid.
Arbor omni genere pomorum onuſta 403
Arborum germinationis tẽpora tria 407
Arbores quæ ſocietate gaudent 408
Arborum morbi 427
Arboribus quando proſint frigora, & quando obſint 376. 378. 427
Arbores quæ vermibus infeſtentur 428
Arboribus infeſta 427
Arbores quæ cortice detracto moriantur, & quæ non 431
Arborum vltima venena 432
Arborum prodigia ibidem toto capite, & Tom. 1. pagi. 67
Arbores ſpeciem mutantes, ſeſeq; in alias vertentes 432
Arbores loquutæ interdum 433
Arbores in ſtatuis, aris, vel in diuerſi generis arboribus enatæ prodigij loco ibidem
Arborum morbi remedia ibid. toto cap.
Arbores ſteriles quomodo inuentur, vt fructum ferant 435
Arborum medicamenta 437. toto cap.
Arbores religioſæ qualiter ſuccidi poſſint 439
Arbores vbi ſub ſe inuicem ſerantur 483. & inde
Arbores quo cædenda tempore 513
Arbuſtorum conſideratio, & eorum ratio 422. toto capite
Arbuſtum qualiter diſponendum 393
Arbuſtorum putatio quãdo & qualiter facienda 429
Arbuſtis conuenientes arbores

bores ibidem
Arbutus arbor quæ 304. & Tom.3.pag.241
Arbutorum in Arabia mira altitudo 304
Arca, vuæ species 252
Arcadiæ vinum mirũ 271
Archelaus Rex de vinearũ præcepta edidit 445
Archibius scriptor 508
Architecti quo pacto materiæ fissiõi occurant 366
Arcturi occasus quando 499.503. 512.& Tom.1. pag.398
Arcturi exortu tempestates fieri 504
Arcu cæleſti tacta terra halitum mirũ emittit 383
Arcus cæleſtis duplex pluuiam signat 521
Arcus cæleſtis contactu frutices aſpalathi odore imbuuntur 207
Arcus caleſtis aſpalathum contingens, mira eũ odoris imbuit ſuauitate 207. & Tom.3.pag.273
Arcuum nerui ex genitalibus camelorum vbi conficiantur 172
Ardea auis futura praſagit 524
Ardeolarum conſideratio 96.143
Ardeolarum quando optimum augurium 143
Ardeolæ amicæ cornici 107
Area ad trituram quomodo præparanda 501
Areæ meßium amurca ſubigendæ 188.501
Aretij oppidi vuæ quales 253
Aretino agro peculiaria vitium genera ibid.
Argatilis auis qualis 71
Argentaria creta quale 385.& To.4.pag.362
Argillæ albæ conſideratio 384.toto cap.
Argillâ vina condit Græcia 272
Argilla vineis vtiliſſima 380
Argonauis ex eone arbore facta 331
Ariana gens, & in ea lactymarum ſpina 187
Aricia vitis maxima 241
Ariena, palæ arboris pomum 185
Arietis piſcis conſideratio 5.42.toto capite, & Tom. 4.pag.212
Arinca frumenti genus in Gallia 459
Arion citharœdus à delphino exceptus, & ad litus pe[illegible]ctus 10

Aristandri de ostentis liber 433
Aristæus primus mel cum vino miscuit 257
Aristomachus Solensis Apum amator 114
Aristomachus Atheniensis scriptor 242.272
Aristomenis Messenij fortitudo 153
Aristomenis cor hirsutum ibidem
Aristoteles vir miræ subtilitatis 117
Armeniaca pruna quæ 290
Armeniaca arbor quando floreat 338
Aromatites vini factitij genus 270
Artes immortalitatem efficiunt 246
Artes vnde liberales dictæ ibidem
Artium laus & inuentio ibidem
Artium inuentores dij habiti 385
Arteriæ fistulæ consideratio 151
Arteriæ inter vesicam & aluum 159
Arteriarum consideratio 161
Articulorum consideratio ibidem
Artoptæ appellatione apud Plautum quid accipiendum 465
Artrare quid 482
Arua alternis annis cessare cupiũt: quod si ruris spatia non patiantur, quid agendum 483
Arua fertilissima vbi ibi. toto capite
Aruis stipulæ incensæ in eis mirè prosunt ibidem
Aruorum stercorandorum ratio 483
Aruales sacerdotes à Romulo instituti 441
Aruisium vinum ex Chio insula 262
Arulæ in arbustis quæ dicantur 393
Asarum herba nardi vim habet 191
Asellorum piscium consideratio, natura, genera 19. & Tom. 4. pag. 211
Aselli quando lateant 18.
Aselli stellæ quales 521
Asia quo anno à Romanis victa 218. & Tom. 4. pag. 268
Asia picem Idæã maximè probat 274
Asia vtraque sui parte arbores gignit picei generis 272

Asiæ frutices quales 238
Asiæ resina cuiusmodi 273
Asiæ edera 348
Asiæ calami 351
Asiæ salices quales 356
Asiæ serendi tempus 452
Asiatica persica 290
Asilus insecti genus 133
Asinius Celer 20
Asinus inter pilos habentia solus à pediculis immunis 137
Asinus vbi cornutus 140
Asinorum dentes quales 150
Asinus Indicus qualis 171
Asini & anus opera Asiarant 384
Asinorum corpore scarabæos gigni 126
Asinus cor maximum 153
Asini fel non habent 155
Asininæ mammæ à fœtu dolent 165
Asinarum lac quale 166
Asinina pruna quæ 290
Asinisca vua 255
Asio noctuæ genus 71
Aspalathos spinæ genus 207. & Tom. 3. pag. 273
Aspalathi oleum factitium 287
Asparagi sylvestris, qui corruda dicitur 355. & Tom. 3. pag. 37. 39. 73
Asparagi vinum factitium 269
Aspendios vuæ genus 271
Asphodeli radix 187
Aspidis mira natura 107
Assabinus Deus 203
Assiduitas omnis fastidium parit 203
Assyria malus qualis 151
Astaci cancrorum genus 29
Asterias ardeolarum genus 96
Astrologiæ sectæ quatuor 489
Astrologiæ vtilitas 50
Astrologorum inter se discordia 493
Astrorum scientia occultissima 433
Astrorum obseruandorum triplex ratio 491
Astus animalium exempla 40. toto cap. 41. toto cap. & Tom. 4. pag. 185. toto capite
Atabulus ventus Apulis plantas frigore aduret 430
Ateramna herba fabã nocans 476
Athenæ quo vnguento delectatæ
Athenienſium fauſtũ prælium vbi, & quo

ne 354
Athenienſes olea victores coronabant 284
Athletæ cibos ambulatione perficiebant 177
Atinia, ſiue Attinia, vlmi genus 331
Atiniæ nullum ferunt ſemẽ ibidem
Atinia ob frondis copiam vitibus minus idonea 422
Atlantis montis arbores quales 233
Atræ ficus 297
Attagen auis 88
Attalus rex de agricultura præcepta edidit 445
Atticum mel præſtantiſſimum 117
Attilius Regulus bis cõſul, de agro parando quid ſenſerit 446
Attilus Padi piſcis qualis 15
Attilus miræ magnitudinis, iugis boum è Pado extractus ibidem
Auaritiæ cauſa artes coluntur 246
Auaritiæ mala ibidem
Auaritiæ redargutio 492. & Tom. 4. pag. 222. toto cap. 235. & inde. 256
Audaciæ exemplum 43. & Tom. 1. pag. 373
Audaciæ ſignum in oculis 144
Auditus cui negatur, negatur & ſermonis vſus 102
Auellanæ Iuli inutiles 343
Auellanarum nucum conſideratio 302
Auellanæ quo ſerendæ tẽpore 408
Auenæ Græcæ non cadit ſemen 473
Auena frumenti vitium 474
Auena Germani pro pulte veſcuntur 475
Auſidius Marcus Lurco primus pauones ſaginare inſtituit 66
Augeas Rex ſimi in agricultura repertor 396
Augentia corpus 177. & Tom. 3. pag. 213. 227. 240. 254
Auguria ex piſcibus 17
Auguria ouorum 93. toto capite
Augurium ex auium volatu quod optimum 143
Auguriꝝ proſperi aues quæ 59
Auguſti apud Actium victoria 156

Augusto sacrificanti iecinora reperta sunt replicata 155
Augusti Imperatoris templum factum à coniuge 203
Augusta charta quæ 230
Augusti manu scriptus liber Plinij tempore extabat 232
Augustus quod vinum cunctus prætulerit 259
Augusti libertus palati patronii optimus censor 261
Augusto laurus è cælo missa 211
Augusti vxori gallina ab aquila in gremio deiecta 313
Augusti Siculo bello M. Agrippa rostrata corona donatus 316
Augustus ciuicam coronam ab humano genere accepit ibidem
Augustus Leucogaum collum quanti, & quem in vsum à Neapolitanis emerit 466
Augustus Capuam coloniã deduxit 467
Augustus eruo legumine curatus 472
Augusti epistolæ ibidem
Augusti ex pisce augurium 17
Augusti oculi quales 144
Augusta laurus 311
Auiaria turdorum apud Veteres 386
Auiaria quis primus instituerit 90
Auium consideratio, libro decimo per totum
Aues ne miliũ panicúmue tangant 477
Aues nocte lucentes 31
Aues nouæ fabulosæ toto capite 86
Aues quo ordine ex ouo generentur 91
Aues omnes in pedes nascuntur ibidem
Aues quot diebus incubent 96
Aues vbi cum hominibus pugnent 93.96.& Tom.1.pag.23.29
Aues quæ animal pariunt ibidem toto capite
Aues pleraque cur oculos appetant 141
Aues volucréque omnes præter vespertilionẽ dentibus carent 141
Aues quæ sine pedibus 171
Aues animalium minimæ 3
Aues quæ, & quando lucaciores 171

Aues uncos ungues habentes altinolæ ferè sunt, exceptis nocturnis 65
Aues nocturnæ ungues habent uncos ibidem
Aues incognitæ 64.toto capite
Aues quæ à cauda ex ouo exeant,& quare 64
Aues auspicijs aptæ ibidem
Aues geminos sinus habentes 157
Aues quæ quibus in locis non sint 73.& inde
Aues quædam uoce colorẽque mutato, aliæ fiunt 74
Aues dentatæ 86
Auis quæ omnium maxima 54.68
Auis quæ sola à suo genere interimitur 60
Auium mutarum nomina, naturáq; 88.toto cap.
Auium generatio 90.toto capite
Auium oua qualia ibidem
Auium coitus qualis 91
Auium generationis, incubatus,coitus,tempus 91. toto capite
Auium quod membrum primum gignatur 92
Auium conceptus, & fœtuum numerus 94
Auium pedum differentiæ 170.toto cap.
Auium ungues quales 171
Auium digestio per genera 161.toto capite
Auium inauspicatarũ consideratio 62. per totum 64.per totum caput
Auium ex his quæ uncos ungues non habent, hirundo solâ carne uescitur 72
Auium temporis differentia magna 72.toto cap.
Auium sermonis intellectus Melampodi à draconibus datus 89
Aues quæ perennes,quæ semestres 72.toto cap.
Auium cui cantus suauissimus 74.& inde
Auium fœturæ tempora diuersa 76.77
Auium ingenia 77.toto cap.83.toto cap.
Auium volatus incessúsq; 82.toto capite
Auium loquentium consideratio 84.toto cap.185. toto capite
Auium loquentium lingua qualis 84
Auium potus 87.toto cap.
Auleticon calami genus 353

Aulocrene regio 370
Aurata piscis 18. & *Tom.4.pag.219*
Auricornu promontorium 16
Auricularum consideratio 142
Auricularum indicia 176
Aures iumentorum animi indices 142
Auris ima memoriæ locus 169
Auris dextra Nemesi sacra ibidem
Aurem tangentes attestamur ibidem
Aurium animalium descriptio 142
Aurium mulierum ornamenta ibidem
Auribus uniones mulieres Romæ gestabant 33
Aurum ubi à formicis eruatur, custodiatúrque 136 & *Tom.4.pag.453*
Aureæ coronæ gramineis posthabitæ 316. & *Tom.3.pag.160.toto capite*
Auspiciorum significationes corui intelligunt 62
Auster ventus qualis 515. & *Tom.1.pag.38.40.41*
Austri venti quibus noceãt 376.516
Autores in eadem scientia sæpe dissident 480
Autumnus an serenus futurus sit 521
Autumni initium quando 507.508.511
Axungiæ cõsideratio, usus, &c. 164

B

Babia vinum nobile 261
Babylonia spina 24
Babylonia palma 35
Babylonis fertilitas 477. 479
Babylonica terra non gignit herbas 477
Babylonij quomodo segetem curent ibidem
Baccalia laurus 31
Baccarum cõsideratio 304. 305.307
Baccarum natura eadem quæ pomorum 35
Baschar, sive Baccaris, quibusdam nardum rusticum appellatur 190. & *Tom.3.pag.119*
Bacchus ubi educatus 20
Bacchus primus coronam ederaceam sibi imposuit 316
Bacchi thyrsos, galeas, scuta Thraces ornant 34
Bacchica edera ibidem
Bacchi pisces 1

Esca

Bacchi ſacris edera adhibebatur apud Thraces 349
Baſtris frumenti grana mirę magnitudinis 457
Bætica regio tritici fertiliſſima 462
Bæticę oleum quale 282
Bæticę olea, arborum maxima 396
Bætica vberrimas meſſes inter oleas metit 397
Bagoi, id eſt, ſpadones 222
Baiana foſſa à Nerone facta 259
Balaninum oleum quale 215. & Tomo 3. pagina 225
Balani palmularum genus 225
Balani Sardini qui 303
Balanitis caſtanea genus ibidem
Balauſtinę veſtes vnde dictę 238
Balauſtium Punici mali flos ibidem
Balearibus inſulis aues peculiares 88
Balearica vina 261
Balænarum piſcium conſideratio, natura, magnitudo, loca 4. 5. 6
Balænis brachiæ non ſunt 8
Balænæ pilo veſtiuntur 14
Balænarum cum orcis pugna 6
Balænarum ora in frontibus 7
Balænæ ſumma aqua natantes, in ſublime nimbos efflant ibidem
Balænæ qualiter ſpirent 8
Balænæ cum muſculo amicitia 53
Balænæ Muſculus piſcis iter dirigit ibidem
Balnearum penſilium inuentum 48
Balſami conſideratio 207. per totum caput
Balſamum vni terrarum Iudæa conceſſum 207. 346
Balſami olei natura & medicinæ 287. & Tom. 3. pag. 226
Balſamodes caſiæ genus 203
Bannanica vua 253
Barba Iouis, arboris genus 332
Barbata aquilarum genus 57
Barbarica pyra 293
Baſilicon nucis genus 302
Baſilica vua 251
Bauli locus 49. & Tom. 1. pag. 116
Bdellium arbor, & lacryma 179. toto capite

Bdellÿ genera, & variæ appellationes ibidem
Bebius M. Consul 232
Belgæ calamorum paniculis ad ferruminandas nauiũ commissuras vtũtur 352
Belonæ partus 47
Belluæ marinæ maximæ 3. toto cap. 4. toto cap. 5. toto capite
Belluæ marinæ in terra pascentes 4
Benacus lacus 22. & To. 1. pag. 77. 127
Beneficiorũ gratitudo 444
Berecyntus mons buxo abundans 331
Berytium vinum 262
Berytia vua quomodo seruetur 296
Beterrarum vina 260
Betulla arbor qualis quẽq; locũm amet 332
Betulla apta scutis 363
Betulla virgæ Magistratuũ fiunt 332
Betulla ligaminibus apta 363
Bibendi irritamenta 277
Bibendi causa venena præsumuntur ibidem
Bibendo quidam gloriam quærunt 278. & Tom. 4. pag. 164
Bibere quædam, ne mors incidat, cogunt 277
Bibere ante cibum quando institutum 278
Biferæ arbores 341. toto capite. 484
Bilis morbus 155
Bimammæ vuæ quales 254
Bion vinum, & eius septem genera 363. toto cap.
Blasigonia apum morbus 124
Blattarum consideratio, natura, genera 133. & Tom. 4. pag. 108
Bocchus historicus 365
Bœotiorum aduersus Lacedæmonios victoria 67
Bœotiæ fines Atticæ perdices non transuolant 74
Boleti circa radices arborum proueniunt 323
Bombylius vermis qualis 127
Bombyx Coa qualis 127. toto capite
Bombycum vermium consideratio ibidem
Bombycina vestis à quo reperta ibidem
Bombycia harundines 354
Bononiæ fluuius Rhenus calamorum optimorum ferax 352
Borea vento flante agricolis quid agendum, & à quo

cauendum 517
Borysthenis fluuij pisces 15
Botanismos quid 479
Bos piscis 23
Boum honor apud veteres 443
Boum effigies aris nota ibidem
Boues arraturi quomodo iungendi 481
Boues quas herbas maximè expetunt 484
Boues futura prasagium 524
Boum vngulæ attritæ quomodo curentur 140
Boum bis mutantur dentes 150
Boues grauidæ nonnisi dextro vuluæ sinu fœtum gerunt 159
Brachiorũ consideratio 168
Brance Galliæ fur 455
Branchiæ quibus piscibus insunt 7.8.21
Brechmasis quid 186
Bricantinus lacus 19
Brileti cerui quaternos habent renes 158
Brileti lepores bina habent iocinora 155
Britannia terram margastercorat 384. 383
Britannicæ margaritæ 34
Brocci vnde dicti 147
Bromos frugi genus 462
Brumales dies hyemem futuram ostendunt 494
Brumæ initium quando. 491
Brumæ tempore quid agricolæ facere debeant 494
Bruscum tuber 330. toto cap.
Bruta arbor 199
Brutia pix optima 288
Brutia pix quæ 327
Bruta sunt quibus cor durum riget 153
Brutorum arma 440
Brutus L. apud Delphos terram exosculatur ex Oraculi responso 312
Brutus L. publicam meruit libertatem ibid.
Brya frutex 239
Bryon, eiusque oleum in vnguentorum vsu 211. toto capite
Bubetij ludi qui, & vnde dicti 443
Bubonis auis cõsideratio 63
Bubonũ aures quales 142
Bubulus pulmo quãtus 158
Bubulum fel Lycium medicamentũ adulterat 187
Bubulæ linguæ herbæ vsus 401
Bucca quid in homine 147

Buccinũ conchylij genus 37
Bucconiatis vua 254
Bumaſti vuæ quales ibid.
Bumelia fraxinus 329
Buteones aues 172
Butco accipitris genus, & familia ab eo cognominata 59.88
Butyri conſideratio, vſus medicinæ 166. & Tom. 4. pag. 37
Butyrum olei vim habet 166
Butyrum quid ibidem
Buxus vbi plurima 331
Buxi arboris conſideratio, & genera tria 330. & inde
Buxus montes amat 331
Buxo non decidunt folia 333
Buxi folia qualia 336
Buxi ſemen carthegon dicitur 343
Buxus & ebenus grauiſſimæ, & ſpiſſiſſimæ arborum 362
Buxus non ſentit cariem, neque vetuſtatem 384
Byſſini tingẽdi ratio 40. per totum caput
Byzacij regionis fertilitas 384. & Tom. 1. pagina 182
Byzia arx hirundinibus in-
uiſa 72. & Tom. 1. pag. 148

C

Cachrys pilula quam vim habeat in medicina 321
Cadauera vbi medicata aſſeruentur 510
Cadytas herba in Syria qualis 3[illegible]
Caciliæ ſerpentes, 41
Caecilia cerafa 39
Caecitate diuturna multi laborati 54.
Cacubi vini generoſitas 259
Cadendæ quando arbores 357. per totum cap. 351. per totum cap.
Cædendæ materiæ tempus 513
Cæduæ arbores quæ 405 per totum caput
Cælum nullo modo quieſcit 3[illegible]
Cælo omnis infirmitas accidit 341
Cæli cui regioni arbores opponendæ 376. per totum caput
Cælum quod arbuſta ſtirpare debeant 3[illegible]
Cæli & terræ ad arbores ſaecietas 369. per totũ cap.
Cælum terræ parére [illegible]

cogunt 379
Calo conſtat operis facultas 384
Calo maximè agriculturam conſtare 483
Calicum terra ſocietas à Democrito primum deprehenſa 503
Caleſtiæ iniuriæ duo genera 504
Caleſtium cognitio obſcuriſſima 488
Caleſtium cognitio multis modis haberi poteſt 502
Cæſaris ciuile bellum quæ prodigia præceſſerint 433
Cæſar L. quo anno Cenſor 218
Cæſar Lucius Cenſor quando, ciúſque edictum 267
Cæſar Iulius vino Mamertino primus autoritatem dedit 260
Cæſaris Iulij munus gladiatorium 299. & Tom. 3. pag. 8
Cæſarum villa vbi 313
Cæſares triumphantes qua lauro ſoleant coronari ibidem
Cæſaris forum Romæ 369. & Tom. 3. pag. 8
Cæſar annum ad Solis curſum redegit 489
Cæſaris de ſingulorum ſiderum ortu & occaſu ſententiæ 494
Cæſar idus Martias ferales ſibi annotauit 495
Cæſar Dictator forum Romæ totum ac ſacram viam carbaſinis velis texit 369
Cæſarum genitrix lauru 311
Cæſar C. Auguſti filius 193. & Tom. 1. pagi. 56. 269. & Tom. 4. pag. 186
Cæſaris thorax ex margaritis dicatus Veneri Genitrici 34
Cæſaris piſcinæ 48. 103
Cæſaris triumphalis cœna 49
Cæſari Dictatori ſacrificanti bus in extis defuit cor 154
Caius Sentius Prætor 267
Caius Princeps obeliſcum in Circo Vaticano ſtatuit 362
Caij Principis luxus in vnguentis 218
Caij Principis mirum de platano 181
Caius Cæſar Auguſti filius 193. & Tom. 1. pag. 56. 269. & Tom. 4. pag. 186

Caÿ Principis matrona Lollia Paulina ſmaragdis margaritiſque operta 34
Caÿ Principis oculi quales 144
Caius Princeps quando interfectus 154
Caÿ Principis in ludo gladiatores duo ad nulla cõminationẽ conniuẽtes ibi.
Caio Principi immolanti iecur defuit in extis 154
Caÿ Principis Conſulatus & interitus ibid.
Calamus odoratus 205.329
Calami oleum 287
Calamo vbi folia non decidant 333
Calamorum aquaticorũ conſideratio 351.toto cap.
Calamorum Aegyptiorum vſus ibidem
Calamorum coma lectos implet vice plumæ 351.& inde
Calamis Orientis populi bella conficiunt 372
Calamorum armis quæ gentes victæ ibidem
Calamus Italiæ ſagittis aptiſſimus 352.353
Calamorum differentiæ plures, & qui aptiſſimi fiſtulis 353
Calculi in veſica naſcentes 159
Calena vina 263
Callarias piſcis 19.& Tom. 4.pag.219
Callipus ſcriptor 51
Calliſtruthiæ ficus quales 297
Calor olei cauſa 28
Calua quædam animalia naturaliter 14
Caluitium homini propriũ ibidem
Calce agros gentes quædam ſtercorant 35.
Calce vina condiunt. Aſſa 272. & Tom. 4. pagina 407
Calce vbi agri fertiles reddantur 385
Calydna inſula 117.& Tom.1.pag.156.216
Cameli quot menſibus ferant vterum 91
Cameli lac quale 166.& Tom.4.pag.35
Camelorũ conſideratio 143. & Tom.1.pagina 166.& inde
Cameli fel non habent 155
Camerina mala 292
Campaniæ caſtaneæ 303
Campaniæ vitium magnitudo 247
Campaniæ vua qualis 253. 261
Campaniæ ceraſa 305

Campaniæ terra pulla 380
Campaniæ siligo 459
Campaniæ campus laudatissimus 466
Campania, ex milio pultem candidam facit 463
Campaniæ fertilitas 463. 466. & Tom.1.pag. 100. 105
Canarium augurium quo tempore fieri cõsueuerit 444
Cancamũ vnde aduehatur 204
Cancrorum consideratio 28. toto capite
Cancris vita longa 29
Cancris omnibus octonis pedes ibidem
Cancrorum marium à fœminis differentia ibi.
Cancrorum multitudo ibid.
Cancris retrogradus incessus ibidem
Cancrorum coitus 46
Cancrorum oculi quales 146
Cancri tergora exuunt 28
Cancrorum genera 29. & Tom. 4.pag.219
Cancri in scorpiones transfigurati 29
Cancrorum inter se pugnæ ibidem
Cancri serpentum ictibus medentur 119. & Tom. 1.pag.374.375
Canities homini & equo peculiaris 141
Caniculæ stellæ miri in hæc inferiora effectus 272. & Tom.1.pag.34.per totum cap.40
Canicula stella Procyon Græcè dicta 502
Canis stellæ ortu vina mutantur 272
Canis stellæ ortu ligna cædenda 359
Canis stellæ occasus 497. 506
Canis signi exortus 502. & Tom.1.pag.34
Canis signi exortum maria sentiunt & terræ 18. 502
Canis signi veneratio 502
Canicularum piscium marinorum consideratio 43. toto capite
Caniculæ pisces vrinantes maximè infestant ibidem
Caniculares piscium ingens copia vbi 43.244
Caniculæ pisces pauent hominem æquè ac terrent 43
Canum descriptio, natura & erga dominos fides 99. &

99. & Tom.1. pag.386. toto capite
Canes quæ loca non intrent 74. & Tomo 1. pagina 268
Canum genera plura 99
Canum generatio ibidem
Canum prodigia ibidem
Canes quandiu viuant ibid.
Canes quibus infestentur 137
Canes degeneres sub alnum caudam reflectunt 173
Canes quasdam ædes non ingrediuntur 74
Cannensis clades Romanorum 299
Cantharides ex qua gignantur materia 138
Cantharidum veneni remedia 138. & Tom.3.pag. 78. 98. 210. 219. 223. 225. & Tom. 4. pag.36. 44. 92
Cantharides vini transmarini genus 262
Cantharolethros locus, & vnde dictus 133
Cantharis vermis frumenta erodens 475
Capellæ cælestis signi ortus 497.512
Caper piscis 173
Caphyæ Arcadiæ lucus 370
Capillata lotos antiquissima Romæ, & vnde dicta 369
Capillus Virginum Vestalium quo soleat deferri ibidem
Capillorum consideratio 141
Capillis quæ gens careat ibidem
Capillorum defluuium in mulieribus & spadonibus rarum ibid.
Capilli quãdo tondendi 36
Capillos inficientia 357. & Tom.3. pag.59. 99. 177. 236. 256. 259. 269. 273. 275. 376. & Tom.4. pag. 57. gi.361
Capillos quæ rufos efficiant 302. & Tom.3.pag.222. 225
Capistrandi boues inter arbores vitésve arantes 481
Capitolium cura anserum defensum. 67. & Tom. 4.pag. 87
Capitolium Sullæ temporibus conflagrauit 233
Capitolinus Manlius quercies corona donatus 311
Capnias vua, eiúsque natura 254
Capnumargos argillæ genus 385

Cappadociæ oleum quale 287
Capparis fruticis consideratio 241. toto capite
Capparis caulis in cibos repertus 308
Capra oleæ inimica 288
Capra noctu vt interdiu cernunt 146. & Tomo 1. pagina 402. & Tom. 4. pag. 46
Capra maleficum frondibus animal 198
Caprarum barbis ladanum adhæresçit ibid.
Capræ, aut (vt alij legunt) capreæ, sel non habent 155
Caprea fera veneno viuit 104
Caprificialis dies Vulcano sacer 119
Caprificationis arborum consideratio 299. toto cap.
Caprifici arboris consideratio ibidem
Caprificus nunquam floret 337
Caprificus vbi trifera 341
Caprifici qurbus infestentur 435
Caprifici quæ præcipuæ laudentur 436
Caprimulgi aues quales, 83. per totum caput
Caprimulgi nocturni fures ibidem
Caprimulgi interdiu visu carent ibidem
Capsis quæ apta materia 368
Capua vnguentis nobilitata 214
Capuam Augustus coloniã deduxit. 467
Capitis animalium consideratio 138. & inde
Capitum animalium apices ibidem
Capitibus quæ animalia careant 140. & inde. & Tom. 1. pag. 158
Capitum ossium differentia 141
Capita piscium maxima 140
Capita præcisa aliquando repere visa 156
Carabi cancrorum genus 29
Carambus promontorium 69. & Tom. 1. pag. 162. 225
Carbilius Pollio 13
Carbones faciendi ratio 320
Carbonibus apta materia ibidem
Carbunculi morbi facile remedium 503
Carbunculi ne vitibus noceant 508

Carbunculus terræ genus 381
Carbunculare quid sit 503
Carbunculatio, arbor ĩ morbus 428.503
Cardamomi consideratio 192
Cardamomi medicinæ ibid.
Cardamomi oleum 287
Cardinis temporum quadripartita distinctio 491
Cardueles imperata faciunt 84
Carduelis auis consideratio ibidem
Carduus frugibus inimicus 475
Caricæ ficus 224.300
Cariem quæ arbores non sentiant 364.382
Caries ab ebore quo pacto arceatur 288
Cariosa terra pessima 382
Caritatem annonæ inferentia 503
Carpheoton thuris genus 194
Carpinus arbor 330
Carpinus montes amat 331
Carpinus nuptialibus facibus materiam præbet 332
Carpophyllum lauri genus 312
Carthago quando capta 255.298
Carthago quot annis Romæ annula 29
Carthago ficci argumento deleta ibidem
Carthaginiense bellum tertium quomodo sumptum ibidem
Carthaginiensiũ contra Romanos victoria 29
Carthegon buxi semen 34
Cartilaginei pisces 23. 16
Cartilago rupta non solidescit ibidem
Caryinum oleum 287. & Tom.3.pag.225
Carynia oppidum
Caryon vnde iuglans dicta 302
Caryopus quid 21
Caryotæ vbi 30
Caseorum consideratio diuersitásque 166.16
Casei vbi optimi 166. toto capite
Casiæ fruticis consideratio 201.203
Casia in Septentrione virens 347
Cassius Hemina autor vetustissimus
Cassij C. censura, & in eo prodigium 43
Castitatis exemplum 19. & To.1.pag.198.320. toto cap.

cap. 368.393. & Tom.3. pag.260.311
Castrata siliginis genus 460
Castratio quibus facienda diebus 513
Cataractæ aues 86
Catonis Censorij triumphus, Censura, scientia, 255
Cato Censorius quando mortuus ibid.
Catonis de vitibus vuisque sententia ibid.
Cato eodem vino vsus quo remiges 266
Catonis ex Hispania triumphus ibid.
Catonis de vino condiendo præcepta 275
Catonis præcepta de oliuarum cultura 285. duobus capitibus
Cato de amurca eiúsque vsu 288. toto cap.
Cato nihil de prunis syluestribus loquutus 291
Cato de ficis serendis 298
Cato fici argumento in delenda Carthagine 298
Cato Carthaginiensium infestissimus hostis ibid.
Cato de myrti generibus 309.310
Cato de lauro 311
Cato de cupresso 348. 347.
Cato summus in omni vsu 359
Cato de terræ vitiis, atq; optimo agro 382.383
Cato de plantandis arboribus, ac scrobibus faciendis 393.394
Catonis præcepta de insitione arborum 401
Cato de vite inserenda 402
Cato de olearum satione 405
Catonis de agricultura præcepta 446. toto cap.
Catonis præcepta, vbi vnum quodque frumentum sit serendum 478
Catonis præcepta de arandi tempore 480
Catulitio quid 336
Catulus Q. Consul 67. & Tom.4.pag.376.392
Catuli Qu. nobilis domus 374
Catulus Q. Cimbrorum victor ibid.
Cauchi Germaniæ populi 315. & Tom.1. pag.166. 167
Cauchorum vita 314
Caudarum animalium consideratio 172. toto cap.
Caudarum animalium diuersitas ibid.
Caudæ quibus amputatæ

renaſcantur ibid.
Caudæ præter hominem ac ſimias omnibus ferè animalibus inſunt ibid.
Caulina vina 261
Caulis leguminum qualis 453
Caunea ficuum genus 300
Caunij naturâ lienoſi 141
Cauponarum æſtiua animalia, hoc eſt pulices, etiam in mari gignuntur 44
Cea ſeu Coa veſtis qualis 127
Ceæ inſulæ caprificus trifera 341
Cecina volaterranus 72
Cedrelæum quid 287
Cedrelate, id eſt, cedrus magna 225. & Tom. 3. pag. 249
Cedri vſus in ſacris 213
Cedrus minor, & eius genera 224
Cedri maioris genera ibid.
Cedro cur ſimulacra deorum fiant 225
Cedrus libros à tineis conſeruat 232
Cedrus picem fundit 273
Cedrus montes amat 331. 347
Cedro folia non decidunt 333
Cedri folia capillata 335
Cedri folia pungentia 336
Cedrus quo tempore ſemen gerat 339
Cedri vbi optimæ 361
Cedri oleo perunctæ non ſentiunt cariem, aut tineam ibidem
Cedri vſus ad claſſes in Ægypto Syriáque 362
Cedrus non tenet clauum 363
Cedrus non ſentit cariem nec vetuſtatem 364
Cedrium quid, & quomodo fiat 325
Cedrinæ menſæ nobiliſſimæ 233
Cellæ vinariæ quales eſſe debeant 275. toto cap.
Celtes teſtudinum genus 13
Celtis arbor, id eſt, lotus 236
Cenſorius Piſo hiſtoricus 232
Cenſoriæ officium circa quid 443. 448
Cenſu Senatores legi, pernicioſum 246
Cenſus moribus & virtuti inimicus ibi.
Cenſus præcipuum magiſtratuum ornamentum ibid.
Centipedes piſces 41
Centurionum inſigne, 210 etiã

erat 249
Cephenes apum genus 121
Cephisi fluuij prodigium 314
Ceras ex quibus floribus apes confingant 113
Cerastes, id est, vermes, ficus infestantes 428
Cerasus peregina arbor 182
Cerasorum consideratio 305
Cerasorum bacca ibid.
Cerasi quando, & vnde primum in Italiam aduecta ibidem
Cerasi vbi non proueniant ibidem
Cerasorum nomina plura ibidem
Cerasus in lauro inseritur ibidem
Cerasi succus qualis 307
Cerasa quibus constent ibidem
Cerasus quæ loca amet 305
Cerasis rami mirâ magnitudinis 344
Cerasi quomodo præcoces fiant 437
Cerasi insitio quomodo fiat 401
Ceraunia siliqua 226
Ceraunius à montibus Europæ cælum initium sumit 309
Ceraunii in montibus myrtus primùm visa ibid.
Cerebri consideratio 141
Cerebrum quibus insit ibidem
Cerebrum hominis portione maximum, humidissimúmque ibid.
Cerebri materia qualis ibi.
Cerebrum sensuum rex 142
Cerebrum venarum terminus ibid.
Cerebro propria ibid.
Cerebrum mentis regimen ibidem
Cerebrum somni causa ibidem
Cerebro carentia non dormiunt ibid.
Cerebrum secundo loco formatur in corpore 152
Cerinthum quid 113
Cerne insula 60. & Tom. 1. pag. 280
Cerostrata quæ dicantur 140
Cerri glans qualis 319
Cerrus arbor 318. 319
Certaminum sacrorum victores, non tam ipsi quàm patriæ eorum coronabantur 317
Certaminum sacrorum co-

rona 318
Ceruisia quando, à quibus, & ex qua materia 279
Ceruisia qua arte vetustatem ferat ibid.
Ceruisia mera non diluta bibitur ibid.
Ceruisiam, vti vinum, inebriare ibid.
Ceruix quæ corporis pars 151
Cerusicis descriptio 151.512
Ceruorum coitus qualis 98
Cerui cicurati rarò concipiunt 100
Ceruus cor maximum 153
Ceruorum cornua qualia 139.140
Ceruorum capiti vermiculi insunt 142
Ceruo fel esse in cauda 155
Ceruis vbi quaterni renes 158
Ceruorum & serpentum inimicitiæ 103. & Tom. 1. pag. 380. & Tom. 4. pag. 41
Cerui cornus odore serpentes fugantur 103. & Tom. 4. pag. 41
Ceruorum anima serpentes vrit 176
Cesenatia vina 260
Cestius C. Consul 86
Cethegus Consul quando 232
Cethegi mensa nobilis 234
Chalcia Rhodiorum insula 381
Chalcidicæ ficus quales 297
Chalcis piscis ter anno parit 46
Chamæcissos ederæ species 350. & Tom. 3. pagina 266
Chamæceraſi considerata 305
Chamædaphne frutex ex lauri generibus 31
Chamæleontis oculi quales 146
Chamæleonti pulmo maximus 15
Chamæleontis oua qualia 25
Chamæmyrsine herba 25
Chamælea frutex 25
Chamæleæ fruticis oleum 286
Chamæ pisces vulnus habent 25
Characia harundinis genus 354
Charitatis exemplum 12.5. 60.62.124.126. & Tom. 4. pag. 186
Charitoblepharon frutex 244
Chartharum considerata 228.230. toto cap. 232 toto capite

Chaſ

Chartarum vſus maximè neceſſarius 228
Charta quando reperta 228. 233
Chartæ quomodo ex papyro præparentur 230
Chartarum genera plura, & quomodo fiant ibid.
Charta religioſis volumibus apta ibid.
Charta Auguſta cur dicta 230.231
Chartæ bonitas in quibus conſiſtat 231
Chartæ glutinum quale eſſe debeat 231.461. & Tom.3.pag.193
Chartariæ officinæ tritici polline vtuntur 461
Chelidonia ficus 297
Chelidoniæ inſulæ 51. & Tom.1.pag.78.225
Chelanopeces aues 68
Chelidonij lapilli 158
Chelonophagi populi 13. & Tom.1.pag.256
Chenopus herba 113
Cherſinæ genus teſtudinum 13
Chij inſulæ vuæ quales 250
Chios inſula optimum amylon habet 458
Chium vinum quale 262. 267
Chios oppidum obſeſſum fagina glande famem tolerauit 318
Chironia pyxacanthos ſpinæ 187. & Tom.3.pag.276
Chlorionis auis cum corno inimicitia 106
Chlorion auis 76
Chortinon oleum 287
Chromis piſcis 18. & Tom. 4.pag.221
Chryſalu vermis 136.138
Chryſocarpum ederæ ſpecies 349
Chydeæ palmulæ 269
Chydæi dactyli 223
Cibus ſimplex vtiliſſimus 177
Cibi qui auidiores 157
Cibi quorundam miri 315
Cibos alios alia appetunt 103
Cibo vltra vndecimum diẽ pleroſq; caruiſſe 177
Cibum ſomno concoquere, corpulentiæ prodeſt, non viribus ibid.
Cibi ambulatione perficiuntur ibid.
Cibi peruigilio vincuntur ibidem
Cicadarum conſideratio 131. 132. toto cap.
Cicadæ quæ mutæ, quæque canoræ 131
Cicadis veſcentes homines ibidem

Cicadæ ore & excrementorum foramine carent ibi.
Cicadæ vbi non proueniant 132.1oto cap.
Cicadas oculis carere 143
Cicer quando seratur 469
Ciceris differentiæ, natura, &c. ibid.
Cicer perungiliis adhibebatur ibid.
Ciceris radix qualis 452
Cicerculæ descriptio 469
Cicero quando Consul 39
Cicero de vnguentis 318
Ciceronis manu scriptus liber, Plinij tempore extabat 232
Ciceronis cedrinæ mensæ nobiles 233.236
Cicero lux doctrinarum 383
Ciceronis Consulatus, & eius Collega 39.& Tom. 1.pag. 404
Ciceronem M. Tullij Ciceronis filium potatorem maximum Tergilla arguit 278
Cicerones vnde dicti 442
Ciceronis versus de lentisco 493
Cicindelæ vermes. noctu luscentes 498
Cicis arboris factitiũ oleum 286
Ciconiarum consideratio 69
Ciconiæ vnde ad nos veniant ignoratur ibid.
Ciconiæ æstatis aduenæ 71
Ciconiæ ceu lege prædicta discedunt ibid.
Ciconiarum discedentium agmen nemo vidit ibid.
Ciconias non venire sed ver- nisse cernimus ibi.
Ciconiæ nouissimè venientem luceram ibi.
Ciconiis non inesse lingua ibidem
Ciconiæ serpentum exitium ibidem
Ciconias occidisse vbi cas- tale ibid.
Ciconiæ nidos eosdem repe- tunt ibid.
Ciconiæ vbi non sint 71
Ciconia quomodo cum ser- pentibus dimicet 73
Cicuta homini venenũ 251
Cicuta semper bibere cogit sumentem 27
Cicutam præsumũt qui mu- tum bibere cupiunt ibid. 141
Cilium quid 371
Cimbri à quibus victi 371
Cimbrici belli portentum 346
Cimmerius Bosphorus lau- rum non nutrit 341
Cimmerius Bosphorus quibus arboribus abũdet ibi.

Cincinnatus arans Dictator factus 445
Cineæ Pyrrhi legati in vitem facetum dictum 248
Cinerea vua qualis 255
Cineris vsus 386. toto capite
Cineres loco fimi vbi 386. 437
Cineribus semina ante sationem aspergenda 476
Cinnabaris in vnguentis 214
Cinnamologus auis 78
Cinnamomi consideratio 201. toto cap.
Cinnamomum idémque Cinnamum ibid.
Cinnamomum vbi colligatur 201. 212. 346
Cinnamomi duo genera 202
Cinnamomi corona à quo primum in templis dedicata 203
Cinnamomum quomodo è nidis decutiatur ibid.
Cinnami oleum 287
Circes odoramenta 235
Circenses ludos myrto coronati spectabant 310
Circius ventus vbi vtilis, & contra 379
Circius ventus vbi violentus ibid.
Circos accipitrum genus 59
Cirri auium descriptio 139
Cisalpinæ vineæ fertilissimæ 279
Cisibilites mulsi genus 263
Cissos ederæ species 350. & Tom. 3. pag. 266
Cistarum materia optima 363
Citrea quomodo serantur 390
Citreorum odor, & sapor qualis 307
Citreum oleum 287. & Tom. 3. pag. 225
Citrus arbor à Græcis Medica dicitur 291
Citri vsus in sacris 213
Ciuẽ seruare melius quàm hostem occidere 317
Ciuem seruantis priuilegia ibidem
Ciuium fortium quæ dona maxima apud Veteres 442
Ciuile bellum Pompeij Magni ostento prædictum 433
Ciuicæ coronæ consideratio 316. toto cap.
Clamatoria auis 63
Claudiana struthia 292
Claudij Imperatoris oculi quales 144
Claudius Imperator Orcam in portu Ostiensi oppugnauit 6

Claudij Imperatoris libertus scaros in mari circa Ostiã disseminauit 19
Claudius Imperator quando Cæsar 55
Claudij Imperatoris Messalina vxor impudicissima 97
Claudij Cæsaris historiæ 199
Claudia charta 231
Claudij Agrippina vxor 75.85.& Tom.3.pag.183. & Tom.4.pag.363
Claudius piscem octo millibus numûm mercatus 20
Claudio immolanti, in extis iecur defuit 155
Clauus morbus arborũ 428
Clauus latus ab Hostilio rege repertus 39
Clazomenium vinum 262
Cleopatræ vnio dissectus, & in Veneris auribus suspensus 35
Cleopatræ vniones, ac cum Antonio epulæ ibid.
Clerus sani vitium 121. 124
Clidium quid 15
Cliuina auis 63
Clodius Æsopi filius, & eius luxus 35
Clodij Æsopi pretiosa patina 90
Cluacina Venus vbi Romæ 309
Clnere quid ibid.
Clupea piscis 15
Clusinæ vuæ quales 253
Cnecinum oleum 287
Cneoron, siue cnestrum, quid 238
Cneus Domitius mulierem vinosam dote multauit 266
Cneus Terentius scriba 231
Coa vua quomodo seruetur 291
Coa bombyx qualis 127. toto cap.
Coa vestis, quære Cea.
Coaguli lactis materia 166. 357
Cocci tingendi ratio 42. toto capite
Coccum quid 40.323
Coccycis auis consideratio 60.toto cap.
Cochlearum consideratio 30. toto cap. & Tom. 1. pag. 385
Cochleæ in se equorum capita habent 4
Cochlearum dentes 148
Cochlearum differentiæ plures 49.toto capite ibid.
Cochleæ altiles
Cochleæ quo anni tempore nascantur 41 42.
Cochlearum viuaria toto cap.

Cochliõ

Cochleis cur data cornua 140.143
Cochlites vnde dicti 145
Cocolobis vua 251
Coctiuæ caſtaneæ 303
Cælum. Quære cælum
Cœna lautiſſima 35
Cœnarum Cenſoriæ leges 89.& Tom.1. pagi. 403. 407. & Tom. 4. pagin. 365
Cœundo quæ cohæreant 98
Coggygria arbor 240
Cognomina prima vnde ſumpta 442
Coitum concitantiæ 100.& Tom.3.pag.152.360. toto capite
Coitus animalium differentiæ 97.& inde
Coitus animalium quibuſdam auerſus ibid.
Collina tribus Romæ 443
Colliciæ,id eſt,ſulci maiores in agris 481
Colli deſcriptio 152
Colon quid 157
Colonus bonus olim maximè laudabatur 446
Colophonia reſina qualis 273
Coloſtratio quid 166
Colotis caudæ renaſcuntur 26
Columbarum conſideratio 80.toto capite
Columbarũ pudicitia ibid.
Columbæ quot annis viuant 81
Columbarum gloria ibid.
Columbæ ne ſedes mutent ibidem
Columbæ magnarum rerum internuntiæ ibid.
Columbarum ingens pretium 82
Columbæ vbi optimæ ibid.
Columbæ quoties anno pariant 91
Columbis cibus quis gratiſſimus 473
Columbarum fimus optimus 386
Columbæ ſeſe oſculantur ante coitum, quótq; ouа pariant 94
Columbæ pauonibus amicæ 107
Columbarum fœtus quid necet 150
Columbina creta 365
Columbinæ vuæ 254
Columellares dentes quales 150
Comagenũ medicamen 68. & Tom.4.pag.87
Comaron vnedonis ſpecies 304
Comitialem morbum præter hominem ſolæ coturn-

nices sentiunt 71
Comitialem morbum habentes apertu etiam oculis nihil cernunt 144
Comitialis morbi remedia 37. *& Tom. 1. pag. 378. Quære reliqua Tomis Tertio & Quarto*
Comitia quando habere non licebat 443
Comitij Romani mirũ 299
Complexu fata necantes herbæ 476
Conceptionis tempus in satis 336
Concharum consideratio 30
Conchæ luxuriam inuehũt, moréſq; corrumpunt ibi.
Concha veſcimur, & veſtimur 31
Conchæ origo ibid.
Concharum partus margaritæ ibid.
Conchæ ſilicum duritia teguntur 13
Concharum abortus 32
Concharum genera plura 37. *& To. 4. pag. 219*
Concha comprimit ſe manum videns, eamq; præueniens abſcindit ibid.
Conchæ comitantur marinis canibus ibid.
Conchæ duces ſuos habent vt apes ibid.
Conchæ coluntur apud Guidiam Venerem 24
Conchas fulgure minui 32
Conchæ Arabicæ quales 33
Concharum conſideratio, genera, varietas, &c. 30. 31. toto capite
Concha canere quando Triton viſus 3
Conchæ, maris tempeſtatem prædicunt 523
Concharum luxus 30. toto capite
Conchyliorum luxus 31
Concinnari verbum apud Catonem 27
Conger piſcis 18
Conger piſcu longus 21
Congri polypum lacerant 52
Congris pinnæ binæ 23
Conger locuſtam lacerat 51
Conger & muræna inuicem inimici ibid.
Coniades ſcriptor 27
Conniuere quibus animalibus conueniat 147. 6
quibus non 144
Conon ſcriptor 512
Conſeminia vua 253
Conſentiæ vina 261
Conſentini agri malus triſera 342
Conſules purpura vtebantur 37

Consules Romanorum quorum facit Plinius hoc tomo mentionem 26.39. 54. 63. 67. 86. 89. 154. 162. 169. 219. 232. 258. 268. 280. 291. 317. 271. 468. 448. 449. 479. Reliqua vide alius Tomus.
Conuersio rerum in alias 243. & To. 4. pag. 398
Coquorū luxus pulchrè notatus 20
Coquis suis Parthi mores dederunt 90
Coqui summe quibusdam grati 20
Coqui olim non erant in seruitijs, sed ex macello conducebantur 465
Cor primum in omni animali gignitur 92. 152
Cordis consideratio 152
Cor nouissime moritur ibid.
Cor per singulos annos augeri in homine 153
Cor aliquando in hostijs defuisse 154
Cor animi & sanguinis sedes 153
Cor paruum, audaciæ signū ibidem
Cor magnum habentia sunt natura pauidiora ibid.
Cor duplex in perdicibus vbi ibidem
Cor hirsutum habentes in primis industrij habentur ibid.
Cor quando in extis inspici cœptum 154
Cor an sit necessarium viuentibus ibid.
Cor in quibus cremari non potest ibid.
Coracini pisces 18. & Tom. 2. pag. 190. & Tom. 4. pag. 197
Coracinus vbi optimus 21
Cordum, id est secundarium fœnum, vel autumnale 501
Cordylæ pisces 15. & Tom. 4. pag. 219
Corelly equitis Romani castanea insitio 404
Corelliana castanea 303. 404
Corinthus quando à Romanis capta 255. & To. 4. pag. 265
Corinthij irino vnguento nobilitati 214
Coriolana Pyra 293
Corne agri Tusculani collis 371
Cornelius P. Consul 232
Cornelius M. Consul 55
Cornelius Nepos quando obierit 339

Cornelius Cossus Consul à quo seruatus 137
Cornicis consideratio, actúsque 62
Cornix inter inauspicatas aues ibid.
Cornix miræ loquacitatis 62.86
Cornicis cum noctua inimicitiæ 106
Cornix ardeolæ amica ibid.
Cornix futura præsagit 524
Cornuum animalium consideratio 139
Cornuum animalium diuersitas ibid.
Cornuum animalium vsus ibidem
Cornibus carentia 140
Cornua pro manibus data ad scabendum corpus ibid.
Cornua boum attrita quomodo curentur ibid.
Cornua boum feruenti cera flectuntur ibid.
Cornu cernorum cuti enascuntur ibid.
Cornu vnum asino Indico ibidem
Cornua bina quæ habeant ibidem
Cornigera animalia quæ seuo pinguescant 160
Cornua animalium tingi solita 366
Corni arboris consideratio 305.& inde.339
Corni baccæ 305
Corni succus qualis 30[illegible]
Cornus arbor montes amat 332
Cornus primo Fauonio germinat 33[illegible]
Cornus nullam habet medullam 33[illegible]
Cornus spississima arborum 363
Corni ligni vsus ibid.
Corollarium Cleopatræ 3[illegible]
Coronæ sideris exortus 3[illegible]
Corona quando occidat 502
Corona ciuica qui donati 316.toto cap.
Coronarum militarium species plures ibid.
Corona non nisi Deo obla dabatur ibi.
Corona Bacchus primus vsus ex edera ibid.
Coronarum materia 254. 289. 291. 310. 316. toto cap. 329. 3[illegible] 370. 441. 442. toto cap. & Tom. 3. pagi. 40. 105. & Libri vigesimi primi Capitibus secundo, tertio, quarto, nono, 123. 126. 147. 154. 156. 160. & indè,

266. 271. 288. 384. 400. & Tom. 4. pagin. 288. 410. 419
Corpus augentia 177. & Tom. 3. pag. 213. 227. 240. 254
Corporis totius historia 138. toto capite
Corpulentia quibus augeatur, minuatúrq; 177. toto capite
Corruda in asparagos transit 355
Corsi à quo Romanorum primum victi, & de eis primus triumphus 310
Corsica laurum non habet 312
Corsica buxo abundat 331
Corsicum mel cur inuisum ibidem
Corticum arborum consideratio & differentiæ 345. toto cap. 431
Cortice detracto arbores necantur ibid.
Cortices quæ arbores mittant ibid.
Corticum arborum vsus 323. toto. cap.
Cortina aheni genus 327. & To. 4 pag. 349
Corus ventus qualis, & quibus noxius 518
Cornorum consideratio, natura, &c. 62. 85. toto capite
Corui & Chlorionis auis inimicitiæ 106
Corui fœtus suos fugant 62
Coruorum intelligentia 8. toto capite
Corui Imperatores nominatim salutantes ibid.
Corui exequiæ celebratæ ibidem
Corui ore concipere à quibusdam creditu ibid.
Coruorum ouum contra grauidas fœminas ibid.
Coruorum auguria auspiciáque ibid.
Coruorum incubatio quótq; pariant 96
Corui aquatici naturaliter caluent 141
Corui futura præsagiunt 523
Corybantiân quid 144
Corylus arbor quæ loca amet 332
Corylo nuptiales faces faciunt ibid.
Corymbi ederæ 349
Cossi vermes ex ligno gignuntur 136
Cossi vermes in cibo 427
Cossius Cornelius Consul à quo seruatus 317
Costarum consideratio 159

Coſta homini tantum octo-
na ibid.
Coſti fruticis conſideratio
189.& inde.
Cotinus arbor qualis,& vbi
331
Cotis agricolarum conſide-
ratio 500
Cotonei mali conſideratio
289.toto capite. 295.toto
capite
Cotoneorum pomorum ſa-
por,& odor qualis 307
Cotonci ſerendi tempus 407
Cotonea poma in cubilibus
ſalutatoriis ſeruabantur
289
Cotonea quomodo condian-
tur,ſeruenturq; 295.&
Tom.3.pag.228
Cottana, id eſt ficus exigui
caricus minores 227.
300
Coturnicis auis conſideratio
70
Coturnices cur damnata
menſis. 71
Coturnices comitiali morbo
laborant ibid.
Coturnicibus veratrum in
cibis gratiſſimum 71.
104
Coum vinum ex Italico fieri
263
Crabronum inſectorum con-
ſideratio 126
Crabronum ictus febrim
affert ibid.
Crabrones ex equorum cor-
pore naſci ibid.
Cracca leguminis genus ad
lumbis gratiſſimum 4
Crapula qua ratione vite
tur 2
Craſſiuenium acerui arbor
genus 33
Craſſi in Parthos tendentis
omen malum 30
Craſſus contra fugitiuos &
Spartacum, & eius ora
tio 3
Craſſus nobilis Orator,
eius domus. 374.
Craſſus Licinius quo a
Cenſor
Craſſi L.& Domitij Æna
barbi inimicitia 37
Craſſius Lucius quando Co
ſor ibid.
Craſſus L. quando Co
374. & Tomo 4. Pag.
173.
Craſſi M. laurea 3
Craſſus L. Orator quan
48
Cremutius ſcriptor 3
Creta apta vimen 3
Creta argentaria 355.&
To.4.pag.362
Creta tragion gignit cornua
ſig

Sagittarum ictus efficaciſſimum 338
Cretæ cupreſſus plurima 348
Cretæ montes, Ida, & quos Albos vocant ibid.
Cretenſes in bellis calamis vtebantur 352.353
Cretenſis calamus qualis. 353
Creticum amylum 458
Cribrorum conſideratio 465
Criſpa omnia fragilia 364
Criſpus Paſſienus bis Conſul 371
Criſtarum auium deſcriptio 139
Criton ſcriptor 512
Criumetopon Taurica promontorium 69. & To. 1. pag. 162
Crocinum vnguentum 214
Crocodili in Ægypto fabas fugiunt 468
Crocodilus tantum maxillas ſuperiores mouet 147
Croci iuuenis fabula 351
Cræſi filius ſemeſtris loquutus 174
Cræſi regnum quo prodigio conciderit ibid.
Crotalia quæ 33
Croton arbor 286
Crura animalium qualia 169
Crura ſoli homini carnoſa 170
Crurum vitia, & ab iis tracta cognomina 170
Cruſtumina pyra 293
Cuculi auis conſideratio 60. toto capite
Cuculi auis aſtus 61
Cuculi prouerbium 498
Cuculus auis temporaria ibidem
Cucubitina pyra 293
Culeus menſuræ genus 257
Culices veſpertilioni gratiſſimi 96
Culices acida appetunt 103
Culicis mira ſubtilitas 110
Culices glandibus & ficubus inimici 430
Culices ex qua materia gignantur 46.138
Culices in caprifico nati veras ficus maturant. 299. & inde
Culmus leguminum qualis 453
Culter arandi inſtrumentum 479
Culturæ terræ conſideratio 482. toto cap.
Cuniculorum vbi exta bina 156
Cupreſſi conſideratio plena 347. toto cap.
Cupreſſi picem fundunt 273

Cupreſſi oleum 287
Cupreſſus aquas odit 332
Cupreſſo non decidunt folia 333
Cupreſſi folia carnoſa 335
Cupreſſus triſera 242.
Cupreſſus Diti ſacra 348
Cupreſſus ante domos defunctorum poni ſolita ibid.
Cupreſſus mas fœminâque ibidem
Cupreſſus vti ſucciſa regerminet ibid.
Cupreſſi vbi maximè proueniant ibid.
Cupreſſus raro alibi quàm in locis tepidis prouenit ibidem
Cupreſſus non ſentit cariem aut vetuſtatem 364. 367
Cupreſſus ſemper nitorem ſeruat 365
Cupreſſi ſemen minimum 391
Cupreſſi ſemen formicis maximè expetitur 392
Cupreſſus quomodo & quando ſeratur ibid.
Cupreſſus quæ odio habeat 434
Cupreſſi folia tuſa ſemina à vermiculis ſeruant 476
Cura fertilitatem affert 343.445.450
Curæ & diligentiæ exemplum nobile 4.
Curculio vermis frumen noxius 5.
Curiatij M. filiæ Sedigitæ peliatæ 10
Curius Manius non niſi tum faginum ex prætigit 31
Curij Manij parſimo 444
Curruum materia amplißima abies 367.36
Curſus peculiare impedimentum 1
Cuſculium frutex, granig eius vſus 3
Cutis ſenſu caret 1
Cybele quo anno Roma aduecta 44
Cybium quid 15.& Tom 4.pag.219.221
Cycæ palmularũ genus 2
Cychramus auis quæ
Cydonea poma quæ 25
Cymindis accipitrũ genus 61
Cynæ arbores 15
Cynosbatos frutex & ex medicinæ 241.& To pag.275
Cynoſura oua quæ 96
Cypirus arbor omnium ocy ſima 39
Cypi Romani cornua fal loſa eſſe 1

Cyprinus piſcis 18
Cyprinus ſexies anno parit 46
Cyprinum oleum 287
Cyprinum vnguentum 214. 215
Cypria ficus 226.269
Cypriæ vites maximæ 247
Cyprinum vinum 262
Cypria reſina optima 273
Cypria laurus 311
Cypri inſulæ nobiliſſima vnguenta 214
Cyprus arbor 206
Cypſelli aues 83
Cyrenæi ter quotannis locuſtas debellant 135
Cyrenaicæ regionis laſerpitium 349
Cyrenaicæ arbores 237
Cytiſi fruticis conſideratio 242
Cytiſi folia qualia 336
Cytiſi color 362
Cytori montis buxus 331
Cyzici vrbis irinum vnguentum præſtantiſſimũ 214
Cyzici obſidionem quod prodigium præceſſerit 433

D

DAbula palmæ genus 221
Daca poma viliſſima 293
Dactylides vuæ 254
Dactylus piſcis, ciúſque miracula 52. & Tom. 4. pag. 220
Damaſcena pruna 224. 299
Damaſus Democriti frater 519
Danubio fluuio peculiaris piſcis 15
Daphnitis, quæ & laurus Alexandrina 311
Daphnoides Caſiæ genus 203
Daphoides lauri genus 312
Dathiathium thuris genus 194
Decapolis Syriæ oliuæ quales 284
Decimas thuris Sabi Deo conſecrant Arabes 195
Decimas cinnamomi Aſſabino Deo perſoluũt Aethiopes 202
Decimana pyra 293
Decius P. ab exercitu frondea corona donatus 317
Decimanus limes quis 516. 518
Defloreſcendi tempus in arboribus 339
Defrutum quo tempore fieri debeat 276.515
Defrutum quomodo fiat 263.276.513
Definitorum corpora quomodo ſeruentur 327

Defunctorum pili crescunt 164
Defunctorum vngues crescunt 168
Delicia margaritarũ quãti Romanis quotannis constiterint 200
Deliratio vnde dicta 482
Deli insulæ palma vetustissima 370
Delphica laurus qualis 311
Delphica platanus Agamẽnonis manu sata 370
Delphus victores lauro coronabantur 311
Delphini sideris occasus 494
Delphinorum piscium consideratio, natura, &c. 8, toto capite
Delphini pisces, maris tempestates præsagiunt 523
Delphini animalium velocissimi 8
Delphinorum coniugia ibi.
Delphinorum partus 8.45
Delphini quãdiu viuant 9
Delphini formæ descriptio ibidem
Delphini Simonis nomine appellari gaudent 9.11
Delphini musica delectantur 9.10.142
Delphinus hominum amicus 9
Delphinorum erga pueros amor ibidem
Delphini cum hominibus piscantur 10
Delphini vinũ appetunt 10
Delphini quanuis auribus careant, nihilominus tamen audiunt 142
Delphinorum caritas erga partum
Delphini tellure tacta statim moriuntur ibidem
Delphinus ex hominum manibus vescens ibidem
Delphini corio tegunt 13.14
Delphinorum olfactus 141
Demetrij nauis malus e cedro 343
Democriti frater Damasus, & historia eorum segete 5
Democriti de empto oleo historia 103 511
Democriti omnia vitiorum genera, quæ tota in Grecia nascerentur, sibi cognita professus 511
Dentium consideratio 141 & Tom. 1. pag. 306
Dentes canini quales 141 & Tom. 1. pag 307
Dentiũ genera ac vsus 141
Dentibus quibus mutentur 149

Dentes genuini qui ibidem
Dentes multis octogesimo anno renascuntur ibid.
Dentes plures maribus, quã fœminis ibidem
Dentes quando homini nascantur ibidem
Dentes nulli volucrum præter vespertilionem 148
Dentium tria genera, serrati, continui, exerti 147
Dentes in palato enati 149
Dentibus hominum virus quoddam inesse 150
Dentibus veterinorũ ætas indicatur 149
Dentium doloris remedia 228. & Tom. 3. pag. 49. 52. 56. 60. 62. 64. 70. 73. 77. 79. 85. 88. 89 90. 97. 101. 102. 103. 143. 153. 169. 178. 187. 208. 221. 222. 225. 230. 234. 235. 238. 248. 249. 250. 251. 252. 256. 257. 263. 265. 279. 282. 289. 333. & inde per totum. 353. 385. 386. 399. 403. & Tom. 4. pag. 4. 15. 17. 27. 34. 48. 82. 115. 117. 174. 175. 178. 191. 192. 203. 207. 295. 357. 359. 401
Deo tantum veteres coronam dabant 316
Deorum templa non alia olim quàm arbores 180
Deorũ libamina apud Thasios ex quo vuæ genere 272
Deorum cultus olim fruge & mola salsa constabat 442
Deorum coronæ ex papyri flore 229
Deorum simulacra cur ex cedro arbore 225
Deorum reuerentiæ exẽpla 61. 64. & Tom. 1. pa. 293. 297. & Tom. 4. pag. 21
Deorum mater. Quære Cybele
Diis quo vino non libandum 273
Deuteria Græcis, Latinis lora 265
Dextræ hominis religionem inesse 169
Dextra etiam in arboribus firmiora 412
Diachyton vini genus 264
Dialutense purpuræ genus 38
Dianæ templum in Hispania vetustissimum 365
Dianæ ædes in Aulide vetustissima ibidem
Dianæ lucus in latio, & in eo vetustæ arbores 371
Dianæ Ephesiæ templi scalæ ex vite vna 247

Dianæ Ephesiæ templum ex qua materia 364. & Tom.4.pag.372
Diapasmata quæ 217
Dibapha purpura 39
Dierum omniũ anni inexplicabilis penè ratio 488
Diebus trecentis sexaginta-quinque & quadrante annum constare ibidem
Dierum vnde augmenta & decrementa 491.501
Dies totius anni quis longissimus 499
Digitellum herba, eiũsque vsus 477. & To.3.pa.332
Digitorũ consideratio 167. 168. & inde
Digiti quibusdam in manu vna sex 167
Digitorũ articuli quot ibi.
Dij. Quære Deus
Diligentiæ exemplum nobile 450
Diomedeæ aues 86. toto ca.
Diomedeæ insulæ 86. 181. & Tom.1.pag.133
Diomedis delubrum 86
Diomedis socij in aues versi cur fingantur 87
Dionysius prior Siciliæ tyrannus platanos Rhegyũ transtulit 181
Dolabelliana pyra 293
Dolichos herba 371
Domini frons plus prodest quàm occipitium, prouerbium 447
Domini oculus fertilissimus, prouerbium 453
Domitij Aenobarbi Consulatus, Censura, & eius cũ Crasso inimicitiæ 371
Domitius Aenobarbus quo anno Censor ibidem
Domitius Aenobarbus sestertios in Crassi domo quos æstimarit 391
Domus testudinibus cor tectæ
Domus vbi tectæ scandu 323
Domus vbi tectæ scutu 356
Domus plures nobiles Rõ mæ
Domus arundinibus vbi te ctæ
Dona maxima imperato rum ac fortium ciuiu quæ
Donax calami genus & Tom.4.pag.218
Dorsenus Fabius Poëta Cremicus
Dos filiarum plãtaria
Dositheus scriptor
Draco hominẽ seruans
Draconum cristæ 139. Tom.1.pag.358

Dracones ſerpentum oua hauriunt 104
Draco palmitis genus 424
Draco piſcis 25. & Tom. 4. pag. 220
Drepanis auis qualis 171
Druidæ Gallorũ Magi 372
Druidæ vnde dicti 373
Druidæ roboris viſco nihil habent ſacratius 372
Druidarum religio, obſeruatio, ſacrificiúmq; ibi. & inde
Drupa quid 211. 281. 286
Druſillæ Liuiæ Auguſti vxoris in gremium gallina alba cũ lauri ramo ab aquila dieĉta 313
Druſi Imperatoris in caſtris apes ſedere 122
Druſi Imperatoris proſperrima victoria ibidem
Druſus Imperator vinoſus vt pater 278
Druſi vxor Antonia 49
Dryos byphear viſci genus 372
Drypetæ oliuæ quæ 281
Duellij Imperatoris claſſis ſexaginta dieb⁹ parata 359
Dulcis vini natura 263
Dulcia odore carere 307
Duodecim Tabularum leges 147. 318. 376
Duracina vua vnde dicta 248. 254
Duracina ceraſa 305
Duſaritis myrrha 196
Ducis eligendi exemplũ 69

E

EBenus arbor, eiúſq; cõſideratio 183
Ebenus quando primum Romæ conſpecta 284
Ebenus arbor grauiſſima ſpiſſiſſimáque 362
Ebenus neque cariem ſentit, neq; vetuſtatem 264
Ebrietas vitanda 276. toto capite
Ebrietas mala ibi. toto cap.
Ebrietatis effectus ibidem
Ebrietas quibuſdam vitæ præmium ibidem
Ebrietas multis mortis cauſa 277
Ebriorum mores 277. 278. 279
Ebrietate nulla pars mundi vacat 279
Ebrietatem aqua quædam inducit ibidem
Ebrioſi ad perdenda vina nati 277
Eboris honos à Deorũ ſimulacris initiũ ſumpſit 180
Eboris luxus in lignis tum operiendis, tum diſtinguendis 369
Ecbolæ vuæ genus 272

Echecratidis Thessali equa 100
Echeneidis piscis consideratio 23.toto capite
Echeneis piscículus nauem retinet 23.& inde,& Tom.4.pag.183
Echinometræ pisces 29
Echinorum piscium consideratio 29.& To.4.pag.220
Echini,marii sauitiam præsagiunt 29.523
Echini quando pariant 47
Echini crustu & spinis teguntur 14
Echinorum dentes 149
Ectromatium vinum 270
Ederæ consideratio. Vide Hedera
Educationis puerorum exemplum 12
Egnatius Caluinus præfectus Alpium 88
Egnatij Mecennij vxor ob vini potum morte multata 266
Electitia vulua quæ dicatur 159.160
Elæomeli vbi nascatur 288. & Tom. 3.pag.227
Elæomelitis in medicinis vsus ibidem
Elate arbor 212
Elegia harũdinis genus 353
Elementa tria sine sapore, odore,succóque 305
Elenchi,vnionũ genus 31
Elephantum dentes 149. & Tom.1.pag.350.356
Elephantes inssa faciunt 5
Elephantum partus 98.9
Elephantũ vẽter qualis 15
Elephãtũ digiti quales 16
Elephantũ sonus qualis 17
Elephantum anima serpentes extrahit 17
Elephanto lingua qualis 17
Elephantes arboribus cornua exacuant 44
Elephanti pisces 5.& pag.219.220
Elephantine Thebaidis regio,arbores habet perpetuo virentes 32
Elico faber Gallici tumultus autor 18
Elleborites, siue Helleborites, vini genus quomodo conficiatur 3
Elops piscis 2
Elops vbi optimus
Elpenoris in tumulo myrtus primum visa 3
Emerita Lusitaniæ oppidum 31
Emptum malè semper perstat 4
Emplastrationis consideratio 403.toto cap.
Emplastri ratio vnica ibid.

ibidem
Emplastra quæ arbores non recipiant 404
Emplastratio secundũ inoculationem fertilissima ibi.
Enhæmon medicamẽtũ 197
Ennij testimoniũ de offa liberu à parẽtibus erepta 460
Eone ex arbore Argo nauis facta 239
Ephesiæ Dianæ simulacrũ ex qua materia 364
Ephesiæ Dianæ simulacrum à Canetia factum ibid.
Ephesiæ Dianæ templum quando constructũ ibid.
Ephesiæ Dianæ templum ex qua materia ibidem
Ephesiæ Dianæ tẽplũ quale 247.364.& To.4.pa.372
Ἐπιχειμάζειν quid 488
Epidij C.commentaria 433
Epigloßu quid 151
Epipactis frutex 238
Epirotica poma 292
Equiselus herba qualis 500
Equæ prægnantes venerem admittunt 100
Equorum corpore veſpæ nascũtur atq; crabrones 126
Equorum dentes quales 147.149
Equæ quãdo admittẽdæ 99
Equa Fauonio vẽto cõcipiũt 336. & To.1.pa.172.392
Equarum lacte vel sanguine pultem Sarmatæ faciunt 463
Equi fel non habent secundum quosdam 155
Equo fel esse in aluo quidam contendunt ibidem
Equi signi cæleſtis ortus 511
Equi signi cæleſtis occasus 495
Eraſiſtratus nobilis medicus 262.& To.3.pa.67. 68.340.& To.4.pag.74
Ericæum mel viliſsimũ 119
Erice frutex 119.238
Erithace quid 113
Erithacus auis 76
Erucæ menſtruo fœminarum fugantur 438
Eruca concitatrix veneris 100.& Tom.3.pa.39.77.
Erucæ arborũ frondibus, & floribus noxiæ 429
Erucæ vnde, & quando naſcantur 430
Erucæ ne ſata lædant 438. & Tom.3.pag.45
Erucæ in papiliones vertuntur 136
Eruiliæ herbæ folium quale 454
Eruiliam piſcendi ratio 463
Erui leguminis conſideratio, natura, medicinæ 472. & Tom.3.pag.198

Eruo legumine Cæsar Augustus curatus 472
Eryſimon frugis genus 462. & Tom.3.pag.200
Eryſiſceptrũ fruticis genus 207.& Tom.3.pag.272
Erythinus piſcis 17.47.& Tom.4.pag.220
Erythrocomon Punici mali ſpecies 238
Eſcaria vua 254
Eſculus arbor Ioui ſacer 180.317
Eſculus arbor glandifera 319
Eſculus quo tempore ſemen ferat 339
Eſculi radices profundiſſimæ 345
Eſculea corona ciuica 317
Eſculeti diſpoſitio 411
Eſernini Marcelli libertus ditiſſimus 182
Eſox piſcis Rheni ingens 15
Eteſiarum ventorum inuitum 502.& inde
Eteſiæ quãdo deſinãt 511.512
Eteſias ventus idem cum Aquilone 517.
Eteſiaca vua 253
Eubœa deterrimas abietes habet 360
Eubœæ Olympias ventus peculiaris 430
Eugenia vuæ genus 250
Eumeces, balſami genus 208
Eumenis cum Ptolemæo æmulatio 229
Eunuchi in Perſide aliquãdo regnauere 222
Eupetalos, lauri genus 312
Euphrates fluuius papyrũ gignit 221
Euphratis fluuij lotos ſub mẽtem ſubter aquam ſeſe recipiens, & ſub Solis ortum ſeſe emergens 254
Euphrates non inuehit in agris limum vt Nilus 4..
Euphratis fluuij reſtagnatio & fertilitas 473
Euphronius ſcriptor de victu cõdẽdo præcepta edidit 202
Europa vbi primum cum Ioue concubuerit 31
Eutheriſton balſami genus 207.208
Exaluminati vniones 83
Exalburnatum lignum 302
Exocœti piſcis conſideratio 21. toto capite
Exocœto nullæ brãchiæ ibi.
Experimentũ optimè creditur 351
Exquilina trib⁹ Romæ 443
Extorum conſideratio 154. 156
Extorum caput caſum triſtus eſt auſpicij 151

F

Fabæ consideratio 467
Faba quomodo serenda 482
Faba vt diu duret 519
Fabæ in Aegypto cuiusmodi 468
Fabæ serendæ cura 476
Faba vbi serenda 478
Faba quando metatur 500
Fabæ scapus vnus, centum fabis onustus 462
Fabæ crescentis folia & caulis cuiusmodi 453
Fabam quidam omni pani addunt 463
Fabæ inter legumina maximus honor 467
Faba à Pythagora cur damnata 468
Fabæ animas mortuorum ineſſe ibid.
Faba Flamẽ nõvescitur ibi.
Faba cur refrina dicta ibi.
Fabæ satio quando facienda 468. 493. 496
Fabæ radix qualis 452
Faba sata quoto die erumpat ibidem
Faba sola leguminum vnicaulis 454
Fabæ folia multiplicia ibid.
Fabæ quot diebus floreãt ib.
Faba Græca arbor qualis 344
Fabacia sacris quibusdam adhiberi solita 467
Fabacia sensus hebetare existimata & insomnia facere 468
Fabiani de oleæ natura iudicium 281
Fabianus pagus agri Sulmonensis 434
Fabius Dorsenus Poëta Comicus 266
Fabij vnde dicti 442
Fabri pisces 21. & Tom. 4. pag. 220
Faces nuptiarum ex qua materia 332
Faciei loco cæteris ab homine, os & rostra 142
Facies soli animalium est homini ibidem
Facilitia vina, variáq; eorũ genera 268. toto cap.
Fæcatum vinum quod dicatur 265
Factus nomine in olei confectione quid intelligatur 286
Fagea glans 318. 320
Fageus lucus. Ioui Fagutali dicatus 323
Fagi glans dulcissima 318
Fagi cortex ad quid valeat 323
Fagus quæ loca amet 332
Fagi vas in sacrificiis 358

Fagus quibꝰ apta opibꝰ 368
Fagina pocula olim in honore fuere 358
Fagutalis Iupiter, eiúſque lucus 323
Falcium agricolarum conſideratio 501
Falerna vuæ 254 259
Falerni vini nobilitas 259
Falerna pyra cur dicta 293
Famem ſedantia 178. & Tom.3.pag.166.313
Familiæ ne malæ ſint laborandum eſt 451
Fannij officina chartã Amphitheatricam interpolauit 230
Fannius C. Conſul 89
Fanniana charta 230
Far adoreum anteà dicebatur 459
Far duriſſimum & frigorum patientiſſimũ 460
Far primus Antiquis in Latio cibus ibid.
Far ſine ariſta in Aegypto 462
Far vbi ſerendũ 478.482
Far quando ſerendum 487
Farris vſus in ſacris 443
Farreum nouæ nuptæ proferebatur ibidem
Farris torrendi ferias Numa inſtituit 442
Farru honor apud Veteres 443
Farris modius aſſe quando venierit 444
Far quomodo differat ab alio frumento 460
Farri genicula ſena 461
Farre tantum in pane mani diu vſi ſunt 451
Farina à farre dicta 462
Farraginis conſideratio 473
Farrago tritici genus 451
Faſces Romanoru Imperatorũ lauro coronabãtur 388
Faſces Romanorũ Imperatorũ ex quibus virgis 388
Faſces Conſulum purpura ornabantur 388
Faſcinationis remediũ 222 & Tom.4.pag.28
Faſeolorum leguminũ deſcriptio 481
Faſeoli quãdo ſerendi 482
Faſeolorũ folia qualia 482
Faucium morbi remedia 493.& Tom.3.pag.149. 150. 166. 186. 187. 188. 233. 251. 345. 388. Tom.4. pagi. 35. 36. 84. 119. 309. 400. 401
Faunij Dij
Fauonius ventus quando ſtare incipiat 492.493
Fauonio vento maritantur vineſcentia è terra 338
Fauonio vento equa concipiunt

piũt 336. & To.1.pa.172
Fauonij ſtatus initiũ 383. 336
Fauonius ſatorum pater 336. 518
Fauonius an frumento conferat 510
Fauonij venti effectus 518
Fauonius vnde dictus 336
Fauoniana pyræ 293
Fauorum apum ſtabilimẽtum propolis 113
Fauſtianus ager, eiúſq; vinum 259
Felibus lingua qualis 150
Felis cinere mures abiguntur 477
Felium oculi quales 145. & Tom. 4.pag.433
Felium coitus qualis 98
Felium in capiendis auibus, muribúſque aſtus 105
Feles cur excrementa ſua defodiant ibid.
Fellis animalium conſideratio 145. & To.4.pag.40.
Felle bubulo tincta ſemina mũres non tangunt 477
Fel pecora in Eubœa Chalcide non habent 155
Fel vbi geminum ibid.
Fel quid ibidem
Fellis virus maximũ ibid.
Felle carent abſinthio Pontico veſcentes ibidem
Fel Neptuno dicatum 156
Feneſtella oleum, Tarquinio Priſco regnãte, in Italia Hiſpaniáve, & Africa fuiſſe negat 180
Feræ mitigatæ non concipiunt 100
Fermentorum conſideratio differentiæq; 464
Fermenta ex qua materia fiant ibidem
Fermentatus panis magis alit ibidem
Fertilitas arborum ferè alternat 319
Fertilitatis cauſa, cura eſt 343. 444
Fertilitatis eximiæ loca 462. 477. 485. & Tom. 1.pag.105. 182. 246. 247. 248. 259. 270. 272
Fertilitas ſenectutem affert 342
Fertilitas nimia ſæpe nocet 476
Fertilitatis fructuum cauſa quæ 505
Fertiliſſima Africæ loca 462. 483. & To.1.pa.182
Ferulæ conſideratio, genera, ſuccus, & medicinæ 240. 308. 411. & Tom.3.pag. 44. 108
Feſcenniorum nuptialium comites inglandes 391

Ficedulæ auiscõsideratio 76
Ficorum cõsideratio, & earum genera 297.toto ca.
Ficus Aegyptia 225
Ficus Cypria 226.269
Ficus miræ fertilitatis 297
Ficus Romæ sua sponte in Comitiũ transisse credita 299
Ficus quo præcoces fiãt 298
Ficus Romæ in Comitio nata 299
Ficus Romuli Remiq; nutricis memoriæ dicata ib.
Ficus quando primùm in Galliam allata 180
Ficus mira magnitudo 184
Ficus Indica qualis 184. & Tom.1.pag.294
Ficus frumentis farta 300
Ficus vbi optimæ ibid.
Ficorum succus qualis 307
Ficus nullus odor ibi.
Fici argumento Carthago deleta 298
Fico folia latissima 336
Ficus non floret 337
Ficus abortus mirabiles ib.
Ficus quando, & vbi plurima exeat 338
Ficus facile fructũ ꝑdit 340
Ficus pomũ qualiter gerat 341
Fici in Cilicia, Cypro, Hellade, mira natura ibidem
Ficus vbi maxima ibid
Ficus parte inferiore ferr. lior 3
Ficus sola ex omnium ar. borum fœtu, maturita. causa medicatur ib.
Ficus succus lacti eus coag. li vsum præbet
Ficus materia apta sce. 363
Fico vita breuis 371.3
Ficus quæ apta vitib? 4
Ficorũ vermes, cerasta 1
Fico verniculatio mire cet ibid
Ficorum morbi
Fici qua arte serotinæ fr. 435
Ficus omnia insitionis S. ra admittit 4
Ficus omnibus modis ferr. præterquam talea ib.
Ficos infestantia, & eari remedium 7.
Ficis sale siccatis caseũ Antiqui vtebantur 3
Ficorum vbertas qua a. fiat ibid
Ficulnei caules quales 3
Fidiculæ signi exortus 49 497.499
Fidiculæ signi occasus 49 503.507
Filij qua ratione nosci an legitimi sint 57.

Tom.1.pag.292
Filiorum erga genitores obligatio 62.70.126. & Tom.1.pag.407
Filix herba qua ratione intereat 451
Fimi consideratio, genera, vsus, &c. 386
Fimi vsus ab Augea rege repertus ibidem
Fimi bonitas ibid.
Fimũ ex lupini segete vtilissimum 387
Fimo ager stercorãdus priusq; quam seratur 484
Fistulis conficiũdis quod calami genus aptissimũ 353
Fullæ pultis in sacris vsus 469
Flaccus Pompeius in Hispania 303
Flaccorum familia vnde dicta 142
Flamini fabæ interdictus vsus 469
Flammæ præsagia 522
Flauianus Africæ Proconsul 10
Floralia festa, cur, à quo, & quando instituta 506
Florentia vuæ genus 253
Flos, arborũ gaudiũ est 336
Floribus vinum quomodo conficiatur 271
Flores, plantarũ partus 336
Floreſcendi, defloreſcendiq; tẽpora, ordo, & differẽtiæ in plantis ibid. toto cap.
Floreſcentibus ſatis vẽti nocent 475
Flumina vicinas ſegetes nebulis adurunt 380
Fluminũ eruptionibus ſepes ex alnis opponuntur 355
Fœcunda minus quæ maiora ſunt corpore 98
Fœcunditas ſenectutem ac interitũ affert 342.364. 417
Fœcunditatis adminicula 373. & To.4. pag.29.67. 144
Fœminæ quanti viris conſtent 209
Fœminarum erga mares in quibuſdam amor 221
Fœminis vini vſus interdictus 266
Fœmina ob vini potum à viro interfecta ibid.
Fœminæ quo grauidæ & fœcundæ fiant 271.340
Fœminæ quo ſteriles fiãt 271
Fœmina ob vini potum dote multata 265
Fœmina conciti menſis exucas fugat 438
Fœminæ qua ratione concipiantur 516.518
Fœminis oſculum olim daba

batur, vt sciri posset an temetum bibissent 266
Fœminarum hybernus calceatus ex subere 323
Fœmina ex seipsa concipiẽs 100.101. & To.1. pa 378. 406. & Tom.4.pag.121
Fœmina æstate veneru auidior, vir hyeme 97
Fœminiu interdictũ ne malu raderent 147
Fœnum quo secundum tempore 500
Fœni Græci consideratio, & medicinæ ex eo 473. & Tom.3.pag.290
Folia quibus decidant arboribus, & quibus non 333.toto ca.334.toto cap.
Foliorum cadentium natura, ac eorundẽ colores varij 333.334.toto cap.
Folia arborum quando cadant 334
Foliorũ figuræ mutatio ibi.
Folia quo tempore circumagantur 335
Foliorum differentiæ ibid. toto cap.
Foliorum dispositio ibid.
Foliorum varij colores ibid.
Folia arborum omnium ad Solem oscitant ibid.
Foliorum lanugo ibid.
Folia latissima quibus, & quibus angustissima ib.
Folia quem in vsum data plantis 341
Foliatum vnguẽtum, & ex quo confectum 216
Forenses, vuarum genus 254
Formicarum nostrarũ consideratio 135.toto cap.
Formicarum Indicarũ consideratio 136.toto cap.
Formicarũ vires pro corporu portione maximæ 135
Formicarum Reipublicæ ratio, memoria, cura ibi.
Formicæ lingua qualis 135
Formicæ rubetarum alterram fibram non attingunt 116
Formicæ pestes arborum 435
Formicæ ne arbores lædant ibid. & Tom.3.pag.44
Formicæ quo tempore quæ escant 507.134
Formicæ futura præsagiunt 524
Formicæ in annum cibum condunt 104
Formicæ se inuicem sepeliunt 136
Formicæ Indicæ cornutæ ib.
Formicæ Indicæ aurum è cauernis egerunt ibid. & Tom.4.pag.453.

Formicarum Indicarũ mira magnitudo 136
Fornacaliorũ festorũ à Numa rege institutio 442
Fortuna multis in pœnam parcit 318
Fraces oliuæ, id est, carnes & faces 283
Fraudis exemplum 224
Fraxini arboris consideratio, & eius genera 328. toto capite
Fraxinus serpentibus inimicissima 329
Fraxmus iumentis mortifera ibidem
Fraxinus quæ loca amet ib.
Fraxinus quo tempore semen reddat 339
Fraxinus obedientissima in opere 368
Fraxinus apta hastis 329. 368
Fraxinus quando & qualiter plantanda 393
Fraxinus vitibus apta 422
Frigora tempestiua arboribus prosunt 376.427
Frigora quibus arboribus noceant 378.427
Frigidis gaudentia 351
Frigus causa omnis vredinis in frugibus 504
Frondes quando præparandæ 512
Frondium consideratio. Quære folia.
Frondisius Romanus vnde dictus, & eius gesta 375
Frõtus descriptio, & propria eius indicia 142.175
Frons domini plus prodest quàm occipitium, prouerbium 447
Frons tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index 142
Fructuum succi consideratio 306. toto capite
Fructum nullum quæ arbores ferant 340
Fructuũ arborum consideratio 339. per totum cap.
Fructus quæ arbores facilè perdant 340
Fructus suos arbores nõ iisdum omnes in partibus ferunt 341
Fructus caducares 417
Fructus ne decidant putrescántve 437
Fructus qui maxime probandus 447
Fructuum vredo vnde accidat 504
Fructus quibus de causis pereant ibidem
Fructus tria tempora metuenda ibidem
Fructum suum arbores quo quæ

quaq; ferāt tempore 339
Fructuum tegminis cōsideratio 307
Fructuum diuersæ proprietates ibidem
Fructus variè arboribus inhærent 308
Fructum cōmendantia ibi.
Fructu in vnoquoque quid placeat ibidem
Frugiperda Salix ab Homero dicta 340
Fruges quo seredæ tempore 487
Frugibus deos colere, Numæ regu institutum 442
Frugum fures qua pœna puniebantur 443
Frugum vitia plura 474
Fruges, orobanche herba circunligando necat 476. & Tom 3. pag. 201
Fruges quaque vbi serendæ sint 478
Frugum ostenta plura ibi.
Fruges quando maximè ladantur 503
Frugum maturitatis tempus 454
Frugum morbi 475
Frugum genera, & natura 451. toto cap.
Fruzum fertilißimũ quod 453
Fruges quot dierum spatio floreant, defloreántq; ibi.
Frugum occatio, sarritio, runcatio, &c. 483. per totum caput
Fruges insequuturo imbri serendæ
Frumenta quum deflorverint, crassescunt 451
Frumenti genera plura 451
Frumentorum radix qualis ibidem
Frumentorum folia qualia 454
Frumenta quot diebus perficiantur ex quo defloruere ibidem
Frumenta vnde Romã aduehantur
Frumenti genera vulgata, sirna quæ
Frumẽti genera omnia ne vbiq; nasci 459. per 10. ca
Frumenta propria quibusdam locis
Frumenti modium qui mano populo primus dedit
Frumẽti modij cẽteni quageni ex singulis redeant
Frumenti vitia plura 471
Frumenti vitium auena ibidem
Frumento quando venticeant

Frumentum in quo agro serendum 478
Frumentum quando in arboribus natum 479
Frumenti occatio, sarritio, runcatio, &c. 483. toto ca.
Frumenti quantum serendum in iugere vno 486
Frumenti seruãdi ratio 509
Frumenta optimè seruantur in scrobibus 510
Frumenta vt diu durent ibidem
Frumenta grandescunt crescente Luna 511
Frutecta igne optime tolluntur 451
Frutex arbor in Phrygia 225
Fruticum è generibus varia vini factitij genera 270
Fruticum aquaticorum consideratio 351. toto cap.
Fucinus lacus 22. & Tom. 1. pag. 77. 119. & Tom. 4. pag. 396
Fucorum consideratio 116. toto capite
Fucos ab alueis arcent apes 122
Fugitiui à M. Crasso victi, & de eis ouatio 310
Fulgura quando expiari nõ possint 294
Fulgurum religio prohibet morum ramo inseri 404
Fulgurationis præsagia 522
Fulicæ aues maris tempestatem præsagiunt 523
Fulicæ cirros habent 139
Fullonia creta qualis 385
Fulmine tacta vite diis libare nefas 272
Fulmine quæ arbores frequentius tangantur 320
Fuluius Hirpinus cochlearum viuaria primus instituit 49
Fundana vina 260
Funebri pompa apes & formicæ mortuas efferunt 124. 136
Funebrium ædium pro foribus picea collocabantur 324
Funebres pompæ Arabiam bearunt 200
Funera quo seruentur ne putrescant 327
Funera cum scirporum luminibus efferebãtur 356
Funerum fercula 61
Funeta vitium quæ 416
Fungi arborum quales 322
Fungus arborũ morbus 428
Furij Ctesini de agro ab eo culto historia nobilis 450
Furacitas auri soli auium monedulæ 74

Fures nocturni caprimulgi 83
Fures apibus inuisi 120
Furum nocturnorum, qui fruges abstulissent, pœna 443
Futura præsagientia 29. 114. 129. & Tom. 1. pag. 376. 384
Futurarum tempestatum præsagia 518. toto ferè capite
Futurorũ præcognitio 114. 129. & Tom. 1. pag. 45. & Tom. 4. pagina 401. 455. 456. 458
Futurorum curam quadam etiam insecta habent 111

G

GAbalium aroma 204
Gaditani Oceani pisces quales 5. 6
Gætulica purpura 36. & Tom. 1. pag. 281. & Tom. 4. pag. 322
Gagates lapis qualis 57. & Tom. 4. pag. 400
Galbanum quid & vbi nascatur 210
Gaierij villa 67
Galerita auis qualis 139
Galgulus auis qualis 73. 78
Gallæ consideratio 321. toto capite
Gallam quæ arbores producent 320
Galla vbi optima 321. & Tom. 3. pag. 247
Galli quo terræ genere agros stercorent 381
Galli quo pacto segetem mutant 30
Gallia Comata à capillorum prolixitate dicta 14
Gallia betulla arbore abundat 38
Galli cerusiæ spuma panem fermentant 4
Gallia Comata 141. & Tom. 1. pagina 168. & Tom. pag. 376
Galli qua moti causa primum Italiam inuaserint 180
Galli quando primum fœnum & vinum habuerint
Galli Oceani pisces maximi
Gallos Astrologiam maximè obseruasse
Galli anserum clangore Capitolio reiecti Tom. 4. pag. 87
Galli sacerdotes genitalia sibi amputant Tom. 4. pag. 353
Galli Asinij cedrina mensa 334

Gallica uua in Italia placet 254
Gallica Persica 290
Galliarũ glandiferæ arbores agaricum ferunt 322
Gallicum buxum 331
Gallica ulmus ibid.
Gallicum far quod brance illi appellant 455
Gallica terebra qualis 402
Gallinarum fimum optimum 386
Gallinis quando, & quot oua supponenda 493
Gallinis religionẽ ineſſe 83
Gallinæ quando ſaginari cœptæ 89
Gallina cœnis interdicta lege C. Fannij ibi.
Gallinæ quotus anni tempore coeunt 91
Gallinarũ fœcũditas 89.91
Gallinæ penna euulſa uexatæ ſerius oua ad maturitatem perducunt 91.92
Gallina quot oua incubare debet 92
Gallina cãdida in Liuiæ Auguſtæ gremiũ deiecta 313
Gallinæ quæ, & ubi, optimæ 94. toto cap.
Gallinæ ad rem diuinã quæ impuræ cenſeantur 94
Gallinarum pumiliones ibi.
Gallinas quando pituita maxime infeſtet ibid.
Gallinarum pituitæ remedium ibid.
Gallinaceorum inſigne peculiare, criſta 193
Gallorum alitum conſideratio, natura, conſuetudo, &c. 65. toto cap.
Galli quo pacto farciãtur 89
Galli quem in uſum à natura geniti 66
Galli alitus ſidera, ac horas norunt ibid.
Gallorum alitum inter ſe dimicatio ibid.
Galli leonibus terrori ſunt 66. & Tom. 1. pag. 362
Galli ubi nobiles 66
Gallorum alitum apud Romanos autoritas ibid.
Gallorũ alitũ caſtratio 67
Galli caſtrati deſinunt canere ibid.
Gallus gallinaceus quando loquutus ibid.
Galli mortua gallina oua fouent 93
Gallorum criſta ex qua materia 139
Gallorum inter ſe dimicantium ſpectaculũ Pergami quotãnis edebatur 67
Gangis anguillæ quales 415
Ganſæ Germanorum anſeres 68

Garon quid 20.& *Tom.4.pag.172*
Garyophyllon 186
Gauiæ aues quæ 77.106
Gauranæ vates ex agro Falerno translatæ 254
Gauranum vinum 259
Gedrosi populi 4.187.& *Tom.1.pag. 247.251.284*
Gemella mala vnde dicta 292
Gemma in vite quid dicatur 412
Genarum descriptio 146. 147
Genæ quibus non sint 146
Genas à fœminis radi, interdictum 147
Genæ pudoris sedes ibi.
Genistæ tingendis vestibus aptæ 332
Genistæ ligandis vitibus vtiles 355
Genitalium animalium consideratio 172.toto cap.
Genitalia quibusdam animalium sunt ossea ibid.
Genuæ vina optima 260
Genuum consideratio 169
Genibus hominis religionem ineſſe ibid.
Germaniæ miracula 315
Germaniæ nauigia prædatoria ex vna arbore 362
Germaniæ pabula laudatissima 318
Germaniæ terra harenosa ibidem
Germaniæ anſeres quales 61
Germania hyeme turdorum copiam habet 93
Germaniæ saui maximi 11
Germaniæ anſerum plumæ præstantiſſima 61
Germinationes præcoces ſiue frigoribus exurunturne 378
Germinatio in plantis quid ſit,& vnde dicta 378
Germinatio in ſegetibus ſiue geminatur 33
Germinationis plantarum diuerſa eſſe tempora 378
Germinatio nimia in arboribus elaſſeſcit 378
Germinans non ante annũ mediam arbor vbi 378
Geſtius Romanus,& nomen genus ab eo cognominatum 378
Gibberum gallinarum genus 61
Gladiatores cur hordearij dicti 45
Gladiatores hordeo veſcuntur 45
Gladiatorium munus à Dauo Iulio editum 45
Gladij ſiderij exortus 45
Gladij piſces 17. & *Tom.* 4.

4.pag.187.219
Glanus piscis consideratio, astúsque 41
Glans optima 319.320
Glans in secundis mensis apud Hispanos 318
Glandem quæ in alienum fundum ceciderit, XII. tabulæ colligere permittunt 318
Glandium color 319
Glandes, hoc est, glandiferæ arbores quando germinent 337
Glandium tegumenta 307
Glandes non esse inter poma numerandas 304
Glandibus primò homines vescebantur 314. & Tom.1.pag.340
Glandium genera tredecim 318.toto cap.
Glandium farina in panis vsum spissatur ibid.
Glandium differẽtiæ in quibus consistant ibid.
Glandem quæ arbores ferant 319
Glandiũ figuræ diuersæ ibi.
Glandiferæ arbores quo tempore semen edant 339
Glandiferarum arborum excelsissima ægilops 320
Glandiferæ arbores in summo honore habitæ apud Romanos 316
Glandiferarum arborum qualia folia 319
Glandulæ in sue quæ 151
Glareosum solum oleis in Venafrano aptissimũ 282
Glasto herba Britanni corpora pingunt 159
Glastum, lactucæ genus 62
Glaucias medicus 109
Glaucion herba quæ 95.397
Glaux herba qualis 397
Gleussinum oleum, eiúsque natura 226
Gleucino oleo mustum incoquitur 287
Glinon aceris genus 330
Glischromargos cretæ genus 385
Gloriæ appetentia animalia 65.66.81
Glottidis auis cõsideratio 71
Glutinandæ materiæ consideratio 367.toto cap.
Glutinum chartarum quale esse debeat 231
Glycyrrhizon famem sitimque sedat edentis 178
Gnesiũ aquilarũ genus 56
Gnidiũ protropon, vini trãs marini genus 262
Gnidij grani oleum 287.& Tom.3.pag.225
Gnidij calami 351
Gobiones pisces 50

Gortynæ mira platanus 182
Gossampinus arbor lini optimi ferax 189
Gracchorum manu scripta monumenta Plinij tempore extabant 232
Gracchus C. quo anno est interemptus, mira vini bonitas fuit 257
Gracculi aues futuram hyemem præsagiunt, 523
Gracculi quare, & vbi prodiis colantur 135
Græcinus scriptor .252.371
Græcia frutices 238
Græciæ vinum clarissimum quod 263
Græciæ in tractu quod tempus aptissimũ serendi 452
Græcia Alexandri Magni tempore, felicissima, potentissimáque 455
Græcum vinum quo pretio vendi Romæ statutũ 267
Græca vina non apta sacrificiis 272
Græca pyra 293
Græca faba eadem cum loto 344
Græcæ auenæ non cadit semen 473
Græci vini quanta olim autoritas fuerit, & gratia 267
Græcorum præcepta de vino condendo 372
Græcus Alcibiades bibendi gloriam meruit 275
Græci vitiorum omnium nitores 284
Græci oleastro Olympia victorem coronant 284
Græci quomodo vuas seruent 296
Græcus vtendũ nominibus vbi res cogit 315.& Tom.3.pag.123.158
Græcis puls ignota 461
Græci in supplicando mentum tangunt 103
Græcula poma 291
Granaria qualia esse debeant 309
Granatum malum, quod & Punicum 333
Grandines carmine auerti 439.& Tom. 4. pag. 10. 22.447
Gratitudinis exemplum in animantibus ratione expertibus 58.107.& Tom.1.pag.364 269
Grauiscana vina 269
Groſſi hyeme cũ arbore suo simo contectæ proximo vere matureſcunt 293
Gruũ alitũ consideratio 69
Grues vnde ad nos aduolent ibidem
Gryphes volucres fabulosæ 89

Gulæ redargutio 19.35.& inde per totum cap. 64. 68.89.90.186.305.& Tom.4.pag.172.toto cap.
Gula in animalibus quæ dicatur 151
Gulæ procerum de mullo moriente sententia 200
Gummi consideratio 228. 340.& Tom.4.pag.426
Gummi vsus in vnguentis 214
Gummi oleum 287
Gustus cunctis communis animalibus 103
Gustus in lingua & palato est 151
Gutturis descriptio 152
Gymnasia Græcorum oleo vsa 284
Gymnasiorum oleum quale 287
Gymnosophistæ philosophi quo vescantur cibo 185
Gypso vina condit Africa 272
Gyrini, id est, ranarum partus 46

H

Hadrobollum bdellij genus 188
Hadrosphærum nardi genus 190
Halcyonũ auium consideratio 76.& Tom.4.pa.204
Halcyonum auium fœtura, ciúsq; tempus & effectus 76.494.& Tom.1.pa.40
Halcyonides dies 77
Haliæetus aquilarũ genus 56
Haliæetus pullorum suorum indolẽ ad Solis radios explorat 57
Halitus leoni & vrso grauis pestilénsque 176
Halitus hominis pluribus modis infectus ibi.
Halyntium mulsi genus 263
Hammoniaci lacryma vbi, & ex qua arbore destillet 206
Harenacea harena, eiúsque vsus 385
Harpalus hederã apud Medos frustra serere conatus 349
Harpe auis cui inimica 106. 107
Harundo fissa, eiúsque folia vsum præbent vinculorum 356.& inde
Harundo ne renascatur, silice vomeri imposita debet exarari 451
Harundinis folia oblõga 335
Harundines bello pacíque necessariæ 351
Harundines etiam in deliciis gratæ ibid.

Harundines in India maximæ 352. & *Tom.1.pag.* 294
Harundines Indicæ nauigiorũ vſum præbent ibid.
Harundines quando ſerendæ 519
Harundines quamuis in palude prognatæ non tamen ſine imbre adoleſcũt 18
Harundinum conſideratio 351.409
Harundinũ varius vſus 351
Harundine domus teguntur ibidem
Harundinum in ſexu differentia 352
Harũdinis radix geniculata ibidem
Harũdinis plura genera 353. & *Tom.3.pa.*267. & *inde*
Harundinũ vſus ad vineas præcipuè 355
Harundines humidis in locis ſerendæ ibid.
Harundinum cædendarum tempus 410
Harũdineti cõſideratio 409
Haſtæ ex qua materia optimæ 329
Hebenus arbor. Vide Ebenus
Hederæ ſiue (vt alij malũt) Ederæ conſideratio 349. *toto cap.*
Hederæ acini à ſambuci acinis plurimùm diſtãt 304
Hederæ nõ decidũt folia 335
Hederæ folia qualia 335
Hedera Baccho ſacra 348
Hederæ Bacchi Thyrſos, Galeas, ſcuta ornant ibid.
Hedera quibus inimica, & amica ibid.
Hedera amica ſerpentum frigori ibid.
Hedera mas fœminaq; ibid.
Hederæ differentiæ tres ibid.
Hederæ corymbi ibid.
Hedera qua coronentur poëtæ ibid.
Hedera arbores necat 371
Hederæ genera fructu differunt 351
Hederæ ſmilacis conſideratio 350.351. *toto cap.*
Hederæ lignum aquam præbet vino admiſtam 351
Hedera cum lauro trita, nem excutit 351
Hedera ſeipſam propagat 351
Hederæ quid noxiũ, & tiale 351
Hederacea corona primum mnium vſus Liber pater 316
Hedui populi 385. & *Tom.* 1.pag.169
Hedui populi calce agros vberrimos faciunt

Hedyſmata in vnguentis quæ 214
Helenij herbæ oleum 257
Helleborites vinum quomodo conficiatur 270
Heluenaca vitis 268
Helyx ederæ ſpecies 349. 356
Hemeris glandiferæ arboris genus 320
Hemerobios animalculum volucre vbi gignatur 138
Hemina Caſſius, Hiſtoricus vetuſtiſſimus 232
Heniochi aſtri occaſus 512
Hepatis animalis conſideratio 154
Hepſema vini genus 263
Heraclea Ponti lauro abundat 312
Heraclea Ponti Iouis Stratij aris, & duabus vetuſtiſſimis quercubus ab Hercule ſatis inſignis 370
Heracleotici, cancrorum genus 29
Herbæ in aqua naſcentes, non tamen aluntur niſi imbribus 484
Herba ſe ſatis circunligans, ſatáq; necans 476
Herbæ vinis cõficiendis aptæ 269. 270
Herbarum ſemina quibus medicentur ante ſationem 476
Herba cuneos extrahens 64
Herculanea ficus 297. 298
Herculi dicata arbor populus 180
Herculis manu ſatæ quercus iuxta Heracleam Ponticam 370
Hercules oleaſtro Olympia primus coronatus ibid.
Hercules ſtercorandi artem in Italia diuulgauit 386
Herculis ædes & ſtatua in foro boario 74. & To. 4. pag. 273. 315
Herculis ædem in foro boario nulla muſca aut canis ingreditur 74
Herculis in Erythris ædes 136
Hercyniæ ſyluæ arbores mirę magnitudinis 315
Hercyniæ ſyluæ mirę auis 87. & inde
Hercyniæ ſyluæ magnitudo 315. toto cap.
Hermaphroditi qui 172. & Tom. 1. pag. 297
Hermaphroditi in quadrupedum genere quando viſi 172
Hermiam puerũ delphinus adamauit 10

Herodotus quando & vbi historiam scripsit 183
Herodoti de Pado sententia ibidem
Herodotus de cinnamomo & casia fabulosa prodidit 201
Herophilus medicus 161. & To.3.pag.296.340.& To.4.pag.14
Hesiodus de cultu & tarditate oleæ 280
Hesiodus princeps omnium de agricultura præcepta edidit 245.280.487
Hesiodus in Bœotia poemata sua scripsit 487
Hetruriæ pictura qualis 463
Hetruriæ vina quæ optima 260
Hicesius medicus 272. & Tom. 3. pag. 56.169. 385
Hiero rex de agricultura præcepta edidit 445
Hieronem regem Romani superant 359
Hilaritatis sedes vbi 155
Himantopodes aues 87
Hippace famem sitimque sedat 177
Hippocratis liber de laudibus ptisanæ 458
Hippodamantium vinum 262
Hippæ cancrorum genus 21
Hippoglottion, lauri genus 311
Hippophæston herba quale 371
Hippopotami corio & pilis teguntur 13
Hippurus piscis 18. & To. 4.pag.220
Hirculus herba quæ, & cur sic dicta 191
Hirius Caius murænarum viuariarum primus excogitauit 43
Hirudinum generatio 46
Hirundinum auium consideratio 72.77
Hirundines quò se recipiant à nobis discedentes 72
Hirundines cur Thebarum tecta non subeant ibid.
Hirundinis victoriarũ nuntiæ interdum missæ ibid.
Hirundinum volatus flexuosi ibid.
Hirundines cæterarum aluum rapinæ non obnoxiæ ibidem
Hirundinum nidi quales 77
Hirundines Nilo exaguntmolem opponunt 75
Hirundines omnino indoctiles 87
Hirundines bis anno pariunt

riunt 91
Hirundinum in ventre cuiuſmodi inueniantur lapilli 158
Hirundinũ aduentus 495. & To.1.pag.39
Hirundinum prima apparitio 495
Hirundinum à nobis receſſus 511
Hirundines futuram tempeſtatem præſagiunt 524
Hirundinum pullis oculi eruti reſtituuntur 146
Hirundinum genus agreſte, earúmq; ingenium in nidis extruendis 77
Hirundo piſcis 24.& To. 4.pag.220
Hiſpania Bætica frumenti fertiliſsima 462
Hiſpana vua inter ignobiles probatiſsima 254
Hiſpania primùm quando piſtacia habuerit 303
Hiſpanus glandibus in ſecundis menſis veſcuntur 318
Hiſpania vaſtas uniperos habet 361
Hiſpani ſiderum exortũ non obſeruarunt 490
Hiſpania Dianæ templum habuit vetuſtiſsimum 365
Hiſpani quo vtantur fermento 456
Hiſtrionum luxus, & eorum diuitiæ 36.90.toto capite
Hædi quando exoriantur 512
Hædi quando occidant ibid.
Hædorum ſignum tempeſtatem aſſert 504
Holothurij piſces 44
Homerus vinum Maroneum cæteris prætulit 257
Homerus Pramnium vinũ celebrauit ibid.
Homerus ingeniorum fons 383
Homerus quos coronæ honore dignetur 316
Homerus quod terræ genus cæteris prætulerit 383
Homo ſolus cunctorum animalium vinũ bibit 276
Homo ſolus concubitum nouit quouis anni tempore 97
Hominis audacia 201
Hominum diuerſi affectus 246
Hominis ventri nata omnia 305
Homines marini 5.& To. 4 pag.219
Homines primi glandibus veſce

veſcebantur 314
Homines vbi miſerrimi 315
Hominem ſeruare lucri cauſa nefas eſt 318
Hominem ſeruare, ſumma laus ibid.
Hominum natura nouitatis & peregrinationis auida 390
Hominum malitia ſua crimina terræ imputat 440
Homo ſolus bipedum animal gignit 97
Homini tatum primi coitus pœnitentia ibid.
Hominis origo à pœnitentia incipit ibid.
Hominis in venereis diuerticula ibid.
Hominis affectuum indicia in oculis 144
Hominis oculorum differentia 143
Homo cur vltra centeſimum annum non viuat 153
Homo creſcit in longitudinem ad annos vſque ter-ſeptenos 161
Hominis partibus quibuſdã religionem ineſſe 169
Hominis membrorum à cæteris animalibus differentia 167. per totũ cap.
Homo terreſtrium ſolus bipes ibid.
Homo marinus vbi & quãdo viſus
Honor præmium virtutis non aurum 311
Horæ diei, nubilo etiam tempore qua ratione dignoſcantur 43
Horæ æquinoctiales 45
Horarum varietas ibid.
Horatij Flacci de ouo ſententia
Horconia vua quæ
Hordearia pruna cur dicta 290
Hordeaceus panis erum aut cicercula olim fermentabatur 46
Hordei piſendi ratio 46
Hordeum tantum & milio Æthiopes habent ibid.
Hordeum frugum omnium molliſsimum
Hordei ſtramentum ibid.
Hordeum minime calamitoſum ibid.
Hordeum in Hiſpania bis anno naſcitur ibid.
Hordeum qua herba nascetur 47
Hordeum vbi ſerendum 478. 482
Hordei quãtum ſeri debeat

vno iugero 476
Hordeum quando ſerendum 487
Hordeum quoto à ſatu die erumpit 452
Hordei genicula octona 453
Hordei ſemen in ſpicis, & quadruplici areſtarum vallo munitur 452
Hordeaceæ farinæ medicinæ 458. & Tom. 3. pagin. 191
Hordei vſus in cibu antiquiſſimus 458
Hordei differentiæ 459
Horæum mollis genus 118
Horminũ frugis genus quando ſerendum 452
Horminum virens nullum animal attingit 462
Horrea qualia eſſe debeant 509
Hortenſius Q. dictator quã legem in eſculento tulerit 323
Hortenſius quot cados vini hæredi reliquerit 267
Hortenſius primus pauonem Romæ occidit 66
Hortenſiæ piſcinæ 48.49
Hoſtilij Tulli regis auus 317
Hoſtilius Tullus primus è regibus toga prætexta & lato clauo vſus 39
Hoſtus Hoſtilius à Romulo frondea corona donatus 317
Hulcerum remedia 310. & Tom. 3. pag. 49. 54. 58. 59. 62. 63. 64. 68. 71. 84. 96. 97. 98. 206. 142. 144. 149. 153. 166. 170. 172. 173. 176. 177. 178. 179. 185. 186. 187. 188. 191. 192. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 208. 217. 220. 221. 224. 226. 227. 231. 232. 235. 239. 241. 243. 244. 247. 248. 250. 252. 255. 256. 264. 265. 266. 267. 268. 270. 272. 274. 275. 276. 277. 278. 281. 282. 283. 290. 350. 371. per totum cap. 385. 391. 393. 402. 405. 410. & To. 4. pag. 15. 16. 20. 21. 26. 28. 38. 39. 51. 58. 65. 66. 70. 82. 85. 139. 140. 180. 189. 204. 205. 207. 244. 250. 263. 289. 294. 295. 296. 297. 303. 307. 319. 360. 398. 400. 403. 404. 410
Humanæ vitæ præſcita ſeu ſigna, ex Ariſtotele 175
Humor & ſuccus arborum ſanguis eſt 357
Humorum arborum conſideratio

deratio ibidem per totum caput
Hyades ſtellæ vnde dicta 497. & Tom.1.pag.33
Hyberna frumẽta quæ 452
Hybernæ ficus 298
Hybla Siciliæ mons, etiũ ſic mel præſtantiſſimum 117
Hydromelitus conſideratio 271
Hyemis initium 515. 518. & To.1.pag.40.
Hyemem prægelidam piſces omnes ſentiunt 18
Hyænæ oculi quales 146. & To.1.pag.377
Hycnis cor maximum 153
Hymetti montis mel præſtantiſſimum 117
Hymettij marmoris columnas quis primus Romæ in ædibus ſuis collocarit 375. & To.4.pag.366
Hyoſcyami oleum 287
Hypelate lauri genus 312
Hypanis fluuius vermẽ per diem tantum viuentem generat 138
Hypenemia oua quæ 95.97
Hyphear quibus in arboribus proueniat 343.372
Hyrcaniæ arbores melliſluæ 187
Hyrcaniæ ficus feraciſſimæ 297
Hyſſopites vinum quomodo conficiatur 270

I

IAniculum in montem quo tempore plebs Romana ſeceſſerit 313
Ibis anus qualis 62.73
Ibis contra ſerpentes inuocatur 73
Ibis vbi nigra, & vbi candida 76
Ichneumon veſpæ inimicus 106
Ichthyophagi ex piſcibus oleum faciunt 257
Ida Troadis mons qualem habeat fraxinum 329
Ida Cretæ cupreſſis abundat 343
Idæa ficus qualis 297
Idæa laurus 311. & To.3. pag.242
Iecoris animalis conſideratio 154
Iecur deeſſe in extis immolanti, letale ſignum ibid.
Iecur quibus animalibus non ſit 155
Iecur vetuſtatis maxime ſentiens 156
Vide Ioninora.
Ignis optime ſeruatur ſerilis 241
Iguis ſine ſapore, odore ſuccóque 304

Igne buxus non vritur 331
Ignis ex quibus excutiatur lignis 363
Ignium terrenorum significationes 522
Igne actites lapis nihil deperdit 57
Ignem salamandra tactu extinguit 102. & To. 4 pag. 92
Igne quædam animalia viuunt 138
Ile quid 157
Ilium consideratio 159
Ilex arbor glandifera 319
Ilice nonnulli pro subere vtuntur 323
Ilicis genera duo 319
Ilici folia non decidunt 333
Ilex miræ crassitudinis in suburbano agri Tusculani colle 371
Ilicis folia aculeata 335
Ilex eodem tempore fructum annotinum habet, & nouum 339
Ilex Romæ vetustissimæ 370
Ilicis foliis pediculi breues 336
Ilex non floret 337
Ilignæ glandis figura 318
Iligna glans suem angustam reddit 320
Iligna corona 317
Ili regis tumulus & quercus in eo 370
Imbres nocturni vtiliores diurnis 378
Imber arborum cibus 377
Imbres æstiui vbi nulli 407
Imbres quando potissimum arboribus expetendi ibid.
Imbribus aluntur quædam in aqua nascentia 484
Imbres quando arboribus nocent 376. 377. 429
Immussulus auis quæ 59
Imperatores Romani post victoriam laurum in Iouis gremio ponebant 312
Imperatorum sortium apud Veteres dona 442
Imperatorum manibus agri colebantur 444
Imperatorum fasces lauro coronabantur 312
Imperitiæ cælestem diuinitatem posse misceri, spes ardua 438
Incendiaria auis qualis 63. toto capite
Incontinentiæ insignis exemplum 97
Incubatus vitia, & eorum remedia 93
Indiæ peculiares arbores 183. 185. & Tom. 1. pag. 294

Indiæ lintea nobilissima 189
Indiæ odoramenta 190. & *inde*
India non habet æstiuos imbres 407
India vbi ederam nutriat 349
Indiæ milium in Italiam aduectum 453
Indiæ harundo qualis 352. & To.1.pag.294. & To. 3.pag.267.
Indi quo vtantur vino 269
Indi ex castaneis oleum faciunt 287
Indos sua arbores vestiunt 189
Indorum calami hastarum vice 352
Indica ficus spináq; 184
Indici maris belluæ quales 4
Indicæ testudines maximæ 12
Indici Oceani margaritarum copia 31
Inedia homini ante diẽ septimum letalis non est 177
Inerticula vua, & cur sic dicta 252
Infantium hulcerum remedium 228. & Tom. 4. pag.360
Infelicia ligna quæ 239
Infirmissima quæq; cælo maximè sunt obnoxia 34
Ingenium humanum omnia exquirit 2
Ingratitudinis exempla 97.129.130.131. & To. pag.320 per totum cap.
Inimicæ res inter se 63. cap. 17. 26. toto cap. 60. 81. 106. 329. 34. 350.& Tom.1.pag.35. 357.366.367.369.3 toto cap. & Tom. 2.f. 245.per totumcap.& 4.pag.26.31.71. toto c 96. 189
Inoculationem quæ arb non recipiant 4
Inoculatio inter omnia in tionis genera fertilis ibidem
Inoculatio arborum sem númq; quomodo reper 398
Inopia cogit oleũ ex platã baccis fieri 2
Insania aliena frui, optimum 4
Insatiabilia animalia 158
Inscitia maximè pudenda arbores vetustas pluris to interlucare 3
Insectorũ animaliũ cõsideratio, toto Libro Vndecimo Ins

Insectorum differentiæ 109. toto capite
Insecta vnde dicta ibidem
Insectorum subtilitas ibid. toto capite
Insecta an spirent, habeántq; sanguinem 100. toto capite
Insectorum corpus quale 111. toto capite
Insectorum aculeorum consideratio 133
Insecta omnia oleo examinantur 125. 176
Insectorum pennarum consideratio 132
Insectorum pedes quales 133
Insecta quædam ex rore nascuntur 136. toto cap.
Insectorum oculi quales 146
Insectorum pedum diuersitas 271. toto capite
Insitionis consideratio, inuentio, &c. 399
Insitionis ratio duplex ibid.
Insitionis obseruationes ibid.
Insitionis tempus 401
Insitorum consideratio 294
Insitorum quæ arbores capacissimæ 403
Intentatum homini nihil in vita 271
Interlucatio arborum quo-pacto moderanda 436
Interlunio sata non laduntur à vermibus 476
Interlunium quid 359. 514
Interlunio quid agendum 513
Interualla plantarum, arborúmq; qualia esse debeant 395. toto capite
Iocinoris consideratio 155. 156
Vide Iecur.
Io vbi in vaccam mutata 370
Io ad quam oleam ab Argo ligata ibidem
Ion scriptor 512
Iouis. Quare Iupiter
Iracundiæ causa qua 152
Irio medicamentum potius quàm frugis genus iudicandum 462
Irio quando seri debeat 452
Irionis folia qualia 454
Irinum vnguentũ vbi optimum 214. & Tom. 3 pag. 122
Irinum oleum 287
Irtiola vua vbi peculiaris 253
Isidis plocamos fruticis genus 244
Isocinnamũ casiæ genus 203
Isthmiaca corona ex pine 289

Istriæ oleum optimum 282
Italia quæ non gignat 217
Italia steriles palmas habet ibidem
Italia peculiaris arborum parens 245
Italia infestata sæpe locustis 235
Italiæ principatus in vitibus 247
Italia quod vitis genus non amet 252
Italiæ Gallica vua gratissima 254
Italiæ generosa vina quæ 265
Italia quomodo vina condiat 272
Italia quando primũ oleum habuerit 280
Italiæ oleum optimum 281
Italiæ in tractu piperis arbor viuit 347
Italiæ calamus sagittis aptissimus 352
Italiæ situs optimus 383
Italiæ terram lassam esse quidã falso opinati 384
Italia à quo simi vsum acceperit 386
Italiæ arbores quo quæque tempore serendæ 407
Italiæ cultores deni in centena iugera vinearum 426
Italiam latifundia perdidere 441
Italiæ triticum optimum 455
Italia ex quibus prouinciis triticum accipiat 456
Italiæ pisendi modus 463
Italiæ arandi consuetudo 479.482
Iubæ libri Caio Cæsari inscripti 193.& Tom. 1. pag. 264
Iudaica resina qualis 271
Iudæa sola balsamum habet 207.346
Iudæa Romanis seruit, & tributa pendit 207
Iudæa Alexandri Magni arma sensit 207
Iudæa palmis inclyta 217
Iudæa gens contumeliarum insignis 207
Iudæi à Romanis victi in vitam suam sæuierunt 207
Iudæi victi in balsami vineas sæuierunt ibidem
Iugerum quid 441
Iugera duo tantum populo Romano viritim a Romulo attributa ibidem
Inglandis nucis consideratio 301. per totum cap.
Inglans quæ loca amet 332

Iuglandes aquas oderunt ibidem
Iuglans inferiori parte fertilior 342
Iuglans non facile sentit cariem aut vetustatẽ 364
Iuglandes nuces quomodo serantur 390
Iuglandis vmbræ capiti humano satisque cunctis noxiæ 396
Iuglandes nuces quo serendæ tempore 408
Iuliana cerasa qualia 305
Iuli in auellanis cuiusmodi 343
Iuncus odoratus vbi 205. & Tom. 3. pag. 141. 142
Iuncinum oleum 287
Iuniores arbores fertiliores ferè sunt, sed tardius fructus earum matureſcit 342
Iuniperi arboris consideratio 337
Iuniperus non sentit cariem neq; vetustatem 364. 365
Iuniperus quo tempore semen ferat 339
Iunipero eadem virtus quæ cedro 361
Iuniperus vbi maxima ibidem
Iuniperus montes amat 331
Iunipero spina pro folio 331
Iunipero non decidunt folia 333
Iuniperus non floret 337
Iunius L. quando Consul 280
Iunonis ædes Metaponti quale 247
Iunonis lucus Nuceriæ, & in eo portentum 346
Iupiter vbi cum Europa primum concubuerit 182
Iouis simulacrum ex vite 247
Iouis esculus sacra 180
Iouis in gremio Romani Imperatores laurum ponebant 312
Iouis barba frutex topiarius 332
Iouis spelunca in Creta insula, & circa eam salix fructum ad maturitatem perferens 340
Iouis simulacrum Romæ ex qua materia, & quando dicatum 265. & Tom. 1. pag. 322
Iouis glandes, quæ & iuglandes 302
Ioui aquila sacer 59
Iupiter Stratios, id est, militaris, vbi, & cur sic dictus 370
Iuliæ Augustæ ex ouo au-

gurium 93
Iuuencorum corpore exanimato, apes gigni 126

L

Labeones vnde dicti 148
Laboria pars Campaniæ 466
Laborini campi 341. & Tom. 1. pag. 106
Laborinus Campania campus fertilissimus 381
Labrorum consideratio 148
Labrusca vua, quam œnanthem vocant, vnguentis idonea 211
Laburnũ arbor aquas odit 332
Lacte asinino cutis pulchra redditur 166
Lactis copia cytisi pastu pecori augetur 242
Lactis sapor qualis 306
Lactu consideratio 165. & inde
Lac camelinum suauissimum 166
Lactes quæ in homine dicantur 157
Lacertis lingua qualis 150
Lacertarum oua 90
Lacertam ore párere, falsò creditur 101
Lacertis nulla memoria ibidem
Lacertæ non incubant ibi.
Laconica harundo qualis 353
Laconicæ canes octauo mense generant 91
Laconica purpura 36. & Tom. 4. pag. 322
Laconico agro ficus maximæ 34
Lacta casiæ genus 201
Lacteus in cælo circulus, & eius effectus 50
Lacrymæ miseriæ indices 144
Lacydi Philosopho anser perpetuus comes
Lada herba 198. & Tom. pag. 349
Ladani consideratio 191
Lælius Strabo primus aviaria instituit 91
Lagarina vina 24
Lageæ vuæ 25
Lagopus auis Alpina 91
Laletana vina 24
Lamiæ pisces 23
Lampyrides vermes igni modo noctu lucentes 135. 498
Lana in foliis arborum 33
Lanatæ vuæ ex genere uniminearum 253
Lanata mala, agro Veronensi peculiaria 241
Lanati lupi, pisces laudatissimi

rissimi 19
Lanigere arbores vbi 189
Lapides in ipsis arborũ corporibus reperti 361
Lapilli & setæ in vesicis 159
Lappa frugibus inimica 475
Larius lacus 21. & Tom. 1. pag. 77. 79. 127
Larix vstis radicibus non repullulat 325
Larix montes amat 331
Laricis arboris consideratio 324. 325
Laricem non ardere 225
Larici non decidunt folia 333
Larici folia qualia 336
Larix non floret 337
Laricis germinatio qualis 338
Laricis arboris natura 358
Larix arbor altissima 360
Larix carbonem non facit 325
Larix neq; cariem neq; vetustatem sentit 364
Larix validè pondus sustinet 366
Larix vi ignis non consumitur 325
Lateriana pyra 293
Latifolia glandiferæ arboris genus 319. 320. 321
Latij cibus antiquissimus far 460
Latinæ linguæ quæ vetustissima de vinearum cultura præcepta 255
Latini primi Italorum vinum habuerunt 266
Latinienſia vina ibidem
Laterra stagnum 10
Laurea pyra 293
Laurea cerasa 305
Laurea, id est, lauri folia 313
Lauretum siue Loretum, locus Romæ in monte Auentino ibidem
Laurentina vua quæ 254
Lauri arboris consideratio, & eius genera 311. per totum caput
Lauri bacca 305
Laurus Apollini sacra 180
Laurus optima quæ 286
Laurus succus qualis 306
Lauri in triumphis vsus 311
Laurus Cæsarum & Pontificum ianitrix ibidem
Laurus Delphica quæ ibi.
Lauro coronabantur triumphantes Romæ ibidem
Laurus Cypria qualis ibid.
Laurus syluestris qualis ibi.
Laurus regia quæ ibidem
Laurus Augusta ibidem

Laurus è cælo missa ibidem
Laurus pacifera 312
Laurus inter armatos hostes, quietis indicium ibi.
Lauri usus in militia apud Romanos ibidem
Laurum in gremio Iouis Romani Imperatores ponebant ibidem
Laurus spectatissima in mõte Parnasso ibidem
Laurum Reges Romani Apollini Delphico dono mittebant, & quare ibi.
Laurus fulmine non icitur 312. *& Tom.1.pag.47*
Laurus suffimentum cædis hostium atque purgatio 312
Laurum in profanis usibus pollui, fas non est ibidem
Laurus non incenditur in sacris ibidem
Laurus inimica igni 312. *& inde*
Laurus sata in Cæsarum villa ad Gallinas 313
Lauri nomen ad viros trãsferri ibidem
Laurus purificationibus adhibetur ibidem
Laurei rami, quem triumphantes manu tenuissent, serendi unde ducta consuetudo ibidem
Laurus quæ loco amet 33[illegible]
Lauro non decidunt folia 333
Laurus primo Fauonio germinat 33[illegible]
Laurus cur mas existimetur 34[illegible]
Lauro frigus inimicum 34[illegible]
Laurus plurima in Olympo monte ibidem
Laurus ubi non prouenit ibidem
Laurus cum edera trifi ignem reddit 35[illegible]
Laurus insana ubi, & quare sic dicta 35[illegible]
Laurus quibus modis seritur 35[illegible]
Laurus quando serẽda 4[illegible]
Laurus contra rubiginem satorum in agris defigenda 4[illegible]
Laurinum oleum 186. *Tom.3.pag.224*
Lebadiæ prodigium 3[illegible]
Lectisphagites vini genus 270
Leges. Quære lex
Leguminum radix quæ 452
Legumina quota die serantur ibidem
Leguminum culmus quæ 453
Leguminum caulis quæ ibidem

ibidem & inde
Legumina diutius florent 454
Legumina quando siliquentur ibidem
Legumina quot diebus maturescant ibidem
Leguminum consideratio 467. toto capite
Leguminum satio 469. 478
Legumẽ vnde dictum 478
Legumina quomodo diu seruentur 510
Leguminum occatio, sarritio, runcatio, &c. 483
Lentis pinsendæ ratio 463
Lens vbi serenda 478
Lens quando seratur, & eiusdẽ genera plura 469
Lente vescentes æquanimes fiunt ibidem
Lentem necans herba securidaca 476
Lentiscus arbor mastichem fundit 273
Lentisci oleum 287. & Tom. 3. pag. 225
Lentiscus semper viridis est, & semper fructu gravida 493
Lentisci baccæ 305
Lentiscus triplici fructu tria arandi tempora demonstrat ibidem
Lentuli vnde dicti 442
Lentulus Spinter primus dibapha purpura in prætexta vsus, eóq; nomine reprehensus 39
Leones cãcrorum genus 29
Leones iugum subeunt 87
Leonibus lingua imbricata 150
Leones & Thoes inimici 106
Leonibus galli alites terrori sunt 66. & To. 1. pa. 362
Leonis anima virus graue 176
Leonides Alexandri pædagogus 195
Lepido M. Consule gallinaceus loquutus 67
Leptorages vuæ quales 248
Lepores apertis oculis dormiunt 144
Lepores omni mense pariũt 99. 100
Leporibus cor maximum 153
Lepores vbi bina iocinora habent 155
Lepores nõ pinguescunt 160
Lepus animalium villosissimum 164
Lesbium vinum quale 262
Leucadium vinum ibidem
Leucargillon quid 184

Leucocomon Punici mali ſpecies 238
Leucochrum vinum 263
Leucogæus collis, eiúſq; creta alicæ conficiendæ idonea 466
Leucon ardeolarum genus 96
Leuci aues altero carent oculo 143
Leuſon arbor 358
Lex Numæ Pompilij de vini vſu 265
Leges plures ad res varias 89. 135. 283. 323. 443. & Tom. 1. pag. 404. & Tom. 4. pag. 10. 355. 408
Legibus Cenſoriis quæ cœnis interdicta 89. & Tom. 1. pag. 403. 407. & Tom. 4. pag. 365
Leges duodecim tabularum 147. 318. 376. 443. & Tom. 3. pag. 113. & Tom. 4. pag. 7. 113
Libanios vuæ genus 272
Liber pater. Quære Bacchus
Liberales artes vnde dictæ 246
Libidinis intemperantia perdices mares fœminarum oua frangunt 79
Libidinoſores ſunt qui hirto ſunt corpore 164
Libræ cæleſtis ſigni occaſus 497
Libralia pyra, ab amplitudine dicta 289
Liburnicas naues imitantes piſces 626
Liburnicæ naues ex quo materia 224
Liceriana pyra 293
Licinianum oleum optimum 281
Licinius Publius quand. Conſul 55. 267. & Tom. 4. pag. 113
Licinij Murænæ inuent. 48
Lien quibus hominibus nullus 14
Lienis conſideratio 15
Lien in ſiniſtra ſitus aduerſus iecur ibidem
Lien quibus inſit animalibus ibidem
Lien peculiare curſus impedimentum ibidem
Lien per vulnus exemptus non adimit vitam ibi.
Lienis magnitudo, riſus & ciq; intemperantiam ſignificat ibidem
Liene adempto riſus auferetur ibidem
Lienoſi gignuntur Cauſ. 141
Lienis morbi remedia 15. & Tom.

& Tom.3.pag.55.62.77. 82.84. 86. 89. 93. 102. 105.106.144. 145. 149. 165.168.172.176. 178. 181.200.204. 228. 233. 242.251.261.262.269. 291. 356.358.387. 388. 390. 406. 409. & To. 4. pagi.36.54. 84. 208. 303. 319. 359
Ligamina vitium contuso ligno fiunt 356
Ligandus vitibus quæ aptæ materiæ 356.toto cap.
Ligna ossea quæ 358
Ligna durissima ibidem
Ligna quo cedi debeãt tempore 359. 360
Ligna quæ in aqua terráve diu durent 365
Ligna cur teredines vermésq; non attingant 365
Ligna lignis integuntur, vt pretiosiora fiant 362
Ligni bracteæ quẽ in vsum excogitatæ ibidem
Lignum quæ procreet animalia 136
Ligna noctu lucentia 146
Liguriæ mustæ quomodo cõdiantur 274
Liguria vina nobilissima 260. 296
Ligustrum arbor 206
Ligustri materia tesseris aptissima 332
Ligustrum in aquosis tantum locis prouenit ibid.
Lilij oleum 287. & Tom. 3.pag.117
Limaces ne sata lædãt 493
Limacum generatio & interitus 46
Linguarum animaliũ consideratio 150
Linguarum animalium diuersitas ibidem
Lingua Metelli Pontificis inexplanata 151
Lingua, gustus sedes ibid.
Linguarum toto orbe diuersitas 174
Linguæ bubulæ herbæ vsus 401
Linum vbi serẽdum 478. & Tom.3.pag.5
Linum quo serendum tempore 488
Linternini ruris olea vetustissima 369
Linterninum rus, Scipionis Africani exilium 256. 363
Lirare quid 482
Liuiæ Augustæ gallina alba in gremium deiecta 313
Liuia charta 230
Liuiæ porticus, & in ea vitis maxima 247

Liuiæ ficus quales 297
Lobe, frugis genus fertilissimum 453
Locorum muliebrium consideratio 159
Loca naturam interdum mutant 346
Loci mutatio arboribus prodest 390
Locorum diuersorũ vis & natura peculiaris 333. 337. 341. 342. 246. 347. 366. 378. 379. 428. 454. 462. 477. 484. 496. & Tom. 1. pagi. 63. 163. & Tom. 3. pag. 129. & Tom. 4. pagi. 150. 198. per totum caput
Locupletes qui, & vnde dicti 443. & Tom. 4. pag. 256. per totum caput
Locustarum terrestrium consideratio 134. toto cap.
Locusta moriuntur cùm pepererint ibidem
Locustæ serpentes interimunt ibidem
Locustæ quibus in locis nascantur ibidem
Locustæ vbi maximæ ibid.
Locustæ ternũm pedum in India ibidem
Locusta Indicæ crura serrarum vsum prabent, cùm inaruerint ibid.
Locustæ in Italiã ex Africa transeunt 131
Locustæ per multas orbis partes vagantur ibid.
Locusta Parthiæ in cibo ibidem
Locustarũ coitus qualis vbi
Locustæ visu carent 141
Locustarum oculi quales 146
Locustarum piscium consideratio 25. 47. & Tom. 4. pag. 220
Locusta polypo inimica
Locustæ aquatiles cruda teguntur 14.
Locustæ pisces senectutem exuunt
Locustarum piscium coitus 46
Locustæ quaternorum pedum bitorum
Loligo piscis volitans 523. & Tom. 4. pag. 2
Loligo piscis volatu suo pestatem prænuntiat 523
Loliginis magnitudo
Loliginum coitus & pa 45. 147
Loliginum piscium natu 16. 25. & Tom. 4. pa.
Lolium frugibus inimi 475
Lollia Paulina Caij

cipis matrona, ac eius ornatus 34
Lollij M. infamia, eiúsque exitus ibidem
Lora quid, & quomodo fiat 265
Loti arboris consideratio 236. toto cap.
Loti arboris baccæ 305
Lotos arbor, eadem cum faba Græca 344
Lotos neque cariem neque vetustatem sentit 364
Lotos vetustissima Romæ 369
Loti sex ingentis pretij & ætatis Romæ 375
Lotos Aegyptia, caulis palustris genus 237
Loti in Euphrate nascentis mira natura ibid.
Lotos herba ibidem
Loti arboris è fructu vinum exprimitur mulsi simile 236
Lotos Aegyptiis panis vsum præbet 237
Lubricis piscibus & longis pinnæ binæ 22
Lucana vina 261
Lucani scarabæorum genus 133
Lucernæ pisces 24
Lucernarum sungi plumas præsagiunt 522
Lucina Dea vnde dicta 369
Lucinæ ædes Romæ quando condita ibidem
Lucos religiosos succidi qualiter permissum 439
Lucius Iunius quando Consul 280
Lucius Piso potator maximus 278
Quære Piso.
Lucius Siccius Dentatus. Quære Siccius
Lucius Papyrius. Vide Papyrius
Lucius Cæsar Censor, eiúsq; edictum 267
Lucio Iunio Consule quod fuerit olei pretium 280
Lucius Plancus bis Consul, Censórque 219
Lucius Plotius proscriptus vnguenti odore proditus ibidem
Lucrina ostrea 48. & To. 4. pag. 199
Luculli villa sine agro 448
Lucullus L. primus cerasum in Italiam aduexit 305
Luculli contra Mithridatem victoria ibidem
Lucullus quot cados vini Graci populo distribuerit 267

Lucullus L. Bæticæ proconsul, miraque eius de polypo historia 26
Lucullus Xerxes togatus appellatus 49
Ludis in sacris non tam victoribus quàm ipsorũ patriæ, corona dabatur 317
Lugdunensium litus 5
Lumbrici omnes oculũ carent 143
Lunæ color figuráq; cæli tẽpestates præsagiunt 520
Luna sexta Druidibus initium mensiũ annorúmq; facit 373
Lunæ status non nisi serenis noctibus metuendus 507
Luna crescente frumenta grandescunt 511
Luna silente quæ serenda 512
Luna decrescente quæ agẽda 513
Luna crescens, decrescens, plenáque quomodo cognescatur ibidem
Lunæ silentis tempus cædẽdæ materiæ aptißimum 359
Luna decrescẽte stercorandi agri 388.513
Lunæ obseruatio in satione raporum 471
Lunæ obseruatio in seminando 487
Lunæ plenæ tempore noctes æstiuæ gelidæ hybernæ tepidæ sunt 504
Lunæ crescente insitores obseruabant, vt calamus vtraque manu deprimeretur 401
Lunæ pro ratione quo pacto rusticorum opera distinguenda 514
Luna plena tantum aut silente carbunculus vitem & rubigo segetem ladit 504
Lunæ effectu conchæ augescunt
Luna plena cancri pinguescunt 31
Lunensia vina inter Hetrusca palmam obtinẽt 201
Lupini leguminũ consideratio 471. toto cap.
Lupinus semper se ad solem vertit 471.491
Lupini vsus cõmunis quadrupedũ & hominũ 471
Lupini caulis qualis 471
Lupino folia decidunt ibid.
Lupini fimus optimus 351. 437.471
Lupino cum oleo trito formicæ abiguntur 435
Lupinus puerorũ ventribus imp

impositus, vermes necat 472
Lupini aqua calida macerati, humano cibo reddũtur idonei ibid.
Lupinus vbi serendus 478
Lupinorum oleum 287
Luporum oculi splendentes 146
Lupi dens caninus dexter cui rei vtilis 149
Lupi ceruarij insatiabiles 158
Luporum in vesica Syrites lapis innascitur 159
Lupis vbi cum hominibus societas 60
Lupi piscis cum mugile inimicitiæ 52
Luporum piscium consideratio, natura, &c. 19. & Tom 4.pag.173
Lupus piscis bis anno parit 46
Lupi lanati piscium sui generis præstantissimi 19
Lupus piscis vbi optimus 48
Lupi araneorum genus 128
Luscini vnde dicti 145
Luscinię aues consideratio, natura, cantus 74. & inde
Luscinię aues Græcè Latinéque loquentes 85
Luscinia candida 75
Lusitana cerasa 305
Luxuriæ inuentum arborem vnam alia integi 368
Luxuriæ exempla 34. vsq; ad finem capitis. & Tom. 4.pag.257
Luxuria mater, conchyliorum pretia margaritu propemodum æquauit 36
Luxus vnguentorum maximè superfluus 317
Luxui omni deditissimus M. Apicius 20
Luxus redargutio 20. 31. toto cap.39. 179. & To. 3.pag.160.& Tom.4.pagi.222. toto cap.235. 257. 364. toto cap.390
Lyciæ mira platanus 181
Lycia cedrum habet 347
Lycium quod medicinæ aptissimum 187. & Tom. 3.pag.276
Lydiæ ficus quales 297
Lydiæ thus 347

M

MAcedoniæ ficus quãdo germinet 338
Macedoniæ pix qualis 328
Macedoniæ cerasa 305
Macir arbor 187
Maciem inducentia 177. & Tom.

Tom.3.pag.257
Mænæ piſces colorem amittunt 24
Magiſtratus Romanorum betulla arbore virgas fruciebant 332
Magiſtratibus quo anno Roma caruit 369
Magmata, vnguenti fæces 217
Maia, cancrorum genus 29
Malachra, id eſt bdellium 188
Mala ſoli animalium homini 147
Malarum conſideratio ibid.
Maldacon, id eſt bdelliũ 188
Malina pruna quæ dicantur 290
Malleolus vitium quid, & vnde dictus 412
Malobathri arboris conſideratio 210
Malus arbor quo tẽpore ſerenda 407. & inde
Malorum arborum conſideratio 291. toto cap.
Malorum arborum varia denominatio ibid.
Mali cotonei conſideratio 289. toto cap.
Malorum appellatione & Perſica veniunt & granata ibidem
Malus Aſyria venenis medetur 111
Malus Medica, eiúſq; deſcriptio ibidem
Malorum omni ex genere vinum conficitur 26
Mali Punici cõſideratio 233
Mala quomodo ſeruentur 294. per tot. cap. 295. 29
Malorum ſuccus qualis 3
Malorum odor ibi
Malus quæ loca amet 3
Malo folia mucronata 3
Malus quando germinet 337
Malus quo tempore ſerat
Malus facile fructum perdit 34
Malorum quædam biſſ 341
Malus celerrime ſenéſcit, túncque deteriorem fructum fert 3
Malo arbori vita brev 371. 397
Malus quando inſerenda 401
Mamertina vina
Mamillanæ ficus
Mammarum conſideratio 164
Mammas homo ſolus inter animantes habet ibi
Mammis fœminæ quædam carent ibidem

Mammas volucrum solus vespertilio habet 165
Mamma tantum bina iis, quibus solidæ sunt vngulæ ibidem
Mammas boues quaternas, oues capræq; binas habent ibidem
Mammas sues toto ventre habẽt duplici ordine ibi. Vide Lac.
Mammosa pyra 293
Manilius Senator 55
Manius Curius, & eius iuramentum 358
Manius Marcius frumentũ populo in singulos modios assibus dedit 444
Manon spongiæ genus 42
Manubria rusticorum ex qua materia 368
Manuũ in animalibus consideratio 167
Mapalia scirpis tegi 356
Marcello M. cum periit, iecur in extis defuit 154
Marcelli Vectij prodigium 433
Marco Agrippæ Cicero filius temulentus scyphum impegit 278
Marcus Seius quando ædilis 280
Marcus Valerius 311
Marci Crassi laurea 310
Marcus Antonius. Quære Antonius
Marci Othonis inuentum 218
Marci Curiatij filia Sedigitæ appellatæ 167
Mareotides vuæ 254
Maris afflatus quibus locis noxius 380
Maris tempestatum signa plura 520.523.
Maris aqua vina condiuntur 272.
Maris fruticum consideratio 243
Maris animalia maxima 3. toto cap.
Mare habet quicquid in rerum natura reperitur 3.44
Maria Canis exortum maximè sentiunt 18
Maru sæuitiam præsagientia 29.520.523
Marinæ diuitiæ 30. toto capite. 31
Mari ventri damnosissimũ 30
Mare quando tranquillum 77
Marina animalia venenata 44. toto cap.
Marini homines 5. & Tom. 4. pag. 219
Marinas inter belluas prælia

lia 6
Marinus vitulus, eiúſque coitus, generatio & natura 14. toto cap.
Marga terræ genus, eiúſque vſus 384. 386
Margaritarum conſideratio, luxus, pretia 31. per totum caput
Margaritarum copia vbi 31. & Tom. 1. pag. 256
Margaritarum ingẽtia pretia 34. & inde copiosè
Margaritarum origo 31
Margaritæ vbi optimæ 31. & Tom. 4. pag. 431
Margaritas aceto reſolui 35
Margaritarum luxus 31. toto cap.
Margaritæ vſu atteruntur, colorémque amittunt 33
Margaritas Indicus maximè mittit Oceanus 31
Margaritæ Britannicæ 34
Margaritæ partus concharum 31
Margaritis cæli maior ſocietas, quàm maris ibid.
Margaritæ Sole rubeſcunt, colorémque amittunt 32
Margaritæ craſſeſcunt ſeneſcũt ibidem
Margaritas vrinantiũ cura peti ibidem
Margaritæ ſeneſcunt, colorémque expirant 34
Margaritæ crepidis & ſoccis à quibuſdam additæ 34
Margaritæ Mauritaniæ 34
Maria referta ſyluis 243. toto cap.
Mariſca ficus 294
Marij perſpicacitas in loci villæ deligendo 44.
Marius C. varices ſtanti ſit extrahi paſſus 16
Marij C. ſepties Conſulis villa in Miſenenſi 44
Marius aquilam peculiariter legionibus Romanis dicauit
Mario cũ immolaret, iecur deſuit in extis
Marmore quidem vina cu diunt
Maron herba odorata 22
Maroneũ vinum nobilissimum
Marrubio vinum confici 269
Marrucinæ ficus nobiles 31
Marrucini agri prodigium Neronis tempore 43.
Marſici belli ſignum & om 309. & Tom. 3. pag. 40
Marſyas vbi & in qua bore ſuſpenſus 43
Marſyæ cum Apolline cer tamen ibid.

Martius Picus. Vide Picus Martius.
Mares fœminis fortiores, præterquam in pantheris & vrsis 172
Mares in quibus animalibus non reperiantur 17
Mares qua ratione concipi possint 517. & Tom. 3. pagin. 302. 317. 361. 377. 393. 407. & Tom. 4. pag. 67. 69
Massaris vuæ genus 212. & Tom. 3. pag. 205
Massica vina nobilissima 260
Massiliæ patera ex vite 247
Massilienſia vina gemini ſaporis 260
Massurius ſcriptor 59. 332. & Tom. 1. pag. 299
Mastiche nigra vbi gignatur 274
Mastiches plura genera 197
Mastiche lentiſci reſina 273
Materia quo cædenda tempore 513
Materni amoris in brutis exemplum 8. 62. 80. & Tom. 1. pa. 366. 391. 405. 407
Matius Cn. eques Romanus conſilia nemora adinuenit 152
Matius cuidam mali generi nomen fecit 262
Matrimonij fidei in brutis exemplum 8. & Tom. 1. pag. 351. 371. 377
Mauritaniæ margaritæ 34
Maxillarũ conſideratio 147
Maxillares dentes 149
Mecœnatiana vina 260
Medica malus 183. 291
Medica herba vnde aduecta 473
Medullæ arborum 338. 411
Medullæ conſideratio, effectus, genera & medicinæ 160. & To. 4. pag. 40. 50
Medullam quæ oſſa habeãt, & quæ non 161
Megalium vnguentum 216
Megarorum excidium prædictum oraculo 361
Megarorum fatalis oleaſter ibidem
Mellis natura & origo 116. toto capite
Mel collectum apes ore euomunt 117
Mel optimum ex quibus foliis 116. 118
Mellis genera & diuerſitas 117. toto cap. 119. toto cap.
Mella etiam ex ſparto & oleis carpuntur 114
Mel vt muſtum ſe purgat 117
Mel viceſimo die craſſe-

ſcit ibid.
Mel optimum ex quibus frondibus ſorbeatur ibid.
Mel vernum anthinum vocatur ibid.
Mel æſtiuum horæum vocatur 118
Mellis in medicinis vſus 118. 120. & Tom. 3. pag. 156
Mellis medicamenta dona cæleſtia 118
Mel quando vberius & pinguius capiatur ibid.
Mel ericæum viliſſimum 119
Mella à puris eximenda 120
Mella furem & menſes odere ibid.
Mella vnde areſcant 120
Mel quis primus miſcuerit 257
Melle cum aceto miſto fit oxymeli 271
Mella quæ optima 117. *duobus capitibus*
Mellis copiæ ſignum 117
Mella quomodo probentur 118. toto cap.
Melampſythium paſſi genus 263
Melancoryphi aues 76. 96
Melandrya cordylæ piſcis fruſta 15
Melappia poma 292
Meleagri tumulus 73
Meleagrides aues 73. & Tom. 4. pag. 425. 426
Melanaëtos aquilarum genus 55
Meliloti oleum 287
Melimela diu ſeruari non poſſunt 294
Melimela vnde dicta 292
Melinum vnguentum ex malis cotoneis 214. 215
Melitites vinum quomodo conficiatur 264
Melius Sp. à Minutio Augurino reprehenſus 444
Melligines apes vnde decerpant 113
Membranarum animalium genera plura 154
Membranæ vbi reperiæ 229
Membrum ſingulorum animalis deſcriptio 135 toto cap.
Memecylon vnedonis ſpecies 304
Memnonis in Æthiopia regia 71
Memnonis ſepulcrum ibid.
Memnonides aues ibid.
Memphiticarum arborum mira magnitudo 231
Memphitica arbores num quam perdunt folia 31.
Menſarum pretioſarum inſania 233. toto cap.

Mensæ cedrinæ ibid.
Mensarum ingens pretium ibidem
Mensa Ptolemæi regis Mauritaniæ 234
Mensa Tiberij principis ibi.
Mensarum dotes præcipuæ ibidem
Mensæ tigrinæ, pantherinæ & apiatæ ibid.
Mensa in una plura vitia iuuant 235
Mensæ secundæ, arborum fructus 180
Mentis sedes in homine 153
Mentus subtilitas vnde 156
Mentastri vinum factitium 269
Menti consideratio 147
Mentum nulli animalium præter hominem ibid.
Mentum in supplicando tangunt Græci 169
Menynx insula clarissima 36. & Tom. 1. pag. 127
Menyngis insulæ purpura laudatissima 36
Mergi aues insatiabiles 158
Mergi auis consideratio 77. 87
Mergi aues futura præsagiunt 523
Meridiem vitium plagæ spectare non debent 426
Merops auis qualis, eiúsque natura 79
Merulæ auis consideratio 74
Merula auis hyeme abit 72
Merulæ vbi albæ 76
Merulæ bis anno pariunt 91
Merula amica turdo 107
Merula piscis 17. & Tom. 4. pag. 220
Mesogites, vini genus, capitis dolores generat 262
Mesosphærum nardi genus 190
Mespilorum consideratio, genera, &c. 301. toto capite
Mespilus Catonis ævo in Italia non fuit ibid.
Mespilus vermibus infestatur 428
Mespilorum putamen quale 307
Messalinæ mira libido 97
Messala Marco censore ficus sponte in Capitolio enata 433
Messala quo vino vsus 261
Messis consideratio 508
Messis trituratio 509
Metaponti Iunonis templũ vitigineas habuit columnas 247
Metellus Pontifex linguæ

fuit impedita 151
Metelli L. triumphus 444
Metendi diuersitas 508
Metendi tempus 509
Meterana castanea 303
Metopion arbor 206
Metopium factitium oleum idem cum amygdalino 286
Metopium oppidum 214
Meuanatis vua qualis 253
Mezentius vini mercede Rutulis opem tulit aduersus Latinos 265
Microsphærum Nardi genus 190
Miletı erucæ oliuas erodunt 430
Miliariæ oleæ vbi, & cur ita dictæ 397
Militaris panis qualis 456
Milites fortissimi ex agricolis 446
Milij spica qualis 452
Milij panis 453
Milium Indicum quando in Italiam aduectum ibi.
Milij vsus in Campania ad puitem conficiendam 463
Milij pulte, aut crudi etiam farina lixi admista Sarmatæ aluntur ibid.
Milio ne auiculæ aut vermes noceant 476.477
Milium vbi serendum 47[illegible]
Milium tantum & hordeū Æthiopes habent 463
Milium vbi seri non debeat 464
Milium quando serendum 452.498
Milium è semine quod vinum 261
Miluorum consideratio 61. *toto capite*
Miluus ex funerum fercu-lis, aut Olympiæ ara nihil rapit ibid.
Miluus cui inimicus 106. 107
Milui signi cælestis exortus 495
Miluus piscis volitans 2[illegible]
Mimmulus pratensium herbarum deterrima 50[illegible]
Mineruæ olea Athenis ad Plinij vsque tempora durauit 37[illegible]
Mineruæ & Neptuni certamen ibid.
Mineruæ sacra olea 15[illegible]
Minora animalia expressius naturæ vim indicant 110
Minutius Augurinus Spurij Melium affectati regni coarguit 44[illegible]
Minutij statua vbi & quando & de causa posita 444.[illegible]

Tom.4.pag.270
Miracula arbis ſeptem, Vide Tom.1.& 4
Miracula delphinorum 9
Miracula echeneidis 23. toto cap.
Miracula Phœnicis 54. toto cap.
Miracula Diomedearum auium 86.toto cap.
Miracula aſpidum 107
Miracula apum 122
Miracula vini 271. toto cap.275
Miracula prodigioſarum arborum 346.432
Miracula varia naturæ 26. 46.51.toto cap. 52. tribus capit. 63. 237. 242.243. 244.254.299.313.324. 391.434.483. toto capit. 492. 508. Vide plura de his reliquis Tomus
Miſenenſi in agro Marij villa 448
Mithridates quando à Lucullo victus 305
Mithridates laurum & myrtum in Panticapæo fruſtra ſerere conatus 347
Mitulorum generatio 46
Modus rerum omnium vtiliſſimus 449
Mœnus fluuius Germaniæ 15
Mœni piſces quales ibid.
Mœrica vua 253
Mœſiæ ficus quales 298
Molæ in vtero muliebri quæ dicantur, & quomodo gignantur 100.& Tom. 1.pag.305
Molituræ frumentorum conſideratio 461
Molluſcum, aceri tuber 330
Molluſcæ nuces 302
Monedula inſitionis inuentrix 398
Monedularum furacitas 74
Montes qua arbores ament 331
Montibus nubes imminentes quid præſagiant 522
Morbos etiam arbores ſentiunt 427
Morphos aquilæ genus 56
Morus arbor quæ loca amet 332
Mororum colores tres 304
Morus quando ſerenda plantandaue ſit 407
Mori ſuccus qualis 306
Mora carne & ſucco conſtant 307
Morus nouiſſime germinat 334.338.349
Morus cur arborum ſapientiſſima cenſeatur 338
Morus tardiſſime ſeneſcit 342.365

Mori ſuccus à Medicis expetitur 357
Morus talea tantum ſeritur 404
Morum ramo inſeri religio fulgurum prohibet ibid.
Mori arborū cōſideratio 304
Muceſcere inter liquores vino proprium 275
Mugilis piſcis conſideratio 17.18.41. & Tom.4.pag. 220
Mugilum piſcium in Laterra ſtagno copia 10
Mugil & lupus piſces mutuo odio flagrant 52
Mulcta apud Veteres ouibus & bubus 443. & Tom.4.pag.224
Mulier ſeptima die ab enixu concipere facillimè creditur 99
Muliere ex ſemetipſa concipiente, molæ in vtero naſcuntur 100
Muliebris ornatus pretioſiſſimus 34
Muliores culicū genus 124. & Tom.4.pag.148
Mulli piſcis conſideratio 19. 20.& Tom.4.pag.220
Mulleorum calceorum color mullis piſcibus nomen fecit 20
Mullus octoginta librarū in mari Rubro captus ibid.
Mullorum copia vbi 19
Mulli expirantes verſicolores 20
Mullus ter anno parit ibi.
Muluiana cotonea 289
Muli fel non habent 155
Murales coronæ ciuicis dignitate inferiores 316
Muræna molle tegumentum 14
Muræna piſcis hyeme rarò capitur 18
Muræna exeunt in terram 21
Muræna piſces longi 22
Muræna pinnis & brāchiis carent ibid.
Muræna rum oua celerrimè creſcunt 22.45
Muræna cum ſerpentibus coire 22.& inde.& Tom.4.pag.187
Muræna rum vuarium quis primus excogitarit 49. toto cap.
Muræna & conger caudas ſibi mutuo corrodunt 52
Muræna piſcū conſideratio 22. toto cap.
Muricis piſcū conſideratio 24.30.36
Muricū pariendi tempus 41
Muricum generatio 46
Murgentina vua 253

Murrhina à Veteribus inter vina dulcia enumerata 267
Murtia Veneris ara Romæ 309
Muris vnius numerosus fœtus 101
Murium fœtus ac mira generatio ibidem toto cap.
Mures lambendo concipiunt ibidem
Mures vrbium incolas interdum pepulerunt 101. & Tom. 1. pag. 375. 407
Mures prægnantes in vtero parentis repertæ ibid.
Mures gustatu salis concipiunt ibid.
Murium agrestium copia messes aliquando populatur ibid.
Mures quibus ex locis incolas fugarint ibid.
Mures quibus pellãtur 477. & Tom. 3. pag. 178. & Tom. 4. pag. 148
Muribus cor maximum 153
Murium aliqui fel non habent 155
Murium fibræ crescunt & decrescũt cum Luna 156
Mures omnino indociles 87
Mus marinus vbi oua pariat 47
Muribus quæ glans gratissima 319
Mures marini 27
Muris marini partus 47
Mures Nili quales 51. toto cap. 101
Musæum Stagiritarum, mirumq; eius portentũ 346
Muscarum deus Myiagrus 73
Muscæ quas ades non intrent 74
Muscæ mortuæ quomodo remissent 138
Musculus piscis balænæ iter dirigit 53
Musica delphini delectantur 9. 10
Mustacea laurus 311
Mustea pyra 294
Mustela cui inimica 106. & Tom. 4. pag. 189
Mustelarum cor maximum 153
Mustela piscis laudatissimus 19
Mustelarum cinere mures pelluntur 477
Mustum quomodo condiatur 272. 274. 275.
Musti medicamina 273
Mustum circa Alpes ligneis vasis conditur 275
Musta in Liguria quomodo condiantur 274
Musti vitium, denuo sua

ſponte ferueſcere 273
Mutinæ peculiaris vua pruſinia 254
Mutinenſi obſidione columbæ epiſtolas in caſtra Conſulum attulerunt 82
Mutius Augur 59
Myconij populi natura calui 141
Myconium vinum 262
Myiæ concharum genus 33
Myiagrus muſcarum deus 73
Myrapia pyra 293
Myrice frutex 239
Myrus piſcis 23
Myrobalanum glandis aromaticæ genus 204.205
Myrrhæ conſideratio 195. toto cap. 196. toto cap.
Myrrhæ genera, natura, pretium 196. toto cap.
Myrrha quibus naſcatur locis ibid.
Myrrha ex ſpina in India colligitur 197
Myrrhæ ligno apud Sabæos cibi coquuntur 200
Myrrhæ odore Antiqui vina condiebant 266
Myrtatum opſonium 309
Myrtea verbena in fœdere Romanorum Sabinorúmque adhibita ibid.
Myrteæ Veneris ara Romæ 309
Myrtidanum vini factitij genus 269. 308
Myrtites vinum quomodo conficiatur 263
Myrtus ſacra Veneri 150
Myrti conſideratio 301. toto cap.
Myrti varia genera 301
Myrti oleum quomodo conficiatur 256
Myrtus ſatiua 301
Myrtus ſylueſtris ibid.
Myrti baccæ 301
Myrti ſuccus qualis 301. 308
Myrti baccæ piperis vicem olim ſupplebant ibid.
Myrtus vbi primùm viſa 327
Myrtus Romæ fuit ab immu vrbis conditæ ibi
Myrtus arborum omnium prima Romæ in publico ſata ibid.
Myrti duo in Romuli delubro ibid.
Myrti genera tria apud Cotonem ibid.
Myrto quis primus in unc tione vſus 327
Myrtus quæ loca amet 332
Myrto non decidunt folia 333
Myrti folia anguſta 3
Myrti folia diſpoſita 3

Myrtus patritia & plebeia, earúmque mira natura 309
Myrtus quibus modis ſeratur 389.404
Myrtum Mithridates rex fruſtra in Panticape vrbe ſerere conatus 347
Myrto vita breuis 397
Myrtus vbi odoratiſſima 310. & To.3.pag.129
Myſticum vinum 262
Myxæ prunorum genus 254 290.291.392

N

Nabathæi populi 298 & Tom.1.pag.195. 265.268
Napus vinũ conficitur 269
Naporum ſatio 512
Narbonica vitis vno die floreſcit 255
Narbonenſia vina qualia 260
Narbonenſis prouinciæ fons mirus 484
Narbonenſi in agro vuæ pubeſcentes pulueruntur 381
Narciſſinum oleum 287. & To.3.pag.226
Narciſſinum vnguentum 214
Nardi herbæ conſideratio 190.216.346
Nardi Gallici oleum 289
Nardo tam Gallico quàm ſylueſtri vinum conficitur 269
Nardina pyra 293
Nardinũ vnguẽtum ex quibus conſtet 216
Narium animalium conſideratio differentiaq; 147
Narium loco foramina tantum habentes ibid.
Narium flexilis mollitia 161
Narthecia & Narthex, ferulæ genera 240
Narycia pix præſtantiſſima 274
Naſci vbiq; omnia non poſſunt 346
Naſpercenites vini genus 262
Naſus ſoli animalium homini eminens 147
Naſorum à variis figuris multa tracta cognomina ibidem
Naſi conſideratio ibid.
Natalitia ſacra apud Romanos pulte ſitilla fiebant 460
Naturæ opera non ſunt compoſita medicamenta 271
Naturæ beneficia diu occulta 179
Naturæ prouidentiæ exem-

pla 256.281.289.& To. 3.pag.163.
Naturam in iisdem locis mutari 346
Natura tantum similia coharent 367
Naturam omnem experimento assequi non possumus 403
Naturæ mira benignitas 329
Naturæ subtilitas in minimis quibusque maximè admiranda 109
Naturæ in contemplatione nihil supervacuum 110
Naturæ nihil ferè impossibile 111
Nauium rostra vbi Romæ affixa 316
Nauibus apta materia 324
Nauium pix, Zopissa 327
Nauium multarum subita præparatio 359
Nauium antennæ ex abiete 360
Nauis maxima Caij Principis 361. & Tom. 4. pag.382
Naues ex qua materia diutissimè durent 266
Naues ex papyro 229.& To.1.pag.248.344
Nauium mira magnitudo 361.& To.4.pa.382
Naues marmoris aduehendi causa facta 361.& To. 4.pag.365.382
Naxem echeneis piscem remoratur 23.& inde, & To.4.pag.183
Nauigia Germanicorum prædonum ex singulis arboribus 36
Nauigia ex singulis testudinibus
Nauigantium imaginem; sces quidam imitantes 26.28.30.
Naumachiarium ponte Tiberius Cæsar refec 359.361
Nauplius piscis, miráq; exi nauigatio
Nautili piscis mira nauigatio
Neapolis vrbs vnguentis bilitata
Neapolitana cotonea qua 189
Neapolitanæ castaneæ
Nebulæ ne satu, vitibus noceant
Nebula vrinantibus sup caput apparens quid 43
Nectarites vini facticij nus
Neiydalus vermis qua 127

Negligentiam quibuſdã prodeſſe aliquando 473
Nemauſienſis ager 10
Nemeſi dextra auris ſacra 169
Nemeſis Latinum nomen non reperit 169. & To. 4. pag. 8
Nepeta herba vinum conficitur 269
Neptuni & Mineruæ certamen, & Mineruæ prima olea 370
Neptuni feſtum 471
Neptuno ſel dicatum 156
Nereides multæ in Santonum litus eiectæ 5
Nereidum forma qualis ibidem
Nerion frutex idem cum rhododendro 333. & To. 3. pag. 268
Nero Tiberij pater 93
Neronis Imperatoris oculi quales 144
Neronis principatu quæ portenta viſa 172
Neronis luxus in vnguentis 218
Neronis ſerui in vnguentis luxus ibid.
Neronis vxoris pompa funebris 200
Nero Princeps conuerberatam nocturnis graſſationibus faciem quo medicamento illinebat 241
Nero Imperator thapſiæ dedit primus claritatem ibidem
Neronis tempore luxus cauſa quæ inuenta 369. 442
Neronis ſupremis temporibus cupreſſus vetuſtiſſima Romæ prolapſa 369
Neronis Paßieni priuignus 371
Neronis mater Agrippina, eiuſq; ſecundæ cum Paſſieno Criſpo nuptiæ ibid.
Neronis foſſa nauigabilis à Baiano lacu Oſtiam perduci cœpta 259
Neruorum conſideratio 161
Neruis vulneratis ſummus dolor, præſectis nullus ibidem
Neruis vtiliſſimum oleum Selgiticum 287
Neruorum cruciatus etiam in arboribus 428
Nicolai palmæ miræ amplitudinis 223
Nictare quibus animalibus conueniat 147
Nidus Caij Principis cœnæ, & cur ita dicta 182
Nili augmentum quo anni tempore fiat 479

Nili minimũ maximúmq; augmentum ibid.
Nili mures quales 51
Nili aqua genitalem vim habet ibid. toto cap.
Nimia omnia in omni vita pernicioſiſſima 178
Nitro ſemina aſpergenda 476
Nix ſatiu arboribúſq; vtiliſſima 377
Nix aquarum cæleſtium ſpuma ibid.
Nix vetuſtate rubeſcit 138
Nodorum corporis conſideratio 161
Nonius Tiberij Imperatoris libertus, & eius menſa 234
Noualia quæ 383. 481
Nouarienſium agricolarum in indagandis propagantíſq; vitibus conſuetudo 425
Nouellius Proconſul cur Tricongius dictus 278
Nouitatis homo natura auidus eſt 132. 390
Nox totius anni breuiſſima quando 499
Noctium augmenta decrementáque 491
Nocte vt die cernentia animalia 145
Noctuarum auium conſideratio 64. toto cap.
Noctuæ futura præſagium 523
Noctuarum cum cæteris auibus ſolers dimicatio
Noctuæ & accipitru amicitia
Noctuæ & cornicis inimicitiæ
Noctua nulla in Creta
Nocturna agricolarum opera quæ
Nubium præſagia
Nuceriæ oppidi portentum 346
Numantina pyra
Numæ libri quales, & reperti 232. toto
Numæ philoſophici ac Pontificij libri
Numæ lex Poſthumia 265
Numæ de Deorum inſtitutio
Numa Fornacalia feſta inſtituit
Numa Rubigalia feſta inſtituit
Numidiana pyra
Numidicæ aues
Nundinarum tempore fieri licita, & 443. & Tomo 4. na 10

Nuptiales faces ex qua arbore 332
Nuptiæ non niſi auguratò fiebant 59
Nuptiis nuces iuglandes adhibebantur 301
Nuptæ nouæ ferreum præferebatur 443
Nurſina rapa præſtantiſſima 470
Nux biſera vbi 303
Nuces Pontica, id eſt auellanæ 302
Nucum arborum vmbræ noxiæ 396
Nucis iuglandis conſideratio 301. toto. cap.
Nucis iuglandis ſuccus pinguis ibid.
Nux foris ligno, intus corpore conſtat 307
Nuces ſtatim à ligno recedunt ibid.
Nucis iuglandis vſus in Nuptiis, & quare 301
Nuce lanæ tinguntur 302
Nucis auellanæ conſideratio ibidem
Nucis ſuccus Caryopon 212
Nucum pinearum conſideratio 289. & Tom. 3. pag. 238
Nuci pruna quæ 290
Nux cito germinat 337
Nux quo tempore ſemen ferat 339
Nux quo tempore ſerenda 408
Nymphæ, apum fœtus 121

O

OBeliſcus Vaticani Circi C. Imperatoris iuſſu Romã aduectus 302
Obſcœna Veneris diuerticula ſoli animalium homini cognita 97
Occandi diſciplina & ars 482. toto capte
Occaſus ſiderum duplex 491
Occhi arbores vbi 187
Oceani qui piſces maximi 5. toto cap.
Oceani Gaditani piſces quales ibid.
Oceani mirus æſtus in Cauchorum regione 314. 315
Ocij fugiendi in brutis exemplum 113. 114. per totum cap. 116. 125. & To. 4 pag. 383
Oculorum conſideratio 143
Oculi gladiatorum duorum ad cõminationem non connuentes 144
Oculi perpetuo nictantes, pauoris indicium ibid.
Oculi vnicolores nulli ibid.
Oculi tantum homini depranantur 145

Oculi familiis cognomen dedere ibid.
Oculi nocturno tempore cernentes 143.146
Oculi nouissimi formantur in corpore 152
Oculi primi moriuntur ibidem
Oculorum indicia 175
Oculi operiuntur morientibus, patefiunt in rogo 145
Oculorum mira compositio ibidem
Oculorum pupillæ consideratio ibid.
Oculi absoluta vis speculi inest ibid.
Oculos aues è manibus cur appetant 145
Oculi pretiosissima corporis pars 143
Oculi non omnibus sunt animalibus ibid.
Oculi diuersorum colorum non nisi homini & equo ibidem
Oculi animi indices 144
Oculi animi sedes ibid.
Oculi lacrymis sese purificant 145
Oculi in arboribus qui propriè dicantur 412
Oculos excæcans liquor 187
Oculus domini fertilissimus in agro 4[illegible]
Ocymum paluli genus [illegible] de dictum 422.473
Ocymum in vinea seren[illegible] dum 4[illegible]
Ocymum boum causa s[illegible] solitum 4[illegible]
Odium ex æmulatione an[illegible] dissimum 3[illegible]
Odoratorum lignorum mir[illegible] copia apud Sabæos [illegible]
Odor quid sit
Odorum consideratio 3[illegible]
Odorum adulteratio quibu[illegible] fiat modus [illegible]
Odores, plantarúmq; odor[illegible] tarum genera, passim [illegible] ctantur toto libro duod[illegible] cimo
Odorem celerrimè euani[illegible] re 214. & [illegible]
Odores optimè seruantur [illegible] oleo
Odorem non sentit qui gu[illegible] 218
Odorum fructuum diuers[illegible] tas
Odor & sapor non simul[illegible] eodem
Oenanthe auis statas qu[illegible] annis habet latebras
Oenãthe, id est flos labru[illegible] 211.205
Oenanthinum unguentu[illegible] 214

Oenanthinum oleum 287
Oenãthinum vinum quod, & quando fiat 268
Oeneates, vini genus 262
Oestrus genus apis grandioris 120
Oleagina vua ad similitudinem olivæ dicta 250
Olea Minervæ sacra 180
Oleæ non decidunt folia 333
Olea non accendebatur in sacris 312
Oleam pollui prophanis usibus fas non est ibid.
Oleæ consideratio 280
Olea Athenienses victores coronabant 284
Oleæ fructum sator nullus percepit 280
Olea olim tarda res erat ibidem
Oleæ natura qualis 283. toto capite.
Oleã ne stringito, néve verberato, vetus lex ibid.
Oleam morsu capræ sterilescere 288. 431
Oleæ frondes quales 335. 336
Olea quando germinet 339
Olea quãdo floreſcat ibid.
Olea non sentit cariem neq; vetustatem 364
Olea apta valuarum cardinibus 368
Olea prima in certamine Minervæ & Neptuni edita 371
Oleam ducentis annis vivere ibid.
Oleæ quando maximè noceat pluuia 377. 430
Olearum conceptus quando 377
Olea quibus gaudeat 387
Oleæ plantæ quantum inter se distare debeant 396
Olea in Bætica maxima arborum 397
Oleæ miliariæ, & cur sic dictæ ibid.
Olea Tarquinio Prisco regnante non fuit in Italia 280
Olivæ consideratio, capite primo & septem sequentibus Libri decimi quinti
Olearum insitio 401
Oleæ serendæ præcepta ex Catone 405. toto cap.
Olearum taleæ quales esse debeant, & quomodo ponendæ ibid.
Oleæ quibus locis, & quo tempore serendæ. 406

Olea in quercus ſcrobe non ponenda ibid.
Olea quæ vitibus apta 422
Olearum morbi 428. 429
Oleam lambens capra, ſterilem facit 431
Olea nudatis radicibus fertiles fiunt 437
Oleis ſolum quod optimum 382
Oleum peculiaris oliuæ ſuccus 282
Olei liquor membra recreat 180
Oleum ex oryza Indi conficiunt 287
Oleum aptiſſimum ad odores conſeruandos 217
Olei conſideratio 281. toto capite
Oleum ex ſeſama Indi conficiunt 287
Oleo vetuſtas tædium affert 281
Oleum in Italia optimum ibidem
Oleum ex Licinia oliua & palato gratiſſimum, & vnguentis accommodatiſſimum ibid.
Oleum in oliuis quandiu asseruetur 284
Oleum quando, & quibus vitietur ibid.
Olei cauſa calor ibid.
Olei paucæ differentiæ 284
Oleo, vt vino, palati gratia nulla ibid.
Olei natura, & vſus toto capite ibid.
Olei in gymnaſiis vſus ibidem
Oleum quomodo faciendum 285. toto cap.
Olei veteris vſus 285
Olei factitij conſideratio 286. toto cap. & Tom. pag. 223
Oleum Ichthyophagi è pi... bus faciunt 2..
Oleo ſimulacrum Satur... repletum Romæ 2...
Oleum vuas à veſpis tue... tur 29...
Oleum liquor foris homini... bus gratiſſimus 2...
Olei liquor neceſſarius ibidem
Olei futuram caritatem De... mocritus ex Vergiliani... exortu præuidit ...
Oleum ex caſtaneis 2...
Oleo apes, & reliqua inſe... exanimantur ...
Oleaſter arbor quæ loca a... met 332. 4...
Oleaſter non ſentit carie... nem

neque vetuſtatem 364
Oleaſter quo Hercules coronatus eſt, ad Plinij vſque ætatem durauit 370
Oleaſtri corona Olympij victores coronabantur 284
Oleaſtrum buxi genus 331
Oliua ſterilis in India 185
Oliuæ genera tria 281
Oliuæ liquores varij, & eorum bonitas ibidem
Oliua quando colligi debeat ibidem
Oliuam Liciniam aues non appetunt 282
Oliuæ natura qualis ibid. toto capite
Oliuæ amurca quid, eiúſq; vſus 282.288
Oliuæ colligendæ lex quæ 283
Oliuæ nucleo, oleo, carne, & amurca conſtant 282
Oliuæ varia genera 281. 283
Oliuarum quæ in tabulatis aſſeruantur, oleum quotidie decreſcit 283
Oliuæ quomodo condiantur 284
Oliuarum cultura 285. toto capite
Oliuæ quæ quibus in locis ſerendæ ibidem
Oliua muſco rubro infeſtatur ibidem
Oliuarum ſeruandarum ratio ibidem toto capite
Oliuarum baccæ 305
Oliuæ ſuccus qualis 306
Oliuas in Mileto erucæ depaſcunt 430
Oliua quando colligenda 514
Oliuetum viam publicam tranſgreſſum 433
Oliuantes ne oleam ſtringant, aut verberent, lege antiquiſſima cautũ 283
Oliueti diſpoſitio 405. & inde copiosè
Oliueti prodigium 433
Ololygon, ranarum marium vox 150
Olorum alitum conſideratio 70
Olorum in morte flebilis cantus fabuloſus ibidem
Oloris cum aquila inimicitiæ 106
Olorum ſimilitudinem onocrotali habent 87
Olus pingui in terra ſerendum 478
Olympias ventus Euboeæ peculiaris 430
Olympiorum corona ex oleaſtro 280
Olympiorum victrix equa prægnans 100

Olympus Macedoniæ mons, qualẽ habeat buxũ 331
Olympus mons lauro abundat 347
Olynthos oppidum 133. & Tom.1.pag.147
Olynthi appidi mira terra 510
Olyra frumenti genus 455. 458. 459. 462. & To.3. pag.191
Olyßipponenſium legatio ad Tiberium Principem 5
Omæ,ficus quæ, & vbi naſcantur 298
Omphacij olei conſideratio 211.toto capite
Omphacinum vinum quomodo fiat 268
Onocrotali aues 87
Onychina pyra 293
Opheoſtaphyle frutex 241
Opimiana vina generoſiſſima 267
Opimius L.Conſul C. Gracchum armis oppreßit 257
Opobalſamum quid 208
Opera ruſtica quæ quibus apta tẽporibus 493.to.cap.
Opera ruſtica quæ quo Lunæ ſtatu facienda 514
Orata Sergius oſtrea Lucrina cæteris prætulit 48
Orbitas Romæ in ſummia autoritate 246
Orca in Oſtienſi portu oppugnata
Orcarum cum balænis pugna ibidem
Orcæ marinæ 6. & Tom.1 pag.218
Orchites genus oleæ 283
Orchomenius calamus ſilis aptus
Orchomenij lacus calam ibidem
Oreſtion herba
Orge fons in prouincia Nabonenſi miræ naturæ
Orientis populi quo vtantur
Orientis populi funes exmæ foliis faciunt
Orientis populi bella calconſiciunt
Orientis Oceanus referſyluis
Orientis quibuſdam in lonihil naſci ibid
Orientis therebinthina
Origano vinũ cõficitur
Orionis cæleſtis ſignitus 495. 499.
Orionis ſideris occaſus 499
Orionis ortus tempeſtfieri
Orionis gladij occaſus

Ornus arbor montes amat 331
Orobăche herba qualis 476
Orphus piſcis 18. & Tom. 4. pag. 221
Orthăpelos vitis genus 254
Orthomaſtica poma 292
Ortus ſiderum duplex 491
Ortygometra auis, coturnicum dux 71
Oryges caprarum genus 105. & Tom. 1. pag. 405
Oryx animal quale 170
Oryza, frumenti genus 457
Oryzæ vſus maximus in Italia ibidem
Oryzæ oleum 287
Os iumentis manus vice ad pabula decerpenda 147
Oris conſideratio 142. 147
Oris loco, volucres roſtra habent 147
Oris differentiæ plures ibi.
Ore concipientia animalia 701
Ore carent cicadæ 131
Oſſa præciſa in veterinis quæ recreſcant 161
Oſſea ligna quæ 358
Oſſifraga auis 57
Oſcines aues vnde dictæ 65
Oſcines aues quotannis vocem mutant, & colorem 74
Oſcines aues quando fœticent 76
Oſculum dare propinquis mulieribus, cur inſtitutum 266
Oſtentorum pleni libri Ariſtandri 433
Oſtentorum varia exempla 61. 63. 72. 346. 433. 479. & Tom. 1. pag. 407
Oſtrea lucrina 48. & Tom. 4. pag. 199
Oſtrearum viuaria à quo primum excogitata ibi.
Oſtreæ ſilicum duritia teguntur 13
Oſtrearum natura 44
Oſtrearum generatio 46
Oſtreæ capita non habent 140
Oſtreæ vbi optimæ 48. & Tom. 4. pag. 199
Oſtrya, ſiue Oſtrys, arbor infelix 239
Othonis M. inuentum 218
Otides aues Hiſpanis tardæ appellatæ 69
Otis auis qualis, & vnde dicta 71
Ouans quis primus Romam ingreſſus 310
Ouantes myrtes corona vtebantur ibidem
Oues quando lauandæ 499
Oues quando tondendæ ibi.
Oues qua ratione fœminas

pariant 516
Oues qualiter pascendæ ibidem
Ouibus & bubus Antiquorum multa cõstabat 443
Ouium honor apud Veteres ibidem
Ouium dente segetes depascendæ 477
Ouium boúmque effigie primum æs signatum 443
Ouorum consideratio 90. per totum cap. & Tom. 4. pag. 83. toto capite
Oua struthiocamelorum pro vasis habita 54
Oua quo tempore supponenda 513
Oua quæ quadrupedes pariant 90. toto capite
Ouorum auium differentia ibidem toto capite
Oua oblonga gratioris saporis 91
Oua quæ fœminam, & quæ marem pariant ibidem
Oua qualia, quot, & quando supponenda 92
Oua sterilia qua arte noscantur ibidem
Oua citra incubitum in Aegypti fimetis fœtus edunt 93
Ouorum auguria ibidem
toto capite
Oua sine gallinis igne foueantur 9
Oua hypenemia quæ 95. 9
Oua vrina quæ 9
Oua sine maribus interdum nasci ibidem
Oua etiam terra operta fœtum edere 9
Oua Zephyria quæ 9
Oua aceto macerata per annulos trahi ibide
Oua quomodo optimè seruentur ibide
Oxycedrus arbor 2
Oxymeli qualiter fiat 2
Oxymyrsine, id est myrtus syluestris 287. 3
Oxymyrsine quid, vinum ex ea factitium 2
OZæna piscis
OZænitis nardi genus vim redolens 15

P

PAbula luxuriosa semper pinguis indicium 3
Padus fluuius Herodoto cognitus 15
Pagri piscis consideratio
Pagri hyemis prægelidæ commoda sentiunt ib
Paguri cancrorum genus 29 15
Pala arbor qualis Pala

Palatina tribus Romæ 443
Palearum consideratio, differentia, & vsus 509
Paleæ optimæ quæ 472
Paleatum lutum quod 296
Palæmonis Grammatici insignis vinea 256
Palilicium sidus 497
Paliuri spinæ consideratio 237. & inde
Paliurus quando germinet 337
Pallas. Quære Minerua
Palmæ arboris consideratio, genera, natura 219. toto capite
Palmæ in Italia steriles ibidem
Palmis gentes quædam panem conficiunt ibidem
Palmis Orientis populi vinum exprimunt 219. 269
Palmarum sexus 220. 221
Palmarum genera quadraginta nouem 222
Palmis viridibus strangulati milites Alexandri 224
Palmarum in foliis olim scriptitatum 228
Palmæ in Aethiopia quales 233
Palmarum succus qualis 307
Palmæ statim à ligno recedunt ibidem
Palmarum fructus sine ligno 308
Palmis non decidunt folia 333
Palmarum foliis funes olim conficiebantur 335. & Tom. 3 pag 10
Palmarum folia duplicia 335
Palmæ facilè fructum perdunt 340
Palmæ carne commendantur 308
Palma pondus valide sustinet, quoniam in diuersum curuatur 366. & inde
Palma Deli insulæ vetustißima 370
Palmæ sublato cacumine sterilescunt 429
Palmæ meridianum Solem spectare debent 423
Palmeo vino qui vtantur 269
Palmesia vina vnde dicta 260
Palmi primum vini fastitij genus 269
Palmites Meridiem spectare debent 424
Palmitum vitium consideratio 418

Palpebrarum animalium consideratio 146
Palpebræ quibus non sint ibidem
Palpebræ cur à natura datæ ibidem
Palpebræ decidunt Venere abundantibus ibidem
Palumbium auium consideratio 80. toto capite
Palumbes hyeme abeunt 72
Palumbes bis anno pariũt 91
Palumbes quot oua pariant, & earum incubandi ritus 94
Palis apta materia quomodo & quo tempore serenda 409. per totum cap.
Pamphilus Q. Consul 232
Pamphila mulier bombycinæ vestis repertrix 127
Pampinarius palmes quis dicatur 418
Pampinandi tempus quod aptissimum 419
Panacis oleum 287
Panathenaicum vnguentum Athenienſibus vsitatissimum 214
Panici spica qualis 452
Panicum vnde dictum 453
Panici genera plura ibid.
Panici vsus in Gallia & Aquitania 463
Panicum vbi seri non debeat 464
Panicum frugis genus quando serendum 452. 491
Panicum ne aues tangant 477
Panicum vbi serendum 478. 498
Panis è milio & panico 455
Panes quot ex modio similaginis & floris 461
Panis faciendi ratio, & eius differentia 464
Panis varia confectio ibid.
Panis appellationes diuersæ vnde tractæ 46
Panes Romani per seipsos pa- ciebant 46
Panis militaris tertia parte ponderosior suo frumento 456
Panem Romæ mulieres co- ficiebant 4
Panis quot pondo ex trito modius 4
Pannucea poma 29
Pansæ vnde dicti 1
Pantheræ cor maximum 153
Pantherinæ mensæ citri 234
Panticapæum vrbs laurus non nutrit 34
Papaueris folia quando edant 45
Papauer quando serendum 45

488.493
Papauer ſyluestre faucibus affectis medetur 493
Papellius Sextus Conſul 63
Papilio apibus inimicus 124
Papiliones quo naſcantur modo 136
Papilionis aduentus verum mitium indicat 489
Papinius Sex. Conſul Ziziphа & tuberes primus in Italiam attulit 291
Papinio Sexto Conſule Phœnix viſus 55
Pappus Coggygriæ arboris 240
Papyrij Lucij votum, ſi Samnites vicisſet 266
Papyrius Maſſo myrto coronatus ludos ſpectauit 310
Papyrius Curſor terrorem Prætori Prænestinorum verbo incuſſit 394
Papyri fruticis conſideratio 228.230
Papyri flore dij coronabantur 229
Papyro quidam naues texunt 229.& Tom.1. pag.248.344
Papyri vſus varius 229
Papyri caulis ipſe pomum eſt 308
Pardalium genus vnguenti 214
Pardorum ferarum conſideratio 105.& Tom.1. pag.365
Pardus lingua qualis 150
Parentationibus fabæ adhibebantur 468
Parentes necantia 98.129. 130.131
Parmeniſcus Aſtrologus 512
Parnaſſus mons laurum ſpectatiſſimam habet 312
Parnaſſus mons quales habeat abietes 360
Paros inſula ſyluã cæduam habet nihil ferentem 341
Parra auis quo tempore non appareat 507
Parſimoniæ exempla 89. 125. 177. 442. 444. 449. & Tom.4.pagina 258.261
Parthi vnguentis madent 213.217
Parthorum regum vnguentum quod 217
Parthi veſtibus literas intexunt 229
Parthi quo vino vtantur 269
Parthi bibendo gloriã quærunt 278
Parthi quanto plus bibunt,

tanto magis ſitiunt 279
Parthorum alitus cur infectus 176
Parthi crapulæ dediti ibid.
Parthi cicadis veſcuntur 131
Partus qua ratione contineri poſſint 361.& Tom.4.pag.28.67
Paruis ex rebus magna interdum gloria paratur 292
Paſcua aliquandiu vnicum Romanorũ vectigal 443
Paſcuorum nomine Antiqui quid intellexerint ibidem
Paſſæ vuæ vnde dictæ 249
Paſſeres piſces plani 21
Paſſeres piſces quid à rhombis diſtent ibidem
Paſſeris auis conſideratio 81.toto capite
Paſſienus Criſpus bis Conſul 371
Paſſienus Criſpus Neronis vitricus ibidem
Paſſi conſideratio 263
Paſtinacæ aſtus,& in latrocinando ſolertia 41
Paſtinacæ radius venenatus 45
Paſtinacæ ex planorum piſcium genere 22.23
Paſtinacæ pinnis carent 22
Patella oleæ morbus 423
Pateton palmæ genus 223
Patinarum luxus 90.toto capite,& Tom.4. pagina 352
Patriæ amoris exemplum in L.Tuberone 64
Pauida ſunt quibus cor prægrande eſt 153
Pauonum alitum conſideratio 65.toto cap.95.96
Pauonum intellectus,ac gloriæ cupiditas 65
Pauonem quis Romæ cibi cauſa primus occiderit 66
Pauo animal maleuolũ 65
Pauones colũbis amici 107
Pauonum apex qualis 139
Pauſilypum villa Campaniæ 43
Pauſiæ oliuæ 281.283
Pectines piſces 30
Pectines digito admoto ſe contrahunt, tanquam videntes 143
Pectinum generatio 46
Pectoris animalium conſideratio 159
Pectus homini ſoli latum ibidem
Pectunculi piſces 25.& Tom.4.pag.220
Pecunia vnde dicta 443. & Tom.4.pag.234

Pecunia prima ouiũ boúmq; effigie signata 443
Pecus potu pinguescit 105
Pecus pecuniæ nomen dedit 443. & Tom. 4. pag. 234
Pecora quibus saginentur 372
Pecus aliquandiu vnicum populi Romani vectigal fuit 443
Pecora futura interdũ præsagiunt 524
Pedatim incedere quid 169
Pedamentorum materia optima 410. 416
Pedianus L. Consul 63
Pediculi quæ animalia infestent 137
Pediculi ex qua gignantur materia ibidem
Pediculari morbo quidam interierunt ibidem
Pegasi aues equino capite 88
Pelagiũ genus purpuræ 37
Pelamis piscis 15. & Tom. 4. pag. 219. 220
Pelasgos, lauri genus 312
Pelecinon herba lentem necat 476
Pelij montis spina mira 187
Pelles, ardeolarum genus 96
Pennarum animalium consideratio 164
Pennæ euulsæ crescunt, præcisæ non crescunt ibidem
Pennarum insectorum consideratio 132
Peraticum bdellij genus 188
Percæ pisces 18
Perenopterus, aquilæ genus 56
Percnos, aquilarum genus ibidem
Perdicum auium consideratio 79
Perdices promiscuè iniri ibidem
Perdices vento concipere ibidem
Perdicum astus 80
Perdices in Bœotia nullæ 74
Perdices vbi bina corda habeant 153
Perdices non pinguescunt 160
Peregrinæ arbores quæ 182
Peregrinationis homines natura auidi 390
Pergami Gallorum spectaculum quotannis edi solet 67
Periandri de nobilibus pueris castrandis mandatum 24
Periandri nauis à murici-

bus retenta ibid.
Periculo quæsita maximè placent 31
Perimula Indiæ promontorium 31. & Tom. 1. pag. 245
Perſæ vnguentorum repertores 213
Perſea arbor qualis 291
Perſeus Memphi Perſeam ſeuit ibidem
Perſeus Alexandri atauus ibidem
Perſei clades, Romanorúmque de eo victoria, quo prodigio prænuntiata 433
Perſica arbor vnde dicta 291. 301
Perſica poma fugaciſſima 290
Perſica ægris innocua ibid.
Perſica quando primùm reperta ibidem
Perſicam venenatã in Perſide gigni, falſum eſt 291
Perſica, foris corpore, intus ligno conſtant 307
Perſicæ arbores in Rhodo florent, nec fructum ferunt 341
Perſicis quibuſdam corpus ligno adhæret, in quibuſdam facilè ſeparatur 307
Perſici maris arbores 188
Perſicum bellum quãdo geſtum 461
Perſica peregrina arbor 133
Perſicarum arborum conſideratio 290. toto cap.
Perſicorum genera plura ibidem
Perſicorum ingens pretium ibidem
Perſica Aegyptia qualia 226
Perſica vbi ſterilis 291
Perſicorum ſuccus nullius coloris 307
Perſicorum odor qualis ibi.
Perſica quando ſerenda 403
Perſici ſpadones aliquando imperarunt 221
Pedibus vniones quibuſdam geſtati 31
Pedum animalium conſideratio 168. 169
Pedes homini maximi 169
Pedum auium diuerſitas 170. toto cap.
Pedum inſectorum conſideratio 171. toto cap.
Pedum numerus nulli impar ibidem
Pes imus vrſis in veſtigio carnoſus 170
Petauriſtas crurum laſciuia pulices imitantes 137
Petiſia poma 29
Petrites vini genus 20

Phalacra locus vini Alexandrini 255
Phalacrocoraces aues Alpinæ 88
Phalăgius aranei genus 128. 476. & Tom.1.pag.408
Phalangius eruo innascitur 476
Phalangius parentes occidit 129
Phalerides aues Seleuciæ Parthorum peculiares 88
Pharia vua Pisis peculiaris 254
Phaselis olim rhodino vnguento nobilitata 214
Phasianæ aues 88.139
Phasianæ aues pediculis infestantur 137
Philippi nobilis Romani piscina 48
Philippus Astrologus 512
Philippus salix procidua spõte surrexit 346
Philiscus Thasius Agrius apum amator 114
Phil. melæ aues, id est luscinia consideratio 74. & inde
Philometor rex de agricultura præcepta edidit 446
Philosophia Pythagorica libris Numæ comprehensa 232
Philosephi Indiæ quo vescãtur cibo 185
Philyræ, hoc est, tenuissimi cortices tiliarum coronarum Lemniscis celebres 329
Phlegræus ager Campaniæ 466
Phocæ pisces, id est, vituli marini 8
Phocæ cur sub aqua diu vrinentur 154
Phocis pyri genus, apud Chios 431
Phœmonoë Apollinis filia 56. 59
Phœnicobalanos palmæ Aegyptiæ fructus 205
Phœnicopterus auis qualis 88
Phœnicurus auis 76
Phœnicus auis consideratio 54. toto cap.
Phœnix vnicus toto orbe 55.
Phœnix Soli sacer ibid.
Phœnix auis ex se renascitur 222
Phœnicis apex qualis 138
Phœnice quibus vnguentis nobilitata 214
Phœnicium mare quod 12. & Tom.1.pag.195
Phorimeum vini salsi genus 263
Phrenas Græci vocant quæ nos

nos præcordia 156
Phrygiæ hydromeli laudatissimum 271
Phu, nardi species 190. & Tom. 3. pag. 146
Phycos thalassion quid, eiúsque genera, & vsus 243. & Tom. 3. pagina 362
Phycis piscis ter quotannis colorem mutat 24. & Tom. 4. pag. 220
Phyllis ex qua arbore se suspendit, ea nũquam postea reuiruit 340
Phyrama hammoniaci genus 206
Physemata, concharum abortus 32
Pica varia quæ 74
Picarum æstus 78
Picarum loquacitas 84
Piceastri arboris resina qualis 274
Picata vua 251
Picea arbor. Quære post Pix.
Picena vua trans Alpes gratissima 254
Piceno agro peculiaris Irtiola vitis 253
Picentina pyra 293
Picenæ oliuæ in cibis gratissimæ 284
Pictones populi calce agros stercorant 385
Picturis lignum quod aptissimum 354
Pici Martij consideratio 64. 139
Picus Martius vnde dictus 64
Pici Martij in capite Tuberonis considentis prodigium ibidem
Picus Martius vbi non sit 74
Picus quàm cautè nidum suum suspendat 75
Picrica pix optima 274
Pietatis exempla 70. & Tom. 1. pag. 320. toto cap. 407
Pigmenta nobilia complura 40
Pigritiæ exprobrator cuculus 493
Pilumni vnde dicti 442
Pilorum consideratio 164
Pili virorum pice euelluntur 273
Pili toto è corpore Salamandræ saniei contactu defluunt 103
Pinaster arbor 324
Pinastro non decidunt folia 333
Pinearum nucum consideratio 289. toto capite
Pinea corona Isthmiorum victores

victores coronabantur ibidem
Pineæ nuces quomodo seran tur 390
Pinguedinis animalium con sideratio 160
Pinguia cuncta steriliora ibidem
Pinguedo plerisq; sine sensu ibidem
Pinguedinem augentia 177. & Tom.3.pag.240
Pinguia quid animalia red dant 105. 242.& Tom. 1.pag.395
Pinguia celerius senescunt 160
Pinna piscis 33.& Tom.4. pag.220
Pinna conchæ genus 40. & inde
Pinnæ pedum vice pisci bus 22
Pinnæ quibusdam piscibus nullæ ibidem
Pinnophylax piscis 41
Pinnotheræ pisces 29.41. & Tom.4.pag.220
Pinus consideratio 324
Pinus non decidunt folia 333
Pini folia pungentia 336
Pinus non floret 337
Pinus cõtra cariem,tineásq; firmissima 367
Pini umbra germinibus no xia 396
Pinus quomodo sterilescat 429
Pinus quando semen, & quando germen edat 339
Pinus triplicem fructum gestat 339.& inde
Piperata vina 270
Piperis consideratio 185. toto cap.
Piper longum ibidem
Piper candidum ibidem
Piper in Italia nasci 186. 347
Pyratico bello rostrata co rona qui donati 316
Pisana siligo 460
Pisani agri vuæ peculiares quæ 254.
Piscatrix rana quæ,eiúsque solertia 40
Piscium consideratio, Libro nono per totum
Piscium Indici maris mira magnitudo 4.per totum caput
Piscium ingentia ossa 4. 6
Pisces asinus,equis,tauris si miles 4
Pisces qui maximi 5. per totum caput
Pisces effigie humana 5.per totum caput
Pisces an spirẽt dormiántq; 7.to

7. toto capite
Pisces omnes & spirare & dormire ibidem
Piscibus auditum odoratúmque inesse 8
Piscium varia tegumenta 13. per totum caput
Piscium cute ligna eboráq; poliuntur 14
Piscium auguria 17. per totum caput
Piscium fœminæ maiores, quàm mares 17
Pisces quando facilimè capiantur 18
Pisces omnes prægelidã hyemem sentiunt ibidem
Pisces quo tempore lateant ibidem
Pisces alij aliis in locis principatum obtinent 20. per totum caput
Pisces quidam nisi verberati, coqui nõ possunt 21
Piscium senectutis indiciũ ibidem
Pisces in terram exeuntes 4. 21. per totum cap. 50. per totum caput
Piscium degestio in varias corporũ figuras 21. tot. ca.
Piscium planorum differentiæ 21. 23. per totũ caput
Piscium pinnæ 22
Pisces cartilaginei 23. 47
Piscium colorum mutatio 24. per totum caput
Pisces volantes 24. & Tom. 4. pag. 187
Pisces sanguine carẽtes 1. per totum caput
Pisces molles qui 22 2.
Piscium quibusdam pedes pro pinnis 2.
Piscium cirri 2.
Pisces sensu non carent 4.
Piscium actus 41. 42. 51. & Tom. 4. pag. 186. per totum caput
Pisces olim cur sacri dicti 44
Pisces venenati ibidem toto cap. 52
Piscium morbi 45. per totum caput
Piscium mira generatio 4. toto capite
Piscium coitus qualis ibid.
Pisces cur non tot generentur, quot ova pariunt ibidem
Piscium ova alia celerius alia tardius crescunt ibidem
Piscium diuersa genera coeunt non miscentur 4.
Pisces quando & quoties ova no pariant ibid.
Piscium nonnulli vulnas habent 4.

Piscium

Piſcium lõgiſſima ætas 48. per totum caput
Piſcium viuaria ibidem per totum caput
Piſces quibus in locis optimi ibidem
Piſces terreni 50. per totum caput
Piſces lucentes 52
Piſcium inimicitiæ inter ſe ibidem toto capite
Piſcium inter ſe amicitiæ 53
Piſcium genera plura miteſcunt 87
Piſcium auditus olfactúſq; 103. per totum caput
Piſces Cæſaris in villis ad nomen venire aſſuefacti ibidem
Piſces omnes dormire 107
Piſcium capita portione corporum maxima 140
Piſcium dentes quales 147. 149
Piſces qui mammas habeãt 165
Piſcium genera præter cruſtis intecta, ſeptuaginta quatuor 14
Piſcium qui animal pariãt 14. 23. 47
Piſces ſine oſſibus vbi 15
Piſcium oleum conficiunt Ichthyophagi 287
Piſcibus tantũ veſcẽtes homines 318 & Tom. 1. pagi. 296
Piſces capiendi ratio 10. & inde, 18. & Tom. 3. pagi. 317
Piſces è manu hominis veſcentes 9. & Tom. 4. pagi. 187
Piſcium cæleſtis ſigni conſideratio 512
Piſcis ſigni exortus 495
Piſonis defenſio contra Vitellij accuſationem 154
Piſo L. potator maximus 278
Piſonis C. Commentarij 232
Piſones vnde dicti 442
Piſtacia nucum genus 224
Piſtaciorum conſideratio 303
Piſtores quando primùm Romæ 465
Picturæ varius vſus 463
Piſum quando ſeratur 469
Pityides nuces pinaſtri 289
Pituitæ gallinarum & gallinaceorum remedia 94. toto cap. & Tom. 3. pagi. 61. 264. 270
Pix vbi optima 274. 328
Pice vina condiuntur 272. 273
Picem quæ arbores fundant 273. 323

Picis genera plura ibidem
Picis vitia quæ 274
Picis probatio ibidem
Picis oleum picinum dictũ 287
Picis varia genera, & quomodo fiant 336. per totum caput
Picis vſus varius ibidem
Pix foſſilis vbi 328
Picea arboris conſideratio 324
Picea arbor feralis ibidem
Picea non floret 337
Piceæ corticis vſus 323
Picearum vmbra noxia 396
Piceæ quo ſerendæ tempore 498
Piceæ folia pectinum modo inſecta 335
Picea quando germinet, & quando ſemen edat 339
Piceæ folia pungentia 336
Piſſoceros in apum operibus quid dicatur 113
Plancus L. ſponſionis inter Antonium & Cleopatrã Iudex 35
Plancus aquilæ genus 55
Planci vnde dicti 170
Plantæ qualiter diſponendæ in agro 392. toto cap.
Plantandi tempus 495
Plantarum inter ſe diſtantia interuallãque 391
Plantaria à Natura ipſa monſtrata 393
Platanus vnde, & quando primùm in Italiam allata 15.
Platani vmbræ tantũ gratia expetuntur ibidem
Platani mero enutriuntur ibidem
Platani vbi nobiliſſimi ibi.
Platanus ampliſſima in Lycia ibidem
Platanus æſtate Solem arcet, hyeme admittit 183
Platanus Delphis ſata ab Agamemnone 373
Platanus Antandri circundolatis lateribus ſpõte reſtibilis facta 345
Platanus cito germinat 337
Platani folia latiſſima 335
Platano oleum conficitur 287
Platani vmbra iucũda 396
Plataniſtæ piſces 1
Platea auis qualis 81
Platonis infantis in ore apes conſederunt 123
Platycerotes à cornuum latitudine dicti 130
Plautius Quintus Conſul 55
Plauti vnde dicti 170

Plautus in Aululari a quid Artopta appellatione intelligat 465
Plebis Romanæ in Ianiculum secessio 323
Pliniana cerasa 305
Plinius Pomponij Secundi vitam edidit 258
Plinius Septentrionalem Oceanum adiit 314
Plinij in scribendo diligentia 446
Plinius interdum ab Aristotele discrepat 7
Plinius qua ætate vixerit 7. 85. 282. 232. 249. & Tom. 1. pag. 79. 298. & Tom. 4. pag. 392
Plocamos Isidos frutex coralij modo durescens 244
Plotia harundinis genus 354
Plotius L. proscriptus, unguenti odore proditus 219
Plotius L. bis Consul Censorque ibid.
Plumbeis laminis scribebant Veteres 228
Pluuia quando arboribus inimica 376
Pluuiæ hybernæ arboribus expetendæ 377
Pluuiæ futuræ signum 492. 519
Poëta qua edera coronentur 349
Polenta quibus modis fiat 457. vsque ad finem capitis
Pollio Carbilius primus testudinum tegumenta secare instituit 13
Pollionis Galli cedrinæ mensæ 234
Pollio Vedius damnata mancipia murænis obiecit 23
Pollis, id est, tritici flos 461
Polypodion herba qualis 371
Polyporum piscium consideratio, genera, natura 25. 26
Polypi tegumentum nullum 14
Polypi exeunt in terram 21
Polypi pisces pedes habent vice pinnarum 22
Polypus colorem mutat 26
Polypi concharum auidissimi ibid.
Polypus natantibus infestissimus 27
Polypus ingens Carteiæ cetaria populatus ibid.
Polyporum acetabula 27. 28
Polypi coitus qualis 45. 47

Polypi & locustæ inimicitia 52
Pomorum situs in arboribus 341
Poma rores metuentia ortum Solis spectare debent 379
Poma quandoque ægrotant arbore incolumi 43
Pomis quibusdam vinum conficitur 269
Poma alia aliis nominibus commendantur 308
Poma quando colligenda 513
Pomorum genera & nomina diuersa 291
Poma plura à familiis denominata 292
Pomorum partes quæ sunt à Sole, rubent 22. 92. *& inde*
Pomorum syluestrium natura 293
Pomorum seruandorum ratio 294. *per totum cap.* 295
Pomorum colligendorum tempus 294
Pomorum quodam in genere exigua à medio fructu emicant folia 336
Pomorum putãdorum tempus 295
Pomorum naturæ diuersitas 307
Pomorum tegmina varia ibidem
Pomorum fructus non eodem modo in arboribus harent 301
Pomiferæ arbores necessario alimento delicias addiderunt 314
Pomiferæ arbores fructum non ferentes quomodo inuentur 43.
Pompeiana pyra 297
Pompeiana vua 253. 20
Pompeiæ ficus quæ 29
Pompeij Mithridaticum triumphus 182
Pompeius quãdo quartum Consul factus 2.
Pompeius balsami arbores in triumpho suo ostendit 207
Pompeius Flaccus pistacium primus in Hispaniam attulit 30
Pompeius Lenæus Magni Pompeij libertus 311. *Tom. 3. pag. 293. 294*
Pompeij Magni portenta ante ciuile bellum 311
Pompeius Magnus agros conterminos nunquam emit 42
Pompilus piscis 167. *Tom. 4. pag. 221*

Pomponius Secundus poëta 232.258
Pondus quæ validissimè sustineant arbores 366
Ponticum triticum 455
Ponticæ gentes nullum panico præferunt cibum 463
Ponticæ nuces quæ, & curta dictæ 302
Pontici maris cancrorum copia 29
Pontici pisces quales 16
Pontificum ianitrix laurus 311
Pontificij iuris libri septem in Numæ conditorio reperti 232
Ponti absinthium quale 155
Ponti vinum Nasperenites 262
Poppæa asinino lacte cutem macerabat 166. & Tom 4. pag. 50
Populonium oppidum Thusciæ, & in eo Iouis simulacrum 247
Populi arboris consideratio, & genera 334. per totum caput
Populus arbor Herculi dicata 180
Populus arbor montes amat 331
Populo arbori pediculus tremulus 336
Populo arbori vmbra nulla 396
Populi arboris folia inter se trepidantia 336. 396
Populus arbor citò germinat 337
Populus arbor nullum semen aut fructũ fert 340
Populus arbor vitibus aptissima 355
Populus arbor apta scutis 363
Populus arbor quando, & qualiter plantanda 396
Populus alba quem in vsum, & quomodo serenda 409
Populus nigra vitibus aptissima 422
Porcaria vulua quæ dicatur 159
Porci futura præsagiunt 524
Porculeta in vineis quæ dicantur 416
Porphyrio avis morsu bibit 87
Porphyrionis venter 157
Porphyritus ficus 297
Posthumia lex Numæ 265
Posthumius Tubertus primus vrbem ouans ingressus 310
Posthumio Albino Consu-

le cor in extis inſpici cœptum 154
Potum ſumunt animalia non eodem modo 105
Potatores maximi plures 378. *& inde per totum caput*
Potulana vina qualia 260
Præcordia in homine quæ dicantur 156. *& Tom.* 4. *pag.* 121
Præcordia Græcè phrenes 156
Præcordiis ſubtilitas mentis tribuitur ibid.
Præcordia hilaritatis ſedes ibidem
Præcordia gladiatorũ traiecta cum riſu mortem aſſerunt 157
Præcoces ficus cæteris maiores 342
Præmia in omni re maximè ſpectantur 256
Præneſtini rhodino unguento nobilitati 214
Præparentium vinum 262
Præſagia tempeſtatum, 518. *toto cap.*
Prætexta toga quis Romæ primus vſus 39
Prætextati anguillarum tergore verberabantur 23
Prætorianæ cohortes 7
Prætutia vina 260
Prammium vinum 257
Praſon fruticis marini genus 243
Pratorum conſideratio plena 500. *toto cap.*
Pratum antea paratum dicebatur 447
Prata quando rigandæ 499
Pratorum ſitus 500
Pratorum herbæ optimæ quæ ibid.
Prata quo ſecanda tempore ibidem
Prata ubi quater quotãnis ſecentur 501
Primitiæ frugum viniq; ſacerdotibus offerebantur 442
Priſcorum vita rudis litterarum, ingenioſa tamen 505
Priſtes marinæ bellua 5. *& Tom.* 4. *pag.* 371
Priſtes pilo veſtiuntur ibid.
Priſtes animal parum ibidem
Priuernatia vina 261
Προχάμαζειν *quid* 41
Procyon non habet nomen Latinum, niſi Canicula dicatur 51 il
Procyonis ſideris ortus Pr

Prodigia plura arborum 346. 432. & Tom. 1. pag. 47
Prodigia frugum 478
Prodromi ficus quæ 341
Prohibitoria auis 63
Propaginum consideratio atque inuentio 397
Prognostica tempestatum 518. toto cap.
Propagari quæ arbores possint ibidem & inde
Propaginum genera duo 398
Propolis apum quid 113
Propontidis pisces 16
Protagion vinum 262
Protesilai in sepulcro arbores miræ 370
Protropum musti genus 262. 264
Prouidentia auium in nidis collocandis 78
Prouidentia Antiquorum in agris colendis 449.
Prouerbia sparsim à Plinio hoc in Tomo vsurpata.
Aliena insania frui 447
Aure attestamur 169
Cuculus 498
Domini frons plus occipitio prodest 447
Domini oculus fertilissimus 450
Frons domini plusquam occipitium prodest 447
Oculus domini in agro fertilissimus 450
Optimum frui aliena insania 447
Prudentiæ in ratione carentibus exempla 114. toto cap. 135
Pruinæ verno tempore plantarum germina adurunt 428
Pruinæ natura perniciosa ibidem
Prunorum consideratio 200. toto cap.
Pruna Damascena 224. 290
Pruna syluestria vbique nascuntur 291
Pruna post Catonem cœpisse ibid.
Prunus Ægyptia 227
Prunorũ succus qualis 307
Pruna foris corpore, intus ligno constant ibid.
Prunus quæ loca amet 332
Prunus quo serenda tempora 407
Prusiniæ vuæ 254
Pseudocypirus frutex 397
Pseudodecimianum, pyri genus. 293
Pseudonardo herba nardum adulteratur 191

Psittaci auis cõsideratio 84
Psitta piscu 18
Psittacus auis Indica 84
Psittacus Imperatores salutat, quæ accipit verba pronuntiat ibid.
Psittaci turturibus amici 107
Psittaci caput durissimum 84.141
Psyllorum gens virus habet sibi innatum serpentibus exitiale 130. & Tom.1. pag.292.373. & Tom.3. pag.323
Psythium, passi genus 263
Ptisana quid, & eius vsus 457.458
Ptolemæi & Eumenis circa institutionem bibliothecæ æmulatio 229
Ptolemæi regis nauigatio 4
Publij Licinij Crassi, & L. Cæsaris Censorum de vini Græci ammineiq; pretio edictum 267
Publius Licinius Censor quando ibid.
Publius Cornelius Cethegus Consul 232
Pucina vina in saxo coquuntur 382
Pucina vina omnium nigerrima 254
Pucino vino Livia Augusta octoginto duos vitæ annos retulit acceptos 259
Pudicitia quando Romæ subuersa 433
Pudicitiæ in brutis exempla 80.98. & Tom.1. pag.352
Pudoris sedes in genis 141
Pugillarium vsus ante Troiana tempora 229
Pulegium herba brumali floret tempore in carnarius 492. & Tom.3. pag.40
Pulla terra omnium optima 383
Pulmentaria vnde dicta 460
Pulmonea poma 29?
Pulmo quibus maximus 154
Pulmonem habentia spirant omnia 7.110
Pulmonis consideratio 7. 154
Pulmone quæ careant 154
Pulmones pisces tempestates præsagiunt 523
Pulmoni pisci eadem natura, quæ frutici 44
Pulte diu Romani vsi sunt 460
Pulte in sacris quibusdam Romani vtebantur ibid.

Puluerivis ineſt deſiccandi 300
Pumices ex fruticibus 243
Pumices ex fungis 244
Pumicis farinam præſumũt ſtrenue potaturi 277
Pumiliones in arborum quibuſdam generibus arte fiunt 182
Pumilionum genus quoddã eſt in omnibus animalibus 172
Pumula vua Amiternino agro peculiaris 253
Punico bello primo claſſis ſexaginta diebus parata 259
Punico bello ſecundo claſſis quadraginta diebus parata ibid.
Punicum bellum tertium fici argumento ſumptum 298
Punici mali cõſideratio 238
Punicum malũ idem quod granatum ibid.
Punici mali ſpecies quinque ibidem
Punicæ mali flos, balauſtiũ ibidem
Punici mali vinum, rhoites 269
Punici mali acini quales 304
Punica mala corio & membrana teguntur 307
Punicis malis qua arte pomum non rumpatur 395
Punica Malorum appellatione contineri 289
Punicus acinus intus ſub cortice ibid.
Punicæ arbores quæ loca amant 332
Punicæ folia anguſta 335
Punicæ facilè fructum ac flores perdunt 340
Punicus arboribus vita brevis 397
Punica nullum inſitionis genus recuſat 404
Punicæ etiam ramo ſeruntur ibid.
Pupillæ oculorum conſideratio 145
Purpurarum piſcium conſideratio 36
Purpura ubi præſtantiſſima ibidem
Purpuræ vſus, & dignitas 37
Purpura quo pacto, & quæ eſca capiatur 38
Purpura quid diſtet à buccino 37
Purpuræ nomina ac genera plura ibid.
Purpuræ præparatio 38
Purpuram Tyrij phyco marino inficiunt 243
Purpuræ vſus Romæ vrbi

æqualiu 39.toto cap.
Purpuræ pretia 39.40
Purpuræ vere pariunt 47
Purpuræ generatio 46
Putandarum vitium neceſſitatem agricolis Numa lege lata impoſuit 265
Putandarum arborum diſciplina 436
Putandarum vitium tempus & ratio 495.496
Putationes generoſarum vitium & pergularum quo Lunæ ſtatu faciendæ 426
Putationis cõſideratio 415. per totum caput
Putatarum vitium plagæ quam cœli partem debeant ſpectare 426
Pyctanon vinon 259
Pygargus aquilæ genus 56
Pygmæorum cum gruibus certamen 69.& Tom. 1.pag.259
Pyralis inſecti genus, eiuſq; conſideratio 138.per totum cap.
Pyralis auis cui inimica 106
Pyraustæ inſecti deſcriptio 138. per totum cap.
Pyrenæi montes buxo abundant 331
Pyros achne frutex . 238
Pyrrhæi nemoris piceæ incenſæ repullularunt 325
Pyrrhus quando ex Italia pulſus 154
Pyrrhi obitus quo prodigio prænuntiatus 154
Pyrrhæum nemus 325
Pyrrhocorax auis 51
Pyra libralia 259
Pyra quomodo condantur 294.295.296
Pyrorum arborum conſideratio 293.toto cap.
Pyrorum varia denominatio . ibid.
Pyrorum ſuccus qualis 306
Pyro folia circinata 331
Pyri ſylueſtres tarde germinant 331
Pyrus quo tempore ſemen ferat 331
Pyrus facile fructum perdit 331
Pyrus quæ loca amet 331
Pyrii vinum conficitur 269
Pyro vita breuis 331
Pyrus quando inſerenda 401
Pyrus quando ſerenda 406.407
Pythagoræ de fabæ vſu quid 468
Pythagorica philoſophia Numæ

Numæ libris cõprehẽsa 232
Pythonos come 70
Pyxacanthos, ſpinæ genus 187. & Tom. 3. pag. 273. 276

Q

Quadrupedes quomodo geſtentur in aluo 100
Quæſtus uberrimus ex vineis 447
Qualitatum regionum conſideratio 379. toto cap.
Quercus miræ magnitudinis 315
Quercus ſecum inſulas auferentes ibid.
Quercus arbor glandifera 319
Quercus glans qualis ibid.
Quercus boletos probatiſſimos generat 322
Quercus nunquam folia dimittens 333
Quercus non ante mediam æſtatem germinat ibid.
Quercus folia ſinuoſa 336
Quercus parte inferiore fertilior 342
Querna corona, quæ & ciuica 317
Querquetulana porta Romæ 323
Quies ſomnúſq; in ſtramentis quondam erat 443
Quies arua quoque recreat 483
Quintus Hortenſius Dictator, eiúſq; lex in Eſculeto lata 322
Quiriana poma 292
Quirini, id eſt Romuli, delubrum Romæ 309
Quiſquilium, ſiue potius Cuſculium, frutex, granúmq; eius uſus 322

R

Rabulana pice quædam Italiæ pars muſtum condit 272
Rabuſcula uua 255
Radicum arborum conſideratio 344 & inde,
Radix coſti qualis, & ubi proueniat, eiúſque duo genera 189
Radere malas, interdictum fœminis 147
Raia piſcis 23. 41
Raiæ piſcis generatio 46
Ramorum arborum conſideratio 343
Ramorum cæci dicti qui non germinant 344
Ranæ apibus inimicæ 124
Ranæ ictus apum non ſentiunt ibid.
Ranarum lingua qualis 150
Ranis vox qualis 173

Ranæ quibus in locis mutæ 174. & To. 1. pag. 408. & To. 4. pag. 202
Ranæ rubetæ venenum 156
Rana rubeta contra tempestates in segete defodienda 508
Rana rubeta frumentum seruat in horreis 510
Ranæ vltra solitum vocales tempestatem prænuntiant 523
Ranæ ex limo natæ in limum resoluuntur 46
Ranæ cur sub aqua diu vrinentur 154
Rana piscis 23. 41.
Ranarum coitus partusque 46
Ranarum marium vox fœminas ad coitum euocantium 150
Rapa quomodo, & quando serenda 271
Rapinæ M. Lollij 34
Raporũ consideratio 469. per totum caput
Raporum natura, vsúsq; in cibis ibid.
Raporum magnitudo mira 470
Raporum species tres 479. & To. 3. pag. 21
Rapa qua arte lætiora fiant 470, 471
Raporum serendorum superstitio
Raporum sexus 470. & To. 3. pag. 21
Raucæ vermes in radicibus quercus nascentes
Rauennates vuæ nebulæ aluntur
Regale Parthorum vnguentum quibus ex rebus constet
Regia pyra
Regiones quæ naturam & habitum mutarint
Regia stella quando occidat 494. 503
Religione quæ arbores damnatæ
Religio circa viscum seruata à Druidis
Religione vitam constare 272
Religionis exempla 83. 6 To. 1. pag. 164. 320. 34 & To. 3. pag. 270. & To. 4. pag. 9
Remora piscis, miráq; eius natura 23. per totum cap. & Tom. 4. pag. 183
Remus & Romulus à Lupa sub ficu nutriti
Renascentia ex scipsis 222

Renum animalium consideratio 158
Reni quaterni ceruis ibid.
Renes pennatis squamosisq; nulli ibid.
Renes summis adhærent lumbis ibid.
Renum calculi 159
Renes homo bubulis similes habet ibid.
Repagulis valuarum aptissima abies 367
Requies apodibus nulla 83. per totum caput
Rerum copia solique fertilitas vbi maxima 483. per totum caput
Rerum omnium sunt altiora quædam secreta suo cuique corde peruidenda 381
Rerum amplitudo damno fuit Romanis 246
Rerum inimicitiæ. Quære Inimica inter se.
Rerum amicitiæ. Quære Amica inter se.
Resinæ ex arboribus defluẽtis consideratio 273
Resinæ vsus in vnguentis 214
Resina vina condiri 272
Resina Arabica qualis 273
Resina Iudaica qualis ibid.
Resina Cypria ibid.
Resina figulina creta resolui creditur 273
Resina ex quibus coquatur arboribus 327
Resina oleo resoluitur 273
Resina pili vivorum euelluntur ibid.
Resina quibus coquatur modis 327
Resinam ferentes arbores, montes amant 331
Resinam ferunt sex genera arborum 324
Regis apum qua optima forma 121
Reges apum aculeo non vtuntur 122
Reges circa agrorum culturam olim intenti 445
Reges olim bonis artibus immortalitatem quærebant 246
Reges plures apes non ferunt 121.122
Regum reuerentia in apibus exemplum 122
Rege apes carere nõ possunt ibidem
Rhætica vua 251.254. 260.
Rhaticum acer cuiusmodi 330
Rhaphani è semine Ægyptij oleũ conficiunt 287. & To.3.pag.22

Rhaphani propinquitate vi tus læditur 432
Rhaphanus ebrietati reſiſtit ibidem
Rhaphanus quo in loco ſerendus 478
Rhaphanus quando ſerendus 512
Rheni in ripis ceraſa Luſitana gignuntur 305
Rheni piſces 15
Rhenus Bononienſis fluuius optimos habet calamos 352
Rhinoceros animal ad ſaxa cornu limat 440. & To. 1. pag. 367
Rhodia vua qualis 254
Rhodium vinum Coo ſimile 263
Rhodi inſulæ crocinum vnguentum 214
Rhodia ficus qualis 297
Rhodi Perſica ſterilis 291. 341
Rhodinum vnguentum quibus rebus conſtet 215
Rhodinum oleum quale 287
Rhododaphne fruticis genus eiúſq; natura 333. & To. 3. pag. 268
Rhododendro non decidunt folia 333
Rhodos aquilã nõ habet 74
Rhombi piſcis æſtus
Rhombus piſcis vbi optim 48
Rhombus piſcis ex ge planorum
Ricinus arbor quæ 334
Ridicæ quæ pedam aptiſſimæ
Riguis quæ arbores deant
Riſus & hilaritatis quæ 157
Riſus quo adimatur
Robur arbor glandif 319
Robur plurima alia præter fructum 322
Robur quæ loca amet
Roboris folia ſinuoſa
Robur qualiter germ 338
Roboris ingens radix
Robur quando teredin tit
Robur arborum duri 363
Robur nõ ſentit carie vetuſtatem
Roborũ viſco quantu buerint Druides & inde
Romæ quando vini a tas cœperit

Romæ purpuræ vſus vrbi æqualis 39. toto cap.
Roma ob bubonem luſtrata 63
Roma quandiu ſcandulis tecta 323
Roma quas arbores ægrè nutriat 347
Roma ad tertium lapidem caſtra Punica habuit 299
Romam quibus ex locis frumentum ſoleat aduehi 456
Romæ domus quæ pulcherrima 374. & To. 4. pag. 392.
Romæ triumphantes auro coronabantur 311
Romani imperij terminus Rhenus 204
Roma quo anno ſine magiſtratibus 369
Romæ prima corona è ſpicis 442
Romæ quando luxus cœperit 444
Romæ quando primùm piſtores 465
Romæ natalis dies vndecimo Calendas Maij 497
Romanorum ſigna feſtis diebus vnguentis inungebantur 215
Romanorum clades à Pœnis acceptæ 299
Romana in foro ficus enata ibidem
Romani glandiferas arbores ſemper in honore habuerunt 316
Romanorum arma bonam Arabiæ partem penetrarunt 193
Romanorum cum exteris nationibus commercio res antea occultiſſimæ in lucem prolatæ 245
Romanæ nobilitatis & plebis auguria ex duabus myrtis 309
Romani magiſtratus virgas ex betulla arbore conficiebant 332
Romani populi maieſtas multis vaſtata cladibus, Cimbricis victoriis recreata 346
Romanorum in claſſe paranda velocitas 359
Romanis ſingulis bina tantùm agri iugera 442
Romanis priſcis qui Dij maximè noti ibid.
Romanorum tribus vrbanæ tantùm quatuor 443
Romanorũ Imperatorũ manibus agri colebatur 444
Romani farre vſi annis trecentis 455

Romani diu pulte vsi 460
Romanus legionibus aquilam peculiariter dicauit Marius 58
Romanorum signa & lupos, & minotauros, & equos & apros olim habuerunt ibid.
Romanum præsidium à Ligusticis obsessum 72
Romulus laite libauit, non vino 265
Romulus sub ficu nutritus 299
Romuli templum Romæ vbi 309
Romulus frondea corona donauit Hostum Hostilium 317
Romulus Fidenam capit ibidem
Romulus Vulcanale Romæ constituit 369
Romuli nutrix Acca Laurentia 441
Romulus Aruales sacerdotes instituit, séque inter eos duodecimum nominauit ibid.
Romulus, cæteríque Fratres Aruales spicea corona ab Acca Laurentia donati ibid.
Romulus in trabea purpura vsus est 39
Rores quando non cadu 507
Rores ne satis noceant
Rosarum floribus vinu quomodo conficiatur 269
Rosarum oleum, rhodin Græcus dictum
Rosarum saltioni quado ra præparanda
Roseæ campi mirafertilit tis
Rosmarinum, cum semi careat, quomodo seru 398
Rostra nauium vbi Rom affixa
Rostrata corona qui dona ibidem
Rotarum axes ex qua materia
Rotæ pisces 5. & Tom. pag. 219
Rubeta rana in horreis spendenda
Rubeta quomodo milu in aruo conseruet
Rubeta rana in segete fossa auerrit tempes 505
Rubigalia festa cur, & a instituta
Rubigalia quando celeb ri solita
Rubigo communis vin

rum & frugum pestis 475
Rubigini quæ loca maximè obnoxia ibid.
Rubigine quæ loca careant ibidem
Rubiginis frugum causa quæ 503
Rubrum mare refertum syluis 243
Rubi fruticis consideratio 356
Rubi mora ferunt ibid.
Rubi sese multiplicantes propagandi rationem docuerunt 397
Rubo vbi folia non decidant 332
Rumbotinus arbor quæ 248
Rumen quid 299
Rumicem apes non attingunt 113
Ruminantium differentiæ 105
Ruminat scarus solus piscium 19
Runcatio quo tempore facienda, eiúsque vtilitas 483
Runcatione quæ gaudeant, & quæ non ibid.
Rusticæ tribus vrbanis honoratiores 443
Rusticis cælestium notitia necessaria 488
Rusticulæ auis incessus 82
Rustici ne aspiciant stellas 498
Rusticorum manubria ex qua materia facienda 368
Rusticorum operum quæ quibus temporibus faciẽda 493. toto cap.
Ruta vinum conficitur 269

S

SAba vox quid significet 192
Sabina herba quomodo seratur 398
Sabinarum virginum nuptiis faces è spina quadam adhibitæ 332
Sabinus collis vuis Bituricis aptissimus 251
Sabini Romanique positis armis myrtea verbena purgati 309
Sabinarum raptus ibid.
Sabinorum agrò vinaciola vua peculiaris 353
Sabis Arabum Deus 195
Sabi Deo Arabes thuris decimas consecrant ibid.
Sabuli differentiæ, eiúsque infœcunditas 380
Saccharum vbi, & quid 187

Sacerdotalis dignitatis exemplum 442. & To. 1. pag. 71
Sacerdotum arualium institutio, eorúmque coronæ 441
Sacerdotes, antequam fruges aut vina conderentur, primitias gustabant 442
Sacra prisca pulte fitilla fiebant 460
Sacrificantis Alexandri prodigalitas à Leonide reprehensa 195
Sacris quæ vina non adhibenda 265.272
Sacrificij victimæ coronari solitæ 317
Sacrificiis quæ hostiæ idoneæ 213. & Tom. 1. pag. 396 403
Sacrificiorum igni quæ arbores non aptæ 320
Sagapeno galbanum adulteratur 210
Sagitta in vitibus quid dicatur 412
Sagittæ cælestis signi occasus 494
Sagittas veneno inungi 441
Sagittarum ictus remedium 238
Saguntinæ ficus quo loco serendæ 298
Sale vina quidam condiuni 272
Salamandræ serpentis consideratio 101. toto. cap. & To. 4. pag. 92
Salamandræ tactu ignis extinguitur 10
Salamandræ nihil gignu ibidem
Salamandræ genus ſe caret ib.
Salariana castanea 3
Salassi populi 482. & T 1. pag. 177
Salsis aquis quæ arbor alantur 43
Sali aues multiparæ
Salix arbor ocyssimè ſem perdit 34
Salicis arboris considera genera, vtilitas, &c. 35 per totum cap. 409
Salices aquosis locis gaud 332
Salicis longa sunt folia 35
Salices cito germinant 35
Salix frugiperda cur di 340
Salicis semen sterilitatis dicamentum ib.
Salix in Creta ad matur tem fructū perducit ib.
Salicis portentum in Th lippis 34
Salicis genera plura 35

Salicũ diuersa nomina 356
Salix scutis apta 363
Salicis vita breuis 397
Salicis serenda tempus 408
Salpa piscis 21. & Tom. 4. pag. 220
Salpæ autumno pariunt 46
Salutatoriis in cubilibus cotonea poma scruabantur 289
Samara, vlmi semen 331
Samara quando colligenda 392
Samara quando, & qualiter serenda ibidem
Sambuci arboris acini quales 304
Sambucus quæ loca amet 332
Sãbucus quãdo floreat 338
Sambuci durissima ligna 358. 411
Sambucus apta scutis 363
Samnitico bello P. Decius frõdea corona donatus 317
Sandalum, farris genus 455
Sandaracha, apũ cibus 153
Sangualis, siue sanqualis, auis consideratio 59. toto capite
Sanguinei frutices vitibus vincula suppeditant 355
Sanguinis consideratio 162. toto capite
Sanguinis profluuium pernares soli contingit homini ibidem
Sanguinis differentiæ ibid.
Sanguinem morbi mórsque absumunt 163
Sanguinem multum pinguémq; habentia, natura sunt iracundiora 162
Sanguinis sedes in corde 153
Sanguine carentia animalia 111
Sanguinis vice multis aliũ humorem inesse ibidem
Sanguis quibus nullus, aut exiguus 112. & Tom. 1. pag. 381. 382
Sanguinis tenuitatem, subtilioris ingenij causam nonnulli putarunt 163
Sanguine viuens animal, capútque ei perpetuò habens infixum 137
Santonum litus 5
Sapa, siue hepsema, quid, & quomodo fiat 263. & Tom. 3. pag. 219
Sapa quo tempore fieri debeat 276
Sapinea nux ex generibus pinearum 289
Sapinus inferior pars abietis 360
Sapum, picis genus 321
Saporum intellectus in lingua & palato 151

Saporum genera tredecim 306
Saporem & odorem non simul esse 307
Sapores alios alia appetunt animalia 103
Sarcocolla arbor, eiúsque gummi 228
Sarculatio segetum quibus diebus facienda 482
Sardiani balani cur appellatæ castaneæ 303
Sardibus primum castaneæ prouenere ibidem
Sargus piscis 20.46.& Tom.4.pag.220
Sargus quomodo capiatur 52
Sargi bis anno pariunt 46
Sari frutex vbi nascatur, eiúsq; descriptio, & vsus 441
Sarmatæ ex milij farina,& equorum lacte, sanguinéve pultẽ faciunt 463
Sarpedonis epistola è charta 233
Sarriendarum segetum disciplina 483
Sarritio in tritico, hordeo, semine,& faba iterãda ibi.
Sarsennæ vtrique arbustorum ratio damnata 422
Sationis arborum considera tio 388.toto cap.398
Satio arborum cæio & sole accommodanda 379. toto capite
Satio vbi celerius, & vbi tardius fieri debeat 484
Satorum omnium fructus quibus tunicis continentur 45
Satorum naturalis ordo 336. per totum cap.
Satorum remedia contra tempestates 501
Saturninus Volusius præfectus vrbis eiúsq; profluuium sanguinis annuersarium 16.
Saturnini Volusii senectus 162.& Tom.1.pag.350
Saturni simulacrum Romæ repletum oleo 21.
Saturni ante ædem sacra mira 29
Saturni sidus frigidum agris colu cauendum 45
Scabendi dulcedo maxima sub alis 15
Scabies cõmunis arboribus omnibus morbus 41
Scabies in arboribus & stirpis vnde oriatur 41.
Scæuolæ Qu. fundus 43. *villa*
Scandularum, id est, lignorum tegularum confectio ratio

Scandulis quandiu Roma contecta fuit ibidem
Scantiana vua 256
Scantiana poma 292
Scarabæorum consideratio 132
Scarabæos asinorum corpore nasci 126
Scarificatio arborum quid 435
Scari piscis dentes quales 148
Scarus solus piscium dicitur ruminare 19
Scaurus Aedilis ossa eius belluæ, cui obiecta fuit Andromeda, Romæ ostendit 6
Scauri vnde dicti 170
Scepsis regio 158.& Tom.1.pag.212
Septiana mala ab inuentore denominata 292
Schœnus mensuræ genus 132.& Tom.1.pag.260
Sciæna piscis 18.& To.4. pag.220
Scillæ herbæ radice vinum conficitur 269
Scipionis Africani exilium apud Linternum 256
Scipio patre seruato apud Trebiam ciuicam coronam recusauit 317
Scipionũ classis secundo bello Punico quadraginta diebus parata 359
Scipionis manu satæ oliuæ ad Plinij vsque tempora durarunt 369
Scipionũ prioris manes à dracone custoditi ibid.
Scirporum consideratio 356
Scirpi sui sunt generis, neq; herbis, neq; fruticibus an numerandi ibidem
Scirporum varij vsus ibi.
Scirpula vua 254.264
Scolopendrarum piscium consideratio, astúsque 41
Scombri piscis consideratio 16.& Tom.4.pag.172
Scopes auium genus 89
Scordastus arbor 188
Scorpionis signi occasus 495
Scorpio piscis bis anno parit 46
Scorpionum terrestrium cõsideratio 130.toto cap.
Scorpionum ictus quibus letalis ibidem
Scorpionum genera nouem ibidem
Scorpiones volantes vbi ibidem
Scorpionum vbi præcipua copia ibidem
Scorpionum cum stellionibus inimicitiæ 131
Scorpiones quibus non no-

ceant ibidem
Scorpiones fœtum deuorant ibidem
Scorpiones à filiis necantur 130
Scorpionum generi dens in cauda 148
Scorpiones terra viuunt 104
Scorpionum ictus remedia 131. & Tom. 3. pag. 50. 54.56.58. 59.62.64.75. 76.77.78. 81.83.84.85. 86. 87. 88. 90. 96. 99. 101. 102. 105. 106. 107. 142. 145. 147. 149. 152. 154. 158. 167. 169. 171. 174. 175. 177. 182. 186. 192. 205. 217. 231. 232. 234. 235. 237. 241. 242. 243. 248. 249. 251. 253. 257. 271. 273. 274. 288. 322. 323. 333. 345. 379. 390. 394. 407. & Tom. 4. pag. 9. 13. 14. 20. 42. 173. 181. 191. 192. 194. 195. 196. 197. 356. 451
Scriniis quæ materia aptissima 368
Scrobes arborum qualiter fieri debeant 393. 408
Scrobes quàm latæ, altæq; esse debeant 408
Scrobes seruãdo tritico quales esse debeant 510
Scrofæ scriptoris de arbusti ratione sententia 42
Scythæ sagittas quo venen inficiant 17
Scytharum legati scitum dictum de Parthorum siti 27
Scyzinum vinum 27
Sebennyticum vinum 26
Secale frumenti genus 47
Secreta quædam rerum omnium altè recondita 381
Securidaca herba lentem complexu necat 47
Sedi succo semina aduers vermes præmedicand 477. & Tom. 3. pag. 45
Segesta dea vnde dic 442
Segestæ deæ simulacrum Romæ in Circo ibidem
Segetum vitium luxur 476
Segetum maxima pes rubigo 4
Segetes luxuriantes pec pastu tondendæ ibid
Segetes quæ qua in terra rendæ 4
Segetem ne defruges, ant quum agriculturæ ope culum 41
Seia Dea à serendo dic 442

Seiæ ſimulacrum Romæ in Circo ibidem
Σελαχῆ Ariſtoteles vocat in piſcium generibus, quæ nos cartilaginea 23
Selenitium ederæ ſpecies 349
Seleucus rex aromata in patriam ſuam transferre conatus 347
Seleucides aues quales 73. toto capite
Semen genus frumenti quomodo ſerendum 482. & inde. & 486
Semina ante ſationem quopacto medicanda 476
Seminis ætas quæ optima 485
Semen optimum quod ponderoſiſſimum ibidem
Semina non omnis terra æqualiter recipit 486
Seminis quantum in iugero vno ſerendum ibidem
Semine arbores inſerere aues docuerunt 398
Semina in arboribus quo tempore, quóque ordine proueniunt 339
Seminibus adipis, picis, olei, contactus noxius 475
Semina amara in ſiliquis dulcibus gignuntur, & contrà dulcia in amaris 307
Semine è minimo cupreſſi ingentes naſcuntur 391
Semine tantum naſcentia tarde creſcunt 397
Semine quæ arbores proueniant 389
Seminandi fruges diuerſa tempora 452
Seminaria quibus diſponenda diebus 513
Seminarij conſideratio 391
Seminarij plantæ quando transferri debeant 392
Seminarij propagandi tempus 496
Sementina frumenta quæ 452
Sementis alternis annis intermittenda 483
Sementibus ſtatuta tempora 492
Sementina pyra 294
Seneca Anneus prædij Palæmonis amore captus 256
Senectam tardiſſimè ſentit morus 342
Senum baculi cur è ferula fiant 240
Seneſcentes arbores maturius ferunt fructum 342
Seneſcentia quædam ferti liſſima ibidem
Seneſcentium cortex rugo-

ſior 344
Seneſcunt celerius præſœcundæ 342
Senſuum animalium conſideratio 102. toto capite
Senſus in quibus animalibus excellentior ibidem
Sentius C. Prætor 167
Sepiarum piſcium conſideratio 25
Sepiæ & loligines ſimul non inueniuntur 16
Sepiarum æſtus 25
Sepiarum mira magnitudo 28
Sepiarum coitus & partus 45. 47
Sepia omnibus parit menſibus 47
Seplaſiarij piceæ reſina thura adulterant 324
Septentrio caſiam gignit 347
Septentrione gaudent ceraſa 305
Septentrionales populi domus arundinibus contegunt 351
Septentrionem plagæ vitium ſpectare non debent 426
Septorum porticus Romæ 361
Serenitatis futuræ ſigna 519
Sergius Orata oſtrearum viuaria primus inſtituit 48
Serichatum aromatis genus 204
Sermo homini expreſſus ſeptimo ætatis anno 1
Sermo infantibus primo ante annum negatus 1
Serendi tempus quod aptiſſimum 486. 4
Serenda quædam non tam ſui quàm aliorum causa 483
Serendorum leguminum peritia multis Romanorum familiis cognomen fecit 442. 4
Serentibus fruges quis ſtatus obſeruandus 4
Serotinæ ficus & præcoces eiuſdem arboris 2
Serpentes in inferiore ſuum gena pilos habent 146
Serpentum coitus, & ouа
Serpentes quæ maximè giant
Serpentes præcipuè vina appetunt
Serpentes amiſſum viſum recuperant
Serpentibus lingua q 150

Serpentibus vox qualis 173
Serpentibus costæ triginta 159
Serpentum dentes quales 147
Serpentum venenum in felle 155.156
Serpentes anserinis pedibus visi 171
Serpentes vbi frequentissimi sint 200
Serpentes quopacto fugentur 103.200. Vide alibi Tomis
Serpens ab aranco occiditur 106
Serpentibus edera amica 349
Serpentibus fraxinus inimicissima 329
Serpentium morsus remedia 29.224.238. 272.329.333 Vide alibi Tomis
Serpyllo herba vinum conficitur 269
Serpyllum herba plantis sese circumuoluit 371
Serranus Romanus vnde dictus 445
Serrati dentes 147
Seruilius Marcus Capitolinum militem suum corona ciuica donauit 317
Seruilius Marcus C. Cestij in Consulatu collega 86
Seruitiana vina 261
Seruitus cunctis odibilis 315
Seruius rex ouium boúmq; effigie primus æs signauit 443. & Tom. 4. pagina 234
Serui in vnguentis luxus 218
Seruorum vestes vacinia tingi 332
Serum lactis quid 166
Sesama frumenti æstiui genus 462
Sesama quo temporis spatio matureſcat 454
Sesama vnde aduehatur ibidem
Sesama quo pacto pisenda 463
Sesama oleum 287. & Tom. 1. pag. 270. & To. 3. pag. 194
Sesamū arbor eadem cum crotone seu ricino 286
Sestij in coëmendo oleo prouidentia 505
Sestius medicinæ scrutator diligentissimus 326. & Tom. 4. pag. 190
Setania, mespili genus 301. & Tom. 3. pag. 238
Setarum capillamenta in vesicis hominum 159

Setinum vinum ab Augusto cunctis prælatum 259
Seueriana pyra 293
Seuum quorum animalium 160
Sextus Papinius Consul Plinij tempore 291
Sextus Papinius Ziziphа & tuberes primus in Italiam attulit ibidem
Sexu plantæ omnes distinguuntur, arbores tamen obscurius 220
Sibyllini libri Tarquinio allati 232
Siccius Dentatus ciuicis coronis quatuordecim donatus 317. & Tom. 1. pag. 315. & Tom 3. pa. 161
Siciliæ triticum optimum 455
Siciliæ vina nobilia 260
Siciliæ fertilitas 462
Siculo bello Agrippa ab Augusto rostrata corona donatus 316
Sideratio in arboribus quid 427. 428. 429.
Sideratio quibus potissimum noceat arboribus 428. 429
Siderum certa tempora tradi non possunt 488
Siderum errantiũ noscenda agricolis ratio 489
Siderum obseruatio triplex 491
Siderum ortus & occasus quibus mensium diebus 494. 499
Siderum ortus & occasus obseruatio 491. 491
Signina pyra 29.
Siler aquosis gaudet 33
Siler quomodo germinet 333
Silicia, id est, sænum Græcum 483. 486. & Tom. pag. 290.
Siligo pluribus terris communis 45
Siligo tritici delicia 46
Siliginis farina quot panibras in modios reddat 46
Siligo semen maturum facilè amittit ibidem
Siligo rubigini minime obnoxia 46
Siligineus panis optimus 465
Siligo vbi serenda 478. 48
Siligo quando serenda 48
Siliquarum lignum mandatur 303. 30
Siliquarum seminum peculiaris natura 30
Siliquarũ consideratio 30
Siliquæ leguminum alia dulces, aliæ amaræ 30
Siliquæ in leguminibus omnibus

nibus non eodẽ gignuntur tempore 454
Siliquæ Græcæ quo ſerendæ tempore 408
Siliquæ Syriacæ vinum factitium 269
Siliqua ceraunia 226. toto capite
Silonum cognomẽ vnde tractum 147
Siluri piſces 15. 18. & To. 1. pag. 190
Silurus mas fœminæ oua quanta cura tueatur 47
Simiarum cõſideratio 168. toto capite
Simiarum cum homine ſimilitudo ibidem
Similago Aegyptia Italicæ non conferenda 459
Similago ex tritico laudatiſſima 461
Simonis nomen delphini agnoſcunt 9. 11
Simorum cognomina vnde tracta 147
Simulacra Deorũ olim ex arboribus fiebant 180
Simulacra Deorum cur ex cedro 225
Simulacra Deorum ex varia materia 227. 247. & To. 4. pag. 266
Sinus gemini quibuſdam auibus 157
Siraeum, vini factitij genus 263
Sirecula vua 252
Sirenes, apum genus 121
Siri, id eſt ſcrobes quibus ſeruatur triticum 510
Siſara frutex idem cum erice 119
Sitis olim variis irritamentis quærebatur 277
Sitim ſedantia extinguentiáq; 105. 178. & Tom. 3. pag. 50. 71. 93. 97. 166. 179. 195. 227. 233. 238. 313. 348. 388. & Tom. 4. pag. 451
Smilax, frutex ederæ ſimilitudine 350. toto cap. & Tom. 3. pag. 266
Smilax ilicis ſpecies 319
Smilax taxi genus 326
Smilax virgo in fruticem ſui nominis mutata 351
Smyrnæ vitis bifera 242
Smyrnæum vinũ pramnion Homero dictum 257
Societate arbores quædam gaudent 408
Solea piſcis 16. 18. & Tom. 4. pag. 220
Soleæ piſces ex planorum genere 19
Solertia animalium quorundam 32. 41. 44. 114.

& Tom.1.pag.357
Solem quæ herbæ respiciãt 471.498.& To.3.pa.355
Solis motus ratio propè inexplicabilis 488
Sole vt tepefiant, arborum omnium frondes quotidie oscitant 335
Solis color habitúsve cæli statum, tempestatésq; præsagit 519
Soli Ciliciæ ciuitas vnguentis delectata 214
Solis in Aquarium transitus quando fiat 494
Sol quotidie ex alio cæli momento, quàm pridie, oritur 517
Solis oppidum apud Aegyptios 55.& To.1.pag.194
Solistima tripudia 66
Solstitia quando contingãt 491. 501.& To.1.pag.23
Somnia à cibo & potu vanissima 108
Somnus in stramentis olim erat 443
Somno sine respiratione locus nullus 14. & Tom. 1.pag.382
Somni animalium consideratio 107.toto cap.
Somnus quibus contingat animalibus ibid.
Somnus quid 108
Somnum inducentia, fugantiaque 272. & Tom.3. pag.33
Somnũ faciẽtia 14.& Tom. 3.pag.57.59. 61. 63. 91. 93. 94. 142. 143. 145. 147. 148. 157. 213. 224. 226. 231. 239. 267. 306. 330. 350. 390. & Tom. 4. pag.70. 146. 189. 191
Sophocles Poeta Italicum frumentum cæteris prætulit 45.
Sophocles Poeta quando exerit ibidem
Sorba quomodo condantur 301
Sorbo folia vniuersa decidunt 37
Sorba quomodo serantur 390. 407
Sorbus arbor quibus vermibus infestetur 4
Sorborum fructuum consideratio, genera 301. toto capite
Sorborum conseruandorum ratio
Sorbus qua loca amet
Sorices quibus inimici
Sosianus Apollo vnde Romam
Sosigenes Astrologus
Spadones in Persida

dam regnauere 222
Spadonia poma 292
Spadonia laurus qualis 311
Spagas resinæ genus 273
Spartacus à M. Crasso victus, & de eo ouatio 310
Spartum Hispaniæ quibusdam in locis mella sapiunt 114
Spathe arbor, ex genere palmarum 212
Speculorum nitor quo hebetetur 150. & Tom. 1. pag. 305
Speustici panes cur sic dicti 465
Sphagnos quid, & vbi optimus 206
Sphingus feræ descriptio 104. & Tom. 1. pag. 367. & Tom. 4. pag. 384
Spicæ signi cælestis exortus 512
Spicea corona fiat rũ Aruallium insigne 441. & inde
Spina Indica 184
Spina Aegyptia 227. 228
Spina Babylonica 241. & inde
Spina regia vbi nascatur. viscique eius mira natura 242
Spina sitiens vbi nascatur 243. & inde
Spinæ baccæ siue succo 305
Spina albæ pomum, caulis ipse 308
Spina nuptiarum facibus auspicatissima 332
Spina hominis angues generantur 101
Spinæ animalis descriptio 152
Spinea vua, æstu & imbrium patientissima 252
Spinturnix auis 63
Spionia vua 152
Spiræ arborum vitia 361
Spirant omnia pulmonem habentia 7
Spondylion foliis tantum distat à ferula 210
Spongiarum cõsideratio, & genera 42. 140. & Tom. 4. pag. 180. toto cap.
Squali pisces ex genere cartilagineorum 23
Squali pisces quando pariant 46
Squamæ piscium tegumenta 14
Squatinæ cũ raiis coeũt 46
Squatina piscis qualis 14. 23. 41
Squatinæ quotannis bis pariunt 45
Squillarum e genere pinnophylax 41
Squillarũ oculi quales 146
Squillarum coitus 46

Stafte,

Stacte, myrrhæ genus 196
Stacula vua 253
Stagiræ oppidi portentum 346
Staphylodẽdron arbor qualis 330
Statana vina qualia 260
Statius Sebosus scriptor 15
Statoniensia vina 260
Stelis, visci genus 372
Stellæ Solis aduentu occultantur, abscessu proferũt sese 491
Stellæ non aspiciendæ agricolis, cùm signa alia obuia habeant ante pedes toto capite 498
Stellarum circuli pluuiam significant 522
Stellarum præsagia plura 521. & inde
Stellarum marinarum consideratio 52. toto cap.
Stellæ marinæ feruentissima natura 52. & Tom. 4. pag. 220
Stellarum marinarum piscium medicinæ ibidem
Stella marina fruticis naturam habet 44
Stellionum consideratio 131
Stelliones scorpionibus aduersantur 131. & Tom. 4. pag. 92
Stephanitis vua 254
Stephanos, lauri genus 313
Stercorandorum agrorum quod tempus aptissimum 388. 485
Stercorationẽ quis primus inuenerit 391
Stercoris quod genus segeti vtilissimum ibid.
Stercorandarum arborum ratio 434
Stercorandæ segeti quæ fruges vtiles 38
Stercorato agro quæ seri debeant 481
Stercutius Fauni filius 386
Stercutius ob stercorationem inuentum inter Deos relatus ibidem
Sterilitatis fructuum causæ 505
Sterilitatis fœminarum remedia 373. & Tom. 4. pag. 16. 28
Sterilitatis quadrupedum remedia 373. & Tom. 3. pag. 168. & inde
Steriliora cuncta pinguibus 160
Stesichori infantis in ore Musæ scinia cecinit 71
Stica, vuæ species 264
Stillicidia ex arboribus cadentia quando noxia 396

Stipulis vbi ligni vice vtantur 381
Stipulæ in aruis incẽſæ mirè proſunt ad fertilitatem 509
Stipularum differentiæ, bonitas, vſus 508
Stoliditatis animalium exempla 54. & Tom. 1. pag. 401
Stolones vnde dicti 375
Stolones in arboribus qui dicantur 375.390
Stolonibus quæ arbores plãtentur 390
Stolonis Licinij lex de agrorum menſura 444
Stolo Licinius ſua lege dãnatus ibidem
Stomachi conſideratio 152
Strabones ab oculorum vitio denominati 145
Stramenta optima ex qua materia 459
Strangias tritici genus 455
Stratij Iouis aræ iuxta Heracleam Ponticam 370
Streptos, vuæ genus 254
Strepſiceros, ferarum genus 139. & Tom. 1. pagi. 405
Striges aues pueris vbera immulgere, fabuloſum 155
Strobon quid 198
Strobos, arboris genus 199
Struthea mala ex genere conorum 289.292
Struthiocameli auis deſcriptio 54
Struthiocamelus auis omnium maxima 54.68
Struthiocameli oua plurima pariunt 90. & inde
Struthiocameli natura calui 141
Struthiocameli ſtoliditas 54
Struthiocamelorum oua in poculorum vſu à quibuſdam habita ibidem
Struthiocamelorum pennis coni bellici & galeæ adornantur ibidem
Struthiocameli palpebræ quales 146
Sturnorum auium conſideratio 72
Sturnus Græco ac Latino ſermone docilis 85
Stymma in vnguentis quid dicatur 214
Stymphalides aues quales 139
Styracis lacrymæ conſideratio 200.209
Suberis arboris conſideratio 322. & inde
Suberis vſus in hyberno mulierum calceatu 323

Suber arbor glandifera 319
Suber non ſentit facilè cariem aut vetuſtatẽ 384
Suber arbor melius habet cortice detracto 431
Suberi non decidunt folia 333
Suber tardiſſimè germinat 337
Subis auis, Aquilæ oua frãgens 63
Subſolanus ventus quis, & vnde ſpiret 518.& Tom. 1.pag 38
Subſolanum villæ vineæq; ſpectare debent 518
Suburrana tribus Romæ, vna ex quatuor vrbanis 443
Succorum in fructibus conſideratio 306. toto cap. & ſequenti
Succus, ſanguis arborũ 357
Succorum in odore differentiæ 307
Succi myrti mira natura 308
Succorum differentiæ in arboribus 357
Succi quarundam herbarũ ſinguli nobilia faciũt vnguenta 216
Succorum in colore differentiæ 307
Sucularum cæleſtis ſigni occaſus 49
Suculæ ſidus terra mariq; turbidum ibidem
Suculæ vnde dictæ ibid.
Sucularum ortus 497.513
Sulcorum in agro latitudo longitudóque quanta eſſe debeat 41
Sumen ſuis quod optimum 160
Superbiæ ſedes in ſupercilio 14
Superbia in corde naſcitur ibidem
Supercilliorum conſideratio ibidem
Supercilia hominis factum indicant ibidem
Supercilia vnde dicta 14
Superciliorum ſitus hominis naturam indicat 1
*Superſtitioſæ obſeruationes, ex veterum ſcriptis aut Magorum præceptis toti operi Pliniano paſſim aſperſæ 471. 47 477.& Tom.3.pa.31.3 53. 55. 65. 68. 77. 12 148.248. 262.266.2 278. 283. toto cap.28 288. 289.319. 320. 32 334. 343. 360.365.38 401.405.411.& Tom. pag.5. toto cap.11. 42.6 87.90. 106.117. 131.13 19

194.195.195.206.211.
302.447.455.456
Superuacua diligentia fugienda 376
Superfœtãtia animalia ad modum pauca 100. & Tom.1 pag.301
Suræ ſoli animalium hamini 170
Surculorum vitium ac aliarum arborum natura 411
Surrẽtinæ vuæ quales 250. 253.260. & Tom.3. pag. 211.212
Suſinum vnguentũ ex quibus conſtet 215
Suum rabies quo pacto mitigetur 100
Sues coeuntes ore ſpumam effundunt ibidem
Sues etiam prægnantes Venerem admittunt ibid.
Sues quolibet cibo veſcuntur 105
Sues anguibus & muſtelis inimici 106
Suum vuluæ quæ optimæ 159
Suum viuarum pinguedo à muribus eroſa 160
Suum eſcis quæ glandes maximè idoneæ 320
Sues in Illyrico ſolidas habent vngulas 170
Sues ſerpentibus ſine noxa veſcuntur 176
Sues qua eſca maximè pingueſcant 237
Sues dentes nunquam amittunt 150
Suibus coſtæ denæ 159
Suilli ad roborum radices gignuntur 322
Sybaris vrbs vbi 333. & Tom.1.pag.116
Syce in teda grauiſſimi odoris 325
Sycites vini factitij genus 269
Syllana colonia 259
Sylla Dictator pediculari morbo interiit 137. & Tom.1.pag. 225.& Tom. 3.pag.371
Syluani dij ſyluis attributi 180
Syluani ſimulacrũ Romæ ante ædem Saturni 299
Syluæ qua ratione extirpandæ 451
Syluarum inſignibus Romæ olim diſtincta 324
Sylueſtrium arborum conſideratio 343. toto capite
Syluestria omnia tardiora ſatiuis 342.343
Syluestria quibus infeſtentur morbis 427

Sylue

Syluestria pernicioſos morbos non ſentiunt ibid.
Syria ſola balſamum gignit 346
Syriæ arbores peculiares 224. toto capi. 225. toto capite
Syriæ oliua qualis 284
Syriæ elæomeli, eiúſq; vſus in medicinis 288
Syriæ terra leuis, ideóque tenui ſulco aranda 381. 479
Syriæ triticum quale 455
Syriaca vua qualis 254
Syriacæ ſiliquæ vinum factitium 269
Syriaca glans, myrobalani genus 204
Syriaca reſina qualis 273
Syringia, calami genus 353
Syrites lapis in veſica lupi naſcens 159

T

TAbanus inſecti genus 133 136
Tacape Africæ oppidum fertiliſsimum 342. 483
Tacapenſis agri mira fertilitas ibidem
Tacapenſis agri malus bifera 133
Tactus cunctis communis animalibus 103. toto capite
Tænarum promontorium 10. & Tom. 1. pagina 83. 139. 184
Taleæ quales, & quomodo ſerendæ 404
Talearum cultura ex Catone 405
Taleis ficus ſeri non poteſt 404
Tali quibus animalibus nõ ſint 172
Tali camelorum bubulis ſimiles ibidem
Talpana vua 253
Talpæ armo tacta ſeminis vberiora fiunt 477
Talparũ mirus auditus 102
Talpa viſu caret, oculorum tamen effigiẽ habet 143
Talpæ ſemper defoſſæ viuunt 7. 102
Talpa ſubterraneum animal 52
Tamarix frutex nullum ſemẽ, aut fructũ gerit 342
Tamarix frutex idem cum myrice 239
Tamarici folia nõ decidunt 333
Tamarici folia carnoſa 335
Tanagra oppidum 66. & Tom. 1. pag. 142
Taprobane margaritis abũdat 31
Tardæ aues ex genere anſe-
rum

vino 69
Tarentina vina 261
Tarentinæ nuces ex genere pinearum 289
Tarentinarum nucum duo genera 302
Tarentina pyra 293
Tarentinæ ficus omæ dictæ 298
Tarentinæ castaneæ 303
Tarentina myrtus 310
Tarentina cupressus 348
Tarius Rufus ingentes opes in agris colendis exhausit 449
Tarquinio Superbo Regi à Sibylla tres libri allati 233
Tarquinius Priscus quando Romæ regnarit 280
Tarraconensia vina 261
Tarrupia vua nõ ante gelu metitur 254
Tarum, aromatis genus 204
Taurominitani collis vuæ quales 250.260
Taurus auis à mugitu dicta 84
Taurorum cõitus 98
Taurorum fel aureum tingit colorem 156. & Tom. 4. pag. 40
Taurini sanguinis potus letalis, & quare 162. & Tom. 4. pag. 40
Taxica primum dicta, quæ postea Toxica 326
Taxi arboris consideratio ibidem
Taxus arbor venenata ibidem
Taxus quo pacto innoxia fiat ibidem
Taxo folia non decidunt 333
Tedæ arboris consideratio 325
Tedæ mares duntaxat syricem ferunt ibid.
Teda sacrorum luminibus grata ibid.
Tedæ pix liquida excoquitur 226
Teda arbor montes amat 331
Telinum vnguentum 215
Telliana ficus 298
Telmesicum vinum 262
Temetum Antiqui vinum appellabant 266
Tempestatum prognostica 518. toto cap. & Tom. 4. pag. 187
Tempestates imminentes vasorum sudore prænuntiantur 524
Tempestatum appellatione quæ intelligantur 504
Tempestates à quibus proficiscantur sideribus ibidem

Tempestatũ remedia 508. & Tom 4. pag. 455
Tempestiuitas in re qualibet multum habet momenti 359
Tempora germinationis tria 407
Temporum cardo quadripartitus per incrementa lucis distinguitur 491
Tempora tria antiqui fructibus suis metuebant 505
Tempsæ vinum quale 261
Temulentia vnde dicta 266
Temulentia libidines docet 277
Teneum mare 38
Tepidandi vites consuetudo in Agro Sulmonensi 435
Teramnon herba fabam necans 476
Terebinthi arboris consideratio 225. toto cap. 328
Terebinthus quando germinet 337
Terebinthus quæ loca amet 331
Terebinthi Syriacæ ebeno nigriores 362
Terebinthus quando semen, & fructum reddat 339
Terebintho non decidunt folia 333
Terebinthi resinam fundunt 273
Terebinthi resina quali ibidem
Terebinthi calices 361
Terebra Gallica qualis, & eius vsus 43
Terebrarum vaginæ ex qua materia 36
Teredinũ consideratio 36 toto cap.
Teredo qua propriè dicatur ibidem
Teredines in lignis quibusdam amaritudo, in aliis durities nasci prohibet 330. 366
Teredini quæ arbores maxime obnoxiæ ibid.
Teredini natura dentes addit ad robora cum sonitu perforanda
Terentius Cneus scriba Romæ monumentum esse 232
Tergilla Ciceronis filio tem lentiam obiecit
Tergorum animalium consideratio
Tergora quibus animalibus durissima
Terracina amygdalarum sylvis scatet
Terræ & cæli quo ad arbores societas 379. toto cap.

to capite
Terrarum differentiæ plures 380.382. toto cap.
Terræ quæ arboribus frugibúsque aptæ 380
Terræ amaræ & macræ signa 382
Terræ qualitates quibus in indicijs deprehendantur ibidem
Terrarum vitia ibid.
Terra odor qualis esse debeat, & quomodo cognoscatur 383
Terræ frugibus serendis vtiles ibi.
Terræ cultura intermittenda ibid.
Terra vbi fertilissima 384
Terræ genera plura agris stercorandis vtilia 384. toto cap. 385. toto cap.
Terra cur olim fertilior quàm modò 444
Terra quibus seminibus emacretur 464
Terræ cultura 482. toto cap.
Terra quando aranda 495. 500
Terræ cum cælo societas primum à Democrito intellecta 503
Terra quæ semina vicissim admittat. 484
Terræ fœcunditas ex arborum proceritate non colligenda 380
Terræ vitia alterius terræ iniectu emendare, summæ dementiæ est 384
Terræ lætificandæ varij modi, capitibus sexto, septimo, octauo, nono, Libri decimiseptimi
Terræ aduersus calumniantes defensio 440
Terra olim ipsorum Imperatorum manibus colebatur 444
Terræ quæ quibus seminibus aptissimæ 478
Terra quædam gignere non potest, quæ tamen in arboribus nascuntur 371
Terra scorpiones vescuntur 104
Terra diutinis niuibus fermentescit 377
Terra obrutæ materiæ quæ maximè durent 367
Terrestrium animalium generatio 97. toto capite
Testacea pyra 293
Testium animalium consideratio 172
Testes buteonibus terni ibidem
Testudinum Indicarum con

ſideratio, magnitudo, & captura 12
Teſtudinum coitus 45
Teſtudinis ouа in ſicco maturantur 50
Teſtudines dentibus carent 13.152
Teſtudines roſtri acumine pro dentibus vtuntur ibidem
Teſtudines lingua carent 152
Teſtudines vbi cornigeræ 13
Teſtudinum partus ibid.
Teſtudines cherſinæ, id eſt, terreſtres ibid.
Teſtudinis pulmo qualis 154
Teſtudines cortice teguntur 13
Teſtudines celtiæ ibi.
Teſtudines adnatantes Troglodytæ vt ſacras adorant ibidem
Teſtudinum tegmina quando ſecari cœpta ibid.
Teſtudinum tegminibus ligna olim diſtinguebantur 369
Tethalaſſomenon vinum quid 263
Tetralix frutex idem cum erice 119
Tetraones aues anſerini generis 61
Tettigometra quid 13
Tettigoniæ, cicadarum genus ibid.
Thalaſſites vini ſalſi genus 263
Thapſia in Africa vehementiſſima 3
Thapſiæ ſuccus quo pauore colligatur
Thapſiæ radix in paſtillos digitur ibi
Thapſiæ ſucco Nero primus claritatem dedit ib
Thaſia vua 250.25
262.272
Thaſium vinum 267.272
Thaſiæ nuces
Theatrorum orcheſtris be, aut harena ſuperu vox deuoratur
Thebaidis regionis frumentum excellentius q Ægyptium
Thebana vrbs ſapius 72
Thebæ Bœotiæ & Tom. 1. pag. 141
Thebarum tecta cur hirundines non ſubeant
Thebanum bellum qui geſtum
Themiſo medicus
Theophraſti laus

& Prologo totius operis, pagina 7
Theriace vitis, & vinum & vua ſerpentium ictibus medetur 272
Thericles toreutes, & eius calices ex terebintho 362
Theſſalica ficus quo anni tempore erumpant 338
Thoes leonibus inimici 106
Thraces in Liberi ſacris galeas & thyrſos edera adornabant 349
Thracia rigore fertilis 381
Thraciæ triticum quale 455
Thraciæ vinum Maroneum Homeri carmine nobilitatum 257
Thrauſtõ ammoniaci genus 216
Thripes vermiculi quales 366
Thurinorum collium vuæ quales 254.261
Thurini agri quercus mira 333
Thus Minæum vnde 193
Thuris arbor in Lydia vixit 347
Thuris conſideratio 192. toto cap.
Thuris natura ac generæ ibidem
Thuris ligno Sabæi cibum coquunt 200
Thure non ſupplicabatur Troiano tempere 213
Thurium oppidum 183. & Tom. 1. pag. 116
Thuris decimas Arabes Sabi deo conſecrant 195
Thuſcorum tibiæ ex quæ materia 354
Thuſcis ager nono ſulco aratur 482
Thuſciæ vuæ peculiares 253
Thya arbor quæ 235. toto capite
Thymelæa frutex 238
Thymum apibus gratum 118. & Tom. 3. pag. 125. 129
Thynnorum copia vbi 415
Thynnorum mira magnitudo 14
Thynni quando præcipuè capiantur 17
Thynnis vita breuis ibid.
Tiberianæ pyra quæ 293
Tiberius caſtaneas inſigniores balanos appellauit 303
Tiberius Imperator tonante calo lauro coronabatur 313

Tiberij tempore magna charta inopia 333
Tiberij Imperatoris nobilis mensa 334
Tiberius Cæsar quid de Surrētino agro indicarit 260
Tiberij Claudij tempore institutum, vt ieiuni biberent 278
Tiberius Imperator in senecta seuerus ibid.
Tiberius Imperator in inuenta ad merum pronus ibidem
Tiberius princeps quibus pyris delectatus 293
Tiberius quibus lignis naumachiarium pontem refecerit 359
Tiberius in capillo tondendo seruauit interlunia 360
Tiberius Imperator quo natus augurio 93
Tiberij Imperatoris parentes ibi.
Tiberius Imperator noctem vt diem cernebat 143. & inde
Tibiarum materia 237. 353
Tibiarum differentiæ plures 354
Tibur oppidum vetustius Roma 370
Tiburtinæ vrbis vetustissimæ ilices ibid.
Tiburtium Taliarum insignis arbor, omni pomorum genere onusta 403
Tiburtus Tiburis conditor vbi inauguratus 370
Tiburtus Amphiarai filius ibidem
Tiburtina vua 253
Tiburtina ficus 297
Ticinensis agri sabulum album infœcundum 380
Tigrinæ mensæ ex genere citrearum 334
Tigris restagnans non inuehit limum, vt Nilus 477
Tigris & Euphrates restagnatione sua Seleuciam fœcundant 479
Tiliæ arboris consideratio, & genera 329. toto cap.
Tilia fructum nullum animal attingit ibid.
Tilia quæ loca amet 337
Tilia quando germinet 337
Tilia arborum omnium mollissima, calidissimáque 363
Tilia apta scutis ibi.
Tilia ad mille vsus expetitur 503
Tiliæ corticis varij vsus 323
Timarchi maxillæ duplices 149
Timiditatis indicia in oculis 144

Tinearum vermium consideratio 137
Tineæ è puluere nascuntur ibidem
Tineæ vestes ne lædant 288. & Tom. 3. pag. 93. 154. 390
Tineæ proprie quæ 366
Tinearum siue tæniarum in corpore humano mira longitudo 137
Tinnunculi auis consideratio 81. per totum cap.
Tiphe genus frumenti 459. 462
Toga prætexta quis Romæ primus vsus 39
Tonitrua matutina ventum significant: meridiana, imbrem 322
Tonsillæ in homine quæ in sue glandulæ 151
Tophus nigricans in iuuencarum ventre reperitur 158
Torminalia sorba 301
Torone oppidum 29. 42. & Tom. 1. pag. 145
Torone lacus Chalcidis 469
Torpedo piscis planus, & cartilagineus 23
Torpedinis mira solertia 41
Torpedinis iecur tenerrimum ibid.
Torpedo quando pariat 46
Torpedinis fœtus numerosus 47
Torpedo hyeme in vado maris excauato latitat 18
Tortiuum mustum quod dicatur 275
Toxica vnde dicta 326
Trabea Romuli purpurea 39
Trachy, balsami genus 207
Tragacanthe frutex 238
Tragemata, palmarum species 223
Tragi spongiarum genus 42. & Tom. 4. pag. 180
Tragion frutex qualis, quémque vsum habeat in medicinis 238. 239. & Tom. 3. pag. 411
Tragos, siue tragum, frumenti genus 458. 462
Tragopenades aues fabulosæ 89
Trallibus palma in basi statuæ Cæsaris Dictatoris enata 433
Translatio plantarum quando facienda 393
Translatio arborum in solum simile, vel melius facienda ibid.
Transmarini vini varia genera 262. tota capite
Transpadanæ Italiæ arbu-

ſta ex quibus fiant arboribus 417
Tranſpadani cinere agros ſtercorant 386
Traſymenus lacus clade Romanorum nobilitatus 299
Trebellica vina 261
Trebia amnis Romanorum clade inſignis 299
Trebius Niger de Polyporum natura quæ prodiderit 26
Trebij Ædilis in populum Romanum beneficia, & eius ſtatuæ 444
Trebulana vina 261
Tribuli frugibus inimici 475
Tribunitiis ſeditionibus roſtra polluta 316
Tribus vrbanæ Romæ tantum quatuor fuere 443
Tribus ruſticæ vrbanis honoratiores habitæ ibid.
Trichiæ piſcis e Ponto non remeant 17
Trichias bis anno parit 46
Triferæ arbores quæ, & quibus in locis 341.342
Triſolium herba inhorreſcit tempeſtate imminente 524
Triſolina vina 261
Trimenon frumenti genus 457
Triorches, accipitrum genus 59. & Tom. 3. pag. 310
Triorches cui inimicus 106
Tripedanea vua vnde dicta 254
Tripoliticum vinum 261
Triptolemus, Sophoclis fabula 45
Tripudij ſoliſtimi augurij ex gallinaceo genere capiebantur 61
Tritici grana maxima Bactris 4
Triticum terris ferè omnibus commune 459
Tritico nihil fertius 40
Tritici in Byzacio Africæ campo mira fertilitas 384.462
Tritici quæ genera fertilima 45
Tritici piſendi ratio 46
Triticũ vbi ſerẽdũ 478.4
Tritici quantum in ſingulis iugeribus ſerendum 45
Triticum quo ſerendum tempore 4
Triticum quo tempore metendum 5
Tritico potiſſimũ noxia animalia innaſcuntur 5
Triticum optime ſeruatur in ſcrobibus ibi.

Triticum in ſcribibus quinquaginta conſeruatur annis ibid.
Tritico genicula quaterna 453
Tritici genera plura 455
Triticu Italiæ optimũ ibi.
Triticũ quibus ex locis Romam ſoleat aduehi 456
Tritici varia pondera 453
Triticum paucis diebus maturescens 456.457
Triton in mari concha canere viſus 5
Triumphalis laurus quæ 311
Triumphaturis coronæ in templis dicandæ conferebantur. 317
Triumphantes qua lauro vtebantur 311
Triumphantes purpura vtebantur 37
Trixis arboris genus 286
Trochilos auis aquilæ inimica 106
Trochos piſcis ipſe ſe init 47
Trœzenium vinum ſterilitatem affert 271
Trogi præcepta de natura, moribus hominum ex facie diiudicandis 175
Trogi error de palma 388
Trogo auis à cauda de ouo exit 64
Troglodytæ teſtudines mari nas, vt ſacras adorant 13
Traglodytarum armẽta cornua habent in terram directa 139
Troia quando Ilium vocari cœperit 370
Troiani agri arbores vetuſtiſſimæ ibid.
Troianis temporibus thure non ſupplicabatur 213
Troianus temporibus non erant vnguenta ibid.
Tubera aceris arboris, bruſcum & raoluſcum 330
Tuberes, malorũ genus 291
Tuberes quado floreant 338
Tuberes quibus arboribus potiſſimũ inſerantur 392
Tuberonis L. in capite picus Martius conſedit 64
Tuderna oppidi vua 253
Tuditanus ſcriptor quid de libris Numæ memoriæ prodiderit 232
Tullius Cicero. Quære Cicero.
Turdus colorem quando mutet 74
Turdus ſermonem humanum imitans 85
Turdorum nidificatio, generatióque 91
Turdorum in Germania hyeme copia 72
Turdorũ ſimus optimus 386

Turdorum auiaria apud veteres ibid.
Tuſculani collis morus à Paſicno Criſpo adamata 371
Tylos inſula, & in ea mirae arbores 189
Tympania, margaritarum genus 32
Tyrannica pyra 293
Tyria methyſtus, coloris genus 40
Tyrium vinum 262
Tyrius color 39.40

U

Vaccinia aquoſis locis gaudent 332
Vacciniis ſeruorum veſtes tingebantur ibid.
Vaccinorum in aucupiis vſus ibid.
Valeria, aquilae genus 55
Valerianus Cornelius ſcriptor 247. & To.1.pa.119
Valerius Marcus laurea & myrtea corona vſus 311
Vallares coronae ciuicis & gramineis dignitate inferiores 316.& Tom.4. pag.161
Vappam Surrētinum vinū C. Caeſar appellauit 260
Vappa quid 274
Vappae appellatio in homines tranſlata ibid.
Varianae vuae quae, & vnde dictae 351
Varia crucrum figura dicti 170
Var mulieri raro contingunt 169
Varroni M. piratico bello nauali corona à Pompeio data 316. & To.1. pag.319
Varronem M. arguit Plinius 252
Varro M. quoto aetatis anno de agricultura ſcripſerit 445
Vaſa adulteriis calabantur 277
Vaſa imminentem tempeſtatem ſudore praenuntiant 524
Vatiae à crurum figura dicti 170
Vaticani ilex vetuſtiſſima 370
Vaticanus obeliſcus ex Aegypto naui aduectus 362. & Tom. 4. pag.383
Vatinij vnde dicti 170
Vectibus quae materia maximè idonea 368
Veliternini ruris mira platanus 181
Veliternina vina 260
Velocitatis impedimentum lienis magnitudo 154

Vena ab oculis pertingens ad cerebrum 145
Venæ quare in extremis sui partibus exiliores 162
Venafranum oleum optimum 281
Venenum coturnicibus pro cibo 71.104
Veneno animalia quædã vescuntur 104.176. & inde
Venenata animalia fame sitive non intereunt 104
Venenis vescentia quædam & ipsa venenata fiunt, quædam citra noxam eduntur 176
Venenis tingũtur arma, inficiuntur flumina 441
Venenus arma sua soli animalium homines inficiunt ibid.
Venetia quibus arboribus agros arbustet 423
Venicula vua ollis apissima 352
Ventris consideratio 157
Venter quibus animalibus simplex, & quibꝰ duplex, & quibus nullus ibidem
Vẽter quibus obesus, minus solertes habentur ibid.
Ventrem à morbis loti vsus tuetur 236
Venter nullus sanguine carentibus 157
Venter solidipedum asper & durus ibid.
Ventilatio frumenti & leguminum quando facienda 513
Venti qui frigidissimi 518. & To.1 pag.40
Ventorum qualitates ibid.
Venti qui arboribus aptissimi, quique maximenoxij 376
Ventorum imminẽtium ex Lunæ habitu signa 520
Ventorũ ratio quomodo agricolis obseruanda 515 517
Venti regionibus quibusdam peculiariter infestꝰti 430
Venti tribus potissimum temporibus frugibus metuendi 475
Vẽti an diu flaturi sint, quibus signis noscatur 518
Venti pomis conditis inimici 294
Veneris Cluacinæ signa Romæ 309
Veneris Myrteæ, siue Murtiæ ara Romæ ibid.
Veneris Victricis myrto Posthumius in ouatione coronatus 310
Veneri Gnidiæ quare conchæ consecratæ 24. & Tom.4.pag.184

Veneri myrtus ſacra 180. 309
Veneris maſculæ abominanda diuerticula 97
Venerẽ quadrupedes paucæ prægnantes admittut 100
Veneris viri hyeme, fœminæ æſtate auidiores 97
Venerea pyra 293
Veris certiſſimi indices papiliones 489
Veris pleni indicium faciũt arbores floreſcentes 336
Veratri ſemine coturnices veſcuntur 71
Verbanus lacus 21.& To. 1.pag.127
Vergiliarum ortus pluuioſius olei caritatem prænuntiat 377.503
Vergiliarũ exortu æſtas incipit, occaſu hyems 505
Vergiliarum ſemeſtre ſpatium ibid.
Vergiliarum exortu vites oleæq; concipiunt 339
Vergiliarum pluuia viti & oleæ inimiciſſima 377
Vergiliæ quando exoriantur 497.& To.1.pag.39
Vergiliarum ſidus peculiariter ad fructus pertinet 505
Vergiliæ quando occidant 119.490.497.511.& To. 1. pag. 40
Vermes ne ſemina infeſtent 476
Vermes meſsis tempore noctu lucentes 495
Vermiũ Gangis fluuij mira magnitudo, ac vires 15
Vermes in ligno, & ex ligno naſcentes 134
Vermes terreni erumpentes pluuias præſagiunt 322
Vermes nocte lucentes lampyrides dicti 133.491
Vermibus ſici maximè obnoxiæ 343
Vermem per diem tantũ vomentem Hypanus fluuius generat 131
Vermium genus omne oculis caret 141
Vermiculatio quas arbores maxime infeſtet 427. & inde
Vermiculatio non modò arbores, verum ipſa etiam poma infeſtat 4..
Verna frumenta 4..
Verna opera quæ 49.
Veronenſis agri mala late ta 291.& inde
Veronẽſi agro vua Rhaetica peculiaris 249.25.
Vertiginem capitis aera pane generat 4..
Veruactum quid, & unde dictum

dictum 481
Vesicæ animalium consideratio 159
Vesica mẽbrana constat ibi.
Vesicæ affectuum remedia 252.& To.3.pa.52.53.63. 65.84. 97.100.107.108. 142. 146. 151. 153. 156. 179. 180. 181. 195. 207. 210. 225. 227. 228. 233. 238. 239. 241. 243.249. 251 282. 289. 303. 334. 357. 358. 370. 375.404. 407.& To.4 pag.19.35. 57.84.189.401
Vesparum consideratio, naturáque 123
Vespæ muscas grandiores venantur 126
Vesparum genus ichneumones ibid.
Vespæ carne vescũtur ibid.
Vespæ luto in sublimi nidificant ibid.
Vesparum & crabronum sexangulæ sellæ ibid.
Vespæ plenilunio maximè crescunt ibid.
Vespæ & crabrones non habent Regem 127
Vespæ ichneumones araneis inimicæ 106
Vespas equorum corpore gigni 297
Vespæ ne vuas tãgant 297
Vespasianus Augustus primus coronas ex cinnamomo in templo Pacu dicauit 203
Vespasiani Imperatores balsami arbusculã Romæ primi ostenderunt 207
Vespertilio solus inter volucres dentes habet 148
Vespertilio sola volucrum mammas habet 165
Vespertilio sola volucrum animal parit 96
Vespertilio sola volucrũ pullos lacte nutrit ibid.
Vespertilio volitãs pullos geminos secũ deportat ibid.
Vestalium virginum capillus ad loton arborem deferebatur 369
Vestes ne à tineis lædantur 183.& To.3.pag.93.154. 390
Vestium tingendarum ratio 36.& To.4.pa.349.362
Vesuuij montis vuæ 253
Veterinorum ætas dentibus indicatur 149
Veterum mira frugalitas 442.& Tom.3.pag.16.& To.4.pag 365
Veterũ diligentia 245.505. & To.1.pag.37.& To.3. pag.292.378.& Tom.4. pag.18.362.431

Vetuſtatem quæ ligna non ſentiant 364
Viatores Romæ qui, & unde dicti 445
Viatorum laſſitudinem recreantia 310 & To. 4. pag. 92
Viciæ leguminis conſideratio, natura, vſus, &c. 472
Viciæ ſerendæ tria tempora ibidem
Vicia ſiccitatem maximè amat ibid.
Vicia vbi ſerenda 478
Vicia quomodo ſerẽda 482
Vicia quando ſerenda 487. 493
Vicia quãdo metenda 500
Vicinorum beneuolẽtia agricolis potiſſimum expetenda 451
Victimæ immolandæ coronabantur 317
Viennẽſis vua, ſpõte naturæ picem reſipiens 249. 258
Villarum poſitio qualis eſſe debeat 448
Vinaciola vua Laurentibus & Sabinis ſolis cognita 253
Vinalia feſta cur, & quando celebrentur 506, 507
Vinculis vitium quæ materia aptiſſima 355. 425
Vindemiæ conſideratio 512
Vindemiarum ſingulæ preſſuræ viginti culeos implere debent 513
Vindemia aliquando in Calendas Ianuarias dilata 514
Vindemiarum tempus aptiſſimum 512. 513
Vindemiarum leges 513
Vindemiarum inſtrumenta ibidem
Vindemiarum tempore quæ agenda ruſticis ibid.
Vindemiatoris cæleſtis ſigni emerſus 495
Vindemiatoris exortus matutinus 511
Vindemiatoris exortus vindemiæ maturitatem promittit 511
Vinearum ſitus, & quas cæli partes ſpectare debeant 378
Vineis quæ terra vtiliſſima 380.
Vineæ quo ordine diſponendæ 393
Vinearum colendarum diſciplina 411. toto cap.
Vineæ ex ſingulis vitium generibus faciendæ 419
Vineæ ſerendæ multiplex ratio 412
Vinearum ſerendarum differentiæ quinque 414

Vinearum ingens fertilitas 256
Vinearũ culturæ, & cultores nobiles 255.toto cap.
Vineæ tribus modis seruntur 409
Vinearum sulci quales esse debeant 415
Vinearum putationu consideratio 416.& inde. 420.495
Vineæ quando pampinandæ 420
Vineæ quando serendæ 495
Vineæ quando fodiendæ 419
Vinorum nobilium consideratio 258.toto cap.262. toto cap.
Vini transmarini genera 262.toto cap.263
Vinum quis primus cum melle miscuerit 257
Vini bonitas Opimio Cõsule præcipua ibid.
Vinum ducentorum annorum ibid.
Vinum intus accendit, foris infusum refrigerat 258
Vinum sanguinem esse terræ ibid.
Vinum temperatè sumptum, vtile: intemperatè, perniciosum ibid.
Vini generosi genera plura ibid. toto cap.262.toto.ca.
Vinorum dulcium genera quatuordecim 263. toto cap.
Vinum dulce minus odoratum ibid.
Vini colores quatuor ibid.
Vini secundarij genera tria 265.toto cap.
Vini operaria 265
Vinorum nobiliorum genera octoginta 265
Vini vsus apud Antiquos fœminis interdictus 266. per totum cap.
Vini factitij genera plura 268.toto cap.
Vinum factitium ex hortensibus herbis 269
Vinum factitium ex fruticibus 270.& inde
Vini prodigiosa genera 271. toto capite
Vinũ fœminis fœcunditatẽ, virus afferens rabiẽ ibid.
Vinum abortũ faciens ibid.
Vinum sterilitatem afferens ibidem
Vinum quando in apothecis mutentur 272
Vina nauigatione vetustatem acquirunt ibid.
Vina quomodo condiantur ibidem
Vini condendi varij ritus 275

Vina

Vina Afri calce condiunt 272.& To.4.pag.407
Vinorum varia medicamina 274.275
Vina ex vasis ceratis acorem contrahunt 274
Vina in quæ vasa transferri debeant 275
Vino proprius mucor & acor ibidem
Vinum natura non congelascit ibid.
Vinum circa Alpes aliquãdo congelascit ibid.
Vinũ ad frigus stupet ibid.
Vini dolia qualia esse debeant 276
Vini flos optimus, qui candidissimus ibid.
Vini liquor humano corpori intus gratissimus 279
Vinorum genera centum nonagintaquinq; species autem duplici numero ibi.
Vino quomodo odor acquiratur 295
Vini sapor multiplex 306
Vino aqua admista quomodo deprehendatur 351
Vina nobilia in arbustis gigni 422
Vini genera nunquam inebriantia 252.& To.3. pag.243
Vini potus vires recreat 180
Vino aromatite Antiquitas delectata 266
Vino rogum respergi, Numæ lege vetitum 26
Vina quæ libationibus impura censentur ibid.
Vini mercede conductus Mezentius Rutulis opem tulit aduersus Latinos ibidem & inde
Vini apud antiquos miri inopia ibid.
Vini copiosissimus prouentus 51
Vini transmarini ætas media quæ 26
Vinum Maroneum quibus aquæ portionibus miscendum 25
Vina sua Narbonensis Gallia variis misceit medicamentis 26
Vini bonitas regioni terræque, non vuæ generi accepta ferenda 26
Vina dulcia odore carẽt 30
Vina tenuia odoratiora ib
Vino perfusa semina minus agrotant 47.
Vini vires crapula frangitur 27
Vino condiendo quæ pixi utilissima ibid.
Vini cellæ quales esse debeant 27.

Vini factitij varia genera 268.toto cap.
Vinum præcipuè serpentes appetunt 104
Vini saporem qui habeant fructus 306
Viperæ dentes gingiuis conduntur 148
Viperæ duplex vulua 159
Viperæ coitus & partus 97
Vipera grauida à catulis suis interimitur ibid.
Vipiones aues 89
Virgæ magistratuum Romanorum ex betulla arbore 332
Virgilij manu scriptus liber Plinij tempore extabat 232
Virgilius hortorum dotes propter argumenti humilitatem subterfugit 246
Virgilius quandiu ante Plinium 249
Virgilius in Georgicis rerũ præcipuarum flores tantum attingit 246
Virgilius externa quædam vuarum genera enumerauit 254
Virgilius Naricyam picem præcipuè commendat 274
Virgilius quædam à Catone mutuatus 294
Virgilij de faba serenda consilium 476
Virgilij de reparandis apibus consilium 125
Vireo auis quando appareat 507
Virtus olim Romæ honoris præmio contenta 317
Visci in arboribus nascentis consideratio 371.& inde & Tom. 3. pagina 248
Viscitria genera 371
Viscum à Druidis in summa veneratione habitum 372
Viscum nocet arbori, in qua nascitur 432
Viscum neque igne, neque aqua corrumpitur 339
Viscum in quibus nascatur arboribus 372
Viscum in aliena nascitur sede 371
Visci acini quando colligantur 372
Viscum quomodo præparetur ibid.
Visula vua in imis arboribus fertilior 252
Visus aliquibus post longũ tempus restitutus 145
Visus quibusdam statim nascentibus negatus ibid.
Vita religione constat 272

Vita desiit, quando voluptas viuere cœpit 246
Vitæ breuis signa 175
Vitæ longæ signa ibid.
Vitellius L. coctana, caricas, & cauneas ex Syria in rus suum Albense intulit 300
Vitellius pistacia primus in Italiam attulit 303
Vitellius Pisonem veneficij accusat 154
Vitis in iuuenta fertilior, sed tardius matureſcit 342
Vitis tacta fulmine libationi habetur impura 272
Vitibus populus arbor gratissima 355
Vitis sola bis parturit 338
Vitis quando germinet 339
Vitis quo tempore floreat ibidem
Vitium vincula ex ipsis fieri possunt vitibus 355
Vites triferæ, insanæ dictæ 341
Vitis frondes latissimæ 335
Vitium consideratio 247. toto capite.
Vitium principatus in Italia ibid.
Vites inter arbores numeratæ ibid.
Vitis lignum æternæ naturæ ibid.
Vitium quarundam magnitudo ibid
Vitis Centurionum Romanorum insigne 244
Vitium genera plura 249. toto cap. 253. toto cap.
Vites Biturice quali loco serendæ 251
Vitium frondes, antequam decidant, rubescentes, pessimi generis argumentum 253
Vitis arbore vel palis non indigens 254
Vitis sylvestris vsus varius 363
Vitibus breuis vita 371
Vitibus quando pluuia inimica 371
Vites quæ quo loco serendæ 255
Vitibus quæ terra vtilissima 380. 381
Vitis vmbra qualis 396
Vitis tribus modis inseritur 402
Vitibus suus humor inimicissimus ibid.
Vitium gemma, oculus, germen 411
Vitis vt diuersas ferat vuas 413
Vitium plantandarum consideratio 41[illegible]
Vitium culturæ præcepta 4[illegible]

ex Catone 421
Vites diuersorũ generũ qua cenus miſceri poſſint 419
Vitibus maritandis quæ arbores apiæ 422
Vites Aquilonem ſpectare debent 424
Vites quibus vinculis ligandæ 425
Vites terra obrutæ quo pacto propagentur ibid.
Vitibus adminicula 426
Vitium morbus articulatio, eiúſq; cauſæ 429
Vitium peſtis araneus 430
Vitis Tacampenſis agri biferæ 484
Viti rhaphanus inimicus 432
Viti laurus inimica ibid.
Vitia ex remediis interdum fiunt 436
Vituli marini conſideratio 8.14.toto cap. & Tom.1. pag.378
Vitulus marinus miteſcit 87
Vituli marini deſcriptio 14. toto capite
Vitulus marinus à mugitu dictus 14
Vituli marini pilis veſtiuntur 13.14.
Vituli marini partus 14
Vitulus marinus mammis fœtum educat ibid.
Vitulus marinus in ſomnio mugitus ibid.
Vituli marini voce & viſu populum ſalutant ibid.
Vituli marini nomine vocati reſpondent ibid.
Vituli marini ſomnus grauiſſimus ibid.
Vituli marini pinnis vice pedum ſerpunt ibid.
Vituli marini pinna dextra ſoporifera ibid.
Vitulis marinis lingua duplex 150
Vituli fel multis remediis nobilitatum 156
Vituli marini oculi quales 146
Viuaria oſtrearum à quo primum inuenta 48
Viuaria piſcium à Licinio Muræna inuenta ibid.
Viuaria muræna rum à C. Hirro inſtituta 49
Viuaria cochlearum à quo primum excogitata ibid.
Vlmaria qualiter diſponenda 392
Vlmi arboris conſideratio. & genera quatuor 331. toto capite
Vlmus gummi ferens 227
Vlmi ſemen ſamara 331. 340.392

Vlmi folia qualia 336
Vlmus cito germinat 337
Vlmi sponte resurgentis portentum 346
Vlmus rigorem optimè seruat 364
Vlmus quando serenda 392
Vlmus vitibus aptissima 422
Vlmorum infirmarum remedium 435
Vmbra satis aut nutrix, aut nouerca 398
Vmbræ quarum arborum leues ibid.
Vmbræ arborum quorundam noxiæ ibid.
Vmbriæ vua Irtiolæ peculiaris 253
Vmbricius Aruspex peritissimus Plinij æuo 59
Vncialis vua quæ & vnde dicta 254
Vnedonis folium quale 183
Vnedonis arboris consideratio 304
Vnedo cur dicta ibid.
Vnedoni folia non decidunt ibidem
Vnguentorum consideratio 213. toto cap.
Vnguenti inuentor incognitus ibid.
Vnguentum non fuisse Troiano tempore ibid.
Vnguentum, Persarum est inuentum ibid.
Vnguentorum vsus in funeribus 214
Vnguentorum genera plura ibidem
Vnguenti faciendi duplex ratio ibid.
Vnguentũ regale quod 217
Vnguẽti fæces magmata vocari ibid.
Vnguentum in alabastris optimè seruatur ibid. & To. 4. pag. 380
Vnguenta vetustate meliora fiunt 217
Vnguẽtis Sol inimicus ibi.
Vnguentorũ quæ prima mẽtio apud scriptores 213
Vnguentorum varia cognomina vnde sumpta 214
Vnguẽtorum autoritas subinde mutata ibid.
Vnguenta quibus è locis maximè commendata ibid.
Vnguentorum luxuria maximè superuacua 217
Vnguenta quare expetita 218
Vnguenta in vmbra & plũbeis vasis coquenda 317
Vnguentorum pretia maxima 218
Vnguentis pedes inungebantur ibid.

Vnguentorum vſus etiam in caſtris ibid.
Vnguenta exotica Romæ Cẽ ſoria lege interdicta ibi.
Vnguenta etiam in potu addita ibid.
Vnguenta meliora quæ terram, quam quæ crocum ſapiunt 383
Vngues piſcium in ore mandentium lucent 30
Vnguium animalium conſideratio 168
Vngues neruorum clauſulæ ibidem
Vnguium animalium differentiæ ibid. toto cap.
Vngularum conſideratio 170. toto cap.
Vngulæ quibus ſint ſolidæ 170
Vngularum animalium differentiæ ibid. toto cap.
Vnionis gemmæ conſideratio 32
Vniones vnde dicti 33
Vniones dotes in quibus conſiſtant ibid.
Vniones vbi optimi ibid.
Vniones Cleopatræ ingentis pretij . . 35
Vnionum nomen quando impoſitum 36
Vnionum vſus, mulierúmq; circa eos luxus 33
Voconia pyra 294
Vola homini tantum 170
Volæ quibuſdam defuerunt, qui & cognomina inde traxerunt ibid.
Volcatius Sedigitus poeta 167
Volema pyra 294
Voluoces vermes prærodentes pubeſcentes vuas 438
Voluptas quando viuere cœpit, vita deſiit 246
Vomitiones in remediũ crudilatis excogitatæ 177
Vomitiones quibus inimicæ ibidem
Vomitus cauſa, & quibus animalibus accidat 157
Vopiſci Cæſaris de Roſea cãpis elogium 328
Vox humana à decimotertio ætatis anno robur acquirit 174
Vox in ſenibus exilior fit ibidem
Vox nullis niſi pulmonem & arteriam habentibus 173
Vocis conſideratio ibid. toto capite
Vox in theatris ſcobe aut hærena ſuperiniecta decoratur 174
Voces totidem quot homines ibid.

Vpupæ auis consideratio 76
Vrbanæ arboris quæ, & cur ita dictæ 333
Vrbanæ tribus minus honorata quàm rusticæ 443
Vredo frigore constat 504
Vredo non fit nisi plena luna ibidem
Vredo peculiaris vitium pestis 503
Vrica satorum vitium, eiúsque origo 502
Vrinâ quidam arboribus medentur 438
Vrinâ semina aspergenda ante satum 476
Vrinum ouum quod 94
Vrsi sine calceatu longo itinere fatiscunt 170
Vrsorum partus informes 98. & To.1 pag.382
Vrsorum coitus qualis ibi.
Vrsam parietem videre, res est in primis rara ibid.
Vrsi aquam morsu vorant 105
Vrsorum cibus quis ibid.
Vrticæ folia mordacia 336
Vrticæ oleum 287. & To. 3.pag.167
Vrtica anserum pullis mortifera 95
Vrticæ piscis cõsideratio 42
Vrorum cornua maxima, ac eorum vsus 140
Vterus vnde dictus 159
Vticæ Apollinis templum memorabile, eiúsq; trabes ex cedro Numidica 305
Vticæ vrbis vetustas ibid.
Vuarum insignium genera 249. 250. toto cap.
Vuarum differentiæ vnde sumptæ 248
Vuæ passæ vnde dictæ 249
Vuæ lanatæ 250
Vuarũ varia nomina 249. per totum cap. 253. per totum cap.
Vua Biturica in eligendo solo morosa 251
Vua quædam cum Sole circumagitur, ob id Strophus dicta 254
Vuæ in vite seruabiles ibi.
Vuarum conseruandarum ratio 295. 296. 426. & To. 3. pag. 206
Vuæ ne a vespis attingantur 296
Vuarum circa acinos differentiæ 304
Vuarum succus qualis 306. 307
Vuæ cute teguntur 307
Vuarum varia genera quæ arte in eadem vite nascantur 413
Vuarum acini nihil ligni intus habentes quo pacto effici

efficiantur 414
Vua quò terræ propior, eò plus habet virium 419
Vuarum singulis pressuris quantum vini exprimi iustum sit 513
Vuæ ne alicui animali obnoxiæ sint 426
Vuas pubescentes voluoces prærodunt, eiúsque rei remedium 438
Vua in palato soli animalium homini 151
Vulcani festum 471
Vulpes quibus mimicæ 106
Vulpes marinæ, earúmque æstus 41
Vulturum nidos nemo vnquam attigit 59
Vulturum alitum consideratio ibid. toto cap.
Vultures vbi nidificent ibi.
Vultures biduo aut triduo præsentiunt futura cadauera ibid.
Vultures vnguento fugantur 176
Vulturno apiaria & vineæ in Italia Galliáque opponendæ 518
Vuluam propriè in reliquis dicimus animalibus, quos in muliere locos seu vterum appellamus 159
Vulua eiectitia quæ ibid.
Vulua porcaria quæ ibid.
Vulua eiecto partu melior quàm edito ibid.
Vxor Egnatij Mecennij ob vini potum à viro interfecta 289.
Vxor ob vini potum dote mulctata ibid.

X

Xenophon dux de Agricultura præcepta edidit 445
Xenophontis de sementis tempore sententia 492
Xerxis aduentu platanus Laodiceæ mutata in oleam 433.
Xylobalsamum quid, eiúsq; vsus 208
Xylocinnamomũ quid 302

Z

Zamiæ, nucum pinearum genus 340
Zancli Samothraceno post centesimum quartum annum dentes euati 149
Zea genus frumenti vbi potissimùm proueniat 459. 462.
Zea in Africa in alicam degenerat 467
Zeæ granũ pulchrius, quàm tritici 467
Ζειδωρος ἄρουρα Zea cur ab Homero appellata 460

Zephyria ouа quæ 96
Zephyrus ventus ver inchoat 518
Zephyro flante quæ agenda ibidem
Zephyrus ventus quis & vnde ſpiret 518. & To. 1. pag. 38
Zephyro oliueta opponenda ibidem
Zeugitæ, calamorum genus 354
Zeus piſcis, faber appellatus 21
Zingiber, aromatis genus 186
Ziſipha malorum genus 291
Ziſipha quomodo, & quando ſerantur 392
Zona Orionis quando oriatur 502
Zopiſſa picis genus, & ex ea medicinæ 327. & Tom. 3. pag. 265
Zoroaſtrem annis viginti in deſertis caſeo vixiſſe 167
Zoroaſtres de tempore ſeminandi quid ſenſerit 487
Zoſter fruticis marini genus 243
Zygia, aceris genus 33

FINIS.